

USE
3.ULUSLARARASI
SOSYOLOJİ VE EKONOMİ KONGRESİ
TAM METİN KİTABI

EDİTÖR
PROF. DR. MUSTAFA TALAS
ALİ SÖYLEMEZ

ISBN: 978-605-7875-75-4

USE 3.ULUSLARARASI SOSYOLOJİ VE EKONOMİ KONGRESİ

03-04 MAYIS 2019
MALATYA

Kongre Onursal Başkanı

Mehmet ÇINAR

Yeşilyurt Belediye Başkanı

Kongre Başkanı

Prof. Dr. Mustafa TALAS

NİĞDE ÖMER HALİS DEMİR ÜNİVERSİTESİ

Düzenleme Kurulu Başkanı

MUSTAFA LATİF EMEK

İKSAD Yönetim Kurulu Başkanı

Genel Koordinatör

KALDYGÜL ADİLBEKOVA

Kordinatör

ALİ SÖYLEMEZ

EJONS Coordinator Editor

Kurul Üyesi

İbrahim KAYA

Kurul Üyesi

Zhanuzak ALİMGEREY

Kurul Üyesi

Umsunay ZHUMASHEVA

Kurul Üyesi

ATABEK MAVLYANOV

DÜZENLEME KURULU

Dr. Munise DURAN

Bircan TAŞKESER

Hesen SURXAYLİ

Dr. Alper TUTÇU

Dr. Şükrü BİNGÖL

Dr. Hülya BERKTAŞ BİNGÖL

Serkan GÜN

Atabek MAVLYANOV

Amenah MANAFI

Rahmat ULLAH

Umsunay ZHUMASHEVA

Zhanuzak ALİMGEREY

Gulnar MİRZAYEVA

KONGRE BİLİM VE DANIŞMA KURULU

DR. A.S. KİSTAUBAYEVA

Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

DR. ABDİKALIK KUNİMJAN

Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

DR. ABDİGAPPAR MAVLYANOV

Kyrgyzstan National Üniversitesi

DR. ABDULLAH DOĞAN

Malatya Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü

DR. AHMET VECDİ CAN

Sakarya Üniversitesi

DR. AKİRA HIBIKI

Tohoku Üniversitesi

DR. ALİ SELÇUK
Erciyes Üniversitesi

DR. ALMA T. AKAJANOVA
Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi

DR. ALLA A. TIMOFEVA
Vladivostok Devlet Ekonomi Üniversitesi

DR. AİOMİ KITAGAVA
Tohoku Üniversitesi

DR. ALİA R. MASALİMOVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

DR. AMANBAY MOLDİBAEV
Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi

DR. AHMET KULAŞ
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

DR. AKMARAL S. SYRGAKBAYEVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

DR. ANATOLİY LOGİNOV
Ukrayna Şevçenko Lugan Milli Üniversitesi

DR. A.S. KIDIRŞAYEV
Makhambet U. Batı Kazakistan Devlet Üniversitesi

DR. ARİF ÇİÇEK
Gümüşhane Üniversitesi

DR. AYSLU B. SARSEKENOVA
Orleu Milli Kalkınma Enstitüsü

DR. BAHİT KULBAEVA
S.Baybeşev Aktobe Üniversitesi

DR. BAKİT OSPANOVA
H.Ahmet Yesevi Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesi

DR. BEKİR KOCADAŞ
Adıyaman Üniversitesi

DR. CEMAL GÜNDOĞDU
İnönü Üniversitesi

DR. ELVAN YALÇINKAYA
Ömer Halisdemir Üniversitesi

DR. HAYATİ BEŞİRLİ
Uluslararası Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi

DR. HULUSİ YILMAZ
Nevşehir Hacıbektaş Üniversitesi

DR.HÜLYA BİNGÖL
İnönü Üniversitesi

DR. İHSAN ÇAPÇIOĞLU
Ankara Üniversitesi

DR. İLKAY ŞAHİN
Erciyes Üniversitesi

DR. İRFAN KALAYCI
İnönü Üniversitesi

DR. KASIM KARAMAN

Erciyes Üniversitesi

DR. MEHMET GÜLLÜ

İnönü Üniversitesi

DR. MEHMET GÜNGÖR

Mersin Üniversitesi

DR. MEHMET İLKİM

İnönü Üniversitesi

DR. MURAT USTAOĞLU

İstanbul Üniversitesi

DR. MUSTAFA AKSOY

Marmara Üniversitesi

DR. MUSTAFA KOÇ

Ryerson University-Caana

DR. MUSTAFA METE

Gaziantep Üniversitesi

DR. MUSTAFA TALAS

Ömer Halisdemir Üniversitesi

DR. NURETTİN KONAR

İnönü Üniversitesi

DR. SUAT KOLUKIRIK

Akdeniz Üniversitesi

DR. ŞARA MAJITAYEVA

E.A. Buketov Karaganda Devlet Üniversitesi

DR. ŞÜKRÜ BİNGÖL

İnönü Üniversitesi

DR. TAKASHİ HASUNI

Sapparo City Üniversitesi

DR. TSENDİİN BATTULGA

Moğolistan Devlet Üniversitesi

DR. T.O. ABİSEVA

Kazakh State Women's Teacher Training University

DR. ULBOSIN KIYAKBAEVA

Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi

DR. VERA ABRAMENKOVA

Rusya Aile Ve Eğitim Çalışmaları Enstitüsü

DR. KENES JUSUPOV

M. Tınışbayev Kazak Araç Ve İletişim Akademisi

DR. KELES NURMAŞULI JAYLIBAY

Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

DR. KULAŞ MAMİROVA

Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

DR. LATKİN A. PAVLOVIC

Vladivostok Devlet Ekonomi Üniversitesi

DR. MAHABBAT OSPANBAEVA

Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi

DR. MAHA HAMDAN ALANAZİ

Riyad Kral Abdülaziz Teknoloji Enstitüsü

DR.VEYSEL BOZKURT
İstanbul Üniversitesi

DR. YAŞAR ERJEM
Mersin Üniversitesi

Katılımcı Ülkeler:

TÜRKİYE, GÜRCİSTAN, RUSYA, LÜBNAN, AZERBAYCAN, TACİKİSTAN

YABANCI KATILIMCILAR

Др. Тахмина Сулейман кызы Агакишиева (Azerbaycan)

Haidar Schubber (Beirut Arab University)

Доц. Мирсаидов Рахмон (Таджикистан ХГУ имени академика Б. Гафурова)

Eteri Maysuradze (Rusya, Московский государственный университет экономики статистики
и информатики)

TAMARA BERIRDZE (GÜRCİSTAN)

DAVETLİ KONUŞMACILAR

PROF. DR.VEYSEL BOZKURT

DOÇ.DR. FATİH KARAHÜSEYİNOĞLU

3.ULUSLARARASI SOSYOLOJİ VE EKONOMİ KONGRESİ 3-4 MAYIS 2019 MALATYA

KONGRE PROGRAMI

Katılımcı Ülkeler: TÜRKİYE, GÜRCİSTAN, RUSYA, LÜBNAN, AZERBAYCAN, TACİKİSTAN

KONGRE GENEL KURALLARI (LÜTFEN DİKKATLİCE OKUYUNUZ)

Kongrenin ilk günü gelerek kayıt yaptırmanız GEREKMEMEKTEDİR.

Kayıt masası kongre süresince 09:00-17:00 saatleri arasında hizmet verecektir. Kayıt masasında yoğunluk ve sıkışıklık yaşanmaması için sunum gününüzde oturumunuzdan yarım saat öncesinden gelerek kayıt yaptırabilirsiniz.

Sunum sıralamasının belirlenmesi, ara verilmesi ve oturuma ilişkin tüm hususlarda düzenleme kurulunu temsilen OTURUM BAŞKANLARI tam yetkilidir

Katılım belgeleri oturum sonunda, oturum Başkanı tarafından verilecektir Her bir sunum için 15 dk. ayrılmıştır.

Oturumlar programda belirtilen saatte başlayacaktır. Katılımcıların gecikmeksizin oturuma katılmaları gerekmektedir

Sunumlarınızda kitabi teorik bilgi ve tanımlardan kaçınarak, çalışmanızın özüne odaklanmanızı öneririz.

Sunumlarınızı (versiyon değişikliklerinden kaynaklanacak olumsuzluklardan etkilenmemeniz için) hem Power Point hem PDF olarak kaydederek yanınızda bulundurunuz.

Sunum bilgisayarlarına çok sayıda katılımcıya ait flaş bellekler takılacağı için Flaş Belleğinize virüs bulaşması ihtimali yüksektir. Bu sebeple içerisinde özeldosyalarınızın, tüm akademik çalışmalarınız, fotoğraflarınız vs. gibi bilgilerin olduğu Flaş Belleğiniz yerine başka bir flaş bellek kullanmanızı öneririz

Kongrelerde bazı flaş bellekler zaman zaman sunum bilgisayarları tarafından okunmayabilmektedir. Bu sebeple PPT ve PDF şeklinde hazırladığınız sunumlarınızı aynı zamanda MAIL adresinizde de bulundurmanızı öneririz

Kongre yerleşkesinde YAZICI olmadığı için, sunum sırasında ihtiyaç duyacağımız belgeleri/notları önceden YAZDIRARAK yanınızda bulundurunuz

Bu programda sunumunuzun bulunduğu sayfanın çıktısını yanınızda bulundurunuz

KONGRE TAKVİMİ

Tüm Kongre Katılımcıları İçin Açıktır

1.GÜN 3 MAYIS 2019 CUMA

SAAT: 10:00 AÇILIŞ KONUŞMALARI

SAAT: 10:30 KONFERANS

“KÜRESELLEŞMA, GÖÇ VE KAMUOYU”

PROF.DR. VEYSEL BOZKURT

SAAT: 11:00 KONFERANS

“GELENEKSEL VE MODERN EKSENDE SPOR”

DOÇ. DR. FATİH KARAHÜSEYİNOĞLU

SAAT: 11:30 SERGİ AÇILISI

Yusuf SÖYLEMEZ

“Malatya Yöresi Kapı Tokmakları Fotoğraf sergisi”

Tahsin BOZDAĞ

“Damladaki Sır”

Nurgül SÖYLEMEZ

“Geleneksel Çini motiflerine Farklı Bir Bakış”

1.GÜN 3MAYIS 2019 CUMA

SAAT: 13.00-15.15

SALON 1
OTURUM BAŞKANI
DOÇ. DR. FATİH KARAHÜSEYİNOĞLU
Prof. Dr. Hulusi DOĞAN, Seren TARHAN, Nesrin YILMAZ
GAYRİMENKUL VE İNŞAAT SEKTÖRÜNDE BİR KRİZ ALGISI VAR MI?: MUĞLA İLİ KAPSAMINDA BİR ARAŞTIRMA
Dr. Öğr. Üyesi Yeşim KUBAR, Kübra ÖNER
GİRİŞİMCİLİĞİN YENİ ÖZELLİĞİ DUYGUSAL ZEK NİN ETKİLERİ ÖĞRENCİLER ÜZERİNE BİR UYGULAMA
Dr. Mehmet Ali POLAT
KÜRESEL KRİZİ ÖNLEMEDE MAKRO İHTİYATİ POLİTİKALARIN ROLÜ
Orkun ERCAN
TÜRKİYE'DE RÜZGAR ENERJİSİ ALGISI VE ÜLKE EKONOMİSİNE KATKILARI
Dr. Osman Bahadır SİNAN
TÜRKİYE'DE BÜYÜME ORANLARI - CARİ İŞLEMLER AÇIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİ (1980-2017)
Prof. Dr. İrfan KALAYCI, Doç. Dr. Mehmet KAYA, Hatice ÖZKURT ÇOKGÜNGÖR
ÖZAL DÖNEMİNİN BİR EKONOMİ-POLİTİK ELEŞTİRİSİ
Prof. Dr. Hulusi DOĞAN, Seren TARHAN, Nurhilal DOĞAN
ARKEOLOJİ VE TURİZM ALANINDA LİSANS EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN MÜZE ZİYARET ALIŞKANLIĞI VE BELİRLEYİCİLERİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA
Dr. Öğr. Üyesi Şerife GÖÇER, Dr. Mehtap BULUT DENİZ, Öğr. Gör. Mücella BURSAL
TÜRKİYE'DE ALTIN, GÜMÜŞ, PETROL, DÖVİZ KURLARI VE DOĞALGAZ FİYATLARININ DIŞ TİCARET HADLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ZAMAN SERİSİ ANALİZ YÖNTEMİ İLE İNCELENMESİ: 1980-2017
Prof. Dr. İrfan KALAYCI, Doç. Dr. Mehmet KAYA, Hatice ÖZKURT ÇOKGÜNGÖR
KENTLERDE AVM - AVM'LERDE KENT

1.GÜN 3 MAYIS 2019 CUMA

SAAT: 15.30-18.00

SALON 1
OTURUM BAŞKANI
PROF. DR.VEYSEL BOZKURT
Doç. Dr. M. Zeki DUMAN
Doç. Dr. Cemal GÜNDOĞDU, Serdar ŞAHİN
DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDEKİ YÜZME ANTRENÖRLERİNİN SORUN VE BEKLENTİLERİNİN İNCELENMESİ
Yusuf SÖYLEMEZ
ÇOCUĞUN İÇ DÜNYASININ RESİM YOLUYLA DIŞA VURUMU ÜZERİNE BİR ANALİZ
Doç. Dr. M. Zeki DUMAN
PETER L. BERGER'İN İLAHİ ADALET (TEODİSE) SORUNUNA YAKLAŞIMI
Doç. Dr. Cemal GÜNDOĞDU, Serdar ŞAHİN
VAN İLİNDE SPOR YAPAN ENGELLİ BİREYLERDE BENLİK SAYGISI
Doç. Dr. M. Zeki DUMAN
İSLAM VE GELENEK İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME
Dr. Zülküf AYRANGÖL, Öğr. Gör. Pınar ŞAHBAZ CANÖNDE
YOKSULLUĞU SONA ERDİRME ÇABASINDA SOSYAL YARDIMLARIN ROLÜ
Dr. Öğr. Üyesi Selcen KÖK, Nazire ÇELEBİ
DİSTOPYA MI GERÇEK Mİ? SİMULAKR KURAMI BAĞLAMINDA BİR OKUMA: KUSURSUZLAR
Tahsin BOZDAĞ
GÖRSEL SANATLAR EĞİTİMİNİN BİLİM SANAT MERKEZLERİNDEKİ ÜSTÜN YETENEKLİ ÖĞRENCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLİLİĞİ
Öğr. Gör. Dr. İbrahim AKSAKAL
İKİNCİ MEŞRUTİYET VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMLERİNİN ULUS-DEVLET KİMLİĞİ BAĞLAMINDA EĞİTİM POLİTİKALARI VE KADIN KİMLİĞİNE YANSIMASI
Arzu BOZDAĞ TULUM
MESLEK YÜKSEK OKULU ÖĞRENCİLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET TUTUMLARI

1.GÜN 3 MAYIS 2019 CUMA
SAAT: 18.15-20.00

SALON 1
OTURUM BAŞKANI
Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA
Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA, Dr. Oğuz ÇETİN
ÖĞRETMEN ADAYLARININ “ÇEVRE DOSTU” KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARININ İNCELENMESİ
Dr. Oğuz ÇETİN, Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA, Prof. Dr. Mustafa TALAS
21. YÜZYILDA DEĞİŞEN ÖĞRENCİ PROFİLİ
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim GÖRÜCÜ, Arş. Gör. Demet TOKAL
TÜRKİYE’ DE GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK YASAL DÜZENLEMELER VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN ÖNLENMESİNE ETKİLERİ
Savaş AYDIN, Doç. Dr. Mehmet GÜLLÜ
BEDEN EĞİTİMİ ve SPOR YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN İLETİŞİM BECERİLERİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim GÖRÜCÜ, Arş. Gör. Demet TOKAL
TÜRKİYE’DE DEMOGRAFİK YAPIDA DEĞİŞİM VE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ ÜZERİN OLASI ETKİLERİ
Abdullah BİNGÖLBALİ, Doç. Dr. Cemal GÜNDOĞDU
KÖY MUHTARLARININ SPOR HİZMETLERİYLE İLGİLİ YEREL YÖNETİMLERDEN BEKLENTİLERİ KONUSUNDAKİ BİLİŞ DÜZEYLERİNİN ARAŞTIRILMASI (ELAZIĞ İLİ ÖRNEĞİ)
Tahsin BOZDAĞ
GELENEKSEL SANATLARIN SOSYAL HAYATA ETKİLERİ
Savaş AYDIN, Doç. Dr. Mehmet GÜLLÜ
BEDEN EĞİTİMİ ve SPOR YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN STRES ALGILARININ İNCELENMESİ

2.GÜN 4 MAYIS 2019 CUMARTESİ

SAAT: 09.30-11.30

SALON 1
OTURUM BAŞKANI Doç. Dr. Nurettin KONAR Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ILKIM
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ILKIM, İrfan ATA AKŞEMSETTİN İŞİTME ENGELLİLER OKULU BASKETBOL VE ATLETİZM TAKIMINDA YER ALAN ÖĞRENCİLERİN ÖZ GÜVENLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (NİTEL ÇALIŞMA)
Doç. Dr. Nurettin KONAR, Alperen ŞANAL BEDENSEL ENGELLİLİK, EGZERSİZ, FİZİKSEL AKTİVİTE, HAREKETLİLİK, OYUN VE SPORLA İLGİLİ LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARIN ANABİLİM DALLARINA GÖRE ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ILKIM, İrfan ATA SPORTİF ETKİNLİKLERE KATILAN İŞİTME ENGELLİ ÖĞRENCİLERİN SOSYALLEŞMELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (NİTEL ÇALIŞMA)
Dr. Abdullah DOĞAN UNUTULMUŞ GELENEKSEL OYUNLARIMIZDAN DEĞNEK FIRLATMA (ANASI EĞRİ) OYUNU
Arş. Gör. Tuğba GÜCENMEZ THATCHER VE ÖZAL DÖNEMLERİNİN SOSYAL POLİTİKALARI
Emrah AYKORA, Feride ATILLA İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME DÜZEYİNDE ÇOCUKLARI OLAN EBEVEYNLERİN SPORA BAKIŞ AÇISININ İNCELENMESİ, BİTLİS İLİ ÖRNEĞİ
Dr. Abdullah DOĞAN TÜRK OKÇULUĞUNUN ÇOCUK OYUNLARI PRATİĞİNE ETKİLERİ
Doç. Dr. Nurettin KONAR, Mehmet Emek KOCA 2016 RİO PARALİMPİK OYUNLARINDA GOALBALL ERKEK MİLLİ TAKIMLARININ MÜSABAKALARININ BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE ANALİZİ

2.GÜN 4 MAYIS 2019 CUMARTESİ

SAAT: 11.45-13.45

SALON 1
OTURUM BAŞKANI Prof. Dr. S. Mustafa ÖNEN Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman MENGİ
Prof. Dr. Y. Cemalettin ÇOPUROĞLU, Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman MENGİ SOSYALLEŞME BAĞLAMINDA OTİZMLİ BİREYLERİN SOSYAL ETKİLEŞİM DURUMLARI
Prof. Dr. S. Mustafa ÖNEN, Mehmet Seyda OZAN YENİ KAMU YÖNETİMİ ANLAYIŞININ SOSYOLOJİK ETKİLERİ
Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman MENGİ ENGELLİ ÇOCUKLARIN EĞİTİM HAKLARINA ERİŞİLEBİLİRLİĞİYLE İLGİLİ EBEVEYN GÖRÜŞLERİ: VAN İL ÖRNEĞİ
Prof. Dr. S. Mustafa ÖNEN, Mehmet Seyda OZAN SOSYAL HİZMETLER BAĞLAMINDA ÇOCUKLARIN KORUNMASI: ÇOCUK HİZMETLERİNİN İNCELENMESİ
Doç. Dr. Ahmet GÜVEN, Öğr. Gör. Çağatay ALAN, Cuma EMEÇ TÜRKİYE'DE İLÇE İDARESİNDEN SORUMLU PAYDAŞLARIN İLÇENİN GENEL SORUNLARINA YÖNELİK TESPİTLERİ
Dr. Mustafa KARACA, Doç. Dr. Özgür DEMİRTAŞ KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK VE FİRMA PERFORMANSI
Doç. Dr. Ahmet GÜVEN, Öğr. Gör. Çağatay ALAN 6360 SAYILI BÜYÜKŞEHİR KANUNU GETİRİLERİNİN İLÇE İDARELERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ (ARGUVAN ÖRNEĞİ)
Dr. Mustafa KARACA, Doç. Dr. Özgür DEMİRTAŞ DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLERİN MOTİVASYON VE DUYGUSAL BAĞLILIKTAKİ ROLÜ

2.GÜN 4 MAYIS 2019 CUMARTESİ**SAAT: 14.00-15.45**

SALON 1
OTURUM BAŞKANI Doç. Dr. Bekir KOCADAŞ Dr. Öğr. Üyesi Cem Koray OLGUN
Özge SÜRÜCÜ SOSYAL ÖĞRENME TEORİSİNE GÖRE GENÇLİK VE SUÇ İLİŞKİSİ
Kübra Aybike KOCADAŞ İŞGÜCÜ PİYASASINDA AYRIMCILIK TÜRLERİ VE ÇALIŞMA HAYATINA ETKİLERİ
AYŞE MENTE '68 KUŞAĞI' ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA GENÇLERİN SİYASİ KATILIMI
Sibel SARIBOĞA SANAL DÜNYANIN Z KUŞAĞI ÜZERİNDEKİ ÖLÜM TEHLİKESİ
Doç. Dr. Bekir KOCADAŞ ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİNİN BAĞIMLILIK ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ
Dr. Öğr. Üyesi Cem Koray OLGUN, Dr. Öğr. Üyesi Emre ÖZTÜRK GÖSTERGE-BENLİKLERİN OLUŞUMU: BİREYLERİN SOSYAL MEDYA ÜZERİNDEN KENDİLERİNİ YENİDEN TEMSİLİ
Mahmut ERGÜN NİYAZİ BERKES'İN BİLİM VE SOSYOLOJİ ANLAYIŞI

2.GÜN 4 MAYIS 2019 CUMARTESİ**SAAT: 16.00-18.15**

SALON 1
OTURUM BAŞKANI Doç. Dr. Mehmet C. MARIN Dr. Öğr. Üyesi Vedat YILMAZ
Öğr. Gör. Mehmet Ozan GÜLADA, Arş. Gör. Mehmet Ali GAZİ, Arş. Gör. Caner ÇAKI KOMÜNİZM İDEOLOJİSİNİN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA KULLANILAN SOVYET PROPAGANDA POSTERLERİNE YANSIMASI
Miray ÇETİN YAŞAR KEMAL'İN KÜÇÜK OSMAN'ININ ÇOCUK EDEBİYATINDAKİ YERİ
Öğr. Gör. Mehmet Ozan GÜLADA, Arş. Gör. Mehmet Ali GAZİ, Arş. Gör. Caner ÇAKI ALMAN ÇOCUKLARI VE NAZİZM İDEOLOJİSİ: DER PIMPF PROPAGANDA DERGİSİ ÜZERİNE İNCELEME
Doç. Dr. Mehmet C. MARIN EUDAİMONİK YAŞAMDAN PİYANONUN SESİZLİĞİNE: MESUDİYE KÖYKENT PROJESİNİN BİR BOURDİEUCU OKUMASI
Öğr. Gör. Ahmet Kenan SAYIN, Dr. Öğr. Üyesi Vedat YILMAZ EVLİLİK PROGRAMLARINDA KADININ RESMEDİLME ŞEKLİ: KADINLARIN İLK TANITIMLARININ İNCELENMESİ
Doç. Dr. Mehmet C. MARIN OTLAR YEM OLMAYA BAŞLADIĞI ZAMAN...: KIRSAL KALKINMAYA GİBSONCU BİR YAKLAŞIM
Prof. Dr. Fatma ÖZTÜRK, Kader CAN GELENEKSEL KASTAMONU ÇARŞAF BAĞLAMA DANTELİNİN GİYSİLERE UYGULANABİLİRLİĞİNİN İNCELENMESİ
Öğr. Gör. Ahmet Kenan SAYIN, Dr. Öğr. Üyesi Vedat YILMAZ KENTLERDEKİ TURİZMİN GELİŞİMİNDE GÜVENLİĞİN ÖNEMİ: VAN GÖLÜ VE ÇEVRESİ ÖRNEĞİ
Prof. Dr. Fatma ÖZTÜRK, Kader CAN GELENEKSEL KASTAMONU TAŞ BASKI(YAZMACILIK) YEREL DOKUMALARININ GÜNÜMÜZE YANSIMASI ve KULLANIMI

2.GÜN 4 MAYIS 2019 CUMARTESİ

SAAT: 18.30-20.15

SALON 1
OTURUM BAŞKANI Prof. Dr. Mustafa TALAS
TAMARA BERIRDZE (GÜRCİSTAN) GÜRCİSTAN'DA HİRİSTİYANLIĞIN YAYILMASI
Eteri Maysuradze (Rusya, Московский государственный университет экономики статистики и информатики) Педагогико-психологическое образование в высших учебных заведениях
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BULUT TÜRKİYE'DE ANNELİĞİ ÖZENDİRMeye YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ
Доц. Мирсаидов Рахмон (Tacikistan ХГУ имени академика Б. Гафурова) ПРИНЦИП СПРАВЕДЛИВОСТИ ТАДЖИКСКИХ МЫСЛИТЕЛЕЙ
Haidar Schubber (Beirut Arab University) Prehistory of Empirical Sociology
Cengiz YiğİT, Dr. Öğr. Üyesi Hülya BİNGÖL, Dr. Şükrü BİNGÖL SPOR LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÖZ GÜVEN DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ (MALATYA İLİ ÖRNEĞİ)
Prof. Dr. Mustafa TALAS BİLGİ TOPLUMUNDA BİLGİ EKONOMİSİ
Selim ÇÖREKÇİOĞLU FINANCING OF CURRENT ACCOUNT DEFICIT
Др. Тахмина Сулейман кызы Агакишиева (Azerbaycan) Культурные ценности на исконных землях Азербайджана

İÇİNDEKİLER

Mehmet BULUT <i>TÜRKİYE'DE ANNELİĞİ ÖZENDİRMEYE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ</i>	1
Nurettin KONAR, Alperen ŞANAL <i>BEDENSEL ENGELLİLİK, EGZERSİZ, FİZİKSEL AKTİVİTE, HAREKETLİLİK, OYUN VE SPORLA İLGİLİ LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARIN ANABİLİM DALLARINA GÖRE ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ</i>	8
Osman Bahadır SİNAN <i>TÜRKİYE'DE BÜYÜME ORANLARI - CARİ İŞLEMLER AÇIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİ (1980-2017):</i>	24
Fatma ÖZTÜRK, Kader CAN <i>GELENEKSEL KASTAMONU ÇARŞAF BAĞLAMA DANTELİNİN GİYSİLERE UYGULANABİLİRLİĞİNİN İNCELENMESİ</i>	49
Hulusi DOĞAN, Seren TARHAN, Nesrin YILMAZ <i>GAYRİMENKUL VE İNŞAAT SEKTÖRÜNDE BİR KRİZ ALGISI VAR MI?: MUĞLA İLİ EKSENİNDE BİR ARAŞTIRMA</i>	61
Hulusi DOĞAN, Seren TARHAN, Nurhilal DOĞAN, Nesrin YILMAZ <i>ARKEOLOJİ VE TURİZM ALANINDA LİSANS EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN MÜZE ZİYARET ALIŞKANLIĞI VE BELİRLEYİCİLERİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA</i>	73
Serdar ŞAHİN, Cemal GÜNDOĞDU <i>DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDEKİ YÜZME ANTRENÖRLERİNİN SORUN VE BEKLENTİLERİNİN İNCELENMESİ</i>	84
Ahmet Kenan SAYIN, Vedat YILMAZ <i>EVLİLİK PROGRAMLARINDA KADININ RESMEDİLME ŞEKLİ: KADINLARIN İLK TANITIMLARININ İNCELENMESİ</i>	94
Selim COREKIOGLU <i>FINANCING OF CURRENT ACCOUNT DEFICIT</i>	101
AYŞE MENTE <i>'68 KUŞAĞI' ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA GENÇLERİN SİYASİ KATILIMI</i>	106
İbrahim AKSAKAL <i>İKİNCİ MEŞRUTİYET VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMLERİNİN ULUS-DEVLET KİMLİĞİ BAĞLAMINDA EĞİTİM POLİTİKALARI VE KADIN KİMLİĞİNE YANSIMASI</i>	118
Özgür DEMİRTAŞ, Mustafa KARACA <i>KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK VE FİRMA PERFORMANSI</i>	126
Özgür DEMİRTAŞ, Mustafa KARACA <i>DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLERİN MOTİVASYON VE DUYGUSAL BAĞLILIKTAKİ ROLÜ</i>	132
M. Zeki DUMAN <i>İSLAM VE GELENEK İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME</i>	137
KÜBRA AYBIKE KOCADAŞ <i>İŞGÜCÜ PİYASASINDA AYRIMCILIK TÜRLERİ VE ÇALIŞMA HAYATINA ETKİLERİ</i>	144
Şerife GÖÇER, Mehtap Bulut DENİZ, Mücella BURSAL <i>TÜRKİYE'DE ALTIN, GÜMÜŞ, PETROL, DOLAR VE DOĞALGAZ FİYATLARININ DIŞ TİCARET HADLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ZAMAN SERİLERİ ANALİZİ İLE İNCELENMESİ: 1997-2018 DÖNEMİ</i>	160
Ahmet GÜVEN, Çağatay ALAN <i>6360 SAYILI BÜYÜKŞEHİR KANUNU GETİRİLERİNİN İLÇE İDARELERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ (ARGUVAN ÖRNEĞİ)</i>	170

Caner ÇAKI, Mehmet Ozan GÜLADA, Mehmet Ali GAZİ <i>ALMAN ÇOCUKLARI VE NAZİZM İDEOLOJİSİ: DER PIMPF PROPAGANDA DERGİSİ ÜZERİNE İNCELEME</i>	191
Mehmet Ozan GÜLADA, Mehmet Ali GAZİ, Caner ÇAKI <i>KOMÜNİZM İDEOLOJİSİNİN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA KULLANILAN SOVYET PROPAGANDA POSTERLERİNE YANSIMASI</i>	201
Ahmet GÜVEN, Çağatay ALAN, Cuma EMEÇ <i>TÜRKİYE'DE İLÇE İDARESİNDEN SORUMLU PAYDAŞLARIN İLÇENİN GENEL SORUNLARINA YÖNELİK TESPİTLERİ</i>	210
Cemalettin ÇOPUROĞLU, Abdurrahman MENGİ <i>SOSYALLEŞME BAĞLAMINDA OTİZMLİ BİREYLERİN SOSYAL ETKİLEŞİM DURUMLARI</i>	230
Mehmet İLKİM, İrfan ATA <i>AKŞEMSETTİN İŞİTME ENGELLİLER OKULU BASKETBOL VE ATLETİZM TAKIMINDA YER ALAN ÖĞRENCİLERİN ÖZ GÜVENLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (NİTEL ÇALIŞMA)</i>	244
M. Zeki DUMAN <i>PETER L. BERGER'İN İLAHİ ADALET (TEODİSE) SORUNUNA YAKLAŞIMI</i>	248
S. Mustafa ÖNEN, Mehmet Seyda OZAN <i>SOSYAL HİZMETLER BAĞLAMINDA ÇOCUKLARIN KORUNMASI: ÇOCUK HİZMETLERİNİN İNCELENMESİ</i>	256
Mehmet İLKİM, İrfan ATA <i>SPORTİF ETKİNLİKLERE KATILAN İŞİTME ENGELLİ ÖĞRENCİLERİN SOSYALLEŞMELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (NİTEL ÇALIŞMA)</i>	266
Vedat YILMAZ, Ahmet Kenan SAYIN <i>KENTLERDEKİ TURİZMİN GELİŞİMİNDE GÜVENLİĞİN ÖNEMİ: VAN GÖLÜ VE ÇEVRESİ ÖRNEĞİ</i>	271
İrfan KALAYCI, Mehmet KAYA, Hatice Özkurt ÇOKGÜNGÖR <i>KENTLERDE AVM - AVM'LERDE KENT</i>	279
İrfan KALAYCI, Mehmet KAYA, Hatice Özkurt ÇOKGÜNGÖR <i>ÖZAL DÖNEMİNİN BİR EKONOMİ-POLİTİK ELEŞTİRİSİ</i>	288
Fatma ÖZTÜRK, Kader CAN <i>GELENEKSEL KASTAMONU TAŞ BASKI YAZMALARININ GÜNÜMÜZ GİYSİLERİNE UYGULANABİLİRLİĞİ</i>	299
İbrahim GÖRÜCÜ, Demet TOKTAŞ <i>TÜRKİYE' DE GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK YASAL DÜZENLEMELER VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN ÖNLENMESİNE ETKİLERİ</i>	313
İbrahim GÖRÜCÜ, Demet TOKTAŞ <i>TÜRKİYE'DE DEMOGRAFİK YAPIDA DEĞİŞİM VE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ ÜZERİN OLASI ETKİLERİ</i>	321
Mehmet Ali POLAT <i>KÜRESEL KRİZİ ÖNLEMEDE MAKRO İHTİYATİ POLİTİKALARIN ROLÜ</i>	329
Bekir KOCADAŞ <i>ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİNİN VE BAĞIMLILIK ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ</i>	347
Yeşim KUBAR, Kübra ÖNER <i>GİRİŞİMCİLİĞİN YENİ ÖZELLİĞİ DUYGUSAL ZEKÂ: ÖĞRENCİLER ÜZERİNE BİR UYGULAMA</i>	362
S. Mustafa ÖNEN, Mehmet Seyda OZAN <i>YENİ KAMU YÖNETİMİ ANLAYIŞININ SOSYOLOJİK ETKİLERİ</i>	382
Nurettin KONAR, Mehmet Emek KOCA <i>2016 RİO PARALİMPİK OYUNLARINDA GOALBALL ERKEK MİLLİ TAKIMLARININ MÜSABAKALARININ BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE ANALİZİ</i>	391
Cengiz YİĞİT, Hülya BİNGÖL, Şükrü BİNGÖL <i>SPOR LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÖZ GÜVEN DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ (MALATYA İLİ ÖRNEĞİ)</i>	400

TÜRKİYE’DE ANNELİĞİ ÖZENDİRMeye YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BULUT

Bayburt Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü

ÖZET

Annelik, gerek gebelik esnasında gerekse de doğum gerçekleştikten sonra kadın istihdamını ve işverenin işçi tercihlerini olumsuz yönde etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle ülkemizde son yıllarda nüfusun artırılmasına yönelik siyasi tercih ve söylemler annelik nedeniyle çalışma hayatından uzak kalmayı engelleyen sebeplerin ortadan kaldırılmasına ilişkin sosyal politika düzenlemelerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak kadın istihdamına ilişkin veriler gelişmiş ülkelere kıyasla olumsuz bir görüntü sergilemektedir.

Doğum sonrasında çalışan annelerin kafasını en çok kurcalayan konulardan birisi izin sürelerinin ne kadar olduğu ve bu izni nasıl kullanacaklarıdır. Ayrıca, kamuda çalışan anneler doğum izinleri sonrasında tekrar çalışmaya başlamada sorun yaşamasa da özel sektörde doğum sonrası tekrar işe başlama ve adaptasyon konusunda anneler sorun yaşayabilmektedir. Bu noktada annelerin izin haklarını bilmeleri ve doğru şekilde kullanmaları büyük önem taşımaktadır.

Ülkemiz mevzuatında kadın istihdamını teşvike yönelik önemli düzenlemeler bulunmaktadır. Bunların içinde anneliği özendirmeye yönelik olanlar oldukça fazladır. Ancak uygulamada istenilen başarı bazı sebeplerle yakalanamamaktadır. Ülkemizde anneliği özendirmeye yönelik sosyal politika uygulamaları daha çok anneye izin kullandırılması ve bu izinlere işverenin katlanması şeklinde kendini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Politika, Kadın İstihdamı, Annelik, Doğum

Abstract

Maternity is a factor that negatively affects both female employment and employer's employee preferences both during pregnancy and after. Especially in our country in recent years, the political preferences and rhetoric about increasing the population has caused the emergence of social policy regulations related to the elimination of the reasons that prevented the stay of working life due to maternity. However, data on female employment show a negative outlook compared to developed countries.

One important issue for mothers after childbirth is how long they are allowed and how to use this permission. In addition, although mothers who work in the public sector do not have any problems in starting to work again after the birth permits, mothers may experience problems in the private sector in terms of starting and adapting after birth. At this point, it is very important that mothers know their rights and use them correctly.

In our country's legislation, there are important regulations to promote women's employment. Among these, there are quite a lot to encourage motherhood. However, the desired success in practice cannot be achieved for some reasons. In our country, social policy practices aimed at encouraging maternity are mostly manifested in the form of permission to the mother.

Key Words: Social Policy, Female Employment, Maternity, Birth

1. Giriş

Hiç kuşkusuz bir ülkenin gelişmişlik düzeyini ortaya koyan en önemli göstergelerinden birisi kadınlarına verilen önemle ortaya konulabilmektir. Özellikle kadınların ekonomik ve sosyal hayata erkeklerle eşit oranda ve etkin bir şekilde katılıp katılmadığı, refahtan kendi payına düşeni ne oranda aldığı gibi göstergeler gelişmişlik düzeyi hakkında net bilgiler verebilmektedir. Bu noktada kadın istihdamı ve buna yönelik sosyal politika uygulamaları özel bir yere sahiptir. Çünkü istihdama katılan kadınların, gerek toplum, gerekse aile içindeki statülerinin daha üst düzey olacağı, karar alma/seçilme süreçlerine daha etkin katılacakları ve bunun sonucunda topluma faydalı ve kendine güvenli bireylerden oluşacak gelecek nesillerin yetişmesinde çok önemli bir aktör olacakları gayet açıktır. Özellikle kadın istihdamı dünyada toplumsal cinsiyet eşitsizliği göstergesinde önemli bir veri olarak dikkate alınmaktadır.

Kadın istihdamının önündeki engellere bakıldığı zaman toplumsal bakış açısı faktörlerinden sonra ev işleri, aile ve çocuk bakımı (annelik) gibi sebeplerin ön planda olduğu çok net bir şekilde görülmektedir. Özellikle annelik halinde çalışma hayatından kopuş ve tekrar çalışmaya başlama zorlukları kadın istihdamını olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Bununla birlikte ülkemizde özellikle son yıllarda nüfus artışının ve dolayısıyla anneliğin özendirilmesine yönelik önemli sosyal politika düzenlemeleri hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Bu politikaların temelinde ise çalışan kadınların doğum sonrasında yaşadıkları işe dönüş sorunlarının ortadan kaldırılması düşüncesi yatmaktadır.

Bu çalışmamızda öncelikle genel olarak ülkemizdeki kadın istihdamı verilerine ve sorunlarına değinilecek olup ardından mevzuatımızdaki anneliği özendirmeye yönelik düzenlemeler açıklanacak ve değerlendirilecektir.

2. Genel Olarak Ülkemizde Kadın İstihdamı

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2019 Ocak Ayı işgücü istatistiklerine göre, kadın istihdamı 8,66 milyon kişi, kadın işsiz sayısı 1,7 milyon kişi olarak gerçekleşmiştir. Kadınlarda işgücüne katılım oranı %33,6, istihdam oranı %28,1 ve işsizlik oranı ise %16,5 olarak gerçekleşmiştir.

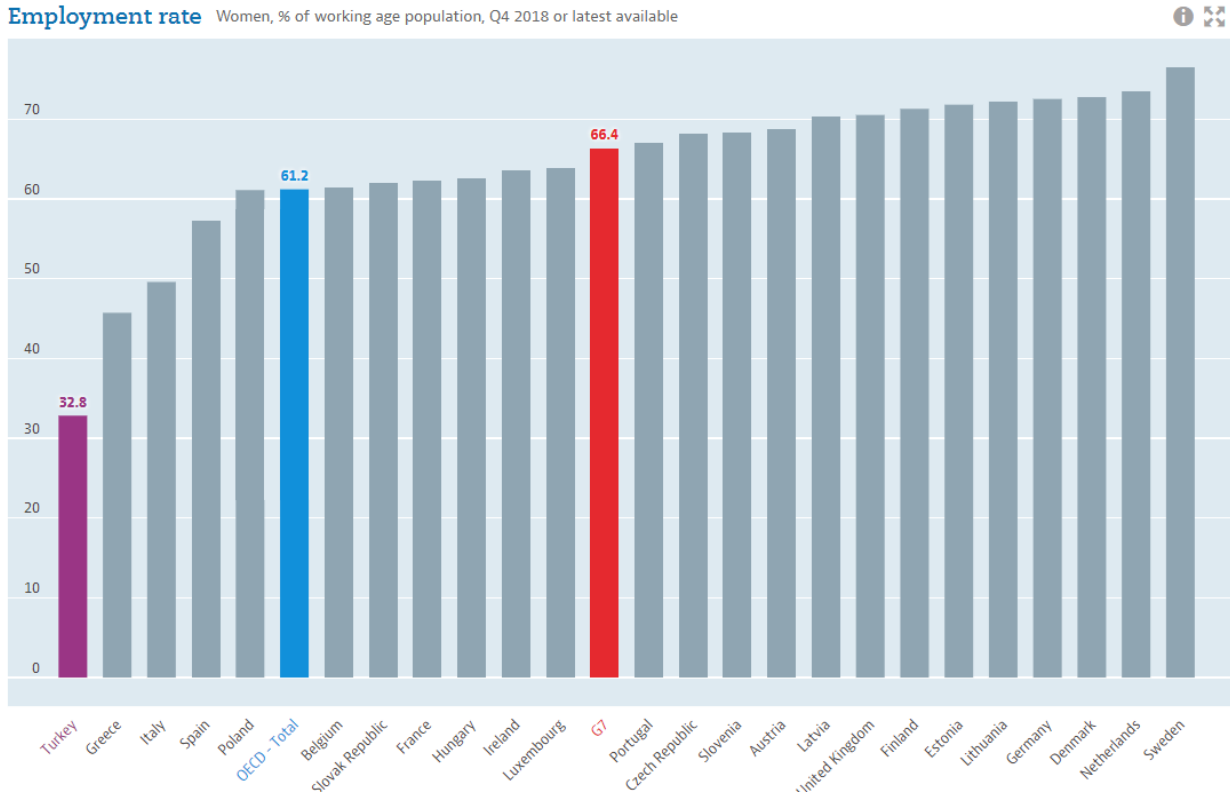
Mevsim etkisinden arındırılmamış temel işgücü göstergeleri, Ocak 2018, Ocak 2019

	Toplam		Erkek		Kadın	
	2018	2019	2018	2019	2018	2019
15 ve daha yukarı yaştakiler	(Bin)					
Nüfus	60 360	61 017	29 893	30 152	30 467	30 865
İşgücü	31 438	31 825	21 328	21 450	10 110	10 375
İstihdam	28 029	27 157	19 277	18 496	8 752	8 661
Tarım	4 963	4 618	2 848	2 698	2 115	1 920
Tarım dışı	23 066	22 540	16 429	15 799	6 637	6 741
İşsiz	3 409	4 668	2 051	2 954	1 357	1 714
İşgücüne dahil olmayanlar	28 922	29 192	8 565	8 702	20 357	20 490
	(%)					
İşgücüne katılma oranı	52,1	52,2	71,3	71,1	33,2	33,6
İstihdam oranı	46,4	44,5	64,5	61,3	28,7	28,1
İşsizlik oranı	10,8	14,7	9,6	13,8	13,4	16,5
Tarım dışı işsizlik oranı	12,7	16,8	10,9	15,3	16,9	20,0
15-64 yaş grubu						
İşgücüne katılma oranı	57,2	57,6	77,0	77,2	37,2	37,9
İstihdam oranı	50,9	49,0	69,4	66,3	32,1	31,5
İşsizlik oranı	11,1	15,0	9,8	14,1	13,7	16,8
Tarım dışı işsizlik oranı	12,8	16,9	10,9	15,4	17,0	20,1
Genç nüfus (15-24 yaş)						
İşsizlik oranı	19,9	26,7	17,4	25,4	24,5	29,1
Ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı ⁽¹⁾	23,1	25,5	14,2	18,3	32,3	32,8

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=30682>

Tablodan da görüleceği üzere kadınlar açısından 2018 yılına kıyasla gerek istihdam oranı gerekse de işsizlik oranında olumsuz bir seyir dikkat çekmektedir. Özellikle kadın işsizlik oranı %13,4'ten %16,5'e artarak büyük bir sıçrama gerçekleştirmiştir. Bu oran genç kadınlarda (15-24 yaş arası) %24,5'ten %29,1'e yükselmiştir.

Ülkelerarası kıyaslama yapıldığında da ülkemizde kadın istihdamının diğer ülkelere göre oldukça geride olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim aşağıda yer verdiğimiz tablo bunu göstermektedir:

Kaynak: <https://data.oecd.org/emp/employment-rate.htm>

Türkiye’de kadın işgücünün toplumsal anlayışta “kadın işi” olarak atfedilmiş düşük statülü ve düşük gelirli işlerde, tarım alanlarında, tekstil, gıda, tütün gibi emek-yoğun sanayi dallarında, ücretsiz aile işçisi ya da kayıt dışı olarak yoğunlaştığı görülmektedir (Serel, Özdemir, 2017: 144). Ayrıca Türkiye’de kadınlar ile erkeklerin aldığı ücretlerde görülen farklılıklara AB’de de rastlanmaktadır. Benzer şekilde Avrupalıların neredeyse yarısı ailevi sorumluluklar, çocuk bakımı ve ev işleri gibi konuları kadının sorumluluk alanında değerlendirmektedir (İKV, 2019: 9).

Kadın istihdamını etkileyen unsurların başında eğitim de gelmektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe kadınların işgücü piyasasına katılımlarının da arttığı bilinmektedir. Ayrıca eğitim, kadın işgücünün tarım sektöründeki istihdamına alternatifler sunmuştur. Kadınlar artık hizmet sektörü ve sanayi sektöründe de istihdam edilmeye başlanmışlardır. (Erdoğan, Yaşar, 2018: 27)

Ayrıca doğurganlığın ve nüfus artışının da kadın istihdamı üzerindeki etkisi büyüktür. Bir araştırmaya göre doğurganlık ile işgücüne katılım oranı arasında ters yönlü bir ilişki mevcuttur. Bu ilişkiye göre doğurganlık oranında %1’lik azalma, kadınların işgücüne katılımını %2,86 oranında arttırmaktadır (Ehsan, 2015: 47). Bunun yanı sıra bu yaklaşımın tersine görüşler de mevcuttur. Buna göre, doğurganlık oranında yaşanan artış, kadın işgücüne olan talebi olumlu etkilemektedir. Bunun en önemli nedeni ise çocuk sahibi olmanın getirdiği ek maliyetlerin kadınları işgücü piyasasına itmesidir. Aslında bu şekilde kadınların üretkenliği artmaktadır. (İnce, 2010: 153)

3. Ülkemizde Anneliği Özendirmeye Yönelik Sosyal Politika Düzenlemeleri

Doğum sonrasında çalışan annelerin kafasını en çok kurcalayan konulardan birisi izin sürelerinin ne kadar olduğu ve bu izni nasıl kullanacaklarıdır. Ayrıca, kamuda çalışan anneler doğum izinleri sonrasında tekrar çalışmaya başlamada sorun yaşamasa da özel sektörde doğum sonrası tekrar işe başlama ve adaptasyon konusunda anneler sorun yaşayabilmektedir. Bu noktada annelerin izin haklarını bilmeleri ve doğru şekilde kullanmaları büyük önem taşımaktadır.

a) Analık Hali İzni

Ülkemiz mevzuatında uzun zamandır var olan ve çalışan anneleri gebelik ve doğum nedeniyle zor durumda bırakmamayı amaçlayan düzenleme, çalışan annelerin doğumdan önce sekiz ve doğumdan sonra sekiz hafta olmak üzere toplam onaltı haftalık izin haklarıdır. 4857 sayılı İş Kanunu'nun 74 üncü maddesinde düzenlenen söz konusu doğum izni uygulamasına göre şayet çoğul gebelik olursa doğumdan önceki sekiz haftalık süreye iki hafta daha süre eklenmekte ve toplam süre onsekiz hafta olabilmektedir.

4857 sayılı Kanun'un 74 üncü maddesinde önemli bir nokta daha bulunmaktadır: Sağlık durumu uygun olduğu takdirde, doktorun onayı ile anne isterse doğumdan önceki üç haftaya kadar izin kullanmayıp işyerinde çalışabilmektedir. Bu durumda, annenin çalıştığı süreler doğum sonrası sürelerle eklenmektedir. Dolayısıyla toplam izin süresinde bir kayıp yaşanmamaktadır. Bununla birlikte annenin erken doğum yapması halinde, doğumdan önce kullanamadığı izin süreleri de doğum sonrası sürelerle eklenebilmektedir.

4857 sayılı Kanun'un 74 üncü maddesinin birinci fıkrasına 2016 yılında eklenen hükümlere göre, doğumda veya doğum sonrasında annenin ölümü hâlinde, doğum sonrası kullanılamayan süreler babaya kullandırılmaktadır. Ayrıca üç yaşını doldurmamış çocuğu evlat edinen eşlerden birine veya evlat edinene çocuğun aileye fiilen teslim edildiği tarihten itibaren sekiz hafta analık hâli izni kullandırılmaktadır.

Yukarıda değindiğimiz 4857 sayılı Kanun kapsamında çalışan işçi anneler için getirilen düzenlemelerin benzeri memur anneler için de öngörülmüştür. Nitekim 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 104 üncü maddesinde de buna paralel düzenlemeler yer almaktadır. Ancak bu izin süresinde memur anneler maaşlarını almaya devam etmekte iken 4857 sayılı Kanun kapsamındaki annelere ise Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından geçici iş göremezlik ödeneği ödenmektedir. Dolayısıyla bu izin süresi içerisinde özel sektörde işverenin işçiye ücretini ödeme zorunluluğu bulunmamaktadır. Doğum rapor parası diye de bilinen bu ödeme iş göremezlik süresi boyunca sigortalıya ödenir. Geçici iş göremezlik ödeneği yani doğum rapor parası, yatarak tedavilerde günlük kazancının yarısı, ayaktan tedavilerde ise üçte ikisidir. Ayrıca söz konusu rapor parasının ödenebilmesi için kadın işçi için doğumdan önceki bir yıl içinde en az 90 gün kısa vadeli sigorta primi bildirilmiş olması gereklidir.

Son olarak doğum izni süresi içerisinde işverenin işçiye ücretini ödeme zorunluluğu yoktur. Ancak işveren isterse bu süre içinde işçisine ücret ödeyip daha sonra Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan alınan geçici iş göremezlik ödeneğini işçiden isteyebilir. Bunu yanı sıra doğum izninde olunan sürede işveren ücret ödemezse Sosyal Güvenlik Kurumu'na prim ödenmesi de söz konusu olmayacaktır.

b) Yarım Gün İzin Uygulaması

2016 yılından itibaren ülkemizde özellikle nüfus artışının ve anneliğin özendirilmesine yönelik politikalar uygulanmaya başlamıştır. Bu amaçla da 2016 yılında Resmi Gazete'de yayımlanan 6663 sayılı Kanun ile bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu kanun ile 4857 sayılı İş Kanunu, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ve 4447 sayılı Kanunda önemli değişiklikler yapılmıştır.

6663 sayılı Kanun ile getirilen düzenlemelerden birisi doğum halinde annelere yarım gün çalışma imkanı verilmiş olmasıdır. Buna göre şayet anneye yukarıda belirttiğimiz analık hali izin süreleri

yeterli gelmezse yarım gün izin isteme hakkı getirilmiştir. Düzenlemeye göre analık izninin bitiminden itibaren anneye;

- Birinci doğumda altmış gün,
- İkinci doğumda yüz yirmi gün,
- Sonraki doğumlarda ise yüz seksen gün

süreyle haftalık çalışma süresinin yarısı kadar izin verilebilmektedir.

Çoğul doğum hâlinde bu süreler bir ay eklenmektedir. Ayrıca çocuğun engelli doğduğunun doktor raporu ile belgelendirilmesi hâlinde bu süre oniki ay olarak uygulanmaktadır.

Bahsettiğimiz bu sürelerde memur anneler yarım gün çalışsalar bile tam ücret almaktadır. dolayısıyla ücretlerinde bir kesinti olmamaktadır. Buna karşın işçi anneler ise bu sürelerde yarım gün ücretsiz izinli sayılmakta ve dolayısıyla da ücretlerini yarım almaktadırlar. Ancak aradaki fark İş-Kur tarafından ödenecek yarım çalışma ödeneği ile telafi edilmektedir.

Yarım çalışma ödeneği imkanından faydalanabilmek için işçinin adına doğum tarihinden önceki son üç yılda en az 600 gün Sosyal Güvenlik Kurumu'na işsizlik sigortası primi ödenmiş olması, annenin haftalık çalışma süresinin yarısı kadar fiilen çalışılması ve doğum sonrası analık hâli izninin bittiği tarihten itibaren 30 gün içinde yarım çalışma belgesi ile başvuruda bulunulması gerekmektedir.

c) Çocuk Okula Başlayana Kadar İzin Uygulaması

Yukarıda bahsettiğimiz 6663 sayılı Kanun ile getirilen bir başka düzenleme ise çocuk okula başlayana kadar izin uygulamasıdır. Buna göre, memur ve işçi anneler çocuk okula başlayana kadar istemeleri halinde normal çalışma süresinin yarısı kadar çalışabileceklerdir. Kadın işçi isterse çocuğu okula başlayana kadar kısmi süreli çalışma yapmayı işvereninden talep edebilecektir. Bu talebi işverenin karşılaması zorunludur ve işveren bu sebeple iş sözleşmesini feshedemeyecektir. Ancak burada kısmi süreli çalışma talebi, bu haktan faydalanmaya başlamadan en az bir ay önce işçi tarafından yazılı olarak işverene bildirilmelidir.

Çocuk okula başlayana kadar izin uygulaması yönündeki taleplerin işveren tarafından karşılanması asıl olmakla birlikte Yönetmelik ile (Analık İzni veya Ücretsiz İzin Sonrası Yapılacak Kısmi Süreli Çalışmalar Hakkında Yönetmelik) bazı durumlarda işverenin uygun bulması şartına bağlanmıştır. Söz konusu durumlar şunlardır:

- Özel sağlık kuruluşlarında ilgili mevzuat uyarınca mesul müdür, sorumlu hekim, laboratuvar sorumlusu ve sağlık hizmetinden sayılan işlerde tam zamanlı çalışması öngörülenler tarafından yerine getirilen işlerde,
- Nitelikleri dolayısıyla sürekli çalıştıkları için durmaksızın birbiri ardına postalar hâlinde işçi çalıştırılarak yürütülen sanayiden sayılan işlerde,
- Nitelikleri dolayısıyla bir yıldan az süren mevsimlik, kampanya veya taahhüt işlerinde,
- İş süresinin haftanın çalışma günlerine bölünmesi suretiyle yürütülmesine nitelikleri bakımından uygun olmayan işlerde.

Anne memurlarda ise farklı bir durum söz konusudur. Memurlar bu sürede maaşlarının ve diğer tüm ödemelerin yarısını alabileceklerdir. Ancak memurlar için bu düzenleme henüz Yönetmelik çıkmadığından uygulanmamaktadır. Yönetmelik yayımlandıktan sonra memurlar da bu izinden yararlanabileceklerdir.

d) Zorunlu Kreş Uygulaması

İşyerinde 150'den çok kadın çalışan varsa, 0-6 yaşındaki çocukların bırakılması, bakımı ve emziren çalışanların çocuklarını emzirmeleri için işveren tarafından, çalışma yerlerinden ayrı ve işyerine yakın bir kreşin kurulması zorunludur. Ayrıca kreş, işyerine 250 metreden daha uzaksa işveren taşıt sağlamakla da yükümlüdür.

Emzirme odası ve kreş kurarken işverenler ortak hareket edebilirler. Buna göre birkaç işveren bir araya gelerek, ortaklaşa oda ve kreş kurabilirler. Ayrıca işverenlerin oda ve kreş açma yükümlülüğünü, kamu kurumlarınca yetkilendirilmiş kreşlerle yapacakları anlaşmalarla da yerine getirebilmeleri mümkün. İşverenlerin yukarıda bahsettiğimiz şekilde kreş bulundurmamaları halinde idari para cezası da ödemeleri gerekiyor.

e) Diğer Uygulamalar

Yukarıda saydığımız anneliği özendirmeye yönelik yasal düzenlemelerin dışında yine 4857 sayılı İş Kanunu'nda bu yönde bazı düzenlemeler mevcuttur. Bunları aşağıdaki gibi kısaca maddeler halinde sayabiliriz:

- İsteği halinde kadın işçiye, onaltı haftalık sürenin tamamlanmasından veya çoğul gebelik halinde onsekiz haftalık süreden sonra altı aya kadar ücretsiz izin verilir. (4857 SK, md. 74/6)
- Doğum hali iş sözleşmesinin feshi için işveren açısından geçerli neden oluşturmamaktadır. (4857 SK, md.18/3/d)
- Kadın işçilerin doğumdan önce ve sonra çalıştırılmadıkları günler yıllık ücretli izin hakkının hesabında çalışılmış gibi sayılır. (4857 SK, md.55/1/b)
- Hamilelik süresince kadın işçiye periyodik kontroller için ücretli izin verilir. (4857 SK, md. 74/4)
- Hekim raporu ile gerekli görüldüğü takdirde, hamile kadın işçi sağlığına uygun daha hafif işlerde çalıştırılır. Bu halde işçinin ücretinde bir indirim yapılmaz. (4857 SK, md. 74/5)
- Kadın işçilere bir yaşından küçük çocuklarını emzirmeleri için günde toplam birbuçuk saat süt izni verilir. Bu sürenin hangi saatler arasında ve kaç bölünerek kullanılacağını işçi kendisi belirler. Bu süre günlük çalışma süresinden sayılır. (4857 SK, md. 74/7)

4. Değerlendirme ve Sonuç

Hiç kuşkusuz doğum sayısı ile kadın istihdamı arasında önemli bir bağlantı bulunmaktadır. Nitekim doğum sayısının azalması ve buna bağlı olarak ortalama annelik yaşının yükselmesi işgücüne katılımı desteklemektedir. Ülkemizde 2007-2016 döneminde 15-24 yaş grubunda doğum yapan kadın sayısı %20 azalırken, işgücüne katılım oranı %27 oranında artmıştır (Akgeyik, 2016:50).

Kadınların asli fonksiyonunun ev işi yapmak ve çocuk bakmak olduğu yönündeki yaklaşımlar ülkemizde halen geçerliliğini korumaktadır (Kaya, 2016: 37). Türkiye'de kadın işgücüne katılım oranlarındaki düşüklüğün temel sebeplerinden biri aile ve iş yaşamını uyumlaştırıcı faktörlerin yoksunluğudur. Kadın istihdam oranlarının yüksek olduğu gelişmiş ülkelerde kadınların esnek çalışma biçimleri sayesinde küçük yaş grubu çocukları olsa bile işgücü piyasasına yüksek oranlarda dahil olduğu görülmektedir (Serel, Özdemir, 2017: 144).

Ülkemizde part-time çalışma ve ev eksenli çalışma; esnek çalışma biçimlerinin en bilinen örnekleridir. Ancak esneklik kavramı tek başına yeterli olamamakta, güvence kavramıyla bir araya getirilmediği sürece kayıt dışı istihdamı artırma tehlikesi de bulunmaktadır (Serel, Özdemir, 2017: 144).

Dünyada ve Türkiye'de kadınlar açısından en sorunlu uygulamalardan birisi "esnek istihdam" biçimlerinin genişletilmesidir. Bu uygulamalar tüm ülkelerde yasal güvence altına alınmaktadır. Bu yasal güvenceye dayanarak "esnek istihdam", talep üzerine çalışma, eve iş alma, yarı zamanlı çalışma, parça başı iş alma, götürü iş alma şeklinde tezahür etmektedir. (Yıldız, 2013:98)

Ülkemizde son yıllarda anneliği özendirmeye yönelik birçok sosyal politika uygulamaları hayata geçirilmiştir. Söz konusu sosyal politika uygulamalarının temelinde hem nüfusun artırılması hem de annelik nedeniyle kadın istihdamında ortaya çıkabilecek gerilemenin önüne geçilmesi yatmaktadır.

Ayrıca işveren karşısında güçsüz durumda olan kadın işçinin annelik nedeniyle iş sözleşmesinin feshedilmemesi yönünde mevzuatsal adımlar atılmıştır.

Yapılan yasal düzenlemeler daha çok esnek çalışmayı özendiren ve bu esnek çalışma nedeniyle işsiz kalma riskini ortadan kaldıran özelliklere sahiptir. Ancak yasal olarak getirilen düzenlemeler ülkemizde her zaman fiili duruma olumlu olarak yansımamaktadır. Bunun en bariz sonucu kayıtdışı istihdamdaki artıştır. Nitekim ülkemizde kayıtdışı istihdam oranı %34'e dayanmış olup bunun anlamı her üç kişiden birisinin kayıtdışı çalışıyor olmasıdır.

Annelik nedeniyle işsiz kalma riskini ortadan kaldırmaya yönelik işverene fesih yasağı getirme düzenlemesi iyi niyetli ve gerekli bir adım gibi gözükse de işverenler özellikle ekonomik kriz ve daralma dönemlerinde başka geçerli nedenler göstererek iş sözleşmesini fesih yolunu deneyebilmektedirler.

2016 yılında getirilen düzenleme ile memur ve işçi anneler çocuk okula başlayana kadar istemeleri halinde normal çalışma süresinin yarısı kadar çalışabileceklerdir. Kadın işçi isterse çocuğu okula başlayana kadar kısmi süreli çalışma yapmayı işvereninden talep edebilecektir. Ancak memurlar için bu düzenleme henüz Yönetmelik çıkmadığından uygulanmamaktadır. Yönetmelik yayınlandıktan sonra memurlar da bu izinden yararlanabilecektir. 2016 yılında getirilen söz konusu yasal haktan yönetmelik çıkmadığı için üç yıldır yararlanılamıyor olması önemli bir eksiklik ve eleştiri konusu olmaktadır.

Ayrıca yarım çalışma ödeneği imkanından faydalanabilmek için işçinin adına doğum tarihinden önceki son üç yılda en az 600 gün Sosyal Güvenlik Kurumu'na işsizlik sigortası primi ödenmiş olması şeklindeki düzenlemeler hem uygulamayı cazip olmaktan çıkarmakta hem de uygulamadan yararlanabilecek anne işçi sayısını azaltmaktadır.

Kaynakça

- Akgeyik, T. (2016), Türkiye'de Kadınların İşgücü Piyasasına Katılımını Etkileyen Faktörler: TÜİK Verileri Üzerine Bir Analiz, Sosyal Siyaset Konferansları, S.70, 2016/1
- Ehsan, S. (2015), Female Labor Force Participation, Its Determinants and Effect on GDP in Pakistan, Master Thesis, Eastern Mediterranean University
- Erdoğan, S.; Yaşar, S (2018), Türkiye'de Kadın İstihdamının Gelişimi: Konya- Karaman Örneği, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, S.20(34)
- İnce, M. (2010), Kadın İstihdamı ve Kadın İşgücüne Olan Talep Türkiye Örneği, Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Doktora Tezi
- İKV (İktisadi Kalkınma Vakfı) (2019), AB Katılım Sürecindeki Türkiye'nin Kadın İstihdamı Karnesi, İstanbul
- Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30682>
- Kaya, Ş. (2016), Türkiye'de Kadın İstihdamı: Hayatın İçinde Olmak Ya Da Olmamak, Karatahta İş Yazıları Dergisi, S.4, Nisan 2016
- OECD; <https://data.oecd.org/emp/employment-rate.htm>
- Özateş, Ö. S. (2015), Malumun İlanı: Kadın Emeğinin Saklı Yüzü: Ev İçi Bakım Emeği. İstanbul, Nota Bene Yayınevi
- Serel, H.; Özdemir, B. (2017), Türkiye'de Kadın İstihdamı Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, S.3
- Yıldız, Ö. (2013), İşverenlerin Bakış Açısından Türkiye'de Kadın İstihdamı: Bir Alan Araştırması, Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, S. 3

**BEDENSEL ENGELLİLİK, EGZERSİZ, FİZİKSEL AKTİVİTE, HAREKETLİLİK,
OYUN VE SPORLA İLGİLİ LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARIN ANABİLİM
DALLARINA GÖRE ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Doc. Dr. Nurettin KONAR*

(nurettinkonar@gmail.com)

Araştırmacı Alperen ŞANAL*

(alperensanal48@gmail.com)

*İnönü Üniversitesi Engellilerde Egzersiz ve Spor Eğitimi

ÖZET

Çalışmanın amacı, Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla İlgili Lisansüstü Çalışmaların Anabilim Dallarına Göre Çeşitli Değişkenler Açısından incelenmesidir.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal tez merkezi tarafından “**Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla**” başlığı altında sınıflandırılan lisansüstü tezler çalışmamızın evrenini oluşturmuştur. Araştırmamız nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analizi yöntemiyle yapılmıştır. Çalışmanın istatistikî analizi, Excel paket programı kullanılarak frekans ve yüzde olarak yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal tez merkezi katalogunda “**Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla**” başlığı altında, 1995- Ekim 2018 yılları arasında 40 (%74.1) Yüksek lisans, 12 (%22.2) Doktora, 2 (%3.7) Tıpta uzmanlık olmak üzere 54 tez incelenmiştir.

Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla ilgili lisansüstü tezlerin 28’i kadın, 26’sı erkek araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Tezlerin %40.7(n=22)’sini Doktor Öğretim Üyesi hocaların danışmanlığında yapıldığı, yapılan lisansüstü çalışmaların %75.9(n=41)’unu Sağlık Bilimleri Enstitüsünde yapıldığı, yapılan tezlerin %66.7(n=36)’sini 81-130 sayfa tezlerden oluştuğu, tezlerin %64.8(n=35)’ini beden eğitimi ve spor anabilim dalında yapıldığı, yapılan tezlerin %20.4(n=11)’ünü Hacettepe Üniversitesinde yapılan tezlerden oluştuğu, %33.3(n=18)’ü hareketlilik konusunda yapılan tezlerden oluştuğu tespit edilmiş. Ayrıca yapılan tezlerin %38.9(n=18)’unda ölçüm yöntemi kullanıldığı, tezlerin %53.7(n=29)’sini 1-50 arası kişiye uygulandığı ve son olarak yapılan tezlerde en büyük 74, en küçük 12 yaş grubu kişilere uygulandığı araştırmalarımız sonucu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bedensel Engelliler, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun, Spor, Tez, Lisansüstü çalışma

Abstract

The aim of this study is to examine the postgraduate studies related to **physical disability, exercise, physical activity, mobility, game and sports** in terms of various variables according to the departments.

Our study was carried out with the document analysis method, one of the qualitative research methods. The statistical analysis of the study was performed for frequencies and percentages using the Excel package software. Within the scope of this study, a total of 54 theses, of which 40 (%74.1) were at Masters level, 12 (%22.2) were at doctoral level and 1 (%3.7) specialty in medicine, written between the years 1995-2018 and accessible online under the heading of the to **physical disability, exercise, physical activity, mobility, game and sports** in the catalogue of the Higher Education Board's National Thesis Centre, were examined.

The postgraduate theses of related to **physical disability, exercise, physical activity, mobility, game and sports** was prepared by 26 males researcher and 28 female researcher. It was determined that 40.7% (n=22) of the theses were written under the supervision of Doctor Instructors, 75.9% (n=41) of theses were done in graduate school of health sciences, 66.7% (n=36) of theses were between 81-130 pages in length, 64.8% (n = 35) of the theses were conducted in the department of physical education and sports, 20.4% (n = 11) of the theses are composed of theses made at Hacettepe University, 33.3% (n = 18) was determined to consist of theses on the theme of Mobility. In addition, 38.9% (n = 18) of the theses were used in the measurement method, 53.7% (n = 29) of the theses were applied to 1-50 students and finally, in our thesis, it was determined that the highest 74, the smallest 12 age group work with.

Anahtar Kelimeler: Physical Disability, Exercise, Physical Activity, Mobility, Game, Sports, Theses, Postgraduate Theses

GİRİŞ

Engellilik kavramı çeşitli açılardan ele alınmış ve pek çok kurum tarafından tanım yapılmış bir kavramdır. Örneğin Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Engellilik kavramını yetersizlik, özürlülük, engellilik olmak üzere üç farklı kategoride ele almıştır (Topsaç,2013; Rımal,2002; Petrella ve ark. 1997; Olsen,2005). Engellilik kavramı toplumda engelli ve engelsiz tüm bireyleri ilgilendiren ve sosyal, ekonomik, psikolojik, tıbbi açılardan ele alınması gereken konudur. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, ülkemizde en fazla bedensel ve zihinsel engelli bireyler bulunmaktadır (TÜİK).

Ortopedik/Bedensel Engel, sinir sisteminin zedelenmesi, hastalıklar kazalar ve genetik problemler nedeniyle kas, iskelet ve eklemlerin işlevlerini yerine getirememesi nedenleriyle oluşan hareket ile ilgili yetersizlikler olarak tanımlanmaktadır (Topsaç,2013; Kobal,2005). Bedensel engellilerin topluma entegre olmasında en önemli araçlardan birinin spor olduğu düşünülebilir (Konar,2006).

Beceri, öğrencilerde öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi ve yaşama aktarılması tasarlanan kabiliyet olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca sportif hareketlerin yapılabilmesinin ön koşullarından biri olduğu söylenebilir. Spor bedensel ve zihinsel yönden

hem sağlıklı hem de engelli bireyler için son derece önemlidir. Ancak engelli olan insanların spora olan gereksinimi daha fazladır. Spor engellilerde hareket etmekten zevk alma, eğlenme ve başarıma gereksinimlerin gerçekleşmesinde bir araçtır (Demirci,2009).

Hareket, vücudun herhangi bir parçasındaki ya da tüm vücudun pozisyonundaki değişimdir (Mengütay,2006; Güröl,2011). İnsan vücudu, doğası gereği düzenli ve sürekli hareket etmek ihtiyacındadır. Bu nedenle bireyin anatomik, fizyolojik ve psikolojik açıdan uygun durumda olması, faaliyetlerini sürdürmesi aynı zamanda güçlü olabilmesi için spor yapmaya ihtiyacı vardır (Can,2008; Tekin,2016). Bireylerin planlı biçimde yaptıkları egzersizler neticesinde iş kapasiteleri artarak tepki hızları yükselir aynı zamanda iş verimleri olumlu gelişir. Yaş gruplarına göre anlamlı değişimler gözlenebilir (Tekin,2016;Alpkaya,2001; Pınar ve ark. 2006). Günümüzde teknolojik ilerlemelere paralel olarak hareketsiz bir hayat biçimi benimsenmiştir. Benimsenen bu hayat biçiminin etkisinde kalan bireyler arasında çocuklar, gençler ve engelliler de yer almaktadır. Hareketlilik, bireylerin özellikle çocuk, genç ve engellilerin vücut gelişimi bakımından önemlidir. Bugünkü modern toplum hayatında çocuk, genç ve engellilerin hareket sahası ve imkanları kısıtlı düzeydedir (Tekin,2016;Taşçı,2010).

Fiziksel aktivite iskelet kaslarının kasılması ve enerji harcanmasıyla sonuçlanan vücut hareketleridir. Fiziksel aktivitenin sağlığı koruyucu yönü göz önüne alındığında fiziksel sağlık kadar psikolojik sağlığın, kendini iyi hissetmenin de önemli olduğu unutulmamalıdır (Polat,2009; Özer,2001). Benlik saygısı, özgüven, sosyalleşme ve başarı duygusunun yaşanmasında sportif etkinlikler diğer alanlara göre daha yararlı olmuştur. Ayrıca hareketsiz yaşantı nedeniyle yaşanan solunum ve dolaşım bozuklukları bu insanların fiziksel ve zihinsel gelişimlerini olumsuz etkilediği ve birlikte toplum içinde iyi ilişkiler kurabilmeleri için fiziksel aktiviteler önerilmektedir.

Düzenli fiziksel aktiviteler engelli insanların sağlıklı bir yaşam sürmeleri açısından önem taşımaktadır. Egzersizin, zihinsel engelli bireylerin hareket etmekten haz alma, eğlenme ve başarıma gereksinimlerinin karşılanmasında önemli bir araç olduğu ifade edilmektedir. Yapılan araştırmalar, fiziksel aktiviteden yoksun zihinsel engelli bireylerin hareketsizlikten dolayı çeşitli hastalıklara maruz kaldıklarını (özellikle; dolaşım, solunum ve iskelet sistemi sorunları gibi) genellikle zayıf ve gevşek kas yapısına sahip olduklarını, zihinsel geriliğin artması ve yaşın da ilerlemesi ile motor gelişiminde kayıplar yaşadıklarını göstermiştir. Bu durumlar engelli bireylerin fiziksel kapasitelerini de sınırlayabilmektedir (Özer,2001).

Egzersiz, fiziksel aktivitenin bir alt grubu olup, planlanmış tekrarlayıcı, fiziksel uygunluğun bazı komponentlerini geliştirmeyi amaçlayan vücut hareketleri olarak tanımlanmaktadır (Topsaç,2013; Olsen,2005; Onurlu,2010). Bir başka tanıma göre egzersiz, planlı, bilinçli, fiziksel zindeliğin unsurlarını (kardiyovasküler fitness, kas kuvveti ve dayanıklılığı, esneklik ve vücut postürünü) geliştirmeyi hedefleyen etkinlikler olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle egzersiz; zindelik, fiziki performans, kilo kontrolü, sağlıklı olma vb. hedeflere yönelik, planlı fiziksel aktiviteler bütünüdür (Tekin,2016; Thompson ve ark. 2009). Araştırmalar egzersiz ve sporun insan sağlığı üzerine olumlu etkilerinin olduğunu göstermektedir. Bu olumlu etki, toplumda yer alan engelli bireyleri de kapsamakta, fiziksel ve zihinsel gelişimleri ile birlikte onların toplum içinde daha iyi ilişkiler kurabilmesini sağlamaktadır (Karakoç,2015; Fernhall,1993). Egzersizlerin kemik hacmini ve minerilizasyonunu artırdığını, buna karşın hareketsizliğin kemiğin minerilizasyonunu azalttığını (kemikleşme) ve kemiklerin daha kolay kırıldığını, daha zayıf bir iskelet sisteminin oluştuğunu ortaya koymaktadır. Engelli olmayan çocuklar büyüme ve gelişimi sürdürmek için günlük oyun aktivitelerine katılarak yeterli fiziksel aktivite gereksinimini karşılayabilirken engelli çocuklar ise yeteri kadar karşılayamamaktadır. Bu yüzden engelli bireylerin büyüme ve gelişim hızlarının yavaşlamasının ya da durmasının nedenlerinden birisi olarak fiziksel aktivite yetersizliği gösterilebilir (Namlı,2012).

Yöntem

Araştırmamız nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analizi tekniği kullanılarak hazırlanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olay ve olgular hakkında yazılı bilgilerin analizini içerir (Aslantürk,2004). Doküman analizi, nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan tekniklerdendir (Yıldırım ve Şimşek,2005). Araştırma verilerinin elde edilmesinde Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezinin “**Bedensel Engellilik ve Spor**”, “**Bedensel Engellilik ve Egzersiz**”, “**Bedensel Engellilik, Hareketlilik ve Oyun**” ve “**Bedensel Engellilik ve Fiziksel Aktivite**” başlığı altında 1995- Ekim 2018 yılları arasında yer alan ve erişime açık olan 54 tez (Yüksek lisans %74.1; n=40, Doktora %22.2; n=12, Tıpta uzmanlık %3.7; n=2) incelenmiştir. Daha sonra incelenen bu tezler belirlenen çeşitli değişkenlere göre Excel Paket programında yüzde ve frekans hesapları yapılarak analiz edilmiştir.

Bulgular

Tablo 1. Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla İlgili Lisansüstü Çalışmaların, Tez Dereceleri ve Yıllara Göre Dağılımı*.

Tez Türü		1995-1999 Arası		2000-2004 Arası		2005-2009 Arası		2010-2014 Arası		2015-2018 Arası		TOPLAM	
		B	F	B	F	B	F	B	F	B	F	B	F
Yüksek Lisans	f	1	0	0	0	5	5	11	6	8	4	25	15
	%	1.9	0	0	0	9.3	9.3	20.4	11.1	14.8	7.4	46.3	27.8
Doktora	f	0	0	3	0	2	0	5	2	0	0	10	2
	%	0	0	5.6	0	3.7	0	9.3	3.7	0	0	18.5	3.7
Tıpta Uzmanlık	f	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2
	%	0	0	0	0	0	0	0	3.7	0	0	0	3.7
Toplam	f	1	0	3	0	7	5	16	10	8	4	35	19
	%	1.9	0	5.6	0	13	9.3	29.6	18.5	14.8	7.4	64.8	35.2
Genel Toplam	f	1		3		12		26		12		54	
	%	1.9		5.6		22.2		48.2		22.2		100	

* B: Beden eğitimi ve Spor, F: Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon, f: frekans , %: Yüzde

Tablo 1 de görüldüğü gibi 1995-2018 yılları arasında **Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla** ilgili tezlerin %74.1’ini yüksek lisans, %22.2’sini doktora ve %3.7’sini tıpta uzmanlık tezleri oluşturmaktadır. **Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla** ilgili en fazla lisansüstü tez çalışması 2010-2014 yılları arasında yapılmıştır. 1994-2004 yılları arasında beden eğitimi ve spor anabilim dalı dışında lisansüstü teze rastlanılmamıştır.

Tablo 2. Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla İlgili Lisansüstü Çalışmaların, Cinsiyet ve Yıllara Göre Dağılımı.

Cinsiyet		1995-1999 Arası		2000-2004 Arası		2005-2009 Arası		2010-2014 Arası		2015-2018 Arası		TOPLAM	
		B	F	B	F	B	F	B	F	B	F	B	F
Erkek	f	0	0	2	0	3	1	8	3	7	2	20	6
	%	0	0	3.7	0	5.6	1.9	14.8	5.6	13	3.7	37	11.1
Kadın	f	1	0	1	0	4	4	8	7	1	2	15	13
	%	1.9	0	1.9	0	7.4	7.4	14.8	13	1.9	3.7	27.8	24.1
Toplam	f	1	0	3	0	7	5	16	10	8	4	35	19
	%	1.9	0	5.6	0	13	9.3	29.6	18.5	14.8	7.4	64.8	35.2
Genel Toplam	f	1		3		12		26		12		54	
	%	1.9		5.6		22.2		48.2		22.2		100	

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, 1995-2018 yılları arasında yapılan lisansüstü çalışmaların %48.2'si erkek, %51.8'i kadınlar tarafından hazırlanmıştır. **Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla** ilgili en fazla lisansüstü tez 2010-2014 yılları arasında yapılmıştır. Ayrıca Beden Eğitimi ve Spor alanında yapılan tezleri hazırlayanların erkek sayısı fazla iken, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon alanında ise kadınların sayısı fazladır.

Tablo 3. Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla İlgili Lisansüstü Çalışmaların, Danışman Hocalarının, Tez Derecelerine ve Yıllara Göre Dağılımı.

Danışman			1995-1999 Arası		2000-2004 Arası		2005-2009 Arası		2010-2014 Arası		2015-2018 Arası		TOPLAM	
			B	F	B	F	B	F	B	F	B	F	B	F
Profesör	YL	f	0	0	0	0	1	2	4	2	1	2	6	6
		%	0	0	0	0	1.9	3.7	7.4	3.7	1.9	3.7	11.1	11.1
	DR	f	0	0	3	0	0	0	2	1	0	0	5	1
		%	0	0	5.6	0	0	0	3.7	1.9	0	0	9.3	1.9
	TU*	f	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2
		%	0	0	0	0	0	0	0	3.7	0	0	0	3.7
Doçent	YL	f	0	0	0	0	0	0	2	3	2	1	4	4
		%	0	0	0	0	0	0	3.7	5.6	3.7	1.9	7.4	7.4
	DR	f	0	0	0	0	1	0	2	1	0	0	3	1
		%	0	0	0	0	1.9	0	3.7	1.9	0	0	5.6	1.9
	TU*	f	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Doktor Öğretim Üyesi	YL	f	1	0	0	0	4	3	5	1	5	1	15	5
		%	1.9	0	0	0	7.4	5.6	9.3	1.9	9.3	1.9	27.8	9.3
	DR	f	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	2	0
		%	0	0	0	0	1.9	0	1.9	0	0	0	3.7	0
	TU*	f	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	YL	f	1	0	0	0	5	5	11	6	8	4	25	15
		%	1.9	0	0	0	9.3	9.3	20.4	11.1	14.8	7.4	46.3	27.8
	DR	f	0	0	3	0	2	0	5	2	0	0	10	2
		%	0	0	5.6	0	3.7	0	9.3	3.7	0	0	18.5	3.7
	TU*	f	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2
		%	0	0	0	0	0	0	0	3.7	0	0	0	3.7
Genel Toplam	YL	f	1	0	0	0	10	8	17	7	12	5	40	13
		%	1.9	0	0	0	18.5	16.7	31.5	12.2	22.2	11.1	74.1	29.9
	DR	f	0	0	3	0	2	0	7	2	0	0	12	2
		%	0	0	5.6	0	3.7	0	13	3.7	0	0	22.2	2.2
	TU*	f	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	2	2
		%	0	0	0	0	0	0	3.7	3.7	0	0	3.7	3.7

*TU: Tıpta Uzmanlık

Tablo 3 de görüldüğü gibi **Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla** ilgili yapılan lisansüstü tezlerin %40.7'si Doktor Öğretim Üyesi hocaların, %37'si Profesör hocaların, %22.2'si Doçent hocaların danışmanlığında yapılmıştır. **Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla** ilgili **Beden Eğitimi ve Spor** alanında yapılan tezlerin en fazla Doktor öğretim üyesi hocalar danışmanlığında yapılırken (n=17), **Fizik tedavi ve Rehabilitasyon** alanında yapılan tezlerin en fazla profesör hocaların danışmanlığında yapıldığı görülmüştür (n=9).

Tablo 4. Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla İlgili Lisansüstü Çalışmaların, Enstitülerinin, Tez ve Derecelerine Yıllara Göre Dağılımı.

Enstitü			1995-1999 Arası		2000-2004 Arası		2005-2009 Arası		2010-2014 Arası		2015-2018 Arası		TOPLAM	
			B	F	B	F	B	F	B	F	B	F	B	F
Sağlık Bilimleri	YL	F	0	0	0	0	3	5	8	6	6	3	17	14
		%	0	0	0	0	5.6	9.6	14.8	11.1	11.1	5.6	31.5	25.9
	DR	F	0	0	2	0	2	0	4	2	0	0	8	2
		%	0	0	3.7	0	3.7	0	7.4	3.7	0	0	14.8	3.7
Sosyal Bilimler	YL	f	1	0	0	0	2	0	1	0	0	1	4	1
		%	1.9	0	0	0	3.7	0	1.9	0	0	1.9	7.4	1.9
	DR	f	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
		%	0	0	1.9	0	0	0	0	0	0	0	1.9	0
Eğitim Bilimleri	YL	f	0	0	0	0	0	0	2	0	2	0	4	0
		%	0	0	0	0	0	0	3.7	0	3.7	0	7.4	0
	DR	f	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0
		%	0	0	0	0	0	0	1.9	0	0	0	1.9	0
Tıp Fakültesi	YL	f	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	DR	f	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	TU	f	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2
		%	0	0	0	0	0	0	0	3.7	0	0	0	3.7
Toplam	YL	f	1	0	0	0	5	5	11	6	8	4	25	15
		%	1.9	0	0	0	9.3	9.3	20.4	11.1	14.8	7.4	46.3	27.8
	DR	f	0	0	3	0	2	0	5	2	0	0	10	2
		%	0	0	5.6	0	3.7	0	9.3	3.7	0	0	18.5	3.7
	TU	f	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2
		%	0	0	0	0	0	0	0	3.7	0	0	0	3.7
Genel Toplam	YL	f	1	0	0	0	10	0	17	0	12	0	40	0
		%	1.9	0	0	0	18.5	0	31.5	0	22.2	0	74.1	0
	DR	f	0	0	3	0	2	0	7	0	0	0	12	0
		%	0	0	5.6	0	3.7	0	13	0	0	0	22.2	0
	TU	f	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2	0
		%	0	0	0	0	0	0	3.7	0	0	0	3.7	0

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, **Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla** ilgili yapılan tezlerin büyük çoğunluğu (%75.9, n=41) sağlık bilimleri enstitüsünde yapılmıştır. Ayrıca 2010-2014 yılları arasında Tıp Fakültesinde **Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla** ilgili yalnızca 2 tane Tıpta Uzmanlık tezi hazırlandığı görülmüştür.

Tablo 5. Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla İlgili Lisansüstü Çalışmaların, Sayfa Sayılarının, Tez Derecelerine ve Yıllara Göre Dağılımı.

Sayfa Sayıları			1995-1999 Arası		2000-2004 Arası		2005-2009 Arası		2010-2014 Arası		2015-2018 Arası		TOPLAM	
			B	F	B	F	B	F	B	F	B	F	B	F
0-80 Sayfa	YL	f	0	0	0	0	1	2	2	0	3	1	6	3
		%	0	0	0	0	1.9	3.7	3.7	0	5.6	1.9	11.1	5.6
	DR	f	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
		%	0	0	1.9	0	0	0	0	0	0	0	1.9	0
	TU	f	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2
		%	0	0	0	0	0	0	0	3.7	0	0	0	3.7
81-130	YL	f	1	0	0	0	3	3	7	6	4	3	15	12

Sayfa	DR	f	1.9	0	0	0	5.6	5.6	13	11.1	7.4	5.6	27.8	22.2
		%	0	0	2	0	2	0	3	2	0	0	7	2
		%	0	0	3.7	0	3.7	0	5.6	3.7	0	0	13	3.7
		%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
131-180 Sayfa	YL	f	0	0	0	0	0	0	2	0	1	0	3	0
		%	0	0	0	0	0	0	3.7	0	1.9	0	5.6	0
		f	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2	0
		%	0	0	0	0	0	0	3.7	0	0	0	3.7	0
181-230 Sayfa	TU	f	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		f	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
231 ve Üstü	YL	f	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		f	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	DR	f	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		f	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Genel Toplam	YL	f	1	0	0	0	5	5	11	6	8	4	25	15
		%	1.9	0	0	0	9.3	9.3	20.4	11.1	14.8	7.4	46.3	27.8
		f	0	0	3	0	2	0	5	2	0	0	10	2
		%	0	0	5.6	0	3.7	0	9.3	3.7	0	0	18.5	3.7
Genel Toplam	DR	f	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2
		%	0	0	0	0	0	0	0	3.7	0	0	0	3.7
		f	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Genel Toplam	YL	f	1	0	0	0	10	10	17	17	12	12	40	40
		%	1.9	0	0	0	18.5	18.5	31.5	31.5	22.2	22.2	74.1	74.1
		f	0	0	3	0	2	2	7	7	0	0	12	12
		%	0	0	5.6	0	3.7	3.7	13	13	0	0	22.2	22.2
Genel Toplam	DR	f	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	2	2
		%	0	0	0	0	0	0	3.7	3.7	0	0	3.7	3.7
		f	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Tablo 5’de görüldüğü gibi **Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla** ilgili yapılan tezlerin %66.7’sini 81-130 sayfa tezler oluşturmıştır. **Bedensel Engellilik ve Sporla** ilgili Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon alanında yapılan tezlerin tamamını 130 sayfaya kadar olan tezler oluştururken, Beden Eğitimi ve Spor alanında yapılan tezlerin %63.1’ini (n=34) 180 sayfaya kadar olan tezler oluşturmıştır.

Tablo 6. Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla İlgili Lisansüstü Çalışmaların, Anabilim Dallarının, Tez Derecelerine ve Yıllara Göre Dağılımı*.

Anabilim Dalı			1995-1999 Arası		2000-2004 Arası		2005-2009 Arası		2010-2014 Arası		2015-2018 Arası		TOPLAM	
			f	%	f	%	f	%	f	%	F	%	f	%
B	Har. Ant.	YL	0	0	0	0	0	0	0	0	3	5.6	3	5.6
	B.	DR	0	0	0	0	0	0	1	1.9	0	0	1	1.9
	Sporda	YL	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	PS.A	DR	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Spor Eğt.	YL	1	1.9	0	0	4	7.4	6	11.1	5	9.3	16	29.6
	A.	DR	0	0	3	5.6	2	3.7	3	5.6	0	0	8	14.8
	Spor Sağ.	YL	0	0	0	0	1	1.9	4	7.4	0	0	5	9.6
	A.	DR	0	0	0	0	0	0	1	1.9	0	0	1	1.9
	Spor Yön.	YL	0	0	0	0	0	0	1	1.9	0	0	1	1.9
	A.	DR	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

F	Fiz. Ted.	YL	0	0	0	0	5	9.3	4	7.4	3	5.6	12	22.2
	R.	DR	0	0	0	0	0	0	2	3.7	0	0	2	3.7
		TU	0	0	0	0	0	0	1	1.9	0	0	1	1.9
	Fiz. Tıp R.	YL	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1.9	1	1.9
		DR	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		TU	0	0	0	0	0	0	1	1.9	0	0	1	1.9
	Fizyoloji	YL	0	0	0	0	0	0	2	3.7	0	0	2	3.7
		DR	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		TU	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Genel Toplam		YL	1	1.9	0	0	10	18.5	17	31.5	12	22.2	40	74.1
		DR	0	0	3	5.6	2	3.7	7	13	0	0	12	22.2
		TU	0	0	0	0	0	0	2	3.7	0	0	2	3.7

*Anabilim dalları, Alt bilim dallarına ayrılarak yapılan spesifik çalışmalar, Hareket-Antrenman Bilimleri, Sporda Psiko-Sosyal Alan, Spor Eğitimi Alanı, Spor Sağlığı Alanı, Spor Yönetimi Alanı, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon, Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon, Fizyoloji şeklinde sınıflandırılmıştır.

Tablo 6’da Anabilim dallarının alt bilim dallarına baktığımızda, Beden Eğitimi ve Spor alt bilim dallarında 16 yüksek lisans, 8 doktora toplamda 24 tez ile en fazla spor eğitimi alanında yapılırken, sporda psiko-sosyal alanda tez çalışmasına rastlanılmamıştır. Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon alt bilim dallarında yapılan 19 tezin 15’i fizik tedavi ve rehabilitasyon alt bilim dalında yapılmıştır. Ayrıca fiziksel tıp ve rehabilitasyon ile fizyoloji alt bilim dallarında 2’şer tez çalışması yapıldığı görülmüştür.

Tablo 7. Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla İlgili Lisansüstü Çalışmaların, Yapıldığı Üniversitelere Göre Dağılımları.

B	Yapılan Çalışma Sayısı	F
Üniversite Adı		Üniversite Adı
1. Gazi Üniversitesi	5	9 Hacettepe Üniversitesi
2. Hacettepe / Dumlupınar Üniversitesi	(3x2) 6	3 Abant İzzet Baysal Üniversitesi
3. 19 Mayıs / Ankara / Çukurova / Gaziantep / İstanbul Gelişim / Niğde Üniversitesi	(2x6) 12	2 Ege Üniversitesi
4. 9 Eylül /Bahçeşehir / Fırat / İstanbul / Kocaeli / Marmara / Mersin / ODTÜ / Ege / Abant İzzet Baysal / Sakarya / Uludağ Üniversitesi	(1x12) 12	5 (1x5) 9 Eylül / Gazi/ Pamukkale / Niğde / Başkent Üniversitesi
TOPLAM	35	19 TOPLAM

Yukarıdaki tabloya bakılığında, Beden eğitimi ve spor alanında, **Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla** ilgili en çok tez çalışması 5 tez ile Gazi üniversitesinde yapılmıştır. Daha sonra en fazla tez çalışması 3 er tez ile Hacettepe ve Dumlupınar Üniversitelerinde yapılmıştır. Fizik tedavi ve rehabilitasyon alanında ise **Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla** ilgili en çok tez çalışması 9 tez ile Hacettepe Üniversitesinde yapılmıştır. Daha sonra en fazla tez çalışması 3 tez ile Abant İzzet Baysal Üniversitesinde yapılmıştır.

Tablo 8. Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla İlgili Lisansüstü Çalışmalarda Uygulanan Yöntemlerin Yıllara Göre Dağılımı*.

Tezde Uygulanan Yöntem	1995-1999 arası	2000-2004 arası	2005-2009 arası	2010-2014 arası	2015-2018 arası	TOPLAM

		B	F	B	F	B	F	B	F	B	F	B	F
Anket (nitel)	f	1	0	0	0	4	0	5	2	7	1	17	3
	%	1.9	0	0	0	7.4	0	9.3	3.7	13	1.9	31.5	5.6
Ölçüm (nicel)	f	0	0	2	0	1	4	7	4	1	2	11	10
	%	0	0	3.7	0	1.9	7.4	13	7.4	1.9	3.7	20.4	18.5
Antrenman/ Egzersiz (nicel)	f	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
	%	0	0	1.9	0	0	0	0	0	0	0	1.9	0
2 ve daha fazla (nicel ve nitel)	f	0	0	0	0	2	1	4	4	0	1	6	6
	%	0	0	0	0	3.7	1.9	7.4	7.4	0	1.9	11.1	11.1
Toplam	f	1	0	3	0	7	5	16	10	8	4	35	19
	%	1.9	0	5.6	0	13	9.3	29.6	18.5	14.8	7.4	64.8	35.2
Genel Toplam	f	1		3		12		26		12		54	
	%	1.9		5.6		22.2		48.2		22.2		100	
Aile / Antrenör / Öğretmen*	f	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0
	%	0	0	0	0	0	0	0	0	1.9	0	1.9	0

*Engelli birey,Engelli bireye sahip aileler, engelli öğrencilerin antrenörleri ve öğretmenleri üzerinde çalışılan tezlerin dağılımı.

Yukarıdaki tabloya göre **Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla** ilgili yapılan tezlerin %38.9'u ölçüm, %37'si anket çalışması, %22.2'si ise birden fazla yöntem uygulanarak yapılan tezlerden oluşmuştur. **Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla** ilgili yapılan tezlere detaylı bakıldığında, Beden eğitimi ve spor alanında en fazla anket yöntemi, fizik tedavi alanında ise en fazla ölçüm yöntemi kullanılmıştır.

Tablo 9. Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla İlgili Lisansüstü Çalışmaların, Çalışmanın Uygulandığı Kişi Sayısının Yıllara Göre Dağılımı.

Uygulanan Kişi Sayısı		1995-1999		2000-2004		2005-2009		2010-2014		2015-2018		TOPLAM	
		arası		arası		arası		arası		arası			
		B	F	B	F	B	F	B	F	B	F	B	F
1-50	f	0	0	3	0	2	2	9	7	4	2	18	11
	%	0	0	5.6	0	3.7	3.7	16.7	13	7.4	3.7	33.3	20.4
51-100	f	1	0	0	0	2	3	0	0	1	2	4	5
	%	1.9	0	0	0	3.7	5.6	0	0	1.9	3.7	7.4	9.3
101-150	f	0	0	0	0	1	0	1	2	0	0	2	2
	%	0	0	0	0	1.9	0	1.9	3.70	0	0	3.7	3.7
151-200	f	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1
	%	0	0	0	0	1.9	0	0	1.85	0	0	1.9	1.9
200+	f	0	0	0	0	0	0	4	0	2	0	6	0
	%	0	0	0	0	0	0	7.4	0	3.7	0	11.1	0
Yöntem Bölümünde Belirtilmeyen	f	0	0	0	0	1	0	2	0	1	0	4	0
	%	0	0	0	0	1.9	0	3.7	0	1.9	0	7.4	0
Toplam	f	1	0	3	0	7	5	16	10	8	4	35	19
	%	1.9	0	5.6	0	13	9.3	29.6	18.5	14.8	7.4	64.8	35.2
Genel Toplam	f	1		3		12		26		12		54	
	%	1.9		5.6		22.2		48.2		22.2		100	

Yukarıdaki tabloya göre **Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla** ilgili yapılan tezlerin %53.7'si 1-50 arası kişiye, %16.7'si 51-100 arası kişiye uygulanmıştır. **Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla** ilgili Beden Eğitimi ve Spor alanında yapılan 35 tezin 18'i 1-50 arası kişilere uygulanmıştır. Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Alanında yapılan 19 tezin 11'i 1-50 arası kişilere uygulanmıştır. Ayrıca tezin yöntem bölümünde çalışmanın uygulanacağı kişi sayısının belirtilmediği tezlerde bulunmaktadır (n=4).

Tablo 10. Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla İlgili Lisansüstü Çalışmaların, Uygulandığı Yaş Grubunun Yıllara Göre Dağılımı.

Yıllar	Çalışılan Yaş Aralığı	
	B	F

	Min.	Max.	Belirtilmeyen*	Belirtilen	Min.	Max.	Belirtilmeyen*	Belirtilen
1995-1999 Yıllar Arası	19	42	0	1	0	0	0	0
2000-2004 Yıllar Arası	18	40	0	3	0	0	0	0
2005-2009 Yıllar Arası	15	51	1	6	12	48	0	5
2010-2014 Yıllar Arası	13	74	2	14	13	65	5	5
2015-2018 Yıllar Arası	13	55	4	4	16	53	2	2

*Yöntem bölümünde çalışmanın yapılacağı yaş aralığı belirtilmeyen tez sayısı.

Tablo 10 da 1995-2018 yılları arasında **Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla** ilgili yapılan tezlere bakıldığında, çalışmaya katılan en küçük yaş grubunun 12, en büyük yaş grubunun ise 74 olduğu görülmektedir. Ayrıca tezin yöntem bölümünde çalışmanın uygulanacağı yaş grubunun belirtilmediği tezlerde bulunmaktadır (n=14). Beden Eğitimi ve Spor ile Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon alanlarında 7’şer tez çalışmasının yapıldığı görülmektedir.

Tablo 11. Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla İlgili Lisansüstü Çalışmaların, Tez Konularının, Tez Derecelerine ve Yıllara Göre Dağılımı.

Konular*			1995-1999 Arası		2000-2004 Arası		2005-2009 Arası		2010-2014 Arası		2015-2018 Arası		TOPLAM	
			B	F	B	F	B	F	B	F	B	F	B	F
Fiziksel Aktivite	YL	f	0	0	0	0	4	1	3	2	4	0	11	3
		%	0	0	0	0	7.4	1.9	5.6	3.7	7.4	0	20.4	5.6
	DR	f	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0
		%	0	0	0	0	0	0	1.9	0	0	0	1.9	0
	TU	f	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
		%	0	0	0	0	0	0	0	1.9	0	0	0	1.9
Hareketlilik	YL	f	1	0	0	0	0	3	3	4	1	2	5	9
		%	1.9	0	0	0	0	5.6	5.6	7.4	1.9	3.7	9.3	16.7
	DR	f	0	0	1	0	1	0	2	0	0	0	4	0
		%	0	0	1.9	0	1.9	0	3.7	0	0	0	7.4	0
	TU	f	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Egzersiz	YL	f	0	0	0	0	1	0	3	0	1	0	5	0
		%	0	0	0	0	1.9	0	5.56	0	1.9	0	9.3	0
	DR	f	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	3	0
		%	0	0	1.9	0	1.9	0	1.9	0	0	0	5.6	0
	TU	f	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
		%	0	0	0	0	0	0	0	1.9	0	0	0	1.9
Beceri	YL	f	0	0	0	0	0	1	2	0	2	2	4	3
		%	0	0	0	0	0	1.9	3.7	0	3.7	3.7	7.4	5.6
	DR	f	0	0	1	0	0	0	1	2	0	0	2	2
		%	0	0	1.9	0	0	0	1.9	3.7	0	0	3.7	3.7
	TU	f	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		%	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	YL	f	1	0	0	0	5	5	11	6	8	4	25	15
		%	1.9	0	0	0	9.3	9.3	20.4	11.1	14.8	7.4	46.3	27.8
	DR	f	0	0	3	0	2	0	5	2	0	0	10	2
		%	0	0	5.6	0	3.7	0	9.3	3.7	0	0	18.5	3.7
	TU	f	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2
		%	0	0	0	0	0	0	0	3.7	0	0	0	3.7
Genel Toplam	YL	f	1		0		10		17		12		40	
		%	1.9		0		18.5		31.5		22.2		74.1	
	DR	f	0		3		2		7		0		12	
		%	0		5.6		3.7		13		0		22.2	
	TU	f	0		0		0		2		0		2	
		%	0		0		0		3.7		0		3.7	

*Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Egzersizler, Beceri gibi kavramların sınıflandırılması tez başlıklarına ve çalışmanın içeriğine göre belirlenmiştir.

Tabloya göre 1995-2018 yılları arasında **Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla** ilgili yapılan tezlerin konusunu, %33.3'ü hareketlilik, %29.6'sı fiziksel aktivite, %20.4'ü beceri ve %16.7'si egzersiz konusu oluşturmuştur. Ayrıca **Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla** ilgili Beden Eğitimi ve Spor alanında yapılan 35 tezin 12'sinin konusunu fiziksel aktivite oluştururken, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon alanında yapılan 19 tezin 9'unun konusunu ise hareketlilik oluşturmuştur.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırma 1995-2018 yılları arasında yapılan **Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla** ilgili lisansüstü çalışmaların anabilim dallarına göre çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda sonuçlara ulaşılmış ve ulaşılan sonuçlar doğrultusunda öneriler getirilmiştir.

Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla ilgili 54 lisansüstü çalışma tez düzeyine göre incelendiğinde, yüksek lisans tez türünde ağırlıklı olarak çalışıldığı, doktora tez türündeki çalışmaların ise yüksek lisans tezlerine oranlara daha az çalışıldığı görülmektedir. Lisansüstü tezlerin düzeylerine göre dağılımına bu konuda yapılmış birçok çalışmada da rastlanmaktadır (Karkın,2011; Şimşek ve ark,2008; Yaşar ve Aral,2011; Kabaca ve Erdoğan,2007; Oruç ve Ulusoy,2008; Erdoğan ve Çağıltay,2009; Açıkada ve ark. 1993; Konar,2018; Balcı,2004; Gürdal ve ark.2005; Gömleksiz ve Bozpolat,2013;Küçükoglu ve Ozan,2013). Yüksek Lisans tezlerinin doktora tezlerine göre fazla olmasında, doktora eğitimine giriş koşullarının ağırlığı, doktora eğitiminin maddi olarak, zaman olarak, psikolojik olarak yüksek lisans sürecine oranla daha zahmetli olmasından ayrıca enstitülerinin doktora kontenjanlarının yüksek lisans kontenjanlarına göre az olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Doktora tezlerinin yüksek lisans tezlerinden sayıca az olmasında bu faktörler etkili olabilir. Temel ve ark (2016), Kuter ve Öztürk (2012), Özenç ve Özenç (2013) ve Konar (2018) yıllarında yaptıkları çalışmalarındaki bulgular bizim araştırma bulgularımızı destekler niteliktedir.

Ayrıca tezin yapıldığı tarih bakımından en fazla 26 tez çalışması ile 2010-2014 yılları arasında, en az tezin 4 tez ile 1995-2004 yılında yapıldığı görülmektedir. Literatürde bizim bulgularımızı destekleyen çalışmalar bulunmaktadır (Temel ve ark,2016; Kuter ve Öztürk,2012; Özenç ve Özenç,2013; Silverman ve Skonier,1997; Reilly,2008; Çetinkaya,2010; Ataş 2015; Konar,2018). Tezlerin yıllar ilerledikçe sayısının artmasının sebebi olarak 1990'lı yıllardan bu yana Türkiye'de üniversitelerin ve enstitülerin sayısındaki artıştan dolayı kaynaklandığı düşünülmektedir.

Yaptığımız çalışmada, tez hazırlayanların cinsiyetlerine göre dağılımına bakıldığında kadın araştırmacıların erkek araştırmacılara oranla fazla olduğu gözlemlenmiştir (%51.8 kadın, %48.2 erkek). Benzer çalışmalarda bizim bulgularımızı destekleyen sonuçlar bulunmaktadır (Özenç ve Özenç, 2013; Kıvırcı,1999; Balcı,2004). Temel ve ark. (2016), Ataş (2015) ve Gürdal ve ark. (2005) ise yaptıkları çalışmalarında erkek araştırmacıların kadın araştırmacılardan fazla olduğunu vurgulamışlardır. Bunun sebebinin cinsiyetlere göre ilgi alanlarındaki farklılıklardan kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Bedensel Engellilik, Egzersiz, Fiziksel Aktivite, Hareketlilik, Oyun ve Sporla ilgili yapılan lisansüstü tezler danışman unvanları açısından incelendiğinde 22(%40.7) tez ile en çok Dr. Öğr. üyesi unvanındaki öğretim üyelerinin danışmanlık yaptığı görülmektedir. İlgili literatür incelendiğinde, bizim bulgularımızı destekleyen çalışmalar bulunmaktadır (Temel ve ark. 2016; Özenç ve Özenç,2013; Kuter ve Öztürk,2012; Ataş,2015; Çozkun ve ark. 2014; Konar,2018). Ayrıca Altın (2004), Gürdal ve ark. (2005) yaptıkları çalışmalarında en çok profesör unvanına sahip hocaların danışmanlık yaptığını vurgulamışlardır.

Lisansüstü tezlerin anabilim dallarına göre dağılımlarına bakıldığında Beden eğitimi ve spor anabilim dalında yapılan 35 tezin 24'ü spor eğitimi alanında yapıldığı görülmektedir. İlgili literatürde bizim bulgularımızı destekleyen çalışmalar bulunmaktadır (Temel ve ark. 2016; Özenç ve Özenç,2013; Ataş,2015; Bağırman,1992). Fizik tedavi ve rehabilitasyon anabilim dalında yapılan 19 tezin 15'ini fizik tedavi ve rehabilitasyon alanı, 2'sini fiziksel tıp ve rehabilitasyon alanı ve 2'sini de fizyoloji alanında yapıldığı görülmektedir.

Lisansüstü tezlerin enstitülerine göre dağılımlarına bakıldığında %75.9'unun sağlık bilimleri enstitüsünde hazırlandığı görülmektedir. Birçok araştırma sonucu bizim bulgularımızı destekler niteliktedir (Temel ve ark. 2016; Ataş,2015; Williams ve Kendall,2007; Göktaş, ve Erdem,2006).

İlgili çalışmalarda olduğu gibi, lisansüstü tezlerin sayfa sayılarına göre dağılımlarına bakıldığında %88.9'unun 130 sayfaya kadar olan tezler oluşturmaktadır. Literatürde bizim bulgularımızı destekleyen çalışmalar bulunmaktadır (Temel ve ark. 2016; Xianliang ve Hongying 2012).

Lisansüstü tezlerin yapıldığı üniversitelere bakıldığında, Beden eğitimi ve spor alanındaki tezlerin en fazla Gazi Üniversitesinde yapıldığı, Fizik tedavi ve rehabilitasyon alanındaki tezlerin ise en fazla Hacettepe Üniversitesinde yapıldığı görülmektedir. Literatürde bizim bulgularımıza benzer çalışmalar bulunmaktadır (Ataş,2015; Balcı,2004; Göktaş ve Erdem, 2006). En fazla çalışmaların bu üniversitelerde olmasının sebebi olarak Bu üniversitelerin bahsedilen alanlarda ülkemizdeki ilk üniversiteler olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Yapılan lisansüstü tezlerde uygulanan yöntemlere bakıldığında Beden eğitimi ve spor alanında en fazla anket yönteminin kullanıldığı (n=17), Fizik tedavi ve rehabilitasyon alanında ise en fazla ölçüm yönteminin kullanıldığı (n=10) görülmektedir. Bizim çalışmamızdaki uygulanan yöntemleri nicel, nitel ve karışık yöntem olarak ele alırsak eğer en fazla nicel araştırma yöntemi kullanıldığını söyleyebiliriz. Literatürde bizim çalışmamıza benzer şekilde spor alanında nitel yöntemlerin az kullanıldığı, daha çok nicel yöntemlerinin kullanıldığını söyleyen çalışmalar bulunmaktadır (Şimşek ve ark.2008; Erdoğan ve Çağıltay,2009; Ataş,2015; Culver ve ark.2003; Ward ve Ko,2006; Selçuk ve ark,2014; Doğru ver ark,2012; Çiltas,2012; Ulutaş ve Ubuz,2008; Juodaityte ve Kazlauskienė,2008; Balcı, 1990; Altıparmak ve Nakiboğlu,2001; Yıldız,2004; Küçüköğlu ve Ozan,2013). Fakat nitel yöntemlerinin daha fazla kullanıldığını söyleyen çalışmada bulunmaktadır (Gömleksiz ve Bozpolat,2013; Caffarella,1999; Kıvırama,1999; Costa,2007;Silverman ve Skonier,1997).

Tezlerde araştırmanın uygulandığı kişi sayılarına bakıldığında, en fazla beden eğitimi ve spor alanında (n=18), fizik tedavi ve rehabilitasyon alanında (n=11), 1-50 arasındaki kişilere uygulandığı görülmektedir.

Beden eğitimi ve spor alanında araştırmanın uygulandığı kişilerin maksimum ve minimum yaşlarına bakıldığında en fazla yaş aralığı 2010-2014 yılları arasında 13-74 yaş arasındaki kişilere, fizik tedavi ve rehabilitasyon alanında araştırmanın uygulandığı kişilerin maksimum ve minimum yaşlarına bakıldığında ise en fazla yaş aralığı 2010-2014 yılları arasında 13-65 yaş arası kişilere uygulandığı görülmektedir.

Son olarak yapılan tezlerin konularına bakıldığında, beden eğitimi ve spor alanında yapılan tezlerin konusunu en fazla fiziksel aktivite (n=12), Fizik tedavi ve rehabilitasyon alanında yapılan tezlerin konusunu ise en fazla hareketlilik (n=9) konusu oluşturmuştur.

Öneriler

Yukarıda tespit edilen sonuçlar doğrultusunda şu öneriler sunulabilir:

- Bedensel Engelli bireylerin spor alanları dışında da daha aktif ve hareketli olabilmeleri için Bedensel Engellilerin ailelerinin hareketlilik, oyun ve sportif aktivitelere katılımı sağlanmalı.
- Yapılacak olan yeni tezlerde alanlar ve yöntemler belirlenerek araştırmaların yönlendirilmesi yapılabilir.
- Bedensel Engelliler ve Spor alanında yapılmış tezlerin kaynakça bölümlerinin detaylı olarak incelendiği ayrıntılı bir çalışma yapılabilir.
- Tezleri yürüten tez danışmanlarının unvanları, çalışma alanları ve yönettikleri tezlerin niteliğiyle ilgili çalışmalar yapılabilir.
- Bu tür araştırmalar, araştırmacıların lisansüstü tez konularını belirlerken daha az yapılmış araştırma alanları seçilerek diğer araştırma alanları ile eşit dağılımları sağlanabilir.

Kaynakça

- Açıkada, C.; Özkara, A.; Bağrgan, T. (1993). *Yurtdışında spor eğitimi gören elemanlar ile Türkiye’de spor bilimlerindeki akademik çalışmaların alanlara göre dağılımı*. Eğitim Kurumlarında Beden Eğitimi ve Spor Ulusal Sempozyum Kitapçığı (16-18 Aralık 1993), Manisa.
- Alpkaya U, (2001). Yaş, cinsiyet ve fiziksel aktivitenin reaksiyon süresine etkileri. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Altın, N. (2004). *Eğitim Programları Ve Öğretim Alanında Yapılan Yüksek Lisans Tezlerinin Analizi*. Ankara, Gazi ve Hacettepe Üniversitesi, Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Altıparmak, M., & Nakiboğlu, M. (2001). *Fen Bilimleri Eğitimi lisansüstü tez çalışmalarında uygulanan nitel ve nicel yöntemler*. Buca Eğitim Fakültesi Dergisi Özel Sayısı, 17, 355-358. 85.
- Aslantürk Z.(2004); Araştırma Metod ve Teknikleri, Çamlıca Yayınları, İstanbul, s.81.
- Ataş (2015), Türkiye’de Beden Eğitimi Ve Spor Alanında 2004-2014 Yılları Arasında Yapılmış Yüksek Lisans Tezleri çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yüksek lisans tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bağrgan, T. (1992). *Spor bilimlerinde beden eğitimi ve spor ikilemi*. Spor Bilimleri II. Ulusal Kongresi, Ankara.
- Balcı, A. (1990). Türkiye’de eğitim araştırmalarının durumu: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Örneği. *Eğitim Bilimleri Birinci Ulusal Kongresi’nde sunulmuş bildiri*. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Balcı, S. (2004, Temmuz). Türkiye’de fen bilimleri eğitimi tezleri. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri*

- Kurultayı'nda sunulmuş bildiri.* İnönü Üniversitesi, Malatya. 13 Aralık 2013 tarihinde <http://www.pegema.net/dosya/dokuman/5875346.pdf> sitesinden alınmıştır.
- Caffarella, E. P. (1999, February). *The Major themes and trends in doctoral dissertation research in educational technology from 1977 through 1998*. Papers presented at the National Convention of the Association for Educational Communications and Technology [AECT], Houston, Texas.
- Can B, (2008). Bayan voleybolcularda denge antrenmanlarının yorgunluk ortamında propriosepsiyon duygusuna etkisi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Ankara.
- Can Yaşar, M., Aral, N. (2011). Türkiye'de okul öncesinde drama alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(22), 70-90.
- Costa, F. A. (2007). *Educational technologies: Analysis of master dissertations carried out in Portugal*. Sísifo. Educational Sciences Journal. 3, 7-24. 19 Kasım 2013 tarihinde <http://sisifo.fpce.ul.pt/pdfs/sisifo03ENGa1.pdf> sitesinden alınmıştır.
- Culver, D. M., Gilbert, W. D., Trudel, P. (2003). A decade of qualitative research in sport psychology journals: 1990-1999. *The Sport Psychologist*, 17, 1-15.
- Çetinkaya, G. (2010). Türkiye'de Rekreasyon Alanında Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi (1985-2010 Dönemi), e-Journal of New World Sciences Academy 2011, Volume:6, Number: 1.
- Çiltaş, A. (2012). 2005-2010 yılları arasında matematik eğitimi alanında Türkiye'de yapılan yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarının içerik analizi. *The Journal of Academic Social Science Studies International*, 5 (7), 211-228. doi.org/10.9761/JASSS_235.
- Çoşkun ve Ark. (2014). Türkiye'de Özel Eğitim Alanında Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (2008-2013) Ege Eğitim Dergisi 2014 (15) 2: 375-396
- Demirci, H. (2009). Esneklik Çalışmalarının Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocukların Hareketlilik Gelişimleri Üzerine Olan Etkisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya
- Doğru, M.; Gençosman, T.; Ataalkın, A. N.; Şeker, F. (2012). Fen bilimleri eğitiminde çalışılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin analizi. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 9 (1), 49- 64.
- Erdoğan, F. U. & Çağltay, K. (2009). Türkiye'de eğitim teknolojileri alanında yapılan master ve doktora tezlerinde genel eğilimler. *Akademik Bilişim. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri Harran Üniversitesi*.
- Fernhall, B. (1993). Physical fitness and exercise training of individuals with mental retardation. *Med. sci sports and exercise*, 25(4):442-450.
- Göktaş, B. & Erdem, R. (2006). Sağlık Yönetimi Alanında Yapılan Tezlerin Profili. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*. 1(1),54.
- Gömlüksiz, N. & Bozpolat, E. (2013). Eğitim Programları ve Öğretim alanındaki Lisansüstü tezlerin değerlendirilmesi. *International Journal of Social Science*, 6(7), 457-472, DOI: 10.9761/JASSS1769.
- Gürdal, A., Bakioglu, A., & Öztuna, A. (2005). *Fen bilgisi eğitimi lisansüstü tezlerinin incelenmesi*. Buca Eğitim Fakültesi Dergisi Özel Sayı. (17),53-58. İzmir.
- Güryıl, Emel (2011). 6 Yaş Grubu Çocuklarda Ritmik Hareketlerin Koordinasyon Gelişimine Etkisinin İncelenmesi. İstanbul. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalı Spor Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Juodaitytė, A., & Kazlauskienė, A. (2008). Research methods applied in doctoral dissertations in education science (1995-2005): *Theoretical and empirical analysis vocational education. Research & Reality*. 15, 36-45.
- Kabaca, T. ve Erdoğan, Y. (2007). Fen bilimleri, bilgisayar ve matematik eğitimi alanlarındaki tez çalışmalarının istatistiksel açıdan incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 54-63.
- Karakoç, B. (2015). 12 Haftalık Rekreatif Fiziksel Etkinlik Programının Eğitilebilir Zihinsel Engellilerin ve Ailelerinin Üzerine Etkileri, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya
- Karkın, A. M. (2011). Müzik bilimleri alanında lisansüstü tezlerin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(2), 143-149.
- Kivirauma, J. (1999). *Finnish doctoral theses in education in the 1900s*. Scandinavian Journal of Educational Research, 43(3), 295- 312.
- Kobal, G. (2005). 'Ortopedik Yetersizlikten Etkilenmiş ve Sağlık Yetersizliği Olan Çocuklar'. Ataman.A.(Ed.) *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*. Ankara: Gündüz Yayınevi

- Konar, N.(2006): www.zb-sport.dshs-koeln.de/Dissertati nen/.../Nurettin-Konar.html
- Konar, N. (2018). An Examination of Masters and Doctoral Theses Related to the Disabled and Sport Written in Turkey between 1990-2018 with Regard to Various Factors, Indexes Science Citation Index Expanded CAB International and Polish Scientific, SYLWAN., 162 (10). ISI Indexed, s. 36-46.
- Konar, N. & Şanal, A. (2018), Türkiye’de 1995-2018 Yılları Arasında Bedensel Engelliler Ve Spor İle İlgili Yapılan Lisansüstü Çalışmaların Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi, 2. International Academic Sport Research Congress, Congress Proceeding Book, ss.654-660, 19-21 Eylül, Batum-Gürcistan
- Kuter, F.Ö. & Öztürk, Y. (2012), Türkiye’de Raket Sporları Alanında Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi (1990–2010 Dönemi), e-Journal of New World Sciences Academy 2012, Volume:7, Number:2.
- Küçüköğlü, A. & Ozan, C. (2013). Sınıf öğretmenliği alanındaki lisansüstü tezlere yönelik bir içerik analizi. *Uluslararası Avrasya sosyal bilimler dergisi*, 4(12).
- Mengütay, S. (2006). Çocuklarda Hareket Gelişimi ve Spor. İstanbul. Morpa Kültür Yayınlar Ltd. Ş.
- Namlı, S.(2012), Spor Yapan ve Yapmayan Otistik Engelli Bireylerin Davranış ve Motor Performanslarının Karşılaştırılması, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya
- Olsen, R. V.(Kasım, 2005). Summary Guidelines For School Design To Include Children With Disabilities www.Edlawcenter.Org/Elcpublic/Publications /PDF/LRFP _Disabilities.Pdf - ,Aralık 2005.
- Onurlu, Ş. (2010) Sosyoekonomik Seviyeleri Farklı Adolesanlarda Fiziksel Aktivite düzeyi ile Ağrı şikâyeti Arasındaki ilişkinin incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Programı.
- Oruç, Ş. & Ulusoy, K. (2008). Sosyal Bilgiler Öğretimi Alanında Yapılan Tez Çalışmaları. Selçuk Üniversitesi *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 121-132.
- Özer K. Fiziksel Uygunluk, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2001.ss 12-36
- Özenç, M., & Özenç, E. (2013). Türkiye’de üstün yetenekli öğrencilerle ilgili yapılan lisansüstü eğitim tezlerinin çok boyutlu olarak incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 171, 13-28.
- Petrella, J. R., Lattanzio, J. P., Nelson, G. M. (1997), Effect of age and activity on knee joint proprioception, *Am J Phys Med Rehabil*. 76 (3).
- Pınar S, Tavacıoğlu L, Atılgan OE, (2006). *Dansçılarda denge becerileriyle ilgili olabilecek faktörlerin incelenmesi*. 9. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Kitabı; 259-265.
- Polat, Ç. (2009), 12-14 Yaş Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocukların Fiziksel Aktivite Yoğunluğunun Fiziksel Uygunluk Düzeylerine Etkisi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Reilly,T. (2008). The international face of sports science through the window of the journal of sports sciences -with a special reference to kinanthropometry. *Journal of Sports Sciences*, 26(4), 349 – 363. doi:10.1080/02640410701429824.
- Rımal A. Association of nutrition concerns and socioeconomic status with exercise habits. *International Journal Of Consumer Studies*, (26) 4: 322-327, 2002.
- Selçuk, Z.; Palancı, M.; Kandemir, M.; DüNDAR, H. (2014). Eğitim ve bilim dergisinde yayınlanan araştırmaların eğilimleri: içerik analizi. *Eğitim ve Bilim*, 39 (173), s 430-453. doi: 10.15390/EB.2014.3412.
- Silverman, S., & Skonier, R. (1997). Research on teaching in physical education: an analysis of published research. *Journal of Teaching in Physical Education*, 16, 300–311
- Silverman, S., & Skonier, R. (1997). Research on teaching in physical education: an analysis of published research. *Journal of Teaching in Physical Education*, 16, 300–311.
- Şimşek, A., Özdamar, N., Becit, G., Kılıçer, K., Akbulut, Y., & Yıldırım, Y. (2008). Türkiye’deki eğitim teknolojisi araştırmalarında güncel eğilimler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 439-458.
- Taşçı B, (2010). Sokağın günümüz koşullarında çocuk oyun alanı olarak ele alınması ve değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, izmir.
- Tekin, S.Y. (2016), Atletizm, Güreş, Taekwondo Branşı Yapan Sporcuların Denge Performanslarının İncelenmesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya
- Temel ve Ark. (2016), , A Research on the Methods and Analysis Techniques of the Postgraduate Theses and Dissertations on Sports in Turkey, *International Online Journal of Educational Sciences*, 2016, 8 (1), 78 – 86
- Thompson W, Gordon N, Pescatello LS, (2009). ACSM’s Guidelines for Exercise Testing and Prescription. 8th ed. Baltimore, MD: Lippincott Williams and Wilkins; p. 253-5.
- Topsaç M. (2013)Üniversite Okuyan Engelli Öğrencilerin Fiziksel Aktivite Düzeylerinin İncelenmesi,

- Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya,.
TÜİK, www.tuik.gov.tr
- Ulutaş, F., & Ubuz, B. (2008). Matematik eğitiminde araştırmalar ve eğilimler: 2000 ile 2006 yılları arası. *İlköğretim Online*, 7(3).
- Williams, S.T.; Kendall, L.R. (2007). A profile of sports science research (1983—2003). *Journal of Science and Medicine in Sport*, 10, 193-200.
- Ward, P., & Ko, B. (2006). Publication trends in the journal of teaching in physical education from 1981 to 2005. *Journal of Teaching in Physical Education*, 25, 266–280.
- Xianliang, L., Hongying, Y. (2012). A bibliometric analysis on china sport science 2001-2010 based on CSSCI literature. *International Conference on Medical Physics and Biomedical Engineering, Physics Procedia*, 33, 2045-2054. doi:10.1016/j.phpro.2012.05.322.
- Yıldız, A. (2004). Türkiye’deki yetişkin eğitimi araştırmalarına toplu bakış. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 78-97.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

TÜRKİYE’DE BÜYÜME ORANLARI - CARİ İŞLEMLER AÇIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİ (1980-2017):

Osman Bahadır SİNAN

Dr., Sermaye Piyasası Kurulu, bsinan@spk.gov.tr

ÖZET

Türkiye ekonomisinin önemli ekonomik sorunlarından biri haline gelen cari işlemler açığı, yıllar geçtikçe katlanarak artmıştır. Türkiye’de 1990’larda kamu açığına dayalı büyüme modeli, 2000’li yıllarda cari açığa dayalı hale gelmiştir. Dolayısıyla ödemeler bilançosu ve dış dengenin sağlanması Türkiye ve gelişmekte olan ülkeler için büyük önem kazanmıştır. Türkiye’de cari işlemler açığını olumsuz etkileyen başlıca faktörler; dış ticaret açığı, enerjide ithalata bağımlılık, iç tasarruf oranlarının düşüklüğü, dış borç faiz ödemelerinin yüksekliği, doğrudan dış yatırımlarının ve portföy yatırımlarının kâr aktarımlarıdır. Türkiye’de cari açığın süreklilik arz etmesi yapısal bir sorun oluşturmakta ve cari açığın finansmanı için yabancı tasarrufları gerektirmektedir. Yabancı tasarruf kullanımının süreklilik arz edip etmeyeceği yanında ülkeye giren yabancı tasarrufların yatırımların finansmanında kullanılıp kullanılmadığı konusu da önem taşımaktadır. Türkiye kendi öz tasarruflarıyla büyüyen, geleceği güvence altında alabilecek bir ekonomiye sahip değildir Türkiye’nin uygulamakta olduğu modelde, sanayi ürünleri yüksek katma değerde yaratılamamakta, sanayi başka sanayilere bağımlı bulunmaktadır. Türkiye’de tasarruf oranlarında ciddi düşüşler varken yüksek büyüme sağlanabilmiştir. Yüksek büyüme, doğrudan yatırımlar, kısa ve uzun vadeli sermaye hareketleri ile sağlanmıştır. Büyüme oranları, geçmişte dünya ortalamalarına yakın olmakla beraber, insani gelişmenin dünya ortalamalarının altında kaldığı görülmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de ekonomik büyüme ve cari denge (cari denge/GSYH) ilişkisi, 1980-2017 dönemi için; VAR modeli analizi, Granger nedensellik testi, etki tepki analizi ve varyans ayrıştırması aracılığıyla yapılmıştır. Sonuç olarak Türkiye için ekonomik büyümeden cari açığa doğru tek-yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Büyüme oranı, Cari işlemler açığı, VAR Modeli

1. Giriş

Bu çalışmanın amacı Türkiye için büyüme oranları ve cari işlem açıkları arasındaki ilişkiyi VAR modeli ve Granger nedensellik testi kullanılarak incelemektir. Çalışma planı dört bölümden oluşmaktadır. İlk olarak cari açık -büyüme oranları arasındaki etkileşim incelenerek Türkiye’deki yüksek cari açığın sebepleri konusunda bilgi verilmektedir. İkinci kısımda, konuya ilişkin literatür

taraması özetlenmektedir. Üçüncü kısımda ise ekonometrik analiz yapılmakta, son bölümde sonuç ve değerlendirmeler yer almaktadır.

1980 sonrası uygulanan neo libarel politikalar sonrasında ekonominin dışa açılması gerçekleşmiş, yapılan özelleştirmeler sonrasında 1990’larda kamu açığına dayalı büyüme modeli, 2000’li yıllarda cari açığa dayalı hale gelmiştir. Dolayısıyla ödemeler bilançosu ve dış dengenin sağlanması Türkiye ve gelişmekte olan ülkeler için büyük önem kazanmıştır.

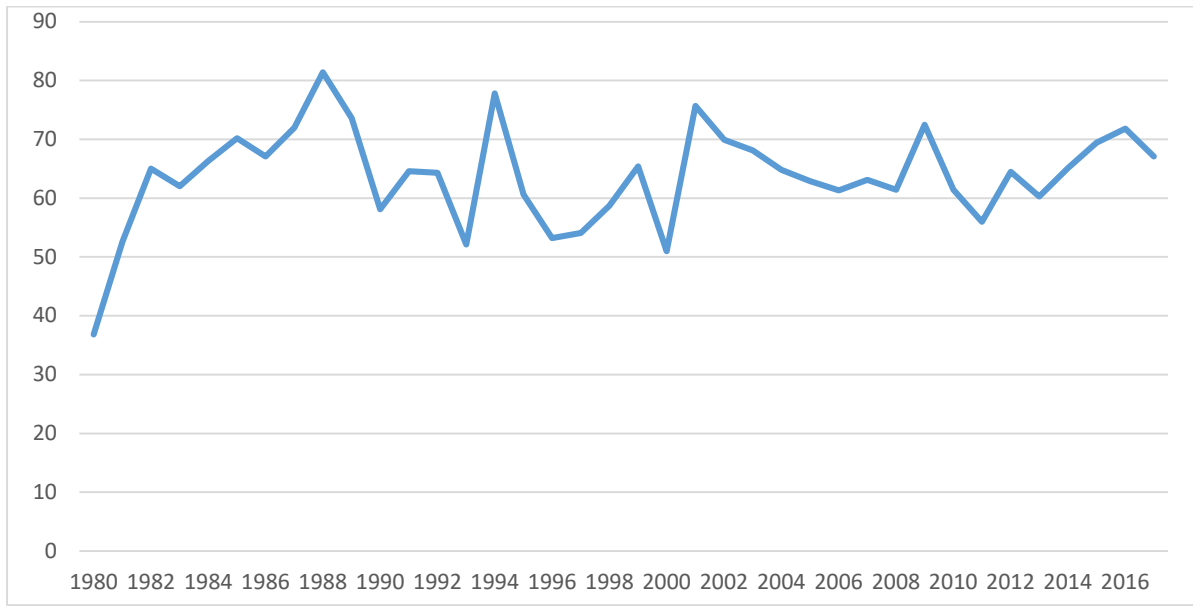
1. Cari açık - Büyüme İlişkisi

Cari işlemler hesabı, belirli bir dönemde, ülkeler arasında gerçekleşen iktisadi ve mali ilişkilerin takip edildiği ödemeler bilançosunun en önemli bölümünü içermektedir. Cari işlemler hesabında ülkenin mal ve hizmet ticareti ile transfer ödemeleri gösterilir. Mal ticareti hesabı ülkenin toplam mal ihracatı ile toplam mal ithalatının muhasebeleştirildiği hesaptır. Ülkenin ticaret dengesini gösteren bu hesaba hizmetler ve net transferler eklenince cari işlemler dengesine ulaşılmış olur. Bu durumda, cari işlemler hesabı pozitifse cari denge fazlası, negatifse cari denge açığı verilmiş olmaktadır (Seyidoğlu, 1991: 94).

Türkiye’de cari işlemler açığı süreklilik arz etmektedir. Bu açığın başlıca nedenleri aşağıdadır. (Göçer, 2013):

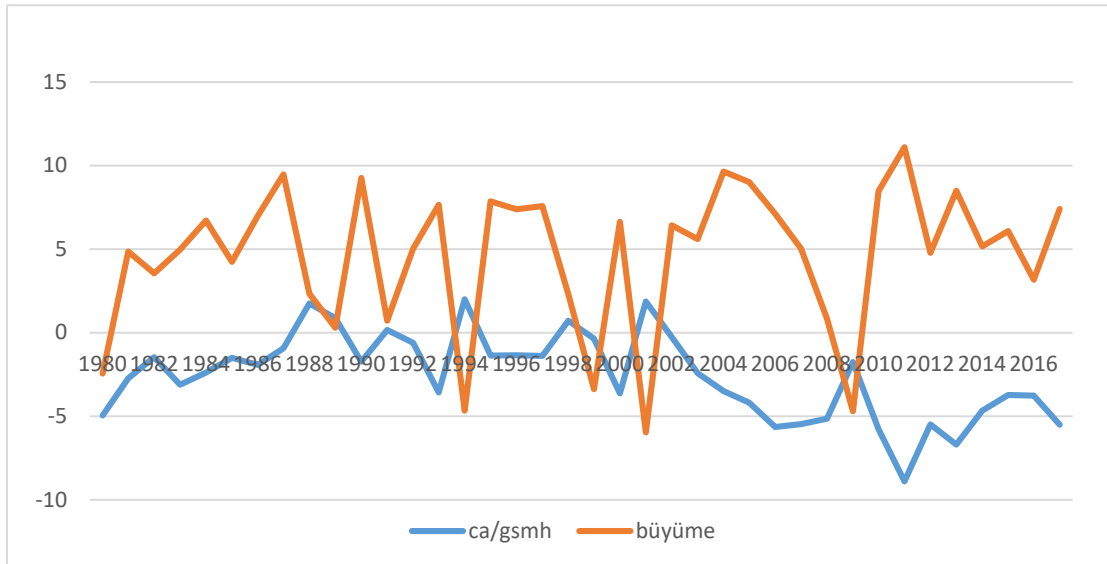
Dış Ticaret Açığı: Ülkemiz’de cari işlemler açığının en büyük sebeplerinden birisi dış ticarete açık verilmesinin süreklilik arz etmesidir. Türkiye’de İhracat yapılması için sürekli ara malı ithal edilmesine ihtiyaç duyulmakta olup bu durum da toplam ithalat miktarını arttırmaktadır. İhracatın gerçekleşmesi için ara malı ithalatı yerine , bu ara mallarının yurt içinde üretilmesini temin edecek yöntemlerin uygulamaya sokulması gerekmektedir. Türkiye’de 2000 yılında 36 milyar dolarlık ara malı ithalatı gerçekleşirken, 2016 yılında bu tutar 136 milyar dolara çıkmıştır (Özenç, v.d., 2017). IMF tarafından yapılan araştırmada, cari açığın ticaret açığından kaynaklanması durumunda ülkenin rekabet edememe probleminin de söz konusu olduğu vurgulanmaktadır (IMF-2017).

Aşağıdaki grafikte 1980-2017 döneminde Türkiye’de ihracatın ithalatı karşılama oranına ilişkin bilgiler yer almaktadır. 1980’de yaşanan askeri müdahalenin etkisiyle o yıl %36,2 olan oran hızla artışa geçerek %60’lı seviyelere gelmiştir. 1988’de en yüksek değer olan %81,2’ye ulaşan oran düşüşe geçmiş ve %50 ve %77 seviyeler arasında seyretmiştir.

Grafik 1: İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)

Grafikte yer alan bilgilere göre ihracatın ithalatı karşılama oranı 2009, 2011 ve 2016 yılları hariç %60'lar seviyelerindedir. Dolayısıyla ihracatın sürdürülebilmesi için sistematik olarak ara malı ithalatına ihtiyaç duyulmaktadır (Özlale, v.d., 2011:28).

Aşağıdaki grafikte ise 1980-2017 döneminde büyüme oranları ve cari denge verilerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Grafikte yer alan bilgilere göre büyüme oranlarının yüksek olduğu dönemlerde cari açık verildiği ancak bu açığın yüksek boyutlarda olduğunun ileri sürülemeyeceği görülmektedir. Cari fazla verilen 1989, 1991 ve 2001 yıllarında büyüme oranlarının düşük ya da yüksek olduğu yönünde bir tespitte bulunulamamaktadır. 3 yıllık dönem hariç sürekli olarak cari açık verildiği görülmektedir.

Grafik 2: Büyüme ve Cari Denge Verileri (%)

Son 10 yıllık büyüme oranları ve cari denge rakamlarının karşılaştırılması neticesinde 2008-2012 dönemindeki büyüme oranlarının önce çok düşük sonra çok yüksek seyretmesinde 2008 yılında dünya genelinde etkili olan ipotek sistemine dayalı ekonomik krizin etkisinin olduğu görülmektedir. Son 10 yıllık dönemde yüksek büyüme oranlarının olduğu dönemlerde cari açık rakamlarının tamamının yüksek olduğunun ileri sürülmesinin mümkün olmadığı görülmektedir. Ancak 2011 ve 2017 yıllarında yüksek büyüme oranlarına paralel olarak cari açık oranlarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Enerjide İthalata Bağımlılık ve Yüksek Enerji Fiyatları: Türkiye'nin enerji talebinin çoğunluğu ithalat aracılığıyla sağlanmaktadır. TÜİK verilerine göre, 2016'da 27 milyar doları bulan enerji ithalatı, 2017 yılında yüzde 37 artarak 37 milyar dolara çıkmıştır (TÜİK-2017). Tablo 1'de yer alan Türkiye'nin ilgili dönem toplam ithalat rakamları göz önüne alındığında enerji ithalatının ilgili yıl toplam ithalatı içerisinde %10'dan daha fazla bir orana ulaştığı görülmektedir.

İç Tasarruf Oranlarının Azlığı: Türkiye'de tasarruf oranlarının az olması ülke ekonomisini dış tasarruflara ihtiyaç duymasına neden olmuştur. İç tasarruf oranlarındaki hesaplama yöntemi değiştirildiğinden 2015 yılında %15 olan toplam iç tasarruf oranı %24,8 seviyelerine çıkmıştır (TÜİK-2016). Ancak ilgili dönemde toplam yatırımlar toplam tasarruflardan daha yüksek olduğundan aradaki fark kadar cari açık verilmesi söz konusu olmaktadır. IMF tarafından yapılan çalışmada, cari açığın düşük tasarruf, yüksek yatırımdan kaynaklanması durumunda ülke ekonomisinde yanlış maliye politikası ve iç tüketim eğiliminin geçerli olduğu vurgulanmaktadır (IMF-2017).

Dış Borç Faiz Ödemelerinin Yüksekliği: Dış Borçlarının faiz ödemeleri cari işlemler hesabına kaydedilmektedir. Türkiye'de dış borç stokunun yüksek olması, bu dış borçlar için ödenen faizlerin de yüksek olmasına neden olmaktadır. Hazine Müsteşarlığı'nın verilerine göre, Türkiye'nin milli gelirinin yarısını aşan dış borçları için 2017-2022 döneminde için toplam 84.59 milyar dolar faiz ödemesi gerekmektedir (Hazine-2017).

Doğrudan Dış Yatırımlarının ve Portföy Yatırımlarının Kâr Aktarımları: Cari açığı arttıran hususlar arasında doğrudan yatırımların (DYYKT) ve portföy yatırımlarının (PYKT) kâr aktarımları da bulunmaktadır. Bu aktarımlar, cari işlemler hesabına kaydedildiği için cari açığı arttırmaktadır. Portföy yatırımları kısa vadeli olduğundan kâr transferi imkanı daha sıklıkla yapılabilmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların süresi uzun vadeli olmakla beraber elde edilen karların transferi uzun yıllar devam edebilmektedir.

Türkiye’de cari açığın süreklilik arz etmesi yapısal bir sorun oluşturmakta ve cari açığın finansmanı için yabancı tasarrufları gerektirmektedir. Yabancı tasarruf kullanımının süreklilik arz edip etmeyeceği yanında ülkeye giren yabancı tasarrufların yatırımların finansmanında kullanılıp kullanılmadığı yani cari açığın finansman biçiminin kalitesine bakılması da gerekmektedir. Eğer kısa vadeli sıcak para girişi şeklinde para girişi oluyorsa bu finansmanın sağlıklı olmadığı, uzun vadeli doğrudan yatırım şeklinde giriyorsa sağlıklı olduğu sonucuna varılabilir. Hazine verilerine göre 2007 yılında 19,941 milyon dolar doğrudan yatırım, 833 milyon dolar portföy yatırımı bulunurken 2017 yılında 8,204 milyon dolar doğrudan yatırım, 24,450 milyon dolar portföy yatırımı bulunduğu görülmektedir (Hazine, 2018). Dolayısıyla 10 yıllık sürede uzun vadeli doğrudan yatırımdan kısa vadeli portföy yatırımlarına doğru bir kayma söz konusu olduğundan, kısa vadede bir takım risklerin ortaya çıkması mümkündür. Türkiye’de son dönemlerde cari açık finansmanının yaklaşık yüzde 60’ının “sıcak para” olarak da görülen portföy yatırımlarıyla yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla ekonomi kısa vadeli borçlara bağımlı durumdadır. Bu durum küresel koşullarda ortaya çıkan kırılganlıklardan ciddi ölçüde etkilenme sonucunu doğurmaktadır. Zira Küresel koşullar borççlanmaya uygunsa ve ülke de bu sermayeyi çekebilecek boyutta reel getiri sunabiliyorsa daha fazla açık vererek daha yüksek büyüme imkanı doğmaktadır. Kısa vadeli borçların faizlerinin ödemesi cari işlemler hesabında yer almakta olup borçlanma miktarı ve borçlanma maliyetlerindeki artış cari işlemler açığını arttırmaktadır. Daha önce kamuya ait olan dış borçların büyük kısmı özel sektöre ait olmakla beraber bazı Hazine borçları üzerinde Hazine garantisi bulunmaktadır.

Bu çerçevede yukarıda sayılan Türkiye’deki cari açığın başlıca nedenleri arasındaki ilk sırada dış ticaret açığının süreklilik arz etmesi gelmektedir. İhracat yapılması için sürekli ara malı ithal edilmesi gerekmekte olup bu durum da ithalat bağımlılığını arttırmakta büyüme oranını ara malı ithalatı ile sağlamaktadır.

1973’lerde yaşanan petrol krizinin etkisiyle yapılan devalüasyonla birlikte enflasyon oranlarında hızlı artışlar olmuş, Türkiye ekonomisi iç ve dış etmenlerin etkisiyle 1978 yılından itibaren krize girmiş dış borçlar ödenemez hale gelmiştir.(Parasız, 1998: 34) Yaşanan istikrarsızlıklar sonucunda alınan 24 Ocak 1980 tarihinde alınan kararlar ile devlet müdahalesinde serbest piyasa yönüne, ithal ikameci sanayileşme politikası yerine ihracata dayalı büyüme politikası olarak adlandırılan büyüme politikasına geçilmiştir (Sönmez, 1985: 24). 1980’li yılların başında bilgisayar ve telekomünikasyon alanındaki gelişmeler sayesinde, bankacılık sektöründe yenilikler olmuştur (ATM, EFT gibi) . Bu yeniliklere paralel olarak para ve döviz piyasalarında serbestleşme anlamında yapılan düzenlemeler Türkiye’de mali serbestleşmenin önünü açmıştır(Sara, 2005: 45). Böylelikle sermaye hareketleri kolaylaşmıştır.

Mali piyasalarda gözükken 1980’li yıllarda büyümenin de etkisiyle çok sayıda borçlanma aracının ulusal boyutta ve uluslararası boyutta gelişmesi mümkün olmuş, cari açık, bütçe açığı gibi kalemler kontrol altına alınmadan yapılan yaşanan mali liberalizasyon neticesinde enflasyon oranlarında artışlar olmuş ve büyüme oranları yavaşlamıştır(Eşiyok, 2004: 45). Kişi başına gelir seviyesinin 1980’lerden itibaren artmasına karşın ülke içi tasarruflar artmamış, 1990’lardan itibaren de azalmaya başlamıştır(Pamuk, 2014:112). Bu nedenle yatırımların bir bölümü ve büyüyen cari açık dış açıkla finanse edilmeye başlanmış, ekonomi giderek kısa vadeli yabancı sermaye girişlerine bağımlı hale gelmiştir (Pamuk, 2014:121)

1980 sonrası uygulanan neo libarel politikalar sonrasında ekonominin dışa açılması ile devletin küçüleceği eski müdahaleci rolünün ortadan kalkacağı beklenirken aslında bu tam olarak gerçekleşmemiştir (Pamuk, 2014:113). Ancak yabancı sermaye girişleri sayesinde sürdürülebilir olan yüksek büyüme 1991 yılında Körfez Krizi’nin başlaması ile Türkiye riskli ülke konumuna girmiş ve ani sermaye çıkışları meydana gelmiştir (Kaya, 1998: 51). Artan cari açık ve Türkiye’nin kredi notunun düşmesi ile ekonomi derin bir krize girmiş ve kriz 1994 Nisan ayında açıklanan programa kadar devam etmiştir (Soygüzel, 2016:56). Bu programla başlangıçta faiz oranları gerilemiş, Enflasyon yavaşlamış ve iç talep canlanmış, mali disiplin sağlanmış ancak programa gerekli desteğin verilmemesi nedeniyle programın sürdürülebilirliği tehlikeye girmiş, Artan enflasyon ve seçim süreci nedeniyle bütçe dengesi bozulmuştur (Soygüzel, 2016:59). İç politikada yaşanan istikrarsızlıklar ve dış piyasalarda ortaya çıkan olumsuz gelişmelerin de tesiriyle Türkiye’ye dış kaynak girişi azalmış ve faizler artmıştır (Soygüzel, 2016:59). Kamuda mali disiplinin gerçekleştirilememesi, borçlanma ihtiyacını iç borçlara paralel olarak dış borçlara yönlendirilmesine neden olmuştur. Sürekli bütçe açıkları sonucu artan borçlanma ihtiyacı faizleri yükselterek borçlanılan fonların kamu tarafından kullanılmasına sebep olmuştur (Ağır, 2010: 28).

Bu gelişmelerin neticesinde özel sektör bankaları faiz riskine maruz kalmış ve 2000 yılı Kasım’ında ülke ekonomi krize girmiştir. Sabit döviz kuru uygulaması ile birlikte aşırı değerli TL cari açığı arttırarak 2000 yılı Kasım ayında gecelik faizler %1000’lere çıkmış ve yabancı sermaye çıkışları başlamıştır(Mangır, 2006:41) 21 Şubat 2001’de gecelik faizler %6200’lere çıkmış ve kur dalgalanmaya bırakılmıştır (Ongun, 2001:21). Ekonomik problemlerin çözülmesi için IMF ile imzalanan stand_by anlaşması revize edilmiş ve 14.04.2001 tarihinde “Güçlü ekonomiye Geçiş Programı” adı altında yeni bir istikrar programı uygulamaya sokulmuştur (Ongun, 2001:11). Bu programda öne çıkan hususlar mali disiplin, fiyat istikrarı ve istikrarlı bir büyümenin sağlanması olup, bankacılık kesimin yeniden yapılandırılmasına da önem verilmiştir (TCMB, 2001:11). Alınan önlemler ile 2001 yılında % 7,5 küçülmeden sonra, 2002 yılında %8,8 büyüme ve 2004 yılında % 9’un üzerine çıkmış ve 2002 yılından itibaren uygulanan mali disiplin sayesinde kamu açıklarında

azalma sağlanmış ve kamu tasarrufları uzun yıllardan beri ilk defa pozitif seviyelere geçmiştir(Taşar-2010:12). Ancak özel sektörün dış borca dayalı büyümesi dış borçlarda artışa yol açmış ve hızla artış kaydetmiştir(Taşar-2010:11). 2008 yılında ABD’de başlayarak tüm dünyaya yayılan kriz ise tüm ülkelerin ekonomilerini etkilemiş ve Türkiye’de büyüme oranlarında ciddi düşüş yaşanmıştır. Bu çerçevede, Türkiye’de büyüme modeli 1990’larda bütçe açığı ve dolayısıyla kamu açığına dayalıyken, 2000’li yıllarda cari açığa dayalı hale gelmiştir. Bu modelde de kamu borçlanması yerini özel sektör borçlanmaları almıştır.

Dolayısıyla Türkiye’nin büyümesi ile cari açığı arasında çok güçlü bir ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

2. Literatür İncelemesi

Literatürde büyüme oranı ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişkinin tespitine yönelik uluslararası düzeyde ve Türkiye’de yapılan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Türkiye’de yapılan çalışmaların başlıcaları aşağıdaki gibidir.

Erkılıç (2006) Türkiye de cari açığı belirleyen unsurlar üzerine yapmış olduğu çalışmada, VAR modeli ve Granger nedensellik testi kullanmış, yapılan analiz sonucunda, büyüme oranı ile cari açık oranı arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulmuştur.

Telatar ve Terzi’nin (2009) yapmış olduğu çalışmada, değişkenler arasındaki ilişki, Granger nedensellik ve VAR analizi kullanılarak test edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, büyüme oranından cari işlemler dengesine doğru tek yönlü bir nedenselliğin bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Kostakoğlu ve Dibo’nun (2011) yapmış olduğu çalışmada 1991 – 2010 yıllarına ait cari açık oranları ve gayri safi yurt içi hasıla artışlarına ilişkin veriler kullanılmıştır. Yapılan VAR analizi sonuçlarına göre GSYİH’deki olumlu gelişmelerin cari açıkları etkilediği sonucuna varılmıştır.

Yılmaz ve Akıncı’nın (2011) yapmış olduğu çalışmada, 1980 – 2010 yıllarına ait cari açık oranları ve gayri safi yurt içi hasıla artışlarına ilişkin veriler kullanılmıştır. Yapılan VAR analizi Ve Granger nedensellik testi analizlerine göre büyümeden cari işlemler açığına doğru tek yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Mello vd. (2011), yapmış olduğu çalışmada, gelişmiş ve gelişmekte olan 100’den fazla ülkeye ait cari işlemler verilerini ve büyüme verilerini 1971-2007 dönemi için sıralı probit modeli

aracılığıyla incelemiştir. Çalışma sonucunda cari işlemler dengesinde ters yönlü bozulmaların gerçekleşmesi halinde iki yıl içerisinde büyümede bozulma yaşanacağı sonucuna varılmıştır.

Songur ve Yaman (2013), 10 ülkeye ait 1981- 2010 dönemi verilerini kullanarak cari işlemler dengesi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi VAR analizi, hata düzeltme modeli aracılığıyla test etmiştir. Çalışma sonucunda, cari işlemler dengesi ile ekonomik büyüme arasında karşılıklı çift yönlü nedenselliğinin bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Çiftçi (2014), 1980-2013 dönemi için yapmış olduğu çalışmada, Granger nedensellik testi ve VAR analizi kullanmış kullanılarak cari işlemler açısından ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi tespit etmiştir. Çalışmada, Türkiye'nin 2002 yılından sonra sağladığı göreceli olarak yüksek büyüme oranlarının, yüksek oranda cari açıklar sayesinde kazanıldığı vurgulanmaktadır.

Yalçinkaya ve Temelli'nin (2014) yapmış olduğu çalışmada, ekonomik büyüme oranı ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişki 1992- 2013 dönemi için BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika Cumhuriyeti) ve MINT (Meksika, Endonezya, Nijerya, Türkiye) ülkeleri için panel veri yöntemi kullanılarak test edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, büyüme oranlarının her iki gruba dahil ülkeler için kısa dönemde ve uzun dönemde cari işlemler dengesi üzerinde etkisinin olduğu, ekonomik büyüme hızı değiştikçe cari işlemler dengesinin de buna paralel olarak değiştiği sonucuna varılmıştır.

Şit ve Alancıoğlu'nun (2016) yapmış olduğu çalışmada, ekonomik büyüme oranı ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişki 1980- 2014 dönemine ait veriler kullanılarak VAR analizi ve Granger nedensellik testi aracılığıyla analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, her iki değişken arasında karşılıklı çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Erdoğan ve Acit'in (2016) yapmış olduğu çalışmada, Türkiye için 2003 – 2015 yılları arasında 3 aylık verileri kullanarak büyüme oranları ve cari işlemler verileri için Granger nedensellik ve VAR analizleri yapılmıştır. Çalışma sonucunda ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu saptanmıştır.

Kaygısız, v.d.'nin (2016) yapmış olduğu çalışmada, 1980-2014 dönemi için Türkiye'de tasarruf oranları, yatırım oranları, cari açık oranları ve büyüme oranları arasındaki ilişkiler VAR Modeli ve Granger nedensellik testi aracılığıyla araştırılmıştır. Çalışma sonucunda, büyümeden cari açığa doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Ersungur, v.d.'nin (2017) yapmış olduğu çalışmada, 1998-2014 yıllarına ait 3 aylık veriler kullanılarak cari denge üzerinde ekonomik büyüme ve döviz kurunun etkisi ölçülmeye çalışılmıştır.

VAR Modeline dayalı nedensellik testi sonuçlarına göre büyüme oranları ile cari işlemler dengesi arasında karşılıklı olarak çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Uçak'ın (2017) yapmış olduğu çalışmada, 1980-2015 dönemine ait veriler kullanılarak ekonomik büyüme ve cari işlemler dengesi arasındaki ilişki VAR modeli analizi, Granger nedensellik testi, etki-tepki analizi ve varyans ayrıştırması anali aracılığıyla analiz edilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, büyüme oranından cari işlemler dengesine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Duman'ın (2017) yapmış olduğu çalışmada, 2003-2017 dönemine ait aylık veriler kullanılarak ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişki VAR modeli ve Granger nedensellik testi aracılığıyla analiz edilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu saptanmıştır.

3. Veri - Ekonometrik Yöntem ve Bulgular

Cari açık (CA) ile büyüme oranları (EB) arasındaki ilişkinin araştırıldığı bu analizde, 1980-2017 dönemine ilişkin, yıllık cari işlemler açığı verileri ve yıllık büyüme oranı verileri kullanılmıştır. Veriler Dünya Bankası veri tabanından sağlanmıştır. Çalışmanın değişkenleri yıllık büyüme oranları ve cari işlemler açığı/GSYİH'dır.

Yapılan ekonometrik model aşağıdaki şekilde gösterilmektedir:

$$CA_t = \beta_0 + \beta_1 EB_t + \varepsilon_t$$

CA: Cari denge (Cari denge/GSYH)(%)

EB: Reel GSYH Büyüme Oranı (%)

İki değişken arasındaki neden-sonuç ilişkisinin varlığının ve yönünün test edilebilmesi için nedensellik testi uygulanması gerekmektedir Granger nedensellik testi bu ilişkinin varlığının ve yönünün tespitinde yaygın olarak kullanılan testlerden biridir(Granger, 1986). Ayrıca, 1980'lerin sonunda ortaya çıkan eşbütünleşme literatüründe yer alan Engle ve Granger (1987), Johansen (1988), Johansen ve Juselius (1990)], testlerine de katkıda bulunarak nedensellikle ilgili çalışmaların gelişmesini sağlamıştır.

Analizde Granger nedensellik testi, etki tepki analizi, Varyans ayrıştırması kullanılmıştır.

Değişkenler arasındaki ilişkileri analiz edebilmek için ilk olarak serilerin durağan olup olmadığının araştırılması gerekmektedir. Zaman serilerinin durağanlığı genişletilmiş Dickey Fuller Testi (ADF) yardımı, Philips-Perron (1988) birim kök testi ve Kwiatkowski, Philips, Schmidt, Shin(1992) tarafından geliştirilen KPSS testi yardımıyla araştırılmıştır. Tablo 1’ de CA verisi için yapılan test sonuçları yer almaktadır.

Tablo 1. Cari Denge/GSYH(CA) Değişkeni ADF-PP-KPSS Test Sonuçları

Değişken (SIC)	Düzey Değerleri		
	ADF İstatistiği	PP	KPSS
t-İstatistiği	-3.030798(0)*	-3,130109(1)	0.422134*** (4)(LM-stat)
Olasılık	0,0412**	0,0329**	
Kritik Değerler			
%1	-3.621023	-3.621023	0.73900 0
%5	-2.943427	-2.943427	0.46300 0
%10	-2.610263	-2.610263	0.34700 0

H0: CA değişkeni birim kök içermektedir.

* Uygun gecikme uzunluklarıdır. ADF testinde Schwartz Bilgi Kriteri, PP ve KPSS testlerinde Barlett kernel kullanılarak Newey-West bant genişliğidir.

** Olasılık değeri, 0.05'ten küçük olduğu için H0 hipotezi reddedilir, seri durağandır.

*** Hesaplanan LM istatistik değeri %1 düzeyindeki kritik değerden küçük olduğu için H0 hipotezi reddedilir, seri durağandır.

Tablo 1'de 1980-2017 dönemi için CA verisinin ADF, PP ve KPSS test sonucu görülmektedir. Tabloya göre CA serisi ADF testi sonucu %1, %5 ve %10 anlam düzeylerindeki kritik değerlerle karşılaştırıldığında durağandır. PP birim kök testi sonucu %5 ve %10 anlam düzeylerindeki kritik değerlerle karşılaştırıldığında durağandır. KPSS testi sonucunda LM test istatistik değeri %1 ve %5 anlam düzeyinde durağandır.

Tablo 2. Büyüme Oranı (EB) Değişkeni ADF-PP-KPSS Test Sonuçları

Değişken (SIC)	Düzye Değerleri		
	ADF İstatistiği	PP	KPSS
t-İstatistiği	-6.62291(0)*	-6,674842(1)	0.125266*** (4)(LM-stat)
Olasılık	0,0000**	0,0000** -	
Kritik Değerler			
%1	-3.621023	- 3.621023	0.73900 0
%5	-2.943427	- 2.943427	0.46300 0
%10	-2.610263	-2.610263	0.34700 0

H0: CA değişkeni birim kök içermektedir.

* Uygun gecikme uzunluklarıdır. ADF testinde Schwartz Bilgi Kriteri, PP ve KPSS testlerinde Barlett kernel kullanılarak Newey-West bant genişliğidir.

** Olasılık değeri, 0.05'ten küçük olduğu için H0 hipotezi reddedilir, seri durağandır.

*** Hesaplanan LM istatistik değeri %1 düzeyindeki kritik değerden küçük olduğu için H0 hipotezi reddedilir, seri durağandır.

Tablo 2'de 1980-2017 dönemi için EB verisinin ADF, PP ve KPSS test sonucu görülmektedir.

Tabloya göre EB serisi ADF ve PP testi sonucu %1, %5 ve %10 anlam düzeylerindeki kritik değerlerle karşılaştırıldığında durağandır. KPSS testi sonucunda DA LM test istatistik değeri %1, %5 ve %10 anlam düzeyinde durağandır.

Değişkenler düzey değerlerinde durağan oldukları için eş bütünleşiktir. Dolayısıyla ayrıca eş bütünleşme analizi yapılmasına gerek yoktur. Ancak değişkenler arasında uzun dönemde bir ilişki olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir.

1980-2017 döneminin uzunluğu ve bu dönemde ülke ekonomisinde yaşanan değişimler nedeniyle değişkenlerdeki yapısal kırılmaları dikkate alan birim kök testlerinden Zivot-Andrews(1992) uygulanmıştır. Peron(1989) kırılma zamanını dışsal olarak modelde kullanırken , Zivot-Andrews(1992) yaklaşımında kırılma zamanı model tarafından içsel olarak tahmin edilmektedir. Zivot-Andrews(1992) yaklaşımında birim kök testi için uygulanacak regresyon denklemleri aşağıdaki modellerde tahmin edilmektedir. (Sevüktekin, Nargeleçekenler, 2010:431-433).

Model A

$$Y_t = \mu + \beta t + \delta Y_{t-1} + \gamma_2 DVU_t(\hat{\lambda}) + \sum_{j=1}^p \delta_i \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t$$

Model B

$$Y_t = \mu + \beta t + \delta Y_{t-1} + \gamma_3 DVT_t^*(\hat{\lambda}) + \sum_{j=1}^p \delta_i \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t$$

Model C

$$Y_t = \mu + \beta t + \delta Y_{t-1} + \gamma_2 DVU_t(\hat{\lambda}) + \gamma_3 DVT_t^*(\hat{\lambda}) + \sum_{j=1}^p \delta_i \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t$$

Model A düzey seviyesinde, Model B trend seviyesinde, Model C ise hem trend hem de düzeyde görülen yapısal kırılmayı açıklamaktadır. $t=1,2,3,..T$ zamanı, TB kırılma zamanı, $\lambda= TB/T$ kırılma yansımasını(noktasını) göstermektedir. DVU, $t>T\lambda$ iken 1, $t\leq T\lambda$ olduğunda 0 değerini alan ve sabit terimdeki yapısal değişimi gösteren, DVT ise $t>T\lambda$ iken $t-T\lambda$, tersinde($t\leq T\lambda$) olduğunda sıfır değerini alan ve trend içerisinde meydana gelen yapısal değişimi gösteren kukla değişkenlerdir. Yapısal kırılma tarihi, $ve()$ 'nin minimum olduğu değerler tarafından $TB=T\lambda$ olarak belirlenir. Burada λ 'nın değeri $2/T$ 'den $(T-1)/T$ 'ye kadar değişebilmektedir. Dolayısıyla min-t istatistiğini bulmak için T-2 tane regresyon modeli tahmin edilmelidir. Bulunan min-t istatistiği Zivot-Andrews(1992) makalesindeki asimptotik dağılımın kritik tablo değerleriyle karşılaştırılır (Zivot ve Andrews, 1992:256-257).

Bulunan min-t istatistiğinin Zivot-Andrews kritik değerinden mutlak değerce küçük olması halinde, yapısal kırılma olmadan serinin birim kök içerdiğini gösteren temel hipotez(H_0) kabul edilir. Zivot-Andrews(1992) yaklaşımında üç model içinde H_0 hipotezi; yapısal kırılma yok ve seriler $I(1)$ rassal yürüyüş modeli olmaktadır. Zivot-Andrews(1992)'in amacı trend durağanlığı yansıtan H_1 hipotezi için en fazla nispi kırılma yansımasını(λ) tahmin etmektir (Hepaktan, 2016:85-86)

Tablo 3. Zivot-Andrews Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	Model A	Kırılma Tarihi(A)	Model B	Kırılma Tarihi(B)	Model C	Kırılma Tarihi(C)
CA	-5.93	2004	-5.20	1989	-5.90	2003
EB	-7.01	2003	-6.67	2000	-6.92	2003
Kritik değerler	Model A		Model B		Model C	
1%	-5.34		-4.80		-5.57	
5%	-4.93		-4.42		-5.08	
10%	-4.58		-4.11		-4.82	

Tablo 3 sonuçlarına göre, CA ve EB değişkeni %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerindeki ZA kritik değer sonuçlarına göre her iki seri düzey seviyesinde durağandır. Bu sonuçlar ADF, PP ve KPSS birim kök testi sonuçları ile paralellik göstermektedir. Cari dengede(CA) düzeyde 2004, trend seviyesinde 1989, trend ve düzeyde 2003 yılında yapısal kırılma tespit edilmiştir. Ekonomik büyümede(EB) düzeyde 2003, trend seviyesinde 2000, trend ve düzeyde 2003 yılında yapısal kırılma tespit edilmiştir. Her iki değişkeninde aynı anda yapısal kırılmaya uğradığı yıl 2003 olmaktadır. 2001 yılındaki ekonomik krizde reel GSYH'da %5.4'lük bir azalma olmuş ve takip eden yıllarda ciddi artışlar olmuştur.

3.1 VAR modelinin tahmin edilmesi

Çalışmada kullanılan değişkenlerle oluşturulan VAR modeli şu şekilde olmaktadır:

$$CA_t = c + \sum_{i=1}^p \alpha_{1i} CA_{t-i} + u_{1t}$$

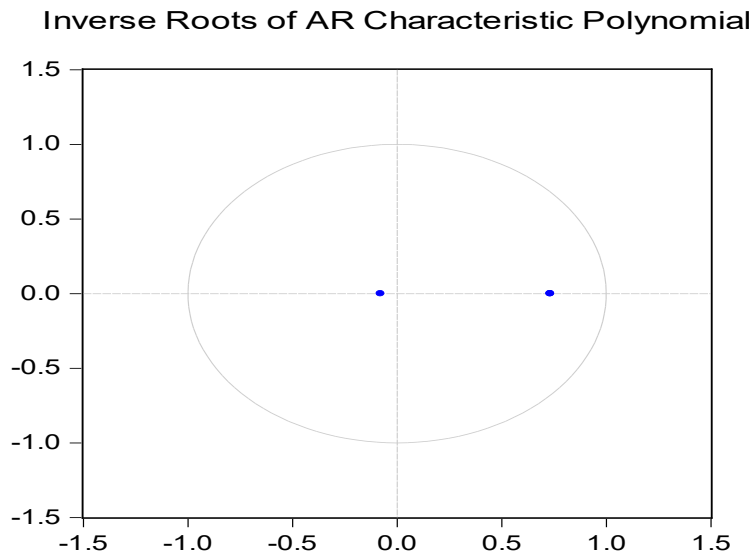
$$EB_t = c + \sum_{i=1}^p \alpha_{2i} EB_{t-i} + u_{2t}$$

Cari denge(Cari denge/GSYH) ve ekonomik büyüme(reel GSYH) değişkenlerine ait VAR modelindeki bu verilerin durağanlık durumlarına ilişkin bilgiler Tablo 1 ve Tablo 2’de verilmiştir. Analizlerde I(0) olan her iki seride düzey değerleri ile kullanılmıştır.

Çalışmada, VAR analizinden önce gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Gecikme uzunluğunun bulunabilmesi için; Olabilirlik Oranı Testi (LR), Son Tahmin Hata Kriteri (FPE), Akaike Bilgi Kriteri (AIC), Schwarz Bilgi Kriteri (SIC) ve Hannan-Quinn Bilgi Kriteri (HQ) kullanılmaktadır. VAR analizine LR ve AIC istatistiklerine dayalı olarak gecikme uzunluğunun 1 olduğu tespit edilmiştir.

VAR modelinin tutarlığının sağlanması için AR köklerinin 1’den küçük olması gerekmektedir. Grafik yardımıyla bu durumun gösterilebilmesi için ters köklerin tamamının birim çemberin içindeki bölgede olması gerekmektedir. Aşağıda ters köklerin hepsinin birim çemberin içindeki bölgede olduğu görülmektedir (Grafik 1). Bu nedenle VAR modelinde tutarlılık temin edilmektedir.

Grafik 1. AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri

Hata terimlerinin normallik varsayımını test etmek için Jarque-Bera testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 4’de verilmiştir

Tablo 4: Normallik testi Sonuçları

Bileşen	Jarque-Bera	Serbestlik derecesi	Olasılık
1	1.645030	2	0.4393
2	2.870040	2	0.2381
Joint	4.515069	4	0.3408

Normallik test sonuçlarına göre, Jarque-Bera testinin olasılık değeri 0.05’ten büyük olduğu için modelin hata terimleri serisi normal dağılıma sahiptir

Tahmin edilen VAR modelindeki yapısal sorunların analizi için; Otokorelasyon ve Değişen Varyans (White) analizleri de yapılmıştır.

Tablo 5 Otokorelasyon-LM Testi Sonuçları

Gecikme(Lag)	LM-istatistiği	Olasılık
1	5.472020	0.2422

Tablo 5’de oluşturulan VAR modelinde hata terimleri arasında ardışık içsel bağıntı (otokorelasyon) sorunu için yapılan LM testinde olasılık değeri 0.05’ten büyük olduğu için modelde otokorelasyon sorunu yoktur.

Tablo 6: White (Değişen Varyans) Testi

Ki-kare	Serbestlik Derecesi	Olasılık
11.11311	12	0.5193

Modelde hata terimlerinin varyansının tüm örneklem için sabit olup olmadığını tespit belirlemek için yapılan White değişen varyans testi analizine göre, Tablo 6’da Ki-kare testine ait olasılık değeri 0.05’ten büyük olduğu için oluşturulan VAR modelinde değişen varyans sorunu olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 7. Model VAR Test Sonuçları

	Katsayılar	St. Hata	t-değerleri	Olasılık değerleri
EB	-0,30113	0,08429	-3,5378	0,001
C	-1,2095	0.533045	-2.269.104	0.0294

$$CA = -1.20 - 0.30 EB$$

$$R^2 = 0.25 \quad F = 12.51 \quad dw. = 0.43$$

Tablo 7’de denklem sonuçlarına göre, 1980-2017 döneminde Türkiye’de ekonomik büyümede %1 birimlik artış, cari dengede %0.30’lük bozulmaya neden olmaktadır. Tahmin sonuçlarına göre ekonomik büyümenin negatif olması, ekonomik büyüme ile cari denge arasında negatif ilişki olduğunu göstermektedir. Modelin uyum durumunu gösteren R², bağımlı değişken olan cari dengedeki (cari denge/GSYH) değişimin sadece %25’inin reel GSYH’deki değişimlerden kaynaklandığını açıklamaktadır. R²’nin düşüklüğü cari dengeyi etkileyen diğer değişkenlerin bulunduğunu ve bu değişkenlerin (döviz kurları, sermaye hareketleri, dış ticaret hadleri, Turizm gelirleri, enerji-petrol fiyatları gibi) Türk ekonomisinde cari dengeyi etkileyebilecek güce sahip oldukları görülmektedir.

Diğer taraftan nedensellik hakkında bilgi sahibi olunmak için Granger nedensellik testi yapılmasının uygun olacağı sonucuna varılmıştır. Granger nedensellik testinde, bir değişkenin gecikmeli değerlerinin diğer değişkenin tahmin edilmesinde tesiri olup olmadığı araştırılmaktadır.

3.2.Granger Nedensellik Testi

Granger (1969) nedensellik testi, iki değişken arasındaki ilişkinin varlığını tespit edilmesinde kullanılan en etkili testlerden biridir. Neden-etki düşüncesi ile yakın ilişkisi bulunmaktadır. Granger nedensellik testine başlanmadan önce serilerde durağanlık şartının sağlanması gerekmektedir.

Granger nedensellik testi için aşağıdaki gibi X_t ve Y_t gibi iki durağan zaman serisinin bulunması gerekmektedir (Granger,1969:431)

$$X_t = \sum_{j=1}^m a_j X_{t-j} + \sum_{j=1}^m b_j Y_{t-j} + \varepsilon_t$$

$$Y_t = \sum_{j=1}^m c_j X_{t-j} + \sum_{j=1}^m d_j Y_{t-j} + \eta_t$$

ε_t ve η_t hata terimleri, aralarında ilişki olmayan serilerdir. Granger (1969)'ın nedensellik tanımına göre Y_t 'nin X_t 'ye Granger nedensel olabilmesi için b sıfırdan farklı olmalıdır. Benzer olarak X_t 'nin Y_t 'ye Granger nedensel olabilmesi için c sıfırdan farklı olmalıdır. Bu şartların her ikisinin de sağlanması halinde iki yönlü karşılıklı nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna varılmaktadır. Granger nedensellik şartının gerçekleşip gerçekleşmediğine yönelik olarak F testi ve Wald testi yapılmaktadır.

VAR Modeli temelli Granger nedensellik testi sonuçları aşağıda Tablo 5'de yer almaktadır. VAR analizine dayalı Granger nedensellik testinde LR ve AIC istatistiklerine dayalı olarak gecikme 1 olarak seçilmiştir.

Tablo 8: VAR Granger Nedensellik ve Blok Dışsallık Wald Testi

Bağımlı Değişken Cari açık			
Dışlanan	Chi-sq	df	Prob.
Büyüme Oranı(GRO)	3.875478	1	0.0490
All	3.875478	1	0.0490

Bağımlı Değişken Büyüme Oranı(EB)			
Dışlanan	Chi-sq	df	Prob.
Cari Açık	0.002350	1	0.9613
All	0.002350	1	0.9056

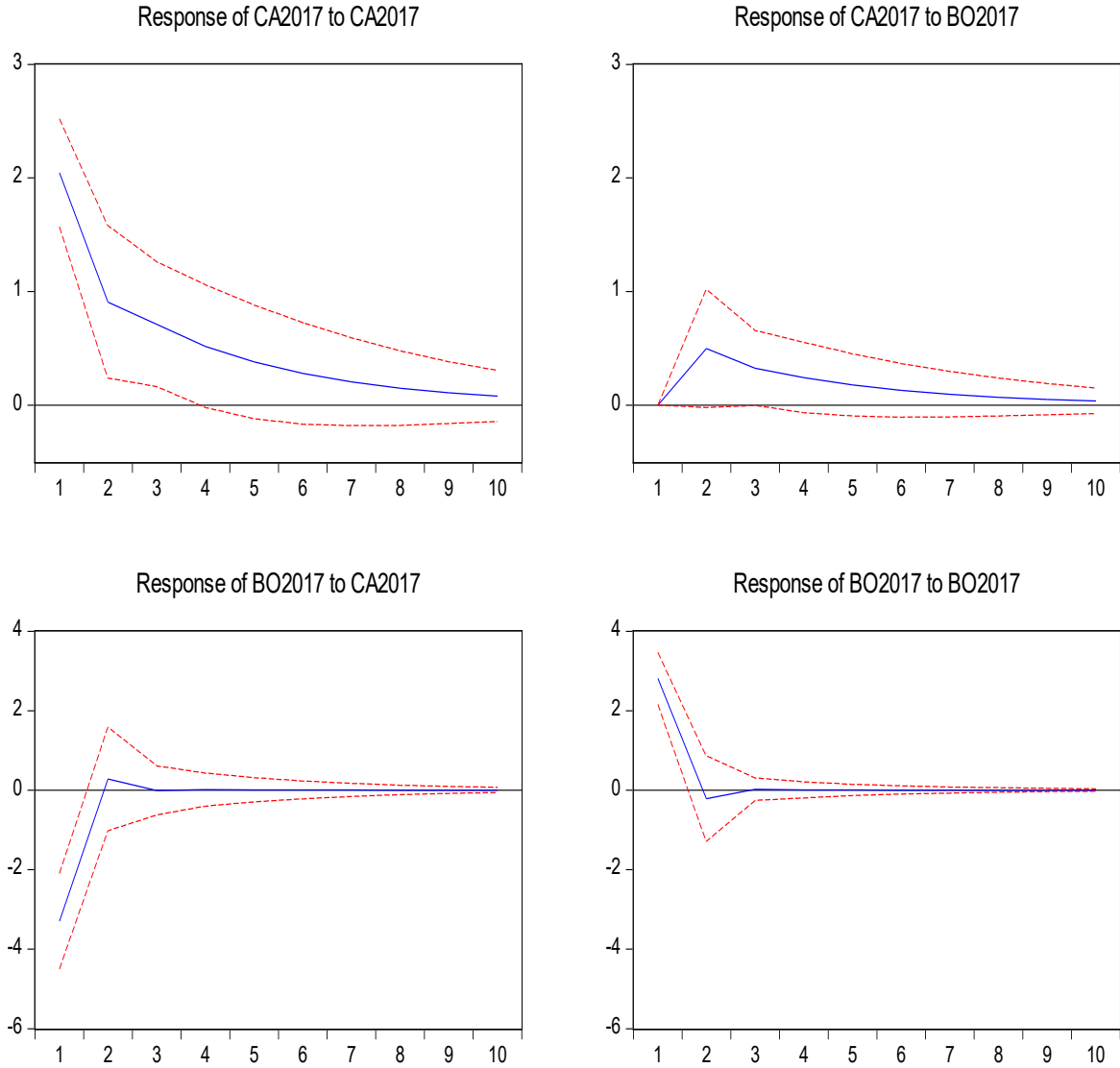
Yapılan analiz sonucunda ilk testte olasılık değeri de %5 anlamlılık düzeyinden küçük olduğu için H0 hipotezi reddedilmektedir (EB CA'nın Granger nedeni değildir). Analiz sonuçlarına göre ekonomik büyümeden cari açığa doğru tek-yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Diğer taraftan ikinci testte Ho hipotezi (CA EB'nin Granger nedeni değildir) reddedilmemektedir. Dolayısıyla, cari açıktan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

3.3 Etki-Tepki ve Varyans Ayrıştırması Analizleri

Cari açık ve ekonomik büyüme arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunduğundan sonra değişkenlerin karşılıklı etkileşimlerinin araştırılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla etki-tepki analizi ve varyans ayrıştırma analizleri kullanılmıştır. Etki-tepki analizinde içsel değişkenlerin birinde ortaya çıkan bir birimlik şokun diğer değişken üzerinde ne türlü bir etki yarattığı incelenmektedir.

Aşağıda yer alan grafiklerde dikey eksenlerde ilgili değişkene verilen bir standart sapmalık artış şokuna değişkenin kendisinin ve diğer değişkenin verdiği tepkiye ilişkin bilgiler, yatay eksenlerde ise şokun ortaya çıkmasının izleyen 10 çeyrek dönem bilgisi yer almaktadır. Şekildeki kesikli çizgiler bir standart sapmalık güven aralığını, düz çizgiler nokta tahmini işaret etmektedir. Tablo 6'da CA Cari açık oranını, BO ise büyüme oranını temsil etmektedir.

Tablo 9: Etki –Tepki AnaliziResponse to Cholesky One S.D. Innovations ± 2 S.E.

Tablo 9’da görüldüğü üzere cari açığın kendi şokuna tepkisi başlangıç döneminden itibaren ani şekilde azalmakta ancak 2’inci dönemden itibaren azalma trendi daha yavaşlayarak devam etmektedir. Yine büyüme oranında meydana gelen bir standart sapmalık şoka cari açığa ilk dönemden itibaren artan yönde tepki vermekte 2’inci dönemden itibaren bu tepki giderek azalmaktadır.

Etki tepki analizinden sonra değişkenlerde meydana gelen değişimlerin yüzde kaçının kendisinden kaynaklandığı, yüzde kaçının diğer değişken tarafından kaynaklandığını açıklamaya çalışan Varyans ayrıştırması analizi yapılmıştır. Tablo 10 ’da cari işlemler değişkeni için analiz edilen

Varyans ayrıştırması sonuçları verilmiştir. Tablo 10’da CA Cari açık oranını, EB ise büyüme oranını temsil etmektedir.

Tablo 10 VAR Modeli Varyans Ayrıştırması Sonuçları

CA İçin Varyans Ayrıştırması

Dönem	S.E	CA	EB
1	2.045970	100.0000	0.000000
2	2.293503	95.25893	4.741068
3	2.423838	93.93718	6.062821
4	2.490645	93.30791	6.692087
5	2.525871	92.99779	7.002213
6	2.544613	92.83791	7.162089
7	2.554635	92.75386	7.246142
8	2.560009	92.70920	7.290805
9	2.562895	92.68533	7.314670
10	2.564445	92.67254	7.327461

GRO İçin Varyans Ayrıştırması

Dönem	S.E	CA	EB
1	4.333668	57.85689	42.14311
2	4.347967	57.89524	42.10476
3	4.348038	57.89358	42.10642
4	4.348056	57.89386	42.10614
5	4.348063	57.89394	42.10606
6	4.348068	57.89399	42.10601
7	4.348070	57.89401	42.10599
8	4.348071	57.89403	42.10597
9	4.348072	57.89403	42.10597
10	4.348072	57.89404	42.10596

Tablo 10’da cari denge/GSYH’nin açıklaması ikinci dönemde %93’ü kendisinden kaynaklanırken, geri kalan %7’lik kısmı GSYH tarafından açıklanmaktadır.

Varyans ayrıştırmasının GSYH(ekonomik büyüme) değişkeninin ilk dönemde %42’si kendisinden kaynaklanmakta, %57’si cari dengedeki değişimlerden oluşmaktadır. Bu oran hemen hemen tüm dönemlerde aynı kalmaktadır.

Bu çerçevede Türkiye’de büyüme oranında artış gerçekleşmesi durumunda cari açık artmaktadır.

SONUÇ:

1980 sonrası uygulanan neo libarel politikalar sonrasında ekonominin dışa açılması gerçekleşmiş, yapılan özelleştirmeler sonrasında 1990’larda kamu açığına dayalı büyüme modeli, 2000’li yıllarda cari açığa dayalı hale gelmiştir. Dolayısıyla ödemeler bilançosu ve dış dengenin sağlanması Türkiye ve gelişmekte olan ülkeler için büyük önem kazanmıştır.

Çalışmada, Türkiye’de ekonomik büyüme ile cari denge arasındaki ilişki 1980-2017 dönemi için yıllık veriler kullanarak VAR modeli ve Granger nedensellik testi aracılığıyla analiz edilmiştir. Ekonomik büyüme verisi için reel GSYH değişim oranı, cari denge için cari denge/GSYH oranı kullanılmıştır. İlgili değişkenlere birim kök testi uygulanmış ve değişkenlerin düzeyde durağan oldukları tespit edilmiştir. Zivot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök analizine göre her iki seride de 2003 yılında yapısal kırılma bulunmuştur. Yapılan Granger nedensellik testi sonuçlarına göre cari açık ve ekonomik büyüme arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Yapılan analiz sonuçlarına göre, Türkiye’de ekonomik büyüme sağlandıkça cari açıda artışlar olmaktadır. Bu hususu tetikleyen etkenlerin; üretim için artan enerji talebi, Katma değeri yüksek ürün üretememe, enerjide dışa bağımlılık, ihracat için ithal ara malı bağımlılığı, yetersiz tasarruf oranları olduğu düşünülmektedir.

Yapılan etki tepki analizi sonuçlarına göre, ekonomik büyümedeki bir birimlik şok cari açığı arttırmakta ve cari açıktaki bir birimlik şoka ekonomik büyümenin herhangi bir etkisi olmadığı görülmektedir.

Türkiye’de sürdürülen çarpık “tüketim yönlü büyüme / düşük ulusal tasarruf politikası sebebiyle ulusal ekonomimizi, uzun dönemde kalıcı ve yapısal nitelikli bir dış açık ve dışa bağımlılık sorunu beklemektedir. Türkiye’de tasarruf az olduğu için cari işlemler açığı verilmekte ve tasarruf açığı yurt dışı tasarruflarla karşılanmaktadır. Türkiye’de Tasarruf açığının ana nedenlerinden biri

olarak sanayideki üretim yapısının ithalata giderek daha bağımlı hale gelmesi yatmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de büyüme ithalata bağlı olarak gelişmektedir. İç tasarrufların arttırılması durumunda dışardan kaynak kullanımına gerek kalmayacak, yatırımların ve büyümenin finansmanı sağlanarak cari açığa ciddi bir azalma meydana gelecektir. Kayıt dışılık ve bireysel tercihlerde iç tasarruf oranlarındaki artışı etkileyen hususlar arasındadır.

Sonuç olarak Türkiye’de son 17 yıllık dönemde ekonomi büyüdükçe cari açık verilmekte ve bu açık sürekli hale gelmektedir.

KAYNAKÇA

Ağır, Hüseyin: Türkiye’de Finansal Liberalizasyon ve Finansal Gelişme İlişkisinin Ekonometrik Analizi, Ankara, BDDK Kitapları, 2010.

Akçay, A. Ö. & Erataş, F. (2012). Cari Açık ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Panel Nedensellik testi Analizi Ekseninde Değerlendirilmesi, <http://teacongress.org/papers2012/AKCAY-ERATAS.pdf> (Erişim tarihi 12.12.2017)

Bayraktutan, Y. & Demirtaş, I. (2011). Gelişmekte Olan Ülkelerde Cari Açığın Belirleyicileri: Panel Veri Analizi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2, 1-28. Duman . Y.K. (2017). Türkiye’de Cari İşlemler Dengesi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki, Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt : 2 Sayı : 4

Çiftçi. N (2014) Türkiye’de Cari Açık, Reel Döviz Kuru ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkiler: Eş Bütünleşme Analizi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 14. Sayı1

Enders, W. (1995), Applied Econometric Time Series, John Wiley&Sons, Inc., New York

Erdoğan S & Acet H. (2016), Cari İşlemler Dengesi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (2003-2015) The Journal of Academic Social Science Studies, Number: 51 , pp. 539-548, Autumn III.

Erkılıç, S. (2006), Türkiye’de Cari Açığın Belirleyicileri, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.

Ersungur, Ş. M., Doru, Ö., ve Aslan, M. B. (2017). Türkiye’de GSYH ve Döviz Kuru Hareketlerinin Cari açık Üzerindeki Etkisi: VAR Analizi Yaklaşımı. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 31(3), 451-463

Eşiyok Ali, B. (2004) Türkiye Ekonomisinde Kalkınma Stratejileri Ve Sanayileşme , Türkiye Kalkınma Bankası Araştırma Müdürlüğü,

Göçer, İsmet: Türkiye’de Cari Açığın Nedenleri, Finansman Kalitesi ve Sürdürülebilirliği Ekonometrik Bir Analiz, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 8(1), 2013, s.213-242.

Granger, C.W.J.; (1969), Investigating Causal Relations By Econometric Models and CrossSpectral Methods, Econometrica, (

Hazine Müsteşarlığı (2017) Dış EBrç İstatistikleri, <https://www.hazine.gov.tr/kamu-finansmani-istatistikleri> (Erişim Tarihi:19.06.2018).

Hazine Müsteşarlığı (2018) Dış EBrç <https://hazine.gov.tr/arama-sonucu?txtSearch=d%C4%B1%C5%9F%20EBr%C3%A7> (Erişim Tarihi:19.06.2018).

IMF (2017) “Current Account Deficits: Is There a Problem” <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/basics/current.htm> (Erişim Tarihi:29.05.2018).

Johansen, Soren: “Statistical Analysis Of Cointegration Vectors”, Journal of Economic Dynamics and Control, 12 (2-3), 1988, pp. 231-254.

Johansen, Soren, Juselius, Katarina: “Maximum Likelihood Estimation and Iference on Cointegration with Applications to the Demand for Money”, Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 52 (2) May, pp.169-210.

Kaya. M. (2016). “Türkiye’de Cari Açık ve Sorunları”, Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi C:6, S:10, (51-75)

Kaya. Y.T. (1998) “Sermaye Hareketleri ve Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Modellenmesi Türkiye Örneği”, Yayın No:2487 DPT.

Kaygısuz A. D., Kaya, D.G., L Kösekahyaoğlu (2016), Türkiye’de Tasarruf, Yatırım, Cari Açık ve Büyüme: 1980-2014 Dönemi Üzerine Bir Nedensellik İlişkisi Analizi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1): ss. 273-300

Kostakoğlu, S. F. & DiEB, M. (2011), Türkiye’de Cari Açık ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin VAR Yöntemi ile Analizi, Anadolu International Conference in Economics II, 15-17 Haziran 2011, Eskişehir.

Mangır F, (2006) Finansal Deregülasyonun Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ss. 459-473

Mello, L., P. C. Padoan and L. Rousova (2011), “The Growth Effects of Current Account Reversals: The Role of Macroeconomic Policies”, OECD Economics Department Working Papers, No. 871.

Parasız İlker (1998). “Kriz Ekonomisi” Ezgi Yayınevi

Pamuk, Şevket(2014) : Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,

Sara, Onur(2005): Finansal Liberalizasyon ve GSMH Büyümesi Arasındaki İlişki, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Zonguldak, 2005, s. 127–152.

Sevüktekin, M., Nargeleçekenler, M. (2007).Ekonometrik Zaman Serileri Analizi. Ankara:Nobel Yayın

Soygüzel Hayri (2016) 1994 Türkiye Ekonomik Krizi Ve 5 Nisan Kararları (Çevrimiçi): <http://www.ilmvemedeniyyet.com/1994-turkiye-ekonomik-krizi-ve-5-nisan-kararlari.html>

Sönmez, Mustafa (1985). Türkiye Ekonomisinde Bunalım 24 Ocak Kararları ve Sonrası, Belge Yayınları

Ongun M.T. (2001), “İstikrar Arayışından Krize : Bir Değerlendirme” Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, ss.1-14

Özlale, Ümit, Alper Karakurt: “Türkiye’de Tasarruf Açığının Nedenleri ve Kapatılması İçin Politika Önerileri”, 2011, (Çevrimiçi): http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/ozlale.pdf, (Erişim: 04.01.2018).

Özenç Bengisu, Düşündere Taşöz Ayşegül, 2000 sonrasında İthal Ara Malı Bağımlılığı ve Katma Değer Üretimi, TEPAV, Mart 2017, (Çevrimiçi): http://www.tepav.org.tr/upload/files/1490970148-4.2000_Sonrasinda_Ithal_Ara_Mal_Bagimlilik_ve_Katma_Deger_Uretimi.pdf

Seyidoğlu, Halil (1991). Uluslararası İktisat, İstanbul, Güzem Yayınları,

Şit, M. & Alancıoğlu, E. (2016), Türkiye’de Cari İşlemler Dengesi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: VAR Analizi, ASSAM Uluslararası Dergi, 3/5, 5-23.

Songur, M. & Yaman, D. (2013). Gelişmekte olan Ülkelerde İşlemler Dengesi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Panel Veri Analizi, Maliye Dergisi, 164, 220-232.

Stock .J. Watson.M. (2001), “Vector Autoregressions”, Journal of Economic Perspectives, 15 (4), pp. 101-115.

Şahbaz, A. (2009), Gelişmekte Olan Ülkelerde Kur Değişimlerinin Toplam Çıktı Üzerine Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana.

Taşar O M., (2010), “Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Makro Ekonomik Etkilerinin Analizi”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 3 (1), ss. 76-97.

TCMB(2001), Program, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/26640b7b-9641-4c35-99ec-cd10a9d4e51b/program.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-26640b7b-9641-4c35-99ec-cd10a9d4e51b-m3fB7oF>

Telatar O. M ve Terzi H. (2009), Türkiye’de Cari Açık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 2, 119.

TÜİK (2016). Kurumsal Sektör Hesapları, 2009-2015 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24918>

Uçak S (2017), Cari açık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi – Cilt: 15, Sayı: 2, Haziran 2017, ss. 108-139.

Yalçınkaya, Ö. & Temelli, F. (2014), Ekonomik Büyüme İle Cari İşlemler Dengesi Arasındaki İlişki: BRICS ve MINT(1992-2013), Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19/4, ss. 201-224.

Yılmaz, Ö, Akıncı, M. (2011), İktisadi Büyüme ile Cari İşlemler Bilançosu Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 15, Sayı 2, ss. 363-377.

Zivot, E. ve Andrews, D. (1992), Further Evidence on the Great Crash, The Oil Price Shock and the Unit Root Hypothesis, Journal of Business & Economic Statistics, 10(3), 251-270

GELENEKSEL KASTAMONU ÇARŞAF BAĞLAMA DANTELİNİN GİYSİLERE UYGULANABİLİRLİĞİNİN İNCELENMESİ

Prof. Dr. Fatma ÖZTÜRK

Hacı Bayram-ı Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü

fatmaozturkgazi.2000@gmail.com

Kader CAN

G.Ü. Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, kader.can1030@gmail.com

ÖZET

Geleneksel el sanatları açısından oldukça zengin olan ülkemizde, her bölgenin kendine has farklı özellikte ve bölgenin dokusunu yansıtan çeşitli ürünlerini görmek mümkündür. Oluştugu bölgenin izlerini taşıyan bu ürünler bölge halkının adeta künyesini oluşturmaktadır. İçinde bulunduğu coğrafyanın kodlarını taşıyan bu ürünlerin geçmişe dair izler taşıması bölge hakkında bilgi edinmemize yardımcı olmaktadır. Ayrıca bu ürünler ortaya çıktığı bölgedeki insanların duygularını, düşünlerini, yaşayış tarzlarını ve hayat şartlarını yansıtmaları bakımından bölge hakkında bilgi edinmemizi sağlamaktadır.

El sanatları konusunda birçok çeşitli ürünün yapıldığı Kastamonu unutulmaya yüz tutan mesleklerle de ev sahipliği yapmaktadır bunlardan bazıları iğne oyacılığı, dokumacılık, çarşaf bağcılığı, bakırcılık, ağaç işlemeciliği, sofra bezi baskıcılığı, sepetçilik ve fanilacılıktır. Bütün bu el sanatlarının yapımına günümüzde sınırlı olmakla beraber devam edilmektedir.

Türk tenteneleri arasında Kastamonu Çarşaf Bağı'nın ayrı bir yeri vardır. Tığ, iğne, şiş vb. alet kullanılmadan yapılan bağ işi, iki ucu serbest bırakılmış değişik kalınlıktaki ipliklerle desene bağlı olarak tekrarlanan düğümlerden oluşur.

Unutulmaya yüz tutan mesleklerden olan Kastamonu çarşaf bağlama günümüzde de halen yapılmaya devam edilmektedir ayrıca yapımı çeşitli kurum ve kuruluşlarca desteklenmektedir. Çarşaf bağlama bölge halkı tarafından gelir sağlamak amacıyla, ailelerin kendi imkânlarıyla evde yaptıkları bir el sanatıdır ve bölgeye has özellikler göstermektedir.

Kastamonu çarşaf bağlama danteli kullanılarak bir giysi tasarlanmıştır. Tasarıma uygun süsleme yapılarak bir prototip ürün oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çarşaf Bağlama, Yazma, Tasarım

1.GİRİŞ

El sanatları; bir bölgede yaşayan insanların duygularını, düşüncelerini, yaşayış tarzlarını inançlarını, kültürel unsurlarını yansıtan insanların ihtiyaçlarını karşılamak, örtünmek, korunmak ve süslenmek amacıyla el ile yapılan çeşitli ürünlerdir. Geleneksel Türk El Sanatları, Anadolu'nun binlerce yıllık tarihinden gelen çeşitli uygarlıkların kültür mirasıyla geçmişten günümüze ulaşarak, kendi öz değerlerini birleştirerek farklı bir mozaik oluşturmuştur. Geleneksel kültürümüzde önemli bir yeri olan el sanatları ülkemiz sınırları içinde çok çeşitli özellikler göstermektedir. Bölgeden bölgeye hatta yöreden yöreye farklı özellikleri görmek mümkündür.

Teknolojinin gelişmesi hem insan gücüne olan ihtiyacı azaltmış hem de daha az zamanda daha fazla ürün elde edebilme fırsatı vermiştir bu yüzden günümüzde el sanatlarının yapımı daha çok makine üretimine geçmektedir.

1.1.Kastamonu'ya Tarihi Bir Bakış

Kastamonu isminin nerden geldiğiyle ilgili pek çok bilgi ve rivayet bulunmakla birlikte "Kastamonu" adının, bölgenin ilk oturanlarından olan Gasgalar' a ve bölgede var olduğunu söylenen "Tumanna" şehrine dayandırılması, daha mantıklı ve inandırıcı gelmektedir (Baydil ve İbret,1999, 5). Arap coğrafyacıları eserlerinde şehri Kastamuni, Tamuni, olarak adlandırmışlar, batılılar ise şehre Constannes, Casstimana ve Kastamboli şeklinde yer vermişler, Osmanlı eserlerinde Kastamoni ismi kullanılmıştır (Kankal, 2004, 1).

Kastamonu ve havalisi eski çağlarda Hititler, Frigler, Kimmerler, Lidyalılar ve Persler gibi değişik güçlerin elinde bulunmuş, M.S. 330'lu yıllara kadar Roma imparatorluğu hâkimiyetinde kalmıştır. Daha sonra Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiştir. M.S. 626 da ise bir süreliğine Sasaniler'in hâkimiyetine girmiştir (Yakupoğlu, 2009,16). Kastamonu şehri diğer Anadolu şehirleri gibi 1071 Malazgirt savaşından sonra Anadolu'nun kapılarının Türklere açılmasıyla birlikte Türklerin hâkimiyetine girmeye başlamıştır. 1084 yılında Sinop'u ele geçiren Emir Karatekin, Kastamonu ve Çankırı'yı da içine alan bir beylik kurmuştur (Turan, 1993, 67). Fakat burada Türk hâkimiyetinin yerleşmesi bir asırdan fazla bir zamanda mümkün olabilmıştır (Tosunoğlu, 1993,7).

Türkiye Selçukluları ve Danişmentliler eliyle Kastamonu ve havalisinin fethi, XI-XIII. Yüzyıllar zarfında tamamlanmıştır (Yakupoğlu,2009,15). Şehrin kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine girmesi Fatih Sultan Mehmet'in Amasra'nın fethiyle başladığı, Kuzey Anadolu harekâtı esnasında 1460-61 yıllarında Kastamonu ve Sinop'u almasıyla gerçekleşmiş ve burası bir sancak haline getirilmiştir (Kankal, 2004, 3).

1.2.Kastamonu Yöresel El Sanatları

Kastamonu ili eski bir dokumacılık ve el sanatları merkezidir. Kastamonu’da el tezgâhlarında yapılan dokumalar ve üzeri işlemeli örnekler günümüze kadar ulaşmıştır. Osmanlı ordusunun çadırları ve donanma yelkenlerinin Kastamonu’da dokunduğu bilinmektedir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı’nda ordunun çadır bezi ve çamaşır ihtiyacının büyük bölümü Kastamonu ilindeki dokuma tezgâhlarında karşılanmıştır. 1932 yılında Kastamonu Ticaret ve Sanayi Odası’nın tespitine göre, pamuklu dokuma çeşitleri beyaz bez, kasarlı bez, dar mendil, enli mendil, peşkir, okkalık çarşaf, karyola çarşafı, fantezi çarşaf, Devrekâni bezi ve çadır bezi olarak belirlenmiştir (Tan,1980).

Kastamonu ve ilçelerindeki kıyafetlerin bir bölümü yörede dokunarak kullanılmaktadır. Hemen her ilçede bulunan el tezgâhlarında önlük, ön bezi, peştamal, bele dokunan kuşaklar, içe giyilen gömlek, iç entarisi, don gibi giyecekler de dokunmaktadır(Erdoğdu, 1993).

Kastamonu’da köklü bir dokumacılık geleneğiyle birlikte işlemlerde yoğun olarak yer almıştır. Bugün Ankara Türk El Sanatlarını Tanıtma Derneği Koleksiyonları arasında yer alan havluların dar kenarlarında sarma, pesent, balıksırtı iğne teknikleri ile yapılmış gül ve karanfil motifleri Kastamonu’da işlemeciliğin 19. yüzyılda yapıldığını ortaya koymaktadır. Ayrıca Atatürk’e Kastamonu’ya geldiği zaman sunulan sarma iğne tekniği ve sarı metal ipliklerle işlenmiş, saçakları Kastamonu çarşaf bağlama sanatının değişik çeşitleriyle düğümlemiş havlular bu yörede zengin bir dokuma, işleme ve bağlama sanatının olduğunu göstermektedir (Barışta,1987).

1.3.Kastamonu Çarşaf Bağlama Tarihi

Çarşaf Bağlamanın tarihi M.Ö. 7 ve 8. Yüzyıl Hun Devletine dayanmaktadır. Kastamonu’da Çarşaf bağcılığının tam olarak hangi tarihte başladığı bilinmemektedir. Ancak müzede ulaşılan eski çarşaf bağları 18.yüzyıla aittir.

Çarşaf bağlarının dokumaların etrafını temizlemek ve süslemek için uzun bırakılan ipliklerin, alet kullanmadan düğümleyerek bağlanmasından ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Çarşaf bağlarının en eski örnekleri küçük parçalar halinde Kastamonu Müzesi’nde ayrıca Topkapı Sarayı Müzesinde, Ankara Etnografya Müzesinde de sergilenmektedir (Tan,2007).

Fotoğraf 1.Kastamonu, "Dantel Müzesi'nden Bağlama Örnekleri. (.N Tomris Yalçınkaya,2009).

1.4.Kastamonu Çarşaf Bağlama Tekniği

Çarşaf peşkir, havlu yastık gibi çeşitli ev eşyalarını bezemek üzere araçsız yapılan bir tür düğüm işidir. Yani ipliklerin düğümlenmesi ile oluşturulan bir süsleme aracı kısaca düğüm tentenesidir. Çarşaf bağının sağlamlığı düğümlerinin sıkılaştırılması ile ilgilidir. Çarşaf bağında en çok kullanılan iplik pamuk ipliğidir. Pamuk ipliğinde kullanılan renk genelde krem ve beyazdır. Çarşaf bağında kullanılacak olan iplikler çileler halinde satın alınır. Kastamonu düğümü, çarşaf bağlama gibi isimlerle bilinen bu teknikle yapılmış düğüm tenteleri (dantelleri) dokumanın çevresini bezemek için uzun bırakılmıştır. Çeşitli kalınlıktaki boy ipliklerinin belli aralıklarla birbirlerine bağlanarak düğümlenmesidir. Bu düğümlerin belli bir motif oluşturacak biçimde yatay ekseninde atılıp üst üste dizilmesiyle yapılmaktadır. Geleneksel el sanatlarımızdan olan çarşaf bağlama adından da anlaşılacağı gibi özellikle çarşafların kenarlarına yapılmaktadır. Kastamonulu kadınların boş zamanlarını değerlendirmek ve gelir sağlamak amacıyla yaptığı el emeği göz nuru ürünlerdir. Kastamonu çarşaf bağlarında elliye yakın motif kullanıldığı, motiflerin kaynağı tabiattaki varlıklar ve çevrede kullanılan eşyalardır. Geometrik şekiller motiflerin oluşmasında etkilidir. Çift yürek, hasırlı çiçek, kuşdili, delikli baklava, kesme şeker, hanımgöbeği, kabak çiçeği, kazan kulpu, güneş, emzik, muhallebi kaşığı, eysiran, doktor gözlüğü, reçel tabağı, eğri ırmak gibi çeşitleri vardır (Esirgenler, Karakoç,2012).

1.5.Çarşaf Bağlama Kullanım Alanları

Kastamonu'da evlenecek her genç kızın ve erkeğin "çeyiz sandığında bağlı çarşaf bulunması" mahalli gelenek hâlinedir. Önceki yıllarda, benzer bağlama, havlu, peştamal, perde uçlarında yapılmıştır. Bunun yanı sıra düğüm tekniğini bozmadan farklı kumaşlara uygulanmış modeller de Kastamonu çarşaf bağı kullanım alanları içindedir (<http://megep.meb.gov.tr>).

Fotoğraf 2. Çarşaf bağlı sofr a bezi

Kaynak: (<http://megep.meb.gov.tr>).

Fotoğraf 3.Çarşaf bağlı kolye (kaynak:

<https://tr.pinterest.com>)

2.YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde geleneksel Kastamonu çarşaf bağlamaları ile ilgili kaynaklar taranmıştır. Ayrıca çarşaf bağlamaları kullanım alanları, yapım aşamaları, kullanılan malzemeler, kumaş seçimi, iplik seçimi gibi özellikler açısından incelenmiştir. İkinci aşamada ise pamuklu yöresel bir kumaş üzerine Kastamonu çarşaf bağlama danteli kullanılarak farklı giysi tasarımları oluşturulmuştur.

2.2.Araştırmanın Modeli

Araştırma ile ilgili veriler, literatür taraması sonucu elde edilmiştir. Araştırmanın genel ve alt amaçlarında yer alan Kastamonu çarşaf bağlamaları kullanılan araç-gereç, teknik özellikler, kullanım alanları, kompozisyon özellikleri ve desen, renk, motif özellikleri açısından incelenmiştir. Bu araştırma var olan bir durumu ortaya koyması yönünden betimsel, tarama modelinde bir araştırmadır. Ayrıca Araştırma bir ürünün yapım aşamalarını ve ürünün prototipini içermesi bakımından uygulamalı bir araştırmadır.

3.BULGULAR

3.1Tasarım Oluşturma Aşamaları

Giysi tasarımında, kullanılan yaratıcılık faaliyetlerinin görsel anlamda somutlaştırılması ve tasarıma dönüştürülmesi, ürün-tasarım oluşturma sürecidir. Bir tasarımın oluşabilmesi için; hitap edilecek kitlenin sosyo-kültürel-ekonomik yapısı ve yaşam felsefeleri doğrultusunda belirlenen temanın çok yönlü araştırılması ve tasarım süreci izlenerek ürün oluşturulması gerekir. Tasarımı oluşturmada birbirini takip eden sürecin izlenmesi, hedeflenen amaca ulaşmayı kolaylaştırdığı gibi, tasarımın kalitesini ve maliyetini de olumlu yönde etkilemektedir (Çotuk, Koca ve Koç, 2009; 91).

Bir tasarım süreci birbirini izleyen ve tamamlayan işlemlerden oluşmaktadır:

- Araştırma
- Amaç – konu, tema belirleme ve materyal toplama,
- Hikâye panosu hazırlama,
- Eskiz çizimleri yapma,
- Modelden model geliştirme,
- Modele karar verme (koleksiyonu oluşturacak parçaları seçme),
- Modele uygun kumaş ve aksesuar seçme,
- Moda resmi (artistik çizim) ve teknik çizim yapma,
- Model uygulamalı kalıp ve üretim kalıbı hazırlama,
- Prototip hazırlama (üretim/dikim süreci)
- Maliyet hesabı yapma ve koleksiyon sunumundan oluşmaktadır (Kılıç, ,2013).

3.1.1. Tema Belirleme ve Temaya Uygun Materyal Toplama

Araştırmanın konusunu Kastamonu çarşaf bağlama danteli oluşturmaktadır bu nedenle araştırma konusuna uygun olarak ‘Geleneksel el sanatlarımız özümüzdür’ anlayışı tema olarak belirlenmiştir. Tema kapsamında çarşaf bağlamaları kullanılarak giysi tasarımları oluşturulmuştur. Örneklem grubunu oluşturan Kastamonu çarşaf bağlamaya uygun örnek kumaş ve çarşaf bağlama danteli kullanılmıştır. Malzemelerin desen ve özellik olarak geleneksel dokuyu yansıtmaya dikkat edilmiştir.

3.1.2. Hikâye Panosu Hazırlama

Araştırma sonucunda giysi tasarımlarına esin kaynağı olan Kastamonu çarşaf bağlamayı yansıtan resimler, üretim için kullanılan malzemelerle konu ile ilgili yapılan tasarımdan oluşan görsellerden tasarım ilkeleri doğrultusunda bir hikâye panosu oluşturulmuştur.

Fotoğraf 4. 'Geleneksel El Sanatlarımız Özümündür 'Temalı Hikâye Panosu

3.1.3. Eskiz Çizimleri Yapma

Prototipi yapılacak ürüne ait çeşitli tasarımlar yapılmıştır. Tasarımlar tema ve hikâye panosu göz önünde bulundurularak günümüz modasına uygun ve geleneksel dokunun en iyi şekilde yansıtılması planlanarak oluşturulmuştur.

Çizim 1. Prototip Ürün Çizim örnekleri

3.1.4. Modelden Model Geliştirme

Araştırma kapsamında prototip ürün için temaya ve hikâye panosuna uygun 10 adet tasarım yapılmış ve bu yapılan tasarımlar üzerinde çeşitli düzeltmeler yapılarak farklı modeller oluşturulmuştur. Üzerinde değişiklik yapılan çizimler tekrardan incelenmiş ve amaca uygun bir model seçilerek karar verme aşamasına geçilmiştir.

3.1.5. Modele Karar Verme

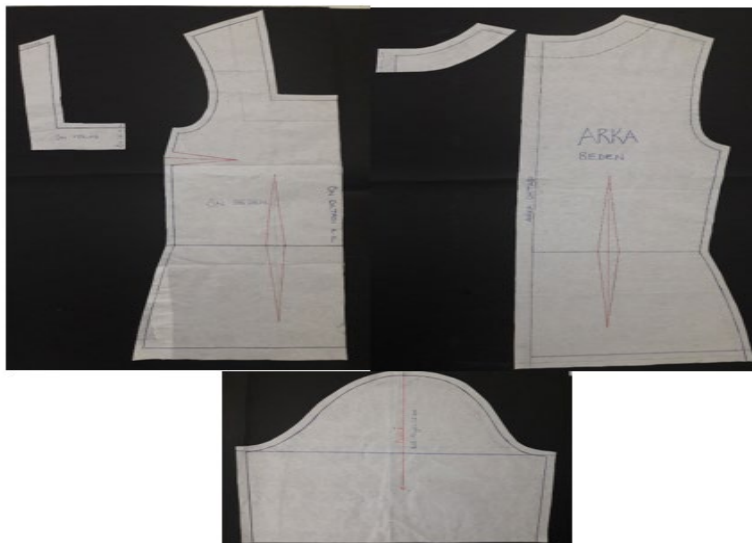
Prototip ürün için geliştirilen 10 adet tasarım arasından temaya, hikâye panosuna ve günümüz modasına uygun bir model seçilmiş, üretimi yapılacak ürün belirlenmiştir. Seçilen modelin geleneksel dokuya uygun olmasının yanı sıra ayrıca kullanılan kumaşın ve malzemelerin özelliklerini yansıtacak biçimde olmasına dikkat edilmiştir.

3.1.6. Modele Uygun Kumaş ve Aksesuar Seçme

Çalışmanın konusunu Kastamonu çarşaf bağlama oluşturmaktadır. Ürün için gerekli kumaş ve malzeme araştırma aşamasında temin edilmiştir. Tasarım aşaması geçilip modele karar verildikten sonra model üzerinde bazı süsleme çalışmaları yapılmıştır. Yapılan süsleme çalışmaları sırasında çeşitli iplikler ve boncuklar kullanılmış, çarşaf bağlama danteline uygun iplik ve boncuklar üründe kullanılmak üzere seçilmiştir.

3.1.7. Model Uygulamalı Kalıp ve Üretim Kalıbı

Üretimi yapılacak olan tasarımın kalıbı için 38 beden temel beden kalıbı baz alınmıştır. Temel beden üzerine tasarımın özelliklerini yansıtacak biçimde model uygulanmıştır. Model üzerinde çeşitli kalıp kontrolleri yapılarak gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Prototip üretimi yapılan modele ait kalıp çizimi aşağıda verilmiştir.

Çizim 2.Model uygulamalı prototip kalıbı (ön-arka-kol-pervaz)

3.1.8. Moda Resmi Artistik Çizimi

Prototip ürün için belirlenen tasarımın artistik ve teknik çizimi yapılarak kullanılan kumaşın ve dantelin dokusunu ve rengini yansıtacak biçimde renklendirilmesine dikkat edilmiştir.

Çizim 3.Prototip ürün artistik çizimi

3.1.9. Prototip Hazırlama

Tasarlanan ürünün, işlem analizleri doğrultusunda model özelliğine uygun dikim teknikleri kullanılarak prototipi hazırlanmıştır. Prototipi hazırlanan ürüne ait fotoğraflar ve tasarım detayları aşağıda sunulmuştur.

Fotoğraf 5. Prototip Ürün (Ön-Arka)

Prototipi hazırlanan ürünün beden kısmı için Kastamonu'ya özgü yöresel kumaş kullanılmıştır. Ürünün kol kısmında ise Kastamonu çarşaf bağlama danteli kullanılmıştır. Kastamonu çarşaf bağlama danteli bluzun etek kısmına gelecek şekilde yerleştirilmiştir ayrıca ön ortasındaki desen renkli ipliklerle süslenmiştir. Modelin kol kısmında dantel çift kat kullanılmış olup üzerine renkli orlon ipleriyle süsleme yapılmıştır. Prototipi yapılan ürünün yaka kısmını süslemede renkli tahta boncuklar kullanılmıştır. Süslemede kullanılan boncuklar kare şeklinde yakaya yerleştirilerek dikilmiştir. Modelin kolundaki dantelin uç kısımlarında da renkli tahta boncuklar kullanılmıştır. Prototipi yapılan bluz bedene oturan tarzda günlük giyilebilen bir formda tasarlanmıştır.

4.SONUÇ

Çarşaf bağı Kastamonulu kadınların evde yaptığı az da olsa aile bütçelerine katkı sağlayan bir el sanatıdır. Çarşaf bağı genelde taş baskı sofrası bezi kenarına yapılan bir süslemedir. İpliklerin birbirine el ile düğümlenmesi ile oluşan bu teknik uzun yıllardan beri yapılmaktadır günümüzde teknolojinin gelişmesiyle beraber yapımı azalmaktadır.

Teknolojinin gelişmesi yazmalarda serigrafi(ipek baskı) tekniği ve fabrikasyon ile üretime geçilmesi birlikte el emeği ürünlere olan ilgi azalmıştır bu durum bu alanda geçimini sağlayan insanların başka alanlara yönelmesine neden olmuştur. Bunun önüne geçmek için devlet eliyle kişilere iş alanı sağlamak üzere özel teşvikler oluşturulmalıdır. Ayrıca Bu işi yapan ustaların bilgi ve becerilerini paylaşabileceği ortamlar yaratılmalı böylece bu sanatın devamına katkı sağlanmaya çalışılmalıdır.

Bu araştırmada Kastamonu çarşaf bağlama danteli kullanılarak bir giysi tasarımı oluşturulmuştur, daha sonra tasarlanan bu giysinin prototipi üretilmiştir. Üretilen bu giysinin beden kısmında Kastamonu'ya özgü yöresel kumaş, kol kısmında ve etek ucunda ise çarşaf bağlama danteli kullanılmıştır. Ayrıca ürünün yaka kısmında, kollarında ve etek ucu bölümünde yöresel kumaşa uygun tahta boncuklar kullanılarak süsleme yapılmıştır.

KAYNAKÇA

Barışta, H.Ö. ,(1987) 'Kastamonu'da dokuma ile ilgili sanatlar'. III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi (ayrı basım). S.56-57, Ankara.

Barışta, H.Ö. (1988). 'Kastamonu'da Yazmacılık'. Ankara: Ayrı Basım,

Baydil, E. İbret, B.Ü. ,(1999). "Kastamonu Şehrinin Tarihi Gelişimi ve 1924/1925 Şehir Planı Üzerine Bir Değerlendirme", Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt:7, Sayı:1, Kastamonu

Erdoğan, A. , (1993). Kastamonu Folkloru 2, Yıldız matbaacılık, s. 41-61, Ankara.

Esirgenler, E, Karakoç, N, (2012) ."Kastamonu Çarşaf Bağı, Tarihi ve Yaşatılmasında Kadının Rolü"

İbret, B. Ünal. Aydınözü, Duran ve Uğurlu, Mustafa ,(2015). " Kastamonu Şehrinde Kültür ve İnanç Turizmi". Marmara Coğrafya Dergisi. Sayı:32

Kankal, A. ,(2004). "Türkmen'in Kaidesi Kastamonu" , Zafer Matbaası, Ankara

Katlı, T,(1986). 'Kastamonu Çarşaf Bağlamaları Motif Özellikleri' (Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kayabaşı, N. Yetim, F,(2007). "Kastamonu İli Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesinde Bulunan İşlemeli Ürünlerin Özellikleri", Kastamonu Eğitim Dergisi. Cilt:15.

Kılıç. S,(2013). 'Giyim Sektöründeki Üretim Artıklarının Sürdürülebilir Moda Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi ve Örnek Bir Uygulama' (Yüksek Lisans Tezi),Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü

megep.meb.gov.tr)

Tan, N ,(1980).Çarşaf bağları. Türkiye’ miz dergisi, S:31;s. 7-9, İstanbul,

Tan, N ,(2007). Kastamonu Araştırmaları, Derlemeler, Makaleler, Sayı:8

Tosunoğlu, A , (1993). “Tapu Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı”, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Turan, O ,(1993). “Selçuklular Zamanında Türkiye”, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

Yakupoğlu, C ,(2009). “Kuzeybatı Anadolu’nun Sosyo-Ekonomik Tarihi”, Gazi kitapevi, Ankara.

GAYRİMENKUL VE İNŞAAT SEKTÖRÜNDE BİR KRİZ ALGISI VAR MI?: MUĞLA İLİ EKSENİNDE BİR ARAŞTIRMA

Prof. Dr. Hulusi DOĞAN

Seren TARHAN

Nesrin YILMAZ

1. GİRİŞ

Günümüz bilgi dünyasında birbirine bağımlı hale gelen ve birbirleri ile rekabet içinde olan ülkeler, ekonomilerine maksimum fayda sağlayan sektörlerin pazarlarında önemli bir paya sahiptirler. Yüksek pazar payına sahip olan ekonomilerin rekabet koşullarını doğru bir şekilde organize edememeleri ülkede ekonomik kriz ortamı oluşturmaktadır (Tunalı ve Karadağ, 2018). Günlük hayatta sıkça kullandığımız kriz kelimesinin kökeni Yunanca ‘krisis’ kelimesinden gelmektedir. ‘Karar vermek’ anlamında kullanılan kriz, ‘büyük sıkıntı’, ‘buhran’ ve ‘bunalım’ gibi anlamlara da gelmektedir (Seçkin, 2015). Kriz, ‘Beklenmedik bir sosyal, ekonomik veya psikolojik gelişme karşısında normal ilişkilerin ciddi olarak sarsılması, karşılaşılan sorunun halledilmesinde, mevcut çözüm yollarının yetersiz kalması sonucu ortaya çıkan durumları ifade’ şeklinde tanımlanmaktadır (Delice, 2003: 58). Ekonomik kriz ise iktisadi durumun kötüye giderek ekonomik yapıyı bozmasıdır (Eğilmez, 2017). Başka bir ifadeyle ekonomik kriz, daha önce öngörülmeyen bir zaman diliminde gerçekleşen ve makro/mikro düzeyde ülkeleri/firmaları önemli ölçüde olumsuz etkileyen bir kavramdır (Aktan ve Şen, 2001).

Tüm ülke toplumunu etkileyen ekonomik krizlerin çıkış nedenleri farklılık göstermektedir. Bu farklılık nedeniyle krizler oluşum nedenlerine göre sınıflandırılmıştır. Geçmiş yıllarda yaşanan krizlerin oluşum nedenlerine bakıldığında daha çok, para krizi (yerel paranın değerini kaybetmesi), bankacılık krizi (bankaların iflası, müşterilerin mevduat çekimi vb.), dış borç krizi (ülkenin kamu/özel sektör borçlarını ödeyememesini ilan etmesi) ve finansal kriz (finansal sistemde yaşanan ciddi boyutta aksaklıklar) ile karşılaşmıştır (Azevedo ve Terra, 2009; Akbaş, 2017). Meydana gelen ekonomik krizler devletin uygulayacağı politikalar dâhilinde uzun ya da kısa dönemli olmaktadır. Ekonomik krizlerin çözüm süreci için doğru politika belirlenip, doğru zamanda müdahale edilirse ekonomik krizler uygulanan politikalara cevap vererek başka sektörlerle sıçramayacak ve kısa süre içinde etkisini kaybedecektir. (Şahin, 2012).

Ülke ekonomilerinin kalbi gayrimenkul ve inşaat sektöründe atmaktadır. Ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmasında doğrudan etkili olan gayrimenkul ve inşaat sektörü, Türkiye ekonomisinde de ilk sırada yerini almıştır. Ekonomi büyüme hızıyla doğru orantılı olan bu iki sektör ekonomi gelişirken gelişmekte, ekonomi daralırken de hızlı bir seviyede daralmaktadır. Gayrimenkul ve inşaat sektörlerine bağlı diğer iş kolları da (çimento, boya, iklimlendirme, hazır beton, aydınlatma, demir-çelik sektörleri vb.) bu ekonomik değişimlerden dolayı bir şekilde etkilenmektedir (Karakurt, 2016).

Geçmiş yıllardan günümüze kadar dünyada birçok ekonomik kriz yaşanmış ve bunlardan bazıları Türkiye’yi de önemli derecede etkilemiştir. 1991, 1994, 1998-1999, 2008 krizleri ülkemizi de etkisi altına almıştır (Şahin, 2012). Bu çalışmanın ana amacı gayrimenkul ve inşaat sektöründe çalışmakta olan bireylerin günümüzde yaşanan ekonomik sorunları bir kriz olarak algılayıp algılamadıklarının belirlenmesidir. Yapılan yazın taraması sonucunda çalışmanın ana amacına yönelik yararlanacağı-mız ekonomik kriz 2008 Küresel krizidir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nde başlayan ve kısa sürede tüm dünyaya yayılan 2008 Küresel krizi ekonomistler tarafından öngörülemediği bir krizdir (Eren ve Saraçoğlu, 2017). Eğilmez (2013)’e göre 2008 krizini diğer krizlerden ayıran nokta, küre-sel boyutta ilk kriz olmasıdır. ABD’nin büyük yatırım bankalarından biri olan Lehman Brothers’ın iflas açıklaması ve 2008’in dördüncü çeyreğinde gayrimenkul sektöründe meydana gelen aksaklık-lar 2008 Küresel krizin başlangıcı olmuştur. İlk aşamada sadece ABD ekonomisini etkileyen kü-re-sel krizin etkisi zamanla büyüyerek dünyaya yayılmıştır. FED’in faiz oranlarını düşürmesi sonucu bir tüketim çılgınlığı başlamış ve düşük gelirli bireyler mortgage (ipotekli konut sistemi) kredilerine yönelmiştir. Bankalardan alınan kredi oranları artmış ve dolaylı yoldan inşaat sektörü hareketlen-miştir. Fakat ABD’de yaşayan düşük gelirli bireylerin mortgage kredilerini geri ödeyememeleri sonucunda ülkede bir kriz ortamı kaçınılmaz olmuştur. Küresel krizin temel sebebi, ABD banka-larının kredi uygulama sistemindeki yanlışlıklar ve gayrimenkul kredilerinin geri dönüşünde yaşanan aksaklıklardır. Gayrimenkul sektöründe yaşanmış olan durgunluk inşaat sektörünü olumsuz etkile-miş ve yatırımları azaltmıştır. Aynı zamanda gayrimenkul fiyatlarında yaşanan düşüş de bireylerin tüketimlerini azaltmıştır. Bu durum ABD’nin ekonomik büyüme ve kalkınmasını durgunlaştırmıştır (Boratav, 2009; Göçer ve Özdemir, 2012; Özdemir, 2013; Krugman, 2015; Küçükkefe, 2017; Tunalı ve Karadağ, 2018).

2008 Küresel krizi tüm dünyada deprem etkisi yaratmış ve 1929 Buhranından bu yana bu denli bir kriz ile karşılaşılmamıştır. İktisadi göstergelerin devamlı negatif sonuçlar vermesi sonucu işletmeler kapanıyor, buna bağlı olarak da işsizlik oranları artarak büyüyordu. Dünyanın her yerinde petrol fiyatlarında artış yaşanmış ve fiyatlar 6 ay içerisinde %200 seviyesinde bir artış göstermişti. Dolar gün geçtikçe değer kaybederek paranın alım gücünü azaltmıştır. Kısaca ABD’nin dört bir yanını yoksulluk sarmıştı (Dursunoğlu, 2009).

Küresel krizin tüm dünyayı etkisi altına alması sonucu dünya ülkelerinde de iktisadi göstergeler negatif yönlü olmaya başlamıştır. Türkiye ekonomisi de ne yazık ki krizden olumsuz etkilenerek durgunluk dönemi yaşamıştır. Borsanın değer kaybetmesi ile etkisi hissedilmeye başlanan küresel kriz sonucunda 2007 yılına göre yabancı sermaye yatırımlarında ve net sermaye hareketlerinde önemli düşüşler gözlenmiştir. Yerli ve yabancı sıcak para hareketleri de azalma göstermiştir. Ayrıca tüm bu olumsuzlukların yanında rezerv miktarında yaşanan gerileme de Türkiye’de dolar fiyatını %37 oranında artırarak zirveyi görmüştür (Boratav, 2009). İşsizlik oranlarında meydana gelen artış ve bireylerin gelirlerindeki azalma krizin derinleşmesine neden olmuştur. İhracatın %40 oranında azalmasıyla birlikte tekstil, mobilya, otomotiv gibi sektörler sancılı bir sürece girmişlerdir. Ayrıca enflasyonun artması ve bireylerin alım gücünün azalması da iç piyasayı olumsuz etkilemiştir. Bu süreçte firmalar hammadde stoku yapmaya başlamış, çalışma sürelerini azaltmış ve sonucunda iş-sizlik sürekli artmaya devam etmiştir (Dursunoğlu, 2009).

İnşaat sektörü krizin döneminin birinci çeyreğinde % -18,6 oranında, ikinci çeyreğinde % -21,1 oranında, üçüncü çeyreğinde %-18,3 oranında ve son çeyreğinde %-6,6 oranında daralma yaşamıştır. Dikkat çeken nokta son çeyrekte sektörler arasında sadece inşaat sektörü daralma yaşamıştır. İlk üç çeyreğe bakıldığında büyüme oranı negatif yönlü olup inşaat sektöründeki büyüme oranı %-16,7'dir (Kazgan, 2013).

Karadayı (2013)'nın '2008 Emlak Krizinin İller Bazında Değerlendirilmesi' adlı çalışmasında ikinci dereceden gelişmiş iller kategorisinde Muğla ili yer almaktadır. Çalışmada ikinci dereceden gelişmiş illerin kriz etkilerini 2009 yılının birinci çeyreğinde hissetmeye başladığı saptanmıştır. Bu kategoride bulunan illerde kişi başına nakit kredi oranlarında azalmalar gözlemlenmiştir.

Tunalı ve Karadağ (2018) Türkiye'de Gayrimenkul Piyasası Kurum önerisi geliştirmeyi amaçlayan çalışmasında, piyasanın işleyişi için Gayrimenkul Piyasası Kurumu'nun ekonomik büyüme ve kalkınmaya olumlu etki ederek olası krizlere karşı önlem alacaktır. Aynı zamanda bankacılık ve finans sektörüne olan güveni tazeleyerek konut kredi sistemini tüm gelir grubundaki bireylerin kullanmasına aracı olacaktır.

Bu çalışmada Muğla ili ekseninde gayrimenkul ve inşaat sektöründe bir kriz algısının olup olmadığı irdelenmiştir. Araştırma analizinde faktör grupları oluşturulmuş ve t-test ve Anova testi yapılarak katılımcıların kriz algıları farklılıkları ölçülmüştür.

2. ARAŞTIRMA

Araştırmanın Amacı

Araştırma gayrimenkul ve inşaat sektöründeki ekonomik kriz algısını belirlemeyi amaçlamaktadır. Birbirini tamamlayan bu iş kollarında çalışmakta olan bireylerin, günümüzde yaşanan ekonomik sorunları bir kriz olarak algılayıp algılamadıkları irdelenmektedir. Gayrimenkul ve inşaat sektöründeki emlak danışmanları ile müteahhit ve inşaat mühendislerinin son 6 aylık dönemdeki kriz algıları, satış ve kâr düzeyleri, mali sıkıntı düzeyleri, geleceğe yönelik beklentileri, konut fiyat değişimi ve konut talep beklentileri çeşitli soru grupları ile saptanmaktadır. Bireylerin ekonomik kriz algılarında demografik açıdan farklılık olup olmadığı araştırmada belirlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın hipotezleri şu şekilde sıralanmaktadır:

H1: Gayrimenkul danışmanı ve müteahhitlerin ülkedeki ekonomik kriz algısı cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir.

H2: Gayrimenkul danışmanı ve müteahhitlerin ülkedeki ekonomik kriz algısı, sektördeki deneyimlerine göre farklılık göstermektedir.

H3: Gayrimenkul danışmanı ve müteahhitlerin ülkedeki ekonomik kriz algısı, aylık gelir düzeylerine göre farklılık göstermektedir.

Araştırmanın Kapsam ve Kısıtları

Bir ülkenin ekonomik büyüme ve kalkınmasında, gayrimenkul ve inşaat sektörünün rolü kaçınılmazdır. Yaşamakta olduğumuz adı konmamış ekonomik bunalım gerçekten ülkenin bel kemiğini oluşturan bu iki sektörü etkilemekte mi öğrenmek için araştırma örneklemini başlangıç olarak belirli bir bölge ile sınırlandırılmıştır. Araştırma kapsamını Muğla ili ve ilçelerinde faaliyet göstermekte olan emlak danışmanları ile müteahhitler ve inşaat mühendisleri oluşturmaktadır. Nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniğinin kullanıldığı araştırma 21 Şubat-08 Mart 2019 tarihleri arasında Muğla ili ve ilçelerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada toplam 105 adet geçerli veri gönüllülük esasına dayalı ve rastgele toplanmıştır. Araştırma anket tekniğinin derinlemesine bilgi edinememe gibi kısıtlarını taşımaktadır. Ayrıca araştırmanın evreni ve konusu itibarıyla veri toplama aşamasında, katılımcıların sahada çalışmasından dolayı bu bireyler ile yüz yüze görüşme sağlanamamış ve elde edilen verilerde fazla sayıya ulaşılamamıştır.

Araştırma Yöntemi

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın özgün bir konu içermesinden dolayı yapılmış olan literatür taraması sonucunda konuyla ilgili anket çalışması bulunamamış olup, anket soruları yazarlar tarafından hazırlanmıştır. Yaratıcı ölçmeyi amaçlayan 23 değişken yazarlar tarafından belirlenmiştir. Geçerlik ve güvenilirliğin test edilmesi amacıyla katılımcılara anket uygulanmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda araştırma değişkenleri 5 faktör grubunda toplanmış ve 10 değişken elenmiştir. Buna göre ‘Ülkede ekonomik kriz algısı’ faktör grubunda 2 değişken yer almaktadır ve güvenirlik (Cronbach’s Alpha) değeri 0,752’dir. ‘Son 6 ayda sektörde ekonomik kriz algısı’ faktör grubunda 3 değişken yer almaktadır ve güvenirlik (Cronbach’s Alpha) değeri 0,641’dir. ‘Son 6 aylık satış ve kâr düzeyi’ faktör grubunda 2 değişken yer almaktadır. Bu faktör grubunun güvenirlik (Cronbach’s Alpha) değeri 0,700’dür. ‘Mali sıkıntı’ faktör grubu 3 değişkenden oluşmaktadır. Bu grubun güvenirlik (Cronbach’s Alpha) değeri 0,736’dır. ‘Fiyat değişimi ve talep beklentisi’ faktör grubunu 3 değişken oluşturmaktadır. Bu faktör grubunun güvenirlik (Cronbach’s Alpha) değeri 0,589’dur. KMO Bartlett’s test değeri 0,623’tür. Araştırma değişkenleri 5’li Likert ölçeği kullanılarak hazırlanmıştır (1=Çok Düşük/Kesinlikle Katılmıyorum, 5=Çok Yüksek/Kesinlikle Katılıyorum). Anket verilerinin analizinde SPSS 22.0 istatistik paket programı kullanılmıştır.

Araştırma Bulguları

Demografik Bulgular

Tablo 1’de görüldüğü üzere katılımcıların %36,2’sini kadınlar, %63,8’ini erkekler oluşturmaktadır. Katılımcıların %62,9’u evli ve %37,1’i bekârdır. Bu bireyler çoğunlukla (%36,2) 41-50 yaş aralığında iken, (%22,9) 18-30 ve 31-40 yaş aralığında bulunan bireyler eşit sayıdadır. 51-60 yaş grubuna dâhil bireyler %15,2 ve 61 ve üzeri yaş grubuna dâhil bireyler %2,9 oranındadır. Eğitim düzeyi baz alındığında üniversite mezunu bireylerin oranı %53,3, lise mezunu bireylerin oranı %33,3’tür. Yüksek lisans/Doktora mezunu bireyler %7,6 oranında iken, ilköğretim ve ortaokul mezunu bireylerin oranı %2,9’dur. Katılımcıların mesleklerine bakıldığında ise %75,2’sini emlak danışmanları, %24,8’ini müteahhit ve inşaat mühendisleri oluşturmaktadır. Çalışmakta olan bireylerin sektördeki deneyimleri çoğunlukla (%33,3) 1-3 yıl iken, 4-6 yıl ve %19, 7-10 yıl %17,1, 11-5 yıl

%19 ve 15 yıl üzeri sektör deneyimi olan bireylerin oranı %11,4'tür. İşyerinde çalışan sayısı ise büyük oranda (%67,6) 1-3 kişidir. 4-6 kişi oranı %19, 7-10 kişi oranı %4,8 ve 10 üzerinde çalışan sayısı oranı %8,6'dır. Katılımcıların aylık aile gelir düzeyleri ise çoğunlukla (%31,4) 2501-5000 TL aralığındadır. Aylık aile gelir düzeyi 2500 TL altında olan bireylerin oranı %25,7, 5001-7500 TL aralığında aylık aile geliri olan bireylerin oranı %20, 7501-10000 TL aralığında aylık aile geliri olan bireylerin oranı %8,6 ve 10000 TL üzerinde aylık aile geliri olan bireylerin oranı ise %14,3'tür.

Tablo 1: Demografik Özellikler

Yaş	Frekans	Yüzde	Eğitim Düzeyi	Frekans	Yüzde	Aylık Aile Gelir Düzeyi	Frekans	Yüzde
18-30	24	22,9	İlköğretim	3	2,9	0-2.500 TL	27	25,7
31-40	24	22,9	Ortaokul	3	2,9	2.501-5.000 TL	33	31,4
41-50	38	36,2	Lise	35	33,3	5.001-7.500 TL	21	20,0
51-60	16	15,2	Üniversite	56	53,3	7.501-10.000 TL	9	8,6
61 ve üzeri	3	2,9	Y.Lis./Doktora	8	7,6	10.001 TL ve üzeri	15	14,3
Medeni Durum	Frekans	Yüzde	Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Mesleğiniz	Frekans	Yüzde
Evli	66	62,9	Kadın	38	36,2	Emlak Danışmanı	79	75,2
Bekar	39	37,1	Erkek	67	63,8	Müteahhit	26	24,8
İşyerinde Çalışan Sayısı		Frekans	Yüzde	Sektördeki Deneyim	Frekans	Yüzde		
1-3 kişi		71	67,6	1-3 yıl	35	33,3		
4-6 kişi		20	19,0	4-6 yıl	20	19,0		
7-10 kişi		5	4,8	7-10 yıl	18	17,1		
11 kişi ve üzeri		9	8,6	11-15 yıl	20	19,0		
				16 yıl ve üzeri	12	11,4		

Araştırma Bulguları

Araştırma faktör gruplarına ilişkin bulgular Tablo 2'de gösterilmiştir. Buna göre gayrimenkul sektöründe faaliyet göstermekte olan müteahhit ve emlak danışmanlarının ülkede ekonomik kriz olduğuna yönelik algılarının çok yüksek olduğu belirlenmiştir ($m=4.31$, $s.d=0.902$). Ayrıca müteahhit ve emlak danışmanlarının gayrimenkul sektörüne ilişkin ekonomik kriz algılarının da yüksek olduğu ($m=4.17$, $s.d=0.810$) tespit edilmiştir. Gayrimenkul sektöründe faaliyet gösteren emlak danışmanı ve müteahhitlerin son 6 ay içerisindeki satış ve kar oranlarının düşük düzeylerde kaldığı ($m=2.43$, $s.d=0.983$) ve buna bağlı olarak orta düzeyde bir mali sıkıntı yaşadıkları ($m=3.33$, $s.d=1.184$) belirlenmiştir. Özellikle emlak danışmanı ve müteahhitlerin alacakların tahsilinde sıkıntı yaşadıkları ($m=3.53$, $s.d=1.394$), bunun da kendilerine ödeme ve borçları çevirmekte zorluk olarak döndüğü ($m=3.48$, $s.d=1.488$) araştırmada öne çıkan bulgular içerisinde yer almaktadır.

Araştırmada emlak danışmanı ve müteahhitlerin gayrimenkul sektöründe 2019 yılı için fiyat ve talep artışı ile ($m=2.94$, $s.d=0.990$), önümüzdeki yıllarda konut talebinin artacağına ilişkin bir beklenti içinde olmadıkları ($m=2,49$, $s.d=1,324$) çarpıcı bir bulgu olarak tablo 2'de yer almaktadır. Araştırmada ortaya çıkan bir başka dikkat çekici bulgu da son 6 ay içinde gayrimenkul sektöründe işsizlik oranlarında artış olduğu ($m=4,15$, $s.d=0,978$) gerçeğidir.

Tablo 2. Faktör Grupları

ARAŞTIRMA GRUPLARI	Mean	St. Dev.
Ülkede Ekonomik Kriz Algısı	4,31	0,902
14-Ülkede ekonomik bir kriz olduğunu düşünüyorum	4.31	1.121
15-İnşaat sektöründeki durgunluk diğer sektörleri de etkilemiştir	4.31	0.880
Son 6 Ayda Sektörde Ekonomik Kriz Algısı	4,17	0,810
1-Gayrimenkul sektöründe son 6 ay içinde ekonomik kriz algınız	4.02	1.185
4-Son 6 aylık ekonomik sürecin gayrimenkul sektörüne olan olumsuz etkisi	4.36	1.011
13-Son 6 ay içinde gayrimenkul sektöründe işsizlik oranlarında artış düzeyi algınız	4.15	0.978
Son 6 Aylık Satış ve Kar Düzeyi	2,43	0,983
2-Son 6 ay içinde gayrimenkul sektöründe yaptığınız satış düzeyi	2.41	1.089
9-Son 6 ay içinde hedeflenen kâr ve satış oranlarına ulaşma düzeyiniz	2.46	1.152
Sektörde Yaşanan Mali Sıkıntı Düzeyi	3,33	1,184
11-Son 6 ayda çalışanlarınıza yaptığınız ödemelerde yaşadığınız mali sıkıntı düzeyi	3.00	1.506
21-Gayrimenkul sektöründe şu an için alacaklarımızın tahsilinde sıkıntılar yaşamaktayız.	3.53	1.394
22-Gayrimenkul sektöründe şu an için ödeme ve borçlarımızı çevirmekte sıkıntı yaşamaktayız.	3.48	1.488
Fiyat Değişimi Ve Talep Beklentisi	2,94	0,990
3-Son 6 ay içinde konut fiyatlarındaki değişim oranı	3.34	1.307
10-2019 yılında gayrimenkul fiyatlarında artış olacağı beklentiniz	3.00	1.380
16-Önümüzdeki yıllarda köyden kente göçlerin artacağını ve buna bağlı olarak konut talebinin de artacağını düşünüyorum.	2.49	1.324

Diğer yandan gayrimenkul sektöründe faaliyet göstermekte olan emlak danışmanı ve müteahhitlerin

araştırma değişkenlerine yönelik algı ve beklentileri arasında cinsiyet açısından farklılık olup olmadığına ilişkin yapılan t-test analiz sonuçları Tablo 3’de yer almaktadır. Buna göre emlak danışmanı ve müteahhitlerde “ülke genelinde bir ekonomik kriz algısı” olduğu ve bunun cinsiyet açısından bir farklılık göstermediği ($p=0.364>0.05$) belirlenmiştir. Emlak danışmanı ve müteahhitlerin “son 6 ayda gayrimenkul sektöründe bir ekonomik kriz” algıladıkları ve bunun da cinsiyet açısından farklılık göstermediği ($p=0.603>0.05$) saptanmıştır. Gayrimenkul sektöründe “son 6 ayda satış ve kar düzeyinin” düşük olduğu ve bunun da cinsiyet açısından bir farklılık göstermediği ($p=0.147>0.05$) araştırmada belirlenmiştir. Kadın ve erkek emlak danışmanı ve müteahhitler arasında “sektörde yaşanan mali sıkıntı düzeyi” ($p=0.271>0.05$) ile “sektördeki fiyat değişimi ve talep beklentisi” ($p=0.070>0.05$) açısından da bir fark olmadığı araştırmada saptanmıştır.

Tablo 3. Kadın ve Erkek Gayrimenkul Danışmanı ve Müteahhitlerin Ekonomik Kriz Algıları: T-Test Analizi Sonuçları

FAKTÖR GRUPLARI	Kadın Gayrimenkul Danışmanı ve Müteahhitler (N=38)		Erkek Gayrimenkul Danışmanı ve Müteahhitler (N=67)		T-Test			
					Levene’s test of equality of Variances		t-test forequality of Means	
	Mean	Std. Dev.	Mean	Std. Sap.	F	P	Sig. (2-tailed)	Mean Difference
Ülke Geneline Ekonomik Kriz Algısı	4.42	0.896	4.25	0.906	0.637	0.427	0.364	0.167
Son 6 Ayda Sektörde Ekonomik Kriz Algısı	4.12	0,712	4.20	0.864	0.243	0.623	0.603	-0.086
Sektörde Son 6 Aylık Satış ve Kar Düzeyi	2.61	0.975	2.32	0.979	0.073	0.788	0.147	0.290
Sektörde Yaşanan Mali Sıkıntı Düzeyi	3.16	1.199	3.43	1.173	0.008	0.929	0.271	-0.266
Fiyat Değişimi Ve Talep Beklentisi	3.17	0.976	2.81	0.981	0.058	0.811	0.070	0.364

$p<0.05$

Tablo 4’de sektördeki deneyim düzeyleri açısından emlak danışmanı ve müteahhitlerin araştırma değişkenlerine yönelik algı ve beklentileri arasında bir farklılık olup olmadığına ilişkin yapılan Anova testi analiz sonuçları görülmektedir. Buna göre sırasıyla “ülke genelinde bir ekonomik kriz algısı” ($p=0.786>0.05$), “son 6 ayda gayrimenkul sektöründe bir ekonomik kriz” algısı ($p=0.596>0.05$), “son 6 ayda satış ve kar düzeyi” ($p=0.653>0.05$), “sektörde yaşanan mali sıkıntı” düzeyi ($p=0.719>0.05$) ile “sektörde fiyat değişimi ve talep beklentisine” ($p=0.070>0.05$) yönelik araştırma değişkenleriyle ilgili emlak danışmanı ve müteahhitlerin algı ve beklentilerinin sektördeki deneyim düzeylerine göre istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Tablo 4. Gayrimenkul Danışmanı ve Müteahhitlerin Sektördeki Deneyimlerine Göre Ekonomik Kriz Algıları: Anova Analizi Sonuçları

FAKTÖR GRUPLARI	Oneway-Anova				
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	P
Ülke Genelinde Ekonomik Kriz Algısı					
BetweenGroups	1.443	4			
WithinGroups	83.196	100	0.358	0.431	0.786
Total	84.629	104	0.832		
Son 6 Ayda Sektörde Ekonomik Kriz Algısı					
BetweenGroups		4			
WithinGroups	1.850	10	0.463	0.697	0.596
Total	66.387	10	0.664		
	68.237	10			
		4			
Sektörde Son 6 Aylık Satış ve Kar Düzeyi					
BetweenGroups		4			
WithinGroups	2.361	10	0.590	0.601	0.653
Total	98.172	10	0.982		
	100.533	4			
Sektörde Yaşanan Mali Sıkıntı Düzeyi					
BetweenGroups	2.988	4	0.747	0.523	0.719
WithinGroups	142.900	100	1.429		
Total	145.888	104			
Fiyat Değişimi Ve Talep Beklentisi					
BetweenGroups	6.051	4	1.513	1.575	0.187
WithinGroups	96.050	100	0.961		
Total	102.102	104			

p<0.05

Tablo 5’de aylık gelir düzeyleri açısından emlak danışmanı ve müteahhitlerin araştırma değişkenlerine yönelik algı ve beklentileri arasında bir farklılık olup olmadığına ilişkin yapılan Anova testi analiz sonuçları görülmektedir. Buna göre sırasıyla “ülke genelinde bir ekonomik kriz algısı” ($p=0.944>0.05$), “son 6 ayda gayrimenkul sektöründe bir ekonomik kriz” algısı ($p=0.890>0.05$), “son 6 ayda satış ve kar düzeyi” ($p=0.068>0.05$), “sektörde yaşanan mali sıkıntı” düzeyi ($p=0.384>0.05$) ile “sektörde fiyat değişimi ve talep beklentisine” ($p=0.442>0.05$) yönelik araştırma değişkenleriyle ilgili emlak danışmanı ve müteahhitlerin algı ve beklentilerinin sektördeki deneyim düzeylerine göre istatistikî açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Tablo 5. Gayrimenkul Danışmanı ve Müteahhitlerin Sektördeki Aylık Gelir Düzeylerine Göre Ekonomik Kriz Algıları: Anova Analizi Sonuçları

FAKTÖR GRUPLARI	Oneway-Anova				
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	P
Ülke Geneline Ekonomik Kriz Algısı					
BetweenGroups	0.632	4	0.158		
WithinGroups	83.996	100	0.840	0.188	0.944
Total	84.629	104			
Son 6 Ayda Sektörde Ekonomik Kriz Algısı					
BetweenGroups	0.759	4	0.190		
WithinGroups	67.478	10	0.675	0.281	0.890
Total	68.237	10			
Sektörde Son 6 Aylık Satış ve Kar Düzeyi					
BetweenGroups	8.344	4	2.086		
WithinGroups	92.190	10	0.922	2.263	0.068
Total	100.533	10			
Sektörde Yaşanan Mali Sıkıntı Düzeyi					
BetweenGroups	5.901	4	1.475		
WithinGroups	139.987	100	1.400	1.054	0.384
Total	145.888	104			
Fiyat Değişimi Ve Talep Beklentisi					
BetweenGroups	3.711	4	0.928		
WithinGroups	98.390	100	0.984	0.943	0.442
Total	102.102	104			

p<0.05

Yapılan Anova ve t-test analizleri sonucunda gayrimenkul danışmanı ve müteahhitlerin araştırma değişkenlerine yönelik algı ve beklentilerinin cinsiyet, aylık gelir düzeyi ve sektördeki deneyim düzeyi değişkenlerine göre farklılık göstermediği belirlenmiştir. Buna göre de “H1: Gayrimenkul danışmanı ve müteahhitlerin ülkedeki ekonomik kriz algısı cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir”, “H2: Gayrimenkul danışmanı ve müteahhitlerin ülkedeki ekonomik kriz algısı, sektördeki deneyimlerine göre farklılık göstermektedir” ve “H3: Gayrimenkul danışmanı ve müteahhitlerin

ülkedeki ekonomik kriz algısı, aylık gelir düzeylerine göre farklılık göstermektedir” hipotezleri reddedilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanlığın var olmasıyla birlikte ihtiyaç kavramı ortaya çıkmıştır. Bireylerin beslenme, giyinme, barınma, konuşma, öğrenme, eğlenme gibi sınırsız ihtiyaçları oluşmuştur. Sınırsız olarak adlandırığımız bu ihtiyaçların bir kısmı temel ihtiyaçlardır. En temel ihtiyaçlar arasında ise beslenme, giyinme, barınma sayılabilir. Binlerce yıl öncesinde bireyler barınma ihtiyacını doğal ortamlarda, mağaralarda giderebilmişken, yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte mağaraların yerini doğal yapı malzemeleriyle (taş, ahşap vb.) yapılmış olan yapılar almıştır. Yüzyıllar boyunca gelişim gösteren bu yapılar makro ve mikro ekonomi açısından inşaat sektörünü zaruri kılmıştır. İnşaat sektörü de meslek gruplarının içine gayrimenkul sektörünü kazandırarak kendi tamamlayıcısını bulmuştur.

Ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmasında birinci dereceden etki sahibi olan gayrimenkul sektörü, Türkiye’de 2003 yılı itibarıyla gelişmeye başlamıştır. Fakat 2008 Küresel krizi bu gelişimi bıçak gibi keserek, gayrimenkul sektörünü durgunluk dönemine itmiştir. Alınan önlem paketleri ve uygulanan politikalar ile 2009 yılı son çeyreğinde durgunluk döneminden çıkılmaya başlanmıştır. İktisadi göstergelerde iyileşme görülmüş ve ekonomi büyüme dönemine geçmiştir (Gürlesel, 2010).

Ne var ki ülke ekonomilerinde çeşitli sebeplerden dolayı dalgalanmalar görülebilmektedir. Bu çalışma da gayrimenkul ve inşaat sektöründe çalışmakta olan bireylerin kriz algılarını değerlendirmek için, soruları yazarlar tarafından hazırlanan anket uygulanmıştır. Anket sonuçlarına göre gayrimenkul sektöründe faaliyet göstermekte olan müteahhit ve emlak danışmanlarının ülkede ekonomik kriz olduğuna yönelik algılarının çok yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca müteahhit ve emlak danışmanlarının gayrimenkul sektörüne ilişkin ekonomik kriz algılarının da yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda, Türkiye’de her ne kadar ekonomik bir kriz olmadığı yönünde açıklamalar yapılsa da, sektör çalışanları için bu açıklamaların geçerli olmadığı anlaşılmaktadır. Gayrimenkul sektöründe faaliyet gösteren emlak danışmanı ve müteahhitlerin son 6 ay içerisindeki satış ve kar oranlarının düşük düzeylerde kaldığı ve buna bağlı olarak orta düzeyde bir mali sıkıntı yaşadıkları belirlenmiştir. Özellikle emlak danışmanı ve müteahhitlerin alacakların tahsilinde sıkıntı yaşadıkları, bunun da kendilerine ödeme ve borçları çevirmekte zorluklar yaşattığı çarpıcı bir gerçek olarak öne çıkmıştır.

Araştırmada emlak danışmanı ve müteahhitlerin gayrimenkul sektöründe 2019 yılı için fiyat ve talep artışı ile, önümüzdeki yıllarda konut talebinin artacağına ilişkin bir beklenti içinde olmadıkları çarpıcı bir bulgu olarak yer almaktadır. Araştırmada ortaya çıkan bir başka dikkat çekici bulgu da son 6 ay içinde gayrimenkul sektöründe işsizlik oranlarında artış olduğu gerçeğidir. Yapılan Anova ve t-test analizleri sonucunda gayrimenkul danışmanı ve müteahhitlerin araştırma değişkenlerine yönelik algı ve beklentilerinin cinsiyet, aylık gelir düzeyi ve sektördeki deneyim düzeyi değişkenlerine göre farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Tüm dünyada en önemli yatırım kanallarından biri olan, içerisinde yüksek sayıda alt sektör barındıran ve yüksek miktarda istihdam sağlayan gayrimenkul ve inşaat sektörünün günümüzde geldiği karamsar nokta oldukça dikkat çekmektedir. Bu noktada hükümetin uygulayacağı önlem politikaları oldukça önem göstermektedir. Sektörde artan işsizliğin önüne geçmek için sektör çalışanlarına kriz öncesi, kriz dönemi ve kriz sonrası dönemi satış ve pazarlama eğitimleri verilmesi önerilmektedir. Eğitimler sonucunda hem işsizlik oranlarında hem satış ve kâr oranlarında yaşanan düşüş minimum seviyede kalacaktır. Hükümetinde destekleyeceği kampanyalar dâhilinde bu sektörlerle teşvik sağlanmasının olumlu bir sonuç doğuracağı düşünülmektedir. Bu sayede gayrimenkul danışmanları ile müteahhitlerin, alacaklarının tahsilinde yaşadıkları sıkıntı ve borçlarını çevirmekte karşılaştıkları iç bunalımın önüne geçilmiş olacaktır. Ayrıca teknoloji çağının getirdiği yeniliklerin kullanılması ile yapılacak olan reklam tanıtımlarının, konut talebinde yaşanacak olan artışın önünü açacağı düşünülmektedir. Araştırmada dikkat çeken bir başka husus ise kadın istihdamının gayrimenkul ve inşaat sektöründe düşük düzeylerde (%36,2) olmasıdır. Kadınların bu iş kollarında eğitiminin desteklenmesi ve cesaretlendirilmesi önerilmektedir. Farklı fikirler, etkili satış stratejileri, pazarlama yenilikleri, yönetimde etkin uygulamalar kadın istihdamı ile başarı sağlayabilecektir. Ayrıca bu araştırmanın Muğla ili ile sınırlı olduğu, bu anlamda araştırma bulgularının teyidi ve ulusal ölçekte etkin stratejiler geliştirilmesi için benzer çalışmalara ihtiyaç olduğu gerçeği gözlerden kaçırılmamalıdır. Periyodik aralıklarla yapılacak araştırmalar hem sektör hem de ulusal bazda ekonomik gidişatın gözlemlenmesi ve olası bir kriz algısının derinleşmemesi anlamında da önemli ipuçları sağlayabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, M. E. (2017), “1800’lerin Küresel Krizleri, Büyük Depresyon ve 2008 Krizi”, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1): 77-127.
- Aktan, C. C. ve Şen, H. (2001), “Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri”, *Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, 2: 1225-1230.
- Azevedo, A. F. ve Terra, P. R. (2009), “Building Resilience to International Financial Crises Lessons from Brazil”, *Critical Perspectives on International Business Journal*, April:141-156.
- Boratav, K. (2009), *Bir Krizin Kısa Hikâyesi*, Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- Delice, G. (2003), “Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (20): 57-81.
- Dursunoğlu, A. (2009), *Teori ve İlişkileri İle Global Ekonomik Kriz*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Eğilmez, M. (2013, 21 Nisan). Küresel Krizin Neresindeyiz?. <https://www.mahfiegilmez.com>, Erişim Tarihi: 30.03.2019.
- Eğilmez, M. (2017), Türkiye Ekonomisi ve Kriz. <https://www.mahfiegilmez.com>, Erişim Tarihi: 01.04.2019.
- Eren, A. A. ve Saraçoğlu, M. (2017), “Kapitalizmin Tarihinde Finansal Krizler: Tarih Tekerrür mü Ediyor?”, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 (1): 87-97.

- Göçer, İ. ve Özdemir, A. (2012), “2008 Küresel Krizin Yayılma Süreci ve Etkileri: Seçilmiş Ülkeler İçin Ekonometrik Bir Analiz”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (1): 191-210.
- Gürlesel, C. F. (2010). *Küresel Kriz Sonrası Gayrimenkul Sektörü ve Türkiye İçin Öngörüler 2015*. İstanbul: Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Derneği İktisadi İşletmesi.
- Kabadayı, B. (2013), “2008 Emlak Krizinin İller Bazında Etkileri. *Yönetim ve Ekonomi*”, Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20 (2): 121-130.
- Karakurt T. E. (2016), “Türkiye’de Gayrimenkul Sektörünün Daha Kurumsal Bir Yapıya Kavuşma Sürecinde Gayrimenkul Danışmanlarının Rolü”, *BJSS Balkan Journal of Social Sciences*: 329-343.
- Kazgan, G. (2013), *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2009)*, 4. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Krugman, P. (2015), *Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü ve Küresel Kriz*, (Çev. N. Domaniç), 7. Baskı, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Küçükefe, B. (2017), “Global Kriz Sonrasında Türkiye’de Ekonomik Risk Faktörleri”, *Journal of Emerging Economies and Policy*, 2 (1): 31-47.
- Özdemir, L. (2013), “2008 Küresel Ekonomik Krizin İşletmeler Üzerindeki Etkileri”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 14 (2): 249-265.
- Seçkin, M. (2015). Kriz Kelimesinin Kökeni. *Prezi*. https://prezi.com/pz7c37epj9_a/ , Erişim Tarihi: 27.03.2019.
- Şahin, Ö. I. (2012), *Küresel Finansal Kriz ve Sermaye Hareketleri Analizi: Türkiye Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Tunalı, H. ve Karadağ, H. (2018), *Türkiye’de Gayrimenkul Piyasasının Regülasyonu: Gayrimenkul Piyasası Kurumu Önerisi*, KOSBED: 1-27.

ARKEOLOJİ VE TURİZM ALANINDA LİSANS EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN MÜZE ZİYARET ALIŞKANLIĞI VE BELİRLEYİCİLERİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Prof. Dr. Hulusi DOĞAN

Seren TARHAN

Nurhilal DOĞAN

Nesrin YILMAZ

1. GİRİŞ

Müze sözcüğü Grekçe Mouseion kelimesinden türetilmiştir. Müze, geçmişten günümüze kadar kültürel mirasların korunması ve onarımı yapılarak gelecek kuşaklara aktarılması için, halka açık bir şekilde sergilenmesini, halkı eğlendirici ve öğretici bir biçimde yapılan etkinlikleri yapan kurum ve kuruluşlardır (Mercin, 2003: 112). Çağdaş anlamıyla müzeler; “toplumun ve gelişiminin hizmetinde olan, halka açık, insana ve yaşadığı çevresine tanıklık etmiş malzemelerin üzerinde araştırmalar yapan, toplayan, koruyan bilgiyi paylaşan ve sonunda inceleme, eğitim ve zevk alma doğrultusunda sergileyen, kar düşüncesinden bağımsız, sürekliliği olan bir kurum” olarak tanımlanmaktadır (Madran, 1999: 6). Kültür Bakanlığı’nın 1989 tarihli yönetmeliğindeki müze tanımı ise şöyledir: “Kültür varlıklarını, değerlerini tespit eden, bilimsel metotlarla açığa çıkaran, inceleyen, değerlendiren, koruyan, tanıtan, sürekli ve geçici olarak sergileyen, halkın eğitimini ve bedii zevkinin yükseltilen, dünya görüşünü geliştirmede daimi etkin olan kuruluşlardır” (Gerçek, 1999: 11). İlk olarak Eski Mısır ve Mezopotamya’da insanların kullanmış oldukları değerli eşyaların tapınaklardan toplanması ve bunların halk önünde sergilenmesiyle müzecilik kavramının başladığı ifade edilmektedir (Karabıyık, 2007: 37). Müzecilik kavramının ilk olarak ortaya çıkışı 15. Yüzyıla dayanmaktadır. Müzeciliğin ilk adımı olarak ise, hükümdarların savaş sonucunda elde ettikleri ganimet ve servetleri, bir güç unsuru olarak kabul etmeleri ile halka açık bir şekilde sergilenmesi olduğu bilinmektedir. Diğer yandan sanatsal açıdan önem taşıyan nesne ve objeler ilk olarak Eski Yunan Uygarlıklarında toplanmış ve hazine binaları inşa edilerek buralarda sergilenmeye başlanmıştır (Keleş, 2003, Sayı: 1-2). Geçmişte insanların kullandığı eşya ve değerli varlıkların, toplanarak bir koleksiyon halinde halka açık sergilenmesi ise ilk olarak Roma Uygarlıklarında yapıldığı bilinmektedir. Müzeler genellikle tarihi kalıntıları sergilemekle bilinmekte olsa da aslında bir toplumun kültürel değerlerini de yansıtmaktadır. Tarihi kalıntıların yanı sıra birçok alanda müze çeşitleri bulunmaktadır. Müze çeşitlerine bakıldığında; koleksiyonlarına, bağlı olduğu idari birime, hizmet ettikleri bölgeye, hitap ettikleri kitleye, koleksiyonları sergileme yöntemlerine göre sınıflandırılmaktadır. Müzenin işlevleri bulunan kalıntıların toplanarak, depolanması ve onarımının yapılmasının yanında korumak, araştırmak ve iletişimi sağlamaktır. Koruma işlevi bulunan kalıntı ve numunelerin bakımını içerir, araştırma işlevi ise nesne ve objeler üzerinde yapılan araştırmaları ve çalışmaları tanımlamaktadır. İletişim işlevi ise insan-

ların bu koleksiyonlara ve araştırmaların sonucuna yönelik yaklaşımları sağlayan uygulamaları ve etkinlikleri içermektedir (Onur, 2000: 18–28).

Gelişmiş ülkelere bakıldığında müzelerin birer avantaj ve kaynak olarak kullanıldığı görülmektedir. Temel kavram olarak müze eğitiminin önemi vurgulanmaktadır. Müze eğitiminin örgün eğitim sisteminde bütün yaş grupları öğrencilere verilmesinin önemli olduğu savunulmaktadır. Müze eğitimi sonucunda bireylerin kendi kültürel değerlerinin tanınmasını, anlamasını ve gelecek kuşaklara aktarabilmesi konusunda yardımcı olmaktadır. Müzeler, kültürel değerlerin bir arada toplanarak insanlara sergilendiği ortamlar olmakla birlikte, din, dil, ırk gözetmeksizin barış ve uyum içinde yaşanabileceğini insanlara anlatma amacı taşımaktadır (Lohman, 2006: 16). Okul çağında olan öğrencilerin müzelerde aldığı eğitim sayesinde olayları anlama ve kavrayabilme güduları daha güçlü olmuş ve uygulamalar sonucunda kanıtlanmaktadır (Geleş, 2002: 166). Blockmaker (müze) evinde yapılan bir çalışmada 1917 yılında yaşayan insanların yaşam tarzlarını canlandırma yoluyla aktararak öğrencilerin sadece birkaç saat içinde o dönemim düşünce tarzlarını anlayabildikleri ve “empati kurabilme” yöntemi ile kalıcı bir öğretim olduğu kanıtlanmıştır. Bu çalışma sonucunda ise öğrencilerin empati kurabilme kabiliyetlerinin geliştirildiği gözlenmektedir (Siedel ve Hudson, 1999: 31).

Günümüz modern çağında, müzelerin öğretim hayatında kullanılması ile birlikte artık kitaplar, terimler üzerine değil kişilerin yaratıcılığını, gözlem ve beğeni duygularını açığa çıkarmak ve onları anlamlandırmak amacıyla yöntemler kullanılmaktadır (Atagök, 1999: 137). Gelişen teknolojiler doğrultusunda insanlar artık tamamen dış dünyayı algılama ve hayal gücü ile yaratıcılıklarını ortaya koyan çalışmalar yapmaktadır. Eğitim alanında artık görsel ve yaratıcılık ön planda olduğu için müzelerde öğretim kavramı, eğitime yeni bir boyut kazandırmaktadır. Müze eğitiminin faydaları arasında; öğrencilerin bütün duyu organlarını harekete geçirerek daha aktif olmalarını, olayların karmaşıklıkları karşısında daha hızlı ve etkin çözümler bulmalarına yardımcı olmaktadır. Öğrencilerin toplum içinde davranışlarını olumlu yönde etkilemekte ve kendilerini ifade etmelerini kendilerini ifade etmelerine ve toplum içinde davranışlarını olumlu yönde etkilemektedir. Ayrıca öğrencilerde ekip çalışmaları yaparak daha hoşgörülü ve dayanışma içinde çalışabilecekleri bir ortam hazırlamaktadır. Disiplinli bir çalışma ortamı ile onlara hisleri ve sezgileri ile hareket etme imkânlarını sunmaktadır (Kavcar, 2002: 24).

Dünyada birçok alan gibi müzecilik alanında da yeni bir çağ dönüşümü yaşanmaktadır. 18. yüzyıl “müze çağı” olarak bilinmekte iken 19. yüzyıl itibari ile kurumsal müzeler yerini yeni ve özel müzelere bırakmaktadır. Günümüzde ise; gelişen teknolojiler ile birlikte yeni modern müze anlayışları ve biçimleri karşımıza çıkmaktadır. Her bir müze yeni bir model olarak sunulmaktadır (Artun, 2008: 97-103). Müzecilik kavramının değişiklik göstermesinin sebebi olarak ise; ülkelerin, bölgelerin ve kültürel yapıları ve kendilerine özgü yaşam tarzları etkili olmaktadır. Avrupa ülkelerinde çoğunluk olarak daha modern yapılara rastlanılmaktadır. Modern çağda müzecilik alanında birçok gelişme gözlenmektedir. Bunlardan bir tanesi

ise ‘‘mobil müzecilik’’ etkinlikleri olmuştur. Mobil müzecilik insanların gidemeyeceği göremeyeceği müzeleri görme oradaki etkinliklere ulaşmasını sağlayacak ve bunu insanlara sunmak için yapılan bir uygulamadır (Keleş, 2010: 6).

Modern müzecilik anlayışı değişime oldukça açık ve yenilikçi bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; sergilenen eşya veya varlıklar vitrin içi, yazılar, görseller şeklinde değil daha teknolojik şekillerde sunulmaya başlanmaktadır. Devlet adamlarının mumyaları, maketler yapılarak insanların ilgisini çekecek ve merak uyandıran, gerçeği yansıtan yöntemler kullanılmaktadır. Geçmiş anlatan yazılar, hikâyeler yerine farklı teknolojik yöntemler kullanılarak, etkinlikler ve gösteriler düzenlenmektedir. Müzecilikte önemli bir unsur ise insanlarla iletişim olarak bilinmektedir. İnsanların müzelerdeki etkinliklerden basın yayın, afiş, broşür, internet ortamı gibi yerlerden bilgilendirilmesi son derece önemli hale gelmektedir (Erbay, 2011: 75). Yeni uygulamalar ile birlikte insanların müzelere olan düşünceleri de değişmektedir. Gelişen teknolojik uygulamalar ile insanların müzelere olan merakı artmış olmaktadır. Müzecilik alanında ki gelişmelerden dolayı artık insanlar boş vakitlerini değerlendirmek, dinlenmek ve gezip görmek için müzelere ziyaret etmektedir. Müze ziyaretleri daha keyifli ve merak uyandırıcı hale gelmektedir. Teknolojik gelişmelerle beraber Türkiye’de de sanal müzecilik alanında ilk devlet destekli uygulama Topkapı Sarayı’nın koleksiyonun 1990’lı yılların başları itibari ile dijital ortama aktarılması sonucunda başlamıştır. Ancak proje kapsamında yapılacak çalışmalar için sponsor olacak kurum ya da kişilerin bulunmamasından dolayı iptal edilmiştir. Buna benzer bir çalışma olarak ise 1937 yılında M. Kemal Atatürk’ün isteği doğrultusunda İstanbul Resim ve Heykel Müzesi için hazırlanması üzerine bir web sitesi geliştirilmiştir. Panorama formatı kullanılarak 269 resim internet ortamında ilk kez bilgisayara aktarılmıştır. Türk sanatı ilk olarak dijital ortamda web tabanlı kültürel değerlerini ve varlıklarını yayınlamıştır. Bu çalışmanın başyapıtları olarak ise Mimar Sinan Üniversitesi ve Paris’teki The Ecole Polytechnique’nin hazırlamış olduğu ortak bir çalışma olarak bilinmektedir (Atagök ve Özcan, 2001: 42-43).

Modern pazarlama anlayışını ile birlikte müzeler koleksiyonların insanlara sunma eğiliminden çıkarak boş vakitlerini değerlendirmeleri için bir alternatif olmaktadır. İnsanların tercih edebilecekleri mekânlar olma çabalarına girmişlerdir. Bu aşamada ise müze pazarlaması ile maddi/manevi değerleri göz önünde bulundurularak toplumun istekleri ve ihtiyaçları belirlenmektedir. Bu doğrultuda talep ve beklentilerin karşılanması için ürünler geliştirilmektedir. Geliştirilen ürünlerden ise bir kâr elde etmek yerine, değer elde etmek amaçlanmaktadır (Sezgin vd., 2011: 201-220). Müze pazarlama anlayışında yapılan çalışmalar öncelikle bir pazar araştırması, pazarlama stratejisi ve ürün geliştirme-adaptasyon olarak yapılmaktadır. Yapılan birtakım analizler sonucu stratejiler ve planlamalar belirlenerek faaliyete geçirilmektedir (İdris vd. 2003: 35). Müzelerde stratejik planlama ile belirlenen amaçlar ile birlikte, geniş müşteri kitlelerine ulaşmak, müzenin sağladığı geliri arttırmak, ziyaretçi sayısını daha yükseğe çekmek ve daha iyi imkân sağlamak olmaktadır. Bu aşamada önemli olan müzenin misyonu ve gücünü arttırmak için hangi amaçların benimsenmesinin daha uygun olacağını, müzelerin ana müşte-

rileri yani hedef pazarını kimlerin oluşturacağı belirlenmelidir. Son olarak hangi düzeyde önem verilmesi gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır. Başarı ölçüm parametrelerinin neler olduğu tespit edilmektedir. Bu karışıklığı önlemek ve gidermek için müzeleri diğer kar amacı güden işletmeler gibi düşünerek, pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi ve planlanmasının yapılması gerekmektedir (Cengiz, 2006: 104-105).

2. ARAŞTIRMA

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı arkeoloji ve turizm lisans eğitimi alan öğrencilerin müze ziyaret alışkanlıkları ile bunda belirleyici olan unsurların ortaya konmasıdır. Okul, aile, maddi olanak, alınan eğitimin türü gibi değişkenlerin öğrencilerin müze ziyaret alışkanlığı edinmesinde belirleyici olup olmadığının araştırılması araştırmanın temel hedefleri arasında yer almaktadır. Müze ve müzeciliğin arkeoloji ve turizm alanlarıyla yoğun etkileşim ve kesişim içermesi bu bölüm öğrencilerinin araştırmaya konu edilmesinde belirleyici olmuştur.

Araştırmanın Kapsamı

Araştırma Muğla, Aydın ve Denizli illerinde bulunan üniversitelerde turizm ve arkeoloji lisans eğitimi alan öğrencileri kapsamaktadır. Üç ilin birbirine komşu olması, bu illerdeki üniversitelerin aynı yıl kurulmuş olması, hepsinde de “arkeoloji” ve “turizm” lisans eğitimi veren bölümlerin olması ve maliyet kriteri örneklemin seçiminde belirleyici olmuştur.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Anketlerde demografik özelliklerin belirlenmesine yönelik 8 değişken, araştırma bulgularına yönelik de 13 değişken yer almıştır. Anket soruları yazarlar tarafından hazırlanmıştır. Anketler gönüllülük esası çerçevesinde tesadüfi örneklemeyle dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Anketler 2019 yılı Şubat-Mart ayları arasında uygulanırken, verilerin analizinde SPSS 20.0 paket programı kullanılmıştır.

Araştırma Bulguları

Demografik Bulgular

Tablo 1’de görüldüğü üzere katılımcıların %46.3’ünü kadınlar, %53.8’ini erkekler oluşturmaktadır. Anket tekniğinin kullanıldığı araştırmaya katılan bireylerin %60.6’sı Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesinde, %12.9’u Adnan Menderes Üniversitesinde ve %26.5’i Pamukkale Üniversitesinde lisans eğitimine devam etmektedir. Öğrencilerin %29.4’ü arkeoloji ve %70.6’sı turizm bölümde öğrenim görmektedir. Bu öğrencilerden 1. sınıfta öğrenim görenlerin oranı %15.4, 2. sınıfta öğrenim görenlerin oranı %24.2, 3. sınıfta öğrenim görenlerin oranı %30.6 ve 4. sınıfta öğrenim görenlerin oranı %29.8’dir. Öğrencilerin aile durumlarına bakıldığında, öğrencilerden %79.0’unun anne-babası bir arada, %13.5’inin anne-babası boşanmış, %6.5’inin anne-babasından biri vefat etmiş ve %0.4’ünün anne ve babası vefat etmiştir. Lisans düzeyinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin %11.9’unun aile aylık gelir düzeyi 0-1500 TL, %26.6’sının aile aylık gelir düzeyi 1501-2500 TL, %29.4’ünün aile aylık gelir düzeyi 2501-3500 TL’dir. Devamında %15.3’ünün aile aylık gelir düzeyi 3501-4500 TL ve %16.8’inin aile aylık gelir düzeyi 4501 TL ve üzerindedir. Öğrencilerin annelerinin eğitim

düzeyi çoğunlukla (%65.2) ilköğretimdir. Eğitim düzeyi lise olanların oranı %26.2, üniversite olanların oranı %6.7 ve yüksek lisans-doktora olanların oranı %1.7'dir. Son olarak öğrencilerin babalarının eğitim düzeylerine bakıldığında ise %47.4'ünün ilköğretim mezunu olduğu bilinmektedir. %37.9'u lise, %12.6'sı üniversite ve %2.1'i yüksek lisans-doktora mezunudur.

Tablo 1. Demografik Bulgular

<i>Cinsiyet</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Üniversite</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Bölüm</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Kadın	222	46,3	Muğla S.K. Üniv.	291	60,6	Arkeoloji Turizm	141 339	29,4 70,6
Erkek	258	53,8	Adnan Menderes Üniv	62	12,9			
			PamukkaleÜniv.	127	26,5			
<i>Sınıf</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Aile Durumu</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Aile Aylık Geliri</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
1.Sınıf	74	15,4	Anne-Baba birarada	379	79,0	0-1500 TL	57	11,9
2.Sınıf	115	24,2	Anne-Baba boşan-	65	13,5	1501-2500 TL	127	26,6
3.Sınıf	147	30,6	mış			2501-3500 TL	140	29,4
4.Sınıf	143	29,8	Anne-Babadan biri	31	6,5	3501-4500 TL	73	15,3
			vefat etmiş			4501 TL ve	80	16,8
			Anne-Baba vefat etmiş	2	0,4	üzeri		
<i>Anne Eğitim Düzeyi</i>		<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Baba Eğitim Düzeyi</i>		<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	
İlköğretim		313	65,2	İlköğretim		225	47,4	
Lise		125	26,2	Lise		180	37,9	
Üniversite		32	6,7	Üniversite		60	12,6	
Yük.Lis.-Doktora		8	1,7	Yük.Lis.-Doktora		10	2,1	

Araştırma Bulguları

Araştırmada ulaşılan temel bulgulardan bir tanesi öğrencilerin yaklaşık %33'ünün müze ziyaretleri için ailelerinden yeterli miktarda para desteği almadıkları gerçeğidir. İlginç olan bu oranın arkeoloji bölümünde eğitim alan öğrenciler için %38'lere kadar çıkmasıdır. Turizm eğitimi alan öğrencilerin müze ziyareti için ailelerinden yeterli destek görme oranı %47'yi bulurken, bu oran arkeoloji eğitimi alan öğrencilerde %24'lerde kalmaktadır. Ancak alınan maddi destek oranlarının aksine son 1 yıl içerisinde müze ziyaretinde bulunan öğrencilerin oranı arkeoloji eğitimi alanlarda %71.6 ile turizm eğitimi alanlardan çok daha yüksek düzeylerde seyrettiği belirlenmiştir. Turizm eğitimi alan ve son 1 yıl içerisinde müze ziyaretinde bulunanların oranı ise %53.4'dür. Genel olarak son 1 yıl içerisinde müze ziyaretinde bulunan öğrenci oranının %58.8'i bulması da oldukça çarpıcı bir bulgudur. Seyahate çıkıldığında müzeleri ziyaret etme alışkanlığının arkeoloji eğitimi alan (%38.3) öğrencilere oranla turizm eğitimi alan öğrencilerde (%41.6) biraz daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu farklılığın müze kartı sahibi olma yönünde de kendini gösterdiği belirlenmiştir. Müze kartı sahibi olan turizm öğrencilerinin oranı %30.7, arkeoloji eğitimi alanlarda ise bu oran %22'dir (tablo 2).

Tablo 2. Araştırma Bulguları-1

<i>Araştırma Sorusu</i>	<i>Toplam</i>		<i>Arkeoloji Bölümü</i>		<i>Turizm Bölümü</i>	
<i>Aileniz müze ziyaretlerinde bulunmanız için size yeterli miktarda para gönderir mi?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Evet	194	40,4	34	24,1	160	47,2
Hayır	158	32,9	54	38,3	104	30,7
Ara sıra	128	26,7	53	37,6	75	22,1
<i>Son 1 yıl içinde müze ziyaretinde bulundunuz mu?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Evet	282	58,8	101	71,6	181	53,4
Hayır	198	41,3	40	28,4	158	46,6
<i>Seyahate çıktığınızda bulunduğunuz bölgedeki müzeleri ziyaret eder misiniz?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Evet	195	40,6	54	38,3	141	41,6
Hayır	97	20,2	34	24,1	63	18,6
Ara sıra	188	39,2	53	37,6	135	39,8
<i>Müze kartınız var mı?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Evet	135	28,1	31	22,0	104	30,7
Hayır	345	71,9	110	78,0	235	69,3

Turizm eğitimi alan öğrencilerin ailelerinde müze ziyaret etme alışkanlığının (%18.9) arkeoloji eğitimi alan öğrenci ailelerine (%14.9) göre biraz daha yüksek olduğu saptanmıştır. Genel olarak ailelerde müze ziyaret etme alışkanlığının düşük düzeylerde olduğu (%17.7) belirlenmiştir. Öğrencilerin yarıya yakını (%47.1) çevresindekilere müze ziyaretinde bulunmalarını tavsiye etmektedir. Ancak turizm eğitimi alan öğrencilerde (%50.4) bu eğilimin arkeoloji eğitimi alanlara (%39.1) göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Genel olarak öğrencilerin %18'inin böyle bir eğilim ve davranış içinde olmamaları da dikkat çekici bir bulgudur. Diğer yandan öğrencilerin yaklaşık yarısının (%48.8) bir müzede 31-60 dakika arasında kaldıkları saptanmıştır. 61-120 dakika arasında kalanların oranı ise %26.9'dur. Arkeoloji bölümü öğrencilerinin %51.8'inin müzelerde ortalama 61-120 dakika arasında kalmaları ise oldukça dikkat çekicidir. Turizm eğitimi alan öğrencilerin çoğunluğu (%56.9) ise müzelerde ortalama 31-60 dakika arasında kalmaktadır. Araştırmada oldukça dikkat çeken bir başka bulgu da öğrencilerin %65'inin müze giriş ücretlerini pahalı bulmasıdır. Bu oran arkeoloji eğitimi alan öğrencilerde %80'leri bulmaktadır. Turizm eğitimi alan öğrencilerin de %58.7'si müze giriş ücretlerini pahalı bulmaktadır (tablo 3).

Tablo 3. Araştırma Bulguları-2

<i>Araştırma Sorusu</i>	<i>Toplam</i>		<i>Arkeoloji Bölümü</i>		<i>Turizm Bölümü</i>	
<i>Ailenizde müzeleri ziyaret etme alışkanlığı var mıdır?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Evet	85	17,7	21	14,9	64	18,9
Hayır	395	82,3	120	85,1	275	81,1
<i>Çevrenizdeki müze ziyaretlerinde bulunmayı tavsiye eder misiniz?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Evet	226	47,1	55	39,1	171	50,4
Hayır	86	17,9	27	19,1	59	17,4
Ara sıra	168	35,0	59	41,8	109	32,2
<i>Bir müzede en fazla ne kadar vakit geçirdiniz/geçirirsiniz?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
0-30 dk	79	16,5	8	5,7	71	20,9
31-60 dakika	234	48,8	41	29,1	193	56,9
61-120 dakika	129	26,9	73	51,8	56	16,5
2 saatten daha fazla	38	7,9	19	13,4	19	5,7
<i>Müze giriş ücretlerini pahalı buluyor musunuz?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Evet	312	65,0	113	80,1	199	58,7
Hayır	63	13,1	13	9,2	50	14,8
Bilgim Yok	105	21,9	15	10,7	90	26,5

Tablo 4’de görüleceği üzere öğrencilerin %53.1’i üniversitedeki öğretim elemanlarının kendilerini müze ziyaretine teşvik ettiğini belirtmektedirler. Arkeoloji bölümüne geçildiğinde teşvik düzeyinin oldukça arttığı (%82.3) saptanmıştır. Turizm bölümünde bu oran %41 düzeyinde kalmaktadır. Araştırma sonuçları öğrencilerin müze ziyaretine düzenli bir kaynak ayırma eğiliminde olmadıklarını ortaya koymaktadır. Nitekim müze ziyaretlerine düzenli olarak kaynak ayıranların oranı sadece %14.4’tür. Turizm eğitimi alan öğrencilerin %13.6’sı, arkeoloji eğitimi alan öğrencilerin de %16.3’ü müze ziyaretlerine düzenli olarak kaynak ayırmaktadır.

Tablo 4. Araştırma Bulguları-3

<i>Araştırma Sorusu</i>	<i>Toplam</i>		<i>Arkeoloji Bölümü</i>		<i>Turizm Bölümü</i>	
<i>Üniversitedeki öğretim elemanları müze ziyaretlerinde bulunmanız için sizi teşvik eder mi?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>
Evet	255	53,1	116	82,3	139	41,0
Hayır	225	46,9	25	17,7	200	59,0
<i>Müze ziyaretleri için düzenli olarak kaynak ayırır mısınız?</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Frekans</i>	<i>Yüzde</i>

Evet Hayır	69 411	14,4 85,6	23 118	16,3 83,7	46 293	13,6 86,4
Önümüzdeki 1 yıl içerisinde ziyaret etmek istediğiniz bir müze var mı?	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Evet Hayır	141 318	33,7 66,3	37 94	28,2 71,8	104 224	31,7 68,3
En çok ziyaret edilmek istenen müzeler	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Sanat	166	34,6	44	15,0	122	22,3
Arkeoloji	312	65,0	133	45,0	179	32,7
Doğa Tarihi	194	40,4	58	19,7	136	24,8
Bilim	171	35,6	60	20,3	111	20,2
Öğrencilerin müze ziyaretlerinde bulunmamalarında etkili olan nedenleri önem sırası	Önem Sırası					
Müze giriş ücretlerinin pahalı olması	2,96					
Çalışma, ders, iş vb. nedeniyle vakit bulamama	3,05					
Okullarda müze ziyaret alışkanlığının kazandırılmaması	3,18					
Gezi, televizyon izleme, sinema ve müzik dinlemeye daha çok zaman ayırma	3,32					
Ailede müze ziyaret alışkanlığının olmaması	3,66					
İlgi duymamak	4,46					

Öğrencilerin %33.7'si gelecek 1 yıl içerisinde müze ziyaretinde bulunmayı planlamaktadır. Turizm eğitimi alan öğrencilerin %31.7'si, arkeoloji eğitimi alan öğrencilerin de %28.2'sinin gelecek 1 yıl içerisindeki planları arasında müze ziyaret etmenin yer aldığı belirlenmiştir. En çok ziyaret edilmek istenen müzeler sırasıyla arkeoloji (%65), doğa tarihi (%40), bilim (%35) ve sanat (%34) müzeleridir. Arkeoloji bölümü öğrencilerinin en çok ziyaret etmek istedikleri müzeler sırasıyla arkeoloji, bilim, doğa tarihi ve sanat müzeler iken, turizm bölümü öğrencilerinin ise arkeoloji, doğa tarihi, sanat ve bilim müzeleridir. Öğrenciler müze ziyaretlerinde kendilerine engel olarak gördükleri unsurlar ise “müze giriş ücretlerinin pahalı olması”, “çalışma, ders vb. nedenle vakit bulamama”, “okullarda müze ziyaret alışkanlığının kazandırılmaması”, “diğer faaliyetlere (gezi, tv, sinema müzik vb) daha çok zaman ayırma”, “ai-

lede müze ziyaret alışkanlığının olmaması” ve “ilgi duymamak” olarak sıralamaktadırlar (tablo 4).

SONUÇ

Bu çalışmada turizm ve arkeoloji bölümlerinde lisans eğitimi alan öğrencilerin müze ziyaret alışkanlıklarında etkili olan faktörler ve bu faktörlerin öğrencilerin müze ziyaret alışkanlıklarına ne derece etkide bulunduğu incelenmiştir. Araştırma kapsamında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Adnan Menderes Üniversitesi ve Pamukkale Üniversitesinde öğrenim görmekte olan öğrencilerden anket tekniği ile veri toplanmıştır.

Elde edilen verilerin analizi sonucunda öğrencilerin son 1 yıl içinde ortalamanın biraz üzerinde müze ziyareti gerçekleştirdiği, fakat önümüzdeki 1 yıl içinde müze ziyaret planlarının düşük oranda olduğu belirlenmiştir. Araştırma bulguları sonucunda bu oranın düşük çıkmasının çeşitli sebepleri mevcuttur. Öncelikle ailelerde müze ziyaret alışkanlığının ciddi bir şekilde düşük olduğuna ulaşılmıştır. Bu alışkanlığın düşük seviyede olması ailelerin öğrencilere müze ziyaretlerinde bulunmaları için gönderecekleri para miktarını olumsuz etkilemektedir. Aileden gelecek olan para miktarının yetersiz olması da öğrencinin müze ziyaretleri için kaynak ayırmasını önemli derecede engellemektedir. Öğrencilerin müze ziyaret alışkanlığını kazanmasında etkili olan faktörlerden birisi ailedir. Ailelerin müzelere ilgisiz kalması çocukları olumsuz etkileyecektir. Bu yüzden ebeveynler öncelikle kendileri müzeler hakkında bilgi edinmeli, sonrasında bu bilgiyi çocuklarına aktarmalıdır. Aileler çocuklarının ilgi alanlarının oluşması sürecinde onlara kültürel merak uyandıracak aktiviteler yaptırarak müze ziyaretlerini eğlence- li hale getirmelidir. Öğrencilere çocuk yaşta müzelerin neden değerli olduğu, neden ziyaret edilmesi gerektiği öğretilmelidir.

Öğrencilerin müze ziyaret alışkanlığını kazanmasında etkili olan faktörlerden bir diğeri ise okuldur. Okullarda müze eğitimlerinin verilmesi gerekmektedir. Ayak bastığımız topraklarda, havasını soluduğumuz dünyada insanlığa miras kalan müzelerin neler olduğu, hangi dönemde kimler tarafından yapıldığı bilinmelidir. Bilgi edinme süreci her ne kadar ailede başlasa da eğitim kurumlarına bu noktada çok fazla görev düşmektedir. Araştırma sonucunda üniversitelerde öğretim elemanlarının öğrencileri müze ziyaretlerinde bulunmaları için ortalamanın biraz üzerinde teşvik ettiği belirlenmiştir. Bu oranın daha yüksek seviyelerde seyretmesi gerektiği düşünülmektedir. Üniversitelerde öğretim üyeleri ile birlikte kültürel geziler yapılması, ziyaret edilen müzelerin tanıtılması, her bir müzenin değer ve önemine ilişkin bilginin verilmesi ve öğrencilerin müze ziyaretlerinde bulunmaları için bilinçlendirilmesi ve teşvik edilmesi önerilmektedir.

Araştırma sonucunda öğrencilerin müze ziyareti gerçekleştirmemesindeki en önemli unsur “müze giriş ücretlerinin pahalı olması”dır. Öğrencilerin büyük çoğunluğu müze giriş ücretlerini pahalı bulmaktadır. Fakat buna rağmen yine öğrencilerin büyük çoğunluğunun müze kartı bulunmamaktadır. Bu durumun öğrencilerin müze ziyaretlerini çok sık gerçekleştiremediğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Müze giriş ücretlerinin düşürülmesi ya da tüm öğrencilerin müze kart temin etmesi sağlanarak müze giriş ücretlerinin kaldırılması öğrencilerin müze

ziyaret alışkanlığı kazanmasında etkili olacaktır. Öğrencilerin müze ziyareti gerçekleştirmelerinde etkili olan ikinci unsur “çalışma, ders, iş vb. nedeniyle vakit bulamama”dır. Etkisi en az olan unsur ise “ilgi duymamak”tır.

Araştırmaya katılan ve müze ziyareti gerçekleştiren öğrencilerin en çok tercih ettiği müze türü arkeoloji müzesidir. Bunun sebebinin öğrencilerin ilgi alanlarına hitap etmesinin yanında Türkiye’de arkeoloji müze sayısının fazla olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Tercih edilen ikinci müze türü doğa tarihi müzeleri, üçüncü tercih edilen müze türü bilim müzeleridir. Tercih edilen müze türlerinde son sırada sanat müzeleri yer almaktadır. Tercihler öğrencilerin okudukları bölümlere göre de değişiklik gösterebilmektedir. Bunun yanında bireylerin zevk ve tercihleri, bilgi birikimi, yaşadıkları coğrafi bölge ziyaret edilmek istenen müze türünde etkili olabilmektedir.

Ayrıca müze eğitiminin sadece okullarda değil her türlü platformda verilmesi için konuyla ilgili çeşitli araştırmalar yapılarak literatüre kazandırılmalıdır. Mustafa Kemal Atatürk’ün de dediği gibi “Bir vatanın sahibi olmanın yolu, o topraklarda yaşamış tarihi olayları bilmek, doğmuş uygarlıkları tanımak, sahip olmaktan geçer”.

KAYNAKÇA

Artun, A. (2008), “Müzecilikte Kamusallığın Kaynakları ve Özel Müzeler”, Geçmişten Geleceğe Türkiye’de Müzecilik 1 Sempozyumu Bildiriler Kitabı, VEKAM, 21-27 Mayıs, Ankara, s.97-103.

Atagök, T. (1999), “Çağdaş müzeciliğin anlamı; müze ve ilişkiler, yeniden müzeciliği düşünmek” Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, İstanbul, s.137.

Cengiz, E. (2006), “Müze Pazarlaması: Pazarlama Karması Elemanlarının Müzelere Uyarlanması”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 15, Sayı:1, s. 87-108.

Erbay, M. (2011) “Müzelerde Sergileme ve Sunum Teknikleri”, Beta Basım, İstanbul, s. 75.

Geleş, F. (2002), “Kültürel Şekillenmede, Avrupa’dan Örneklerle Oyuncak Müzelerinin Rolü”, 6. Müzecilik Semineri Bildirileri, 25-27 Eylül, T. C. Genelkurmay Başkanlığı Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, İstanbul: s. 166.

Gerçek, F. (1999), Türk Müzeciliği, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss. 11.

Idris, K. ve Bélisle, D. J. (2003), “Marketing Crafts And Visual Arts: The Role Of Intellectual Property A Practical Guide”, World Intellectual Property Organization, International Trade Centre, Geneva, p. 35.

Karabıyık, A. (2007), "Çağdaş Sanat Müzeciliği Kapsamında Türkiye'deki Müzecilik Hareketlerine Bir Bakış" Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Erzurum, s.37.

KELEŞ, V. (2003) "Modern Müzecilik ve Türk Müzeciliği", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 2, Sayı 1-2.

Lohman, J. (2006). “City Museum: do we have a role in shaping the global community? Museum International” No: 231, Vol. 58, No. 3. s. 15-20. UNESCO.

Madran, B. (1999). Müze Türleri: ‘Yeniden Müzeciliği Düşünmek Der. Tomur ATAGÖK. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi s.3-20.

Mercin, L. (2003). ‘Kültür ve Sanat Değerlerinin Yaşatılmasında Müzelerin Rolü’ Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C. 2 S. 6 s.106-114, www. e-sosder. com (01. 07. 2007 tarihinde alınmıştır).

Onur, B. (2000). ‘Müze Ortamında Çocukla İletişim, Kültür ve İletişim’) Ankara: A.Ü. İletişim Fakültesi Mezunları Vakfı Yayını. Kış, 3 (1), s.17-28.

Sezgin, M. Haşiloğlu, İnal, M.E. (2011) ‘Müze Pazarlamasında Müşteri İlişkileri Ve Deneyimleri Üzerine Bir Araştırma’ ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 7, Sayı 13, 2011, s. 201–220 ZKU Journal of Social Sciences, Volume 7, Number 13, pp. 201-220

Siedel S. ve K. Hudson (1999). ‘Müze Eğitimi ve Kültürel Kimlik’ Yay. Haz. Bekir ONUR, (Çev. Bahri ATA), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, s.31.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDEKİ YÜZME ANTRENÖRLERİNİN SORUN VE BEKLENTİLERİNİN İNCELENMESİ

Serdar ŞAHİN

Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, yuzme_van@hotmail.com

Cemal GÜNDOĞDU

Doç.Dr., İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, cmlgundogdu@inonu.edu.tr

ÖZET

Bütün spor branşlarında olduğu gibi yüzme sporunda da başarılı olabilmek için en önemli özelliklerden biri uygun ortamda spor yapmak ve doğru antrenörle çalışmak gerekmektedir. Antrenörlerin işlerini daha sağlıklı ve başarılı yapabilmeleri için uygun ortam ve isteklerinin yadsınamayacak önemli olması bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu araştırmanın amacı; Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki yüzme antrenörlerinin sorunları ve beklentilerini incelenmesidir. Yapılan çalışma sonucunda yüzme antrenörlerinin sorunlarını belirleyip, yüzme antrenörlerinin çalışma koşullarının iyileştirici adımların atılmasını ve duyarlılığı artıracığı hususunda önemli görülmektedir. Araştırma nitel desenlenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 24 yüzme antrenörü oluşturmaktadır. Veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmada “içerik analizi” yapılmıştır. Yüzme sporundaki sorunların belirlenmesi amacıyla antrenörlere demografik özelliklerini içeren 4 maddelik kişisel bilgi formu ve 13 adet iki uçlu soru olmak üzere toplamda 17 soru yönlendirilmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel analizi SPSS 20 paket programında frekans analizi kullanılmıştır.

Yapılan çalışma sonucunda Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yüzme antrenörlerinin çalışma ortamlarının sporcu yetiştirme konusunda fiziksel olarak uygun olmadığı, çalışma ortamlarında çeşitli sorunlar yaşadıkları ve bu sorunları çözme konusunda federasyondan destek alamadıkları anlaşılmaktadır. Antrenörlerin kişisel gelişim konusunda sorunlar yaşadıkları ve bu sorunların çözülmesi hususunda gelişim seminerleri ve yarış talebinde bulundukları görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Yüzme, Antrenör, Sorun

GİRİŞ

Yüzme sporu yaş grupları arasında popüler bir spor branşıdır ve kas-iskelet sisteminde stres yaratan ağırlık aktivitelerine gerek kalmadan kalbin güçlenmesini sağlar. Bu nedenden yüzme sporu obez olan ve obez riskinde olan çocuklar için iyi egzersiz biçimidir. Yüksek ısı ve nem sebebiyle astımı olanlar için de iyi bir seçenektir. (Çelebi 2008).

Antrenörlük; sporcuların görevlerini yerine getirmek için onları yönetme ve koordine etmede etkinin zora dayanmayan kullanımı şeklinde tanımlanırken; pedagojik açıdan, takım üyesinin en yüksek performansı yakalaması için verilen eğitim; psikolojik açıdan, yeteneğin gelişimini etkileyen kısıtlı bir yöntem; fizyolojik açıdan da vücuttaki iç ve dış yapı değişikliklerini yerine getirmek için yeteneği geliştiren tepki olarak açıklanmaktadır. Liderlik açısından antrenörlük ise; belli bir hedef doğrultusunda mücadele eden sporcuların eğitimi yöneticisi ve bu amaca doğru sporcuları akıllıca yönlendiren birey denilmektedir (Yılmaz 2008). Tüm bunların altında; insanoğlunun yaşama başladığı ilk günden itibaren diğer insanlarla ve çevresiyle etkileşim halinde olmasını sağlayan, kendini tanımlamasında ve ifade etmesinde önemli bir yapı taşı olan iletişim yattığı söylenir (Terry 1991).

Bir başka tanıma göre antrenör; spor branşına özgü, spor faaliyetini ve antrenmanı yaptıran, sporcuyu teknik, taktik, kondisyon, psikolojik, sosyolojik ve zihinsel açıdan doğru bir şekilde yönlendiren ve hedefe ulaştıran çalıştırıcı denilmektedir (Biçer 2006).

Antrenörlerin başarılı olduklarını söyleyebilmek için birkaç kıstas bulunmaktadır. Bunları şu şekilde söyleyebiliriz (Konter 1996);

- Sporcuların çok yönlü, fiziksel, fizyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimlerine destek olmak,
- Yapılan sporun gereksinimlerine sporcunun uygun olmasını sağlamak,
- Sporun teknik şartlarının sporcular tarafından başarı ile yerine getirilmesi ve bunlarda mükemmelleştirilmesine yardımcı olmak,
- Spor dalının gerekliliklerine uygun psikolojik hazırlığın yerine getirilmesinde spor ve egzersiz psikologlarından destek almak, bu konularda sporcuları aydınlatmak,
- Takımın optimal gelişimini, hazırlığını yerine getirmek için planlamalar yapmak, periyodik olarak ölçüm ve testlerle değerlendirmelerde bulunmak,
- Her bir sporcunun sağlığını korumak ve geliştirmek,
- Olanaklar dahilinde olan bütün güvenlik önlemlerini alarak sporcuların sakatlanmalarını önlemek,
- Fizyolojik ve psikolojik antrenmanların temelleri, beslenme, toparlanma ve planlama ile ilgili olarak sporcuların teorik bilgilerinin geliştirilmesine ve zenginleştirilmesine yardımcı olmak,
- Sporcuların, çalışmalara aktif ve bilinçli bir şekilde katılımlarına yardımcı olmak,
- Sporcuların motivasyon düzeylerini yüksek tutmak,
- İyi iletişim becerileri ile sporculara danışmanlık yapmak,
- Kendilerinin uzmanlık alanlarının farkında olmak ve diğer uzmanlıklara saygı göstermek
- Başka uzmanlardan yardım alarak ekip çalışmasını güçlendirmek.

Bu araştırmanın amacı; Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki yüzme antrenörlerinin sorunları ve beklentilerini incelenmesidir.

MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışma yüzme antrenörlerinin antrenman esnasında yada sonrasındaki motivasyonlarının, verimli olarak çalışabilmeleri için gerekli alt yapı ve fiziksel unsurların belirlenmesi ve bu sorunların çözümüne yönelik durumları incelemeye yönelik nitel bir çalışmadır. Araştırmada olgu bilim deseni kullanılmıştır. Bilinen ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanması olgu bilim (fenomenoloji) deseni olarak isimlendirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 72). Çalışmada birey ya da durum temelli bir yaklaşım benimsenmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmamızın evrenini Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki yüzme antrenörleri oluştururken, örneklemini ise 2017-2018 yıllarında aktif olarak gençlik ve spor il müdürlüklerinde ve özel kulüplerde aktif olarak yüzme eğitimi veren antrenörler oluşturmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden çalışmaya katılan iller Van, Adıyaman, Elazığ, Diyarbakır, Kilis, Ağrı, Malatya, Bingöl, Şanlıurfa, Tunceli ve Gaziantep illerindeki toplam 24 yüzme antrenörü oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu yöntem ne tam yapılandırılmış görüşmeler kadar katı ne de yapılandırılmamış görüşmeler kadar esnektir; iki uç arasında yer almaktadır (Karasar, 1995: 165). Araştırmacıya bu esnekliği sağladığı için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme soruları hazırlanmadan önce, araştırma konusu ile ilgili ulusal ve uluslararası alan yazın taraması yapılmıştır. Konu tasarlandıktan sonra formda yer alması düşünülen maddeler belirlenmiştir. Görüşme esnasında araştırmaya ilişkin bilgiler verilmiştir. Görüşmeler esnasında veri kayıplarını önlemek amacıyla kayıt cihazı kullanılmıştır. Katılımcılara görüşmelerde kayıt cihazı kullanılacağı belirtilmiş, ancak yapılan görüşmelerin sonunda tutulan kayıtların katılımcılar tarafından dinlenebileceği, gerektiğinde kayıtlardaki görüşlerin isteğe bağlı olarak kısmen ya da tamamen çıkarılabileceği belirtilmiştir. Böylece kayıt cihazının katılımcılar üzerinde yaratabileceği olumsuzluklar önlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada katılımcıların kendilerini rahat ve huzurlu hissedebileceği ve görüşlerini içtenlikle açıklayabilecekleri bir görüşme ortamı sağlanmasına özen gösterilmiş, uygun bir etkileşim ortamı oluşturulmuştur. Görüşme sırasında, katılımcıların soruları cevaplarken araştırmacıdan etkilenmemesine çalışılmıştır. Araştırmada güvenilirliği artırmak amacıyla öncelikle kendi konumunu (yüzme antrenörlüğü yapıyor olmak durumu) belirtmiştir. İkinci olarak, araştırma sürecinde oluşan sosyal ortamlar ve süreçler tanımlanmıştır. Son olarak, tüm süreçler ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

Verilerin Analizi

Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda tasarlanan bu araştırmada “Frekans Analizi” yapılmıştır. Veriler dört aşamada analiz edilmiştir: 1. Verilerin kodlanması, 2. Kodlanan verilerin temalarının belirlenmesi, 3. Kodların ve temaların düzenlenmesi, 4. Bulguların tanımlanması ve yorumlanması (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 228). Analiz sürecinde öncelikle, görüşme kayıtları ve yazılı formlar deşifre edilip çözümlemeler yapılmıştır. Çözümlemelerde görüşüne başvuru yüzme antrenörlerine birer kod numarası verilerek açıklamalar yapılmıştır. Görüşme tekniği ile elde edilen veriler sayısallaştırılarak frekans ve yüzde olarak ifade edilmiştir. İfadelerdeki benzer öğeler gruplandırılmış ve gruba uygun olarak temalandırılmıştır.

BULGULAR

TABLO 1: Yüzme Antrenörlerinin Kendi İllerinde Mesleğinizi İcra Ederken Yaşadığınız Problemlere Göre İncelenmesi

	Frekans	Yüzde
Havuzun sürekli tadilat sebebiyle kapanması	3	12,5
Ulaşım sıkıntısı	2	8,3
Eğitim sisteminden dolayı ortaya çıkan sorunlar	3	12,5
Kız çocukların belli bir yaştan sonra aileleri tarafından yüzmeden koparılmaları	1	4,2
Maddi ve manevi sıkıntılar	4	16,7
Mesai saatlerinin fazlalığı ve doğan sorunlar	1	4,2
İşten anlamayan yöneticilerin müdahalesinden dolayı oluşan sorunlar	3	12,5
Antrenman için yeterli antrenman saati bulamama	2	8,3
Tesis fiziki koşullarının yetersizliğinden doğan sorunlar	4	16,7
Kulüp teşfiğinin yetersizliği	1	4,2
Toplam	24	100,0

Tablo 1 incelendiğinde yüzme antrenörlerinin mesleklerini icra ederken yaşadığı problemlere bakıldığında antrenörlerin büyük kısmı maddi ve manevi sıkıntılar(%16,7) , tesis fiziki koşullarının yetersizliğinden doğan sorunlar (%16,7) belirtirken bunları takiben eğitim sisteminden dolayı ortaya çıkan sorunlar (%12,5), havuzun sürekli tadilat sebebiyle kapanması (%12,5) ve işten anlamayan yöneticilerin müdahalesinden dolayı oluşan sorunlar (%12,5) antrenörlerin yaşadığı başlıca sorunlardır.

TABLO 2: Yüzme Antrenörlerinin Yüzme Federasyonundan Destek Alıp, Almadıklarına Göre İncelenmesi

	Frekans	Yüzde
EVET	1	4,2
HAYIR	23	95,8
Toplam	24	100,0

Tablo 2' e göre yüzme antrenörlerin yüzme federasyonun'undan destek alıp almadıklarına ilişkin cevaplara baktığımızda (%95,8) 'le federasyondan destek almadıklarını belirtirken, yüzme antrenörleri (% 4,2) ise destek gördüklerini belirtmişlerdir.

TABLO 3: Yüzme Antrenörlerinin Yüzme Federasyonundan Beklentilerine Göre İncelenmesi

	Frekans	Yüzde
Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine daha fazla destek almak	7	29,2
THOM benzeri kamp yetiştirme merkezlerinin açılması	2	8,3
Antrenör ve sporculara gerekli desteğin ve değerini verilmesi	1	4,2
Seminerlerin daha merkezi yerlerde yapılması	2	8,3
Antrenörlük belgelerinin verilme koşullarının daha iyi yapılması	1	4,2
Malzeme desteğinin yapılması	3	12,5
Sporcuların tecrübe elde etmeleri için daha fazla yarış	1	4,2
Bölgesel sıkıntıların federasyon tarafından dikkate alınması	4	16,7
İllerde olmak kaydıyla yarışlar düzenlenmesi	2	8,3
Çalışma yapılan havuzlarda önceliğin yüzücü performansı gelişme konusunda destek	1	4,2
Toplam	24	100,0

Tablo 3'de Yüzme antrenörlerinin yüzme federasyonundan beklentilerine göre incelenmesi bakıldığında antrenörlerin büyük çoğunluğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine daha fazla destek almak istediklerini (%29,2) ve bölgesel sıkıntıların federasyon tarafından dikkate alınması gerektiğini (%16,7) söylemektedirler.

TABLO 4: Yüzme Antrenörlerinin Mesleki Kariyeri ile ilgili Hedefleri Ve Beklentilerine Göre İncelenmesi

	Frekans	Yüzde
Çalıştırmakta olduğunuz sporcuların profesyonel düzeye ulaşması	4	16,7
Milli takımlar düzeyinde sporcu yetiştirmek	4	16,7
Milli kamp ve milli takımlarda görev almak	2	8,3
Ülke yüzme sporunun daha iyi yerlere ulaşmasını sağlamak	3	12,5
Ahlaklı ve başarılı sporcu yetiştirmek	3	12,5
Doğu ve güneydoğu'daki performans sporcu sayısını artırmak	1	4,2
Uluslar arası düzeyde antrenörlük yapmak	1	4,2
Sporcu sayımı artırmak	1	4,2
Akademik kariyer yolunda bir adım olarak kullanmak	3	12,5
Topluma ve çevresine yararlı sporcular yetiştirmek	2	8,3
Toplam	24	100,0

Tablo 4'te yüzme antrenörlerinin mesleki kariyeri ile ilgili hedefleri ve beklentilerine bakıldığında antrenörler çalıştırmakta olduğu sporcuların profesyonel düzeye ulaşması (%16,7) milli takımlar düzeyinde sporcu yetiştirmek (%16,7) ve bunun yanında akademik kariyer yolunda bir adım olarak görmek, ülkeyüzme sporunun daha iyi yerlere ulaşmasını sağlamak ve ahlaklı ve başarılı sporcu yetiştirmek olarak hedefler koymaktadırlar.

TABLO 5: Yüzme Antrenörlerinin Gelişim Seminerlerinden Beklentilerine Göre İncelenmesi

	Frekans	Yüzde
Spesifik olmayan daha genel konuları işleyen seminerler	2	8,3
Gelişim seminerlerinin sayısının artırılması	3	12,5
Gelişim seminerlerinin ücretsiz düzenlenmesi	2	8,3
Gelişim seminerlerinin ulaşımı kolay illerde düzenlenmesi	5	20,8
Gelişim seminerlerinin kendi ilimizde olması	1	4,2
Gelişim seminerlerinin doğu ve güneydoğu bölgelerinde olması	2	8,3
Gelişim seminerlerinin alt yapı sporcularının gelişim düzeylerine yönelik olması gerektiği	1	4,2
Eğitici ve verimli seminerlerin düzenlenmesi	3	12,5
Daha fazla seminere katılıp kendini geliştirme	3	12,5
Kurumların gelişim seminerlerine antrenörü göndermeme tutumlarının düzeltilmesi	2	8,3
Toplam	24	100,0

Tablo 5'te yüzme antrenörlerinin gelişim seminerlerinden beklentilerine göre incelediğimizde antrenörlerin gelişim seminerlerinin ulaşımı kolay illerde düzenlenmesi(%20,8), seminer sayısının artırılması (%12,5),eğitici ve verimli seminerlerin düzenlenmesi(%12,5) ve daha fazla seminere katılıp kendini geliştirmek (%12,5) istediklerini ifade etmişlerdir.

TABLO 6: Yüzme Antrenörlerinin Çalışma ortamında yaşadığı fiziki eksiklik ve sorunlara Göre İncelenmesi

	Frekans	Yüzde
Havuz materyallerinin eksikliği	3	12,5
Su ısısı ve dış ısıdan kaynaklanan sorunlar	2	8,3
Isınma ve çirpınma havuzlarının olmayışı	3	12,5
Havuz suyu hijyeninden kaynaklı sorunlar	4	16,7
Gerekli antrenman malzemeleri	2	8,3
Tesislerin yüzme çalışmalarına uygun olmayışı	10	41,7
Toplam	24	100,0

Tablo 6'da yüzme antrenörlerinin çalışma ortamında yaşadığı fiziki eksiklik ve sorunlara bakıldığında tesislerin yüzme çalışmalarına uygun olmayışı (%41,7), havuz suyu hijyeninden kaynaklı sorunlar (%16,7) ve bunu takiben havuz materyallerinin eksikliği(%12,5) ve ısınma ve çirpınma havuzlarının olmayışı (%12,5) yüzme antrenörlerinin yaşadıkları havuz fiziki sorunlar olarak görülmektedir.

TABLO 7: Yüzme Antrenörlerinin Çalışma Yaptığı Havuzdan Tam Olarak Yararlanıp Yararlanmadığına Göre İncelenmesi

	Frekans	Yüzde
EVET	2	8,3

HAYIR	22	91,7
Toplam	24	100,0

Tablo 7'de yüzme antrenörlerinin çalışma yaptığı havuzdan tam olarak yararlanıp yararlanmadığına yüzme antrenörleri (%91,7) hayır cevabını vererek yararlanmadıklarını söylemektedirler. (%8,3) ise evet cevabını vererek yararlandıklarını söylemektedirler.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yüzme antrenörlüğü yapan antrenörlerin Tablo 1'te yüzme antrenörlerinin mesleklerini icra ederken yaşadığı problemlere bakıldığında antrenörlerin büyük kısmı maddi ve manevi sıkıntılar(%16,7) , tesis fiziki koşullarının yetersizliğinden doğan sorunları (%16,7) belirtirken bunları takiben eğitim sisteminden dolayı ortaya çıkan sorunlar (%12,5), havuzun sürekli tadilat sebebiyle kapanması (%12,5) ve işten anlamayan yöneticilerin müdahalesinden dolayı oluşan sorunlar (%12,5) antrenörlerin yaşadığı başlıca sorunlardır. Gölleroğlu (2010). çalışmasında yüzmeyi bırakma nedenleri içinde en sık rastlanılan faktör % 50 oranında eğitim faktörüdür.Bizim çalışmamıza paralel olarak eğitim sisteminden kaynaklı sorunlar desteklemektedir.

Tablo 2'ye göre yüzme antrenörlerin yüzme federasyonun'undan destek alıp almadıklarına ilişkin cevaplara baktığımızda (%95,8) 'le federasyondan destek almadıklarını belirtirken, yüzme antrenörleri (% 4,2) ise destek gördüklerini belirtmişlerdir. Çalışmamıza destek amaçlı Taymaz (2011)'te okul idaresinin beden eğitimi ve spora gerekli desteği vermemesi” sorusu okul türü değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlıdır ($P<0,05$). Yani, okul türüne göre verilen cevaplarda görüş ayrılığı vardır. “Okul idaresinin beden eğitimi ve spora gerekli desteği vermemesi” sorusuna özel okulların devlet okullarına göre çoğunlukla katılmadıklarını görüyoruz. Bu durumu da özel okulda yer alan idarecilerin devlet okullarında yer alan idarecilere göre, sporun insan gelişimi üzerindeki olumlu etkilerinin farkında olmalarına istinaden beden eğitimi ve spora gerekli desteği vermelerine bağlanabilir.Öztürk'e (1991) göre ise; idarecilerin beden eğitimi dersine karşı olumsuz bir tutum içinde olmaları beden eğitimi dersinin uygulanmasında görülen önemli aksaklıklardan biridir. Bu sebeplerden dolayı federasyonun desteğinin eksik olması yüzme sporundaki verimliliği düşüreceğini ve olumsuz yönde etkileyeceğini düşünmekteyiz.

Tablo 3'te Yüzme antrenörlerinin yüzme federasyonundan beklentilerine göre incelenmesi bakıldığında antrenörlerin büyük çoğunluğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine daha fazla destek almak istediklerini (%29,2) ve bölgesel sıkıntıların federasyon tarafından dikkate alınması gerektiğini (%16,7) söylemektedirler. Karadağ (2013)'te çalışmasında iletişim becerisinin sonuçlarını Türkiye Yüzme Federasyonunun mevcut antrenör sisteminde kullanılmasını, antrenörlerde lider kimliği oluşturuvcu veya bu kimliği artırıcı davranışlarda bulunulması ile ilgili

eğitimler verilmesini, sadece performans değil antrenörlerin davranış biçimleri ile ilgili de takipler yapılması gerektirdiğini söyleyerek, yüzme federasyonun antrenörler üzerindeki çalışmalarını artırma hususunda bizleri desteklemektedir.

Tablo 4'te yüzme antrenörlerinin mesleki kariyeri ile ilgili hedefleri ve beklentilerine bakıldığında antrenörler çalıştırmakta olduğu sporcuların profesyonel düzeye ulaşması (%16,7) milli takımlar düzeyinde sporcu yetiştirmek (%16,7) ve bunun yanında akademik kariyer yolunda bir adım olarak görmek, ülke yüzme sporunun daha iyi yerlere ulaşmasını sağlamak ve ahlaklı ve başarılı sporcu yetiştirmek olarak hedefler koymaktadırlar. Demir (2018)' e göre, Antrenör, aynı amaç uğruna sporcuları üstün performans ile hareket etmelerini sağlayabilmesi için uzun süre aynı sporcularla beraberliği çok önemlidir. Çünkü antrenör ve sporcu arasındaki kuvvetli bağ, yüksek performans ve her iki taraf içinde göreve bağlılık gelişmektedir. Bu durum mesleki kariyer bağlamında çalışmamızın hedefleri ile uyumaktadır. Çalışmamızın amacını destekler niteliktedir.

Tablo 5'te yüzme antrenörlerinin gelişim seminerlerinden beklentilerine göre incelediğimizde antrenörlerin gelişim seminerlerinin ulaşımı kolay illerde düzenlenmesi(%20,8), seminer sayısının artırılması (%12,5),eğitici ve verimli seminerlerin düzenlenmesi(%12,5) ve daha fazla seminere katılıp kendini geliştirmek (%12,5) istediklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 6'da yüzme antrenörlerinin çalışma ortamında yaşadığı fiziki eksiklik ve sorunlara bakıldığında tesislerin yüzme çalışmalarına uygun olmayışı (%41,7), havuz suyu hijyeninden kaynaklı sorunlar (%16,7) ve bunu takiben havuz materyallerinin eksikliği(%12,5) ve ısınma ve çirpınma havuzlarının olmayışı (%12,5) yüzme antrenörlerinin yaşadıkları havuz fiziki sorunlar olarak görülmektedir. Öztürk'e (2011) göre; ders araç ve gereçlerinin eksikliği beden eğitimi dersinin uygulanmasında görülen önemli aksaklıklardan biridir. Ayrıca; Pepe, Bozkurt (2011), Kimpston (1985), Tobin (1987), Gallagher (2000) ,Öztas, Özay (2004) yaptıkları çalışmalarda, “araç-gereç yetersizliği” derslerin amaçlarına ulaşmasını etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Çalışmamızla benzerlik göstermektedir.

Tablo 7'de yüzme antrenörlerinin çalışma yaptığı havuzdan tam olarak yararlanıp yararlanmadığına yüzme antrenörleri (%91,7) hayır cevabını vererek yararlanmadıklarını söylemektedirler. (8,3) ise evet cevabını vererek yararlandıklarını söylemektedirler.Taymaz (2011), “Ders saatlerinin yetersiz olması” sorusu, okul türü değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlıdır ($P<0,05$). Yani, okul türüne göre verilen cevaplarda görüş ayrılığı vardır. “Ders saatlerinin yetersiz olması” sorusuna, özel okulların devlet okullarına göre çoğunlukla katılmadıkları gözükmektedir. Bu durumu da özel okulların salon, saha ve malzeme yönünden devlet okullarına göre daha fazla imkana sahip olduğu için ders saatlerini verimli geçirmelerine bağlanabilir. Ayrıca; Pepe, Bozkurt (2011), Kimpston (1985), Tobin (1987), Gallagher (2000) ,Öztas, Özay (2004) yaptıkları

çalışmalarda, ders saatlerinin yetersiz olması, derslerin amaçlarına ulaşmasını etkileyen faktörlerin basında gelmektedir. Çalışmamızda olduğu gibi tesisten tam yararlanamamak, ders yetersizliği verimi düşüren başlıca sebep olmasından dolayı çalışmamıza destekler durumdadır.

Sonuç olarak; Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yüzme antrenörlerinin çalışma ortamlarının sporcu yetiştirme konusunda fiziksel olarak uygun olmadığı, çalışma ortamlarında çeşitli sorunlar yaşadıkları ve bu sorunları çözme konusunda federasyondan destek alamadıkları anlaşılmaktadır. Antrenörlerin kişisel gelişim konusunda sorunlar yaşadıkları ve bu sorunların çözülmesi hususunda gelişim seminerleri ve yarış talebinde bulundukları görülmektedir.

KAYNAKLAR

1. Biçer T. (2006). Şampiyonluğun Psikolojisi. 1. Baskı. Beyaz Yayınları, İstanbul.
2. Çelebi Ş. (2008). Yüzme Antrenmanı Yaptırılan 9–13 Yaş Gurubu İlköğretim Öğrencilerinde Vücut Yapısal Ve Fonksiyonel Özelliklerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Kayseri. (Prof Dr. Bekir Çoksevim).
3. Demir. M. (2018) Yüzme Antrenörlerinin İletişim Becerileri İle Yüzücülerin Motivasyon Düzeylerindeki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Sağlık Bilimler Enstitüsü. Süleyman Demirel Üniversitesi.
4. Gallagher JJ (2000): *Teaching for understanding and application of science knowledge*, School Science and Mathematics, 100 (9), 310-319.
5. Gölleroğlu, İ. (2010). Türkiye’de yüzme branşı ile uğraşan sporcuların spor yaşamlarının erken yaşta sona ermesinin nedenleri.
6. Karasar, N. (1995). Bilimsel Araştırma Yöntemi (7. Basım). Ankara: 3a Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd. Fiti.
7. Kimpston RD (1985): *Curriculum fidelity and the implementation tasks employed by teachers*, a research study, Journal of Curriculum Studies, 17 (2), 185- 195.
8. Konter E. (1996). Bir Lider Olarak Antrenör. Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.
9. Öztas H, Özay E (2004): *Biyoloji öğretmenlerinin biyoloji öğretiminde karşılaştıkları sorunlar (Erzurum örneği)*, Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt 12, No 1,s:69-76.
10. Öztürk D (1991) *Eğitim kurumlarında beden eğitimi dersinin uygulanmasında karşılaşılan zorluklar ve çözüm yolları*, 1. Eğitim Kurumlarında Beden Eğitimi ve Spor Sempozyumu, izmir.
11. Pepe K, Bozkurt D (2011): *Research for determing on what level Physical education and sport lesson, carried out in elemantary schools, research it aims*, Physical Education and Sport, Ovidius University, Science Movement and Health, Vol 11, Issue 1, Romania.

12. Taymaz. H . (2011) Devlet Ve Özel İlköğretim Okullarında Görev Yapan Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmenlerinin Mesleki Sorunlarının Araştırılması.Yükseklisans Tezi . Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
13. Terry P. (1991). The Psychology Of The Coach- Athlete Relationship, London.
14. Tobin, K (1987) : *Forces which shape the implemented curriculum in high school science and mathematics*, Teaching and Teacher education, 3 (4), 287-298.
15. Yıldırım, A. Ve Şimşek H.(2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık. Ankara.
16. Yılmaz İ. (2008). Sporcu Algıları Çerçevesinde Farklı Spor Branşlarındaki Antrenörlerin Liderlik Davranış Analizleri Ve İletişim Beceri Düzeyleri. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Z Çimen).

EVLİLİK PROGRAMLARINDA KADININ RESMEDİLME ŞEKLİ: KADINLARIN İLK TANITIMLARININ İNCELENMESİ

Ahmet Kenan SAYIN
Öğr. Gör, İnönü Üniversitesi Malatya MYO, aksayin44@gmail.com

Vedat YILMAZ
Dr. Öğr. Üyesi Van Yüzüncüyıl Üniversitesi,vedatyilmaz1977@gmail.com

ÖZET

Türkiye’de yakın zamanda birçok evlilik programı yapılarak toplumun ve medyanın en önemli gündemini teşkil etmiştir. Televizyon kanallarında çok fazla izlenen ve sonra yayından kaldırılan bu evlilik programları iletişim ve sosyoloji alanında incelenmesi gereken bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle bu programlarla, toplumda kadın ve erkek tanımları veya evlilik ve aile konuları hakkında önemli bilgilere ulaşılabilmektedir.

Araştırmaya tüm evlilik programları ve izleyici kitleleri araştırılarak başlanmış, evlilik programlarında en fazla talibi bulunan ve en fazla ekranda yer tutan kadınların (en fazla izleyici kitlesini elinde bulunduran FOX TV'nin evlilik programı incelenerek) ilk tanıtımları ve özelliklerinin yazılı ve görsel sunumları analiz edilmiştir. Araştırmada evlilik programlarında kadına ve erkeğe nasıl bir rol biçildiği, özellikle kadınların ekranlardaki tasvirleri ve nasıl resmedildiği, evlilik programları konuları üzerine yapılan çalışmalardan yararlanılarak ve ilgili program kayıtları izlenerek bulunmaya çalışılmıştır. Analiz için kadınların en fazla ve öncelikli belirtilen özellikleri gruplanarak kategorisel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda söz konusu evlilik programı içerisinde kadınların ilk yazılı ve görsel tanıtımları incelenmiştir. Bu inceleme ve analizde bazı özelliklerin kadına yakıştırıldığı ve kadının bir resmedilme ve tasvir şeklinin olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Evlilik, Evlilik Programları, Kadın

Giriş

Bu araştırmada Türkiye’de yayınlanan evlilik programlarında oluşturulan kadın tasvirlerini ortaya çıkarabilmek için içerik analizi uygulanmıştır. (Öncelikle bu programların kayıtlarından bazıları izlenmiş, takip eden kişilerden bilgi alınmış ve mevcut ilgili akademik çalışmalar incelenmiştir.) Bu amaçla izleyici kitlesi en fazla olan FOX TV’de Zuhal TOPAL’la evlilik programı ve bu programda en çok izlenen ve en fazla TV’de görünen kadınların, ekranlardaki ilk

tanıtımları incelenmiştir. Araştırmanın evreni Türk televizyon kanalları, örnekleme de en çok izlenen evlilik programıdır.

Araştırmada, televizyonda yayınlanan evlilik programlarının izleyicileri (ve toplumu) yalnızca eş arayanlar konusunda değil kadın ve erkek tasviri konusunda da etkilediği varsayılmıştır.

Televizyon izlemeye ayrılan zaman, diğer kitle iletişim araçlarına ayrılan zamandan çok daha fazladır. Televizyon genel itibariyle eğlendirici ve bilgilendirici bir eşya olarak görülmektedir. İzleyici açısından bilginin kolay alınabildiği ve boş zamanını değerlendirebildiği bir araçtır. Ancak her ne kadar eğlendirici ve bilgilendirici bir eşya olarak görünse de televizyon aynı zamanda ideoloji ve değerlerin de taşıyıcısıdır.

Evlilik programları, belli çekim teknikleri, dekorlar ve uygun müzik kullanılarak hazırlanmakta ve bir kurgu ile izleyicilerin dikkatini çekmekte ve toplumun büyük bir kesimi tarafından izlenmektedir. Yayınlanan evlilik programları incelendiğinde kadın-erkek ilişkilerinin çarpık bir şekilde yansıtılarak, evlilik ve aile konusunun çoğunlukla değersiz bir halde sunulduğu görülür. Hem evlilik açısından hem de toplumdaki ve medyadaki kadın ve erkeğin tasviri açısından da bizlere bilgiler vermektedir. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 2012 yılında onayladığı "Popüler Kültür ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Evlilik Programları: Esra Erol'da Evlen Benimle Örneği " başlıklı yüksek lisans tezine dayanarak hazırlanan makalede (Akıner-Eren, 2012: 2) ; Medya endüstrisinin, kadını, erkeği, aileyi ve ilişkileri hiçeştirdiği, medyanın, hiçbir kültürel altyapısı olmayan ve kimliksiz içerikler sunarak aile ve evlilik değerlerini anlamsızlaştırdığı ve evlilik programları adı altında uzun yıllardır yayınlanmaya devam eden bu programların, evliliğin ve aile kurumunun toplumsal, siyasal, dini ve ahlaki boyutunu ortadan kaldırdığı gerekçesiyle tartışmalara neden olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu programlar medyanın bir aracı olarak, toplumun davranış biçimi, değerleri ve normları üzerinde de önemli bir etkiye sahip olabilmektedir.

"Evlilik" ve "bireyler arası ilişkilerin" birer eğlence malzemesi olarak kullanıldığı bu programlarda "ideal eş" ve "ideal evlilik" konuları üzerinde konuşulur. Zaman zaman program içerisindeki psikolog veya stüdyo içerisindeki locada bulunan izleyiciler yayın içerisinde yorumlar ve açıklamalar yapmaktadır. Bu bağlamda evlilik programları, Fox TV'de Zuhal TOPAL'la evlilik programında ki en fazla izlenen kadınlar örneği üzerinden kategorisel analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Bu analiz yönteminde mesajların kodlanması ve anlamlarının işlenmesi gerekir. Bu çalışma için bilinen bir kategori yerine evlilik programlarının analizine (kadınların resmedilmesine) uygun olduğu düşünülen bir kategori sistemi geliştirilmiştir. Bu sistemde; programda öne çıkan konu ve yoğunluktaki tanımlar (mesajlar) ele alınarak bir kategorilendirme yapılacaktır.

Yöntem

Araştırmada Türkiye’de yayınlanan evlilik programları ve bu programlarda oluşturulan kadın tasvirlerini, kadının resmedilme şeklini ortaya çıkarabilmek için bir inceleme yapılarak, içerik analizi tekniği uygulanmıştır. Bu amaçla izleyici kitlesi en fazla olan FOX TV’de "Zuhal TOPAL’la" isimli evlilik programı ve bu programda en çok izlenen ve en fazla talibi gelen kadınların, sıklıkla her programda tekrarlanan, ekranlardaki ilk tanıtımları incelenmiştir. Araştırmanın evreni Türk televizyon kanalları, örnekleme de en çok izlenen evlilik programı ve bu programdaki en fazla yer alan adayların görsel ve yazılı şeklindeki ilk tanıtımlarıdır.

Araştırmaya tüm evlilik programları ve izleyici kitleleri incelenerek başlanmış, evlilik programlarında en fazla talibi bulunan ve en fazla ekranda yer tutan kadınların ilk tanıtımları ve özelliklerinin yazılı ve görsel sunumları analiz edilmiştir. Analiz sonucunda evlilik programlarında kadına nasıl bir rol biçildiği, özellikle kadınların ekranlardaki tasvirleri ve resmedilme biçimleri bulunmaya çalışılmıştır. Analiz için kadınların en fazla ve öncelikli belirtilen ilk tanıtımlarındaki özellikleri gruplanarak kategorisel analiz yöntemi kullanılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma için (içerik analizlerinde daha önce geliştirilmiş bir kategori yerine) evlilik programlarının analizine ve kadınların resmedilme şekline uygun olduğu düşünülen bir kategori sistemi geliştirilmiştir. Nuri BİLGİN’in Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi isimli kitabında belirttiği üzere (Bilgin,2006: 19); Analiz kategorileri çok çeşitli boyutlara dayanabilir. Örneğin, kişileri betimlemede kullanılan özellikler vb. gibi. Kategorilendirme aşamasında daha önceden geliştirilmiş kategoriler esas alınamadığında yeni bir kategorilendirme sistemi geliştirilebilir demektedir. Araştırmada geliştirilen sistemde; programda yer alan kadınların öne çıkan özellikleri (mesajlar) ve yoğunluktaki konular sırasıyla ele alınarak bir kategorilendirme yapılmıştır. Kategorilendirme ile oluşturulan konular (gruplar) programda yer alan söylemler ve anlatımlarla işlenmeye ve belli sonuçlar bulunmaya çalışılmıştır.

1.Seçilen Evlilik Programlarının İncelenmesi

Çalışmada, Zuhal TOPAL’la evlilik programında en fazla izlenen kadınlar örneklem alınmış seçilen tanıtımlardan, kadınların çeşitli özellikleri baz alınarak incelenmiş, grupların oluşturulması yolu ile kadın kimliği, ne şekilde sunulduğu ve evlenilecek bir kadının programdaki temel özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Oluşturulan gruplar, programda kadınların yaşını, medeni halini, yaşadığı yeri ve geçmişte ki medeni durumları ile çocuğu varsa sayısı gibi özelliklerinin yanında kadının fotoğrafındaki kostümü ve makyajını da esas alarak düzenlenmiştir. Program içerisinde sunucu ve konuklar tarafından sıklıkla dile getirilen bu konular eş adaylarının seçimlerini *etkileyen belirleyici* başlıklardır.

2. Kadın Adayların İlk Tasviri

Program içerisinde en fazla ekranda kalan ve talipli sayısı diğer kadınlara göre fazla olan Hanife ve Sevgi Hanım'ın tasvirlerini incelediğimizde; ilk fotoğraflı ve yazılı ekran tanıtımları şöyledir:

Örnek 1- **Hanife Hanım**: 20 yaşında, hiç evlenmemiş, İzmir'de yaşıyor.

(Kıyafet olarak bir başörtüsü ve uyumlu kapalı bir elbise - Vesikalık Fotoğraf)

Örnek 2-**Sevgi Hanım**: 22 yaşında, hiç evlenmedi, Kütahya'da yaşıyor.

(Kıyafet olarak bir gömlek ve uyumlu bir elbise-Vesikalık Fotoğraf)

Bu ilk tasvirler erkek ve bayan adayların genelinde bu şekilde verilmektedir. Ancak bazen erkek ve kadın adaylarda mesleği veya çalışıp çalışmadığı belirtilmekte ve boşanmış olup çocuğu olan adaylarda ise kaç çocuğu bulunduğu yer almaktadır. Bu ilk tanıtımları gruplara ayırarak başlık başlık ele alıp programdaki mesajlarıyla birlikte analiz ettiğimizde bazı tespitlere ulaşmak mümkündür.

2.1. Kadının Yaşı

Kadın ve erkek adaylarda yaş ilk sırada belirtilen bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Programa katılan kadın adaylar incelendiğinde, yaş olarak genç sayılabilecek yaşlardadır. Türk toplumunun ataerkil yapısına uyularak söylenirse, programa katılan bayanların çoğunluğu erkek adaylarına göre genç yaşta oldukları ve çoğunlukla da kendisinden büyük yaşta olan erkeklerle evlenmeyi istedikleri görülmektedir.

Aynı şekilde ATV kanalındaki evlenme programını inceleyen çalışmada da benzer bir tespit yapılmıştır (Akıner-Eren, 2012: 10):

"Kadının yaşı erkeğin yaşından büyük olduğunda garip bir durum olarak karşılanırken erkeğin yaşı kadının yaşından büyükse, olması gereken bir durum gibi kabul edilmektedir. Bu konu için hiç kimsenin mantıklı bir açıklaması olmamasına rağmen, bu durum herkes tarafından kabul edilmiş ve içselleştirilmiş gözükmektedir."

2.2. Kadının Medeni Hali

Adayların yaşlarından sonra ikinci sırada daha önce evlenip evlenmediği konusuna yer verilmektedir. Program içerisinde kadın için evlilik yapıp yapmama önemli bir konu olup erkek adaylar için bu konu kadınlardaki gibi önemli sayılmamaktadır. Örneklem olarak seçilen talipliler hiç evlenmemiş kişilerdir. Burada şu sonuç ortaya çıkmaktadır; kadınların evlenip boşanması kadın için olumsuz bir özelliktir ve bu erkek adaylar için evlenilecek kadın seçiminde dikkat edilmesi gereken önemli bir konudur. Program kayıtları incelendiğinde bu durum sıklıkla görülür.

2.3. Kadının Giyimi ve Yüz Güzelliği

Kadının medya içerisinde cinselliğinin öncelikli kullanılması alışılmış bir durumken, özellikle ilk yazılı ve görsel tanıtımlarda kadın adayın cinsellik özelliğinin çok kullanılmadığı göze çarpmaktadır. Örneğin erkek ve kadın resimlerinde aynı sade şekil görülür ve adaylar için vesikalık fotoğraf kullanılmış, boydan bir fotoğraf kullanılmamıştır. Yani adayların yüz görünimleri ön planda değerlendirilmektedir. Ancak program ilerlerken bu durum değişmektedir, yoğun makyaj ve eğer tesettürlü bir bayan değilse cinselliğin öne çıktığı elbiselerle adaylar programa katılmaktadır.

2.4. Kadının Fotoğrafı

Kadın ve erkek adaylar için ilk tanıtımlarda vesikalık şekilde çekilmiş fotoğraflar ve fotoğraf üzerinde sağ tarafta yer alacak şekilde adayın özellikleri yazılmıştır. Erkek ve kadın adayların fotoğraflarında belirli bir ayrılık bulunmamaktadır. Yani fotoğraflı ilk tanıtımda bir eşitlik göze çarpmaktadır.

Adayların fotoğraflarında; adayın isminin yazılı olduğu bir yaka kartı ile çekilmiş ve cinselliğin kullanılmadığı, sade günlük elbiseler göze çarpmaktadır. Bu tarz fotoğraflar evlilik açısından Türk toplum yapısına uymakta ayrıca kişilerin boy, kilo vb. fiziksel özellikleri buradan anlaşılamamaktadır. Diğer fiziksel özellikleri üzerinde bilgi bulunmamaktadır. Bu özellikler program içerisine bırakılmış, kadının yüz güzelliği öncelikli konuma alınmıştır.

2.5. Kadının Yaşadığı Yer

Kadın ve erkek adayların ilk tanıtımlarında son sırayı yaşanan yer almaktadır. Sunucu veya Locadaki kişiler bazı konuşmalarında yaşanan yerin kültür ve evlilik açısından büyük etkileri olduğunu belirtmektedir. Evlilik açısından eş adaylarının yaşadığı yerler, doğduğu veya ailesinin bağlı olduğu yerlerden daha önemli görülmektedir. Batı illerinde yaşadığını dile getiren kadınların doğu illerinde yaşayan kadınlara göre daha fazla taliplisi olduğu sonucuna da ulaşılabilir ki, örneklem seçilen kadınlar (Hanife ve Sevgi) batı illerinde yaşamaktadır. Sonuç olarak yaşadığı yere göre kadına evlilikte uyum ve kültür açısından bir değer biçildiği söylenebilir. Diğer taraftan yaşanan yerde evlilik sonrası kalmak isteyip istemediği de programda sıkça dile getirilmektedir.

2.6. Kadının Mesleği

Erkeklerin ilk tanıtımlarında çoğunlukla yer alan meslek-iş durumu, kadın tanıtımlarında nadiren verilmektedir. Program içerisinde de kadının mesleğinden ziyade çalışıp çalışmayacağı üzerinde konuşulmaktadır. Erkek adaylarında bir meslek veya çalışma durumu önemli ve gerekli görülmekte ancak kadın tanıtımlarında bu durum önemsizlenmektedir. Sonuç olarak programın

genelinde, bir kadın için çalışmak veya meslek sahibi olmak önemli değildir ve evliliklerde erkeğin bu sorumluluğu üstlenmesi gerektiği sıkça ele alınmaktadır. Aynı şekilde ATV kanalındaki (Esra EROL'da Evlen Benimle) evlenme programını inceleyen çalışmada da benzer bir tespit yapılmıştır (Eren, 2012: 11):

Kadın ve erkekler arasında görülen en önemli farklardan biri, çalışma hayatı ve meslek konusu üzerinedir. Erkekler kendilerini tanıtırken çalışıp çalışmadığından değil doğrudan mesleğinin ne olduğundan bahsetmektedir. Bu durum kadınlara geldiğinde konu bambaşka bir hal almaktadır. Kadınların öncelikle çalışıp çalışmadığı, ileride çalışıp çalışmayacağı sorulmaktadır. Kadınlar bu soruya “çalışıyorum”, “çalışmak isterim”, “çalışmak istemiyorum”, “çalışıyorum ama çalışmayabilirim” ya da “gerekirse çalışabilirim” gibi yanıtlar verebilmektedir.

3. SONUÇ

Evlilik programları, belli çekim teknikleri, dekorlar ve uygun müzik kullanılarak hazırlanmakta, bir kurgu ile izleyicilerin dikkatini çekmekte ve toplumun büyük bir kesimi tarafından izlenmektedir. Evlilik ve bireyler arası ilişkilerin birer eğlence malzemesi olarak kullanıldığı bu programlarda "ideal eş" ve "ideal evlilik" konuları üzerinde konuşulmaktadır. Zaman zaman program içerisindeki psikologlar ile stüdyo içerisinde locada bulunan izleyiciler yorumlar ve açıklamalar yapmaktadır.

Araştırmada Türkiye’de yayınlanan evlilik programları ve bu programlarda oluşturulan kadın tasvirlerini ortaya çıkarabilmek için bir inceleme yapılarak, içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. Bu amaçla izleyici kitlesi en fazla olan FOX TV’de "Zuhal TOPAL’la" isimli evlilik programı ve bu programda en çok izlenen ve en fazla TV’de görünen kadınların, sıkça yer alan ekranlardaki ilk tanıtımları incelenmiştir. Araştırmanın evreni Türk televizyon kanalları, örnekleme de en çok izlenen evlilik programı ve bu programdaki adayların ilk görsel ve yazılı tanıtımlarıdır.

Araştırmaya tüm evlilik programları ve izleyici kitleleri incelenerek başlanmış, evlilik programlarında en fazla talibi bulunan ve en fazla ekranda yer tutan kadınların ilk tanıtımları ve özelliklerinin yazılı ve görsel sunumları analiz edilmiştir. Araştırmada evlilik programlarında kadına nasıl bir rol biçildiği, özellikle kadınların ekranlardaki tasvirleri ve nasıl resmedildiği bulunmaya çalışılmıştır. Analiz için kadınların en fazla ve öncelikli belirtilen özellikleri gruplanarak kategorisel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışma için (içerik analizlerinde daha önce geliştirilmiş bir kategori yerine) evlilik programlarının analizine ve kadınların resmedilme şekline uygun olduğu düşünülen bir kategori sistemi geliştirilmiştir. Bu sistemde programda kadınların öne çıkan özellikleri (mesajlar) ve yoğunluktaki konular sırasıyla ele alınarak bir kategorilendirme yapılma yoluna gidilmiştir.

Kategorisel analiz yöntemi ile ilk yazılı ve görsel sunumlar incelendiğinde belli bazı konulara ve mesajlara ulaşılmaktadır. Konulardan oluşturulan gruplara baktığımızda; programda kadınların yaşının, medeni halinin, yaşadığı yerin ve geçmişte ki medeni durumları ile çocuğu olup olmadığının ve varsa sayısının, kadının fotoğrafındaki kostümünün gruplara ayrılarak analiz edilebileceği görülmüştür. Bu çalışmadaki analizlerde; programa katılan bayanların çoğunluğunun erkek adaylara göre genç yaşta oldukları ve çoğunlukla da kendisinden büyük yaşta olan erkeklerle evlenmeyi istedikleri görülmektedir. Medeni durum açısından, kadınların evlenip boşanmasının kadın için olumsuz bir özellik olduğu ve bu durumun erkek adaylar için evlenilecek kadın seçiminde dikkat edilmesi gereken önemli bir konu olduğu göze çarpmaktadır. Kadın adayın ilk tanıtımlardaki fotoğraf ve giyimlerinde cinsellik özelliğinin kullanılmadığı sade bir giyim ve görünümün esas alındığı görülmekte, bu durumun toplum yapısına ve ailedeki "anne" profiline yakın olduğu için tercih edildiği düşünülmektedir. Kadın eş adaylarının yaşadığı yerlerin, doğduğu veya ailesinin bağlı olduğu yerlerden daha önemli sayıldığı ve böyle yansıtıldığı, kadının mesleğinden ziyade evlendikten sonra çalışıp çalışmayacağı üzerinde konuşulduğu ve kadınlar için meslek sahibi olmanın erkeklerdeki gibi gerekli bir özellik olmadığı, sadece evlendikten sonra çalışıp çalışmayacağı konusunun önemli olarak yansıtıldığı görülmektedir. Sonuç olarak, analizlere bakıldığında; programda erkek egemenliği olan bir toplum yapısının ağırlığı göze çarpmakta ve evlenilebilecek ideal bir kadın eş adayının özellikleriyle resmedildiği ortaya çıkmaktadır. Bu resme göre ideal bir (kadın) eş adayı; evleneceği erkekten genç yaşta ve güzel görünümlü olmalı, daha önce evlenmemiş ve büyük bir ilde yaşamını sürdüren bir kişi olmalıdır. Ayrıca kadının bir mesleğinin olup olmaması önemli görülmemektedir. Bununla birlikte fiziksel güzelliği içerisinde boy, kilo gibi özellikler ile kişisel özellikleri arka plana atılmakta veya bu konular ilgiyi çekmek için program içerisinde eş adaylarının birlikteki sohbetlerine veya gezilerine bırakıldığı görülmektedir.

Kaynakça

Bilgin, N. (2006) Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Akiner, N., Eren, Ş., (2012) Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Evlilik Programları, İletişim Araştırmaları Dergisi, Akdeniz Üniversitesi Yıl:3 Sayı: 5-6

Hanife Hanım ilk tanıtım, <http://tr.zuhoo.net/magazin/hanife-hanim-esra-erolladan-zuhal-topala-neden-gitti-hanife-hanim-kimdir-h2736.html> (Erişim Tarihi: 01.06.2016)

Sevgi Hanım İlk Tanıtım, <https://www.youtube.com/watch?v=K5WWqvVOLXg> (Erişim Tarihi: 01.06.2016)

FOX TV Zuhale TOPAL'la programları, <http://www.fox.com.tr/Zuhale-Topalla/izle> (Erişim Tarihi: 02.06.2016)

FINANCING OF CURRENT ACCOUNT DEFICIT

Selim COREKIOGLU

Szent Istvan University , PhD school of Management and Business Administration, Budapest,
HUNGARY

Email: Corekcioglu.selim@phd.uni-szie.hu

ÖZET

Cari işlemler dengesi, ülke ekonomileri için makroekonomik istikrar açısından önemli bir unsur olarak görülmektedir. Bu açıdan, makroekonomik istikrarın sağlanması için sürdürülebilir cari işlemler dengesine ihtiyaç vardır. Özellikle, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler bu tür sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunu çözmek kolay olmasa da, bir şekilde çözülmesi gerekir. Bu sorunu çözmek için çeşitli aktiviteler yapılabilir. Katma değeri yüksek mallar üretilebilir, bu durum ihracat hacminin artmasını sağlayacaktır. Teknoloji yoğun ürün üretmek, bu sorun için başka bir çözüm olabilir. Yine ülkeye doğrudan yabancı yatırımı çekmek, açığın azalmasına da katkıda bulunacaktır.

ABSTRACT

Current account balance is considered as an important item in terms of macroeconomic stability for countries' economies. In this respect, the sustainable current account balance is needed to ensure macroeconomic stability. Especially, developing countries such as Turkey encounter this kind of problem. Although it is not easy to solve this problem, it should be solved somehow. To solve this problem, several activities can be conducted. It can be produced goods with high added value, so this will lead export volume increase. Producing technology-intensive commodity may be another solution for this problem. Attracting foreign direct investment will also contribute to reduce the deficit.

Keywords: Current account, deficit, economy

JEL Codes: E60, F32, H61

1. Introduction

In the recent years, the number of countries which has current account deficit increases and this situation makes economies fragile against any external shock and crises(Bongers & Torres, 2017). Transaction in the current account of country is one of the main indicators of the performance of the economy, so it can be said that it is very crucial for economic decision. Current account is one of the four main accounts of the balance of payments which are current account, capital account, financial account, net errors and omissions.

The balance of payments indicates the economic transactions between resident people in an economy and other resident people in other economies in a certain period of time(“TCMB - Ödemeler Dengesi İstatistikleri,”). Current account includes import of goods and services and import of goods and services. Capital account includes non-financial assets such as copyright, trademark and licenses. In the financial account, long and short-term capital imports or exports from one country to another (direct investments, portfolio investments and other investments) and reserve assets (such as foreign

exchange assets and securities, receivables from IMF etc.). Finally, differences between the accounts are monitored in net errors and omissions. In the balance of payments, the sum of all accounts must be zero. However, because of different calculation methods, there may be differences. This difference is recorded as a residual in the net error and omission item with the mark it carries, and so the total is equal to zero (Eğilmez, 2014). If the income from current account is more than the current account costs, current account deficit will occur and this deficit financed by external borrowing or the sale of domestic assets (Obstfeld & Rogoff, 1996).

2. Current Account Balance Around The World And Turkey

The increase of the current account deficit is one of the most important problems of the economies. While some countries solved this problem, some countries could not solve. In table-1 below, current account balance volume of some countries can be seen. The table was ordered by 2017 volume, current account balance volume of countries.

Table: 1 Current Account Balance* Ranking of Countries (First 20 countries and Turkey)

Rank	Countries	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	Germany	210.893	198.872	193.034	228.666	248.918	253.034	289.171	300.814	297.319	295.407
2	Japan	142.116	145.678	220.888	129.597	60.117	46.379	36.351	136.472	193.996	195.801
3	China	420.569	243.257	237.810	136.097	215.392	148.204	236.047	304.164	202.203	164.887
4	Netherlands	38.956	50.019	61.820	81.320	89.546	85.496	75.933	48.501	62.915	87.291
5	Korea, Rep.	1.753	33.088	27.951	16.638	48.791	77.259	83.030	105.119	97.924	75.231
6	Italy	-66.847	-40.321	-73.018	-68.225	-7.324	21.288	40.152	26.862	47.441	55.126
7	Singapore	27.831	32.418	55.421	59.667	49.323	48.341	56.030	52.029	55.542	53.913
8	Thailand	931	22.189	11.486	9.427	-1.698	-4.861	15.224	32.113	48.208	50.211
9	Switzerland	13.188	40.721	85.822	54.661	71.178	79.755	59.949	76.458	63.280	45.360
10	Russian Federation	103.935	50.384	67.452	97.274	71.282	33.428	57.513	67.777	24.517	33.271
11	Ireland	-15.297	-5.001	2.319	2.828	9.245	14.438	8.914	31.670	14.349	29.099
12	Denmark	10.413	11.323	21.051	22.682	20.461	26.686	31.353	24.953	24.695	26.270
13	Spain	-152.546	-63.720	-56.363	-47.061	-3.420	20.754	14.134	13.776	27.901	25.008
14	Norway	72.915	45.169	50.258	66.454	63.595	53.450	54.965	31.106	14.766	22.367
15	Sweden	40.803	25.918	29.196	31.438	30.417	30.298	26.017	21.215	19.219	16.985
16	Macao SAR, China	3.354	6.049	11.089	14.999	16.893	20.742	18.912	11.484	12.341	16.662
17	Hong Kong SAR, China	32.872	21.156	16.012	13.808	4.147	4.191	4.057	10.264	12.711	15.885
18	Iraq	28.440	-1.129	6.488	26.126	29.541	16.092	15.856	-2.762	2.158	14.892
19	Saudi Arabia	132.322	20.955	66.751	158.545	164.764	135.442	73.758	-56.724	-23.843	10.464
20	Nigeria	29.150	13.867	13.111	10.668	17.374	19.049	913	-16.019	2.714	10.381
166	Turkey	-39.425	-11.358	-44.616	-74.402	-47.963	-63.642	-43.610	-32.145	-33.139	-47.347

Note:* Indicates Million \$

Resource: ("Current account balance," 2019)

As it is seen in table, in the first 5 row, there are Germany, Japan, China, Netherlands, Korea Republic. In the 6th row, while Italy was facing current account deficit problem until 2012, they solved their problem in 2013 and they have current account surplus since 2013. For example, Singapore has also current account balance stability, while they had 27.831 million \$ in 2008, they had 49.323 million \$ 52.029 million \$ 53.913 million \$ in 2013, 2015 and 2017 respectively. When it was examined

Current Account Balance of Turkey, it was seen that there were always deficit in the balances. While the deficit was -39.425 million \$ in 2008 it was -43.610 million \$ in 2014 and -47.347 million \$ in 2017.

3. Methodology of the Research

It was aimed in this study to make detailed research on current account deficit by using literature review. It is also used different method comparison for analyze on on current account deficit.

4. Literature Review

(Uysal, Yilmaz, & Taş, 2015) studied on energy. They wrote that Turkey's current account deficit was very high because of the need for energy which almost all imported for production need. In this study, as a result of analysis using growth, energy consumption and current account deficit data, it was observed that the variables move together in the long term and they are cointegrated in the long term. it was also concluded that energy consumption and growth affected each other. As a result, it was found that the variables were co-integrated and there was a long term relationship between these variables (Uysal et al., 2015).

Labonte says that current account balance includes important information about the crises and it may be considered as an indicator of the exchange rate crises that may be experienced in the future. He also says major current account deficits in developing countries are the most important indicator in financial and foreign exchange crises. In this respect, the current account deficit of countries is very important in terms of sustainability of economic stability (Labonte, 2005).

In the study of (Doğan & Bayraç, 2014), it was stated on economic growth based on external financing in developing countries through current balance and optimal current balance series. however, it was found that those situations lead to fragilities in the economy unsustainable the current account deficit. there are some structural problems such as the overvalued TL caused by high rate of growth of Domestic demand, having a high level of imports based on consumption, from dependence on foreign energy and intermediate goods during production. these problems should be solved by implementing structural change policies.(Doğan & Bayraç, 2014)

In another study it was claimed that if the ratio of a country's current account deficit to its national income is more than 5% it is considered as a risk for the economy. this situation is expected to result in slow income growth and exchange rate problem. In addition to that, the growth rate, the savings - investment balance, the ratio of exports to GDP, the financial structure, also affects the sustainability of the current account deficits. If the current account deficits are financed by short-term borrowings and external reserves, it will cause problem in the future (Freund & Warnock, 2005).

In another study, using data from the 1960-2016 period, it was examined if triplets deficit hypothesis is valid or not for Turkey's economy. In this context, firstly; The series were examined by ADF unit root test and the series were not stationary at the level values, and they became stationary when the first differences were taken. The existence of the cointegration relationship between the series was examined by Johansen cointegration test. As a result of cointegration analysis; It was found that the cointegration relationship exists between the current deficit, the budget deficit and the savings-investment deficit series and series move together in the long term. The causality relations between the variables were examined by Granger causality analysis based on the error correction model. According to the results of short-term causality analysis, short-term causality towards the budget deficit was obtained from the current deficit and savings investment deficit. When the long-term causality analysis results were analyzed, it was found that there was a long-term causality towards

the current account deficit from saving deficit and budget deficit. At the end it was found that triplets deficit hypothesis is valid for Turkey economy (Kizilkaya & Öztutuş, 2018).

Roubini and Watchel stated that capital flows have an important role in terms of sustainability of the current account deficit. However, in the short term, such flows increase the sustainability they may have a negative effect on sustainability for two reasons. These capitals invested as portfolio investments, and any political instability or market conditions change may cause sudden withdrawal in the market. Another unfavorable effect is the decrease in the export revenues which is required to close the current account deficit, because if the local currency is overvalued it will reduce the country's competitiveness (Roubini & Wachtel, 1998).

(Ayla & Küçükkale, 2018) stated on the effects of savings, outflow rate and economic growth on the current account balance for Turkey, between 1980-2015 period. The main findings of the study period was that there was a positive relationship between the variables. (Ayla & Küçükkale, 2018).

5. Results and Conclusion

Reaching macroeconomic targets is very crucial to catch sustainable growth for both developed and developing countries. But achieving these goals is not always possible due to internal or and external economic factors. There are many problems, of especially developing economies, related to current account deficit such as insufficient capital, energy problem. So, the main aim should be sustainable growth by solving current account problem. Firstly, both public and private saving rate should be increased somehow. If the saving rate is not sufficient in the country foreign direct investment must be attracted to country. Technology intensive good export will also affect positively current account balance. To solve energy problem, alternative energy sources should be used during the production process.

References

- Ayla, D., & Küçükkale, Y. (2018). Cari Açık Ve Tasarruf İlişkisi: Caldéron Argümanı Bağlamında Türkiye Örneği. *Current account Deficit And Saving Relationship: The Case of Turkey Argument Of Caldéron Context.*, 32(2), 315–334.
- Bongers, A., & Torres, J. L. (2017). Fiscal Policy, the Current Account and the Twin Deficits Hypothesis. *Cuadernos Economicos de I.C.E.*, (94), 33–56.
- Current account balance (BoP, current US\$) | Data. (2019, May 6). Retrieved May 6, 2019, from The world bank data website: <https://data.worldbank.org/indicator/BN.CAB.XOKA.CD>
- Doğan, E., & Bayraç, H. N. (2014). Türkiye’de Cari Açık Sorunu Üzerine Mikro Temelli Bir Yaklaşım. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2).
- Eğilmez, M. (2014, January 14). Ödemeler Dengesini Okumak. Retrieved March 31, 2019, from Kendime Yazılar website: <http://www.mahfiegilmez.com/2014/01/odemeler-dengesini-okumak.html>
- Freund, C., & Warnock, F. (2005). *Current Account Deficits in Industrial Countries: The Bigger They are, the Harder They Fall?* (Working Paper No. 11823).
- Kizilkaya, O., & Öztutuş, F. (2018). Türkiye’de Üçüz Açık Hipotezinin Geçerliliği: Nedensellik Analizi. *The Validity Of Triplet Deficits In Turkey: Causality Analysis.*, 17(68), 1476–1488.
- Labonte, M. (2005, December 13). Is the U.S. Current Account Deficit Sustainable? [Report]. Retrieved May 6, 2019, from Digital Library website:
- Obstfeld, M., & Rogoff, K. (1996). *Foundations of International Macroeconomics*. Cambridge, Mass: The MIT Press.
- Roubini, N., & Wachtel, P. (1998). *Current Account Sustainability in Transition Economies* (Working Paper No. 6468).

TCMB - Ödemeler Dengesi İstatistikleri. (n.d.). Retrieved March 31, 2019, from Ödemeler Dengesi İstatistikleri website:

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/istatistikler/odemeler+dengesi+ve+ilgili+istatistikler/odemeler+dengesi+istatistikleri>

Uysal, D., Yılmaz, K. Ç., & Taş, T. (2015). Enerji İthalatı ve Cari Açık İlişkisi: Türkiye Örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 63-78.

‘68 KUŞAĞI’ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN TÜRKİYE’DE VE DÜNYADA GENÇLERİN SİYASİ KATILIMI

AYŞE MENTE

ÖZET

Dünyanın birçok ülkesinde yaşanan ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasi gelişmeler ışığında yönetim şekilleri de değişmiş siyasi katılıma bağlı demokratik yönetim şekli doğmuştur. Bununla birlikte katılımın niteliği, niceliği ve boyutu önem kazanmıştır. Oyu kullanacak karakter dünden bugüne yapısal ve niceliksel değişim sergilemişse de genç adını verdiğimiz 15-24 yaş arasındaki bireylerden oluşan grubun siyasi katılımının gerek dünyada gerek ülkemizde diğer yaş gruplarına oranla düşük olduğunu görmekteyiz. 68 ayaklanmalarından bu yana Türkiye’de ve dünyada gençliğin apolitik bir tavır sergilemekte olduğuna dair teoriler artmış ve bu durumun ispatı olarak da siyasi katılım oranlarındaki düşüş örnek gösterilmiştir.

Gençliğin kapitalist ekonomi sistemlerinin yaratmış olduğu konformist yaşam tarzlarını benimsemeleri ve siyasi arenada gerçekleşen faaliyetlere olan güvensizlik gibi sebeplerle depolitize edildiği vurgulanmıştır. Dolayısıyla gençliğin siyasi katılım hakkında bir tür farkındalık kazanmaları gerektiği düşüncesi günümüzün temel problemleri arasında yer almıştır. Diğer taraftan da gerek siyasi tutumlarını sosyal medyadaki bazı mecralarda beyan ederek gerek seçimlere katılmayarak gençliğin yeni bir siyasi katılım kültürü yaratmış olduğu düşünülmektedir. Günümüz gençliği 68 kuşağı gençliğinden farklı olarak modern teknolojilerle ve monarşi gibi baskıcı yönetim şekillerinin çoğunlukla demokrasiye doğru bir evrim gerçekleştirdikleri dönemlerle tanışmışlar bu durumda onları yeni yönetim şekillerinin pratikte uygulanabilir olup olmadığını sorgulamaya yöneltmiştir.

Siyasal katılımın, gençlik sosyolojisinin ve öğrenci hareketlerinin tartışıldığı bu çalışmada amaç 68 kuşağı ile günümüz genç kuşağı karşılaştırmasını sosyal, siyasi ve ekonomik yapılar bazında ele alıp incelemektir. Bu çerçevede 68 Kuşağı gençliği örneği üzerinden gençlerin siyasi yaşama katılımının dün ve bugün hakkında nicel ve nitel değerlendirmeler yapılmış, değişen sosyal yapı ve teknolojiler bağlamında yeni doğan siyasi katılım kültürleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu kapsamda yönetime katılmayı engelleyen veya katılım oranını arttıran sebepler ifade edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER: Gençlik, Siyasi Katılım, Gençlik Hareketleri, Siyasal Sistem, 68 Kuşağı

GİRİŞ

Dünyanın pek çok ülkesi siyasi yönetim biçimi olarak demokrasiyi seçmiştir. Demokratik yönetimlerin temel şartlarından biri olan halkın siyasete katılması ise ancak 90’lı yıllardan sonra devletlerin yoğun ilgi gösterdiği bir konu halini almıştır. Bu konu özelinde günümüz gençliğinin katılım oranlarında gerçekleşen düşüş de yine gerek BM’nin gerek Batılı ülkelerin dikkatini çekmekte ve gençliğin siyasal katılımına ilişkin yapılan çalışmalar artmaktadır. Genç nüfus sanayi toplumları ile bir ‘kuşak’ olarak değerlendirilmiş ve fabrikalarının kurulmasıyla birlikte yeni dünya düzeninin işçi kesimini oluşturmaya başlamıştır. 19.yüzyılda özellikle nüfusun genç kesimi siyasal aktör olarak kullanılmaya başlanmıştır. Beraberinde gelişen olaylar 20.yüzyıla gelindiğinde gençlik hareketlerine sebebiyet verdi. Siyaset, toplum, savaş, cinsellik, feminizm vs. gibi konuların etrafında yoğunlaşan ayaklanmalar kısa sürede diğer ülkelere de yayıldı. Türkiye’de de yaşanan bu

ayaklanmalar ülkede önemli derecede siyasi değişikliklere yol açmış ve eylemlerin şiddetle bastırılmaya çalışılması can kayıplarına sebep olmuştur.

68 ayaklanmalarından bu yana Türkiye’de ve dünyada gençliğin apolitik bir tavır sergilemekte olduğuna dair teoriler artmış ve bu durumun ispatı olarak da siyasi katılım oranlarındaki düşüş örnek gösterilmiştir. Gençliğin kapitalist ekonomi sistemleriyle depolitize edildiği vurgulanmıştır. Buna göre günümüz gençliğinin toplumsal ve siyasal olaylara karşı tarafsız kalmasındaki en büyük etken gençlerin konformist yaşam tarzlarını benimsiyor olmalarıdır. Tekrarlanan bir diğer nedenin ise ‘siyasi güvensizliğin doğması’ olduğunu görmekteyiz. Buna göre gençler artık demokrasinin gerçekleştiğine veya gerçekleşeceğine dair şüphe duymaktadırlar. Küreselleşme ile birlikte ülke yönetimleri de; ulusal arenanın tartışabildiği, hakkında karar verme yetkisi elde edebildiği bir mecraya dönüşmüş bu durumda halkın ve gençlerin siyasi politikalara olan güvensizliğini tetiklemiştir. Özellikle Avrupa’da ‘tepki oy’larının ortaya çıkması siyasi güvensizlik konusunu daha da önemli hale getirmiştir. Demokratik bir seçimin yapılamayacağını ifade edenler boş oy kullanarak seçimlerde siyasi tepkilerini belli etmeye çalışmaktadır. Türkiye’de ise gençliğin siyasete katılımı konusunda Emre Erdoğan şunları dile getirmektedir: “(...) gençlik siyasal katılım konusunda “katıl(a)mamaktan muzdariptir”. Geleneksel siyasal katılım biçimi olan oy verme haricindeki bütün konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan katılım türlerinde Türk gençliği adını verdiğimiz ve heterojen olduğu kuşku götürmez kitle düşük katılım skorlarına sahiptir.(...) Öte yandan Türk gençliğinin siyasal katılım konusundaki ataleti Türk toplumundan bağımsız bir şey de değildir. Siyasal katılımın hemen her boyutunda Türk toplumunun geneli ile Türk gençliği benzer katılım örüntüleri göstermektedir. Dolayısıyla Türk gençliğinin katılım sorununun içinde yaşadığı toplumdan etkilendiği ve hatta miras aldığını söylemek yanlış olmamaktadır.” (ERDOĞAN, 2018)

Siyasal katılımın, gençlik sosyolojisinin ve öğrenci hareketlerinin tartışıldığı bu çalışmada amaç 68 kuşağı ile günümüz genç kuşağı karşılaştırmasını sosyal, siyasi ve ekonomik yapılar bazında ele alıp incelemektir. Bu çerçevede 68 olaylarının tarihsel arka planı tartışılmış, dünyada ve Türkiye’de gerçekleşen etkileri bakımından siyasi katılımda gençliğin rolü üzerinde durulmuştur. Son olarak günümüz gençliğinin siyasi politikalara ve toplumsal yaşama karşı duruşunun sonucunda ortaya çıkan yeni siyasal kültürlerden bahsedilmiştir.

SİYASAL SİSTEMLER VE YÖNETİME KATILMA

Siyasal sistem; toplumların kolektif amaçlarını belirlemek ve gerçekleştirmek üzere geliştirdikleri bir örgütler dizisidir. Bu örgütler birbirleri ile bağlantısı olan bir bütünü oluşturmaktadır. (AKIN, 2018) Siyasal sistemlerden kastedilen aslında yalnızca siyasi rejimler değil siyasal yaşamla ilgili tüm süreçlerdir. Atilla Yayla siyasi sistemlerin; totaliter sistemler, otoriter sistemler ve demokratik sistemler olarak üçe ayrılabilceğini ifade etmiştir: (YAYLA, 2014)

- Totaliter Sistemler: Doğrunun “tek” olduğu inancı üzerine kurulmuş siyasi sistemlerdir. Tek örgüt ve tek parti anlayışı da buradan gelmektedir. Tekelci parti anlayışı liberal partiden çok daha farklıdır. Buna göre tekelci parti anlayışı bir organizmadır. Tüm ülkede örgütlenir. Cromwell bir baskı rejiminin yöneticisi olarak şunu söylemiştir: “On yurttaştan dokuzu benden nefret mi ediyor? Eğer sadece onuncusu silahlıysa bunun bir önemi yok...” (KIŞLALI, 2010) Tüm baskı rejimleri aslında buna dayanır. Totaliter yönetim diğer bütün ideolojileri yok etmeye çalışır. Totaliter sistemlerde ekonomik özgürlüklerde tanınmaz.
- Otoriter Sistemler: Totaliter sistemlerde olduğu gibi belirli bir ideoloji etrafında toplanma durumu yoktur. Yine tek-parti sistemi vardır fakat görünüşte çok-partili görünüm kazanılmaya çalışılır. Daha sınırlı yetkileri olan bir devlet söz konusudur.

- Demokratik Sistemler: Demokrasi Antik Yunan'dan gelen bir kavramdır. Demos halk, kratos yönetim demektir. Böylece demokrasi 'halk yönetimi' anlamına gelir. Abraham Lincoln'e göre; demokrasi 'halkın, halk için, halk tarafından yönetimidir.' Demokrasi farklılıkların birlikte yaşama biçimidir. Demokrasinin amacı farklılığı yok etmek değil uzlaştırmaktır. Muhalefet demokrasilerde sistemin zorunlu bir parçası olarak vardır. Demokraside seçim, özgürlük ve bağımsız yargı vardır.

Bugün Dünya'daki pek çok ülke, Türkiye'de dahil olmak üzere, yönetim biçimi olarak demokrasiyi benimsemiştir. Ancak yine pek çok ülkede demokratik yönetimlerin teorik altyapısını oluşturan koşullarının uygulanması konusunda yetersiz olduğunu görüyoruz. Örneğin Türkiye çok-partili bir devlet sistemine sahip gibi görünse de aslında çoğu zaman tek-partinin uzun yıllar yönetimde kaldığını görmekteyiz.

Siyasi Katılım

Yurttaşların, devletin çeşitli düzeylerdeki karar ve uygulamalarını etkileme eylemlerine siyasal katılma denmektedir. (KİŞLALI, 2010) Mahalle ya da köy yöneticisinden devleti yönetenlere kadar, çeşitli düzeylerde yapılan seçimler de dahil olmak üzere siyasal katılımın pek çok çeşidi vardır. Günümüzde bir rejimin demokratikliği halka tanıdığı siyasal katılma olanakları ile ölçülmektedir. Siyasal katılma, çeşitli toplum kesimlerine temsil olanağı sağlayarak 'çoğunluğun isteği'ni uygulayabilmenin aracı ve aynı zamanda amacıdır. Bunun yanı sıra yurttaşların ne kadarının hangi boyutta katıldığını saptamak yönetenler açısından önemli bir konudur. Yönetime katılma biçimleri ise klasik yönetime katılma ve yeni yönetime katılma biçimleri olmak üzere ikiye ayrılır. Klasik yönetime katılma biçimlerine örnek olarak; oy kullanma, aday olma, dilekçe yazma, ilan yapıştırma, bildiri dağıtma, basını kullanma, gösteri yürüyüşleri vs. verilebilir. Yeni yönetime katılma biçimleri ise kendi içinde üçe ayrılır:

- Aktif Katılım Odaklı Yurttaş Girişimleri: Bireylerin kendilerini sivil toplum olarak adlandırılan bir bütüne dahil olarak örgütlenmelerini ifade eder.
- Sivil Toplum Kuruluşları: Toplumun gündemiyle yakından ilgilenen, insanların katılımcılık ruhunu geliştiren sivil toplum kuruluşları, ortak amacı toplumları etkilemek olan çok çeşitli çalışma grupları oluşturabilen, bilişim teknolojilerinden yararlanabilen, üyelerin dışındaki bireyleri de çalışmalarına katabilen gruplardır.
- Elektronik Demokrasi ve İnternet: İnternetin kullanımı bilginin, kültürün, siyasetin, ekonominin bütün ulusal ve yerel sınırlarını kaldırmıştır. (EROĞLU, 2006)

Siyasal katılım açısından önemli bir diğer nokta da katılımı belirleyen etkenlerin saptanmasıdır. Bu etkenleri Kışlalı şu şekilde sıralamıştır: Yaş ve cinsiyet, aile, eğitim, meslek, gelir, yerleşme biçimi.

- Çeşitli araştırmalar, siyasal katılıma eğilimin en fazla orta yaş gruplarında olduğunu göstermektedir. Gençlerde ise onlara umut veren yönetimler katılımı arttırabiliyorken bunalımlı dönemler katılma oranlarının da düştüğünü gözlemleniyor.
- Kadınların siyasete duydukları ilgi erkeklerinkinden azdır.
- Siyasal ilgi düzeyinin yüksek olduğu ailelerin çocuklarının da siyasi katılıma oranı daha yüksektir.
- Gelir düzeyi arttıkça siyasal olaylara ilgi artarken, düşük gelir gruplarına doğru gidildikçe bu ilgi azalıyor.
- Eğitim düzeyi yine siyasi katılım eğilimi ile doğru orantılıdır.
- En etkin siyasal katılma genellikle serbest meslek gruplarında görülmektedir.

- Büyük kentte katılma daha bağımsız ve bilinçli iken, kırsal kesimdeki katılma çoğunlukla bağımlıdır.
- Dayanışma siyasal katılıma olan oranı yükseltmektedir. (KIŞLALI, 2010)

Siyasal katılma bireye toplumda daha etkin olabilme olanağı sağlar. Siyasi katılımı etkileyen faktörler arasında da değindiğimiz gençlerin siyasi katılımındaki düşük oranları konusu modern demokrasinin önemli bir sorunu haline gelmiştir. Siyaka Kovecheva'ya göre; “Batı Avrupa’da Avrupa Parlamentosu seçimlerinde ya da Orta ve Doğu Avrupa’da yerel seçimlerde oy veren genç insan sayısının düşük olması, Kuzeybatı veya Güneydoğu Avrupa’da siyasi partilere, sendikalara ve hatta gençlik örgütleri gibi geleneksel kurumlara gençlerin üyeliklerinde sadece on beş veya yirmi yıl öncesiyle karşılaştırıldığında görülen düşüş, gençliğin siyasi katılımı alanında birikmekte olan sorunların birer işaretidir.” (KOVECHEVA, 2014)

2008 yılında TÜSES yayınları tarafından yapılan anket araştırmasında gençlerin yüzde 70’inin siyasi partiler haricinde, herhangi bir STK’ya üye olma fikrini de reddettiği görülmektedir. 'Boykot, yürüyüş' ve son zamanlarda gelişen bir trend olan 'internet üzerinden protesto' eylemi gibi siyasi katılım türlerine ise, gençlerin yaklaşık yüzde 60’ı olumsuz yaklaşmaktadır. Türkiye’de 18 yaş üstü nüfusu temsil edenler içinde yapılan çalışmada; seçmenlerin yüzde 11’inin bir siyasi partiye üye olduğunu, yüzde 12’sinin bir partinin mitingine katıldığını, yüzde 7’sinin bir partinin ev toplantısına katıldığını, yüzde 9’unun ise bir başkasını bu anlamda bir katılım için etkilemeye çalıştığını belirtmektedir. Siyasi partilerle ilişkili etkinliklere gelince, seçmenler arasında ev ev tanıtım yapanlar, afiş asanlar ve tanıtım broşürü dağıtanların oranı ise yüzde 3 civarında kalmaktadır. 2002 seçim kampanyası gibi görece uzun süren bir dönemde bile bu oranların yüzde 3 civarında olması, siyasi partilerin en önemli fonksiyonlarından biri olan kampanyalarda, insan kaynaklarının mobilize etme yeteneğinin de son derece azalmış olduğunu göstermektedir. (ERDOĞAN, 2008)

Emre Erdoğan makalesinde elde ettiği bulgular sonucunda şunları dile getirmektedir: “Söz konusu siyasi katılım olduğunda, Türkiye gençliğinin 'katılmadığı', Türkiye sınırları içerisinde yaşamakta olan ortalama bir gencin siyasete doğrudan katılmasının beklenmemesi gerektiği, bir sosyal kanun olarak önümüze gelmektedir. Yapılan bütün çalışmalar, siyasi kültürümüzde siyasi katılımın çok ender rastlanan bir şey olduğunu ve gençlik adı verdiğimiz kitle içerisinde siyasete katılım eğiliminin son derece düşük olduğunu gösteriyor. Siyasi katılımın bir konu olarak siyaset bilimi alanında işlenmeye başladığı 1970’lerden bu yana oy verme harici siyasi katılım düşüklüğünün sebeplerini anlamaya yönelik çok yol kat edilse de, liberal demokrasinin vazgeçilmez koşulu siyasi katılımın nasıl sağlanabileceği konusunda çok fazla yol haritası üretilmiş değil.” (ERDOĞAN, 2008) Siyasi katılım oranlarının bu denli düşük olmasına etki eden nedenler vardır. Örneğin Türkiye’de 12 Eylül Darbesi ile birlikte askeri güçler tarafından siyasi depolitizasyon başlamıştır. Bugün Avrupa’ya bakacak olursak eğer orada da genç kuşağın katılım oranlarının düşük olduğunu gözlemleyebiliriz. Bu durumun sebepleri konusunda birden fazla teoriler üretilmişse de bizler demokratik sistemlerin artık sorgulanmaya başladığını veya niteliksel anlamda içinin boşaltıldığını görebiliyoruz.

GENÇ TANIMI VE GENÇLİK SOSYOLOJİSİ

BM’nin yaptığı tanıma göre gençlik 12-24 yaş aralığını kapsamakta ve göreceli olarak da 18 yaşından sonra yetişkinlik dönemine adım atmakla sonlanmaktadır. Yaşa bağlı bir kategori olarak gençlik kategorisinin kentleşme, sanayileşme ve uluslaşma ile ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Kezban Çelik gençlik kavramının tarihsel gelişimini ele aldığı yazısında şunları dile getirmiştir: “Temel üretimin tarıma dayalı olduğu toplumlarda bugün anladığımız yaşa bağlı kategorilerin daha sade olduğu

bilinmektedir. Ortalama ömrün kısa olması, çocukluktan yetişkinliğe geçiş için bir ara dönem gerektirmemiş ve üretici kategoriye geçmek ile çocukluğun bitişi eş görülmüştür. Sanayileşme ve kentleşme ile birlikte üretim modelinde yaşanan radikal dönüşüm, üretim sürecine katılmanın alt limitlerine ilişkin düzenlemeler üretmiş ve beraberinde zorunlu eğitimle birlikte uzayan bir çocukluk dönemini getirmiştir. Üretim biçiminin daha nitelikli ve eğitilmiş bir işgücü talep etmesi ise yetişkinlik için ara bir kategori olarak “gençlik” döneminin üretilmesinde etkili olmuştur. Böylece yetişkin olmayı, birey ve bağımsız olmayı bir kazanım olarak kurgulayan modern dünya içinde yaşa bağlı yeni bir kategori olarak gençlik dönemi ortaya çıkmıştır.” (ÇELİK, 2013) Gençlik aslında bir geçiş dönemidir. Dolayısıyla biyolojik, psikolojik ve toplumsal gelişim açısından en zor ve bunalımlı dönemdir. Bu bağlamda gencin pratik yaşamındaki aksaklıklar onu asi ve keskin davranışlar göstermeye iter. Çünkü genç toplumsal sorunlardan bağımsız bir dünyada yaşamaz. (BARAN, 2013)

Gençlik İle İlgili Sosyolojik Kuramlar: Gençlik sosyolojisinde gençlik ana akım kuramlar tarafından analiz edilir.

- A. Yapısal İşlevsel Açıdan Gençlik Kuramları:** Bu yaklaşım toplumu birbiriyle ilişkili ve bütünleşmiş bir sistem olarak niteler. Toplumsal yapıda meydana gelen değişimlerin yapının bir ögesi olan nüfusun kategorik parçasını oluşturan gençleri de kapsar. Bu bağlamda gençlik döneminin bir geçiş dönemi olduğu görüşünden hareketle gencin toplumsal rollerini kazanmada gençliği işlevsel olarak toplumsal bütünleşme açısından değerlendirir. Eğer genç, toplumla bütünleşemez ve uyum sağlanamaz ise kuşaklararası çatışma ve gerginlik ortaya çıkar. Bu gerginliğe meydan vermemek için gencin kişilik gelişiminin en az sorunla atlatması için aile ve okul, gence rehberlik ve rol modeli sunmakla görevlidir. Ancak günümüzde hızlı toplumsal değişimlere hazırlıksız yakalanan aile, gencin sosyalleşmesinde etkili olmakta zorlanmaktadır. Bu kuram bütünleşme ve uyum için toplumsal kurumların eşgüdüm içinde hareket etmesini gerekli görür.
- B. Yapısal Çatışmacı Açıdan Gençlik Kuramları:** Marks’ın, toplumsal yapının insan ilişkileri üzerinde etkili olduğu görüşünden hareket edildiğinde, gencin özellikle ait olduğu sınıfın onun davranışlarını belirlediği görüşü önem kazanır. Toplumsal değişimin hızlı olduğu sanayi ve sanayi ötesi toplumlarında; gencin aile içinde sosyalleşmesini yeterince sağlayamaması, toplumsal normlara uygun davranmaması, eğitim, sağlık gibi hizmetlerden yararlanmada sıkıntılar yaşaması ve özellikle ekonomik bakımından yeterli kaynağa sahip olamaması gibi faktörlerden dolayı gencin sorunlarının arttığı gözlemlenmektedir. Bu durum ebeveyn ve genç arasında kuşaklar arası çatışmanın yaşanmasına neden olduğu gibi sistemle bağlantılı olarak eğitim ve ekonomik alanla ilgili gerginliklerin oluşmasına da yol açmaktadır. Bu kuram gencin sorunlarını sistem sorunları ile bağlantılandırır.
- C. Sembolik Etkileşim Açısından Gençlik Kuramları:** Genç toplumun kültürel kodlarını öğrenirken aslında bu sürece kendi anlamsal ve yorumsal durumunu da katarak biçimlendirir ve toplumun bir bireyi haline gelir. Gencin benliği, toplumda diğer bireylerin rolünü almayı öğrendikçe ve belli bir oyuna katıldıkça gelişir. Genç, kişinin tek başına bulunduğu hali ile başkaları ile birlikte olduğu durumun aynı anlama gelmediğini bilir. Çünkü başkalarıyla birlikte olduğu zaman oyunun kurallarına ve başkalarının rollerine dikkat etmek zorunda kalır. Böylece genç toplumsal yaşamın kurallarına uyarken kendi yorumsal anlamlarını da katarak ilişkilerini sürdürür. Öte yandan genç, yaşamının bu döneminde kullandığı dilin, jest ve mimiklerin neler olduğuna ve bunların anlamlarının ne olduğuna ilişkin bilgiye de sahiptir. Bu bilgi başkalarıyla birlikte grup içinde tezahür ettiğinde çeşitli anlam ve

yorumlara neden olur. Dolayısı ile genç içinde bulunduğu grubun etkileşimlerinin anlamlarını seçer, kontrol eder, askıya alır, yeniden gruplandırır ve dönüştürür. Gencin yorumu, yalnızca yerleşik anlamların otomatik bir uygulamasını değil, eylemlerin yönlendirilmesi ve biçimlendirilmesini sağlayan bir araç görevini görür. Bunun anlamı bireyin ya da gencin aktif olarak kendi kuralını oluşturmaktır. Aktif olmak, bireyin ya da gencin başkalarıyla etkileşim içindeki eylemlerinin anlamını dönüştürme kapasitesine sahip olması demektir.

D. Alt Kültür Kuramları: Genç bağımlı ve çocuksu olmaktan sıyrılıp bağımsız ve özgür olmaya doğru bir yönelime girerken ait olduğu ailenin yapısına içinde bulunduğu grubun sosyo-ekonomik düzeyine göre sosyalleşir. Bu nedenle her ailenin çocuk yetiştirme yöntemi, iletişim biçimi, sahip olduğu kültürel, sosyal ve ekonomik sermayesi farklılık taşır. Özellikle ekonomik ve kültürel sermayenin azlığı ya da çokluğu belli bir tabakalaşma hiyerarşisi yaratır. Böylece ailenin sosyo-ekonomik düzeyi farklı bir ilişki ağını ortaya çıkarır. Bu durumda farklı sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarında görülebilen başarısız sosyalleşme, gencin ailesinden ayrı, kendi başına özgürlüğünü ilan eden ve asi davranışlar gösteren bir kültürün oluşmasına yol açar. Toplumun genel norm ve değerlerine karşı gelen gençler, kendilerine özgü bir iletişim biçimi geliştirerek toplumsal kurumlara başkaldır ve isyankâr tavır içinde davranışlara girişirler. Bu anlamda her düzeyden gençlerin kendi akranları arasında oluşturdıkları bir alt kültürden söz edilebilir. Özellikle oturulan mekanın gençlerin alt kültür oluşturmada etkili olduğu vurgulanır. (BARAN, 2013)

Türkiye'nin toplam nüfusu 2012 yılı sonu itibarıyla 75 627 384 kişi olup bunun %16,6'sını (12 591 641 kişi) gençler oluşturmaktadır. Genç nüfus oranı 1935 yılında %15,1, 1980-2000 yılları arasında ortalama olarak %20 iken bu yıldan sonra azalma eğilimi göstermiştir. Genç nüfusun %51,1'ini genç erkekler, %48,9'unu ise genç kadınlar oluşturmaktadır. TÜİK'in nüfus projeksiyonlarına göre, 2023 yılında genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranının %15,1'e, 2050 yılında %11,7'ye, 2075 yılında ise %10,1'e düşeceği tahmin edilmektedir. (BARAN, 2013) Dünyadaki bazı ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'nin genç nüfus oranına ilişkin öngörüler azalma yönünde olduğu için bir nüfus politikasının geliştirilmesi söz konusudur.

Gençlik dönemi gencin bağımsızlığını ve özgürlüğünü en üst düzeyde kullanmasını bir amaç haline getirdiği dönemdir. Dolayısıyla gençlik döneminde bireylerin yaşadığı toplumda var olan siyasi, ekonomik ve toplumsal yapının özelliklerine karşı ilgili olması beklenir. Demokrasi ile yönetilen toplumlarda genç yurttaşın özgürlüğünü ve bağımsızlığını pekiştirmek adına yerel seçimlerde oy kullanması, herhangi bir siyasi partinin gençlik koluna katılması, herhangi bir toplu yürüyüş eylemine katılması veya siyasetle ilgili bir sivil toplum kuruluşuna üye olması beklenir. Gençlerin katılımının sağlanması modern toplumlar açısından son derece önemlidir. Çünkü sosyal dışlanma ve gençliğin katılımı zıt iki kavram olarak görülmektedir ve sosyal içerme politikalarının, gençlerin katılımını sağlamadıkça başarılı olamayacağı vurgulanmaktadır. Gençlerin katılımı, katılım konusunda deneyimlerini arttıracak, gençlerin siyasi haklarını kullanmalarını sağlayacak, demokratikleşmelerine yardımcı olacak ve aktif katılıma imkan verecektir. İlgi ve bilgi katılımı açısından son derece önemli iki unsurdur. Bu bağlamda gençler medya tarafından üretilen bilginin en temel tüketicileri olarak kabul edilmektedirler. Ancak Gauthier tarafından "The Inadequacy of Concepts: The Rise of Youth Interest in Civic Participation in Quebec" başlıklı gençlerin katılımı üzerine yapılan bir araştırmada gençlerin siyasi katılım konusundaki ilgilerinin düşük olduğu hatta siyasi parti sempatanlığı hakkında tereddütlerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (ÖZER, 2011)

Gençlerin de karar verme mekanizmalarına katılımı önemlidir. Denstad bunun nedenlerini şu şekilde özetler:

- İlk olarak gençler bir kaynaktır. Genç insanlar topluma önemli katkılarda bulunurlar: Çevreyi koruyan ve yoksullukla mücadele eden örgülerde çalışırlar, akranlarına yardım ederler, kendi toplumlarını geliştiren girişimlerde rol alırlar, yeni ticari girişimler başlatırlar ve ailelerine katkıda bulunurlar. Bu sebeple gençler geleceğin yurttaşları değil bugüne değer katan yurttaşlardır. Gençler enerjileri, idealizmleri ve bilgileri ile toplumu geliştirmeye katkıda bulunurlar. Bu sebeple siyasi bir aktör olarak görülmeli kendilerini etkileyen konularda siyasi kararlara ortak edilmelidir.
- İkinci olarak, genç olmak konusunda kimse gençlerin kendisinden daha fazla uzmanlığa sahip değildir. Genç insanların ihtiyaç ve sorunlarını anlayabilmek ve bunlara en uygun cevabı verebilmek için gençlerin katılımları önemlidir.
- Üçüncü olarak, eğer kararlar verme mekanizmalarına gençler dahil edilirse, gençlerin bu kararları sahiplenmesi daha kolay olacaktır. Böylelikle gençler alınan kararların uygulanışında destek olacak ve savunuculuğunu yapabilecektir.
- Dördüncü olarak gençlik farklı çıkarları ve endişeleri bulunan heterojen bir gruptur. Nüfusun da önemli bir yüzdesini oluşturur ve bazı Avrupa ülkelerinde nüfusun büyük kısmını oluşturur.
- Son olarak, gençlerin siyasi kararların doğal ortakları olması gerekliliğinin hukuki nedenleri vardır: Avrupa antlaşmalarında ve uluslararası antlaşmalarda imzacı devletler gençleri siyasi kararlara dahil etme taahhüdü vermişlerdir.

Gençlerin karar verme mekanizmalarına dahil edilışinin önemi vurgulanırken, pratik yaşantıda bunun gerçekleşemiyor olması birçok sebepten olabilmektedir. Bu durumun sebepleri çeşitlilik göstermekle birlikte günümüzde sıkça tartışılmaktadır. Örneğin Denstad gençlerin karar verme mekanizmalarına dahil olamamalarının karar verenlerin zihniyetinden kaynaklandığını dile getirir. (KÜME, 2017) Nitekim Türkiye özelinden baktığımızda aile içerisinde, eğitim kurumlarında veya sosyal çevrede gence verilemeyen pek çok sorumluluklardan birinin de ‘siyasi karar alma sorumluluğu’ olduğunu görebiliriz. Türkiye’de genç nüfus çoğunluklu olarak gençlik döneminin sonuna kadar aileye bağlı bir yaşantı sürdürmekte dolayısıyla ailenin gencin üzerindeki etkisinin arttığı gözlenmektedir. Lüküslü’ye göre gençlik; modern Türkiye tarihi boyunca siyasal bir kategori olarak inşa edilmiş ve 1980’lere kadar gençler de kendilerine verilen siyasal misyon içerisinde siyasal sahnenin önemli aktörleri olmuşlardır. Ancak 1980 sonrası gençlik kuşağı siyasi depolitizasyona uğrayarak siyasetten uzaklaşmış, bireyselleşmiş ve konformist bir tutum sergilemiştir. Bu durum yalnızca Türk gençliğine ait bir olgu değil. BM’nin 2005 Gençlik Raporu’na bakıldığında global olarak rastlanan bir olgu ile karşı karşıyayız. (LÜKÜSLÜ, 2014) Siyasi anlamdaki bu ilgisizlik gençleri karar verme mekanizmalarından uzaklaştırmakta ve günümüz siyasilerinin, toplumsal eleştirilerinin hedef tahtası haline getirmektedir.

68 Kuşağından Günümüze Değişen Yapılar Bazında Türkiye’de Gençlerin Siyasete Katılımı

Gençlik, toplum içerisinde meydana gelen sorunlara en fazla duyarlılığı gösteren kesimdir. Gençliğin isteklerine kayıtsız kalan siyasal yönetimler, sorunları çözmekte daima başarısız olmuştur. (BULUT, 2011) 19.yüzyılda devletler gençleri siyasi aktör olarak kullanmayı planlamış bunun için gençlerin siyasi katılım sağlamasını teşvik etmiştir. Söz konusu teşvikler ancak 1960’lara gelindiğinde gençleri siyasi aktör yapmada başarılı olmuştur. Aslında 1950’ler

ABD’de ortaya çıkan gençlik kültürünün resmi tarihi olmuştur. Blue Jean pantolonlar, rock’n roll müzikleri ve sinema filmleriyle gelişen bir genç kültürü oluşmuştur. 1950’lerde rock müziğinde etkisi altında kalınarak yapılan isyanlar 1960’lara gelince isyan küresel bir hal alarak toplumsal sebeplerin sonucu olmaya başlamıştır. Mayıs 1968’de Fransa’da başlayan olaylarla isyan, tüm dünyaya yayılmıştır. (LÜKÜSLÜ, 2014) 68’li yıllar küresel dünya için unutulmaz bir yıl olmuştur. Meydana gelen olaylar ve olayların ortaya çıkış şekli adeta sıralanmış halkalar şeklinde devam etmekteydi. Vietnam Savaşı, aya seyahat, Martin Luther King ve Robert Kennedy’nin öldürülmeleri ve Prag da Sovyet tankları, hepsi adeta inadına tek bir yıla sığırdı. O yıl, dünyanın dört bir yanında milyonlarca genç, sürekli olarak meydanlarda eylem yapmaktaydı. Üniversiteler işgal ve boykotu görmüştür.

Devrim ateşinin işçilere de sıçramasıyla hayat felç olmuş ve 1968, insanlık tarihine “başkaldırı yılı” olarak geçmiştir. (BULUT, 2011) Kısa bir süre içerisinde Avrupa’da giderek artan hareket, özellikle Vietnam Savaşı ile birlikte dünyanın farklı bölgelerine yayılmıştır. Giderek artan olaylar ve olayların meydana getirdiği değişim ve etkileşimin diğer coğrafyalara ulaşması çok kısa sürmüştür. Gençlik, dünyada meydana gelen gençlik olaylarından etkilenmiş ve üniversitede daha fazla demokrasi, eğitimde fırsat eşitliği, üniversite yönetiminde söz hakkı, öğrencilere daha fazla burs imkânı ve daha iyi şartlarda yurt imkânları, kapitalizmin yarattığı eşitsiz gelir dağılımı, siyahilere yapılan haksızlıklar, feminist hareketi güçlendirmek, LGBTİ bireylerin haklarını savunmak gibi konularda bildiriler dağıtmış ve basın açıklamaları yapmıştır. 68 kuşağı baskıcı ideolojilere ve ekonomik adaletsizliğe karşı bir başkaldırıydı. Bunun en iyi örneğini Fransız sömürgeci hâline gelmiş Cezayir’in sınıf ayrımına gitmesiyle birlikte gerçekleşen ayaklanmada görmek mümkündür. Fransa’nın sol ve hümanist kesimlerinden destek gören bu ayaklanma Charles De Gaulle ve birlikleri tarafından kanla bastırılmıştır. Charles De Gaulle’ün sergilediği bu faşist tutum Fransa halkından büyük tepki toplamıştır. (DEMİRER, 2018)

Türkiye’deki 68 kuşağı Batı’daki ve Amerika’daki 68 kuşağından farklı bir tablo çizmekteydi. Batı’daki öğrenci olaylarında yaşananlar kısa süreli ve geçiciyken, Türkiye’de yaşanan olaylar daha uzun ve köklüydü. Meydana gelen olaylara sadece gençlik değil; aydınlar, siyasetçiler ve toplumun her kesimi tepki göstermekteydi. Türkiye’de 1950’li yıllardan sonra öğrenci hareketleri, toplumsal düzenden çok siyasi konuya yönelmiş ve eğitime yönelik bir hareketlenme olarak ortaya çıkmamıştır. Bu hareketlerde gençlik, düşünce özgürlüğü üzerinde çok durmuş ve düşünce özgürlüğünün olmadığı bir ülkede demokrasinin olamayacağını dile getirmişlerdir. İktidardaki partinin baskı yaptığını vurgulayarak siyasi rejimin kendisine yönelmiştir. Dönemin öğrencileri kendilerini Atatürkçü olarak tanımlamış ve hükümeti şeriatçılık ve laiklik düşmanı olmakla suçlamışlardır. 68 eylemleri, her şeyden önce antiemperyalist bir karakter taşımaktaydı. 1960’lı yılların içinde bulunduğu ve tüm dünyada esen özgürlük akımından ve savaş karşıtlığından etkilenmiş ve Türkiye’de sol görüşlü, 60 gençliğinin oluşturduğu bir akım olarak bilinir. O dönemde, gençlik eylemlerinin ilk ortaya çıkış şekli yapılan boykotlardı. Üniversite gençliğinin yapmış olduğu bu boykotlarda, Amerikan 6. Filo’sunun ziyaretine karşı yapılan gösteriler, Toprak İşgalleri ve Atatürk geliyor gibi sloganlar hâkim olmuştur. 1960’lı yılların içinde bulunduğu ve tüm dünyada esen özgürlük akımından ve savaş karşıtlığından etkilenmiş ve Türkiye’de sol görüşlü, 60 gençliğinin oluşturduğu bir akım olarak bilinir. O dönemde, gençlik eylemlerinin ilk ortaya çıkış şekli yapılan boykotlardı. Türkiye, 68’le birlikte toprak ve fabrika işgalleri, 15-16 Haziranla “emperyalizmi ülkelerinden kovmak için” üniversiteden dağlara çıkmayı göze alabilen genç insanların mücadeleleri ile daha

önceleri hiç yaşamadığı bir atmosferi solumuştur. (BULUT, 2011) Sonuç olarak bu dönemde Türkiye’de gerçekleşen eylemler çoğunlukla gençlerin siyasal sahnede aktif olduklarını göstermiştir.

Türkiye’de özellikle 1970’lerde oy verme dışındaki örgütlenme, siyasal tartışma ve benzeri siyasal katılım biçimlerinin yoğun şekilde kullanılmaya başlandığı gözlenmiştir. Öte yandan 1961 Anayasası’nın sağladığı özgürlükçü siyasal düzenin yarattığı baskının siyasal sistem tarafından içselleştirilmemesi siyasal istikrarsızlığa ve çatışmalara sebep olmuştur. Ardından 1982 Anayasası siyasal katılıma ket vurmaya yönelik tedbirler getirilmiştir. Örgütlenme olanakları sınırlandırılmış ve devlet denetim ve iznine tabi kılınmıştır. Ancak 12 Eylül rejiminin öngördüğü bu siyasal sistem istikrarı sağlamada başarısız olmuştur. 1990’lı yıllarda değişen ekonomik yapılanma bu alanda krizlere sebep olmuş, bu durum siyasi partilerin parçalanmasında aktif rol oynamıştır. 2000’li yıllara gelindiğinde Türkiye’de gençlerin siyasi katılım oranlarında giderek düşüş yaşanmıştır. Örneğin 1999 yılında oy kullanma katılımında gençlerin oranı %61,5 iken 2008’e gelindiğinde bu oran %48,0’a düşmüştür. (ERDOĞAN, 2008)

Bugüne baktığımız zaman ülkemizde siyasete aktif olarak katılan gençlere rastlamak neredeyse olanaksız görünüyor. Ancak Emre Erdoğan’ın da dediği gibi “Türk demokrasisinin kalitesinin yükselmesi anayasal ve yasal değişikliklerin yanı sıra siyasi ya da sivil her türlü katılımın teşvik edilmesinden geçer. Her yüz kişiden sadece onunun siyasi yönetime katıldığı bir yönetimin sürdürülebilir bir demokrasi olması neredeyse imkansızdır.” (ERDOĞAN, 2008) 1980 sonrası gençlik küreselleşmenin etkilerinin yaşandığı, medyanın, internetin gelişmiş olduğu bir ortamda büyüyen konuşma ve yaşayış tarzı olarak Amerikanlaşma yaşayan bir gençlik olmuştur. Ahmet Altan 80 sonrası genliğin özelliklerini şöyle tanımlıyor: “Türk gençliği şu sırada en çok borsayla ve döviz fiyatları ile ilgileniyor. Hisse senetleri kaç a alınıyor, kaç a satılıyor, borsadan nasıl para kazanıyor... Bunları merak ediyor.(...) Ortak özellikler ise şunlar: İşadami, düşünceli, rekabetçi ve muhafazakar. Bir fikir ya da inanç uğruna kendisini feda etmeyi asla düşünmüyor.” (LÜKÜSLÜ, 2014) Homojen bir gençlikten çok heterojen bir gençlik yapısı sergilenmiştir. Diğer taraftan 80 sonrası gençliği siyasi ilgisizlik alanına itilmiş ve bireyselleşmiştir. Siyasal alanda değişime olan inanç azalmış bu durumda, siyasi katılıma engel teşkil etmiştir.

Yeni Siyasi Katılım Kültürleri

Geoffrey Pleyers “Genç İnsanlar ve Alter-Küreselleşme: Hayal Kırıklığından Yeni Bir Siyasi Katılım Kültürüne Doğru” adlı makalesinde; sık sık bireycilikle ve [siyasete] ilgisiz kuşağa ait olmakla suçlanan pek çok genç insanın artık alter-küreselleşmecî hareket sayesinde yeniden siyasi ve toplumsal hayata geri döndüğünü dile getirmiştir. “Buna göre kamusal arenada harekete geçen gençler, ne kendi bireyselliklerinden ne de toplumsal ve siyasi hayatın geleneksel yapılarına, kurumlarına ve aktörlerine karşı derin hayal kırıklıklarından vazgeçmiş durumda. Aksine, bize günümüz toplumunun bu türden temel özelliklerinin illa da kayıtsızlık veya özel alana çekilmeyele sonuçlanmadığını gösteriyorlar. Ayrıca yeni adanma şekilleriyle yeni siyasi katılım kültürlerinin temeli olabilirler.” (PLEYERS, 2014) Genç insanlar eskisine kıyasla daha az oy kullanıyorlar ve geleneksel demokratik kurumlara karşı güvenlerini kısmen kaybetse bile, alter-küreselleşme ve savaş karşıtı protestolar sırasında sokakları doldurabiliyorlar.

Siyasi katılımı ile ilişkili dünyadaki en yaygın eğilimlerden birinin genç yurttaşların siyasi kurumlara ve partilere karşı duyduğu hayal kırıklığı ve hüsrana olduğu ortada. Dünyanın tüm bölgelerinde çekimser oylar ve protesto oyları artıyor. Bu yüzden Avrupa Komisyonu’nun bir

raporu “oy verme sayılarının azalmasıyla birlikte genç insanların oy verme oranının ortalamanın altında, yüzde onlarda seyretmesi yüzünden katılım oranı açısından gençler ve diğer yaş grupları arasındaki uçurumun giderek büyümesinden” söz ediyor. Dünyanın her yerinde genç insanlar gitgide demokratik kurumların ve geleneksel siyaset hayatının dışında kalıyor. Günümüz gençliği 20.yüzyıl ideolojilerinin başarısızlığının çocukları olarak siyasi sistemlere karşı büyük bir hayal kırıklığı içindeler. Asıl sorunun merkezi sistemin kendisi olduğunu düşünüyor ve geleneksel siyasi partilere katılımı reddediyorlar.

Genç eylemciler mesihvari vizyonlar yerine, gündelik pratiklere odaklanıyorlar: “Kendi yolumuzu sezinliyor, toplumsal ilişkilerin dönüşümü için somut ve özgürlükçü güzergâhlar arıyoruz.” İktidarı fethetmenin başka bir yolunun veya büyük bir kurumsal değişim arayışında olmaktan çok, dünyanın katılım, aktif yurttaşlık, yerel düzey ve gündelik hayat merkezli bir dolu yol aracılığıyla dönüştürülebileceğine inanıyorlar. “Tepeden inme siyasetten” duydukları hayal kırıklığıyla, siyasetin uygulamaya dayanan, tabandan gelen bir şekilde yenilenmesi çağrısı yapıyorlar. Genç eylemciler geleneksel aktörleri eleştirmenin ötesinde, alternatif, daha az kurumsallaşmış ve daha bireysel bağlılık ve katılım tarzları geliştiriyorlar. Proje üzerinden katılıma dayanan bu modelde her kişi sadece, bir konferansın veya etkinliğin düzenlenmesi gibi, sınırlı bir projeye belirli bir şekilde dahil olma sözü veriyor. Genç eylemciler sınırlı hedefleri olan, doğrudan eylemlere taraftarlar.

Yeni iletişim teknolojileri siyasi katılımın yönünü değiştirmede önemli bir diğer etkidir. Küreselleşmenin başlıca iletişim aracı olarak gösterilen internet, toplumsal muhalefetin, yerel, ulusal ve hatta küresel boyutta organize olabilmesini ve toplumsal hareketlerin etkileşimini hızlandıran bir etkiye sahiptir. İnternet yeni toplumsal hareketler için tek olmasa bile en önemli iletişim araçlarından birisidir. İnternet sayesinde kullanıcılar arasında biz duygusu gelişmekte, kullanıcılarının belirli bir siyasi bilinç ve varılacak hedefler konusunda belirli bir ortak bilince sahip olmalarını ve egemen düzene karşı doğrudan bir muhalefet gücü sergilemeleri gerçekleştirilmektedir. (KARAÇOR, 2009)

SONUÇ

Yeni demokrasilerin doğduğu ve yerleşik demokrasilerin de değişime uğradığı bir zamanda yaşıyoruz. Bir taraftan siyasi konuların ve siyasi karar alma sürecinin karmaşıklığı artarken, diğer taraftan vatandaşların siyasi karar alma mercilerine güveni azalmaktadır. Bunun dışında yurttaşlar ile politikacılar sınıfı arasında da büyük bir uçurum vardır. Zygmunt Bauman, insanların siyasi olana karşı bu denli geri çekilmesini küreselleşmeyle açıklamakta, küreselleşmenin ise iktidarın giderek siyasetten ayrılması anlamına geldiğini vurgulamaktadır. Bu durumda halkta siyasete, toplumsal olaylara ve ekonomik olaylara karşı ilgisizlik yaratmaktadır. (LÜKÜSLÜ, 2014) Küreselleşme devletleri ve devletlerin ekonomik politikalarını uluslararasılaştırmıştır. Artık halk istese de istemese de ulusötesi siyasi katılımın dışında kalmaya mecbur bırakılmıştır.

68 olaylarının en önemli konularından biri olan emperyalizm, özelde Amerikan emperyalizmi, günümüz gençliği için rahatsız edici olmaktan çıkmış hatta gençlik arasında hızla Amerikanlaşma gerçekleşmiştir. Yine de bu durum onların tam anlamıyla depolotize olduğu anlamına gelmemekle birlikte makalede yer verdiğimiz Geoffrey Pleyers’ın ifadelerinden de anlaşılacağı gibi genç kuşağın oluşturduğu yeni siyasi katılım ortamları ve türleri gelişme göstermeye başlamıştır. Özellikle son yıllarda Twitter gibi sanal ve yoğunlukla politika içerikli sosyal medya hesaplarından ‘klavye askerleri’ olarak nitelendirebileceğimiz siyasi olaylara karşı tepkisiz kalmayıp düşüncelerini bu tip mecralarda paylaşan gençler türemiştir.

Günümüz demokrasilerine baktığımız zaman şunu net bir şekilde görebiliyoruz: Demokrasi ne toplumla ne de toplumsuzdur. Siyasi katılımın belirli oranda sağlanmadığı demokrasiler devletler tarafından sorgulanırken aslında katılımın ise yine aynı devletler tarafından yalnızca görünür de olması beklenmektedir. Genç kuşak toplumun tüm bu sancılı süreçlerinin en çok farkında olan gruptur. Gençlik depolitize olmuş gibi görünse de 68 kuşağı gençliği kadar günümüz sorunlarının farkında ve Gezi Olayları'nda görüldüğü gibi büyük hareketlerin başlangıç aşamasını oluşturabilecek düzeydedirler. Dolayısıyla devlet mekanizmalarının gençliğin katılımına, sorunlarına ve bu sorunların çözümlerine odaklanmaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akın Osman Furkan, 25 KASIM 2018 tarihinde [C:\Users\HP-PC\Downloads\Siyaset_Bilimi_Ders_Notlari_Bolum_5_Siya.pdf](C:\Users\HP-PC\Downloads\Siyaset_Bilimi_Ders_Notlari_Bolum_5_Siya.pdf) adresinden alınmıştır.
- Baran, Görgün, Aylin, Genç ve Gençlik: Sosyolojik Bir Bakış, Gençlik Araştırmaları Dergisi, Yıl:1, Cilt:1, Sayı:1, 2013.
- Bulut, Feryat, 68 KUŞAĞI GENÇLİK OLAYLARININ ULUSLARARASI BOYUTU VE TÜRKİYE'DE 68 KUŞAĞINA GÖRE ATATÜRK VE ATATÜRKÇÜLÜK ANLAYIŞI, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt:11, Sayı: 23, 2011.
- Çelik, Kezban, "GENÇ OLMAK ZOR İŞ": TÜRKİYE'DE GENÇ OLMAYI ETKİLEYEN BAZI UNSURLAR, Gençlik Araştırmaları Dergisi, Yıl:1 Sayı:1, 2013.
- Demirer, Temel, 25 ARALIK 2018 tarihinde <https://dunyalilar.org/dunya-ve-turkiyede-68-kusagi.html/> adresinden alınmıştır.
- Erdoğan, Emre, Türk Gençliği ve Siyasal Katılım: 1999-2003, 27 KASIM 2018 tarihinde file:///C:/Users/HP-PC/Desktop/GENCLIK%20SORUNLARI/Turk_Gencligi_ve_Siyasal_Katirim_1999-20.pdf adresinden alınmıştır.
- Erdoğan, Emre, OLASILIKSIZLIĞIN KURAMINI ANLAMAK: TÜRK GENÇLİĞİ VE SİYASAL PARTİLERE KATILIM, TÜSES YAYINLARI, Ağustos-Kasım 2008, İstanbul.
- Eroğlu, Hacer Tuğba, YÖNETİME KATILMA BİÇİMLERİ VE YEREL YÖNETİMLERDE DEMOKRATİK MEKANİZMALAR, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Yıl 2006, Cilt 6, Sayı 11.
- Karaçor, Süleyman, Yeni İletişim Teknolojileri, Siyasal Katılım, Demokrasi, Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, 2009.
- Kışlalı, Ahmet Taner, Siyasal Sistemler: Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, İmge Kitabevi, 8.Baskı, 2010, Ankara.
- Küme, Nilay, Gençlik Çalışmalarına Katılım Gençlerin Siyasi Katılımlarını Etkiler Mi?, İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYAL PROJELER VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI YÖNETİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI TEZİ, 2017, İSTANBUL.
- Lüküslü, Demet, Türkiye'de Gençlik Miti: 1980 Sonrası Türkiye Gençliği, İletişim Yayınları, 3. Baskı, 2014, İstanbul.

- Özer, Yunus Emre, Gençlerin Toplumsal Yaşama Katılımı ve Yerel Yönetimlerin Rolü, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:26, Sayı:1, 2011.
- Pleyers, Geoffrey, Genç İnsanlar ve Alter-Küreselleşme: Hayal Kırıklığından Yeni Bir Siyasi Katılım Kültürüne Doğru, İstanbul Bilgi Üniversitesi Şebeke Gençlerin Katılımı Projesi Kitapları – No: 6, Birinci Baskı, Mart 2014, İstanbul.
- Siyka Kovacheva, Gençlik Siyasi Katılım Kalıplarını Gençleştirecek Mi?, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Birinci Baskı, Mart 2014, İstanbul.
- Yayla, Atilla, Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler, Liberte Yayınları, 1.Baskı, Mart 2014, Ankara.

İKİNCİ MEŞRUTİYET VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMLERİNİN ULUS-DEVLET KİMLİĞİ BAĞLAMINDA EĞİTİM POLİTİKALARI VE KADIN KİMLİĞİNE YANSIMASI

Öğr. Gör. Dr. İbrahim AKSAKAL

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel eğitim Bölümü,
İbrahim.aksakal@erzincan.edu.tr

ÖZET

İkinci Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet dönemlerinin ortak ve karakteristik özellikleri ulus devlet kimlikleri oluşturma gayretidir. Bu anlamda devlet politikaları geliştirilmiş ve eğitim kurumları adeta devletin ideolojik aygıtı olarak görev yapmıştır. Bu süreçlerde devlet, ideal vatandaş tipini belirlemiş ve bu tipte vatandaşlar yetiştirmek için önce okullara daha sonra da annelik statüsü nedeniyle kadınlara birer ideolojik aygıt görevi yüklemiştir.

Bu dönemde hedeflenen yeni insan modelini yaratmanın en önemli yollarından biri hiç kuşku yok ki okullar, özellikle de ilkokullar olmuştur (Üstel, 2016: 30). Bu dönemde vatandaş yetiştirme maksatlı yeni kuşakların üretimi sorunsalı merkezi bir konuma gelmiştir. Çocuklar toplumun geleceği olarak görülmeye başlanmış ve devletim ilgi odağı hâline gelmiştir. Devlet, bu dönemde istenilen toplum tipini yaratmak ve ulus devlet kimliği oluşturmak maksatlı bu politikayı geliştirmiştir. Bu amaca en iyi hizmet edecek kurumlardan biri önce okul diğeri de kadınlardır (Üstel, 2016).

İkinci Meşrutiyet Dönemi ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde kadınlar, kültürel yeniden üretim ve devlet ideolojisinin halka yansıtılması konusunda önemli aktörler haline getirilmiştir. Bu maksatla eğitim müfredatları ve ders kitapları ilköğretim kademesi başta olmak üzere “kadın terbiyesi” ve “kız çocuklarının cinsiyet rolleri” ile ilgili tasarlanarak “ideal anne” modelleri yaratılmaya çalışılmıştır. Ayrıca devam eden dönemlerde Kız Enstitüleri açılmış, bu okullarda da kız çocuklarına hem iyi bir anne olmanın eğitimi verilmiş hem de cumhuriyetin yeni değerleri benimsetilerek, diğer bir ifadeyle ideal anne modelleri yetiştirilerek çağdaş bir millet olmanın sosyal dokuları işlenmeye çalışılmıştır (Akşit, 2015).

Bu araştırmada İkinci Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde devletin genel ideolojisini eğitim kurumları ve kadınlar üzerinden yansıtmaya biçimi ele alınarak dönemin cinsiyetçi devlet söylemi değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sonuçlar bir taraftan ulus-devlet kimliği oluşumunda kadının rolü bakımından diğer tarafta da bu politikaların sebep olduğu cinsiyetçi eşitsizlikler bakımından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet, cinsiyet rolleri, ulus devlet kimliği, devlet ideolojisi.

GİRİŞ

İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1920 yılları arasını kapsamaktadır, bu dönem milli mücadele dönemi olarak da ifade edilebilir. İstanbul hükümetinin lağvedildiği ve yeni Türk devletinin kurulma mücadelesinin verildiği bir süreçtir. Erken Cumhuriyet Dönemi ise 1923’li ve 1945 yılları arasını kapsayan bir dönemdir. Bu yıllar arasında Cumhuriyet’in ilanı, TBMM’nin kurulması ve yeni Türk Devleti’nin inşa edilmesi gibi siyasal olaylar yaşanmıştır. Bu dönem Kemalist ideolojinin benimsendiği, sosyal ve siyasal alanda çeşitli devrimlerin yapıldığı ve tek partili dönem olarak bilinen bir süreçtir. Dolayısıyla söz konusu bu iki dönemde ve dönemin genel devlet politikasında; Osmanlı’nın yıkılması ve yeni Türk devletinin kurulması halifelik sistemine son verilmesi, Anadolu halkının tek vücut bir millet olmasının sağlanması, TBMM’nin kurulması, Cumhuriyet’in ilan edilmesi ve demokratik sisteme geçilmesi, laik devlet modelinin benimsenmesi gibi çeşitli amaç ve olaylar etkili olmuştur.

Dönemin siyasal olayları sadece devletin genel politikası üzerinde değil aynı zamanda eğitim politikaları üzerinde de etkili olmuştur. Eğitim kurumlarına adeta devletin ideolojik bir aygıtı (Althusser, 2014) misyonu yüklenmiştir. Özellikle ilköğretim okullarında belirlenen genel ve özel hedefler, eğitim-öğretim müfredatları, ders içerikleri ve ders kitapları vasıtasıyla devlet ideolojisi çocuklara öğretilmiş ve benimsemesi sağlanmıştır. Okullar sayesinde ideal vatandaş tipi yetiştirilmeye ve tek vücut bir millet oluşturulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla dönemin eğitim politikalarında siyasal konjonktür etkili olmuştur. Nihayetinde İkinci Meşrutiyet Dönemi ve Erken Cumhuriyet Dönemi’nde laik ve milli eğitim modelleri benimsenmiş ve vatandaşlık eğitimine öncelik verilmiştir.

Olaya bu çerçeveden bakıldığında İkinci Meşrutiyet dönemi ve Erken Cumhuriyet dönemlerinde ideolojik eğitimin teknik ve mesleki eğitimden daha öncelikli olduğu sonucuna varılabilir. Bu dönemde eğitim kurumları devletin ve milletin bekası gerekçesiyle bir ideolojik aygıt olarak işletilmiştir. Fakat söz konusu ideolojisinin yansıtılmasında sadece eğitim kurumları ve araç gereçleriyle yetinilmemiştir. Devlet ideolojisini yansıtmada önemli bir ara aygıt da kız çocukları, yani geleceğin anneleri olmuştur. Bu aşamada önce eğitim kurumlarının, sonra da kadınların ideolojik aygıt olarak işlevselliğine kanıtlar gösterip ve değerlendirmeler yapılmaya çalışılacaktır.

1. DÖNEMİN DEVLET VE EĞİTİM POLİTİKASINI YANSITMASI AÇISINDAN

1.1. Devlet Lideri M. Kemal Atatürk’ün Konu İle İlgili İfadeleri

Mustafa Kemal eğitimin dini eğitim, milli eğitim, beynelminel eğitim şeklinde türleri olduğunu ve yeni Türk Devleti’nin eğitim sisteminin milli eğitim olacağını ifade etmiştir (Kaplan, 2013: 139). Bu söylem hem laik eğitim sisteminin hem de terbiye eğitimi önem verileceğinin bir göstergesidir. Yine başka bir konuşmasında; “eğitimin amacının yeni kuşakları Türk milleti ve devletine sadık olarak yetiştirmek ve onları Türk milleti ile devletine düşman olanlarla mücadeleye hazır hale getirmek” ifadelerini kullanmıştır (Kaplan, 2013: 140). M. Kemal, yeni nesillere verilen eğitimin hangi kademede olursa olsun millet, devlet ve parlamentoya saygı esaslı olması gerektiğini dile getirmiştir.

1.2. Devlet İdeolojisi İçin Okutulan Dersler Ve Kitap İçerikleri

Üstel, İkinci Meşrutiyet'ten itibaren müfredat programlarında yapılan düzenlemelerin ideolojik temelli olduğu ve devletin gelecek nesilleri yetiştirmek amacına hizmet ettiğini ve adeta toplumsal mühendislik yaptığını ifade etmektedir. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra Malumat-ı Medeniye ve Ahlakiye dersinin, Cumhuriyet'in ilanından sonra ise Yurttaşlık Bilgisi dersinin bu amaçla ilk ve ortaöğretim okullarında vazgeçilmez bir ders olarak müfredata eklenmesi ve bu derslerle ideal vatandaş yetiştirmeye çalışılması bunun en temel göstergelerindendir (Üstel, 2016: 33). Zira her iki derste de yeni nesillerin ideal vatandaşlar olarak yetiştirilmeleri amaçlanmış ve vatandaşlık görevleri öğretilmeye çalışılmıştır.

İkinci Meşrutiyet Dönemi ile Erken Cumhuriyet Dönemi ideal vatandaş tiplerinde önemli benzerlikler görünse de küçük farklılıklara da rastlamak mümkündür. Meşrutiyet döneminde Üstel'in de ifadesiyle itaatkâr, asker ruhlu ve vergisini ödeyen vatandaş tipi ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde ise itaatkâr ve Cumhuriyetçi vatandaş modeli üzerinde durulmuştur. Hülasa Erken Cumhuriyet Dönemi'nde çağdaş devlet ilkelerinin benimsetilmesi ve kanunlara itaat eden vatandaş tipinin yetiştirilmesinin öncelikli olarak ele alındığı görülmektedir.

1.3. Hükümet Programları, Kanunlar, Müfredatlar Ve Yönetmelikler

Dönemlerin genel devlet politikası ve eğitim politikasını yansıtan bir başka önemli unsur da hükümet programlarıdır. Bu aşamada ilk hükümetten 1942 Saraçoğlu hükümetine programlarının eğitimle ilgili boyutunu inceleyip konumunuz açısından değerlendirmeye çalışacağız.

1920'de hükümet programında eğitimle ilgili dikkat çeken noktalar;

Maarif işlerindeki gayemiz; çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her m anasıyle dini ve milli bir hale koymak ve onları cidali hayatta muvaffak kılacak, istinatgâhlarını kendi nefislerinde bulduracak kudreti teşebbüs ve itimadı nefis gibi seciyeler verecek, müstahsal bir fikir ve şuur uyandıracak bir derece aliyeye isal eylemek, tedrisatı resmîyeyi bütün mekteplerimizi en ilmi en asri olan bu esasatla kavaidi sıhhiye dairesinde yeniden tanzim ve programlarını ıslah etmek, mizacı millete ve şeraiti coğrafiye ve iklimiyemize, ananatı tarihiye ve içtimaiyemize muvafık ilmi ders kitapları meydana getirmek, halk kütlesinden lügatleri toplayarak dilimizin kamusunu yapmak, bizde ruhu milliyi nemalandıracak asarı tarihîye, edebiye ve içtimaiye erbabına yazdırmak, asarı atikai milliyeyi tescil ve muhafaza eylemek, garp ve şarkın müellefatı ilmiye ve fenniyesini dilimize tercüme ettirmek, hasılı bir milletin hıfzı hayat ve mevcudiyeti için en mühim amil olan maarif umuruna dikkat ve gayreti mahsusa ile çalışmaktır. Bu gün ise ilk işimiz mekatibi mevcudeyi hüsnü idare etmektir (Dağlı & Aktürk, 1988, s. 4). (Özetle, Eğitimde gayemiz çocuklarımız

vereceğimiz eğitimi dini ve milli karaktere göre düzenlemek ve onları savaşta mücadele edebilecek kudret ve inanç dairesinde yetiştirmek, onları üretken bir şuurda yetiştirmek, eğitim kurumlarımızın ve programlarımızın dönemin koşullarına göre yeniden düzenlemesini yapmak, milli ruhu geliştirecek tarihi, edebi ve toplumsal eserleri uzmanlara yazdırmaktır.)

1923 Hükümet Programında;

- a. Kadınların tahsiline de erkeklerin tahsili kadar ehemmiyet verilecektir (Dağlı & Aktürk, 1988, s. 16).
- b. Milli hars teşkilatına ehemmiyet-i mahsusa verilecek, terbiye ve talimin esası milli harsa ve asri medeniyete müstenid olacaktır. -Milli terbiyeye önem verilecek, talim ve terbiye milli kültüre ve çağdaş medeniyete göre verilecektir.-

1924 (Fethi Okyar) Hükümet Programında;

- a. Türk vatanına talim ve terbiyenin muhtaç olduğu iltizam ve inzabat altında. yeknesak terbiye ve tahsil ile mücehhez, hayat için hazırlanmış gençler yetiştirmek gayemiz olacaktır (Dağlı & Aktürk, 1988, s. 29). -Türk vatanına, düzenli ve disiplinli bir şekilde ve tek tip eğitim almış gençler yetiştirilecektir.-

1937 (Celal Bayar) Hükümet Programında;

- a. İlköğretim her bakımdan üzerinde en çok duracağımız ve en çok ehemmiyet vereceğimiz mevzudur.
- b. Mecburi ilköğretimin gayesi vatandaşlara konuştukları dilin kaidelerini ve mensup oldukları milletin tarih ve rejimini öğretmek ve hayatta daha ileri adımları bakımından zaruri ilk bilgiyi kendilerine vermektir (Dağlı & Aktürk, 1988, s. 78).

1939 (Refik Saydam) Hükümet Programında;

- a. Türk çocuğunun ahlakı temiz ruhça ve bedence sağlam milletine vatanına Cumhuriyete ve inkılaba sadık yetiştirmek maarifimizin başlıca hedefidir (Dağlı & Aktürk, 1988, s. 90).

1942 (Şükrü Saraçoğlu) Hükümet Programı;

- a. Biz Türk'üz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve laakal o kadar vicdan ve kültür meselesidir. Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz. Ve her vakit bu istikamette çalışacağız (Dağlı & Aktürk, 1988, s. 105).

Dönemin devlet ideolojisini ve eğitim politikasını yansıtan bir başka şey de düzenlenen kanun ve yönetmeliklerdir. Dolayısıyla bu aşamada İkinci Meşrutiyet döneminde ve Erken Cumhuriyet Dönemi'nde düzenlenen kanunlar ve yönetmelere bir göz atıp değerlendirme yapmaya çalışacağız.

1913 yılında yayımlanan Tedrisat-ı İptidaiye Talimatnamesi ile ideal vatandaş tipinden bahsedilmiştir. Talimatname makbul vatandaş; dinine bağlı, milliyetini tanıyan, eğitilmiş ve aydın bir vatansever olarak tanımlanmıştır (Üstel, 2016, s. 37). 1926 müfredat programında ise ilkokulların amacından bahsedilmiş ve bu anlamdaki eğitim politikası şu ifadelerle anlatılmıştır: “İlkokulun başlıca amacı, genç neslin iyi vatandaşlar olarak yetiştirmesini sağlamaktır” (Kaplan, 2013, s. 186). Devam eden yıllarda politika bezer şekilde devam etmiş ve 1936 müfredat programı iyi vatandaş şu şekilde tanımlanmıştır: “İlkokula devam eden çocukları kuvvetli cumhuriyetçi, milliyetçi, devletçi, laik, inkılapçı vatandaşlar olarak yetiştirmek, Türk milletini, TBMM’yi Türk devletini sayın tutacak ve tutturacak fikirleri, bütün yurttaşlara aşılamayacağı kendisine bir vazife bilecek talebe yetiştirmek” (Kaplan, 2013, s. 187).

Müfredat programlarında ve talimatnamelerde özellikle ideal vatandaş tipinin ön plana çıkarıldığı ve yetiştirilecek nesillerde vatanseverlik duygusunun pekiştirileceği ve Kemalist ideolojinin benimsetilmesine önem verileceği vurgusu dikkat çekmektedir. 1913 yılında yayımlanan müfredat programında dindar bir nesil yetiştirileceği ifade edilmişken cumhuriyet döneminden itibaren bu içerikten vazgeçildiği, özellikle vatandaş eğitime ağırlık verildiği görülmektedir.

2. Kadın Eğitiminin İdeolojik Boyutu

İkinci Meşrutiyet döneminde yeni insan modeli benimsenmiş ve bunun kadını ilgilendiren boyutu da olmuştur. Bu dönemde oluşturulmak istenen yeni toplum tipi, yaratılacak olan yeni insan modeliyle mümkün görülmüştür. Fakat kadınların ayrı bir toplumsal rolü olmuştur. Üstel’in ifadesiyle bu dönemde okullulaşan kız çocukları bir taraftan biyolojik üretici olarak diğer taraftan da ulus devletin modelinin ideolojik üretiminde temel aktör ve yeni kültürün aktarıcısı olarak görülmüştür (Üstel, 2016, s. 113). Toplumun geneline kazandırılması amaçlanan ulus bilinci ve devlet ideolojisi önce geleceğin anneleri olacak olan kız çocuklarına kazandırılacak, devlet ideal anne modellerine yetiştirmek suretiyle bütün evlere girmiş olacaktı. Dolayısıyla çağdaş yaşamın gereği olan eğitilmiş birey ve bu bağlamda eğitilmiş anne, araçsal bir pozisyonda olmuş ve bir nevi devletin ara ideolojik aygıtı olarak yetiştirilmeye çalışılmıştır. 1913 yılında Maarif-i Umumiye Nezareti bir öğretim programı yayımlamış ve kız çocuklarına ev idaresi ve çocuk yetiştirme konusunda eğitim verilmesi gerekliliğinden bahsetmiştir (Üstel, 2016: 113). Yine benzer şekilde Cumhuriyet döneminde eğitim programlarında yapılan değişikliklerde bazı dersler programdan çıkarılmış ve yerine ev idaresi, atölye, laboratuvar ve kız çocukları için çocuk bakımı gibi öğrencileri hayata hazırlayan dersler eklenmiştir (Üstel, 2016). Dönemin eğitim ve programlarında kız ve erkek çocuklarına toplumsal cinsiyet kimliklerine uygun eğitim verilmesinin gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Üstel, bu maksatla yapılan düzeltmeler neticesinde kız çocuklarına “Kızlara Mahsus Malumat-ı Medeniye ve Ahlakiye” dersi eklendiğini ve bu dersle kızların kendilerinden beklenen rol modellere uyum sağlamalarının sağlanmaya çalışıldığını ifade etmektedir (Üstel, 2016). Toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili eğitim vermek amacıyla programa eklenen bu dersle aile içinde kadın, erkek ve çocuklar hiyerarşik bir biçimde örgütlenmiş, karı ve kocanın görevlerinden bahsedilmiştir. Bu derste kocanın görevlerinin; namuslu bir insan olmak, zevceye sadakat ve evi geçindirmek, kadının

görevlerinin ise iffetli olmak, kocasına itaat etmek ve hane işleriyle ilgilenip çocukların bakımını aksatmamak olduğu öğretilmeye çalışılmıştır (Üstel, 2016). Kitap açıkça kızlara da erkeklere de cinsiyet rollerini öğretme amaçlı tasarlanmış ve asimetrik ilişki biçimlerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Cinsiyetçi politikaya doğrudan veya dolaylı şekilde hizmet eden bir başka araç da Kız Enstitüleri olmuştur. Kız enstitüleri temelini 1865 yılında kurulan Kız Sanayi Mekteplerinden alarak 1928-1929 döneminde kurulmuştur (Akşit, 2015). Sancar'ın ifadesiyle Kız Sanayi Mektepleri ve Kız Enstitüleri bir taraftan modernleşmeye diğer taraftan da kadınların dışıl beceriler kazanmasına hizmet etmiştir (Sancar, 2017). Genç kızlık, adeta Kız Enstitüleri tarafından kurumsallaştırılmış ve 1928 yılından itibaren milliyetçi politikaların üretildiği bir ortam haline getirilmiştir (Sancar, 2017). Akşit de KSM'lerin özellikle kız eğitimi üzerine, Kız Enstitülerinin ise bunun yanında ideoloji üretimi üzerine yoğunlaştığını ifade etmektedir. Akşit, ilk kuşak Cumhuriyet kızlarının eğitiminde mesleki ve teknik eğitimin değil ideolojik eğitimin ön planda olduğunu, bu sayede devlet ideolojisini yeni kuşaklara yaymanın amaçlandığını ifade etmektedir. Hülâsa Kız Enstitüleri bir taraftan batı medeniyetinin yayılması diğer taraftan da Türk kimliğinin oluşturtulup muhafaza edilmesine hizmet etmiştir (Akşit, 2015). Kadınlık bilgisi bu kurumlar sayesinde artık bir önceki kuşaktan öğrenilen bilgi olmaktan çıkıp devlet eliyle okuldan öğrenilen bir bilgi olmaya başlamıştır (Sancar, 2017).

İdeal kadın kimliğinin oluşturtulmasında eğitim kurumlarında kullanılan önemli bir araç ders kitapları olmuştur. Üstün, İkinci Meşrutiyet Dönemi ders kitaplarında kadın yurttaşlıkla ilgili önemli mesajlar verilip cinsiyetçi işbölümüne dayalı ifade ve görseller olduğunu ifade etmiştir. Yine aynı konuda Helvacıoğlu, cumhuriyetin ilk yıllarında kadınların kısa zamanda meslek sahibi olamayacağı gerçeğinden dolayı ders kitapları aracılığıyla ev kadını tipi yaratılmaya çalışıldığını, bunun en önemli sebeplerinden birinin kadınları bulundukları konumda üretken hale getirmek olduğunu ifade etmiştir (Helvacıoğlu, 1996, s. 90). Helvacıoğlu, bu dönemdeki bir kısım ders ve ders kitaplarında çeşitli ev işlerinin aktarıldığını bu işlerinin kız çocuklarına öğretilildiğini ifade etmektedir. Bu kitaplarda ev kadınlarına yüklenen bir başka görev ya da davranış modeli de erkeğe bağımlı ve itaatkâr kadın tipi idi. Kitaplar kocasına ya da babasına itaat eden kadının ideal kadın modeli olduğu algısını oluşturmaya çalışmıştır (Helvacıoğlu, 1996). Kadınlık ve erkekliğin yaradılış ile ilgili bir farklılık olduğu aktarılmış, bu farklılıktan dolayı görev dağılımlarının cinsiyete göre değişiminin normal olduğunu kabullendirmeye yönelik mesaj ve görseller paylaşılmıştır (Üstel, 2016).

Dönemin eğitim ve devlet politikalarını yansıtır ideal kadın modeli yaratmaya hizmet eden bir başka aygıt da dönemin müfredat ve yönetmelikleridir. 1930 İlk Mektep ve Müfredat Programında “Kızlara Mahsus” vurgusuyla 4. ve 5. Sınıfın amacı şu ifadelerle aktarılmıştır:

Büyük bir kısmı daha yüksek bir tahsil görmeden hayata karışacak, ev kadını olacak olan kızlarımıza müstakbel vazifeleri hakkında esaslı bilgi ve fikir vermek. İyi bir evin nasıl olacağını, iyi bir ev kadınının nasıl olması icap edeceğini kendilerine layıkıyla anlatmak. Ev iktisadının başlıca esaslarını öğretmek (Helvacıoğlu, 1996).

Helvacıoğlu'nun İlk Mektep Müfredat Programından aktardığı yukarıdaki bilgi göstermektedir ki dönemin eğitim politikası kadınların büyük bir çoğunluğunun ev kadını olacağı,

dolayısıyla ev işleri ile ilgili bilginin onlar için daha elzem olduğu düşüncesinden hareketle oluşturulmuş, kız çocukları geleceğin anneleri olarak yetiştirilmeye çalışılmıştır.

SONUÇ

İkinci Meşrutiyet Dönemi ve Erken Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim kurumlarının ideolojik aygıt fonksiyonu ön planda olmuş ve devlet öncelikli olarak ideal vatandaş tipini yaratmaya çalışmıştır. İdeal vatandaş tipi de kişisel veya mahalli çıkarlardan ziyade devlet ve millet çıkarları ön planda tutularak belirlenmiştir. Dönemin politikalarından biri olan modern yurttaşlığın inşasında ilkokulun rolü çok iyi kavranmış, gerek ders kitapları gerekse eğitim program ve müfredatları bu çerçevede düzenlenmiştir. Benimsenmiş ilkeler okullar vasıtasıyla halka taşınmaya ve tek vücut bir millet yaratılmaya çalışılmıştır. Dönemin eğitim sistemi bütün yönleriyle bu çerçevede düzenlenmiş, bir kamusal özne olması istenen çocuk sadece ailenin değil, ulusun, ırkın geleceği, yarının üreticisi, askeri, vatandaş olarak görülmeye başlanmıştır. Çocuğun kamusal özne olarak görülmesinin yanında kız çocuklarına ayrıca önemli bir misyon yüklenmiştir. Kız çocukları devlet eliyle yetiştirilerek geleceğin modern anneleri yaratılmaya çalışılmış ve bu modern anneler vasıtasıyla devletin ideolojisini benimsemiş nesiller yetiştirmek amaçlanmıştır. Kız çocukları ulus kurma görevinin merkezine oturtulmuştur.

İkinci Meşrutiyet'in kadınları milli davanın kurucu aktörleri olarak tanımlanmış modem Türk ulusunun aileden inşasını gerçekleştiren fedakâr eş ve anneler olmaya aday gösterilmiştir. Kız Enstitüleri bunun somut icracı kurumlarıdır ve bu okullar ulus inşasına soyunan Türk milliyetçiliğinden beslenerek gelişmişlerdir. Özetle Devletin en önemli görevleri arasında sayılan 'Türk Ulusu'nu temsil edecek 'Cumhuriyet Kızları'nı yetiştirmek politikası KSM ve devamında Kız Enstitüleri ile desteklenmeye çalışılmıştır. Bu dönemde gerek devletin genel ideolojisinin gerekse kadınların cinsiyet rollerinin benimsetilmesinde ders kitapları da kullanılmıştır.

Fakat bu politikaları, ulus devlet kimliği oluşturma bakımından değerlendirmenin yanında kadınlar aleyhine işleyen yönünü de gözden kaçırmamak gerekir. Zira bu süreçte oluşturulmaya çalışılan kadın profili eskiden beri süregelen cinsiyetler arası asimetrik ilişkilerin Cumhuriyet Türkiye'sinde de devam etmesi anlamına gelmektedir. Aynı zamanda cinsiyetler arası eşitlik ilkesini benimsemiş görüntüsüne sahip yeni Türk Devleti'nde kaçınılmaz bir ikircikli durum ortaya çıkmıştır. Üstelik söz konusu cinsiyetçi içeriklere sahip uygulamaların devlet eliyle yapılması da kadın-erkek ilişkilerinde kadının erkek karşısında statü kaybetmesi anlamına da gelmektedir.

Kaynakça

- Akşit, E. E. (2015). Kızların Sessizliği Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Althusser, L. (2014). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. İstanbul: İthaki Yayıncılık.
- Dağlı, N., & Aktürk, B. (1988). Hükümetler ve Programları I. Cilt (1920-1960). Ankara: T.B.M.M. Basımevi.

- Helvacıoğlu, F. (1996). Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik 1928-1995. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kaplan, İ. (2013). Türkiye'de Milli Eğitimin İdeolojisi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sancar, S. (2017). Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Üstel, F. (2016). Makbul Vatandaşın Peşinde II. MEşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi . İstanbul: İletişim Yayınevi.

KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK VE FİRMA PERFORMANSI

Özgür DEMİRTAŞ

Doç.Dr., İnönü Üniversitesi, demirtasozgur@yahoo.com

Mustafa KARACA

Dr., Anadolu Üniversitesi, mustafakaraca38@gmail.com

ÖZET

Etik ve ahlak kavramlarının son yıllarda işletmeler ve toplumlar açısından daha önemli bir kavram olarak yer edinmesiyle birlikte gündeme gelen diğer bir kavram olan kurumsal sosyal sorumluluk da işletmeler açısından sürdürülebilir rekabet üstünlüğü sağlamada önemli bir girdi olarak modelde yerini almıştır. Kurumların gönüllü faaliyetleri olarak değerlendirmeye alınan bu kavram yasal yükümlülüklerin ve etiğin de ötesinde işletmelerin yaptıkları faaliyetleri vurgulamaktadır. Bu kapsamda hem bulundukları pazara hem de topluma karşı görev ve sorumlulukları şeklinde ele aldıkları bu tip faaliyetlerin işletmelerin de performanslarında bir değer ve katkı sağlayacağı düşüncesiyle bu çalışmada kurumsal sosyal sorumluluğun firma performansı ile olan ilişkileri irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Etik, Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Firma Performansı

GİRİŞ

Dünya nüfusunun hızla artması ve çeşitli nedenlerle insanların aşırı şekilde tüketime yönelmeleri ve yaşanan teknolojik gelişmeler sonucunda kitlesel üretimin artan oranda olumsuz etkisi gibi nedenlerle; insanlık tarihi açısından çok kısa sayılabilecek bir zaman diliminde, kaynakların bitebilir olduğu anlaşılmış ve üretim-tüketim merkezli insan faaliyetlerinin doğada var olan dengeyi olumsuz yönde etkileyeceği öngörülmüştür. Yaşanan bu ve buna benzeri gelişmeler nedeniyle; son yıllarda iş ve akademi dünyasında ve sivil toplum kuruluşlarında üzerinde en çok konuşulan konulardan birisi de işletmelerin yaptıkları ‘kurumsal sosyal sorumluluk’ faaliyetleri olmaktadır. Çünkü günümüzde, işletmelerden faaliyetlerinde ekonomik amaçlar yanında, birtakım sosyal ve evrensel amaçları da hedeflemeleri beklenmektedir. Kurumsal sosyal sorumluluk olarak adlandırılan bu yaklaşımın şaşırtıcı bir hızla ilerlemesi ve işletme faaliyetlerinin döngüsünün gerçekleştirilmesinde önemli bir eşik haline gelmiş olması bu kavramın ve boyutlarının incelenmesi gereğini doğurmuştur.

Ayrıca işletmelerin sürdürülebilirliği ve bulundukları pazardaki rekabetçi pozisyonlarını korumaları veya devam ettirmeleri de faaliyetleri sonucu elde ettikleri performans göstergeleriyle orantılıdır. Bu nedenle işletme çıktılarından biri olan firma performansının da yöneticiler ve strateji belirleyici uzmanlar tarafından dikkatle ele alınması gerekmektedir. Bu noktada işletmeler açısından önemli bir performans girdi unsuru olarak değerlendirilen kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin önemi ve firma performansı ile ilişkileri mevcut çalışmanın konusu olarak ele alınmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Kurumsal sosyal sorumluluk temel anlamda, bildiğimiz klasik bireysel vatandaşlık sorumluluğunu, çok boyutlu bir şekilde kurumsal arenaya taşımaktır. Kavram, örgütsel faaliyetlerin odağında artık kazan-kaybet mantığının yatmaması gerektiğini, bunun yerine örgütsel faaliyetlerin sürdürülmesinde örgüt çıkarları kadar diğer paydaşların çıkarlarını da gözeterek, gerektiğinde yasal düzenlemelerinde ötesinde bir duyarlılıkla hareket edilmesini savunan bir anlayışı vurgulamaktadır (Palacios, 2004).

Kurumsal sosyal sorumluluk bir bütün olarak işletme ve faaliyet gösterdiği çevrelerdeki paydaş ilişkilerinin yönetimine dayanmaktadır. Paydaşlardan kasıt da işletmenin yakın çevresindeki müşterileri, tedarikçileri, rakipler, sivil toplum kuruluşları ile ikincil çevresini oluşturan demografik çevre, yasal çevre veya teknolojik çevre unsurlarını kapsamaktadır.

Kurumsal sosyal sorumluluk anlayışı çerçevesinde öne çıkan yönetim anlayışı; toplumun çıkarlarını kendi çıkarlarının önünde tutmayı, kendilerini finansal olarak başkalarına bağımlı hale getirecek bağlantılara girmemeyi, tarafsız olmayı, hesap verebilir olmayı, şeffaf, açık ve dürüstlük ile bu ilkeleri rol model olarak uygulamayı içermektedir.

Geçmişte, şirketlerden sadece mal ve hizmet üretmeleri ve/veya sunmaları, istihdam sağlamaları, vergi vermeleri, ortakların kar paylarını maksimize etmeleri ve yasalara uymaları beklenmekteydi. Artık tüm bunlara ilaveten, çevreye ve insan haklarına önem göstermeleri, sürdürülebilir kalkınmaya ve genel olarak topluma katkıda bulunmaları da beklenmektedir (Özgüç, 2005). Günümüzde işletmelerin piyasa değerleri mali sermayeleri yanında, diğer kişi, grup, örgüt ve tüm toplumun menfaatlerinin de korunmasına yönelik bir anlayış ve davranışı yönetim stratejilerinin bir parçası haline getirme düzeyleri ile de ölçülmektedir. Çünkü işletmeler topluma karşı duyarlılıklarına, yardımseverliklerine ilişkin imajları ile yani, sosyal sorumluluk ve etik sermayeleri

ile değerlendirilir hale gelmişlerdir. Rekabetin ana unsuru bu alandaki başarıları olmuştur (Özdemir vd, 2003).

Yapılan çalışmalar sonucunda belirlenen faydaları şu şekilde sıralamak mümkündür (Argüden, 2002):

- Şirketlerin marka değerleri ve dolayısıyla piyasa değerleri yükselmektedir,
- Daha nitelikli personeli cezbetme, motive etme ve elde tutma imkanı oluşmaktadır,
- Kurumsal öğrenme ve yaratıcılık potansiyeli artmaktadır,
- Özellikle bu konularda hassas yatırımcılara ulaşma imkanı olduğundan, gerek hisse değerleri yükselmekte, gerekse borçlanma maliyetleri düşmektedir,
- Yeni pazarlara girmede ve müşteri sadakati sağlamada önemli avantajlar elde edilmektedir,
- Verimlilik ve kalite artışları yaşanmaktadır,
- Risk yönetimi daha etkin hale gelmektedir,
- Toplumun ve kural koyucuların şirketin görüşlerine önem vermesi sağlanmaktadır.

Firma Performansı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk İlişkisi

Firma performansı işletmelerin yapmış oldukları çeşitli faaliyetler sonucu başlangıçta koydukları ve belirledikleri standartlar kapsamında bir değerlendirme yapmalarını vurgulayan bir kavramı nitelemektedir. Firma performansı, daha geniş bir perspektifi niteleyen örgütsel etkinlik boyutundan farklılıklar arz etmektedir. Örneğin Venkatraman ve Ramanujam (1986) örgütsel etkinliğin iç içe geçmiş üç halkayı içerdiğini ve örgütsel etkinliğin en büyük halkayı kapsadığını vurgulamaktadır. Bu kapsamda örgütsel etkinliğin örgütün fonksiyonel alanına yönelik tüm unsurları kapsadığı ifade edilmektedir (Cameron, 1986). İşletme ya da firma performansı ise örgütsel etkinliğin bir alt kümesi olarak değerlendirilmekte ve operasyonel ve finansal çıktıları kapsadığı vurgulanmaktadır.

Venkatraman ve Ramanujam (1986) kaynakların etkin yönetimi adına operasyonel performansın finansal performansı önemli bir girdisi olduğunu ifade etmişlerdir. Aslında iş tatmininden müşteri memnuniyetine kadar birçok unsur firma performansını belirleyen etkenler arasında yer almaktadır. Bu kapsamda firma performansı araştırmacının veya işletme yöneticisinin amaç fonksiyonu kapsamında ele alacağı kriterlere göre değerlendirilmesi gereken bir husustur (Combs vd., 2005). Çünkü günümüzde firma performansının ölçümünde onlarca kriter ele alınmakla birlikte her işletme özelinde kendi performans değerlendirme kriterlerini sürece dahil etmektedir. Örneğin, günümüz müşteri odaklı yaklaşımların daha hakim olduğu pazarda müşteri memnuniyeti ve beklentilerini karşılama oranı firmalar açısından önemli bir performans göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bazı işletmeler açısından yaptıkları ürün, süreç veya Pazar inovasyon performansları ele alınırken,

bazıları çalışan memnuniyetini, Pazar’da yaratılan değer sonuçlarını, sosyal performansı ele almakta, bazıları ise direk finansal göstergeler kapsamında firma performanslarını büyüme ve/veya karlılık göstergeleri kapsamında değerlendirmektedirler. Ancak bizce önemli olduğu değerlendirilen başka bir konu da işletmelerin sahip oldukları sorumluluklardan bir tanesi olan kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin de firma performansındaki ağırlık katsayısının daha önemli oranlarda olması gerektiği yönündedir. Aşağıda yapılan bir çalışma kapsamında ele alınan firma performans göstergeleri ve örnek hesaplama faktörleri verilmiştir.

Tablo 1: Firma Performansının Boyutları ve Göstergeleri (Selvam vd., 2016)

S/N	Boyut	Örnek Gösterge	Sayı
1	Karlılık Performansı	Varlık Getirisi, EBTIDA Marjı, Yatırım Getirisi, Net Gelir/Karlılık, Öz-kaynak Getirisi, Ekonomik Katma Değer	6
2	Pazar Değer Performansı	Hisse Başı Kazanç, Hisse Senedi Fiyatındaki Değişim, Temettü Verimi, Hisse Senedi Fiyat Oynaklığı, Piyasa Değeri/Hisse, Tobin Q’su (Piyasa Değeri/Varlıkların Değişim Değeri)	6
3	Büyüme Performansı	Pazar Payı Artışı, Varlık Artışı, Net Gelir Artışı, Net Gelir Büyümesi, Çalışan Sayısı Büyümesi	5
4	Çalışan Tatmini	İşgücü Devir Oranı, Çalışan Eğitim ve Gelişimine Yapılan Yatırımlar, Ücret ve Ödül Politikaları, Kariyer Planları, Örgüt İklimi, Genel Çalışan Memnuniyeti	6
5	Müşteri Tatmini	Ürün ve Hizmet Karşımı, Şikâyet Sayısı, Geri Alım Oranı, Yeni Müşteri Oranı, Genel Müşteri Memnuniyeti, Başlatılan Yeni Ürün-Hizmet Sayısı	6
6	Çevresel Performans	Çevrenin Geliştirilmesi için Yapılan Proje Sayısı, Enerji Yoğunluğu, Geri Dönüşümlü Malzeme Kullanımı, Geri Dönüşüm Seviyesi ve Atıkların Yeniden Kullanımı, Enerji Tüketim Hacmi, Çevre Davaları Sayısı	6
7	Çevresel Denetleme Performansı	Çevre Politikası, Çevre Denetim Raporu, Çevresel İnceleme	3
8	Kurumsal Yönetim Performansı	Yönetim Kurulu Büyüklüğü, Yönetim Kurulu Bağımsızlığı, Dış Yönetici Oranı, İç Sahiplik Oranı	4
9	Sosyal Performans	Azınlık İstihdamı, Sosyal ve Kültürel Projelerin Sayısı, Çalışan ve Müşterilerin Açtığı Dava Sayısı, Düzenleyici Kuruluşlar	4

Firma performansına stratejik yönetim bakış açısından paydaş analizi teorisi çerçevesinde yaklaştığımızda tabi ki büyüme ve karlılık gibi göstergelerin ihmal edilemez gücü görülecektir. Çünkü Selvam vd. (2010) tarafından da ifade edildiği üzere firmalar içsel ve dışsal olarak büyümektedirler ve bu büyüme de önemli oranda içsel büyüme etkilidir. Bu kapsamda içsel büyüme faktörlerinin paydaş analizi yaklaşımı çerçevesinde stratejik bir düşünce ile firma performansı ile ilişkilendirilmesi mantıklı sonuçlar doğuracaktır. Paydaşlar, Freeman (2004) tarafından ifade edildiği üzere işletmenin faaliyetlerinden etkilenen veya onları etkileyen her türlü unsuru içermektedir.

Yine paydaş analizi çerçevesinde önemli bir unsur olan müşteriler ve onların ihtiyaç ve beklentilerinin de doğru zamanda doğru kanallar ile tatmin edilmesi ve karşılanması da önemli bir

performans kriteridir. Ayrıca, unutulmaması gereken diğer unsurlar da bu performans kriterlerine çalışanların, diğer pay sahiplerinin, rakiplerin, hükümetin, sivil toplum kuruluşlarının yanında faaliyet gösterilen Pazar veya geniş toplumsal çevredeki etkinin de modele dahil edilmesi gerekliliğidir. Her ne kadar bir iş girişiminin önemli amaçlarından biri kar elde etme ve bu sayede sürdürülebilirliği sağlamak olsa da, artık günümüz iş dünyasında yasal sınırların ve ekonomik sorumlulukların da ötesinde çeşitli gönüllü faaliyetlerin bireysel ve toplumsal etkilerinin de firma performanslarında daha çok yer aldığı gözlenmektedir.

Ayrıca yapılan birçok literatür bulgusu da bahsetmiş olduğumuz günümüz dünyası için daha ağırlıklı bir oranda ele alınması gerektiği düşünülen kurumsal sosyal sorumluluk ve firma performansı ilişkisinin önemini vurgulamaktadır (Liu ve Lu, 2019; Porter ve Kramer, 2006; Sial vd., 2018).

SONUÇ

Çeşitli nedenlerle toplumun ve yasaların işletmelerden olan beklentileri günümüzde geçmişe nazaran farklılaşmıştır. Geçmişte sadece bireysel, ailevi ve örgütsel ihtiyaçları tatmin etmek için üretim ve pazarlama yapan işletmeler, günümüzde buna ek olarak faaliyetlerinde toplumsal ve çevresel değerleri göz önünde bulundurmak ve bunlara katkı sağlamak durumunda da kalmaktadırlar. Bu kapsamda stratejik yönetim perspektifinden de değerlendirmeye alınan Paydaş Analizi kapsamında işletmelerin faaliyetlerini yürüttükleri çevrede karlılık ve büyüme kriterleri yanında, etkide bulundukları sosyal ve diğer çevresel unsurların da performans kriterlerinde dikkate alınması gereken bir oranda ağırlıklandırılması günümüz dünyasında sürdürülebilirlik açısından önem arz edecektir.

Mevcut çalışmamız kurumsal sosyal sorumluluk ve firma performansı ilişkisine yönelik bir değerlendirme sağlamış olup, gelecek çalışmaların Tablo-1’de verilen Sosyal Performans Etkileri kapsamında ölçümlemeler ile literatüre anlamlı kazanımlar sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Argüden, Y. (2002). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk*, Rota Yayın Yapım, İstanbul.
- Cameron, K. (1986). A study of organizational effectiveness and its predictors. *Management Science*, 32(1), 87-112.
- Combs, J. G., Russell Crook, T., & Shook, C. L. (2005). The dimensionality of organizational performance and its implications for strategic management research. In *Research methodology in strategy and management* (pp. 259-286). Emerald Group Publishing Limited.

- Freeman, R. E. (2004). The stakeholder approach revisited. *Zeitschrift für Wirtschafts-und Unternehmensethik*, 5(3), 228-254.
- Liu, M., & Lu, W. (2019). Corporate social responsibility, firm performance, and firm risk: the role of firm reputation. *Asia-Pacific Journal of Accounting & Economics*, 1-21.
- Özdemir, H., Yılmaz, E. G. ve Akyol, Ş. (2003). “Halkla İlişkilerde Sosyal Sorumluluğun ve Etiğin Uygulanabilirliği”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, (4): 137-148.
- Özgüç, E. (2005). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk*, SPK Yayını, Ankara.
- Palacios, J. J. (2004). Corporate citizenship and social responsibility in a globalized world. *Citizenship Studies*, 8(4), 383-402.
- Porter, M. E., & Kramer, M. R. (2006). The link between competitive advantage and corporate social responsibility. *Harvard business review*, 84(12), 78-92.
- Selvam, M., Gayathri, J., Vasanth, V., Lingaraja, K., & Marxiaoli, S. (2016). Determinants of firm performance: A Subjective Model. *Int'l J. Soc. Sci. Stud.*, 4, 90-100
- Selvam, M., Vanitha, S., Gayathri, J., Bennet, E., & Nageswari, P. (2010). The determinants of shareholders' wealth of acquiring firms in India. *Journal of Modern Accounting and Auditing*, 6(1), 46.
- Sial, M. S., Chunmei, Z., Khan, T., & Nguyen, V. K. (2018). Corporate social responsibility, firm performance and the moderating effect of earnings management in Chinese firms. *Asia-Pacific Journal of Business Administration*, 10(2/3), 184-199.
- Venkatraman, N., & Ramanujam, V. (1986). Measurement of business performance in strategy research: A comparison of approaches. *Academy of management review*, 11(4), 801-814.

DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLERİN MOTİVASYON VE DUYGUSAL BAĞLILIKTAKİ ROLÜ

Özgür DEMİRTAŞ

Doç.Dr., İnönü Üniversitesi, demirtasozgur@yahoo.com

Mustafa KARACA

Dr., Anadolu Üniversitesi, mustafakaraca38@gmail.com

ÖZET

Dünyanın varoluşundan itibaren insan ihtiyaçlarının karşılanması ve amaçlarına ulaşılması maksadıyla örgütlenme zorunluluğu ortaya çıkmış bu zorunlulukta liderlik ve yöneticiliği beraberinde getirmiştir. Günümüzde ise önemli liderlik kuramlarından bir tanesi de örgütleri veya takipçilerini bir dönüşüm süreci sonunda yeni bir vizyona veya duruma yönlendirebilen dönüştürücü ya da başka bir ifade ile dönüşümcü liderlik olmuştur. Liderlerin önemli görevlerinden bir tanesi de takipçilerini örgüt amaçlarına ulaştırırken motive etmesi ve duygusal olarak bağlılığı yüksek şekilde görev yapmalarını sağlamaktır. Bu kapsamda mevcut çalışmamızda dönüşümcü liderliğin motivasyon ve duygusal bağlılık ile olan ilişkilerine yönelik kavramsal bir çerçeve sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Liderlik, Dönüşümcü Liderlik, Motivasyon, Örgütsel Bağlılık

GİRİŞ

Günümüz hızla değişen iş dünyasında özellikle globalleşmenin de artan etkisi ile insan kaynağı daha da önemli bir unsur haline gelmiştir. Bu noktada sahip olunan bu önemli üretim/hizmet girdisi pozisyonundaki insanın yönetilmesi de stratejik önemde bir konu olmaya başlamıştır. Çünkü, özellikle yeni kuşak çalışanların da farklı beklentileri ve işyeri bağlılıklarının (veya örgütsel aidiyet) eskiye nazaran daha düşük seviyelerde kalması yönetici pozisyonunda olan kişilere zor ve yeni görevler yüklemektedir.

Yönetimin temel fonksiyonları olan planlama, organize etme, yürütme (liderlik etme) ve kontrol fonksiyonları işletmelerin etkinliği ve verimliliği adına önemli girdiler sağlamaktadır. Ancak, bu boyutlardan özellikle liderlik etme fonksiyonu çok daha önemlidir. Çünkü, özellikle işyerlerinde artan oranda yeni kuşak çalışanın da etkisiyle insan kaynağının motivasyon ve duygusal bağlılıkları örgütsel çıktılarda daha önemli kavramlar olmaya başlamıştır. Özellikle bu çalışma kapsamında ele alınan dönüşümcü liderlik de diğer liderlik tarzlarına göre biraz daha bireysel ve örgütsel dönüşümü hedeflemesi ve de süreçte en önemli kaynakları olan insanı, motive ederek ve bağlılığı yüksek bir

şekilde çalıştırması adına mevcut ilişkilerin literatür arka planını sunma adına bu çalışma ile literatüre anlamlı bir katkı sağlanacağı değerlendirilmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Dönüşümcü Liderlik ve Takipçilerin Motivasyon ve Duygusal Bağlılıkları Üzerindeki Rolü

Lider, bir grup insanı kendi vizyonlarını takip etmek ve gerçekleştirmek üzere etkileyen, yönlendiren ve ilham veren, sonuçta da ortak ideallere ulaştırabilen kişidir. Görüleceği üzere tanımın ilk bölümü biraz daha bireyci olup, birey ve onun vizyonu daha ön plandadır. Çünkü insanlar öncelikle kendi bireysel amaç ve hedeflerine ulaşmak isterler. İkinci kısımda ise bireysel vizyonla ortak hedeflere yönelme söz konusudur. Bu kapsamda liderler takipçileri olan grup üyelerini etkilerken bireysel ve örgütsel amaçların uyumuna ve entegresine odaklanmalı, süreçte de onları kendi vizyonlarına ulaşmalarında eğitmeli ve yetiştirmelidirler. Tanımda ön planda olan öz-çıkarların aşılması, birey ve örgüt çıkar entegrasyonu adına önemli bir husustur. Burns (1978) ile benzer şekilde Handy (1994)'de, Maslow'un (1954) ihtiyaçlar hiyerarşisinde ifade edilen, "bir kişinin öz çıkarlarının ötesine geçmek için daha fazla yükseltilmesi gerektiği" ifadesine dikkat çekmiştir. Yani, kişiye kendini gerçekleştirme için yetiştirme ve geliştirme imkânları sunarak bir idealin peşinden koşma yeteneği olan kişilik özelliği aşılanmaktadır. Bu kapsamda liderler takipçilerini etkileme ve yönlendirmede Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi ötesinde, takipçilerin kendi öz-çıkarlarını ve vizyonlarını da gerçekleştirecek şekilde, kurum vizyonuna ve ortak ideallere katkı sağlayacak davranışların geliştirilmesini sağlayacak bir rol üstlenmelidir.

İngilizce karşılığı "transformational leadership" olarak ele alınan dönüşümcü liderlik; mevcut sistemin dışına çıkılmasını isteyen ve teşvik eden, geleceği, yeniliği, değişimi ön planda tutan bir liderlik tarzını vurgulamaktadır. Bu liderlik türünde temel amaç liderliğin temel amacı, çok hızlı değişen çevreye uyum sağlayarak, örgütsel dönüşümü gerçekleştirmektir.

Dönüşümcü liderliğin en önemli özelliği; içinden çıkılmaz ve karmaşık sorunları çözme yeteneğine sahip, ileri görüşlü, insanların konum, hedef ve sorumluluklarını yeniden belirleyerek onların gelişim, yetenek ve becerilerini ortaya çıkartmaktadır. Bu suretle özgüvenin arttırılması ve performansın üst seviyeye yükseltilmesi neticesinde, değişen sistem içerisinde insanların etkin bir rol almaları sağlanmakta, inisiyatifi açığa çıkarmakta ve kendilerinden beklenenden daha fazla sonuç almayı hedeflemektedir.

Dönüşümcü liderliğin boyutları olarak idealiz edilmiş etki (karizma), ilham verici motivasyon, entelektüel uyarım, bireyselleştirilmiş ilgi ve çatışmaya karşı azim şeklinde ifade edilmektedir.

Dönüşümcü liderlerin özellikleri incelendiğinde ise yaratıcı düşünce, geleceğin belirlenmesi için ortak çalışma, iletişim ve yüksek motivasyon becerisi, değişimin temsilcisi olması, karizmatik etkiye sahip olma, risk alma, duygusal dayanıklılık, personel güçlendirme, güven duygusu yaratma, takipçilerinde duygusal bağlılık oluşturma, ekip ruhu oluşturma, mizah anlayışı vb. birçok özellik ifade edilmektedir. Bu kapsamda mevcut çalışma ile motivasyon ve duygusal bağlılık oluşturma ilişkilerine yönelik literatür çalışmaları irdelenmiştir (Bass ve Riggio, 2006).

Dönüşümcü liderlerin takipçileri ile paylaştıkları ortak hedef ve amaçları bulunmaktadır. Bu nedenle de arzulanan amaç ve hedeflere ulaşmada takipçilerini ilham veren motivasyon unsurları ile motive ederek yönlendirmektedir (Bass ve Avolio, 1994). Takipçilerin büyük önem verdiği eşitlik, adalet ve özgürlük gibi değerleri kullanarak onların moral ve motivasyonunun sürekli olarak yüksek düzeylerde kalmasına yardımcı olmaktadır.

Dönüşümcü lider, takipçilerinin özellikleri, beceri ve yeteneklerini ortaya çıkartarak onların kendilerine olan güvenini arttırmakta ve onların mevcut kapasitelerinin üst sınırlarına ulaşmasında yardım etmektedirler. Bu da beceri ve yetenek gelişim programları sayesinde çalışanların da işlerini hem daha anlamlı bulmalarını hem de işlerine daha bağlı ve motive bir şekilde hedefe ilerlemelerini sağlamaktadır. Çünkü bir lider için çalışanların üstün performans göstermeleri hem kendisi hem de örgüt etkinliği ve verimliliği adına önemli bir girdidir. Bunun içinde önemli bir faktör dönüşümcü liderliğin önemli boyutlarından bir tanesi olan ilham veren motivasyon aracıdır. Bu kapsamda performans ve motivasyonun her zaman birbiri ile kol kola yürüyen kavramlar olduğunu ifade etmek mümkündür.

Dönüşümcü liderlik de daha çok önemli olan örgütsel hedefler ve örgütsel dönüşümü gerçekleştirmektir. Tabi ki bu hedefe ulaşılırken hem takipçilerini dönüştürerek üstün performans sergilemelerini sağlamaktalar hem de bireysel ve örgütsel vizyonu entegre etmeye çalışmaktadırlar. Bireysel ve örgütsel hedef ve vizyon entegrasyonu çok önemli bir unsurdur. Bu, uzun dönemli azim, sebat ve kararlılık gerektirmektedir. Bu noktada çalışanların işlerine veya örgütlerine olan bağlılıkları ön plana gelmektedir.

Literatürde örgütsel bağlılık olarak ifade edilen kavramsal çerçeve özünde; normatif, devam ve duygusal bağlılık türlerini içermektedir. Bu noktada dönüşümcü liderler için en önemli etki noktası da takipçilerinde oluşturacakları duygusal bağlılıktır. Yukarıda genel dönüşümcü liderlik özelliklerinde de bahsedildiği üzere dönüşümcü liderlerin takipçilerini güçlendirme ve de onlar da güven unsuru yaratmak suretiyle onların hem kendisine hem de örgütüne duygusal olarak bağlı olmalarını sağlamaları en önemli özellikleri arasındadır. Dönüşümcü liderlik türünde hedef kitle yani takipçiler veya çalışanlar, maddi ögelere dayanmayan, adalet ve düzeni sağlamak gibi kişisel değer sistemlerini temel alan içsel motivasyon araçları ile ödüllendirilmekte ve neticede de

duygusal olarak örgütlerine bağlı hale gelmektedirler. Dönüşümcü lider hedef kitledeki her bir bireyin özel olduğunu, yaptıkları faaliyetin takdir düzeyinde olduğunu kendisine kabul ettirerek motivasyon düzeyini sürekli artırmakta ve örgüte olan duygusal bağlılığın da artmasını sağlamaktadırlar. Bu bağlılık duygusu daha yüksek seviyede iş performansını ortaya çıkarmakta, çalışanların öneri ve örgütsel sesliliğine (voice behavior) daha olumlu katkılar sağlamaktadır. Literatürde de dönüşümcü liderliğin motivasyon (Andersen vd., 2018; Belle, 2013; Graves vd., 2013; Jensen ve Bro, 2018; Jung vd., 2003; Ilies vd., 2006) ve duygusal bağlılık (Avolio vd., 2004; Cho vd., 2019; Kim, 2014; Lee vd., 2018) üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar, farklı kültürel bağlamlarda da mevcut ilişkilerin yeni boyutlar eklenmek suretiyle araştırılmasına bir temel oluşturmaktadır.

SONUÇ

Mevcut çalışmamız örgütsel dönüşümü temeline alan ve bu amaca ulaşmada takipçilerinde idealize edilmiş etki (karizma), ilham verici motivasyon, entelektüel uyarım, bireyselleştirilmiş ilgi ve çatışmaya karşı azim boyutları ile dönüşümcü liderlik ile örgütsel hedeflere ulaşılmasında özellikle iş hayatında daha çok yer almaya başlayan kuşakların yönetiminde daha ön planda olan motivasyon ve duygusal bağlılık ilişkilerini irdelemiştir. Gelecek çalışmaların bu temel çerçevesinde gerekirse farklı değişkenleri de aracı veya düzenleyici olarak ilave etmek suretiyle uygulamalı çalışmalar yapabilecekleri değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Avolio, B. J., Zhu, W., Koh, W., & Bhatia, P. (2004). Transformational leadership and organizational commitment: Mediating role of psychological empowerment and moderating role of structural distance. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 25(8), 951-968.
- Bass, B. M., & Avolio, B. J. (Eds.). (1994). *Improving organizational effectiveness through transformational leadership*. Sage.
- Bass, B. M., & Riggio, R. E. (2006). *Transformational leadership*. Psychology Press.
- Belle, N. (2013). Leading to make a difference: A field experiment on the performance effects of transformational leadership, perceived social impact, and public service motivation. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 24(1), 109-136.
- Burns, J. M. (1978). *Leadership* New York. NY: Harper and Row Publishers.
- Cho, Y., Shin, M., Billing, T. K., & Bhagat, R. S. (2019). Transformational leadership, transactional leadership, and affective organizational commitment: a closer look at their relationships in two distinct national contexts. *Asian Business & Management*, 1-24.
- Handy, C. (1994). *Age of paradox*. Cambridge, MA: Harvard Business School

- Ilies, R., Judge, T., & Wagner, D. (2006). Making sense of motivational leadership: The trail from transformational leaders to motivated followers. *Journal of leadership & organizational studies*, 13(1), 1-22.
- Jensen, U. T., & Bro, L. L. (2018). How transformational leadership supports intrinsic motivation and public service motivation: The mediating role of basic need satisfaction. *The American Review of Public Administration*, 48(6), 535-549.
- Jung, D. I., Chow, C., & Wu, A. (2003). The role of transformational leadership in enhancing organizational innovation: Hypotheses and some preliminary findings. *The leadership quarterly*, 14(4-5), 525-544.
- Kim, H. (2014). Transformational leadership, organizational clan culture, organizational affective commitment, and organizational citizenship behavior: A case of South Korea's public sector. *Public Organization Review*, 14(3), 397-417.
- Lee, Y. H., Woo, B., & Kim, Y. (2018). Transformational leadership and organizational citizenship behavior: Mediating role of affective commitment. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 13(3), 373-382.
- Maslow, A.H. (1954). *Motivation and personality*. New York: Harper.

İSLAM VE GELENEK İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME

M. Zeki DUMAN

Doç. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

ÖZET

Hiç şüphesiz ki kültürel bir form olarak geçmişten günümüze intikal eden gelenekler, insani varoluşun söz konusu olduğu her yerde ve dönemde toplumların yaşamında çok önemli bir rol oynamıştır. Zira gelenekler, toplumları birbirinden ayıran ve aynı zamanda onları özgül kılan en önemli kültürel yaratımlardır. Nesilden nesile aktarılan her türlü kültürel formun yani bilginin, değer, inancın ve alışkanlığın zaman içinde bireyde olduğu kadar bireyin de parçası olduğu toplumda da normatif kurallara, teamüllere ve rutinlere dönüşmesi, geleneğin nesnel bir gerçeklik olarak toplumsal yaşamın ayrılmaz bir unsuru haline gelmesine neden olmuştur. Bu anlamda her toplumun tarihinden ve kültüründen süzölmüş olan gelenekleri mevcuttur ve bu gelenekler onların uluslararası arenada kim olduklarını ve nasıl bir yaşayışa sahip olduklarını da gösterir. Gelenek, toplumun hafızası olarak bir yandan geçmişi bugüne taşıyarak yarına ışık tutmaya çalışır, diğer yandan bireyin içinde bulunduğu toplumda bir yer edinmesini sağlamada ona yardımcı olur. Dolayısıyla herkes doğar doğmaz kendisini bir geleneğin içinde ve kucağında bulur. Aynı şekilde her insan belli bir geleneğin sürdürücüsü ve savunucusudur. Bu yanı sıra gelenek, akışkan ve dinamik olan toplumun ilişkilerini, kurumlarını ve değerlerini muhafaza eden ve bunları belli bir düzen ve istikrar içinde kalmasını sağlayan normatif kurallar bütünü olarak görülebilir. Burada özellikle siyasal istikrar ve düzenin toplumlar açısından son derece önemli olduğunu belirtmek gerekir. Bu metin söz konusu geleneğin tarihsel ve toplumsal işlevleri yanında özellikle İslami tefekkür açısından gelenek kavramının nasıl görüldüğü, tanımlandığı ve müslümanların geri kalmasında geleneğin rolü üzerinde durmaya çalışacaktır.

Anahtar Kavramlar: Gelenek, Gelenekselcilik, İslami Gelenek, Profan Gelenek, İslami Tefekkürün Geleneğe Bakışı

AN ANALYSIS ON ISLAM AND TRADITION RELATIONS

Abstract

Traditions, which have undoubtedly played a cultural form from the past to the present, have played a very important role in the lives of societies wherever and whenever human existence exists. Because traditions are the most important cultural creations that distinguish societies and at the same time make them specific. The transformation of all kinds of cultural forms, generations, beliefs and habits that have been passed on from generation to generation, as well as the normative rules, conventions and routines in the society in which the individual is part as well as in the individual, has caused the tradition to become an integral element of social life as an objective reality. In this sense, there are traditions that have been filtered by the history and culture of each society, and these traditions show how they are in the international arena and how they live. Tradition, as the memory of society, tries to shed light on the past by carrying the past to the present, and on the other hand it helps the individual to get a place in the society. Therefore, as soon

as everyone is born, he finds himself in a tradition and in his lap. In the same way, every human being is the sustained and advocate of a particular tradition. In this sense, tradition can be seen as a set of normative rules that maintain the relations, institutions and values of a fluid and dynamic society and ensure that they remain in a certain order and stability. It should be noted here that political stability and order are extremely important for societies. In addition to the historical and social functions of this tradition, this text will try to emphasize how the concept of tradition is seen in terms of Islamic contemplation, and the role of tradition in the decline of Muslims.

Keywords: Tradition, Traditionalism, Islamic Tradition, Profan Tradition, and Islamic Perspective on Tradition

GİRİŞ

Gelenek kavramıyla ilgili olarak sosyal bilimlerde geniş bir literatür bulunmaktadır. Özellikle kültürel bilimler şeklinde tasnif edilen antropoloji, sosyoloji, psikoloji ve halkbilimi gibi birçok disiplin geleneğin gerek bireyin gerekse de toplumun yaşamındaki karşılığını anlamaya dönük bilimsel bir çaba içinde olmuşlardır. Gelenek, sadece geçmişi bugüne taşıyan ve genellikle de sözel olmayan pratiklerin bütünüdür mü? Yoksa bundan daha fazla olan ve insanın söz konusu olduğu her zaman ve her zeminde karşımıza çıkan kuşatıcı inançlar formu mudur? Geleneğin *nelğine* ilişkin bu türden soruları çoğaltmak mümkündür. Ancak gelenek konusunda fikir üreten sosyal bilimcilerin ittifak ettikleri temel husus; geleneğin insani varoluşun bir ürünü olan kültürün bizzat temel yapısı olduğu ve bütün davranışlarımızın altında yatan temel saik olduğudur.

Sosyoloji gibi beşeri bilimler genellikle geleneği anlamlandırmaya çalışırken tarihsel bir kategori yapma ihtiyacını hissederler ve toplumsal yaşam tarzlarını ayırt etmek için geleneği bir ölçü olarak kullanırlar. Buna göre gelenek pre-modern öncesi toplumların genel yaşamına tekabül eden bir kavramdır ve genelde de atalardan kalma benzeşik tutum ve davranışların ve kutsal değerlerin hakim olduğu bir toplumsallığın ürünüdür. Söz konusu bakış, geleneği arkaik toplumların bir özelliği olarak tasvir etmekte ve bu anlamda modernliğin tersi bir değer dünyasına tekabül ettiğini düşündürmektedir. Aynı şekilde geleneksel diye tahayyül edilen kurumlara, pratiklere ve inançlara bağlı olan kişilere gelenekçi anlamına gelen “gerici”, “muhafazakar” veya “tutucu” yaftası yapıştırılmakta, buna karşılık gelenek karşıtı olanlar da modern anlamına gelen “ilerici”, “çağdaş” ve aydınlanmış” kavramlarıyla hitap edilmektedir.

Gelenek kavramının bu şekilde kategorize edilmesine neden olan en önemli tarihsel gelişme 17. yüzyılda Batı Avrupa’da ortaya çıkan Aydınlanma Felsefesidir. Zira o güne kadar toplumun temel referans kaynağını teşkil eden Kilise’nin skolastik düşüncesi ve atalardan devralınan birçok inanç ve bilgiler, rasyonalite ve bilimsel prosedürlerin yaygın bir biçimde yeni buluşlara imza atması, var olan geleneksel inançların sarılmasına ve dolayısıyla inanç temelli geleneksel yaklaşımların önemini yitirmesine neden olmuştur. Aydınlanma Felsefesi toplumların geri kalmasında bir yandan geleneği sorumlu tutarak akla olan inancı vurgulamaya çalışmış diğer yandan insanın ne Kilise öğretisine, ne de o güne kadar sürdürülen geleneksel değerlere ihtiyacı olduğunu düşünmüştür. Ayrıca bilgisizlik ve cehaleti de geleneksellikle özdeşleştirmek suretiyle onun toplumsal alandaki epistemik dayanağını da zayıflatmıştır.

Bu açıdan bakıldığında Aydınlanma hareketiyle beraber, bireyin zihinsel ve dinsel açıdan değişime maruz bırakıldığını görebiliyoruz. Nitekim Aydınlanmanın öncü ismi Kant, aydınlanmayı tanımlarken, insanın ergin olamayışından dolayı düşmüş olduğu kuyudan yine kendi aklını kullanmak suretiyle o kuyudan çıkması anlamını taşıyan bir değerlendirme yaparak aydınlanmanın modernliğin postüllarına, karanlığı da geleneğin kör inançlarına tekabül ettiğini ima etmeye çalışmıştır. “Kendi aklını kullan” parolasıyla özetlediği bu durum, aslında modernliğin gelenek karşıtı bir düşünsel evreyi temsil ettiği ve insanın artık geriye dönmesi dolayısıyla geleneğin hüküm sürdüğü bir dünyada yaşamasının mümkün olmadığını vurgulamıştır.

Modernliğin epistemik temelini atan Aydınlanma Felsefesi gelenekselliği Shils'in (2003:104) deyimiyle; cehaletin, kilise egemenliğinin, dini toleranssızlığın, sosyal hiyerarşinin, servet dağılımdaki adaletsizliğin, sınıfsal eşitsizliğin, zihnin ve sosyal kurumların rasyonalist ve ilerici suçlamalara maruz kalan diğer özelliklerin nedeni olarak saymıştır. Geleneksellik, eski rejimin her eleştirisinin her yerde hazır ve nazır düşmanına dönüşmüş ve bundan kurtulup akla ve bilime sığındığında yaşamda var olan bütün kötülüklerin tamamının ortadan kalkacağı düşünülmüştür. Onun için aydınlanmanın ilk hedefi, bütün kötülüklerin kaynağı olarak tespit edilen gelenekselliğin ortadan kaldırılması olmuştur.

İnsani eylemleri düzenleyen geleneğin ve onun pratiği olan gelenekselliğin modern öncesi döneme mahkum eden aydınlanmacı zihniyetin yapmaya çalıştığı şeyin, aslında akıl temelli yeni bir gelenek başlatmak olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü ortaya çıkan her bir ideoloji, felsefe, din veya hareket, kendi karşıtı olan değerleri mahkum ederken aynı zamanda kendisi de bir değer başlatıcı olarak hareket eder. Hatta kendisini de yeniliğin ve tarihsel açıdan bir başlangıcın temsili olarak tanımlar. Bu açıdan bakıldığında aslında geleneksel yapı, kurum ve değerlerin toplumsal açıdan işlevleri söz konusu olduğu sürece varlıklarını da devam ettirdiklerini söylemek mümkündür. Zira gelenekler tarihsel birikimin bir sonucu olarak uzun erimli deneyimlerin neticesinde teşekkül etmektedir.

Tatar'ın deyimiyle (2000:200) gelenek, “gücünü ve kemalatını geçmiş ile bu günü arasındaki çizgiden alır, sürekliliğini ise geleceğe hitap etmesiyle sağlar. Geçmiş unutturmayan da, geleceğe ışık tutan da odur. Bu bağdır ki, gelecek korkusunu bertaraf ederek, istikrarlı bir hayat sahası açar. Bağın koptuğu yerde ise geleneksellik biter, gelenekçilik başlar. Çünkü artık sadece mazi vardır, başka bir ifade ile mazide kalmış olan vardır.” Bu açıdan bakıldığında geleneğin gücünü, temelde yaşanmışlıktan yani tarihsel ve somut olarak ortaya çıkmış bulunan ve sonuçları gözlenmiş ve görülmüş bulunan tecrübelerden aldığını söylemek mümkündür. Muhafazakâr düşünceye göre geleneğin en önemli kalesi dindir ve dinler, insanın dünyasal ve tarihsel hikayesinin bir ürünüdür.

İslam ve Gelenek İlişkisi

Yukarıda da vurgulandığı üzere muhafazakar ideoloji açısından dinler, geleneğin sığınağıdır. Modernliğin tarihsel serüvenini başlatan Fransız Devrimi ve akabindeki Endüstriyel Devrimin geleneksel sosyal yaşamı darmadağın ettiği ama daha da önemlisi insanların tutundukları en hakiki gerçek olan dini ve dinden neşet eden sosyal ve kültürel yaşamı yok ettiği gerekçesiyle muhafazakarlar başta aydınlanmanın rasyonalizmine ve onun türevi olan akılcılığa ve bilimciliğe şiddetle karşı çıkmışlardır. Ortaçağ geleneğini kendisine kalkan yapan muhafazakarlar, özgürlük adına aklı, bilim adına önyargıyı ve aydınlanma adına da dini mahkum eden modernliğin toplumsal düzenine karşı çıkarak başta liberalizm ve sosyalizm olmak üzere seküler ideolojilerin en başta da hikmeti içeren dinin ve selameti (düzen ve istikrarı) koruyan geleneğin yok edilmesini hazmedememişlerdir.

Burada karşımıza muhafazakar düşüncenin, geleneğin kalesi olarak gördüğü dini inancı ‘hikmet’le, modernliği de ‘Akıl’la özdeşleştirme/eşitlemesi hem ilginç hem de üzerinde düşünülmesi gereken kategorik bir ayırım olarak duruyor. Bu açıdan bakıldığında genelde dinlerin özelde de İslam'ın geleneği nasıl gördüğü ve nasıl tanımladığı önemli bir soru(n) olarak karşımıza çıkıyor. Bu soru(n) önemlidir, çünkü bugün bazı düşünürler, İslam dünyasının kaşı karşıya kaldığı ve üstesinden gelemediği için bir türlü çözemediği sorunların kaynağında geleneği görmektedirler. Onlara göre günümüz Batı dünyasının bilim ve teknolojiye, demokrasi ve insan haklarında, eşitlik ve özgürlükte kısacası kültür ve medeniyette bu derecede ileride olmasının yegane nedeni Batının kendi geçmişiyle hesaplaşması, kendisini geleneğin ayak bağından kurtarması ve yeniliklere açık olmasıdır. Bu tartışma içinde İslam dünyasının geri kalmışlığının birçok nedeni söz konusu iken, bunların arasında gelenek, bir neden olarak görülebilir mi? sorusu öne çıkıyor.

Bilindiği gibi 9. ve 10. yüzyıllarda İslam, altın çağını yaşamıştır. Bu dönemde Batı dünyası ortaçağın karanlığında yaşarken İslam toplumları kültür ve medeniyette çığır açıcı gelişmelere imza atmıştır. Örneğin evren matematiksel olarak hesaplanmış, coğrafyalar keşfedilmiş, insan biyolojisi üzerine deneyler yapılmıştır. Ancak 12. ve 13. yüzyıla gelindiğinde İslam dünyasında düşünsel yaşamda gerileme yaşanmaya başlanmıştır. Timur'a göre (2010:10-11) tarihçiler İslam dünyasının yaşadığı bu durağanlığın nedenleri üzerine üç konuda ittifak etmişlerdir. Bunlardan birincisi, İslam'ın entelektüel kalbi olan Bağdat'ın 1258'de Moğollar tarafından istila edilmesi, şehrin kültürel mirasının yağmalanması ve kütüphanelerinin yakılıp yakılmasıdır.

Döneminde dünyanın en büyük ilim ve felsefe merkezi konumundaki Bağdat'ın başta Müslümanların ilk kütüphanesi konumundaki Beytü'ül-Hikme olmak üzere 36 tane kütüphane yerle bir edilmiş, bilim adamları bölgeyi terk etmiş, insanlar ve hayvanlar vahşice katledilmiştir. İkincisi, vebanın Avrupa'dan İslam ülkelerine doğru yayılması ve neticede on binlerce insanın hastalıktan ölmesidir. Üçüncüsü de, dini muhafazakarlığın ve dogmatizmin artması ki, buna örnek olarak Aristoteles'in pek çok çalışmasını tercime eden, Batı geleneklerini harmanlayan, İslam felsefesini oluşturan Endülüslü İbn-i Rüşt'ün rasyonalizminin bile aşırı bulunması ve 12. yüzyılın sonunda Cordoba'da bir müslüman mahkeme tarafından sürgüne gönderilmesi örnek verilebilir.

İbn-i Rüşt akla en çok önem veren İslam filozoflarından biridir. Aynı zamanda Kurtuba kadısı olan Rüşt, akli Batı filozofları gibi görmemiştir. Yani Rüşt akli ilahi kaynakla olan irtibatını kesmemiş, insanı bir bütün olarak Allah'ın birliğinin tesellisi olarak algılamıştır. Bu anlamıyla İbn-i Rüşt'ü akılcı olarak görmek mümkün, ancak onu rasyonalist olarak görmek mümkün değildir. Rüşt'un Kur'an okuması geleneksel İslam düşünürlerin okumasından farklıdır. Zira ona göre kutsal metin aracılığıyla yaratıcı doğrudan insanın aklına hitap etmiş, akli muhatap almıştır. Nitekim ayetlerin birçoğunda Allah, sıkça insanın en büyük hazinesi olan aklını kullanmasını emretmiştir. Oysa kutsaldan yoksun olan dünyevi gelenek insan aklını (reason) her şeyin ölçütü olarak gördüğü için ilahi akli (intellect) dışlamış ve onu yok saymıştır (Aslan, 2004:41).

Müslümanlar arasında Allah'ın akla ilişkin vurgusunun unutulup dini muhafazakarlığın ve dogmatizmin artması İslam'ın gelenekle olan ilişkisinin yeniden ele alınmasını gerektirmiştir. Yukarıda da vurgulandığı gibi günümüz İslam toplumları yaşadıkları sorunları, karşılaştıkları problemleri çözmeye çalışırken İslam düşünürlerinin genellikle iki farklı eğilimden yana olduklarını görüyoruz. Bunlardan biri söz konusu sorunların çözümünü gelenekte ya da tarihsel süreç içinde şekillenmiş olan kurumsal teamüllerde arayan eğilimdir. Bu eğilime sahip olanlara göre İslam'da yaşanan sorunların cevapları, bizzat tarihi birikimden oluşan geleneğin içerisinde aranmalıdır. Zira söz bütün soru(n)ların cevapları vahyin bilgisiyle somutlaşmış olan ilahi gelenektir. İkinci eğilimi benimseyenler ise ilahi geleneğin dikkate alınmasını, ancak bunun yeterli olamayacağını düşünmüşlerdir. Onlara göre İslam'ın cevabını ararken gelenek salt bir çıkış yolu olmamalı ama aynı zamanda çağın ruhuna uygun içtihadı açılımlar da yapılmalıdır (Ünal, 1999:79). Burada iki tür gelenekten söz etmek mümkün. Birincisi kaynağı vahye dayanan ezeli ve ebedi bir hikmetin var olduğunu savunan İslami gelenek, diğeri de din dışı kültürün oluşturduğu pratik yaşamdan kaynaklanan ve esasen din karşıtlığıyla öne çıkan profan gelenektir.

Yukarıda da işaret edildiği gibi İslam'a göre, tarih boyunca iki tür geleneğin -biri kaynağını vahiyden alan ilahi gelenek, diğeri de profan niteliğiyle öne çıkan seküler/dünyevi gelenek-mücadelesi söz konusu olmuş, her iki gelenek de hakikat iddiasında bulunmuştur. Zaten esas mücadele de, buradaki ihtilaftan kaynaklanmıştır. Yani kökeni aşkın ilkelere dayanan ilahi gelenek, mutlak hakikatin Allah ve onun insanlara bildirdiklerinden ibaret olduğunu savunurken, dünyevi gelenek hakikatin ölçüsünün insanın kendisi/saf akli olduğunu dolayısıyla insanın kendi akli dışında herhangi bir kaynağa, referansa ihtiyacının bulunmadığını iddia etmiştir. İslam'ın kutsal kitabı Kur'an, dünyevi geleneği şirk olarak tanımlamakta ve onun da kendine ait bir geleneği olduğunu kabul etmektedir. Ve insanların atalarının üzerinde yürüdükleri yolda yürümemeleri, onları taklit etmemeleri dolayısıyla yanlış, batıl yola girmemeleri konusunda da uyarır. Nitekim Hazreti Peygamberin de misyonu bir yandan süregelen "ahlaki geleneği" tamamlamak, diğer yandan da gelenek olup olmadığına bakılmadan toplumdaki yanlışları düzeltmek olmuştur (Öçal, 2019.)

İslam düşünce tarihinde gelenekçi ekol, entelektüel anlamda çok önemli bir gelişme göstermiş ve bu ekol, günümüz modern düşünce ve yaşamışın ortaya çıkardığı sorunların ancak kadim bilgeliği içinde barındıran İslami geleneğin yeniden keşfiyle mümkün olabileceğini iddia etmiştir. İranlı mütefekkir Hüseyin Nasr, bu ekolün en önemli isimlerinden birisidir ve ona göre İslam dünyasının tekrar eski günlerine, altın çağına (İslam Rönesans'ına) dönebilmesinin yegane yolu, her şeyin kutsaldan yani Sema'dan, vahy' den neşet ettiğini kabul etmekten ve bu anlamda otantik İslami geleneği yeniden diriltilmekten geçmektedir ve İslam'ın ilk yıllarında söz konusu gelenek hayatın bütün alanını da kapsamıştır. Nasr'a göre ilahi geleneğin aşkın değişmez ve kadim bir yapısı vardır ve insani akıl (reason) zaman zaman vahye başkaldırmıştır.

Nitekim modernliğin epistemolojisi ilahi geleneğe isyan etmiş, onu reddetmiştir. Elbette ki insan aklı kendisi ve yaşamı hakkında birtakım öngörülerde bulunmuş, hükümler vermiştir. Ancak bu ilahi aklın tümünden göz ardı edildiği veya dikkate alınmadığı anlamına gelmemelidir. Nasr, İslam felsefesinin ilk dönemlerde Yunan felsefesini tümüyle almamasını buna örnek olarak verir. Ona göre İslam'ın yükselişte olduğu 8. ve 9. yüzyıllarda İslam düşünürleri Yunan düşünce havzasından sadece tevhitle uyuşan ya da uyuşacağına inandığı unsurları almıştır. İslam felsefesinin neden Epikürizmle değil de Aristoteles, Platon ve Pisagor'cu felsefeyle ilgilenmesi buna örnektir. Çünkü söz konusu düşünürler bu felsefeleri İslam peygamberliğinin bir devamı tarzında görmüşlerdir (Aslan, 2004:41-43).

Böylece ortodoks İslam'ın temel yaşam tarzını savunan Nasr, profan geleneğe karşı İbrahim'i geleneğin savunusunu yapmış ve günümüzde İslam dünyasının yaşamakta olduğu sorunların çözümünde yegane yol olarak İslami geleneğe işaret etmiştir. Yazar, dünyevi gelenekle uhrevi geleneğin ayırt edilmesi gerektiğini zira dünyevi geleneğin modernlikte de görüldüğü gibi hayatı, dünyadan ibaret gördüğünü iddia etmiştir. Modern demek, hayatı, dünyayı aşkından vahyden kopartmak demektir ve bu anlamda modernlik, ilahi geleneğin reddidir. Diğer bir deyişle din ilahi olanı, modernlik ise beşeri ve beşer altı olanı ima etmektedir (Nasr, 1995:74). Onun bakışında vahy yoluyla insanlığa bildirilen kutsalın bilgisi Hz. Ademden beri kesintisiz bir biçimde devam etmiştir. Dolayısıyla ilahi mesajı ulaştırmakla görevli her peygamber aynı zamanda teolojik geleneğin devamını sağlamışlardır ve bu anlamda en son peygamber Hz. Muhammed'in sünneti de söz konusu ilahi geleneğin tamamlayıcısıdır.

Hüseyin Nasr, İslami dirilişin ancak *insan aklının (reason)* bir araç olarak *ilahi akla (intellect)* ulaşmasıyla mümkün olabileceğini aksi durumda salt insan aklının kendi başına hakikat iddiasında bulunamayacağını belirtir ve esasen bugünkü Batı dünyasının yaşadığı düşünsel krizin nedenini de Descartes'in ontolojik düalizminin yani ruhu bedenden ayıran felsefesi olduğunu iddia etmiştir (Aslan, 2004:41). Bu felsefenin batı dünyasındaki yansımaları ele alan düşünürlerden birisi de Rene Guenon'dur (2014), ve ona göre günümüz Batı dünyasının yaşadığı insani bunalımın temel nedeni, ikinci bin yılın ikinci yarısından itibaren Batının kendi geleneğinden kopmasıdır. Esas misyonu geleneği yeniden yaşatmak ve gelecek kuşaklara aktarmak olan aydınlar da bu konuda yeterince titiz davranmamış ve Batı bir gelenek kırılmasına uğramıştır.

Gelenekçi ekole göre İslam, tarihinin en köklü geleneğidir. İslam ilahi bir gelenektir ve hiçbir çağın ve hiçbir ülkenin gelenekleriyle sınırlandırılmaz (Sandıkçı, 2010:38). Ancak İslam'ın yayıldığı toplumlarda profan gelenek ilahi geleneğe karşı her zaman bir direnç göstermiştir. Nitekim Arap kültürü dolayısıyla "Arap geleneği içinde doğup büyüyen Hz. Peygamber, kendisine tevdi edilen görev gereği, şirkin yerine tevhidi, zulmün yerine adaleti ikame etmek üzere harekete geçince, kanun gücüne dayanmayan, dahası ilkeleri yazılı bile olmayan, ancak geleceklerinin teminatı olarak görmeleri nedeniyle mensup oldukları geleneği savunmak için müşrik Arapların ortaya koyduğu güçlü bir direnişle karşı karşıya kalmıştır" (Ünal, 1999:84). Bu durum karşısında Allah, profan geleneği savunanlara şu ayetle cevap vermektedir:

“Onlara, “Allah’ın indirdiğine uyun! denildiğinde, “Hayır, biz, atalarımızı bulduğumuz (yol)a uyarız!” derler. Peki ama, ataları bir şey anlamayan, doğru yolu bulamayan kimseler olsalar da mı (onların yoluna uyacaklar)” (Bakara, 170). Maide 5/104 suresinde de bu ikaz bir kez daha tekrarlanır: “Onlara Allah’ın indirdiklerine ve Peygamber’e gelin’ denince, ‘atalarımızın üzerinde bulduğumuz şeyler bize yeter’ dediler. Ya ataları bir şey bilmiyor ve doğru yolu da bulamamış iseler?! denilmektedir. Arap yarımadasında ortaya çıkan İslam dini, kendisini cahiliye geleneğinin hakim olduğu bir toplumda bulmuştur. Zira her toplumda olduğu gibi İslam öncesi Arapların da yaşamlarında atalarından kalma dini inanç ve değerler cari olmuş, toplumsal kurumlar, bu değerler temelinde örgütlenmiştir. Dolayısıyla İslam, kökleşmiş bir geleneği bulunan Arap toplumunda doğarken esas mücadelesini de batıl olduğunu ilan ettiği bu geleneği ortadan kaldırmaya yönelik yapmıştır.

Kadim bir kültürün ürünü olarak karşımıza çıkan Cahiliye Dönemi Arap gelenekleri, İslam’ı kendisine bir tehdit unsuru olarak gördüğünden olsa gerektir İslam’i teolojiye savaş açmış, onunla kıyasıya bir mücadeleye girişmiş ve Müslümanlara ambargo koyarak baskı ve şiddet uygulamıştır. Çünkü Peygamber, sadece yeni bir dinin müjdecisi veya tevhit mücadelesinin önderi olarak ortaya çıkmamış aynı zamanda İbrahim’i geleneği yeniden diriltmeye ve dolayısıyla profan geleneği ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Aynı şekilde Hz. peygamber, İslam’ı tebliğ ederken hem cahiliye toplumunun kutsallarına ve bu kutsalların değerlerine karşı mücadele etmiş, hem de İslam’i geleneğin kurumsallaşmasına çalışmış ve bunun için de kendi söz ve davranışlarının yani sünnetinin ümmeti tarafından yaşatılmasını emretmiştir. Sünnet, aslında sadece peygamberin uygulamaları değildir, aynı zamanda Kur’an’ın pratize edilmesi ve İbrahim’i geleneğin hayata geçirilmesidir.

SONUÇ

Hiç şüphesiz ki, gelenek bir toplumun en önemli unsurudur. Şimdinin geçmişi olduğu gibi yarının da pusulasıdır. Zira gelenekle nesilden nesile aktarılan kültürel formlar, inançlar ve değerler hem bireylerin kimlik ve kişilik edinmesinde hem de toplumsal düzen ve istikrarın sağlanmasında hayati bir işlev görmektedir. Bu anlamıyla geleneğin toplumsal hafızanın ana merkezi olduğu, tarihsel yaşanmışlığın kayıtları olduğu ve ondan derslerin çıkarıldığı kolektif bir havza olduğunu söylemek mümkündür. Gelenek bireyin sosyalleşmesinde dolayısıyla toplum içinde makul bir birey olarak yer edinmesinde nasıl önemli bir rol oynuyorsa aynı şekilde toplumsal değerlerin, kurumların ve yapıların muhafaza edilmesinde ve sürdürülmesinde de o derece önemli bir rol oynamaktadır.

Toplamlar kültürel olarak inşa edilirler ve her toplumun kendi tarihinden süzüp gelen maddi ve manevi değerleri ve bu değerleri içinde barındıran gelenekleri vardır. Her toplum, kültürel anlamda kendisini tehdit altında hissettiğinde geleneğe sarılır. Zira gelenek kültürün kendi içine kapanmasına yol açan içsel ve dışsal saldırılara karşı direnç gösterir. Geleneğin en önemli işlevi, bireylere belli bir toplumun üyesi olma hissini ve aidiyetini sunmasıdır. Onun içindir ki, her toplum işlevini ve önemini yitirmede müddetçe geleneklerinden vazgeçmez ve geleneğine karşı çıkanları da cezalandırır. Burada geleneğin birçok ideolojide olduğu gibi özellikle de muhafazakar düşüncenin en önemli unsuru olarak öne çıktığını belirtmek gerekir. Zira muhafazakârlar, dinin en önemli kalesi olarak gördüğü geleneğe apayrı bir önem vermişlerdir. Diğer dinler gibi İslam da geleneğe özel bir anlam yüklemiş ve geleneksel ekol olarak bilinen bazı İslamcı düşünürler, geleneği iki kategoride değerlendirmişlerdir.

Geleneksel ekole göre tarih, iki tür geleneğin mücadelesinden ibarettir. Birincisi, profan gelenektir ki, referansı dünyevi kültürdür, yani seküler yaşamdır, diğeri ise İlahi gelenektir ki, referansı metafiziksel bilgidir ve kaynağı vahiydir. Bütün zamanların ve mekanların dini olan İslam, aşkınlığı yani İbrahim’i geleneği temsil ederken, rasyonalizmi temel alan modern Batı geleneği ise profanlığı temsil etmiştir. İslami açıdan bakıldığında vahyin kendisi ilahi bir gelenektir ve bu gelenek Hz. Ademle başlayıp Hz. Peygambere kadar devam etmiştir. Din, bu anlamda ilahi geleneğin kalesidir ve onu muhafaza eden en önemli inançtır. Yukarıda da vurgulandığı gibi geleneksel ekole göre tarih iki farklı geleneğin mücadelesiyle ilerlemiştir. Bu mücadelenin bir yanında ilahi vahyin teberrüz

ettiği İbrahim’i gelenek yer alırken ki, bu geleneğin son temsilcisi İslam’dır, diğer yanında insani varoluşun yarattığı kültürün meydana getirdiği seküler/profan gelenek durmaktadır.

KAYNAKLAR

- Adnan Aslan, “Din ve Geleneksel Bakış: Seyyid Hüseyin Nasr İle Bir Mülakat”, Bilimname, VI, (3), 2004:41-50.
- Edward Shils, “Gelenek” (Çev.H.Arslan), Doğu Batı Dergisi, Sayı:25, 2003:101-131.
- Rene Guenon, Modern Dünyanın Bunalımı (Çev. M.Kanık), Hece Yayınları, Ankara, 2014.
- S.Kemal Sandıkçı “Gelenek-Görenek, Örf-Adet ve Töre’in İslam Dinindeki Yeri ve Önemi” http://isamveri.org/pdfdrg/D207482/2011/2011_SANDIKCISK.pdf.03.03.2019.
- Seyyid Hüseyin Nasr, *Makaleler-1* (Çev. Ş.Yalçın), İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.
- Şamil Öçal, “Gelenekçilik ve İslam Dünyasında Geleneğin Anlamı”, [https:// www.academia.edu/2330079/Gelenekcilik_ve_Islam_Dunyasında_Geleneğin_Anlamı](https://www.academia.edu/2330079/Gelenekcilik_ve_Islam_Dunyasında_Geleneğin_Anlamı).02.03.2019.
- Taner Tatar, “Gelenek ve Gelecek”, Sosyoloji Konferansları, Sayı:26, 2000: 199-215.
- Timur Kuran, “Ortadoğu’nun ve İslam’ın Geri Kalmışlığının Nedenleri Üzerine” İktisat İşletme ve Finans, 24 (295), 2010: 9-20.
- Yavuz Ünal, “Gelenek-Sünnet İlişkisi”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:11, Sayı:11, 1999:79-96

İŞGÜCÜ PİYASASINDA AYRIMCILIK TÜRLERİ VE ÇALIŞMA HAYATINA ETKİLERİ

KÜBRA AYBİKE KOCADAŞ

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi

ÖZET

İşgücü piyasası yapısının bir gereği olarak farklı yaşa, cinsiyete, ırka ve fiziksel özelliklere sahip bireyleri bir arada bulundurur. Bu çeşitlilik yapılan işin gerekliliklerini sağladığı sürece herhangi bir sorun teşkil etmemelidir. Fakat günümüzde işgücü piyasasının mevcut yapısına baktığımızda, özellikle işe alım sürecinde adaylara karşı yalnızca işin gerekliliklerine göre değil, doğuştan gelen özellikleri nedeniyle ayrımcı bir tutum sergilendiğini söyleyebiliriz. Çalışmada ayrımcılık kavramı, işgücü piyasasında ayrımcılık türleri ve örgütsel ayrımcılık kavramı; cinsiyet, etnik köken, ırk, yaş, cinsel eğilim, din, engelli olma durumu, obezite gibi faktörlerden kaynaklanan örgütsel ayrımcılık türleri ve tüm bu ayrımcılık türlerinin işgücü piyasasına etkileri; işverenler, işgörenler ve ülke ekonomisi açısından incelenmiştir.

Bu çalışmada işgücü piyasasında karşılaşılan ayrımcılık türleri ve etkileri incelendikten sonra, fırsat eşitsizlikleri ve pozitif ayrımcılık bağlamında ayrımcılıkla mücadele yöntemleri; günümüze kadar atılmış adımlar, politikalar ve stratejiler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşgücü Piyasası, Ayrımcılık, Ayrımcılığın Etkileri, Mücadele

ABSTRACT

As a requirement of the labor market structure, it includes individuals with different age, gender, race and physical characteristics. This diversity should not create any problems as long as it fulfills the requirements of the work. But today, when we look at the current structure of the labor market, we can say that, especially in the recruitment process, a discriminatory attitude is displayed not only for the requirements of the job but also for its inherent characteristics. The concept of discrimination in the study, the types of discrimination in the labor market and the concept of organizational discrimination; the types of organizational discrimination caused by factors such as gender, ethnicity, race, age, sexual orientation, religion, disability, obesity, and the effects of all these types of discrimination on the labor market; employers, employees and the country's economy.

This research, after examining the types and effects of discrimination in labor market, inequalities of opportunity and methods of combating discrimination in the context of positive discrimination; The steps, policies and strategies taken up to the present day have been discussed.

Keywords: Labor Market, Discrimination, Effects of Discrimination

1. Ayrımcılık Kavramı

İşgücü piyasasında işin verimliliğini etkilemeyecek faktörlerin örneğin cinsiyet, ırk vb. pozitif ve negatif yargılara yol açması durumunda ayrımcılıktan bahsedebiliriz. Endüstri ilişkileri bağlamında ayrımcılığı şu şekilde tanımlayabiliriz: Kişilere aşağılayıcı özellikler yükleme veya grup üyeliği için gerekli olduğu ileri sürülen özellikler kişilerde bulunmasına rağmen bulunmadığı savunularak kişileri dışlama sürecidir (Doğrul, 2007: 15). Ayrımcılık; ayrımcılığa uğrayan bireyler ile uğramayanlar arasında, yaptırılan iş, verilen ücret ve statü bakımından eşitsizliklerle sonuçlanabilir. Bireyler açısından ruhsal sorunlara sebep olabilmekte ve bu durum düşük verimlilik, moral bozukluğu, işe devamsızlık ve iş tatminsizliğini beraberinde getirmektedir.

Ayrımcılık türlerini temelde işgücü piyasasında ayrımcılık türleri ve örgütsel ayrımcılık türleri olarak ikiye ayırabiliriz. İşgücü piyasasında ayrımcılık türlerini; İstatistiksel ayrımcılık, terfi ayrımcılığı ve tercih ayrımcılığı olarak ayırabiliriz. Örgütsel ayrımcılığı ise; örgütlerde içsel ve dışsal faktörler sebebiyle çalışanlara karşı negatif davranışlar geliştirme şeklinde tanımlayabiliriz (Özgener, 2014: 244).

2. İşgücü Piyasasında Ayrımcılık Türleri

Örgütsel ayrımcılık, çalışma hayatı içinde bazı birey ve gruplara sunulan hakların ve imkânların diğer birey ve gruplara sunulmaması olarak tanımlanabilir. Çalışma hayatında ayrımcılığın sebepleri çok çeşitlidir ve şu şekilde örneklenebilir; cinsiyet, etnik köken, ırk, yaş, fiziksel özellikler, kültür, dil, cinsel eğilim, sosyal statü, gelir düzeyi vb. (Ulu ve Kutanis, 2016: 361).

2.1. Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık

Cinsiyete dayalı ayrımcılık genel anlamıyla kadınların kadın oldukları için uğradıkları ayrımcılıktır. Kadınlar, çalışma hayatına girmeden önce veya girdikten sonra pek çok konuda ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Çalışma hayatına girmeden önce toplumdaki cinsiyete bağlı rol dağılımları, eğitimde fırsat eşitsizliği ve kadınlara yönelik önyargılar ayrımcı uygulamaların önünü açmaktadır. Çalışma hayatına girdikten sonra ise kadınların, işverenleri ve çalışma arkadaşlarının ayrımcı tutumları ile birlikte, maruz kaldıkları baskı ve engeller artmaktadır (Dalkıranoglu, 2006: 41).

Çalışma yaşamında cinsiyet ayrımının en önemli göstergesi, işlerin kadın işi ve erkek işi olarak ayrılmasıdır. Bu olguya bazı uygulamaların, geleneksel değer yargılarının ve kadınların tercihlerinin sebep olduğu görülmektedir. Toplumsal kalıplar sebebiyle kadınlar daha çok masa başı, az beceri ve sorumluluk isteyen, nitelik gerektirmeyen düşük ücretli işlerde yoğun olarak çalışmaktadırlar ve kariyerde fırsat eşitsizliği sebebiyle yükselmekte zorluk çekmektedirler (Dalkıranoglu, 2006: 41). Cinsiyet ayrımcılığı ikiye ayrılmaktadır. Bunlar (Ulu ve Kutanis, 2016: 362).

Açık Ayrımcılık: Çalışma yaşamında kadın ve erkek çalışanların aynı niteliklere sahip olmasına rağmen, iki taraftan birine ayrıcalıklı davranılması durumudur.

Örtülü Ayrımcılık: Çalışma yaşamının kadınların lehine düzenlenmesi ve cinsiyetler arasında hukuki eşitliğin sağlanması, kadınlara yapılan açık ayrımcılık uygulamalarını aşağı çekse de örtülü ayrımcılığı önlemek için daha fazla çaba gerekmektedir. İşe alımlarda evli veya çocuk sahibi kadınların tercih edilmemesi, çocuğu olduğu veya farklı gerekçelerle kadınların gece vardiyalarında çalıştırılmaması, yarı zamanlı çalışan kadınlara teşvik primi ödenmemesi ve fazla seyahat gerektiren işlerde kadınların daha az tercih edilmesi cinsiyete dayalı örgütsel ayrımcılığa örnek verilebilir.

İşgücü piyasalarında erkek ile kadın çalışanlar arasındaki ayrımcılığın bir diğer görünümü de ücret ayrımcılığıdır. Bu ayrımcılık değişik sebeplerden ortaya çıkabilir. İlk olarak, kadınların ucuz işgücü olarak görülmesinden kaynaklı, düşük ücret veren kurumlara yönelmek zorunda kalmaları ücret farklılıkları oluşturmaktadır. Bu durumda ayrımcılık işe alma sürecinde başlayıp, terfi ettirme sürecinde de devam etmektedir. Bu ayrımcılığa “dağılım ayrımcılığından kaynaklanan ücret ayrımcılığı” denilmektedir. İkinci olarak, bir kurumda kadın çalışanlar aynı işi yaptıkları halde erkeklerden daha düşük ücret almaktadırlar ki buna “işten kaynaklanan ücret ayrımcılığı” denilmektedir. Üçüncüsü, erkek işi olarak kabul edilen ve erkeklerin ağırlıklı olarak çalıştığı sektörlerde kadın çalışanların işin gerektirdiği niteliklere sahip olmasına rağmen, sektöre erkeklerin egemen olması nedeniyle kadınların erkeklerden daha düşük ücret almalarıdır. Bu duruma “değersel ayrımcılık” denilmektedir (Özkan ve Özkan, 2010: 95).

Kadınların işgücüne katılım oranları artmasına rağmen, yönetici pozisyonlarında çalışan kadınların sayısı hala çok azdır. Kadınlar farklı iş alanlarında kendine yer bulabiliyor olsa da, çalışma hayatı ataerkil değerlerin etkisi altında kalmakta ve bu durum özellikle yönetim kadrolarında dikkat çekmektedir. Kadının çalışma hayatındaki rolü, erkek yöneticilerin geleneksel kişilik özellikleri, güdüler ve davranış biçimleri ile ilişkilendirilmiştir. Hatta bazı iş yerlerinde işe alım ve terfi süreçlerinde yetenek sınavları esnasında, erkeklerin yetenekleri daha doğru veya abartılı değerlendirilirken, kadınların yetenekleri olduğundan daha yetersiz değerlendirilmektedir. Bu durum erkeklere kadınlardan daha fazla güven duyulmasına sebep olarak gösterilmektedir. (Ulu ve Kutanis, 2016: 363).

Cam tavan 1970’li yıllarda ABD’de ortaya çıkan bir kavramdır. Örgütsel önyargılar ve kalıplar tarafından yaratılan, kadınların üst düzey yönetim pozisyonlarına gelmelerini engelleyen görünmez, yapay engeller olarak tanımlanmıştır. Yönetici pozisyonunda çalışan kadınların, belirli bir aşamadan sonra yükselmelerini engelleyen faktörlerin toplamına "Cam Tavan" ya da "Cam Tavan Sendromu" adı verilir. Cam Tavan adından da anlaşılacağı gibi görünmez bir engeli tanımlamaktadır. Cam tavan,

bir kadın yönetici olarak belirli bir noktaya kadar yükseldikten sonra önemli bir terfi beklediği anda adını tam olarak ortaya koyamadığı nedenlerden ötürü istediği terfi alamama durumu şeklinde de açıklanmaktadır (Örücü vd., 2007: 118).

Cam tavanın oluşum nedenleri olarak; kadınların çalışma yaşamında kısa sayılacak bir süredir yönetici durumunda bulunmaları, işgücüne aralıklı olarak katılmaları, geleneksel olarak kadınların çalıştıkları belli alanların bulunması. örneğin; halkla ilişkiler, insan kaynakları yönetimi gibi yükselme olasılığının düşük olduğu alanlarda ve son olarak da üst yönetimin iş alma ve terfi politikalarında ayırım yapmaları gösterilmektedir(Örücü vd., 2007: 119).

Kadınların kariyer yaşamlarını etkileyen en önemli unsurlardan birisi de erkeklerden farklı olarak toplum içerisinde benimsedikleri cinsiyet rolüdür. Cinsiyet rolü, hangi meslek ya da pozisyonun kadın işi, hangilerinin erkek işi olduğunun belirlenmesini sağlamakta hatta çalışma hayatına başlayabilmenin temel koşulu olan eğitim ortamlarında da bunların yansımaları olabilmektedir. Nitekim toplumsallaşma süreci kadınları, yönetmeye yönelik işlerden (yöneticilik, başkanlık, idarecilik, müdürlük vb.) ziyade uzmanlık gerektiren işlere (doktorluk, öğretmenlik vb.) yönlendirmektedir. Böylece cinsiyet rolüne dayalı önyargılar pekişmektedir (Örücü vd. 2007: 120).

Kadınların yönetim kadrolarına yükselmesi onlar için birçok yeni fırsat ve imkân sunmasının yanında bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlardan ilki “kraliçe arı sendromu”dur. Bu sendrom, kadın yöneticilerin zamanla çalışma hayatında karşılaştıkları erkek yöneticilerin tutum ve davranışlarını benimseyerek, onların yöntemlerini uygulayarak hemcinslerine karşı olumsuz tavır takınmaları, onların rekabetini zorlaştırıp, terfilerini engellemesi ve erkek yöneticilerin tutumlarına benzer tutumlar sergilemesi olarak tanımlanabilir. Kraliçe arı sendromunun sebepleri kıskançlık, duygusal bozukluklar, hırs güdüsü ve konumunu koruma ihtiyacı olarak sıralanabilir. Bu sendrom, üst kadrolarda görülen “tek kadın” olmanın bir başarı ve ayrıcalık göstergesi olduğuna duyulan inançtan kaynaklanır (Baykal, 2018: 163).

Kraliçe arı sendromuyla ilgili benimsenen yaklaşıma göre kraliçe arılar; (1) kadınlara ait özelliklerden çok erkeklere ait özellikler sergilerler, (2) hem fiziksel hem psikolojik olarak diğer kadınlarla aralarına mesafe koyarlar (3) hâlihazırdaki cinsiyet hiyerarşisini kabullenir ve desteklerler. Her ne kadar bazen güç ve iktidar sahibi kadın çalışanların diğer kadınların da kariyer hedeflerine ulaşmaları için çaba harcadıkları görülse de birçok çalışmada güç ve iktidar sahibi kadınların kadın astlarının pozisyonlarını iyileştirmelerine destek olmak yerine engel olmayı tercih ettiklerini göstermiştir (Baykal, 2018: 163).

2.2. Cinsel Eğilim Ayrımcılığı

İş yerinde cinsel yönelime dayalı ayrımcılık tüm dünyada giderek artan temel bir sorundur. Batı ülkelerinin çoğunda bireyi ayrımcılığa karşı koruyan yasalar mevcuttur, ancak bu yasaların büyük bölümü LGBT bireyleri koruma açısından sınırlıdır, yetersizdir veya hiç korumamaktadır. Türkiye’de iş hayatında, eşcinsellerin egemen olduğu belli iş alanları dışında kalan pek çok iş alanında homofobik bir anlayış hüküm sürmektedir. Var olan bu yaklaşımın bir sonucu olarak eşcinsel bireyler iş yerlerinde ayrımcılığa uğramakta ya da her an ayrımcı bir tutuma maruz kalma endişesi içinde çalışma yaşamlarını sürdürmektedir. (Aysun Öner, Çalışma Hayatında Ayrımcılık ve Ayrımcılığa Karşı Mücadele, 77)

Türkiye’deki iş alanlarına baktığımızda, kasiyerlikten avukatlığa, akademisyenlikten bankacılığa, sendikacılıktan moda ve hazır giyim sektörüne değin pek çok mecrada eşcinsel çalışanların cinsel yönelimleri nedeniyle farklı derece ve formlarda ayrımcılık, dışlanma, taciz ve mobbing benzeri olumsuz tutumlara maruz kaldığını görmekteyiz. Kimi zaman bu durum daha da ileri boyutlara taşınabilmekte ve bu bireyler işten çıkarılabilmektedir. (Aysun Öner, Çalışma Hayatında Ayrımcılık ve Ayrımcılığa Karşı Mücadele, 78)

Çalışma yaşamındaki eşcinsel bireyler, toplumsal kurallar ve var olan yasalardan dolayı kendilerini büyük bir baskı altında hissetmekte, cinsel tercihleri sebebiyle toplum tarafından dışlanmaktadır. Fakat bir bireyin cinsel tercihinin, o kişinin psikolojik ve sosyal gelişiminin bir sonucu olduğu göz ardı edilmemelidir. Türkiye dâhil olmak üzere gelişmekte olan ülkelerde cinsel tercihler, iş ararken ve çalışırken temel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu grupları koruyacak nitelikte yasal düzenlemeler pek çok ülkede henüz oluşturulmamıştır (Ulu ve Kutanis, 2016: 364).

2.3. Irka Dayalı Ayrımcılık

İrkçilik, insanlar arasındaki biyolojik temelli farklılıkların kültürel, ekonomik, örgütsel veya bireysel sorunları beraberinde getirdiğine ve doğal sebeplerle bir ırkın diğerlerinden üstün olduğuna duyulan inançtır. Farklı ırkların iş ortamında dengeyi bozduğu ve sağlıklı ilişkilerin kurulmasına engel olduğuna inanılmaktadır (Ulu ve Kutanis, 2016: 364).

2.4. Etnik Kökene Dayalı Ayrımcılık

Etnik kökene dayalı ayrımcılığın temelinde çok birçok sebep ve inanç bulunmaktadır. Siyasal, toplumsal ve ekonomik etkenler ötekileştirmeyi beraberinde getirebilmektedir. İşgücü piyasasında etnik ayrımcılık ise, bireyleri veya grupları mesleki becerileri yok sayılarak, diğer insanlarda farklı özellikleri nedeniyle ayrı bir muameleye tabi tutmak; böylece ırk veya etnik köken gibi özelliklerinden dolayı bazı kaynaklara ulaşmalarını sınırlamak amacıyla bilinçli veya bilinçsizce yapılan ve adaletli olmayan uygulama olarak tanımlanmaktadır. Etnik ayrımcılığın özellikle işgücü piyasası içindeki yansımaları da etnik kimliğin dışlanması ya da zora dayalı olarak farklı kimliğin

benimsetilmesine dayalıdır. İş ortamı içinde ana dilini konuşmaktan kaçınmak bu sayede çalışma ortamında kabul görmek veya Fransa’da yapıldığı gibi çoğunluğu oluşturan ulusun dilini konuşma zorunluluğu sık rastlanan etnik ayırım örneklerinden bazılarıdır (Lordoğlu ve Aslan, 2012: 120).

2.5. Yaşa Dayalı Ayrımcılık (Yaşçılık)

Yaşlı ayrımcılığı terimi ilk defa 1969 yılında Amerika Ulusal Yaşlılık Enstitüsü başkanı Gerontolog Robert Butler tarafından kullanılmıştır. Butler, yaşlı ayrımcılığını; yaşlı insanlara yönelik, ırk ayrımcılığı ve cinsiyet ayrımcılığı gibi eyleme dönüşebilen bir terim olarak tanımlamıştır. Yaşlanma kötü, mümkünse kaçınılması gereken, en azından olabildiği kadar yavaşlatılması gereken ve hastalıkla eşdeğer tutulan patolojik bir durum olarak algılanmaktadır. Bu nedenle yaşlı ayrımcılığı; bir kişiye sadece yaşı nedeniyle gösterilen farklı tavır, ön yargı, tutum ve davranışları ifade etmekte ve hem olumlu hem de olumsuz tutumları kapsamaktadır (Özdemir ve Bilgili, 2014: 128).

Yaşa dayalı ayrımcılık; yaşları nedeniyle insanlara yapılan her türlü ayırım, dışlama ve sınırlama ile birlikte bu insanlara karşı bir önyargı geliştirme ve negatif tutum sergileme sürecidir. Toplumdaki sosyoekonomik gelişmeler ve yaşam kalitesinin iyileşmesinden dolayı dünyada yaşlı nüfus gün geçtikçe artmaktadır. 65 yaş ve üzeri çalışan sayısı 1999 yılında 600 milyon iken, 2050 yılında 1.9 milyar olacağı tahmin edilmektedir (Ulu ve Kutanis, 2016: 365).

Yaş ayrımcılığı, çalışma koşullarında esaslı değişikliklerin olduğu Sanayi Devrimi sonrasındaki dönemde özellikle 19. yy.’ın sonlarında doğmuştur. Bu dönemdeki çalışma koşullarının özellikle yaşlı işçilere uymaması nedeniyle yaşlı işçiler, üretimin taleplerini karşılayamamaları sonucunda uzun yıllar çalışmış olmalarına rağmen işten çıkarılmışlardır (Baybora, 2010: 37).

Yaşa dayalı ayrımcılık, insanların sadece yaşlarından dolayı farklı davranışlara maruz kalmalarıdır. Başka bir deyişle, insanlar dinleri, etnik kökenleri veya cinsiyetleri sebebiyle ayrımcılığa uğrayabildikleri gibi, yalnızca yaşları yüzünden de çalışma hayatlarında, insanlarla olan ilişkilerinde veya hizmet alırken ayrımcı davranışlarla karşılaşabilirler. Örneğin bazı insanlar ‘yaşlı’ bulundukları için bir işe kabul edilmeyebilirler veya bazıları ‘genç’ olarak görüldükleri için bulundukları ortamlarda aşağılayıcı davranışlara maruz kalabilirler. Bu yaş kategorilerine çocukluk da dâhil olabilir. Dolayısıyla yaşçılık, her yaş grubundan bireyi etkileyebilir (Çayır, 2012: 2).

2.6. Dine Dayalı Ayrımcılık

Dine dayalı ayrımcılık; çalışma hayatında veya işe alım sürecinde bireylerin dini inançlarından dolayı eşitliksiz tavırlara maruz kalmaları, dini inançlarından dolayı sözlü ve psikolojik tacize maruz kalmaları ve dini ibadetlerinin engellenmesi, sınırlandırılması ve dışlanmasını ifade etmektedir. Dini inançların uygulanma farklılığı, işyerlerinde gerilimlere yol açmaktadır. ABD’de din ile ilişkili

çatışmaların büyük kısmı Müslüman çalışanların ibadetlerini uygulama biçiminden kaynaklanmaktadır (Ulu ve Kutanis, 2016: 366).

2.7. Engelli Bireylere Karşı Ayrımcılık

Engelli kavramı, doğuştan veya sonradan meydana gelen herhangi bir hastalık veya kaza sonucunda fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal becerilerin kaybedilmesi sebebiyle normal yaşamın ihtiyaçlarını karşılayamayan; bakım, korunma, rehabilitasyon ve danışmanlık hizmetlerine ihtiyacı olan kişileri ifade etmektedir (Kara, 2008: 183).

5378 sayılı Kanunun 3. maddesinde engelli ayrımcılığı; siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel bir alanda insan hak ve özgürlüklerinin tam ve eşit şartlar altında kullanılması önünde engelliliğe dayalı gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlama şeklinde tanımlanmaktadır. Engellilere yönelik ayrımcılık, engelli bireylerin özerkliğini ve saygınlığını dolaylı veya dolaysız yollardan zedeleyebilir. Engelliler, sadece iş arama sürecinde değil, ücret ve hizmet sunumunda da ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar (Ulu ve Kutanis, 2016: 367).

Türkiye, 5378 sayılı Kanuna kadar engellileri ihmal eden bir yaklaşım geliştirmiştir. Türkiye’de 1961 ve 1982 Anayasalarına rağmen engellilere karşı ayrımcılık konusunda gerekli önlemler alınamamıştır. Türkiye’de özellikle çarpık kentleşme nedeniyle binalar, yollar, ulaşım yolları vb. engelli çalışanların çalışmalarını ve haklarını kullanmalarını zorlaştırmaktadır. (Zeytinoğlu, 2012: 180)

Engellilere yönelik ayrımcılığın önlenmesinin en etkili yolu, onları sistemin bir parçası haline getirmek ve aktif bir çalışan haline getirmektir. Engelli istihdamında çok büyük zorlukları aşmak için yasal düzenlemeler, işverenlerin tutumu, eğitim ve rehabilitasyon çalışmaları, engellinin çalışmaya karşı tutumu ve engelinin ailesinin çalışma konusundaki yaklaşımı çok önemlidir (İçli vd., 2001: 3).

2.8. Obezite Ayrımcılığı

Obezite; bedendeki yağ oranının yağsız kısma oranının aşırı artması sonucu boy uzunluğuna göre vücut ağırlığının beklenen seviyenin üstüne çıkması şeklinde tanımlanabilir. Obezite ayrımcılığı ise, fazla kilolu bireylerin düşük maaşla işe başlatılması, işe alınmaması, terfi ettirilmemesi, toplumdan dışlanması ve bu kişilere karşı önyargı geliştirme ve negatif tavır sergileme sürecidir. Obezite çalışan için dezavantajlı bir sosyal durumdur (Ulu ve Kutanis, 2016: 367).

Hizmet sektöründe gerçekleşen obezite ayrımcılığına dair bedensel emeğe dair teoriler geliştirilmiştir. Estetik emek kavramı bu teorilerin merkezinde yer almaktadır.

3. Ayrımcılıkla Mücadele

Çalışma hayatında ayrımcılık öncelikle eşit istihdam ve gelir şansını ortadan kaldırmaktadır. Ayrımcılık çalışanların kariyerleri için edinmeleri gereken bilgi ve becerilere ulaşmasını engeller. Ayrıca çalışanların verimliliğini azaltmakta, stres ve hastalıklara neden olarak ücretli izin sürelerinin artmasına neden olmaktadır. Bu döngü içinde ayrımcılık hem çalışanları hem de kurumları olumsuz etkilemektedir. ILO ayrımcılık konusuna şu şekilde bir yorum getirmiştir; bireylerin çalışmak istedikleri mesleği elde etmek özgürlüklerinin kısıtlanmasıdır. Kişilerin potansiyellerini ve becerilerini geliştirme ve ödüllendirme fırsatlarının engellenmesidir. Çalışma hayatı içinde ayrımcılık, kurumların politikaları ve geliştirmiş oldukları stratejiler kaynaklı olabileceği gibi aynı zamanda çalışanların tutum ve davranışlarının da sonucu olabilir (Yıldırım, 2015: 20).

Ayrımcılığın iktisadi boyutuna bakacak olursak ayrımcılığı piyasa ayrımcılığı ve piyasa öncesi ayrımcılık olarak ikiye ayırabiliriz. Piyasa öncesi ayrımcılık, çalışma hayatı öncesi eğitim olanaklarından eşit yararlanamamak, yoksulluk, cinsiyet temelli toplumsal rollerin mağduru olmak gibi unsurlar olarak karşımıza çıkar. Cari piyasa ayrımcılığı ise, işçinin potansiyel verimlilik oranına bakılmaksızın kişisel özellikleri ile değerlendirilmesidir (Lordoğlu, 2014: 165).

Bana göre ise işgücü piyasasında ayrımcılık; bireylerin çalışma hayatına katılma sürecinde eşit koşullarda yarışmadığı, katılabilenlerin ise aynı ortamda aynı işi yapmalarına rağmen eşit muamele görmemeleridir. Çalışma ilişkileri bağlamında ise çalıştığı kurumun ödül-ceza sisteminden eşit yararlanamamaları olarak tanımlanabilir.

Toplumsal yaşamda ve çalışma hayatında ayrımcılıkla mücadele dendiğinde akla gelen soru, “bu mücadelenin kimin sorumluluğu olduğu” sorusudur. Ayrımcılıkla mücadele öncelikle devletin sorumluluğudur. Devlet, ayrımcılık uygulamaları ile mücadele adına fırsat eşitliğini teşvik edecek ulusal politikalar oluşturmalıdır. Bunlar; eğitim eşitliği, pozitif ayrımcılık politikaları, kota sistemleri gibi uygulamalardır. Çalışma hayatında ayrımcılıkla mücadele edilmek isteniyorsa ayrımcılık uygulamalarına tolerans gösterilmemelidir. Öncelikle yöneticiler toplumsal yapı içinde kalıplaşmış olan ayrımcılık olgusunu reddetmeyi bırakmalıdır. Çünkü bir sorunun çözümünün ilk adımı o sorunun tespitidir. Uygunsuz vücut dili, değersizleştirme, damgalama, dışlama gibi uygulamalar karşısında tolerans gösterilmemelidir. Tüm çalışanlar standart işyeri kalıpları içerisinde olmalıdır, yani farklılık kavramı ortadan kalkmalıdır. Farklılığa dair kabul edilen tanımlamalar ırk, etnisite, yaş, cinsiyet, din ve engellilik gibi durumlarda eşit istihdam fırsatını işaret eder. İşgücündeki çeşitlilik yalnızca işgücü piyasalarında ayrımcılığın azalmasına değil aynı zamanda çalışanların verimliliğini ve işverenlerin karını arttırmaktadır. İşgücü piyasalarında ayrımcılığın sonlandırılması işyerlerinin verimliliği için gereklidir çünkü işyerlerinde eşitlik, özgürlük ve refah sağlayacaktır (Yıldırım, 2015: 30).

Geçmişten günümüze toplumda yer edinmiş olan ayrımcılık uygulamalarının ve eşitlikten uzak durumun ortadan kaldırılması için ayrımcılık yasağı düzenlemeleri ve eşitlik politikaları çerçevesinde mücadele yöntemleri geliştirilmiştir. “Eşitlik” kavramından bahsedilmemiz için bireylere sadece hukukun sağladığı “şekli eşitlik” yeterli olmayıp bu teoriler uygulamaya dönüp, “maddi eşitlik” sağlanmadığı sürece herhangi bir anlam ifade etmez. Yani, kişiler veya gruplar arasındaki farklılıklardan doğabilecek mağduriyetler göz ardı edilmemelidir (Gül ve Karan, 2011: 6-7).

Ayrımcılıkla mücadele sıklıkla “ayrımcılık yasağını korumayı ve eşitlik ilkesini hayata geçirmeyi amaçlayan” bir eylem olarak algılanır. Ne yazık ki, ayrımcılık sorunu yalnızca hukuksal bir sorun olmadığı için, sadece eşitlik prensibinin benimsenmesi ile ortadan kaldırılamaz. Ayrımcılık sorununun birden çok boyutu bulunmaktadır. Dolayısıyla bu sorunun ortadan kaldırılması çok boyutlu önlemlerle mümkün olabilir (Şahyar, 2015: 36).

Şekli eşitlik politikaları sonucu ortaya çıkan ayrımcılık yasaklarının eşitliği sağlayamaması sonucu, fırsat eşitliği politikaları ve fırsat önceliğini esas alan pozitif ayrımcılık politikaları ortaya çıkmıştır. Ayrıca, maddi eşitliğin sağlanması amacıyla “sonuç eşitliği” politikaları toplumsal alanda geride kalmış dezavantajlı grupların toplumla özdeş kılınması üzerine uygulamalar içermektedir (Öztan, 2004: 211).

3.1. Fırsat Eşitliği ve Eşit Temsil Politikaları

Fırsat eşitliğinin teşvik edilmesi ayrımcılıkla mücadeledir fakat emek piyasasındaki tüm farklılıkları geçersiz görmek değildir. Bu politikaların amacı, emek piyasasındaki farklılıklara da meslek seçiminde özgürlük yaratabilmek, yeteneklerin tanımlanmasında ve değerlendirilmesinde objektif değerlendirilmelerini sağlamaktır. Mesleki beceri kazanılmasında ve devam ettirilmesinde eşit fırsatların yaratılmasını garanti altına almaktır. Eşit fırsatlar, *“şahsi gelişmenin ve tamamlanmanın önündeki engellerin kaldırılmasıdır ve bu haktan tüm vatandaşların yararlandırılması zorunludur”* (Yıldırım, 2015: 33).

Eşit temsiliyet, siyasi, ekonomik ve sosyal alandaki toplumsal rollerin, toplumdaki farklı gruplar tarafından sayıca eşit temsil edilmesi için, devletin zorlayıcı ve denetleyici kota politikaları aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Eşit temsiliyet yaratılması istenilen alanlarda, örneğin eşit cinsiyet temsiline sağlanması ya da etnik farklılıkların eşit temsiline sağlanması için politikalardır. Eşit temsiliyeti sağlamak için araç olan kota politikalarının sınırlarının belirlemesi konusunda hukuki yaptırımlarda hassas davranıldığı görülmektedir (Öztan, 2004: 210-211).

3.2. Pozitif Ayrımcılık

Pozitif ayrımcılık, ilk olarak ABD’de ırk ayrımcılığı ile mücadele amaçlı “olumlu eylem” başlığı altında ortaya çıkmıştır. Burada ortaya çıkan politikalar değişen zamanın gereklilikleri ile birlikte toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayabilmek üzere alanını genişletmiştir. (Yıldırım, 2014: 289). “Pozitif Eylem- Roman Aktivistler İçin Kılavuz” isimli belgede pozitif eylem, pozitif ayrımcılık ve olumlu eylem kavramlarının farklı anlamları olduğu belirtilmektedir. Bu belgeye göre pozitif eylem, “ulusal mevzuat kapsamında ayrımcılığa uğramış gruplara fırsatlar sağlamayı amaçlayan yasal uygulamalar” olarak tanımlanmaktadır. Belgede olumlu eylem ve pozitif eylemin önemli bir farkı olduğu belirtilmektedir. Olumlu eylem, sonuçların eşitliğini sağlarken pozitif eylem fırsatların eşitliğini sağlamaktadır (Akdemir, 2015: 49-50).

Günümüzde ise, pozitif ayrımcılık politikaları fiili ayrımcılığa maruz kaldıkları halde yetersiz temsil edilen dezavantajlı grupları da kapsamaktadır. (Yıldırım, 2014: 289). Toplumdaki bazı gruplar örneğin, kadınlar, farklı etnik ve din grupları, engelliler ve yaşlılar dezavantajlı gruplar olarak kabul edilirler. Çünkü bu gruplar farklılıklarından dolayı siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan güçsüz gruplardır ve yeterli temsil güçleri olmadığı için ayrımcılık mağduru olan gruplardır. Günümüzde gerek ulusal, gerekse uluslararası sosyal politikalar ile bu gruplar korumakta ve desteklemektedirler. Pozitif ayrımcılık; toplumda tarihsel olarak dışlanmış ve mağdur edilmiş grupların, eğitim ve istihdam fırsatlarının yolunu açarak aynı zamanda siyasal alanda temsil güçlerini artırmak adına “ayrımcılık” politikaları ve uygulamalarıdır (Öztaş, 2004: 204).

Pozitif ayrımcılık politikaları toplumun yaşam standartlarına kıyasla geri kalmış grupları, toplumun diğer üyeleri ile eşit seviyeye getirmeyi amaçlar. Bu amaç doğrultusunda yapılanlar, bu özel grupların içinde bulunduğu ekonomik yoksulluk, yoksunluk ve sosyal dışlanma olgularından kurtulabilmelerini geçici önlemler yoluyla çözmeyi hedeflemektedir (Yıldırım, 2015: 33).

Bu geçici önlemler amaçlanan eşitlik sağlandığında yürürlükten kalkan önlemlerdir. Eğer bu önlemler geçici olmazsa eşitliğin ilerleyen süreçte tekrar bozulması gibi bir durumla karşılaşılabilir. Örneğin bir iş yerinde kadın ve erkek çalışan sayısının eşitlemek amacıyla kadına yönelik bir pozitif ayrımcılık uygulaması eşitlik sağlandıktan sonra ortadan kaldırılmazsa eşitlik erkekler aleyhine bozulacaktır. Fakat “geçici olmayan önlemlerden de söz etmemiz mümkündür. Geçici olmayan önlemler, kişilerin mevcut haklarına tam ve eşit şekilde ulaşabilmelerini amaçlar ve bu amacı ile süreklilik niteliği taşır. Görme engelliler için trafik lambalarına sesli uyarı sistemi eklenmesi geçici olmayan önlemlere örnek verilebilir (Gül, 2012: 273).

Pozitif ayrımcılık politikalarının amacı, “mevcut ayrımcılığı ortadan kaldırmak”, “geçmişte yaşanan ayrımcılığın etkilerini düzeltmek”, “kişilerin fırsatlara eşit olarak ulaşabilmesini sağlamak”, “farklılıkları desteklemek” olarak sıralanabilir. Bununla birlikte pozitif ayrımcılık politikaları,

amaçları, yöntemleri, faydalanıcıları, uygulama süreleri gibi özellikler nedeniyle ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Pozitif ayrımcılık kavramından birden fazla uluslararası belgede söz edilmiştir (Akdemir, 2015: 51).

3.3. Ayrımcılık Yasağı ile İlgili Uluslararası Düzenlemeler

Ayrımcılık yapmama prensibinin temeli insan haklarına dayanır. Bu haklar insanın doğumu ile birlikte devlet tarafından verilmiştir. Ayrımcılık yasağı da bu hakların serbestçe kullanılabilmesinin temelini oluşturur. Doktrinde, ayrımcılık yapmama prensibinin insan haklarından en önemli sayılanlarından biri olduğu ileri sürülmektedir (Zeytinoğlu, 2010: 116).

3.3.1. Birleşmiş Milletler Belgeleri

Birleşmiş Milletler 'in, ayrımcılıkla mücadele adına kabul ettiği birçok sözleşme ve bildiri vardır. İlk olarak 1965 yılında yayınlanan “İrk Ayrımcılığının Tüm Biçimlerinin Kaldırılması Bildirgesi”nden bahsedebiliriz. Bu sözleşmeyi Türkiye 2002 yılında onaylamıştır. Birleşmiş Milletler 'in, ayrımcılıkla mücadele adına kabul ettiği temel insan hakları sözleşmeleri şunlardır: 1979 tarihli “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)”, 1993 tarihli “Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi”, 1981 “Din veya İnanca Dayanan Tüm Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılık Biçimlerinin Kaldırılmasına İlişkin Bildirgesi.” Ayrıca 1992 yılında, “Ulusal, Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kimselerin Hakları Beyannamesi” de Genel Kurul’da kabul edilmiştir. Yine, UNESCO tarafından da 1960 yılında kabul edilen “Öğretim Alanında Ayrımcılığa Karşı Savaşım Sözleşmesi”ni de unutmamak gerekir (Yıldırım, 2015: 36).

3.3.2. Uluslararası Çalışma Örgütü Belgeleri

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) belgeleri, uluslararası hukukta ilk ayrımcılık yasağının görüldüğü kaynaklardır. ILO Anayasası’nda, Philadelphia Bildirgesi’nde ve Çalışmaya İlişkin Temel Haklar ve İlkeler ile İzlenmesi Bildirgesi’nde, ayrımcılık yasağı ve bu yasağın sınırları hakkında kurallara yer verilmiştir. ILO’nun ayrımcılıkla ilgili en önemli sözleşmesi 111 sayılı İstihdamda ve Meslekte Ayrımcılık Sözleşmesi’dir (Yıldırım, 2015: 37).

ILO, “111 sayılı İstihdamda ve Meslekte Ayrımcılık Sözleşmesi” ile işyerinde “*İrk, renk, cinsiyet, din, siyasal inanç, ulusal veya sosyal menşe bakımından yapılan iş veya meslek edinmede veya edinilen iş veya meslekte tabi olunacak muamelede eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan her türlü ayrılık gözetme, ayırı tutma veya üstün tutmayı*” (ILO, Türkiye) yasaklamaktadır.

ILO’nun ayrımcılıkla ilgili diğer önemli sözleşmesi ise, 100 sayılı Eşit Ücret Sözleşmesi’dir. Ücretin belirlenmesinde cinsiyete dayalı ayrımcılığı yasaklamış, ücret eşitliğini öngörmüştür. Kadın

ve erkek çalışanların eşit işe eşit ücret alması kuralının uygulanmasını ve teşvik edilmesini amaçlayan bir sözleşmedir (Yıldırım, 2015: 38).

Ayrımcılık yasağı getiren diğer ILO sözleşmeleri şunlardır: 97 ve 143 numaralı Göçmen İşçilere İlişkin Sözleşmeler, 82 ve 117 numaralı Sosyal Politika Sözleşmeleri, 87 numaralı Sendika Özgürlüğü ve Sendika Hakkının Korunması Sözleşmesi, 98 numaralı Örgütlenme ve Toplu Pazarlık Hakkı Sözleşmesi, 103 numaralı Analığın Korunması Sözleşmesi, 102 numaralı Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Sözleşmesi, 105 numaralı Zorla Çalıştırmanın Kaldırılması Sözleşmesi.

3.3.3. Avrupa Konseyi Belgeleri

Avrupa Konseyi, 1950 tarihli İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 14. Maddesi ile ayrımcılığa karşı kısmi koruma sağlamıştır. Bu madde ile ayrımcılık tanımlanmış ve sınırları çizilmiştir. 1 Nisan 2005 tarihinde yürürlüğe giren 12 sayılı Ek Protokol ile de koruma kapsamı genişletilmiştir (Avrupa Komisyonu El Kitabı, 2005: 12). Avrupa Sosyal Şartı, ayrımcılıkla ilgili düzenlemeleri 1961 yılında gerçekleştirmiştir. 1996 tarihli Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı ile sosyal hakların kapsamı genişletilmiş ve güvenceye alınan haklardan hiçbir ayırım gözetilmeksizin yararlanılmasını sağlama amacı taşıyan bir düzenleme yapılmıştır. Avrupa Sosyal Şartı çalışanları korumak adına bir sözleşmedir fakat aynı zamanda çocukların, yaşlıların, göçmen işçilerin korunması, analık durumu ve aile haklarının korunmasını da kapsamaktadır (Kaya, 2007: 33).

Avrupa Sosyal Şartının istihdamda her türlü ayrımcılığı yasakladığı görülür. Temel standartlar olarak “din, ırk, renk, dil, cinsiyet, siyasi ya da her türlü görüş, sağlık, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa üyelik, doğum veya her durum temeline dayanan” ölçütler belirlemiştir (Gül ve Karan, 2011: 67). Türkiye, şiddet ve ayrımcılık mağduru kadınlara AB içinde sığınma hakkının verilmesini içeren sözleşmeyi, 2011 yılında onaylayan ilk ülkedir. Sözleşme, fiziksel şiddetin yanında kadına karşı psikolojik şiddeti ve kadının mağduriyetinde yataklık edenlerin de cezalandırılmasını kapsamaktadır. Ayrıca, kadının insan hakları ve kadın-erkek eşitliği konusunda eğitim programlarının sağlanmasını gerekli görmektedir (Moroğlu, 2012: 366-368).

3.3.4. Avrupa Birliği Belgeleri

Ayrımcılıkla mücadele, Avrupa Birliği (AB) hukukunun genel ilkelerindendir ve farklı Antlaşmalar aracılığı ile bu mücadele gerçekleştirilmektedir (Avrupa Komisyonu El Kitabı, 2005: 12). 1957 tarihli Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması (Roma), ayrımcılıkla ilgili ilk düzenlemedir. Bu Antlaşmada, ayrımcılığın “yurttaşlık” ve “cinsiyet” temeline dayalı olarak sınırlandırıldığı görülür. 1997 yılında, Amsterdam Antlaşması'nın 13. maddesiyle ayrımcılığa yeni temeller eklenmiş;

Konsey'e cinsiyet, ırk ve etnik köken, din veya inanç, engellilik, yaş veya cinsel yönelim temelinde ayrımcılıkla mücadele etmek üzere tedbirler alma yetkisi verilmiştir (Karan, 2009: 34-38).

Avrupa Komisyonu, 2008 yılında kabul ettiği direktifle, her alanda ayrımcılığa karşı korunmanın genişletilmesini talep etmiştir. Direktif, istihdam ve mesleki eğitim alanında tam korumanın yanında, bu alan dışında kalan diğer alanlarda bulunan büyük hukuki boşlukları kapatmayı hedeflemiştir. Amaç, ırk ayrımcılığı dışında kalan “din, inanç, engellilik, yaş, cinsel yönelim ve cinsiyet” gibi ayrımcılıklara karşı hukuki korunmanın; eğitim, alınan hizmetler ve sosyal korunma alanlarında da gerçekleştirilmesini sağlamaktır. Böylece, Avrupa Ekonomi Topluluğu Antlaşması ile yurttaşlık ve cinsiyet temeline dayalı ayrımcılıkları ortadan kaldırmaya yönelik olan Avrupa Birliği sosyal politikalarının kapsamı genişlemiştir. Irk, etnik köken, din, engellilik, yaş, cinsel yönelim ve cinsiyet gibi nedenlere dayalı ayrımcılık yasağı kapsamının işe girme, çalışma koşulları, hizmet içi eğitim, hizmet akdinin sona ermesi, sosyal güvenlik, eğitim, sağlık hizmetleri, konut gibi alanları da kapsayacak şekilde genişlediği ve yeniden şekillendiği görülmektedir (Yıldırım, 2015: 40).

3.4. Ayrımcılık Yasağı ile İlgili Ulusal Düzenlemeler

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasa'sının 10. maddesi⁵ tüm vatandaşlara kanun önünde eşitlik sağlar. Anayasa'nın 49. Maddesi⁶ ise, herkese eşit çalışma hakkı tanımıştır. Anayasa'nın 10. maddesi, ülkenin hukuk düzenindeki eşitlik ilkesinin genel esaslarını ortaya koymaktadır. 5170 sayılı ve 5982 sayılı kanunlarla 10. maddede değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerde kadın ve erkeğin eşit olduğuna dair düzenleme getirilirken, devlete de bunu hayata geçirme yükümlülüğü yüklenmiştir. Çocuklar, yaşlılar, özürllüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gazileri kapsayan özel gruplar için ise devletin gerekli gördüğü takdirde özel tedbirler alabileceği belirtilmiştir (Gül, 2012: 128).

Ayrımcılık yasağı, Anayasa'nın yanı sıra, 4857 sayılı İş Kanunu'nda da öngörülmüştür. Anayasa'nın çizdiği çerçeve doğrultusunda, İş Kanunu'nun 5. maddesinde işverenin eşit davranma yükümlülüğü düzenlenmiştir (Yıldırım, 2015: 41).

Son olarak, dezavantajlı grup üyelerine karşı koruma politikası olan ve ayrımcılık pratiklerinde bu gruba karşı pozitif ayrımcılık örneği teşkil eden İş Kanunu'nun 30. maddesine de değinmek gerekir. Bu düzenleme, “Engelli ve eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu” başlığı altında, sınırlı düzeyde olsa da, kurumlara söz konusu özel güçsüz grupları korumak amacıyla bazı hukuki yükümlülükler getirmektedir (Yıldırım, 2015: 42).

4. Sonuç Yerine: Ayrımcılıkla Mücadelede Nasıl bir Yaklaşım Geliştirmeliyiz?

Ayrımcılık, ayrımcılık yapanın karşısındakinin “insan” kimliğini kabul etmemesi ve saygı duymaması ve onu tek bir niteliği ile değerlendirmesi sonucunda ortaya çıkan bir olgudur. Ayrımcılık olgusu birçok soruna olmasının yanı sıra aynı zamanda bir sonuçtur. Öncelikle, eğer bu durumu görmez ve kabul etmezsek geliştirilen mücadele politikaları hiçbir anlam ifade etmeyecektir (Tepe, 2006: 31).

Ayrımcılık sorununun temelde eksik bilgiden kaynaklandığını ve insanların insan haklarına ilişkin doğru bilgi birikimi ile bu sorunun azaltılabileceği söylenebilir. Fakat buradan pozitif ayrımcılık uygulamalarının gereksiz olduğu gibi bir sonuca ulaşmak yanlış olacaktır. Aksine, pozitif ayrımcılık uygulamaları toplumsal eşitsizliklerin çok fazla olduğu, kişilerin haklarına erişmekte zorlandığı durumlarda geliştirilmesi gereken önemli bir mücadele yöntemidir (Akdemir, 2014: 902).

KAYNAKÇA

- Avrupa Birliği (2005), Ayrımcılıkla Mücadele El Kitabı. Avrupa Komisyonu İstihdam, Sosyal İşler ve Eşit Fırsatlar Genel Müdürlüğü. Avrupa Topluluğu Resmi Yayınlar Bürosu. Lüksemburg.
- Yoğun Erçen, A. E. (2008). “Kadınların Cam Tavanı Aşma Stratejileri: Büyük Ölçekli Türk İşletmelerinde Bir İnceleme”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İşletme Anabilim Dalı.
- Ulu, S. ve Kutanis, R. Ö. (2016). İşgücü Piyasalarında Ayrımcılığın Kaynakları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (35), ss. 359-372.
- Doğrul, H. G. (2007). “Kentsel Alanlarda Kadın İşgücü Arzının Belirleyicileri ve Kadın İşgücü Arzının Ücret Yapısı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, Yayınlanmamış

Doktora Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı.

Kaya, P. A. (2007). Avrupa Birliği ve Türk İş Hukuku Bağlamında Eşitlik İlkesi. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.

Özkan, G. S. ve Özkan, B. (2010). Kadın Çalışanlara Yönelik Ücret Ayrımcılığı Ve Kadın Ücretlerinin Belirleyicilerine Yönelik Bir Araştırma. *Çalışma ve Toplum Dergisi*. 1(24). ss. 91-104.

Örücü, E., Kılıç, R. ve Kılıç, T. (2007). Cam Tavan Sendromu Ve Kadınların Üst Düzey Yönetici Pozisyonuna Yükselmelerindeki Engeller: Balıkesir İli Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(2), ss. 117-135.

Baykal, E. (2018). Sosyal Kimlik Teorisi Perspektifiyle Kraliçe Arı Sendromu. *KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*. 8(16). 159-175.

Doğan, E. T. (2012). İşgücü Piyasasında Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Ayrımcılığının Sosyal Politika Açısından Değerlendirilmesi. *Çalışma Hayatında Ayrımcılık ve Ayrımcılığa Karşı Mücadele* (Derleyen: Yıldız Tar). Ankara. ss. 57-76.

Lordoğlu, K. ve Aslan, M. (2012). Türkiye İşgücü Piyasalarında Etnik Bir Ayrımcılık Var mıdır? *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 33(2). ss. 117-146.

Çayır, K. (2012). Yaşçılık/Yaş Dayalı Ayrımcılık. *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*. ss. 163-174.

Baybora, D. (2010). Çalışma Yaşamında Yaş Ayrımcılığı Ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Yaş Ayrımcılığı Düzenlemesi Üzerine. *Çalışma ve Toplum Dergisi*. 24. ss. 33-58.

Özdemir, Ö. ve Bilgili, N. (2014). Sağlık Hizmetlerinde Yaşlı Ayrımcılığı. *Gülhane Tıp Dergisi*. 56. ss. 128-131.

Öztan, E. (2004). “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Olumlu Ayrımcılık”. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 59(1). ss. 203-235.

Zeytinoğlu, E. (2010). Ayrımcılık Yasağına Genel Bir Bakış. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Yıl: 9, Sayı: 18, ss. 115 – 134.

Zeytinoğlu, E. (2012). “İş Hukukunda Özürlülük, Sendika Üyeliği ve Yaş Açısından Ayrımcılık Yasağı”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11 (22). ss. 177-202.

- Kara, B. (2008). “Sosyal Haklar ve Özel Olarak Korunması Gereken Kişiler”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- İçli, T., Doğan, E. ve Karataş, K. (2001). Görme Özürlüler İçin Rehabilitasyon Deneyimleri. Yeni Rehabilitasyon Politikaları ve Meslek Tanımları. Ankara: Körler Federasyonu Yayını No: 4.
- Lordoğlu, K. ve Özkaplan, N. (2014). “İşgücü Piyasasında Ayrımcılık”. İç. Çalışma İktisadı. Der Yayınları. İstanbul.
- Topateş, A. K. (2015). Tüketim Toplumunda Tükenen Bedenler: Kozmetik Reyonu Çalışanları ve Estetik Emek. *Çalışma İlişkileri Dergisi*. 6(2). ss. 32-54.
- Seçer, H. Ş. (2016). Estetik Emek: Çalışan Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Yeni Görünümü. *Karatahta İş Yazıları Dergisi*. 5. ss. 37-50.
- Özgener, Ş. (2014). İş Ahlakının Temelleri: Yönetmel Bir Yaklaşım. Nobel Basım Yayım A.Ş. Ankara.
- Gül, İ. I. ve Karan, U. (2011). Ayrımcılık Yasağı: Kavram, hukuk, izleme ve belgeleme. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- Şahyar Akdemir, D. (2015). Ayrımcılıkla Mücadele: Çingenelere Yönelik Ayrımcılık Kapsamında Pozitif Ayrımcılık Uygulamalarına Eleştirel Bir Yaklaşım. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İnsan Hakları Anabilim Dalı.
- Yıldırım, M. (2014). “Ayrımcılık”, İçinde, Sosyal Politika, Tokol Aysen ve Alper Yusuf, Dora Basın-Yayın Ltd. Şti. Bursa.
- Gül, İ. I. (2012). “Ayrımcılığın Önlenmesinde ve Eşitliğin Sağlanmasında Hukukun Rolü”, Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar, Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan (Der.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Moroğlu, N. (2012). Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 6284 Sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. ss. 357-380.
- Karan, U. (2009). Avrupa Birliği Ülkelerinde Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik Kurumları. İnsan Hakları Ortak Platformu. <http://ihop.org.tr/dosya/abkurumlar.pdf>. (20.04.2019).
- Akdemir, D. Ş. (2014). Ayrımcılığın İnsan Hakları Boyutu ve Pozitif Ayrımcılık. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 3(4). ss. 890-908.
- Tepe, H. (2006). Etik Bir Sorun Olarak Ayrımcılık. *Felsefelogos Dergisi*. 29. ss. 31-37.

TÜRKİYE’DE ALTIN, GÜMÜŞ, PETROL, DOLAR VE DOĞALGAZ FİYATLARININ DIŞ TİCARET HADLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ZAMAN SERİLERİ ANALİZİ İLE İNCELENMESİ: 1997-2018 DÖNEMİ

Dr. Öğr. Üyesi Şerife GÖÇER

Gaziosmanpaşa Üniversitesi serifegocergop@gmail.com

Öğr. Gör. Dr. Mehtap Bulut DENİZ

İnönü Üniversitesi mehtap.deniz@inonu.edu.tr

Öğr. Gör. Mücella BURSAL

Cumhuriyet Üniversitesi mbursal7@gmail.com

ÖZET

Küreselleşmeyle birlikte ülkeler arasındaki ticari ilişkiler artmış ve ülkelerin dış ticaret rakamlarında hızlı değişimler yaşanmıştır. Bu çalışmada 1997-2018 yılları arasında Türkiye’de altın, gümüş, petrol, dolar ve doğalgaz fiyatlarının dış ticaret üzerindeki etkileri zaman serileri analizi ile analiz edilmiştir. Değişkenlere ait serilerin Harvey Doğrusallık Testi ile doğrusal oldukları belirlenmiş, Fourier ADF Birim Kök Testi ile durağanlıkları test edilmiştir. Maki eş bütünleşme testi ile İthalat ve İhracat değişkenlerinin altın, gümüş, dolar, petrol ve doğalgaz ile uzun dönemde ilişkileri incelenmiştir. Bağımlı değişken olarak ithalat ve ihracat değerleri, bağımsız değişken olarak ise altın, gümüş, dolar, petrol ve doğalgaz, fiyatları alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Kıymetli Emtialar, Eş Bütünleşme.

1.GİRİŞ

Dünya’da hiçbir ülkenin kendi ihtiyaçlarının tamamını kendisinin karşılayabildiği kaynaklara sahip olmadığı görülmektedir. Ülkeler birçok sebepten dolayı ellerinde fazla olan kaynağı satıp, kendilerinde bulunmayan ya da kısıtlı olan mal ve hizmetleri başka ülkelere satın almaktadırlar. Bu yüzden hemen hemen her ülke bir başka ülke ile ürün, mal ya da hizmet ticaretine girmek zorundadır (Aksu,2014:376).

Küreselleşmeyle birlikte ülkeler arasındaki ticari ilişkiler artmış ve ülkelerin dış ticaret rakamlarında hızlı değişimler yaşanmıştır. Türkiye’de 1980 sonrası dönemde ihracatı teşvik

amacıyla devlet müdahaleleriyle büyüme stratejisinin de uygulanmaya başlaması ile birlikte dış ticaret hacmi hızlı bir şekilde artmıştır. Türkiye'nin ekonomik büyümesinde önemli belirleyicilerden birisi dış ticaret hacmidir. 1995 yılında 21.637 milyon dolar olan ihracat rakamımız 2017 yılına gelindiğinde ise 156.992 milyon dolara yükselirken 1995 yılında 35.709 milyon dolar olan ithalatımız 2017 yılına gelindiğinde 233.799 milyon dolara yükselmiştir. 1995 yılında 57.346 milyon dolar olan dış ticaret hacmi, 2012 yılında 389.007 milyon dolara ulaşmış, 2017 yılına gelindiğinde 390.792 milyon dolar olmuştur. Tabloda görülen ithalat ve ihracat rakamlarına baktığımızda Türkiye'nin ithalatının tüm yıllarda ihracat rakamlarının üstüne çıktığını görmekteyiz. Bu rakamlar aslında Türkiye'nin dışa bağımlı bir ticaret sergilediğini gözler önüne sermektedir.

Tablo 1: Yıllara göre Dış Ticaret Rakamları (Bin ABD doları)

YILLAR	ihracat	İthalat	Dış ticaret hacmi
	Değer	Değer	Değer
1995	21 637 041	35 709 011	57 346 052
1996	23 224 465	43 626 642	66 851 107
1997	26 261 072	48 558 721	74 819 792
1998	26 973 952	45 921 392	72 895 344
1999	26 587 225	40 671 272	67 258 497
2000	27 774 906	54 502 821	82 277 727
2001	31 334 216	41 399 083	72 733 299
2002	36 059 089	51 553 797	87 612 886
2003	47 252 836	69 339 692	116 592 528
2004	63 167 153	97 539 766	160 706 919
2005	73 476 408	116 774 151	190 250 559
2006	85 534 676	139 576 174	225 110 850
2007	107 271 750	170 062 715	277 334 464
2008	132 027 196	201 963 574	333 990 770
2009	102 142 613	140 928 421	243 071 034
2010	113 883 219	185 544 332	299 427 551
2011	134 906 869	240 841 676	375 748 545
2012	152 461 737	236 545 141	389 006 877
2013	151 802 637	251 661 250	403 463 887
2014	157 610 158	242 177 117	399 787 275
2015	143 838 871	207 234 359	351 073 230
2016	142 529 584	198 618 235	341 147 819
2017	156 992 940	233 799 651	390 792 592

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), 2018

Altın, gümüş, petrol doğalgaz fiyatlarında ve döviz kurlarında meydana gelen gelişmeler ülkelerin ekonomisini ve dış ticaret hacmini etkilemektedir. Altının ons fiyatının değişmesi, brent petrol fiyatının ve doğalgazın metreküp fiyatının artması ya da azalması özellikle gelişmiş sermaye yapılarına sahip olmayan az gelişmiş ülke ekonomileri için çok daha önemlidir.

Bilindiği üzere yatırım araçları içerisinde uzun yıllardan günümüze değerini hiç kaybetmeyen en güvenilir yatırım araçlarından birisi altındır. Altın ithalatı yapılan bir yatırım aracı olması sebebiyle pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de altın fiyatlarında meydana gelen artış ya da azalışların ekonomik değişkenleri ve yatırımcıyı etkilediği görülmektedir. Altının güvenilir bir emtia değeri olmasından dolayı birçok emtia ile yakından ilişkilidir. Geçmiş yıllara baktığımızda altın ve petrol fiyatlarının birbirleri ile ilişkili olduğu görülmektedir. Petrol fiyatları hangi dönemlerde arttı ise altında aynı dönemde kıymet kazanmıştır. Altın ve petrol fiyatları arasındaki bağlantı oranı %15,4 ‘tür. Yani 1 ons altının değeri 15,4 varil petrolün değerine eşit olduğu tarihsel trendlerde görülmektedir (Poyraz ve Didin,2008:94). Güney Afrika Cumhuriyeti, ABD, Avustralya, Çin, Kanada, Rusya ve Peru Dünyanın önde gelen altın üreticilerindendir. Bu yüzden Türkiye döviz rezervi seviyesi altın ithalatının zaman içerisinde artmasına veya azalmasına neden olmaktadır. Altın ithalat hacmine bağlı olarak zaman içerisinde dalgalanma gösteren ulusal altın arzının, altının fiyatını da kısmen etkileyeceği düşünülmektedir (Poyraz ve Didin, 2008:95).

Tablo 2: Altın İhracat ve İthalat Rakamları (Ocak-Mart) (Milyon Dolar)

	İhracat	İthalat
2009	3.497	45
2010	596	161
2011	301	1.069
2012	1.307	698
2013	1.485	2.796
2014	2.482	834
2015	3.989	597
2016	2.729	699
2017	1.890	2.709
2018	420	4.785

Kaynak: <https://www.dunya.com/kose-yazisi/altin-ithalatinda-rekor-ustune-rekor/414011>, (Erişim Tarihi:08.04.2019).

Altın ile birlikte gümüş de emtia piyasalarında değerli madenlerden biri olma özelliğini korumaktadır. İlk çağlarda hem sikke olarak hem de ödeme aracı olarak kullanılmıştır. Son yüzyıllarda ise en iletken metal olmasının yanısıra kolay şekil alıyor olması sebebiyle endüstride çokça talep edilen metaller arasında sayılmaktadır. Gümüş emtiası hem finansal piyasalarda hem de forex piyasasında en fazla işlem gören emtialar arasında sayılmaktadır. Kriz ve enflasyon gibi belirsizlik dönemlerinde güvenilir yatırım araçları arasında sayılması sebebiyle spekülasyon amaçlı işlem avantajı sağlamaktadır. Gümüş fiyatını etkileyen birçok değişken bulunmaktadır. Bunlar arasında küresel ekonomik büyüme rakamları, endüstriyel talep, altın fiyatlarında yaşanan gelişmeler, ABD Merkez Bankasının açıklamaları da yer almaktadır (<https://www.gcmforex.com/yatirim-araclari/emtialar/gumus/>, Erişim Tarihi: 15.05.2019).

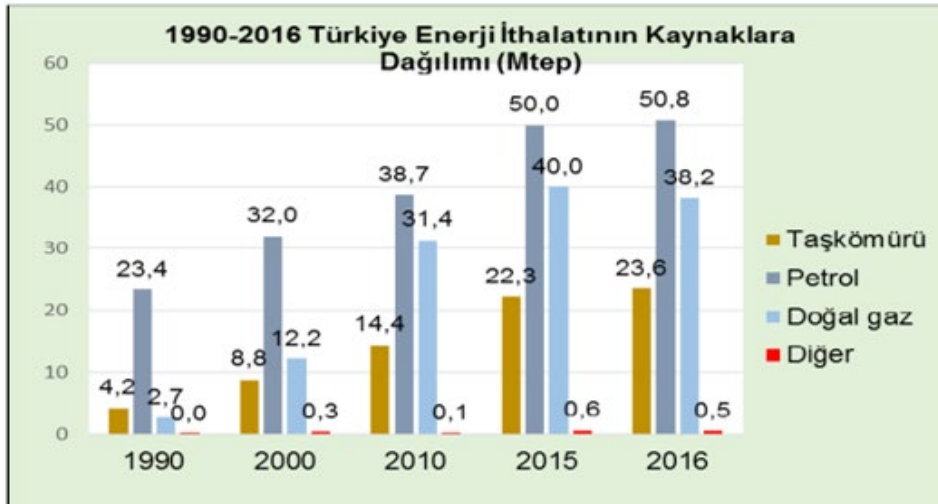
2008 yılında yaşanan küresel krizin etkilerinin yavaş yavaş ortadan kalkmasıyla birlikte, Türkiye ekonomisinin en önemli sorunlarından birisinin cari işlemler açığı olduğu hususu yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Cari işlemler açığı temelde dış ticaret açığından kaynaklandığı için de reel döviz kurları ile dış ticaret açığı arasındaki ilişkinin durumu yeniden sorgulanmaya başlamıştır. Türkiye’de reel döviz kurlarının, dış ticaret dengesi üzerindeki en önemli etken olduğu yönünde genel bir kanı bulunmaktadır. Reel döviz kurunda bir artışın meydana geldiği (ulusal paranın değer kazandığı) dönemlerde uluslararası rekabet gücünün zayıflaması sebebiyle ihracatta bir düşüşün yaşanması, buna karşın (ithal malların ucuzlaması sebebiyle) ithalatın artması yoluyla da dış ticaret açığının büyüdüğü kabul edilmektedir. Kısaca, reel döviz kurları ile ithalat arasında pozitif bir ilişki olduğu kabul edilirken, reel döviz kurları ile ihracat arasında negatif bir ilişki olduğu varsayılmaktadır. Ancak 2004 yılı sonrası verileri pür olarak incelendiği zaman bu durumun her zaman böyle gerçekleşmediği, reel döviz kurlarında artışların yaşandığı bazı yıllarda (2004, 2005, 2007, 2010), ihracat rakamlarında beklenenin aksine artışların yaşandığı da gözlenebilmektedir (Karaçor ve Gerçekler, 2012:293).

Döviz kurlarının değişkenliğinin artmasının dış ticaret üzerindeki etkisi, Bretton Woods sisteminin yıkılmasından sonra iktisatçıların ilgisini çekmiştir. Ancak bu etkinin yönü konusunda bir görüş birliğine ulaşılmış değildir. Döviz kurlarındaki değişkenliğin artmasının dış ticareti olumsuz etkileyeceğinin ileri sürüldüğü teorik çalışmalar olduğu gibi, olumlu etkileyebileceğinin iddia edildiği çalışmalar da vardır. Özellikle 1990’lı yıllarda yoğunlaşan ampirik çalışmalar, teorideki bu anlaşmazlığı çözüme kavuşturamamıştır. Söz konusu ampirik çalışmaların bazılarında döviz kuru değişkenliğinin artmasının dış ticareti olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmışken, bazılarında ise pozitif etki bulgusuna ulaşılmıştır. Döviz kuru değişkenliği ile dış ticaret arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı bulgusuna ulaşan çalışmalar da mevcuttur (Saatçioğlu ve Karaca, 2004:1).

Enerji, Sanayi Devrimi'nden itibaren insanoğlunun en zorunlu ihtiyaçlarından biridir. Enerjinin üretimde olan ağırlığının giderek artması ve enerjinin insanların gündelik hayatını devam ettirebilmesi için önemli bir unsur haline gelmesi bu faktörün önemini artırmıştır. Türkiye'de 1980 sonrasında nüfus ve sanayi alanında ivme katledilmesi enerji tüketimini de hızla artırmıştır. 1980 sonrası Türkiye'nin dışa açılımının hızlanması ile birlikte sanayi ve hizmet sektörünün önemi artmış, böylece doğalgaz, petrol gibi yakıtlara olan talep de artmıştır.

Dünya ekonomisine yön veren önemli göstergelerden biriside doğalgaz ve petrol fiyatlarıdır. Doğalgaz ve petrol fiyatlarında yaşanan değişimlerin, ülkeleri bu ürünleri ihraç etme ya da ithal etme durumlarına göre farklı farklı etkilediği görülmektedir. Türkiye'nin doğalgaz ve petrol ithal eden bir ülke olduğu göz önüne alınırsa bu ürünlerin fiyatlarındaki yükselmeler reel milli gelirin azalmasına sebep olmaktadır. Ayrıca ülkede doğalgaz ve petrol yerine koyabileceğimiz ikame bir ürünün olmaması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının henüz yeni yeni gündeme gelmesi Türkiye gibi enerji ihtiyacını karşılamada dışa bağımlı olan ülkelerin ekonomilerini zora sokacaktır (Balı ve Cinel,2011:49).

Tablo 3: 1990-2016 Yılları Arasında Türkiye Enerji İthalatında Kaynakların Miktarı

Kaynak: EİGM/ ETKB Genel Enerji Denge Tabloları

Tablo 3'de Türkiye enerji ithalatının kaynaklara dağılımı incelendiğinde 1990 yılında 23,4 Mtep petrol ithalatı gerçekleştirirken bu oranın 2016 yılında 50,8 Mtep'e yükseldiği görülmektedir. Aynı şekilde 1990 yılında doğalgaz ithalatı neredeyse 0 Mtep iken 2016 yılına gelindiğinde olağanüstü bir şekilde artış göstererek 38,2 Mtep'e yükselmiştir. Türkiye'nin enerji ithalatında ilk sırayı petrol alırken ikinci sırayı doğalgaz almaktadır. Türkiye'de enerji ithalatı toplam ithalatımız içerisinde önemli bir paya sahiptir.

2. ANALİZ YÖNTEMİ VE VERİLER

Çalışmada serilerin durağanlıkları Fourier ADF birim kök testleriyle araştırılmıştır. Enders ve Lee (2012) tarafından geliştirilen Fourier ADF testi, trigonometrik işlevleri kullanarak bağımlı değişkenin ortalamasından daha büyük değişiklikleri yakalamak amacıyla ortaya konulmuştur. Bu testin en önemli avantajı yumuşak geçişli olması ve sonsuz sayıda geçici yapısal kırılmaları hesaba katmasıdır.

Çalışmada seriler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığı Maki (2012)'nin çoklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme testiyle araştırılmıştır. Bu testte temel hipotez değişkenler arasında bir eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı, alternatif hipotez ise model tarafından belirlenen miktardaki yapısal kırılmaları hesaba katan bir eşbütünleşme ilişkisinin olduğu yönündedir.

3. BULGULAR

İlk olarak gauss-6 programı ile serilerin doğrusallığı Harvey Doğrusallık testi ile test edilmiştir.

Tablo 4: Harvey Doğrusallık Testi

	W_lamda	W*_10%	W*_5%	W*_1%
Altın	10.29*	12.40	12.63	13.05
Gumus	2.73*	4.65	4.69	4.78
Petrol	2.94*	5.28	5.32	5.40
Doğalgaz	2.23*	5.49	5.53	5.60
Dolar	2.63*	4.26	4.28	4.31
İthalat	14.88*	26.65	26.88	27.29
İhracat	2.84*	10.67	10.80	11.02

Harvey Doğrusallık Testi'ne göre W-lamda değerlerinin W*_10% W*_5% W*_1% değerlerinden küçük olduğunda seriler doğrusaldır.(GAUSS-6 analiz programı ile yapılmıştır.)

Eviews-10 programı kullanılarak serilerin grafiklerine göre seriler kırılmalı ve trendlidir. Bu nedenle yapısal kırılmaları dikkate alan Fourier ADF ile serilerin durağanlığına bakılmıştır.

Tablo 5: Fourier ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Düzye Değerleri						Birinci Farkları					
Sabitli ve Trendli						Sabitli ve Trendli					
Değişkenler	f(k)	İstatistik Değeri	Kritik Değerler			Değişkenler	f(k)	İstatistik Değeri	Kritik Değerler		
			%1	%5	%10				%1	%5	%10
Altın	1	-2.8741	-4.81	-4.29	-4.01	Altın	1	- 13.2617***	-4.81	-4.29	-4.01
Gümüş	1	-3.9359	-4.81	-4.29	-4.01	Gümüş	4	- 15.9722***	-4.25	-3.64	-3.31
Petrol	1	-4.3715	-4.81	-4.29	-4.01	Petrol	4	-9.2519***	-4.25	-3.64	-3.31
Doğalgaz	1	-4.2653	-4.81	-4.29	-4.01	Doğalgaz	1	- 13.1350***	-4.81	-4.29	-4.01
Dolar	1	-2.4784	-4.81	-4.29	-4.01	Dolar	1	-9.2029***	-4.81	-4.29	-4.01
İthalat	1	-3.7104	-4.81	-4.29	-4.01	İthalat	1	-6.6854***	-4.81	-4.29	-4.01
İhracat	1	-3.4574	-4.81	-4.29	-4.01	İhracat	4	-6.0131***	-4.25	-3.64	-3.31

*,** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir. Kritik değerler Enders ve Lee (2012)'nin "The flexible Fourier form and Dickey-Fuller type unit root tests" adlı çalışmasından elde edilmiştir. Tablodaki değerlere göre tüm serilerin birinci farklarında durağan oldukları gözlenmiştir

Tablo 6: Maki (2012) Çoklu Yapısal Kırılmalı Eşbütünleşme Testi Sonuçları

*** % 1, **%5, * %10 düzeyinde eşbütünleşme ilişkisinin varlığını ifade etmektedir.

		T-istatistiği	Kritik Değerler		
			%1	%5	%10
İTHALAT&ALTIN	Model 0	-4.723	-5.776	-5.230	-4.982
	Model 1	-5.001	-6.059	-5.508	-5.245
	Model 2	-5.322	-6.915	-6.357	-6.057
	Model 3	-5.223	-8.004	-7.414	-7.110
İTHALAT&GUMUS	Model 0	-4.817	-5.776	-5.230	-4.982
	Model 1	-5.118	-6.059	-5.508	-5.245
	Model 2	-4.732	-6.915	-6.357	-6.057
	Model 3	-5.927	-8.004	-7.414	-7.110
İTHALAT&PETROL	Model 0	-4.781	-5.959	-5.426	-5.131
	Model 1	-5.120	-5.833	-5.373	-5.106
	Model 2	-5.519	-6.915	-6.357	-6.057
	Model 3	-5.911	-8.004	-7.414	-7.110
İTHALAT&DOLAR	Model 0	-4.612	-5.959	-5.426	-5.131
	Model 1	-5.152	-6.193	-5.699	-5.449
	Model 2	-4.548	-6.596	-6.011	-5.723
	Model 3	-7.189*	-8.004	-7.414	-7.110
İTHALAT&DOĞALGAZ	Model 0	-4.132	-5.959	-5.426	-5.131
	Model 1	-4.845	-6.059	-5.508	-5.245
	Model 2	-4.514	-6.596	-6.011	-5.723
	Model 3	-4.228	-6.620	-6.100	-5.845
İHRACAT&ALTIN	Model 0	-4.799*	-5.563	-5.083	-4.784
	Model 1	-5.486*	-6.193	-5.699	-5.449
	Model 2	-4.522	-5.524	-5.038	-4.784
	Model 3	-5.145	-7.553	-7.009	-6.712
İHRACAT&GUMUS	Model 0	-6.001***	-5.959	-5.426	-5.131
	Model 1	-5.298*	-6.059	-5.508	-5.245
	Model 2	-5.366	-6.915	-6.357	-6.057
	Model 3	-5.841	-8.004	-7.414	-7.110
İHRACAT&PETROL	Model 0	-5.391*	-5.959	-5.426	-5.131
	Model 1	-6.001**	-6.193	-5.699	-5.449
	Model 2	-5.916	-6.915	-6.357	-6.057
	Model 3	-6.623	-8.004	-7.414	-7.110
İHRACAT&DOLAR	Model 0	-4.817	-5.959	-5.426	-5.131
	Model 1	-4.817	-6.193	-5.699	-5.449
	Model 2	-5.175	-6.915	-6.357	-6.057
	Model 3	-5.611	-8.004	-7.414	-7.110
İHRACAT&DOĞALGAZ	Model 0	-4.428	-5.959	-5.426	-5.131
	Model 1	-4.421	-6.193	-5.699	-5.449
	Model 2	-5.551	-6.915	-6.357	-6.057
	Model 3	-6.389	-7.553	-7.009	-6.712

Maki (2012) Çoklu Yapısal Kırılmalı Eşbütünleşme Testinden elde edilen bulgular incelendiğinde, İthalat&Dolar(model 3, %10 düzeyinde), İhracat&Altın(model 0,1 % 10 düzeyinde) (kırılma tarihleri sırasıyla, Haziran 2001, Aralık 2004, Şubat 2006, Kasım 2006, Eylül 2007, Şubat 2014, Ocak 2015, Eylül 2017). İhracat&Gümüş(model0, 1 %1 ve % 10 düzeyinde) ve İhracat&Petrol(model 0,1 % arasında %10 ve % 5 düzeyinde) (kırılma tarihleri sırasıyla Mart 1998, Şubat 1999, Mart 1999, Ağustos 2000, Temmuz 2001, Aralık 2001, Kasım 2002, Eylül 2003, Temmuz 2005, Nisan 2003, Aralık 2004, Ekim 2007, Ekim 2006, Şubat 2006, Eylül 2010, Ocak 2015) test istatistikleri kritik değerlerden büyük olduğundan eşbütünleşme varlığına rastlanmıştır.

4. SONUÇ

Analizde sabitli ve trendli modeller kullanılması sebebiyle sonuçlara göre, ithalattan dolara doğru eşbütünleşme ilişkisinin var olduğu, diğer serilerde uzun dönemli ilişkinin bulunmadığı sonucu elde edilmiştir. İthalatın dolar hariç diğer değişkenler arasında tüm modellerde eş bütünleşme var olmadığı için seriler uzun dönemde birlikte hareket etmiyor denilebilir. İhracatın altın, gümüş, petrol ile uzun dönemde birlikte hareket ettiği görülmekte iken dolar ve doğalgaz ile eşbütünleşme ilişkisi içerisinde olmadığından uzun dönemde birlikte hareket etmediği görülmekte iken ihracat üzerindeki bıraktıkları etkiler kalıcı olmaktadır

Son yıllarda petrol, doğalgaz, dolar, altın ve gümüş fiyatlarında çok büyük dalgalanmalar gerçekleşmekte ve bu dalgalanmaların da ihracat ve ithalat gibi makroekonomik değişkenler üzerindeki etkileri tartışma konusu olmaktadır. Türkiye gibi henüz tam gelişmemiş sermaye yapısına sahip olan ülkeler için kıymetli emtiaların araştırılması önem kazanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aksu, L. (2014), “Türkiye’de 1960-2009 Yıllarını Kapsayan Dış Ticaret Politikalarının İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkilerinin Ekonometrik Analizi”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(1),ss 375-426.
- Bali, S., Cinel, M.O. (2011), “Altın Fiyatlarının İMKB 100 Endeksine Etkisi ve Bu Etkinin Ölçülmesi”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari ilimler Dergisi, 25(3), ss 45-63.
- Barışık, S. ve Demircioğlu, E. (2006), “Türkiye’de Döviz Kuru Rejimi, Konvertibilite, İhracat-İthalat İlişkisi (1980-2001)”, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(3), ss 71-84.
- Gül, E. ve Ekinci, A. (2006), “Türkiye’de Reel Döviz Kuru ile İhracat ve İthalat Arasındaki Nedensellik İlişkisi:1990-2006”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 16.
- Harvey, D. I.,Leybourne, S. J., & Xiao, B., (2008). A powerful test for linearity when the order of integration is unknown. Studies in Nonlinear Dynamics &Econometrics, 12.
- Enders, W. ve Lee, J. (2012b). A Unit Root Test Using a Fourier Series to Approximate Smooth Breaks, Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 74:574–599.
- Karaçor, Z.ve Gerçekler, M. (2012), “Reel Döviz Kuru ve Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği (2003-2010)”, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 12(23), ss 289-312.

Maki, D. (2012), “Tests for Cointegration Allowing for an Unknown Number of Breaks”,
Economic Modelling, 29, pp. 2011–2015.

Poyraz, E. ve Didin, S. (2008)“Altın Fiyatlarındaki Değişimin Döviz Kuru, Döviz Rezervi ve Petrol Fiyatlarından Etkilenme Derecelerinin Çoklu Faktör Analizi ile Değerlendirilmesi” Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 13(2), ss 93-104.

Saatçioğlu, C. ve Karaca, O. (2004), “Döviz Kuru Belirsizliğinin İhracata Etkisi: Türkiye Örneği”,
Doğuş Üniversitesi Dergisi, 5(2), ss 183-195.

<https://www.dunya.com/kose-yazisi/altin-ithalatinda-rekor-ustune-rekor/414011>, (Erişim Tarihi:08.04.2019).

<https://www.gcmforex.com/yatirim-araclari/emtialar/gumus/>, (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

6360 SAYILI BÜYÜKŞEHİR KANUNU GETİRİLERİNİN İLÇE İDARELERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ (ARGUVAN ÖRNEĞİ)

THE EVALUATION OF THE PROPOSAL LAWS IN THE NUMBER OF 6360 NAMES IN THE DISTRICT ADMINISTRATIONS (ARGUVAN EXAMPLE)

Ahmet GÜVEN

Doç. Dr, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü, ahmetguvenn@gmail.com

Çağatay ALAN

Öğrt. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Almus MYO, cagatay.alan@gop.edu.tr

ÖZET

6 Aralık 2012 tarihinde Resmi Gazete’de yürürlüğe giren ve sonrasında 22 Mart 2013 tarihinde yapılan değişikliklerle son halini alan 6360 “On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” Türkiye’de 16 büyükşehir belediyesine ilave 14 büyükşehir belediyesi kurulmakla beraber, gerçekleştirilen değişiklik kapsamında belediyelerin görev ve yetki alanında önemli, değişikliklerle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. İlgili yasal düzenleme kapsamında Büyükşehir belediyelerinin görev alanları il ölçeğinde ilin tüm coğrafi alanını kapsar bir niteliğe bürünmüştür. Bu durum başta il özel idareleri olmak üzere köy yönetimlerini doğrudan etkilemiş. İl özel idareleri görev yetki ve sorumluluklarını büyükşehirlere devrederken, köy yönetimleri de mahalleye dönüşmüştür. Mevcut durum büyükşehir belediyelerinin görev ve sorumluluklarında ani bir artış ortaya çıkarırken, yeni kurulan 14 büyükşehir ilgili düzenlemeyi çok çabuk uyum sağlayamamıştır. Üzerinden 4-5 yıl geçmesine rağmen hali hazırda büyükşehirlerin karşılaştığı sorunların devam ettiği görülmektedir. Hatta nüfusu 600 bini bulan ve hali hazırda büyükşehir olmayan illerde de benzer bir düzenleme yapılmasına dair düşüncelerinde daha fazla tartışılmasına neden olduğu da görülmektedir. Bu çerçevede ele alınan çalışma 14 büyükşehirden biri olan Malatya ilinin bir ilçesi olan Arguvan özelinde büyükşehir yasasıyla birlikte ortaya çıkan gelişme ve sorun olarak görülen unsurlar hakkında Arguvan ilçesinde yaşayan kanaat önderleriyle yapılan mülakatlara yer vererek 6360 sayılı yasanın getirilerini ve sorunlarını tespit etmek amaçlanmaktadır. Bu kapsamda çalışmada öncelikle ilgili yasanın içeriği ve bölge üzerine etkileri, sosyo-kültürel, mali, hukuksal ve yönetsel bazda ele alınarak incelenecektir. Ardından bölgede yaşayan kanaat önderlerine Malatya ilinin büyükşehir olmasından dolayı ilçe içinde karşı karşıya kalınan olumlu ve olumsuz durum hakkında düşünceleri kendilerine yöneltilen sorulardan hareketle anlaşılmaya çalışılarak, beklenti ve önerileri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: 6360, Büyükşehir belediyeleri, taşra teşkilatı, ilçe idaresi,

Abstrac

December 6, 2012 published in the Official Gazette entered into force and after the amendment to the final version of the held on March 22, 2013 6360 "Fourteen Metropolitan Municipality in the province and Twenty-Seven Districts Establishment with some Law and the Law Amending the Decree" Turkey in 16 metropolitan municipality While 14 additional metropolitan municipalities were established, they caused significant changes in the duties and authorities of the municipalities within the scope of the amendment. Within the scope of the relevant legal arrangement, the areas of duty of metropolitan municipalities are covered by the geographical area of the province. This situation directly affected the village administrations, especially the special provincial administrations. Special provincial administrations transferred their powers and responsibilities to metropolitan cities, and the village administrations were transformed into neighborhoods. While the current situation raises a sudden increase in the duties and responsibilities of metropolitan municipalities, the newly established 14 metropolitan cities have not been able to adapt to the relevant regulation very quickly. Although 4-5 years have passed, the problems encountered by metropolitan cities are still continuing. In fact, it is seen that the population of 600 thousand people, which are not metropolitan cities, causes more discussion in their opinions about a similar regulation. In this context, it is aimed to determine the returns and the problems of the Law No. 6360, which includes interviews with opinion leaders living in the town of Arguvan on the elements seen as a development and problem that arise with the metropolitan law in particular in the province of Malatya, which is one of the 14 metropolitan cities of Malatya. In this context, first of all, the content of the law and its effects on the region will be examined in terms of socio-cultural, financial, legal and administrative aspects. Then, the opinion of the opinion leaders living in the region because of the metropolitan city of Malatya, the positive and negative situation faced in the district by trying to understand their thoughts and suggestions will be tried to understand.

Key Words: 6360, Metropolitan municipalities, provincial organization, district administration,

Giriş

Tarih içerisinde insan olgusunun olduğu her yerde bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönüşüm elbette yönetim alanında da kendini göstermiştir. Avcı toplayıcı toplumdan yerleşik hayata geçilmesiyle çeşitli kademelerde yönetim birimleri oluşmaya başlamış, insan nüfusunun artması özelinde tarım, ticaret, savaşlar vb ülke sınırlarının yeniden dizaynıyla beraber yönetim birimleri farklı isimlerle literatüre girmeye başlamıştır.

Modern toplumlarda bu dönüşümden etkilenmişlerdir. Her ülke kendi yapısına uyumlu yönetim şekillerini hayatlarına uygulamaya başlamışlardır. Hatta yönetim ülke sınırlarını aşmış

uluslar arası devlet örgütleri STK'ların oluşturduğu deniz aşırı yapılar oluşmaya başlamıştır. Ülkemizde de yerel yönetimler zaman içinde ülkenin yapısıyla uyumlu bir şekilde yönetim alanında kendini göstermiştir. Bu bağlamda 1982 anayasasında da yerini bulan "büyük yerleşim yerleri için özel yönetim birimleri/biçimleri geliştirilebilir" ifadesine bağlı olarak büyükşehir belediyeleri kurulmuş zaman içinde de 6360 sayılı yasayla da modernite ve ya farklı nedenlerden dolayı bütün şehir olgusu da ülke kulislerinde konuşulmaya başlanmıştır. Bu çalışmamızda da bu dönüşümün uygulama da karşılaştığı sıkıntılarla temas edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci kısmında yerel yönetimlerin tarih içinde göstermiş olduğu değişime öz olarak değindikten sonra yerel yönetimlerin Osmanlı ve cumhuriyet dönemindeki yansımalarına kısaca değinilmiştir. Aynı zamanda anayasalarımızda yerel yönetimlerin hangi yönleriyle ele alındığı incelenmiştir. ikinci kısmında 1982 anayasasında yer alan özellikle büyükşehir belediyesinde ayrıntıya girilerek görev alanına giren işlerle ilgili bilgi verilmiş organlarının neler olduğu vurgulanmıştır. Bu bölümde ayrıca büyükşehirlerin zaman içerisinde geçirmiş olduğu dönüşüme değinilmiş özellikle 6360 sayılı yasayla ülkenin taşra yönetiminde ciddi tartışmaları da beraberinde getirdiği değişiklikler anlatılmış ve literatürde yapılan tartışmalar konuya ışık tutması açısından bir başlıkla çalışmaya eklenmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise 6360 sayılı yasayla dönüşüm geçiren ve somut anlamda uygulama alanı bulan büyükşehir belediyesinin Malatya ili Arguvan ilçesinde uygulamada bu dönüşümün etkileri üzerinde durulmuştur.

1. Yerel Yönetimlerin Tarihçesi

Antik çağda, kendi kendini yöneten, belli bir toprak parçasında yaşayan insanların oluşturduğu en küçük, demokratik bir yönetsel birim olarak “site”ler, Roma İmparatorluğunda kimi yerel ve siyasal yetkileri olmakla birlikte, bundan ziyade bir yönetsel özerklikten faydalanan “muncipe”ler, Antik Yunan’da siyasi düşünmenin ana kavramlarından biri olan ve toplum hayatının en gelişmiş örgütlenme biçimi ve ideal toplumu yaratmaya en elverişli ortam olarak algılanan “polis” olarak adlandırılan kent devletleri yerel yönetim tarihçesinde günümüze ilk örnekler olarak günümüze ışık tutmuştur (Keleş, 2012: 33-34).

16. asırdan itibaren ulus-devlet anlayışının gelişim göstermesiyle devlet tek egemen yapı hüviyetini kazanmış, komün yapıları güç kaybederek ara bir yapı olarak devamlılıklarını sürdürmüş ve devletin yerele olan üstünlüğü kendini göstermiştir. Bu dönemle birlikte iki asır boyunca ara kurum olarak ele alınan yerel idarelerin yararcı düşünürler tarafından önemine atıfta bulunulması günümüzdeki anlamında yerel idarelerin gelişim göstermesini sağlamıştır. 18. yy sonu ve 19. yy

başlarıyla birlikte yapılan reformlarda yerel yönetimler yerel hizmet kuruluşları olarak düzenlenmiştir. Bu dönemde devlet aygıtının parçası olarak hissedilen yerel idareler aynı zamanda merkezi idarenin yerel büroları olarak hizmetlerini devam ettirmişlerdir(Ökmen-Parlak, 2012: 25-26). 20. asrın ilk dönemleri yerel idareler açısından içi “altın çağ” olarak isimlendirilebilir. Bu dönemde yerel birimler, mecburi hizmetleri için mali açıdan kendisine bütçe bulabilmiş, yerel halka merkezi yönetiminden daha fazla hizmet sunabilmişlerdir (Keleş, 2012: 40).

Yerinden yönetim kurumlarının Türkiye tarihinde Batıya nazaran köklü bir gelenek ve geçmişe sahip olduğunu ifade etmek güçtür. Kentlerin veya yerel idarelerin yönetsel ve mali alanlarda özerk bir şekilde davranmaları ve yönetsel mekanizmalarını yerel halkın oluşturması, Osmanlı İmparatorluğunda da diğer ülkelerdekine benzer şekilde yakın tarihte vuku bulmuştur(Ortaylı, 1995:553).

19. asrın ilk dönemleri Osmanlı Devleti’nin Batının modernleşmesine yönelmenin ve bu konudaki ilk girişimlerin başladığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. III. Selim ve II. Mahmut Dönemlerinde genel ve önem sırasına göre çoğunlukta askeri kurumların modernleşmesine ağırlık verilmiş ve 19. yüzyıl ile merkezi otorite yetkilerinin bir kısmını Ayanlara bıraktığı Sened-i İttifak ve 1839’da ilan edilen Tanzimat Fermanı olayları ile yerel idareler açısından yeni bir döneme girilmiştir. Osmanlı modeli modernleşme hamlesi temel anlamda Osmanlı Devleti’nin mali ve ekonomik devamlılığını sağlamak maksadıyla merkezi idarenin atadığı valilere vergiye taalluk edecek işlerde yardımcı olabilmek maksadıyla ‘muhasıllık’ adı verilen kurum ve sonrasında yerel unsurları toplayıp muhasıllara danışmanlık yapacak ‘muhasıl meclislerini’ geliştirmiştir (Ortaylı,1978).

Genel olarak idari yapılanma Fransız ‘Départment’ sistemine göre alınmış, 1871 değişikliği ile vilayet düzeneğine kaza ile köy birimlerine nahiye birimi eklenerek ara bir birim oluşturulmuştur. 1876 Anayasası vilayet sistemine belirli kaideler oluştururken, bunu yetki genişliği (tevs-i mezuniyet), işbölümü ve görevlerin ayrılığı (tefr-i vezaif) düsturlarına göre yürütülecekti, ancak 1876 anayasası adem-i merkeziyetçiğinden söz etmiyordu. 1876 Anayasası yerel yönetimler olarak, İl Özel İdaresi ve Belediye İdaresi’ne yer vermiştir (Ökmen ve Parlak, 2009:159).

Cumhuriyet yıllarında yerel idareler konusunda yapılan ilk düzenleme köylerle alakalı olmuştur. 1924 yılında kabul edilen ve hala yürürlükte olup uygulanmaya devam eden 442 sayılı Köy Kanunudur. Köyler, Osmanlı döneminden itibaren toplumsal yapıda bağımsız birim olarak yer almış ve kısmen de olsa günümüzde bu şekilde yer almaya devam etmektedir. Genel anlamda (İl özel idaresi ve belediye) idari sistemi Fransa’dan esinlenerek düzenlendiği Türkiye’de, köy

idarelerinin Batıdaki benzer yapı olan komün idarelerinin ortaya çıktığı sosyal, idari ve siyasi ihtiyaçların doğal bir sonucu olduğu değerlendirilebilir (Ökmen-Parlak, 2010: 153).

1.1. Anayasalarımızda Yerel Yönetimler

1921 Anayasasına göre:

- Vilayetler, mahalli görevlerinde özerk kuruluşlardır ve tüzel kişiliğe haizdir. İç ve dış siyaset, şer'i hükümler, adli ve askerli işler, yararı birden fazla ili kapsayan işler hariç, çıkarılacak özel kanuna göre vakıflar, , milli eğitim, sağlık, medreseler ekonomi, tarım, bayındırlık ve sosyal yardım işlerinin düzenlenmesi ve yönetimi 'Vilayet Şuraları'na ait olduğu, (Madde 11)
- İlçenin tüzel kişiliğinin olmadığı ve Kaymakamlar tarafından yönetileceği, (Madde 15)
- Bucakların tüzel kişiliğe sahip özerk yönetimler olduğu, her bucağın seçilmiş bir şurasının, yönetim kurulu ve bucak müdürünün olduğu, Şuranın yetkilerinin özel kanunla belirleneceği öngörülmüştür. (Madde 16-21) (Keleş, 2009: 141-143)

1924 Anayasası'na göre:

- Türkiye, coğrafi açıdan ve ekonomi ilişkileri açısından illere, vilayetler ilçelere, ilçeler bucaklara bölündüğü ve bucaklar da kasaba ve köylerden meydana geleceği, (Madde 89)
- Vilayetler, kasaba ve köylerin tüzel kişiliğe sahip olduğu, (Madde 90)
- Vilayetler işlerini, yetki genişliği ve görev ayrımı ilkelerine göre yürüteceği öngörülmüştür.(Madde 91) (Keleş, 2009: 141-143)

1961 Anayasasına göre;

Yerel yönetimlere ilişkin önemli bir gelişme olarak belediye başkanlarının seçim usullerini değiştirmekte 27 Temmuz 1963 tarih ve 307 sayılı kanunla, daha önce belediye meclisi içinden seçilen belediye başkanlarının doğrudan yerel halk tarafından seçilmesi yöntemi benimsenmiştir (Ökmen ve Parlak, 2009: 145-147)

1982 anayasasına göre;

Mahalli İdareler 127. Madde'de aşağıdaki gibi düzenlenmektedir (Ökmen ve Parlak, 2009: 150):

- (Değişik: 23.7.1995- 4121) Mahalli idarelerin; il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileri olduğu,
- Mahalli idarelerin yerinden yönetim ilkesine bağlı kalarak kanunla kuruluş ve görevlerinin belirleneceği,

- Mahalli idarelerin seçimlerinin, beş yılda bir yapılacağı, milletvekili genel veya ara seçiminden önceki veya sonraki bir yıl içinde yapılması gereken mahalli idareler organlarına veya bu organların üyelerine ilişkin genel veya ara seçimler milletvekili genel veya ara seçimleriyle birlikte yapılacağı,
- Mahalli idare organlarının, organlık sıfatını kazanmalarına ilişkin itirazların çözüme kavuşturulması ve kaybetmeleri konularının denetiminin yargı yolu ile olacağı,
- Merkezi idarenin, mahalli idareler üzerinde, kanunda belirtilen esas ve usuller dairesinde idari vesayet yetkisine sahip olacağı,
- Mahalli idarelerin belirli şartlarda Bakanlar Kurulunun izni alınarak birlik kurabileceği,

Anayasada sayılan üç tür yerel yönetim birimi vardır. Bunlar il özel idaresi, belediye ve köydür. Genel anlamda yerel yönetimlerin anayasalarımızda zaman içerisinde göstermiş olduğu seyri görev, yetki ve birçok açıdan belirttikten sonra özellikle 6360 sayılı yasayla Büyükşehir belediye sisteminde meydana gelen değişiklikleri daha iyi anlayabilmek için büyükşehir belediye yapısını ayrıntılı olarak değerlendirelim.

2. Büyükşehir Belediye Sistemi

Büyükşehir belediye anlayışı, hali hazırdaki mahalli idare sisteminin iyileştirilmesi ve mevcut durumunun ileriye taşınması, günün koşullarına cevap verebilecek ve daha geniş hizmet alanlarına yönelmenin gerçekleşmesi, klasik mahalli hizmetlerin anakent ölçeğinde yapılması, iktisadi hareketlilik ve gelişmeyi planlamak, özendirmek, denetlemek, anakent yönetim anlayışını yerel halka indirmek gibi nedenlerle oluşturulmaktadır (Deniz ve Kantürk,2013:635). Diğer taraftan, büyükşehir belediye sisteminin uygulamasını kaçınılmaz kılan sebepler arasında, aynı hizmet alanında birden fazla yerel yönetim biriminin sorumlu olması hizmetlerin yeknesaklığı yani tek elden yürütülmesinin olmaması dolayısıyla zaman ve kaynak israfına neden olmasıdır. Ayrıca modern zamanın problemi olan sanayileşme, ulaşım ve çevre konularında artan problemlerin ölçek büyüklüğü ve yeterli mali imkanı olmayan yerel belediyeler tarafından çözümlenememesi büyükşehir sistemini zorunlu hale getirmektedir (Bingöl vd.,2013:17).

Büyükşehir belediye yapısının kaynağı Anayasamızın 127. maddesine dayanmaktadır. aynı maddenin 3.fikrasında ifade edilen büyük yerleşim yerleri için özel yönetim birimleri/biçimleri geliştirilebilir, hükmünce kurulmuşlardır (Gürbüz vd.,2014a:104). 3030 sayılı yasa ile iki kademeli olarak Ankara, İstanbul ve İzmir’de büyükşehir belediyeleri kurulmuştur. ilgili yasaya göre, bir yerde büyük şehir kurulması koşulu büyükşehir sınırları içinde iki ilçenin kurulmuş olmasıdır. 3030

sayılı yasa nüfus kriteri bulundurmamaktadır. Daha sonra sırasıyla kanunla 1986 ve 1987 de Adana, Bursa, Gaziantep ve Konya büyükşehir belediyeleri kurulmuştur. Merkez ilçeler kanunda geçen ilçe belediyeleri olarak kabul görmüştür. Ayrıca kanun zorunluluğunun yerine gelebilmesi için yeni ilçeler kurulmuştur. Sonraki dönemlerde(1993 yılında) KHK'larla, Eskişehir, Mersin, Diyarbakır, Samsun Antalya, Erzurum ve İzmit şehirleri büyükşehir belediyesi haline dönüştürülmüştür. bu zaman diliminde merkezde ilçe kurulması yönteminden vazgeçilerek "ilk kademe" denilen bir yönetime geçilmiştir ve ilk kademe belediyeleri kurulmuştur. Sakarya'da 593 sayılı KHK ile 2000 yılında kurulan Adapazarı belediyesinde ise hem merkez ilçe hem de ilk kademe belediyesi kurularak karma bir yöntem benimsenmiştir (Çınar, Çiner ve Zengin, 2009: 49-53)

2.1. Büyükşehir Belediyesinin Görevleri

5216 sayılı Kanun'un 7. maddesi büyükşehir belediyesinin görev ve yetkileri ayrıntılı şekilde düzenlemiştir.

- İlçe ve ilk kademe belediyelerinin görüşlerini alarak büyükşehir belediyesinin stratejik planını, yıllık hedeflerini, yatırım programlarını ve bunlara uygun olarak bütçesini hazırlamak,
- Çevre düzeni planına uygun olmak kaydıyla, büyükşehir belediye ve mücavir alan sınırları içinde 1/5.000 ile 1/25.000 arasındaki her ölçekte nazım imar planını yapmak, yaptırmak ve onaylayarak uygulamak; büyükşehir içindeki belediyelerin nazım plana uygun olarak hazırlayacakları uygulama imar planlarını, bu planlarda yapılacak değişiklikleri, parselasyon planlarını ve imar ıslah planlarını aynen veya değiştirerek onaylamak ve uygulanmasını denetlemek; nazım imar plânının yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde uygulama imar plânlarını ve parselasyon planlarını yapmayan ilçe ve ilk kademe belediyelerinin uygulama imar planlarını ve parselasyon planlarını yapmak veya yaptırmak,
- Kanunlarla büyükşehir belediyesine verilmiş görev ve hizmetlerin gerektirdiği proje, yapım, bakım ve onarım işleriyle ilgili her ölçekteki imar planlarını, parselasyon planlarını ve her türlü imar uygulamasını yapmak ve ruhsatlandırmak, 20.7.1966 tarihli ve 775 sayılı Gecekondu Kanunu'nda belediyelere verilen yetkileri kullanmak,
- Büyükşehir belediyesi tarafından yapılan veya işletilen alanlardaki işyerlerine büyükşehir belediyesinin sorumluluğunda bulunan alanlarda işletilecek yerlere ruhsat vermek ve denetlemek,
- Büyükşehir ulaşım ana planını yapmak veya yaptırmak ve uygulamak; ulaşım ve toplu taşıma hizmetlerini planlamak ve koordinasyonu sağlamak; kara, deniz, su ve demiryolu üzerinde işletilen her türlü servis ve toplu taşıma araçları ile taksi sayılarını, bilet ücret ve tarifelerini, zaman ve

güzergâhlarını belirlemek; durak yerleri ile karayolu, yol, cadde, sokak, meydan ve benzeri yerler üzerinde araç park yerlerini tespit etmek ve işletmek, işlettmek veya kiraya vermek; kanunların belediyelere verdiği trafik düzenlemesinin gerektirdiği bütün işleri yürütmek,

- Büyükşehir belediyesinin yetki alanındaki meydan, bulvar, cadde ve ana yolları yapmak, yaptırmak, bakım ve onarımını sağlamak, kentsel tasarım projelerine uygun olarak bu yerlere cephesi bulunan yapılara ilişkin yükümlülükler koymak; ilan ve reklam asılacak yerleri ve bunların şekil ve ebadını belirlemek; meydan, bulvar, cadde, yol ve sokak ad ve numaraları ile bunlar üzerindeki binalara numara verilmesi işlerini gerçekleştirmek,

- Coğrafi ve kent bilgi sistemlerini kurmak,

- Sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak; ağaçlandırma yapmak; hafriyat toprağı, moloz, kum ve çakıl depolama alanlarını, odun ve kömür satış ve depolama sahalarını belirlemek, bunların taşınmasında çevre kirliliğine meydan vermeyecek tedbirler almak; büyükşehir katı atık yönetim planını yapmak, yaptırmak; katı atıkların kaynakta toplanması ve aktarma istasyonuna kadar taşınması hariç katı atıkların ve hafriyatın yeniden değerlendirilmesi, depolanması ve bertaraf edilmesine ilişkin hizmetleri yerine getirmek, bu amaçla tesisler kurmak, kurdurmak, işletmek veya işlettmek; sanayi ve tıbbi atıklara ilişkin hizmetleri yürütmek, bunun için gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek veya işlettmek; deniz araçlarının atıklarını toplamak, toplatmak, arıtmak ve bununla ilgili gerekli düzenlemeleri yapmak,

- Gıda ile ilgili olanlar dahil birinci sınıf gayrisihhî müesseseleri ruhsatlandırmak ve denetlemek, yiyecek ve içecek maddelerinin tahlillerini yapmak üzere laboratuvarlar kurmak ve işletmek,

- Büyükşehir belediyesinin yetkili olduğu veya işlettiği alanlarda zabıta hizmetlerini yerine getirmek,

- Yolcu ve yük terminalleri, kapalı ve açık otoparklar yapmak, yaptırmak, işletmek, işlettmek veya ruhsat vermek,

- Büyükşehirin bütünlüğüne hizmet eden sosyal donatılar, bölge parkları, hayvanat bahçeleri, hayvan barınakları, kütüphane, müze, spor, dinlence, eğlence ve benzeri yerleri yapmak, yaptırmak, işletmek veya işlettmek; gerektiğinde amatör spor kulüplerine malzeme vermek ve gerekli desteği sağlamak, amatör takımlar arasında spor müsabakaları düzenlemek, yurt içi ve yurt dışı müsabakalarda üstün başarı gösteren veya derece alan sporculara belediye meclis kararıyla ödül vermek,

- Gerektiğinde sağlık, eğitim ve kültür hizmetleri için bina ve tesisler yapmak, kamu kurum ve kuruluşlarına ait bu hizmetlerle ilgili bina ve tesislerin her türlü bakımını, onarımını yapmak ve gerekli malzeme desteğini sağlamak,

- Kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlamak, bu amaçla bakım ve onarımını yapmak, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa etmek,
 - Büyükşehir içindeki toplu taşıma hizmetlerini yürütmek ve bu amaçla gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak, i letmek veya i lettirmek, büyükşehir sınırları içindeki kara ve denizde taksi ve servis araçları dahil toplu taşıma araçlarına ruhsat vermek,
 - Su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütmek, bunun için gerekli baraj veya diğer tesisleri kurmak, kurdurmak ve i letmek; derelerin ıslahını yapmak; kaynak suyu veya arıtma sonunda üretilen suları pazarlamak,
 - Mezarlık alanlarını tespit etmek, mezarlıklar tesis etmek, i letmek, i lettirmek, defin ile ilgili hizmetleri yürütmek,
 - Her çeşit toptancı hallerini ve mezbahaları yapmak, yaptırmak, i letmek veya i lettirmek, imar planında gösterilen yerlerde yapılacak olan özel hal ve mezbahaları ruhsatlandırmak ve denetlemek,
 - İl düzeyinde yapılan planlara uygun olarak, doğal afetlerle ilgili planlamaları ve diğer hazırlıkları büyükşehir ölçeğinde yapmak; gerektiğinde diğer afet bölgelerine araç, gereç ve malzeme desteği vermek; itfaiye ve acil yardım hizmetlerini yürütmek; patlayıcı ve yanıcı madde üretim ve depolama yerlerini tespit etmek, konut, işyeri, eğlence yeri, fabrika ve sanayi kuruluşları ile kamu kuruluşlarını yangına ve diğer afetlere karşı alınacak önlemler yönünden denetlemek, bu konuda mevzuatın gerektirdiği izin ve ruhsatları vermek,
 - Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, i letmek veya i lettirmek, bu hizmetleri yürütürken  niversiteler, yüksek okullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak,
 - Merkezi ısıtma sistemleri kurmak, kurdurmak, i letmek veya i lettirmek,
 - Afet riski taşıyan veya can ve mal güvenliği açısından tehlike oluşturan binaları insandan tahliye etmek ve yıkmak olarak belirlerken ( kmen ve Parlak, 2009: 261-265);
- İlçe ve ilk kademe belediyelerinin görev ve yetkileri 7. madde ile aşağıdaki düzenlenmiştir:
- Kanunlarla münhasıran büyükşehir belediyesine verilen görevler ile birinci fıkrada sayılanlar dışında kalan görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak,
 - Büyükşehir katı atık yönetim planına uygun olarak, katı atıkları toplamak ve aktarma istasyonuna taşımak,
 - Sıhhi işyerlerini, 2. ve 3. sınıf gayrisıh  müesseseleri, umuma açık istirahat ve eğlence yerlerini ruhsatlandırmak ve denetlemek,

- Birinci fıkrada belirtilen hizmetlerden; otopark, spor, dinlenme ve eğlence yerleri ile parkları yapmak; yaşlılar, özürllüler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik sosyal ve kültürel hizmetler sunmak; mesleki eğitim ve beceri kursları açmak; sağlık, eğitim, kültür tesis ve binalarının yapım, bakım ve onarımı ile kültür ve tabiat varlıkları ve tarihi dokuyu korumak; kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin geliştirilmesine ilişkin hizmetler yapmak,
- Defin ile ilgili hizmetleri yürütmek (Ökmen ve Parlak, 2009:261-265).

2.2. Büyükşehir Belediyesinin Organları:

5216 sayılı yasa büyükşehir belediye meclisini, büyükşehir belediyesinin karar organı olarak belirtmekte ve ayrı ayrı her ilçenin belediye meclisi üyelerinin beşte biri büyükşehir belediye meclisine seçilmesiyle oluşmasını belirtmektedir. Büyükşehir belediye başkanının, büyükşehir belediye meclisinin başkanı olduğunu ve büyükşehir içindeki diğer belediye başkanlarının, büyükşehir belediye meclisinin doğal üyesi olduğunu belirtmekte, ilçe belediye meclis üyelerinin bu sıfatı kaybetmeleriyle büyükşehir belediye meclis üyeliğinin de sona ereceğini belirtmektedir. (Ökmen ve Elma,2013:46).

2.3. Büyükşehir Belediye Sistemi İle İlgili 6360 Sayılı Kanunun Getirdiği Değişiklikler

13 vilayette büyükşehir kurulmasını öngören ve yerel yönetim sistemimizde değişiklikler getiren 6360 Sayılı “*Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile Bazın Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*” TBMM genel kurulunda görüşülüp kabul edildi. Cumhurbaşkanınca onaylandıktan sonra da 6 aralık 2012 tarihli resmi gazetede yayınlandı. Yasa ile radikal ve önemli değişiklikler getirilerek yerel yönetim sistemimizdeki İl özel idareleri kapatılıp Büyükşehir belediye yapılarında ve hizmet alanlarında ciddi değişimler getiriyor.

Yasa ile genel olarak aşağıda sıralı olan değişiklikleri ve düzenlemeleri getirmektedir:

1. Denizli, Tekirdağ, Aydın, Hatay, Manisa, Malatya, Kahramanmaraş, Trabzon, Mardin, Van, Muğla ve Şanlıurfa büyükşehir belediyesi olacaklardır. Büyükşehir ve ilçe belediyelerin sınırları il ve ilçe mülki sınırları olacağı belirtilmektedir. Yasadan önce kurulmuş olan belediyelerinin sınırları da aynı şekilde il mülki sınırları olarak belirlenmiştir. Bu belediyeler ise Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Gaziantep, İzmir, Kayseri, Konya, Mersin, Sakarya ve Samsun dur.

2. Bu vilayetlere bağlı ilçelerin mülki sınırları dahilindeki *belde ve köylerin tüzel kişiliği kaldırılmakta, köyler ve beldeler mahallelere dönüşmektedir. Aynı şekilde bu illerdeki, bucak teşkilatları da kaldırılmaktadır.*

3. Bu illerdeki *il özel idareleri kapatılarak tüzel kişilikleri sona ermektedir*. Tüzel kişiliği kaldırılan köylerde *vergi, harç ve katılım payları 5 yıl süreyle alınmayacaktır*. Köyleri mahalleye dönüştürülen köylülerin, geçmişten beri kullandığı “mera, yaylak ve kışlak” gibi yerlerdeki hakları korunacak. Bu mahallelerde *içme ve kullanma suları için alınacak ücret 5 yıl süreyle en düşük tarifenin yüzde 25’ini geçmeyecek* şekilde belirlenecektir.
4. Önceki ilgili mevzuatta sıkıntılı olan konular düzenlendiği görülmektedir. Büyükşehir ve ilçe belediyeleri, *amatör spor kulüplerine nakdi yardım yapabilecek*; yurt içi ve yurt dışı müsabakalarda üstün başarı gösteren veya derece alan sporcuların yanı sıra teknik yönetici, antrenör ve öğrencilere belediye meclis kararıyla ödül verebileceklerdir. Bu *belediyeler; sağlık, eğitim, kültür tesis ve binalarının yanı sıra mabetlerin de yapım, bakım ve onarımını* sağlayacaklardır. Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100 binin üzerindeki belediyeler, *kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorunda* kalacaklardır.
5. Büyükşehir belediyesi içerisinde ayrılma yoluyla kurulacak belediyelere kolaylık sağlanmıştır. Yasaya göre; *yeni kurulacak belde için aranan 50 binlik nüfus kriteri, 20 bine düşürülmektedir*.
6. Görev, yetki ve koordinasyon açısından önemli bir adım atılmıştır. Büyükşehir kapsamındaki belediyeler arasında hizmetlerin yerine getirilmesi bakımından *uyum ve koordinasyon, büyükşehir belediyesi tarafından* sağlanacağı, Büyükşehir belediyesi ile ilçe belediyeleri veya ilçe belediyelerin kendi aralarında hizmetlerin yürütülmesiyle ilgili *ihtilaf çıkması halinde, büyükşehir belediye meclisi* yönlendirici ve düzenleyici kararlar almaya yetkili olacağı belirlenmiştir.
7. Tüzel kişilikleri olmadan(daha sonradan KHK ile Tüzel kişilik kazanmıştır), Büyükşehir belediyelerinin bulunduğu illerde, kamu kurum ve kuruluşlarının yatırım ve hizmetlerinin etkin olarak yapılması, izlenmesi ve koordinasyonu, ilin tanıtımı, temsil, tören, ödüllendirme ve protokol hizmetlerinin yürütülmesi, ildeki kamu kurum ve kuruluşlarına rehberlik edilmesi ve bunların denetlenmesini gerçekleştirmek üzere valiye bağlı olarak *Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı* kurulmaktadır. Başkanlık afet yardım, acil çağrı, yatırım izleme, rehberlik ve denetim strateji ve koordinasyon ile idari müdürlükler kurabileceği belirtilmiştir.
8. Nüfusu *iki binin altındaki 559 belediyenin tüzel kişilikleri ilk mahalli idareler genel seçiminden geçerli olmak üzere kaldırılarak bu belediyeler köye dönüştürülmektedir*.

Anlaşıldığı üzere ilgili yasa önemli sayıda değişiklikler getirmektedir. Bu yenilikler önce büyükşehirlerde yaşayan vatandaşları doğrudan, dolaylı olarak da hepimizi etkileyecektir. Kanunlaşma sürecinin birçok aşamasında başlayan tartışmalar, bugün birçok çevrede kamuoyu, basın ve siyasi alanda devam etmektedir. Eleştirilerin objektif ve reel olması her zaman beklenmese de, bilimsel ve rasyonel eleştirilere ihtiyaç duyulduğu aşikardır (Ökmen ve Parlak, 2013: 313-314).

2.4. 6360 Sayılı Kanuna Yönelik Tartışmalar¹

6360 sayılı Büyükşehir yasası daha ziyade büyükşehir belediyesinin kuruluşu ve sınırlarının belirgin hale getirilmesi, yeni büyükşehir belediyelerinin statüsü, idarî yapı ve işleyişteki değişikliklerle ilgilidir. Kanunun lafzında belirtildiği üzere, yasa belediyelerle ilgili var olan mevzuata göndermeler, değişiklikler, hükümsüz sayma ve eklemelerden meydana gelmektedir. 6360 sayılı yasanın anayasaya uygunluğu üzerine literatürdeki tartışmaya bakıldığında, Gözler'in (2013) Kanunu, özellikle il özel idareleri ve köylerin tüzel kişiliklerinin kaldırılması boyutuyla, Anayasa'nın 127. Madde hükümlerine aykırı olduğunu değerlendirmektedir. Güngör ise (2012: 28-31), Anayasa Mahkemesinin yargısal denetiminden geçmiş olan bu kanunun Anayasa'ya aykırı olduğu yönündeki düşüncüyü kabul etmemektedir. 6360 sayılı yasa hakkında, genel olarak yerel yönetim sitemimizde meydana getirdiği değişiklikler üzerine olumlu ve/ya olumsuz eleştiriler yapılmıştır. İlk olarak yasa subsidiyarite (hizmette halka yakınlık) ilkesine yani yerel hizmetlerin en yakın kuruluşlarca yerine getirilmesi prensibine uygun görünmemektedir. Yasa genel olarak mahalli yönetim sistemi için olumlu olduğunu düşünen Can (2013: 267), yetki sınırlarının ve sorumluluk sahalarının belirginleşmesini belediyelerin mücavir alanlarının il sınırlarına genişletilmesine bağlamakta subsidiyarite ilkesine uygun şekilde hareket edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü mevcut idari yapının ve personel sisteminin hizmet alan ile hizmet veren arasındaki fizikî uzaklığın problem olacağına vurgu yapmıştır.

Yasayla getirilen yeniliklerle, yerel halkın mahalli müşterek ihtiyaçlarının karşılanmasında hizmet sunumunda rekabetle beraber daha hızlı, etkin ve verimli hareket edileceğini ifade eden Can'ın (Can, 2013: 273-275) yanında, bu uygulamaya farklı yaklaşan Tekeli (1983: 21) ise, büyükşehirler etrafındaki belediyelerin birleştirilerek tek bir belediye haline getirilmesi ile birtakım hizmetlerin sunulmasında bir etkinlik sağlanacak olsa da, katılımcı demokrasi yönünde bir azalmanın olabileceğini savunmaktadır.

6360 sayılı yasanın daha tasarı aşamasındayken yeteri kadar tartışılmadan, siyasi partiler ve kamu oyuyla görüş alışverişinde bulunulmadan çıkarılması bir tarafa, Türkiye'de uzun zamandır uygulanmakta olan mahallî idare sisteminde böylesine önemli bir değişikliğin karar verme aşamasında kamuoyu ile yeterince paylaşılmadığı görülmektedir. Yasa tasarısı konuya katkı sağlayacağı ilgili mevzuatında belirtildiği üzere kamuoyuna danışılmadan direkt er direkt olarak Bakanlar Kurulu'na gönderilmiştir. (Koyuncu ve Köroğlu, 2012: 2). Görmez (2012) ise, tasarının

¹ bu kısım literatür tartışmalarının iyi bir özeti olduğu için, (Ömer FARUK TEKİN 6360 SAYILI YASANIN BÜYÜKŞEHİRLERE BAĞLI İLÇELER BAĞLAMINDA GETİRDİĞİ DEĞİŞİM: BOZKIR İLÇESİ ÖRNEĞİ, <http://www.selcuk.edu.tr/dosyalar/files/303/78%20%C3%96mer%20Faruk%20tekin%206360%20SAYILI%20YASANIN%20B%C3%96C%C3%96C%C5%9EEH%C4%B0RLERE%20BA%C4%9ELI.pdf>, 15.10.2017) buradan aktarılmıştır.

bazı iddialarda ifade edildiği gibi, bölgesel yönetim, federasyon yapısına hazırlık, siyasî bağımsızlık gibi amaç veya amaçlar taşımadığını ifade ettikten sonra, yasanın çıkarılışında usulde bir eksiklik olduğuna değinmiştir. Bu önemli eksikliğin, yasanın Türkiye'nin de imzaladığı Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na birçok yönden uygun olmadığıdır. Şartnamenin beşinci maddesinde “Yerel yönetimlerin sınırlarında, mevzuatın elverdiği durumlarda ve mümkünse bir referandum yoluyla ilgili yerel topluluklara önceden danışılmadan bir değişiklik yapılamaz.” hükmü yer almaktadır. Bu hüküm dikkate alınmadan yerel yönetim birimlerinin tüzel kişiliği kaldırılarak kapatılmıştır. Çukurçayır (2012), Avrupa Kentsel Şartı-II, 13. maddede “Avrupa’nın kent ve kasabalarının, özellikle katılım açısından, demokrasinin yeni taleplerini dikkate alan bir kentsel yönetim modeli inşa etmek sorumluluğu vardır. Bu yerleşimler toplumlarımızın çok gereksinim duyulan demokratik yeniden canlandırılması için birer değerdir.” ifadesinin yer aldığını belirterek yukarıdakine benzer aykırılıklara parmak basmıştır. Bununla beraber Çukurçayır, büyükşehir yasasındaki düzenlemelerle federatif yapıya geçişe hazırlık olarak algılanabileceğini dolayısıyla üniter yapının bel kemiği olan mülki idare sisteminin muhafaza edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Çukurçayır, 2012,2013b).

3. 6360 Sayılı Yasadan Sonra Büyükşehir Belediyelerinde Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar,Malatya-ARGUVAN İlçe Örneğinde

Bu kısımda Arguvan ilçesi örneğinde büyükşehir belediyesinin geçirdiği dönüşümün yansımaları anlatılmaya çalışılacaktır. Bunu yaparken ilçe yöneticileri ilçe kaymakamı,büyükşehir belediyesinin başkanı, sekreter ve yardımcıları ve çeşitli kademedeki yöneticileri, büyükşehir belediyesinin ilçedeki teşkilat yöneticileri, ilçe belediye başkanı ve Malatya ilçe kaymakamlarıyla yapılan şifahi görüşmelerden; ayrıca 49 mahalle muhtarlarıyla yapılan yaşanan sorunlara ilişkin anket çalışmasından ve vatandaşların bizatihi yaşadığı sıkıntılardan bahsettiği yüz yüze görüşme usulünden yararlanılmıştır.

Aşağıda Arguvan mahalle muhtarlarıyla yapılan anket çalışmasının grafiklerle yansıtılmış cevapları verilmektedir. 49 mahalle muhtarından 40'ı ankete katılmıştır.

1-İl Özel İdarenin kapatılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Olumlu: 27

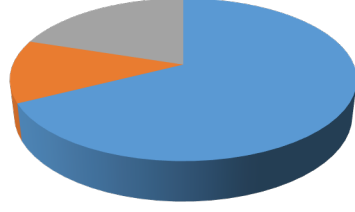
Olumsuz: 5

Fikir Beyan Etmedi: 8

2-Büyükşehir belediyelerinin kurulmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

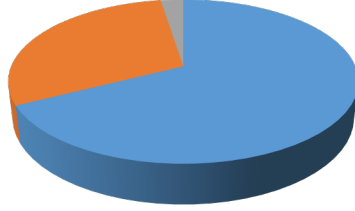
Olumlu: 27	Olumsuz: 12	Fikir Beyan Etmedi: 1
3-Köylere hizmet götürme birliklerinin kapatılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?		
Olumlu: 12	Olumsuz: 24	Fikir Beyan Etmedi: 4
4-Varisa beldelerin kapatılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?		
Olumlu: 10	Olumsuz: 16	Fikir Beyan Etmedi: 14
5-Köylerin kapatılıp mahalleye çevrilmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?		
Olumlu: 27	Olumsuz: 17	Fikir Beyan Etmedi: 1
6-Büyükşehir sınırlarının mülki sınırlar oluşunu hizmet alma noktasında doğru buluyor musunuz?		
Olumlu: 20	Olumsuz: 16	Fikir Beyan Etmedi: 4
7-Büyükşehirle beraber daha fazla hizmet alabileceğinizi düşünüyor musunuz?		
Olumlu: 28	Olumsuz: 11	Fikir Beyan Etmedi: 1
8-Büyükşehirle beraber belediye hizmetlerin de profesyonelleşme olacağı dolayısıyla zamanla daha kaliteli hizmet alabileceğinizi düşünüyor musunuz?		
Olumlu: 27	Olumsuz: 9	Fikir Beyan Etmedi: 4
9-Büyükşehirin kurulmasıyla ve kurulmadan önce hizmet alma noktasında karşılaştırma yapılırsa hangisinden daha çok hizmet alınabiliyordu?		
Önce : 13	Sonra : 23	Fikir Beyan Etmedi: 4
10-İl Özel İdarenin ve KHGB(köylere hizmet götürme birliği) oluşmasını istiyor musunuz?		
Olumlu: 17	Olumsuz: 17	Fikir Beyan Etmedi: 6
11-Büyükşehirlerin kurulmasıyla beraber karşılaştığınız problemler nelerdir?		
Hizmet Alıyoruz: 15	Hizmet Alamıyoruz: 21	Fikir Beyan Etmedi: 4
12-Büyükşehirin faydalarını gördünüz mü varsa nelerdir?		
Olumlu Görüş: 23	Olumsuz Görüş: 16	Fikir Beyan Etmedi: 1

İl Özel İdarenin kapatılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

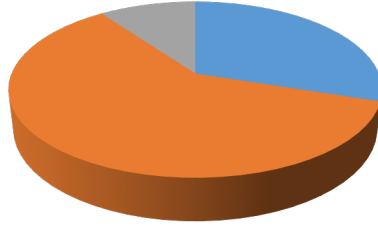
- 1. Olumlu
- 2. Olumsuz
- 3. Fikir Beyan Etmedi

Büyükşehir belediyelerinin kurulmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

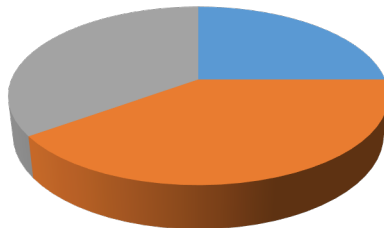
- 1. Olumlu
- 2. Olumsuz
- 3. Fikir Beyan Etmedi

Köylere hizmet götürme birliklerinin kapatılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

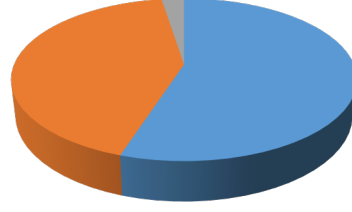
- 1. Olumlu
- 2. Olumsuz
- 3. Fikir Beyan Etmedi

Varsa beldelerin kapatılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

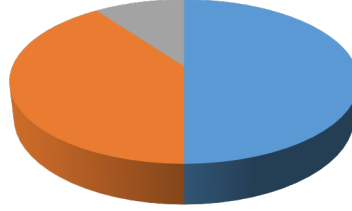
- 1. Olumlu
- 2. Olumsuz
- 3. Fikir Beyan Etmedi

Köylerin kapatılıp mahalleye çevrilmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?

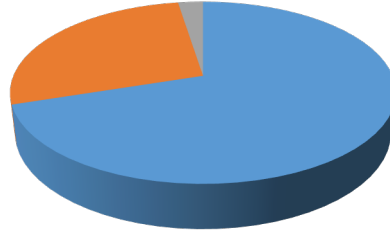
- 1. Olumlu
- 2. Olumsuz
- 3. Fikir Beyan Etmedi

Büyükşehir sınırlarının mülki sınırlar oluşunu hizmet alma noktasında doğru buluyor musunuz?

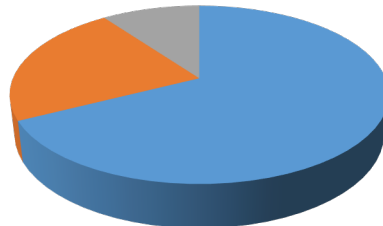
- 1. Olumlu
- 2. Olumsuz
- 3. Fikir Beyan Etmedi

Büyükşehirle beraber daha fazla hizmet alabileceğinizi düşünüyor musunuz?

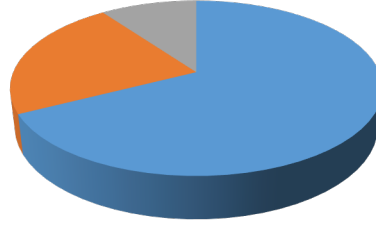
- 1. Olumlu
- 2. Olumsuz
- 3. Fikir Beyan Etmedi

Büyükşehirle beraber belediye hizmetlerin de profesyonelleşme olacağı dolayısıyla zamanla daha kaliteli hizmet alabileceğinizi düşünüyor musunuz?

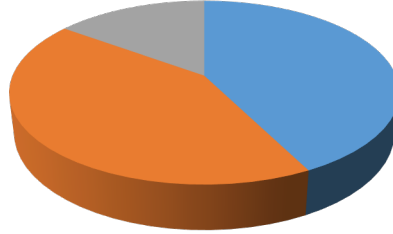
- 1. Olumlu
- 2. Olumsuz
- 3. Fikir Beyan Etmedi

Büyükşehrin kurulmasıyla ve kurulmadan önce hizmet alma noktasında karşılaştırma yapılırsa hangisinden daha çok hizmet alınabiliyordu?

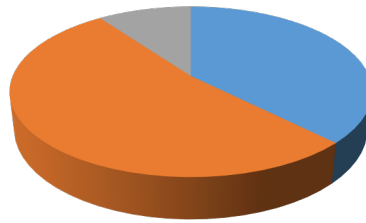
- 1. Önceki
- 2. Şimdi
- 3. Fikir Beyan Etmedi

İl Özel İdarenin ve KHGB(köylere hizmet götürme birliği) oluşmasını istiyor musunuz?

- 1. Olumlu
- 2. Olumsuz
- 3. Fikir Beyan Etmedi

Büyükşehirlerin kurulmasıyla beraber karşılaştığınız problemler nelerdir?

- 1. Hizmet Alabiliyoruz
- 2. Hizmet Alamıyoruz
- 3. Fikir Beyan Etmedi

Büyükşehrın faydalarını gördünüz mü varsa nelerdir?

Yukarıdaki verilen cevaplar değerlendirildiğinde; muhtarlarımızın çoğunun büyükşehir belediyesinin yeni görev ve sorumluluğundan memnun olduğu anlaşılmaktadır. Büyükşehir belediyeleri il özel idarelerinin kapanmasıyla bu idarenin de görevlerini üstlendiğinden muhtarlarımızın çoğu il özel idarelerinin kapanmasından memnun olduğunu dile getirmişlerdir. bunun yanında köylere hizmet götürme birliklerinin de kapanması ve büyükşehirlerin bu kurumunda görevlerini üstlendiğinden hareketle muhtarlarımızın KHGB' lerinin kapanmasından memnun olmadıkları hatta açılması yönünde fikir beyan etmişlerdir. bunların yanında genel bir memnuniyetten söz edilirken "büyükşehirlerin kurulmasıyla karşılaştığınız problemler nelerdir?" sorusuna çoğunluğunun verdiği cevabın "hizmet alamıyoruz" şeklinde kendini gösterdiği anlaşılmaktadır.

Bunların dışında büyükşehir yöneticileriyle yapılan istişarelerde yeni sistemle beraber sorumluluk alanı il mülki sınırlar olmasıyla hizmet alanının çok genişlediği dolayısıyla her tarafa yetişme noktasında sıkıntılar yaşandığını dile getirmişlerdir.

Malatya ilçe kaymakamlarıyla yapmış olduğumuz istişarelerde ise vatandaşların genel itibariyle başta su sıkıntıları olmak üzere yol sıkıntılarıyla kendilerine müracaat ettiklerini dile getirmişlerdir.

Sonuç:

Ülkemizin yönetim yapısı merkezi yönetim ve yerinden yönetim olarak düzenlenmiştir. Değişen toplum ihtiyaçları küreselleşme 1982 anayasasıyla beraber merkezi yönetimin etkinliğinin yerinden yönetim kuruluşlarına kaymaya başladığı bir dönem olarak nitelendirilmektedir. Uygulamada da büyükşehir belediyelerinin oluşmaya başlaması ve zaman içinde il özel idarelerinin kapatılıp sayılarının 30 a ulaşması bu olguyu güçlendirir mahiyettedir.

6360 sayılı yasa ile 16 olan büyükşehir belediyesi sayısı yeni kurulan 14 büyükşehir belediyesi ile 30 a ulaşmıştır. Kanun gerekçesine bakıldığında bir ilin içinde aynı yetkiyle görevlendirilmiş birden çok yerel idareden bahisle yetki bütünlüğü ve eşgüdümün sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Uygulamada birçok yerel idarenin kapatıldığı ve görev ve yetki alanının il mülki sınırlar olarak belirlenmiş olması hizmet yeknesaklığını sağlamış olarak gözükmektedir.

Mahalli idarelerin kuruluş amaçları hizmet gerçekleştirecek kuruluşun hizmeti alacak vatandaşlara en yakın yerde kurulmasıdır. Bu anlamda yeni kurulan büyükşehirlerin hizmette yeknesaklığı sağlamakla beraber subsidiarite yerel hizmetlerin en yakın birimlerce yerine getirilmesi prensibi olarak tanımlanabilecek (hizmette halka yakınlık) ilkesine aykırı olduğu görülmektedir. Uygulamada da Arguvan ilçesinin Malatya iline 70 km uzaklıkta olduğu en uzağındaki mahalleyle beraber 100 km mesafede olduğu bunu kanıtlar niteliktedir.

Büyükşehirlerin kuruluş sürecinde valilik bünyesinde oluşturulan devir tasfiye komisyonları kapatılan belde belediyeleri, köyler ve kaymakamlıklar bünyesinde kurulu olan köylere hizmet götürme birliklerinin mallarını, hak ve alacaklarını ve personelini ilgisine göre ilgili kurumlara devretmiştir. uygulamada bu devir işlemi genel itibariyle ekonomik ömrünü doldurmuş ekipmanların, borçların ve alanında uzman olmayan kalifiyesiz personelin büyükşehir belediyelerine aktarımı şeklinde sonuçlanmıştır. bu durum da ölçek ekonomisini yakalamaya çalışan ve kanun gerekçesinde yerini bulan olguyla terslik içermektedir.

Uygulama da Arguvan örneğinde vatandaşlarla yapılan anket çalışmasıyla büyükşehir belediye hizmetlerinin yetersiz olduğu vatandaşların memnuniyet seviyesinin çok az olduğu gözlemlenmiştir. genel olarak karşılaşılan sıkıntıların arasında yol su kanalizasyon gibi alt yapı sorunlarının yetersiz şekilde tamamlanmaya çalışıldığı veya hiç yapılamadığı, sosyal çevre alanlarının vb üst yapı alanlarında da aynı durumun olduğu gözlenmiştir. Eski yapının yani il özel idarelerinin ve köylere hizmet götürme birliklerinin olduğu dönemlerde daha çok hizmet aldıklarını en azından bu kurum idarecilerinin kendilerini daha sık ziyaret ettiği ve sorunlarının çözümü noktasında kendilerini daha çok dinlediklerini ve eski yapının tekrar uygulanmasını istediklerini dile getirmişlerdir.

Anlaşılan o ki 6360 yasa tasarısıyla meydana getirilen ve çerçevesi çizilen yeni büyükşehir belediyelerinin kanunun gerekçesinde sözü edilen ve modern yönetim anlayışına fayda sağlayacağı düşünülen olguların uygulamada hayat bulması için zamana ihtiyaç olduğudur.

KAYNAKÇA

- Arıkboğa, E. (2009), “Ölçek Reformunun Büyükşehir Belediye Meclislerindeki Temsil Adaletine Olumlu Etkileri”, 4.Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu, TODAİE, s.737-754.
- BAŞSOY, A. (1995). İl Özel İdarelerimiz, Yeni Türkiye,1(4), 390-397.
- Bingöl, Y., E. Yazıcı, ve T. Büyükkakın (2013). İl Sınırında Büyükşehir Belediye Modeli Kocaeli Deneyimi, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Yayın No: 38, 1.Baskı.
- ÇINAR, Tayfun, Can Umut Çiner ve Ozan Zengin (2009), *Büyükşehir Yönetimi Bütünleştirme Süreci*, TODAİE, Ankara.
- Deniz, T. ve Y. G. Kantürk (2013), “İdari Coğrafya Açısından Büyükşehir Belediyeleri”, International Journal Of Social Science, 6 (2), s.29-649.
- Eryılmaz, Bilal.(1992). *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*, İşaret Yayınları, İstanbul,
- Eryılmaz, Bilal.(2000). *Kamu Yönetimi*, Erkan Matbaacılık, İstanbul,
- Gözler, Kemal (2013), “6360 Sayılı Kanun Hakkında Eleştiriler”, Legal Hukuk Dergisi, Cilt 11, Sayı 122, Şubat 2013, ss. 37-82
- Güler, Birgül Ayman (2009), *Türkiye’nin Yönetimi-Yapı*, İmge Kitapevi, Ankara.
- Gürbüz, M., U. Yıldırım, ve A. Belli (2014a), “Büyükşehir Belediye Kanunu’nun Kahramanmaraş İli Ölçeğinde Analizi”, ADÜ SBE Dergisi, 1 (Özel Sayı), s.102-135
- KELEŞ, R. (2009). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Keleş, R., 2012. *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, Cem Yayınevi, İstanbul,
- M.ÖKMEN ve F.ELMA,(2013) Türk Dünyasında Yerel Yönetimler TÜRK DÜNYASI BELEDİYELER BİRLİĞİ YAYINI: 2013 Yayın No: 4
- ORTAYLI, İ. (1978). İmparatorluk Döneminde Mahalli İdarelerin ve Belediyeciliğin Evrimi. İçinde E. TÜRKCAN(ed.) *Türkiye İdare Tarihi*, Ankara: TODAİE Yayını.
- Ortaylı, İlber.(1995). “Devraldığımız Miras”, *Yeni Türkiye*, Yönetimde Yeniden Yapılanma Özel Sayısı, Yıl:1, Sayı:4,
- ÖKMEN, M. & PARLAK, B. (2009). *Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler İlkeler, Yaklaşımlar ve Mevzuat*. Bursa: Alfa Aktüel

Ökmen, M., Parlak, B., 2010. Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler İlkeler Yaklaşımlar ve Mevzuatlar, Alfa Akademi, 2. Basım, Bursa,

Şahin, A., E. Bayrakçı, Y.Taşpınar ve A. Söylemez (2013), “Yerel Yönetimlerin E-Hizmet Sunum Platformu, Belediye Web Siteleri: Büyükşehir Belediye Web Sitelerinin Web Olgunluğu Açısından Değerlendirilmesi”, KAYSEM-8 Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar, Ankara: Pegem Akademi.

ULUSOY, A. & TEKİN, A. (2010). *Mahalli İdareler Teori, Maliye ve Uygulama* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ömer FARUK TEKİN 6360 SAYILI YASANIN BÜYÜKŞEHİRLERE BAĞLI İLÇELER BAĞLAMINDA GETİRDİĞİ DEĞİŞİM: BOZKIR İLÇESİ ÖRNEĞİ,<http://www.selcuk.edu.tr/dosyalar/files/303/78%20%C3%96mer%20Faruk%20tekin%206360%20SAYILI%20YASANIN%20B%C3%9CY%C3%9CK%C5%9EEH%C4%B0RLERE%20BA%C4%9ELI.pdf>,15.10.2017

ALMAN ÇOCUKLARI VE NAZİZM İDEOLOJİSİ: DER PIMPF PROPAGANDA DERGİSİ ÜZERİNE İNCELEME

Caner ÇAKI

Arş. Gör., İnönü Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı,
caner.caki@inonu.edu.tr

Mehmet Ozan GÜLADA

Öğr. Gör., Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Akçadağ Meslek Yüksek Okulu,
Yönetim ve Organizasyon Bölümü, mehmet.gulada@ozal.edu.tr

Mehmet Ali GAZİ

Arş. Gör., Trabzon Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü,
mehmetaligazi@hotmail.com

ÖZET

Nazi Almanyası'nda Nazizm ideolojisi altında Alman gençlerinin yetiştirilmesi amacıyla Hitler Gençliği (HJ) adında bir birim oluşturulmuştur. Oluşturulan birim, 10-14 yaş arası Alman çocukları ve 14-18 yaş arası Alman gençleri olarak iki gruba ayrılmıştır. 10-14 yaş arasındaki çocuklar Alman Genç Halkı (Deutsches Jungvolk, DJV) olarak adlandırılmakta ve Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP) bünyesinde ilk eğitimlerini bu birimde almaktaydı. Naziler, bu süreçte Alman çocuklarının Nazizm ideolojisini benimsemesi ve NSDAP'nin lideri ve Nazi Almanyası'nın Führer'i (lider) olarak ilan edilen Adolf Hitler'e kayıtsız şartsız sadakat göstermesi için yoğun bir propaganda gerçekleştirmiştir. Nazi propagandası kitle iletişim araçlarını bu dönemde etkili bir şekilde kullanmıştır. Bu aşamada yazılı basın Nazilerin Alman çocuklarına yönelik propagandasında önemli bir rol oynamıştır. Özellikle DJV'nin bünyesinde oluşturulan ve NSDAP'nin resmi yayınlarından biri olan Der Pimpf adlı çocuk dergisi üzerinden Naziler önemli ölçüde propaganda faaliyetlerini yürütmüştür. Der Pimpf adlı derginin kapağında ülkede yaşanan güncel gelişmeler yansıtılırken, aynı zamanda Nazizm ideolojisinin idealize ettiği Alman çocukları hakkında da bilgi verilmiştir. Çalışma kapsamında Calvin College tarafından seçilen Der Pimpf'in kapakları içerisinden amaçlı örneklem metodu kullanılarak belirlenen altı farklı kapak resmi nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada inşa edilen mitlerin ve kapak resimleri üzerinden verilmek istenen yananamların ortaya konabilmesi için Fransız dilbilimci Roland Barthes'ın göstergebilimsel anlayışı ışığında kapak resimleri analiz edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgulara, Alman çocuklarının Nazizm ideolojisi altında; Hitler'in kült liderliği içerisinde Hitler'e kayıtsız şartsız itaat etmesi gerektiği, Alman milletinin savaşı bir toplum olduğu ve DJV üyelerinin potansiyel birer asker olduğu şeklindeki propaganda mitlerinin dergi kapaklarında inşa edilmeye çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nazizm, Alman Çocukları, Propaganda, Dergi, Göstergebilim

THE GERMAN CHILDREN AND THE NAZISM IDEOLOGY: AN EXAMINATION ON THE PROPAGANDA MAGAZINE OF "DER PIMPF"

Abstract

In Nazi Germany, a unit called Hitler Youth (HJ) was created in order to educate German youth under the Nazism ideology. The unit was divided into two groups: German children between

the ages of 10-14 and German young people between the ages of 14-18. Children between the ages of 10-14 were called as the German Young People (Deutsches Jungvolk, DJV) and were received their initial training in the National Socialist German Workers' Party (NSDAP). In this process, the Nazis made intense propaganda for German children to adopt the Nazism ideology and to demonstrate unconditional loyalty to Adolf Hitler, the leader of the NSDAP and the Nazi Germany's Fuhrer (leader). Nazi propaganda effectively used the mass media tools in this period. At this stage, the written press played an important role in the Nazi propaganda over German children. In particular, the Nazis carried made propaganda activities through the children's magazine, Der Pimpf, one of the official publications of NSDAP, which was created within the body of DJV. The covers of the magazine Der Pimpf reflected the current developments in the country, while also providing information about the German children idealized by the Nazism ideology. In the study, six different covers determined by using objective sampling method in the covers of the Der Pimpf selected by Calvin College were examined via semiotic analysis method in qualitative research methods. In the light of the semiotic concepts of the French linguist Roland Barthes, the covers were analyzed in order to reveal the myths and connotations through the cover. In the findings obtained of the study, the propaganda myths that Hitler was tried to build up as the cult leader, so German children should obey Hitler, that German nation is a warrior society and that DJV members are potential soldiers under the Nazism ideology were found.

Keywords: Nazism, German Children, Propaganda, Magazine, Semiotics

Giriş

NSDAP, kurulduğu ilk günden itibaren Alman halkının daha çocukluktan itibaren Nazizm ideolojisinin öğretileri altında yetiştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu amaçla parti bünyesinde Alman çocuklarını örgütlemek ve parti bünyesinde eğitmek amacıyla 10-14 yaş arasındaki çocuklar, Alman Genç Halkı (Deutsches Jungvolk, DJV) adındaki örgüt bünyesinde toplanmıştı. DJV üyeleri doğrudan partinin bünyesinde hareket etmekte ve onun ilke ve öğretileri doğrultusunda kendisini geliştirmekteydi. 1933 yılında NSDAP'nin iktidara gelmesiyle birlikte DJV'nin Almanya'nın genelindeki önemi de artmıştı. Naziler, DJV'yi NSDAP'nin ilk parti okulu olarak değerlendirmekteydi. DJV'de eğitilen Alman çocukların geleceğin Nazi Almanyası'nın mühendisi, doktoru ve subayı olması amaçlanmaktaydı. Böylece NSDAP'nin ilerleyen yıllarda ülkede daha sıkı bir kontrol kuracağı planlanmaktaydı. Bu süreçte Nazi propagandası gerek Alman çocuklarını DJV'ye çekmek, gerekse DJV ile ilgili haberleri kitleler ile paylaşmak amacıyla Der Pimpf adında bir dergi çıkarmaktaydı. Naziler, bu dergide doğrudan DJV'nin propaganda faaliyetlerini yürütmekteydi. Çalışma kapsamında Der Pimpf'in kapak resimlerinin göstergebilimsel analizi yapılarak Alman çocuklarının Nazizm ideolojisi bağlamında nasıl sunulduğu açıklanmaya çalışılmıştır.

Son yıllarda Türkiye'de Nazi Almanyası döneminde yürütülen propaganda faaliyetlerini inceleyen alanda önemli akademik çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Bunlar içerisinde; Çakı (2018a), "Nazizm İdeolojisi Altında Hitler Gençliği: Nazi Almanyası Propaganda Afişleri Üzerine İnceleme" adlı çalışmada Nazi Almanyası'nda Hitler Gençliği (HJ) üyelerine Nazizm ideolojisinin benimsetilmesi bağlamında kullanılan propaganda posterlerini analiz etmiştir. Çalışma sonucunda posterler üzerinden HJ üyelerinin doğrudan Hitler'e itaat etmeleri bunun yanında Alman ulusunun düşmanlarına karşı topyekun bir savaşa da hazırlanmaları gerektiğinin aktarıldığı görülmüştür. Yine Çakı (2018b), "Adolf Hitler'in Kült Lider İnşasında Kullanılan Propaganda Posterlerinin Göstergebilimsel Analizi" adlı çalışmada Hitler'in Nazi Almanyası'nda kült lider olarak inşa edilebilmesi için kullanılan propaganda posterlerini incelemiştir. Elde edilen bulgulara, kitlelerin Hitler'in Almanya'yı içinde bulunduğu ekonomik krizden çıkaracağı ve Almanya'yı eski gücüne kavuşturacağına yönelik ikna edilmeye çalışıldığı ortaya çıkarılmıştır. Çakı ve Gazi (2018), "Nazi

Almanya'sında Basılan Propaganda Karikatürlerinde Siyahilerin Sunumu" adlı çalışmada Nazi Almanya'sında yayınlanan karikatürlerde Nazizm ideolojisi bağlamında siyahilerin nasıl ve ne şekilde sunulduğunu ele almıştır. Çalışmada posterler üzerinden siyahilerin düşünemeyen ve kendi başına hareket edemeyen insanlar olarak yansıtıldığı, bunun yanında Müttefik Devletleri'nin siyahileri örgütleyerek Nazi Almanya'sını yok etmeye çalıştığının aktarıldığı görülmüştür. Son olarak Çakı ve Gülada (2018), "Nazizm İdeolojisinde Alman Kadınları: NS-Frauen-Warte Propaganda Dergisi Üzerine İnceleme" adlı çalışmada Nazi Almanya'sında Alman kadınlarına yönelik yürütülen propaganda faaliyetleri, NS- Frauen Warte adlı derginin kapak görselleri üzerinden analiz etmiştir. Çalışma sonucunda Alman kadınlarının savaş öncesinde iyi bir anne ve eş, savaş sırasında da ülkesi için fabrikada ve cephede ülkesine yardım eden vatanseverler olarak aktarıldıkları ortaya çıkarılmıştır.

1. Nazizm ideolojisinde Alman Çocukları

Nazizm ideolojisi, 20. yüzyılın ilk yarısında Almanya'da ortaya çıkan antisemitist, antikomünist, antikapitalist ve aşırı milliyetçi bir dünya görüşüdür. Nazizm ideolojisi, Alman ırkının üstün olduğuna inanmaktaydı. Bu nedenle "ırkın hijyeni" olarak adlandırılan uygulama gereği Alman ırkının Yahudiler ve çingeneler ile evlenmesine karşı çıkmaktaydı. Çünkü Nazizm'e göre üstün kabul edilen Alman ırkının farklı ırklar ile yaşayacağı evlilikler, ırkın saflığının bozulmasına yol açmaktaydı. Özellikle Hitler, bu süreçte ırkın saflığının korunması gerektiğini belirtmekteydi (Macit, 2007: 35). Nazizm, güçlü bir Alman toplumunun güçlü bireylerden meydana gelebileceğine inanmaktaydı. Naziler bu nedenle Alman çocuklarının sağlıklı bireyler olarak yetiştirilmesi gerektiğini savunmaktaydı. Nazizm'e göre ari ırkın özelliklerini taşıyan bir Alman çocuğunun bakımı devlet tarafından karşılanmalıydı. Naziler bu çocuğun gelişimi ve eğitimde ailenin olduğu kadar devletin de pek çok sorumluluğu olduğuna inanmaktaydı. Diğer yandan Alman devletin önceliğinin sözde Alman ari ırktan gelen çocukların bakımları ile ilginlenmek olduğu savunulmaktaydı. Bu görüş ile birlikte ari ırk olarak kabul edilmeyen Alman vatandaşlarının çocuklarının dışlanmasına neden olunmaktaydı. Naziler, sağlıklı Alman çocuklarının Almanya'nın büyük bir devlet olmasında önemli bir rol oynayacağına inanmaktaydı. Bu nedenle Alman çocuklarına sıkı bir eğitim verilmesini desteklemekteydi. Nazizm, güçlünün zayıfı yenerek hayatta kaldığını savunmaktaydı. Bu nedenle Alman çocuklarının da hayatta kalabilmeleri ve düşmanlarına karşı mücadele edebilmeleri için güçlü olmaları gerektiğini iddia etmekteydi.

2. Nazi Propagandasında Alman Çocuklarının Sunumu

Nazizm ideolojisinin en büyük savunucusu Almanya'daki Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP) olmuştu. NSDAP'nin 30 Ocak 1933 tarihinde Almanya'da iktidar olması ile birlikte de Nazizm ideolojisi Almanya'nın resmi ideolojisi haline gelmişti. Naziler, Nazizm ideolojisinin tüm Almanya'da egemen olmasını istemekteydi. Bu amaçla, Alman bireylerin daha çocukluktan itibaren Nazizm ideolojisinin öğretileri doğrultusunda yetiştirilmeleri gerektiği savunmuştu. Naziler bu süreçte Alman çocuklarını, Alman ırkının üstün bir ırk olduğuna ikna etmeye çalışmıştı. Nazi eğitim sisteminde üstün Alman ırkının sarışın ve mavi gözlü olduğu aktarılmakta ve kalıtsal olarak da sağlıklı bireylerden meydana geldiği belirtilmekteydi. Bu süreçte öğrencilerin Nazizm ideolojisi dışında başka bir görüşe yönelmesi yasaklanmıştı (Erol vd., 2017: 1234). Naziler, Alman çocuklarına yönelik antisemitist mitleri de sıklıkla kullanmaktaydı. Naziler, Alman çocuklarına Yahudileri dünyanın huzur ve barışı için büyük bir tehlike olarak sunmaktaydı. Bu nedenle Alman çocukların Yahudilerden uzak durmaları telkin edilmekteydi. Diğer yandan Alman çocukları NSDAP'nin yönlendirilmesinde kurulan izcilik kamplarında yarı askeri eğitimler almaktaydı. Almanya'nın ileride karşılaşılabileceği büyük bir savaşta Alman çocukların anavatanlarını savunması için şimdiden eğitim alması gerektiği telkin edilmekteydi. Naziler bu nedenle Alman çocuklarına askerliği özendirilmeye ve askerliğin Almanya için ne kadar önemli bir meslek olduğuna çocukları ikna etmeye çalışmaktaydı.

3. Yöntem

3. 1. Çalışmanın Amacı

Der Pimpf Dergisi'nin kapak resimleri özelinde Nazi propagandası altında Alman gençlerinin nasıl sunulduğunu ortaya koymak çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Böylece Nazi Almanyası'nda Nazizm ideolojisinin öğretileri doğrultusunda Alman çocuklarının nasıl yönlendirilmeye çalışıldığının açıklanması amaçlanmaktadır.

3. 2. Çalışmanın Önemi

Çalışma, Nazi propagandası tarafından Alman çocuklarının nasıl sunulduğunu ortaya koyması, çocuklara verilen propaganda mesajlarını yansıtmaları ve Nazizm ideoloji altında Alman çocuklarının nasıl yetiştirildiği konusunda bilgi vermesi bakımından önem taşımaktadır.

3. 3. Çalışmanın Evreni ve Örneklemi

Der Pimpf Dergisi'sinin tüm kapak resimleri çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Derginin tüm sayılarına ulaşılmasının ve kapak resimlerinin tümünün analiz edilmesinin güçlüğünden dolayı çalışmada örneklem metodu kullanılmıştır. Bu amaçla çalışmada Calvin College'da bulunan Der Pimpf'in kapak resimleri içerisinde amaçlı örneklem metodu kullanılarak altı propaganda kapak resmi çalışmanın örneklemini olarak belirlenmiştir.

3. 4. Çalışmanın Sınırlılıkları

Nazi propagandasının DJV üyelerine yönelik faaliyetlerinin yalnızca DJV dergisinin kapak resimleri üzerinden incelenmesi ve elde edilen bulgular kapsamında genellemelerde bulunulması çalışmanın temel sınırlılığını oluşturmaktadır.

3. 5. Çalışmanın Soruları

Çalışma kapsamındaki aşağıdaki sorular meydana getirilmiştir;

Alman propaganda dergisi Pimpf'in kapak görsellerinde;

- DJV üyelerine yönelik hangi mesajlar verilmektedir?
- DJV üyeleri savaşa nasıl dahil edilmektedir?
- hangi propaganda mitleri inşa edilmektedir?

3. 6. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Propaganda dergisinin kapak resimleri Fransız dilbilimci Roland Barthes'ın göstergebilim kavramları üzerinden analiz edilmiştir.

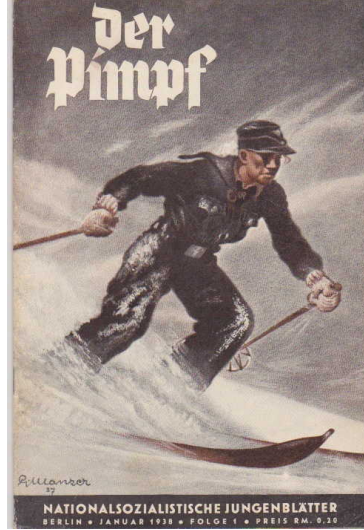
4. Analiz

Çalışmanın bu bölümünde "Spor", "Kasaba", "Hitler", "Uçak", "Üniforma" ve "Silah" konulu dergi kapakları göstergebilimsel analize tabi tutulmuştur.

4. 1. "Spor" Konulu Dergi Kapağı

"Spor" konulu dergi kapağı, 1938 yılının Ocak sayısına aittir. Kapak resmi düzenlam açısından incelendiğinde, kapak resimde kayak yapmakta olan bir DJV üyesinin görseline yer verilmiştir. Görsel kodlar içerisinde DJV üyesinin kayak için özel bir kıyafet giymediği, doğrudan parti üniformasının üzerinde olduğu görülmektedir.

Resim 1. "Spor" Konulu Dergi Kapağı

(Kaynak: Research Calvin, 2019)

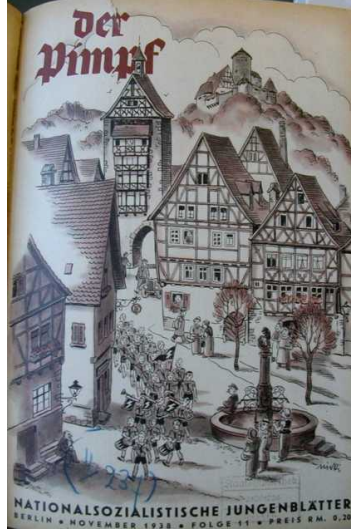
Kapak resmi yananlam açısından incelendiğinde, kapak resminde DJV üyelerinin her zorlukla mücadele edebilecek güce sahip oldukları aktarılmaktadır. Nitekim DJV üyesinin karlı bir dağda, tehlike bir spor haline gelebilecek kayağı rahatlıkla yaptığı yansıtılmaktadır. Böylece kapakta "DJV üyeleri en zorlu anlarda bile başarı sağlar" propaganda miti inşa edilmeye çalışılmaktadır. İnşa edilen propaganda miti ile Nazizm ideolojisi altında eğitim alan Alman çocuklarının zorlukların üstesinden başarıyla gelebilecekleri algısı oluşturulmaktadır. Böylece Nazizm ideolojisinin Alman çocuklarının güçlü bireyler olmasını sağladığı düşüncesinin kapak üzerinden aktarılması istenmektedir.

Tablo 1. "Spor" Konulu Dergi Kapağı

Düzanlam	DJV üyesinin karlı bir dağda kayak yapması
Gösteren	DJV üyesi, kayak
Gösterilen	Güç, başarı
Yananlam	DJV üyelerinin yetişkinlerin yapabileceği türde sporları başarılı bir şekilde gerçekleştirmeleri
Mit	DJV üyeleri en zorlu anlarda bile başarı sağlar

4. 2. "Kasaba" Konulu Dergi Kapağı

"Kasaba" konulu dergi kapağı, 1938 yılının Kasım sayısına aittir. Düzanlam boyutunda ele alındığında, kapakta DJV üyelerinin gruplar halinde tarihi bir Alman kasabasından geçtikleri görülmektedir. Kasabada bulunan Alman vatandaşlarının da DJV üyelerini seyrettikleri aktarılmaktadır.

Resim 2. "Kasaba" Konulu Dergi Kapağı

(Kaynak: Research Calvin, 2019)

Yananlam boyutunda analiz edildiğinde, kapakta DJV üyelerinin Alman kültürü ve uygarlığına bağlı olduğu mesajının verilmeye çalışıldığı ortaya çıkarılmaktadır. Diğer yandan Alman halkının da DJV üyelerine büyük bir sevgi beslediği algısı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Kapakta "Alman halkı DJV üyelerini sevmektedir" propaganda miti meydana getirilmek istenmektedir. Bu yolla Nazizm ideolojisinin, Alman çocuklarının kendi geleneklerine ve kültürüne bağlı yetişmesine önem verdiği aktarılmaya çalışılmaktadır.

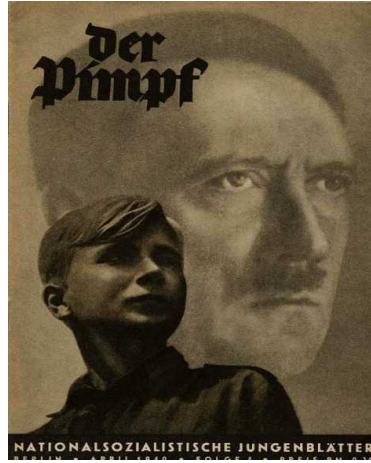
Tablo 2. "Kasaba" Konulu Dergi Kapağı

Düzanlam	DJV üyelerinin Alman kasabasından geçmesi
Gösteren	DJV üyeleri, yürüyüş, Alman kasabası
Gösterilen	Bağlılık, sevgi
Yananlam	DJV üyeleri Alman halkı için çalışmakta ve eğitim almaktadır
Mit	Alman halkı DJV üyelerini sevmektedir

4. 3. "Hitler" Konulu Dergi Kapağı

"Hitler" konulu dergi kapağı, 1940 yılının Nisan sayısına aittir. Hitler'in doğum günü için oluşturulmuş bir kapaktır. Kapak düzanlam açısından incelendiğinde, kapakta Hitler'in resminin hemen önünde bir DJV üyesinin resmedildiği görülmektedir. Hitler'in resmiarkada olmasına rağmen DJV üyesinden çok daha büyük gösterilmiştir. Sunum kodları içerisinde de her ikisinin de bir yöne doğru baktığı aktarılmaktadır.

Resim 3. "Hitler" Konulu Dergi Kapağı

(Kaynak: Research Calvin, 2019)

Kapak yananlam açısından incelendiğinde, kapakta DJV üyelerinin Hitler'e sadakat ile bağlı olduklarının mesajı verilmektedir. Kapakta Hitler'in resminin büyük gösterilmesi DJV üyelerinin doğrudan Hitler'in kült liderlik propagandasının bir ürünü olarak yansıtılmaktadır. Kapakta bu nedenle doğrudan "DJV üyeleri Hitler'e sadıktır" miti inşa edilmek istenmektedir. Kapakta Nazizm ideolojisinin öğretilerinden biri olan "lidere sadakat" kapakta doğrudan aktarılmaktadır.

Tablo 3. "Hitler" Konulu Dergi Kapağı

Düzanlam	DJV üyesinin Hitler'in resminin önünde durması
Gösteren	DJV üyesi, Hitler
Gösterilen	Bağlılık, aidiyet, sevgi
Yananlam	DJV üyeleri Hitler'in düşünceleri doğrultusunda hareket etmektedir
Mit	DJV üyeleri Hitler'e sadıktır

4. 4. "Uçak" Konulu Dergi Kapağı

"Uçak" konulu dergi kapağı, 1942 yılının Mart sayısına aittir. Düzanlam boyutunda ele alındığında, kapakta bir Alman savaş uçağının, İngiliz savaş uçağına saldırı anının resmedildiği görülmektedir.

Resim 4. "Uçak" Konulu Dergi Kapağı

(Kaynak: Research Calvin, 2019)

Yananlam boyutunda analiz edildiğinde, kapakta Alman ordusunun Müttefik Devletleri'nin ordularına karşı üstün olduğu mesajının verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Böylece "Almanya, İngiltere'ye karşı İkinci Dünya Savaşı'nı kazanacaktır" propaganda mitinin meydana getirilmesine çalışılmıştır. İnşa edilen mit ile Nazizm ideolojisini savunan Alman ordularının, başarılı ve güçlü olduğu algısının oluşturulması istenmektedir.

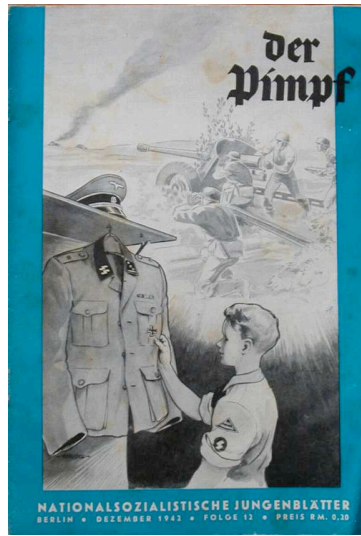
Tablo 4. "Uçak" Konulu Dergi Kapağı

Düzanlam	Alman savaş uçağının, İngiliz savaş uçağına saldırması
Gösteren	Alman ve İngiliz savaş uçakları
Gösterilen	Güç, başarı, zafer
Yananlam	Alman Hava Kuvvetleri (Luftwaffe), İngiliz Hava Kuvvetleri'nden üstündür
Mit	Almanya, İngiltere'ye karşı İkinci Dünya Savaşı'nı kazanacaktır

4. 5. "Üniforma" Konulu Dergi Kapağı

"Üniforma" konulu dergi kapağı, 1942 yılının Aralık sayısına aittir. Kapak düzanlam açısından incelendiğinde, kapakta bir DJV üyesinin Waffen-SS subay üniformasına dokunduğu resmedilmektedir. Kapağın arka fonunda ise Alman askerlerinin bir hedefe doğru top atışında bulunduğu aktarılmaktadır.

Resim 5. "Üniforma" Konulu Dergi Kapağı

(Kaynak: Research Calvin, 2019)

Kapak yananlam açısından incelendiğinde, kapakta DJV üyelerinin Alman subayı olmak istedikleri aktarılmaktadır. Böylece Alman ordusunun yanında cephelerde savaşabilecekleri algısı meydana getirilmektedir. Kapakta doğrudan "DJV üyeleri, Waffen-SS subayı olurlar" şeklinde propaganda miti inşa edilmektedir. Böylece DJV üyelerinin gelecekteki planlamalarının doğrudan Naziler tarafından belirlendiği görülmektedir. Kapakta Nazizm ideolojisinin "mücadele" yönündeki öğretilerinin doğrudan kapağa yansıdığı ortaya çıkarılmaktadır.

Tablo 5. "Üniforma" Konulu Dergi Kapağı

Düzanlam	DJV üyesinin Waffen-SS subay üniformasını ellemesi ve arka planda savaşan Alman askerlerinin gösterilmesi
Gösteren	DJV üyesi, Alman askerleri, Waffen-SS subay üniforması
Gösterilen	Sevgi, bağlılık, özlem

Yananlam	DJV üyesinin Waffen-SS'e katılıp Alman subayı olmak istemesi
Mit	DJV üyeleri, Waffen-SS subayı olurlar

4. 6. "Silah" Konulu Dergi Kapağı

"Silah" konulu dergi kapağı, 1943 yılının Ocak sayısına aittir. Düzanlam boyutunda ele alındığında, kapakta bir Alman askerinin DJV üyelerine silah eğitimi verdiği aktarılmaktadır. Görsel kodlar içerisinde DJV üyelerinin Alman askerlerini dikkatli bir şekilde dinledikleri yansıtılmaktadır.

Resim 6. "Silah" Konulu Dergi Kapağı

(Kaynak: Research Calvin, 2019)

Yananlam boyutunda analiz edildiğinde, kapakta DJV üyelerinin Alman ordularının yanında savaşa katılabilmek için eğitim almaya başladığı aktarılmaktadır. Bu süreçte Nazi propagandası DJV üyelerinin zorla eğitim almadıklarını, eğitimlerini gönüllü bir şekilde sürdürdüklerini belirtmeye çalışmaktadır. Böylece "DJV üyeleri Alman ordusuna yardım etmektedir" şeklinde propaganda miti kapaklarda inşa edilmektedir. Kapakta Nazizm ideolojisinin Alman çocuklarını birer asker olarak yetiştirdiği yansıtılmaktadır.

Tablo 6. "Silah" Konulu Dergi Kapağı

Düzanlam	Alman askerinin, DJV üyelerine tüfeği göstermesi
Gösteren	DJV üyeleri ve Alman askeri
Gösterilen	Savaş, hazırlık
Yananlam	DJV üyeleri Alman ordusunun yanında cephelerde savaşmak için eğitim almaktadır
Mit	DJV üyeleri Alman ordusuna yardım etmektedir

Sonuç

Çalışmada incelenen dergi kapaklarında, Nazizm ideolojisinin öğretilerinin doğrudan yansıtıldığı görülmektedir. Kapak resimlerinde DJV üyelerinin gelecekte Alman ordusuna katılması için teşvik edildiği ve bu nedenle askerliğin Alman çocuklarına özendirilmeye çalışıldığı ortaya çıkarılmıştır. Nazi propagandası, Alman çocuklarının Nazizm ideolojisi altında zorla eğitim aldıklarına yönelik algının ortada kaldırılması için çalışmıştır. Bu amaçla kapak resimlerinde Alman çocuklarının gelecekte ülkelerini savunmak için kendi istekleri ile DJV'de eğitim aldıkları mesajı

verilmiştir. Diğer yandan DJV üyelerinin Hitler'i sevdikleri, onun öğretilerini takip ettikleri ve ona sadık oldukları gibi algılar oluşturulmaya çalışılmıştır. Naziler, DJV üyelerinin her türlü zorluğa karşı mücadele edebileceğine yönelik bir algının oluşmasını amaçlamıştır. Bu şekilde Alman gençlerinin DJV'ye katılmalarını teşvik etmeyi planlamıştır. Dergi kapaklarında Alman ordularının güçlü olduğu ve Müttefikleri yenebileceği mesajı da verilmiştir. Özetle kapak resimlerinde, "DJV üyeleri Hitler'e sadıktır", "DJV üyeleri zorlukları yenmeye yönelik eğitim almaktadır" ve "DJV üyeleri asker olur" şeklinde Nazizm ideolojisinin öğretilerinin Alman çocuklarına benimsetilmesini sağlayan mitler inşa edildiği ortaya çıkarılmıştır. Böylece Nazi propagandası, gelecekte Nazi Almanyası'nda önemli görevlere geleceğini planladığı Alman çocuklarının Nazi rejimine bağlı bireyler olarak yetiştirilmesi için çalışmıştır.

Çalışma kapsamında Nazizm ideolojisinde Alman çocuklarının nasıl eğitildiği Alman propaganda dergisi Der Pimpf'in kapak resimleri özelinde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma ulusal alanda yapılan akademik çalışmalar içerisinde özgün olma niteliği taşımaktadır. Buna karşın gelecek çalışmaların farklı kitle iletişim araçları üzerinden Nazi propagandasının Nazizm ideolojisi ışığında Alman çocuklarının sunumunu incelemesi alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Çakı, C. (2018a). Nazizm İdeolojisi Altında Hitler Gençliği: Nazi Almanyası Propaganda Afişleri Üzerine İnceleme. Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi, 1 (1), 9-21.
- Çakı, C. (2018b). Adolf Hitler'in Kült Lider İnşasında Kullanılan Propaganda Posterlerinin Göstergebilimsel Analizi. Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 3 (6), 24-38.
- Çakı, C. & Gazi, M. A. (2018). Nazi Almanyası'nda Basılan Propaganda Karikatürlerinde Siyahilerin Sunumu. İletişim Çalışmaları Dergisi, 4(2), 23-48.
- Çakı, C., & Gülada, M. O. (2018). Nazizm İdeolojisinde Alman Kadınları: "NS-Frauen-Warte" Propaganda Dergisi Üzerine İnceleme. Medeniyet ve Toplum Dergisi, 2(2), 89-105.
- Erol, E. G., Cerrahoğlu, N., & Çakı, C. (2017). Hitler Dönemi Eğitim Yapısındaki Otokrasinin Eleştirisi: Die Welle Filmi Üzerine Göstergebilimsel İnceleme. IX. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi, 1234-1249.
- Macit, M. H. (2007). Faşizm ve Nazizm. İstanbul: Savaş Yayınevi.
- Research Calvin (2019). "Der Pimpf Propaganda Dergisi", [https:// research. calvin. edu /german -propaganda -archive /pimpf. htm](https://research.calvin.edu/german-propaganda-archive/pimpf.htm), Erişim Tarihi: 07.04.2019.

KOMÜNİZM İDEOLOJİSİNİN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA KULLANILAN SOVYET PROPAGANDA POSTERLERİNE YANSIMASI

Mehmet Ozan GÜLADA

Öğr. Gör., Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Akçadağ Meslek Yüksek Okulu,
Yönetim ve Organizasyon Bölümü, mehmet.gulada@ozal.edu.tr

Mehmet Ali GAZİ

Arş. Gör., Trabzon Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü,
mehmet.aligazi@hotmail.com

Caner ÇAKI

Arş. Gör., İnönü Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı,
caner.caki@inonu.edu.tr

ÖZET

Sovyetler Birliği, 1941 yılında Nazi Almanyası'nın topraklarını işgale başlamasıyla birlikte kendisini beklenmedik bir şekilde İkinci Dünya Savaşı içerisinde bulmuştu. Nazi Almanyası'nın işgaline hazırlıksız olan Kızıl Ordu savaşın başında ağır kayıplar vermiş ve başkent Moskova'ya kadar kademeli olarak geri çekilmiştir. Savaşın başlarında Alman ordularının ilerleyişini durduramayan Sovyetler Birliği lideri Joseph Stalin, Nazi Almanyası'na karşı ülke genelinde seferberlik başlatmıştı. Bu aşamada Sovyet propagandası var gücüyle Sovyet halkını, Alman ordularına karşı seferber etmek için faaliyet yürütmüştü. Sovyetler Birliği'nde hakim olan Komünizm ideolojisi, Sovyet propaganda faaliyetlerinde de bu süreçte sıklıkla etkisini göstermişti. Özellikle Sovyetler Birliği tarafından kullanılan propaganda posterlerinde Komünizm ideolojisine ait söylemlere yoğun bir şekilde yer verilmiştir. Böylece Sovyet propagandası Komünizm ideolojisi altında Sovyet halkını tek bir çatı altında toplamayı ve Alman ordularına karşı topyekun olarak savaşmalarını teşvik etmeyi amaçlamıştır. Bu çalışmada İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet propagandası tarafından kullanılan posterlere Komünizm ideolojisinin nasıl ve ne şekilde yansıtıldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla çalışmada All World Wars sitesi tarafından seçilen Sovyet propaganda posterleri içerisinde amaçlı örneklem metodu kullanılarak belirlenen beş propaganda posterini nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada belirlenen propaganda posterleri İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure'ün Göstergeler Modeli üzerinden analiz edilmiştir. Çalışmadaki posterler gösteren ve gösterilen boyutunda ele alınarak verilmek istenen açık ve gizli mesajlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgularda, Sovyet propaganda posterlerinde, Nazi Almanyası ve Sovyetler Birliği arasında geçen savaşın Nazizm ve Komünizm ideolojileri arasında geçen bir varlık mücadelesi olarak gösterildiği saptanmıştır. Bu süreçte Sovyet halkına kült lider olarak aktarılan Stalin'in emirleri doğrultusunda hareket etmeleri gerektiğinin telkin edildiği ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimler: Komünizm, İdeoloji, Propaganda, İkinci Dünya Savaşı, Göstergebilim

THE REFLECTION OF COMMUNISM IDEOLOGY TO SOVIET PROPAGANDA POSTERS USED IN THE SECOND WORLD WAR

Abstract

When the Soviet Union invaded the territory of Nazi Germany in 1941, it unexpectedly found itself in the Second World War. The Red Army, which was unprepared for Nazi Germany's

occupation, suffered heavy losses at the beginning of the war and retreated gradually until the capital Moscow. The head of the Soviet Union, Joseph Stalin, who could not stop the advance of the German armies at the beginning of the war, launched a nationwide campaign against Nazi Germany. At this stage, the Soviet propaganda, in its full force, was engaged in mobilizing the Soviet people against the German armies. The ideology of Communism, which was dominated by the Soviet Union, was also influential in the Soviet propaganda activities. In the propaganda posters used especially by the Soviet Union, the discourses of the ideology of Communism were intensively included. Thus, Soviet propaganda sought to unite the Soviet people under one roof and to fight as a whole against the German armies under the ideology of Communism. In this study, how and in what way the ideology of Communism was reflected to the posters used by Soviet propaganda in the Second World War was tried to be revealed. For this purpose, five propaganda posters, which were determined by using the sampling method from the Soviet propaganda posters selected by the All World Wars site, were examined using the semiotic analysis method in the qualitative research methods. The propaganda posters determined in the study were analyzed through the Indicators Model of the Swiss linguist Ferdinand de Saussure. The posters were tried to be revealed in terms of signifier and signified, the open and confidential messages were intended to be given in the study. In the findings, it was found that the war between Nazi Germany and the Soviet Union was shown as a struggle between Nazism and Communism ideologies in Soviet propaganda posters. In this process, it was revealed that the Soviet people acted in accordance with the orders of Stalin who was transferred as a cult leader.

Keywords: Communism, Ideology, Propaganda, World War II, Semiotics

Giriş

İkinci Dünya Savaşı başladığında, Sovyetler Birliği tarafsız kalmayı tercih etmişti. Buna karşında 1941 yılında Sovyetler Birliği, Alman orduları tarafından ani bir şekilde işgale girilmişti. Sovyet yönetimi Alman ordularının işgalini durdurabilmek için ülke genelinde yoğun bir propaganda faaliyetine başlamıştı. Almanlara karşı yürütülen propaganda çalışmasındaki söylemlerde de komünizm ideolojisinin etkisi sıklıkla hissedilmekteydi. Özellikle Sovyetler Birliği tarafından hazırlanan propaganda posterlerinde Sovyet halkının komünizm ideolojisi altında bir araya getirilmesi amaçlanmaktaydı. Çalışmada İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyet yönetimi tarafından komünizm ideolojisinin propaganda amaçlı ne yönde kullandığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Türkiye'de yapılan akademik çalışmalarda, son dönemde Sovyet propagandasını inceleyen alanda önemli çalışmaların yapıldığı gözlemlenmiştir. Bunlar içerisinde; Çakı ve Gülada (2018a), "2. Dünya Savaşı'nda Kullanılan Sovyet Propaganda Posterlerinde Coşku Çekiciliği Bağlamında Kadınların Temsili" adlı çalışmada İkinci Dünya Savaşı'nda Alman ordularına karşı hazırlanan Sovyet propaganda posterlerinde kadınların coşku çekiciliği tekniğinden yararlanılarak nasıl sunulduğunu incelemiştir. Çalışmada Sovyet propagandasının posterlerde kullandığı Sovyet kadın temsilleri üzerinden hem cephedeki askerlerin savaşıma azmini arttırmayı hem de kadınların da cepheye aktif rol almasını sağlamayı amaçladıkları ortaya çıkarılmıştır. Çakı ve Gülada (2018b), "İkinci Dünya Savaşı'nda Adolf Hitler'in Mizah Çekiciliği Bağlamında Sovyet Propaganda Posterleri Üzerinden İncelenmesi" adlı çalışmada İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği tarafından kullanılan propaganda posterlerinde Hitler'in mizah çekiciliği tekniği kullanılarak posterlerde nasıl ve ne şekilde yansıtıldığını ele almıştır. Çalışma sonucunda propaganda posterlerinde Hitler'in Sovyet toplumu nezdinde itibarsızlaştırılmasının amaçlandığı görülmüştür. Çakı ve Gazi (2018), "İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet Propagandasında Milliyetçilik Söylemlerinin Kullanılması" adlı çalışmada İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet propagandası tarafından milliyetçilik söylemlerinin posterlere nasıl yansıtıldığını açıklamaya çalışmıştır. Elde edilen bulgularda posterler

üzerinden Rus tarihindeki zaferler hatırlatılarak, Sovyet halkının savaşı bir toplum olduğu mesajının verilmeye çalışıldığı ve böylece Sovyet askerlerinin Alman ordularına karşı daha kararlı bir şekilde savaşmalarının amaçlandığı ortaya çıkarılmıştır. Gazi vd. (2018), "İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet Kültür Lider Propagandasında Vladimir Lenin ve Joseph Stalin'in Sunumu" adlı çalışmada İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyet liderleri Stalin ve Lenin'in liderlik kültürünün propaganda posterlerinde ne amaçla kullanıldığını incelemiştir. Çalışma sonucunda posterlerde Stalin'in kurtarıcı olarak sunulduğu ve Alman ordularına karşı Sovyet halkının zafer kazanabilmesi için Stalin'in emirlerini yerine getirmeleri gerektiğinin telkin edildiği görülmüştür.

1. Sovyet Propagandası ve Komünizm İdeolojisi

Dünya, 1917-1922 yılları arasında meydana gelen Rus İç Savaşı'nda Rus halkının çok büyük bir yıkıma uğradığına tanık olmuştu. Komünist Kızıl Ordu ile milliyetçi Beyaz Ordu arasında yaşanan mücadelelerin temelinde farklı görüşlerin iktidar olma mücadelesi yatmaktaydı (Riasanovsky ve Steinberg, 2011: 518-519). Sovyetler Birliği, Rus İç Savaşı'nın bir daha yaşanmasını engellemek için ülkede komünizm ideolojisi hakim kılmayı amaçlamıştı. Bu amaçla farklı ideolojilere mensup parti ve grupların etkinliğini sonlandırmıştı. Sovyet medyası tarafından kitlelere dünyanın en iyi ideolojisinin komünizm olduğu aktarılmaktaydı. Komünizm dışındaki ideolojik fikirlerin belirli bir etnik grubun hakimiyetini sağlayabildiğini ve kitlelerin sömürülmesine yol açabildiğini iddia etmişti. Böylece kitlelerin Komünizm dışındaki farklı bir ideolojiye karşı sempati duyması engellenmek istenmişti. Sovyet yönetimi, tüm resmi dairelerde komünizm ideolojisinin hakim kılınmasını sağlamıştı. Okullarda, 1917 Ekim Devrimi ile komünizmin nasıl iktidara geldiği, iç savaşta komünistlerin ne gibi zorluklar yaşadığı, Çarlık Rusyası'ndaki baskının komünizm ile nasıl değiştiği vb. komünizmi yücelten eğitimler verilmekteydi. Böylece insanların mevcut iktidarın ve ideolojinin meşruluğunu kabul etmeleri istenmekteydi. Komünizme karşı meydana gelebilecek en ufak bir muhalefetin de başlamadan ortadan kaldırılması istenmekteydi. Bu nedenle sıklıkla komünizmin insanlara eşitlik, özgürlük ve adalet getirdiği belirtilmekte ve komünizmin olmaması durumunda bu hakların kaybedilebileceği kitlelere aktarılmaktaydı.

2. İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet Propagandasında Komünizmin Sunumu

Alman orduları, 1941 yılında Sovyetler Birliği'ni işgale başlamıştı. Alman orduları kısa süre içerisinde Kızıl Ordu'yu bozguna uğratmış ve başkent Moskova'nın banliyölerine kadar ilerlemeyi başarmıştı. Sovyet yönetimi Alman ordularını durdurabilmek için tüm Sovyet halkını seferber etmeye çalışmıştı. Ülke savaşta büyük kayıplara uğramıştı (Priestland, 2017: 229). Sovyet propagandası, Sovyet toplumunun pek çok farklı millettten oluşmasından dolayı herkesi savaşta bir araya getirebileceğini düşündüğü komünizm ideolojisini faaliyetlerinde etkili bir şekilde kullanmayı hedeflemişti. Sovyet propaganda posterlerinde Alman ordularının komünizm ideolojisini ortadan kaldırmak için Sovyetler Birliği'ni işgal etmeye çalıştığı ve Sovyetler Birliği'nin işgal edilmesi durumunda da komünizmin ideolojisinin yerine ülkede faşizm ideolojisini hakim kılacağı aktarılmıştı. Faşizmin hakim kılınması durumunda da Sovyet halklarının tamamen özgürlüklerini kaybedecekleri ve Nazi Almanyası'nın denetimi altına girecekleri iddia edilmişti. Sovyetler Birliği, bu süreçte komünizm odaklı yürütülen propaganda faaliyetlerinde, tüm Sovyet halkının komünizm ideolojisi altında ortak bir savaş verdiği algısını meydana getirmeye çalışmıştı. Böylece Sovyet halklarının tek bir çatıda mücadele etmesini sağlamaya planlamıştı. Komünizm, Sovyet propagandası için kitlelerin bir araya getirilmesinde büyük bir öneme sahipti. Sovyet propagandasında komünizm ile faşizmin karşılaştırılması yapılmaktaydı. Komünizmin, insanların mutluluğu ve huzurunu tesis ettiği, faşizmin ise esaret ve yıkıma yol açtığı aktarılmaktaydı. Böylece Sovyet propagandası Sovyet halkının mücadelesini kendi özgürlüklerinin mücadelesi olarak sunmaktaydı.

3. Yöntem

3. 1. Çalışmanın Amacı

Sovyet yönetimi tarafından İkinci Dünya Savaşı'nda kullanılan propaganda posterlerinde komünizm ideolojisinin nasıl sunulduğunu ortaya koymak çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Böylece çalışma kapsamında Sovyet propagandasının kitleleri Almanlar ordularına karşı seferber etmede ideolojik söylemlerden nasıl yararlandığının açığa çıkarılması amaçlanmaktadır.

3. 2. Çalışmanın Önemi

Çalışma, İkinci Dünya Savaşı döneminde Sovyet propagandası hakkında bilgi vermesi, propagandada ideolojik söylemlerin ne şekilde kullanılabildiğini göstermesi, Sovyet halkının Alman ordularına karşı seferber edilmesinde komünist söylemlerden nasıl yararlandığı açıklaması bakımından önem taşımaktadır.

3. 3. Çalışmanın Evreni ve Örneklemi

İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyet propagandası tarafından komünizm ideolojisini konu olarak kullanılan tüm posterler çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Çalışmada tüm posterlere ulaşmanın güçlüğünden dolayı örneklem kullanılmıştır. Bu açıdan amaçlı örneklem metodu kullanılarak belirlenen beş propaganda posterleri çalışmanın örnekleme olarak analiz edilmiştir.

3. 4. Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmada yalnızca beş propaganda posterinin göstergebilimsel analizi yapılmıştır. Çalışmada az sayıda posterin analiz edilmesi ve elde edilen bulgular kapsamında genellemelerde bulunulması çalışmanın temel sınırlılığını oluşturmaktadır.

3. 5. Çalışmanın Soruları

Çalışma kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır;

İkinci Dünya Savaşı sırasında kullanılan Sovyet propaganda posterlerinde;

- Komünizm ideolojisi nasıl ve ne şekilde yansıtılmaktadır?
- komünist söylemlerin posterlerde kullanılması ile ne yapılması amaçlanmaktadır?
- hangi konular ön plana çıkarılmaktadır?

3. 6. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Sovyet propaganda posterleri, İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure'ün Göstergeler Modeli ışığında analiz edilmiştir.

4. Analiz

Çalışmanın bu bölümünde "Faşizm", "Sosyalizm", "Silah", "Stalin" ve "İşgal" konulu propaganda posterlerinin göstergebilimsel analizi yapılmıştır.

4. 1. "Faşizm" Konulu Propaganda Posterleri

"Faşizm" konulu propaganda posterleri gösteren boyutunda analiz edildiğinde, posterde Sovyetler Birliği'nde bulunan, komünizm ideolojisini simgeleyen heykelin hemen önünde farklı

etnik yapıdan insanların ellerindeki tüfekler ile resmedildiği görülmektedir. Arkalarında da bir Sovyet askerinin kırmızı bayrağı taşıdığı aktarılmaktadır. Görsel kodlarda resmedilen kişilerin kararlı bir şekilde oldukları yansıtılmaktadır. Posterde "Faşizme karşı tüm savaşçılara selamlar!" yazılı kodu bulunmaktadır.

Resim 1. "Faşizm" Konulu Propaganda Poster

(Kaynak: All World Wars, 2019)

Gösterilen açıdan değerlendirildiğinde, posterde komünizmin tüm Sovyet halkını tek bir çatı altında topladığı mesajı verilmektedir. Sovyet propagandası, pek çok farklı etnik yapıdan gelen Sovyet halkını Alman ordularına karşı harekete geçirebilmek için komünizm ideolojisini ön plana çıkarmaktadır. Böylece tüm Sovyet halkının tek bir paydada birleşmesi amaçlanmaktadır.

Tablo 1. "Faşizm" Konulu Propaganda Poster

Gösterge	Nesne, insan
Gösteren	Komünizm ideolojisini simgeleyen Sovyet heykeli, farklı etnik gruplardan Sovyet askerleri
Gösterilen	Komünizm ideolojisi altında Sovyetler Birliği içindeki herkes tek bir amaç altında birleşmekte ve Alman ordularına karşı savaşmaktadır

4. 2. "Sosyalizm" Konulu Propaganda Poster

"Sosyalizm" konulu propaganda posterini gösteren açıdan ele alındığında, posterde bir Sovyet savaş pilotunun sağ elini kaldırarak insanları bir yöne doğru çağırdığı aktarılmaktadır. Posterde "Cepheye daha fazla silah ve mühimmat verin! Sosyalist mücadelenin bayrağını yükseltin!" yazılı kodu bulunmaktadır.

Resim 2. "Sosyalizm" Konulu Propaganda Poster

(Kaynak: All World Wars, 2019)

Poster gösterilen boyutunda analiz edildiğinde, posterde Sovyet halkının Alman ordularına karşı mücadelesinin komünizmin savunulması olduğu aktarılmaktadır. Bu nedenle Sovyet halkının, Kızıl Ordu'ya verdiği desteği sürdürmeleri gerektiği belirtilmektedir. Sovyet propagandası, komünizmi Sovyet halkını Alman ordularına karşı harekete geçirmede itici bir güç olarak kullanmaya çalışmaktadır.

Tablo 2. "Sosyalizm" Konulu Propaganda Posterleri

Gösterge	İnsan
Gösteren	Sovyet savaş pilotu
Gösterilen	Sovyet askerlerinin Sovyetler Birliği'nde egemen olan komünizm ideolojisinin savunulması için savaştığı

4. 3."Silah" Konulu Propaganda Posterleri

"Silah" konulu propaganda posterleri gösteren boyutunda analiz edildiğinde, posterde bir Sovyet askeri ile bir Sovyet işçisinin resmedildiği görülmektedir. Görsel kodlar içerisinde her ikisinin de büyük bir bombayı tuttuğu ve kararlı bir şekilde bir yöne doğru baktıkları yansıtılmaktadır. Posterde "İnsanlar ve Ordu birlikte muzaffer oldular" yazılı kodu bulunmaktadır.

Resim 3. "Silah" Konulu Propaganda Posterleri

(Kaynak: All World Wars, 2019)

Gösterilen açıdan değerlendirildiğinde, posterde Sovyet sivillerin ve ordusunun savaşta Alman ordularına karşı hep beraber hareket ettikleri mesajı verilmektedir. Böylece Komünizm ideolojisinin Sovyet halkını tek bir çatı altında topladığına yönelik algı meydana getirilmeye çalışılmaktadır. Komünizmin Sovyet halkına verdiği birlik mesajlarının savaşta Alman ordularına karşı kazanılan zaferlerin zemini oluşturduğu aktarılmaktadır.

Tablo 3. "Silah" Konulu Propaganda Poster

Gösterge	İnsan, nesne
Gösteren	Sovyet askeri, Sovyet işçisi ve bomba
Gösterilen	Sovyet askeri ve Sovyet halkı sosyalist düzenin korunması için ortak hareket etmektedir

4. 4. "Stalin" Konulu Propaganda Poster

"Stalin" konulu propaganda posterleri gösteren açıdan ele alındığında, posterde iki Sovyet askerinin el sıkıştıkları resmedilmektedir. Görsel kodlar içerisinde her ikisinin de mutlu olduğu ve bir trenin önünde bulundukları aktarılmaktadır. Posterde "Demiryolu işçileri, Stalin'e yoldaşlık etmek için sözünü tutmalı: Kızıl Ordu'ya hızlı teslimatla zafer kazanmaları için yardım et" yazılı kodu bulunmaktadır.

Resim 4. "Stalin" Konulu Propaganda Poster

(Kaynak: All World Wars, 2019)

Poster gösterilen boyutunda analiz edildiğinde, posterde Sovyet askerlerinin Alman ordularına karşı savaşı büyük bir şevkle sürdürdükleri aktarılmaktadır. Böylece Sovyet askerlerinin Stalin'in emriyle cephelere zorla gönderildiklerine yönelik algıların ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Diğer yandan posterdeki yazılı kodlarda da Sovyet halkının Stalin'e verilen sözlerini tutmaları için savaşta daha özenli olmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Böylece Sovyet halkının Alman ordularına karşı komünizmin savunulmasında Stalin'e destek olmaları gerektiği yansıtılmaktadır.

Tablo 4. "Stalin" Konulu Propaganda Poster

Gösterge	İnsan, araç
Gösteren	Sovyet askerleri ve Sovyet treni
Gösterilen	Sovyet askerlerinin ve cepheye mühimmat taşıyan personelin Sovyet lideri Stalin'e sadık oldukları ve komünizmin varlığı için mücadele ettikleri

4. 5. "İşgal" Konulu Propaganda Posterleri

"İşgal" konulu propaganda posterleri gösteren boyutunda analiz edildiğinde, posterde bir Alman askeri ile bir Sovyet askerinin resmedildikleri görülmektedir. Sovyet askerinin elindeki kırmızı bayrağı göğe doğru kaldırdığı, silahını da yerde yatmakta olan Alman askerine doğrulttuğu aktarılmaktadır. Posterin arka fonunda ise Sovyet tanklarının ve savaş uçaklarının bir yöne doğru saldırıya geçtikleri yansıtılmaktadır. Posterde "Faşist Alman işgalcilerine ölüm" yazılı kodu bulunmaktadır.

Resim 5. "İşgal" Konulu Propaganda Posterleri

(Kaynak: All World Wars, 2019)

Gösterilen açıdan değerlendirildiğinde, posterde Kızıl Ordu'nun Alman ordularına karşı büyük bir zafer kazandığı aktarılmaktadır. Görsel kodlarda Sovyet askerinin Kızıl bayrağı göğe doğru kaldırması, komünizmin faşizmi yendiği algısını meydana getirmektedir. Böylece Sovyet halkının Alman ordularına karşı mücadelesinin temeli, komünizmin savunması olarak yansıtılmaktadır. Yazılı kodlarda da Alman askerleri, faşistler olarak belirtilmekte ve mücadelenin komünizm ve faşizm ideolojileri arasında geçtiğine yönelik bir algı meydana getirilmeye çalışılmaktadır.

Tablo 5. "İşgal" Konulu Propaganda Posterleri

Gösterge	İnsan, nesne, araç
Gösteren	Alman askeri, Sovyet askeri, Kızıl bayrak, Sovyet tankları ve savaş uçakları
Gösterilen	Sovyet askerleri, Alman ordularına karşı savaşarak, komünizmi korumaya, faşizmin de ülkede hakim olmasını önlemeye çalışmaktadır

Sonuç

Sovyet propaganda posterlerinde, Alman ordularının Sovyet halkının ortak düşmanı olarak sunulduğu ortaya çıkarılmıştır. Böylece Sovyet yönetimi farklı etnik yapıdan gelen Sovyet halklarını bir araya getirmeyi ve Alman ordularına karşı zafer kazanmayı amaçlamıştır. Bu amaçla Sovyet propagandasının posterlerde sıklıkla "komünizmin savunulması" şeklinde mesaj verdiği görülmüştür. Sovyet yönetimi komünizmin ülkede birlik, beraberlik, huzur ve barışı getirdiğini aktarmış, bunun devam edebilmesi içinde Sovyet halkının Kızıl Ordu'ya destek vermesi gerektiğini aktarmıştır. Diğer yandan Sovyetler Birliği'nin Nazi Almanyası ile giriştiği savaşın yalnızca iki ülke arasında olan bir savaş olmadığı yansıtılmıştır. Nazi Almanyası'na karşı yürütülen savaşın, komünizmin faşizme karşı mücadelesi olduğu kitlelere bildirilmiştir. Bu nedenle Sovyet halkının,

Alman faşizminin etkisi altına girmemesi için savaşta aktif rol oynaması gerektiği söylenmiştir. Posterdeki görsel ve yazılı kodlardan verilen mesajlarda, komünizm ideolojisinin faşizme karşı zafer elde edebilmesi için de topyekûn bir savaşa girilmesi gerektiği aktarılmıştır. Böylece Sovyet propagandasının, Nazilerin karşı propagandalarını bertaraf etmek ve ülkede genel bir birliği sağlamak için komünizm ideolojisini posterlerde ön plana çıkardığı görülmüştür.

Çalışmada İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet propaganda posterlerinde komünizm ideolojisinin nasıl ve ne amaçla sunulduğunun ortaya konulmasına çalışılmıştır. Böylece Sovyet halkının, Alman ordularına karşı harekete geçirilmesinde ideolojik söylemlerin posterlerdeki propaganda amaçlı kullanımının açıklanması amaçlanmıştır. Gelecek çalışmaların farklı dönemlerde Sovyet propagandasında komünist söylemlerin propaganda amaçlı nasıl kullanıldığını, mevcut çalışma ile karşılaştırmalı olarak incelemesi alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

All World Wars (2019). "Leningrad Kuşatması Sırasında Sovyetler Birliği Tarafından Kullanılan Propaganda Posterleri", [http://www.allworldwars.com/Russian %20WWII%20Propaganda %20 Posters.html](http://www.allworldwars.com/Russian_%20WWII%20Propaganda_%20Posters.html), Erişim Tarihi: 14.04.2019.

Çakı, C., & Gülada, M. O. (2018a). 2. Dünya Savaşı'nda Kullanılan Sovyet Propaganda Posterlerinde Coşku Çekiciliği Bağlamında Kadınların Temsili, Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi, (2), 57-77.

Çakı, C., & Gülada, M. O. (2018b). İkinci Dünya Savaşı'nda Adolf Hitler'in Mizah Çekiciliği Bağlamında Sovyet Propaganda Posteleri Üzerinden İncelenmesi. Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi, (10), 4-19.

Çakı, C., & Gazi, M. A. (2018). The Use of Nationalism Discourses in the Soviet Propaganda in the Second World War. International Journal of Social Science Research, 7(2), 291-306.

Gazi, M. A., Çakı, C., & Gülada, M. O. (2018). İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet Kült Lider Propagandasında Vladimir Lenin ve Joseph Stalin'in Sunumu. Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergi, 1(2), 25-42.

Priestland, David (2017). Kızıl Bayrak Bir Komünizm Tarihi, (Çev. Ali Çakıroğlu, Egemen Yılıgür). İstanbul: İletişim Yayınları.

Riasanovsky, V. Nicholas, & Steinberg, D. Mark (2011). Rusya Tarihi. (Çev. Figen Dereli). İstanbul: İnkılap Yayınları.

TÜRKİYE’DE İLÇE İDARESİNDEN SORUMLU PAYDAŞLARIN İLÇENİN GENEL SORUNLARINA YÖNELİK TESPİTLERİ

DETERMINATION OF STAKEHOLDERS RESPONSIBLE FOR THE GENERAL PROBLEM MANAGEMENT DISTRICT IN TURKEY

Ahmet GÜVEN

Doç. Dr, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü, ahmetguvenn@gmail.com

Çağatay ALAN

Öğrt. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Almus MYO, cagatay.alan@gop.edu.tr

Cuma EMEÇ¹

Kangal Kaymakamı, İçişleri Bakanlığı, cuma.emec@gop.edu.tr

ÖZET

İlçe idaresi, merkezi yönetimin taşra teşkilatı içerisinde mülki sistemdeki en küçük idare birimidir. İlçelerin içerisinde yönetsel olarak birçok kurum ve sivil toplum kuruluşları gibi yapılar bulunmakta ve bunlar ilçenin genel idaresine etki etmektedirler. Buna rağmen ilçelerin bu etkileşim içerisinde sorunlarının bulunduğu ve bu yapıların ilgili sorunlara çözüm üretmede yetersiz kaldığı gözlenmektedir. Bu durumun sebebi olarak ülkenin başkent örgütü dahil politika yapıcı ve uygulayıcıların ilçe sorunlarının çözümü noktasında alışla gelen yöntemlerin dışında bir bakış açısına sahip olmamaları gerekçe olarak gösterilebilir. Bu çalışma, ilçe sorunlarını saptama ve bu sorunlar karşısında çözüm önerileri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç kapsamında hazırlanan çalışma teorik ve uygulama olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Teorik kısımlarda, ilk olarak Türk idare yapısı ve bu yapı içinde ilçe idaresinin yeri ve konumu ele alınmaktadır. İlçe idaresinin yönetim yapısı ve bu idarenin görevlerini yerine getirirken rol alan paydaşlarının ilçe yönetimine katkıları çalışmanın ikinci bölümünde ele alınarak değerlendirilmektedir. Çalışmanın uygulama bölümünde ise öncelikle ilçe idaresinin temel sorunları analiz edilerek bu sorunların çözümünde ilçe yönetimini oluşturan paydaşların katkısını tespit etmeye yönelik Malatya ilinden farklı bölgelerde yer alan 5 ilçede (Pütürge, Doğanyol, Arguvan, Kuluncak ve Yazıhan) yaşayan ilçe sakinlerinden önde gelen kişi ve kurum çalışanlarına anket ve mülakatlar yapılmıştır. Yapılan alan araştırması sonucunda ilçelerin genel sorunları arasında ekonomi, işsizlik, alt yapı, eğitim, sağlık, göç, güvenlik ve diğer konuların ön plana çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. İlgili sorunların giderilmesine yönelik olarak gerçekleştirilen alan araştırmasına katılan kişi ve kurum yöneticilerinin görüş ve önerileri doğrultusunda ilçe yönetiminin paydaşlarını oluşturan yapılardan bu sorunların giderilmesine yönelik çözüm önerileri, beklenti ve talepleri toplanarak ilgili sorunların çözümüne yönelik katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye’nin yönetim yapısı, taşra teşkilatı, ilçe idaresi, ilçe sorunları

¹ Bu çalışma yazarın yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

ABSTRAC

District administration is the smallest administrative unit in the territorial system within the provincial organization of the central government. In the districts, there are many institutions such as institutions and non-governmental organizations which have administrative effect on the district administration. However, it is observed that the districts have problems in this interaction and these structures are insufficient to provide solutions to the related problems. The reason for this situation is the fact that the policy makers and practitioners, including the Capital Organization of the country, do not have a perspective other than the usual methods for the solution of the district problems. This study aims to identify district problems and to develop solutions to these problems. The study prepared within the scope of this purpose consists of two main parts as theoretical and practical. In the theoretical parts, first the Turkish administration structure and the location and location of the district administration will be discussed. The governance structure of the district administration and the contributions of the stakeholders involved in performing their duties in the district administration will be evaluated in this part of the study. In the application part of the study, firstly the main problems of the district administration to analyze the problems of the district administration to solve these problems to determine the contribution of stakeholders in the districts of Malatya in 5 different districts (Pütürge, Doğanyol, Arguvan, Kuluncak, Yazihan) inhabitants of the inhabitants of the county and the employees of the leading survey and interviews were conducted. As a result of the field study, it was concluded that economy, unemployment, infrastructure, education, health, migration, security and other issues were prominent among the general problems of the districts. In line with the opinions and suggestions of the managers of the people and institutions who participated in the field survey conducted in order to eliminate the related problems, it was aimed to gather solutions, expectations and demands for the solution of these problems and to contribute to the solution of the related problems.

Key Words: Turkish administration structure, rovincial organization, county administration, county problems

GİRİŞ

Türkiye'nin idare yapısı, son yıllarda başta küreselleşme olmak üzere bilgi teknolojileri ve toplumsal gereklilikler gibi nedenlerle bir takım değişikliklere sahne olmuştur. Bu süreç içinde Türkiye de merkezi ve yerel idarelerin daha etkin hizmet sunması adına ciddi düzenlemelere gidilmiştir. Bunun en çarpıcı örneği 24 Haziran 2018 tarihinden itibaren yürütmenin yasamanın içerisinden çıkması yöntemine son verilerek hükümet etme işinin tek elde toplandığı Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesi sürecinde görmek mümkündür. Gerek merkezi idare gerek yerel idarede görülen değişim çabalarının ana eksenini mevcut ve olası sorunlarla mücadele konusu oluşturmaktadır. Bu mücadele sürecinde devletin asli organlarını oluşturan merkezi yönetim ve taşra uzantıları olan il ve ilçe idareleri merkezin aldığı kamusal politikalardan etkilenen en önemli kurumlar arasında gelmektedir.

Özellikle merkezi idarenin uzantısı olan ilçe idareleri taşradaki en uzak ve en küçük yapı taşları olarak karşımıza çıkmaktadır. Köklerini genelde Osmanlı yönetimi özelde vilayet nizamnamesinden alan Türkiye'nin yönetim yapılanmasında önemli bir yeri işgal eden ilçe idareleri, Türkiye'nin

coğrafi, ekonomik, demografik ve bölgesel farklılıklarına bağlı olarak farklı sınıf ve büyüklüklere ayrılmışlardır. Her yönetim kademesinde olduğu gibi ilçelerin de kendilerine ait sorunları bulunmaktadır. Bu sorunların il düzeyini dolaylı olarak ülke genelini ilgilendireceği ortadadır. İlçenin mevcut sorunlarıyla mücadele konusunda merkezi idare kadar ilçede bulunan ilçe yönetiminden sorumlu paydaşların da rolü önemlidir. Bu açıdan ilçe idarelerinde yönetsel olarak birçok kurumun görev aldığı bilinmektedir. Asli olarak ilçelerin yönetimi kaymakamların sorumluluğu altındadır. Kaymakam ilçenin genel asayiş, sağlık, eğitim vb. konuların gözetilmesinden ve mevzuata uygun bir şekilde hizmetlerin yürütülmesinden sorumludur. Her bakanlığın ilçelerde yeteri düzeyde ilçe amirlerine bağlı olarak birimleri bulunmaktadır. Bu birimlerin başındaki görevliler ilçe idare şube başkanlarını oluşturmaktadır. İlçe idare şube müdürleri, başında bulundukaları dairelerin hizmetlerinin yürütülmesinden kaymakama karşı sorumludurlar. İlçe yönetim yapısında bunların yanında yerel yönetim birimi olan ve münhasır bütçesi bulunan belediyeler, büyükşehir belediye birimleri, köyler ile köy ve mahalle muhtarlıkları bulunmaktadır. Ayrıca Sivil Toplum Kuruluşları (STK) kamu erkinin içinde olmamakla beraber ilçe yönetiminde doğrudan veya dolaylı olarak söz sahibi olabilmektedirler. Tüm bu paydaşlar ilçe yönetiminde görevleri olan önemli birimleri oluşturmaktadır.

İlçe yönetiminin mevcut sorunlarının çözümünde ilgili paydaşların ilçenin temel sorunlarının tespiti ve bu sorunların çözümüne yönelik önerileri önem arz etmektedir. Bu çalışmada ülkemizde yaşanan ve gerçekleşen dönüşümde ilçe sorunlarının, ilçe halkı ve ilçe yönetiminde söz sahibi olanların da katkılarıyla tespiti yapılarak çözümler üretilmeye ve dönüşümün mikro ölçekte sağlanmasına ve küçük ölçekli ilçelerin sorunlarının giderilmesinde politika yapıcılar ile uygulayıcılarına çözümlemeler üretilmesi hedeflenmektedir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada öncelikle Türk idari yapısı içinde ilçe idaresi ve paydaşları konusu ele alınacak ardından ilçe idaresinin sorunları ve bu sorunların çözümüne yönelik ilgili paydaşların görüş ve düşüncelerine yer verilecektir.

1.TÜRK İDARİ YAPISI İÇİNDE İLÇENİN YERİ VE PAYDAŞLARI

Türkiye Cumhuriyeti'nde devletin idare şekli, merkezden ve yerinde yönetim olarak belirlenmiştir. Birbirinin tamamlayıcı unsuru olan ve idarenin esası sayılan bu yönetim şekilleri, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 123/2 maddesinde "idarenin kuruluş ve görevleri, merkezden yönetim ve yerinde yönetim esaslarına dayanır" şeklinde yerini almıştır (Günday, 1996: 51).

Merkezden yönetim, toplum kesimine yapılacak-götürülecek hizmetlerde devletin tek elden başkent şeklinde adlandırdığı idarenin hizmetlerde yeknesaklığı hedeflediği yönetim şeklidir. Bu idari yönetim şekli, idari hizmetlerin bütünü devletin merkezinde görevli birkaç yetkili tarafından planlanıp, düzenlemesini ve yürütülmesini sağlamaktadır (Günday, 1996: 53). Yerel yönetimler ise, yetki ve sorumluluk alanının çerçevesinin anayasa veya kanunla belirlediği, bu çerçevede yapmış olduğu tüm faaliyet alanlarında takdir yetkisi olan ve bu alana müdahale edilemeyen, mahalli nitelikteki kamu hizmetlerini yerine getirmek adına karar alma organları olan ve bu organların oluşumunda herhangi bir müdahalenin olmadığı, ayrıca mahalli müşterek ihtiyaçların gerçekleştirmek için bütçesel olarak yetkilendirilen birimlerdir (Görmez, 2000: 82). Yerel yönetimler "merkezi yönetimin dışında, yerel bir topluluğun ortak gereksinimlerini karşılamak

amacıyla oluşturulan, karar organlarını doğrudan halkın seçtiği, demokratik ve özerk yönetim kademesi, bir kamusal örgütlenme" şekli olarak tanımlanmaktadır (TODAİE, 2008: 342).

Türkiye'de yürütme erki 1982 Anayasasının ilk halinde düalist yapıya sahipken 2017 yılında gerçekleştirilen referandum sonucunda monist bir yapıya dönüşmüştür. Referandum sonuçları 2019 yılında yapılması planlanan cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliği seçimlerinden sonra uygulanacağı planlanırken, alınan erken seçim kararıyla 24.06.2018 tarihinde yapılan seçimler bu dönüşümü öne çekmiştir. Bu süreçten sonra çıkmaya başlayan uyum yasaları ile yürütmenin tek erkte toplandığı yönetim sistemimiz şekillenmeye başlamıştır. Konuyla ilgili çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ve Cumhurbaşkanı Kararnameleri (CBK) sistem yapısını tanımlarken sürecin yeni olması ve sorunların çıkabileceği düşüncesiyle uygun düzenlemelerin CBK'lar vasıtasıyla yapılacağı da belirtilmiştir.

Konunun özünü oluşturan ilçe idaresi de merkezi yönetim bünyesi içinde yer alan taşradaki son halkalardan bir tanesini oluşturmakla beraber yine bu alanda yer alan yerel idareler ve diğer paydaşlarla beraber ilçe yönetimin önemli bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlçeler, merkezi yönetim taşra örgütlenme yapısını oluşturan birimlerden meydana gelmektedir. Konunun anlaşılması açısından Türk idare sisteminin nelerden oluştuğunun izahı önem taşımaktadır. Ancak mevcut sistemde meydana gelen değişiklikler dolaylı olarak taşra yapılanmasını etkileyecek olsa da özü itibarıyla yürütme erkindeki değişimi ele almaktadır. Bakanlıkların taşra teşkilatı, bakanlıkların sorumluluk alanına giren hizmetlerin ülke genelinde yürütülmesini gerçekleştirmek üzere kurulmuş olan birimlerdir. İl valisine bağlı olan il kuruluşları, ilçe kaymakamına bağlı ilçe kuruluşları ve bazı bakanlıkların birkaç ili içine alan bölge kuruluşları taşra teşkilatı içerisinde yer almaktadır (Günday, 2011: 397).

Taşra yönetimi, genel manada başkent teşkilatı olan merkezi yönetimin uhdesinde olan ve yapmak zorunda olduğu hizmetleri ülkenin genelinde yani merkezle beraber taşrada da yerine getirmek için düzenlenmiş örgütlenmeyi ifade etmek için kullanılır. Bu örgütlenmenin temelinde il sistemi yer almaktadır. Bu sistem 1864 Vilayet Nizamnamesine kadar dayanmaktadır. Cumhuriyet döneminde yönetim bölümlenmesinde mülki sisteme göre hareket edilmiştir. Bakanlıklar da taşradaki kuruluş ve örgütlenmelerini, bakanlıkların kuruluş ve örgütlenme kanununa istinaden ve il idaresi kanununa uygun bir şekilde oluşturmaktadırlar (Kocabaş, 1997: 51). Yetki genişliği esasına göre kurulan merkezin taşra örgütlenmesi; vilayet yönetimi, ilçe yönetimi, bucak yönetimi ve bölge kuruluşları şeklinde yönetim sisteminde yerini almıştır. İllerin yönetimi 1949 tarihli 5442 sayılı İl İdaresi Kanununa göre yapılmaktadır. Köy Kanunu gibi İl İdaresi Kanunu da günümüze çok az değişikliklerle gelmiş ve uygulanmasını sürdürmektedir. Ülkemizde il yönetimi aslında hem bir yerel yönetim birimi hem de merkezi yönetimin taşra örgütüdür. Merkezi yönetimden ayrı bir tüzel kişiliği olan il özel idaresini bünyesinde barındırmaktadır. Bu açıdan mahalli müşterek ihtiyaçları kendi bütçesinden karşılamakla bir yerel yönetim birimi olmaktadır. Mülki taksimat içerisinde yer alan valiliği de barındırdığından taşra örgütü hüviyetini taşımaktadır (Eryılmaz, 2005: 102). İl genel yönetiminin başında vali bulunmaktadır. Adli makamlar, askeri birlikler ve yerel yönetimlerin dışındaki kamu dairelerinin amiri olarak vali, ildeki kuruluşlar arasındaki koordinasyonu sağlar. İllerde hükümetin ve devletin temsilcisi konumundaki vali, bakanlıkların hem yönetsel hem de siyasi yürütme organıdır. Bu bağlamda bakanlıklardan gelen emir ve talimatları yayımlama ve

yürütmekle görevlidir. Genel kolluk amiri sıfatıyla vali, emri altındaki kolluk güçleriyle kamu düzeni ve güvenliğini sağlamakla sorumludur. Bazı memurları atamak, devlet dairelerini denetlemek, devletin gelirlerini gözetmek vb. gibi görevleri de mevcuttur (Sencer, 1986: 291). Cumhurbaşkanlığı yönetim sistemine geçilmesinin ardından çıkarılan 28/07/2018 tarih ve 30492 sayılı Valilik ve Kaymakamlık Birimleri Teşkilatı, Görev ve Çalışma Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliğin 1. maddesinde “Vali ilde devletin ve cumhurbaşkanının temsilcisi ve idari yürütme vasıtası” denilmekte, böylece hükümetin temsilcisi konumu, yerini yürütme erkinin tek elde toplandığı cumhurbaşkanının temsilcisi ve ildeki idari yürütme vasıtası konumuna bırakmıştır.

Yurt genelinde sosyal ve ekonomik hayatın geliştirilmesi ve kamu hizmetlerinin halka ulaştırılmasında önemli bir fonksiyona sahip olan ilçe yönetimleri, taşra örgütünün temel yapı taşlarından birisini oluşturmaktadır (KAYA Raporu, 1991: 165). İlçe yönetiminin tarihsel gelişimi Tanzimat öncesi Osmanlı dönemine dayanmaktadır. Bu dönemde sancaklar kazalara ayrılmakta, kazalarda yönetsel ve hukuksal anlamda yerel işler yerine getirilmekte idi. Tanzimat dönemi ise yönetim yapısı yönünden yerinden yönetimin önem kazandığı bir zaman aralığı olmuştur. Bunun sonucunda da 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi yönetsel birimlerin arasında kazaları saymıştır. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde Kanuni Esasi taşra yönetiminin yetki genişliği ilkesine göre yürütülmesi hükmünü getirmiştir. 1921 ve 1924 Anayasaları Türkiye’nin coğrafi durumuna göre illere, illerinde ilçelere ayrıldığını hüküm altına almıştır. Nihayetinde 1949 tarih ve 5442 sayılı Yasa ile il genel yönetimi düzenlenmiş ve ilçe yönetiminin aşağı yukarı genel şekli oluşmuştur (Aydın, 2015: 151-154). 1960’lı yıllar ilçe kademesinin Türk yönetim yapısında öneminin arttığı görülmektedir. Bunda Birleşmiş Milletlerin etkisinin olduğu gözlenmektedir. İlçeyi toplumsal kalkınmanın merkezine yerleştiren ve Birleşmiş Milletler tarafından yürütülen Toplum Kalkınması Projesi’nin etkisini özellikle vurgulamak gerekmektedir. Söz konusu projede ilçenin kalkınmasının sadece mülki kademeler olarak değil ilçelerin yerel yönetim birimi haline getirilerek kalkınmasının sağlanmaya çalışıldığı söylenebilir. Bunun somutlaşmış örnekleri de ilçedeki köy ve belediye temsilcilerinin yer aldığı ilçe özel idareleri ve 1980’lerde kurulan Köylere Hizmet Götürme Birlikleridir (Güler, 2009: 247).

Bugünkü şekliyle, her il birden fazla ilçeden müteşekkildir. İlçelerin kurulması, kaldırılması, ad ve merkezlerinin belirtilmesi veya değiştirilmesi kanun koyucuya ait bir yetki olarak öngörülmüştür. Bunun yanında ilçelerin komşu illerle olan sınır düzenlemeleri, ilgili illerin idare kurullarının görüşleri de alındıktan sonra, İçişleri Bakanlığı’nın hazırlayacağı müşterek kararname ile düzenlenebilecektir. Büyükşehir belediyesinin olmadığı illerde diğer ilçelere bağlı olmayan köylerin bir araya gelerek oluşturduğu merkez ilçeler bulunmaktadır. Bu ilçelerin yönetimi il valisinin yönetimi ve sorumluluğu altındadır (Günday, 2011: 463). İlçelerin kurulması kanunla olabilmektedir. Ancak burada yasa koyucuya bazı kıstaslar getirilmiştir. Mülki teşkilatın kurulmasında illerin coğrafi durumu, ekonomik şartlar ve kamu hizmetlerinin gerekli olması gibi kriterler dikkate alınacaktır. Kamu hizmetleri çoğalmakta, sanayileşme, teknoloji ve haberleşme gelişim göstermektedir. Bu şartların değerlendirilmesi ve varlığının olması halinde bir başka taşra birimi kurulabilmektedir (Soysal, 1986: 348). Ancak günümüzde bu kavramlar esnek olarak

algılanmakta, il veya ilçeler kurulurken halkın istekleri veya siyasi saiklerin dikkate alındığı görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda 16/07/1986 tarih ve 19166 sayılı Mülki İdare Amirleri Atama, Değerlendirme ve Yer Değiştirme yönetmeliğinin 4. maddesinde atıfta bulunularak ilçe sınıflarının ve adlarının belirtilmiş olduğu EK2 sayılı cetvelde yer alan Türkiye'nin genelindeki ilçeler ile TÜİK 2018 verilerine dayanılarak ilçelerin sınıfsal olarak nüfus verileri yer almaktadır.

Tablo 1: İlçelerin Demografik Özellikleri

Sınıf	İlçe		En Yüksek Nüfus		En Düşük Nüfus		Ortalama Nüfus (Kişi)
	Sayı	%	Nüfus (Kişi)	İlçe Adı	Nüfus (Kişi)	İlçe Adı	
1.	171	18,4	921.999	Çankaya	31.429	Güzelbahçe	476.714
2.	119	12,8	386.578	Bağlar	15.240	Gölmarmara	200.910
3.	165	17,7	311.764	Yeşilyurt	6.048	Termal	158.906
4.	263	28,3	109.856	Akçakale	2.730	Bozcaada	56.293
5.	98	10,5	27.626	İhsaniye	2.646	İbradı	15.136
6.	111	11,9	38.592	Halfeti	1.533	Yağlıhöyük	20.062
Toplam	927						

Kaynak: TÜİK ve 19166 Sayılı Yönetmelik.

Tablo incelendiğinde Türkiye’de 927 ilçe bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu ilçelerin %18,4’ü 1. sınıf ilçeler, %12,8’i 2. sınıf ilçeler, %17,7’si 3. sınıf ilçeler, %28,3’ü 4. sınıf ilçeler, %10,5’i 5. sınıf ilçeler ve %11,9’u 6. sınıf ilçelerden oluşmaktadır. Türkiye’de en fazla ilçe sayısı 263 ile 4. sınıf ilçelere aittir. En az ilçe ise 98 ile 5. sınıf ilçelere aittir. İlçelerin nüfus durumları incelendiğinde, ilçe sınıflardan her birisinin içerisinde en fazla nüfusa sahip olan ilçe ile en az nüfusa sahip olan ilçeye ve bunların ortalamasına tabloda yer verildiği görülmektedir. Tablodan da anlaşılabileceği üzere en fazla nüfus ortalaması 1. sınıf ilçelerde yer alırken en az nüfus ortalaması 5. sınıf ilçelerde bulunmaktadır. 6. sınıf ilçeler ile 5. sınıf ilçelerin nüfus ortalamasının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bu iki sınıf ilçe ortalamasını bir bütün olarak değerlendirildiğinde aslında ölçek büyüklüğü açısından ilçelerin nüfus ortalamasına bağlı olarak 1. sınıftan başlayarak yukarıya doğru sıralandığı anlaşılmaktadır. Yani 1. sınıf ilçeler en büyük ilçe ölçeğine sahip iken 5. ve 6. sınıf ilçeler en küçük ilçe ölçeğine sahip olan ilçeler olarak değerlendirilebilecektir.

Türkiye’nin yönetim yapısı merkezi ve yerinden yönetim olarak ayrılmakta merkezi idare ise taşra örgütlenmesine gitmektedir. Taşra örgütlenmesi Mülki-İl sistemi şeklinde belirlemekte, kanun koyucu her bakanlığın il-ilçe kademelerinde yeteri kadar örgütü olacağını belirtmektedir. Bu bağlamda oluşan ilçe teşkilatı farklı birimlerden müteşekkil olmakta ve her bir birim kamu hizmetlerini kamu görevlileri eliyle gerçekleştirmektedir. Bunun yanında ilçe idaresi sadece kamu görevlilerinden oluşmamakta burada yaşayan halk, esnaflar, STK’lar ve muhtarlar da ilçenin bütününü oluşturmaktadır. Her ne kadar ilçe idaresinin yönetiminden kamu görevlileri sorumlu olsa da gelişen şartlar kamu hizmetlerine katılımı arttırmakta dolayısıyla yönetimde paydaşlar (STK, Muhtar vb.) da söz sahibi olabilmektedir. İlçe idaresinde söz sahibi olan yönetim birimleri ve paydaşların görev ve yetkilerini kısaca şu şekilde ele almak mümkündür.

Kaymakam, ilçe içerisinde bulunan memurların en tepe konumunda olup ilçenin genel idaresinden sorumludur. Kaymakamlık bir meslek memurluğudur. Bu açıdan kaymakam olabilmek için genel ve özel şartlara sahip olmak gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, belirli sınavların yazılı ve sözlü kısımlarında başarıyla tamamlamak kaymakamlık mesleğine girişi sağlayacak kriterler arasında sayılmaktadır (Aydın, 2015: 154-156). İlçe yönetiminin başında bulunan kaymakamın hukuki Durumu İl İdaresi Kanununda düzenlenmiştir. Bu düzenleme Valininkilere paralellik göstermektedir. Hatta valiye verilen görev ve yetkilerin büyük bir kısmı mikro ölçekte (ilçede) kaymakama verilmiştir. Bu durum büyük ölçüde valiye bağlı olan kaymakamın, ilçe küçük vali biçiminde algılanmasına neden olmaktadır. İl idaresi Kanunun 27. ve takip eden maddelerinde, kaymakama ilçe idaresinde sorumlu merci, bakanlık teşkilatlarının (adli ve askeri teşkilat hariç) amiri konumunda olan bir statüde tanımlanmaktadır. Bu açıdan kaymakam hükümetin temsilcisi olarak ilçede, merkezi idarenin eli, gözü ve kulağı olarak hizmetlerini yerini getirmektedir (Akpınar, 1994: 12). Cumhurbaşkanlığı yönetim sistemine geçilmesinin ardında çıkarılan 28/7/2018 tarihinde ve 30492 sayılı Valilik ve Kaymakamlık Biriminde Teşkilatı, Görev ve Çalışma Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliğin 1. maddesinde " Kaymakam ilçede Cumhurbaşkanlığı temsilcisi ve idari yürütme vasıtası" denilmekte, böylece hükümet temsilciliği konumu yerini Cumhurbaşkanlığı temsil ve yürütme vasıta konumuna bırakılmıştır.

İlçe Müdürlükleri, ilçe idaresi içinde kaymakam gözetiminde çalışan çok sayıda müdürlük bulunmaktadır. Bu birimler merkezi yönetim bünyesi içinde bakanlıkların ilçedeki uzantıları olarak görev yapmaktadır. Bunları kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür;

Yazı İşleri Müdürlüğü; 1988 tarih ve 19925 sayılı Valilik ve Kaymakamlık Büroları Kuruluş ve Çalışma yönetmeliği, valilik birimlerinin yürüteceği iş ve işlemleri ilçelerde yazı işleri müdürlüklerinin yerine getireceğini belirtmektedir. Kurulumu gerçekleşmeyecek ilçelerde, il olağan üstü hal büroları ve il planlama birimlerinin iş ve işlemleri ile sekretarya işlemlerini ilçe yazı işleri müdürlüklerinin yerine getireceği belirtilmiştir (Kocabaş, 1997: 62).

İlçe Nüfus Müdürlüğü; Türkiye'de nüfus hizmetleri çok eski tarihlere kadar dayanmaktadır. Daha çok vergi toplama, askerlik işlemlerinin yürütülmesinde kullanılan nüfus hizmetleri modern anlamda 1831 tarihinde tutulmaya başlanmıştır. Değişen zaman ve ortaya çıkan ihtiyaçlara göre şekillenen nüfus hizmetleri beraberinde teşkilat yapılanmasında da değişimler getirmiştir (Çimen, 2012: 4). İlçe içinde nüfus işlemleri bu birim vasıtasıyla yerine gelmektedir.

İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü; kırsal kesim içerisinde tarımla uğraşan nüfus, dünya nüfusunun yaklaşık olarak yarısına tekabül etmektedir. Bu nüfus özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için söylenebilir ve bu ülkeler için tarım çok önemli bir konumdadır (Göner, 2010: 201). Türkiye de ilçe sınırları içinde tarım faaliyetleriyle ilgilenen ve merkezi idarenin tarım politikalarının ilçe düzeyinde uygulanmasından sorumlu olan birim ilçe tarım ve ormancılık müdürlüğüdür.

İlçe Emniyet Müdürlüğü/Amirliği; polislik genel manada toplumsal düzeni sağlayan kurum olarak tanımlanabilir. İdarenin ülkenin güvenliği, huzur ve sükununu sağlamak amacıyla, birtakım yaptırımlara bağlayarak almış olduğu özel ve genel önlemleri ve bu doğrultuda yürüttüğü hizmetlere polislik hizmetleri vasıtasıyla sağlanmaktadır (Aydın, 1996: 5-6). İlçe emniyet

müdürlüğü bu faaliyetleri ilçe sınırları içinde yerine getiren birimdir.

İlçe Jandarma Komutanlığı; Jandarma teşkilatının resmi olarak kuruluşu 1839 tarihli Tanzimat Fermanına dayanmaktadır. İkinci Meşrutiyetin ilanıyla Balkanlarda başarı gösteren jandarma 1909 yılında harbiye nezaretine bağlanarak bugünkü adı olan jandarma genel komutanlığı adını almıştır. Jandarma teşkilatı, zaman içerisinde görev yetki ve teşkilatlanma açısından günün koşullarına uygun şekilde dönüşümler geçirmiştir. 1983 yılında jandarmanın temel mevzuatı olan 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu çıkarılmış, 2016 yılında çıkarılan 668 sayılı KHK ile Jandarma Genel Komutanlığı İçişleri Bakanlığı'na tamamıyla bağlanmıştır (jandarma.gov.tr, 2018). İlçe idaresi içinde özellikle kırsal alanlarda güvenlikten sorumlu birim olarak faaliyette bulunmaktadır.

İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü; İlçe milli eğitim müdürlükleri görev ve hizmet yönünden il müdürlüklerine karşı sorumludurlar. İlçe müdürlükleri ilçe bazında eğitim faaliyetlerini yerine getirirler. Müdürlük, hizmet özelliğine göre şubeler, bürolar, kurul ve komisyonlardan müteşekkildir. Görevlerini yönetim, personel, eğitim-öğretim, bütçe-yatırım, araştırma-planlama, teftiş-rehberlik ve sivil savunma olarak yedi başlık altında toplamak mümkündür (MEB, 2000: 21).

İlçe Sağlık Müdürlüğü/Toplum Sağlığı Merkezi; 663 sayılı Sağlık Bakanlığı Taşra Teşkilatı ve Görevleri Hakkında KHK'nın 25. maddesinde bakanlığın taşra teşkilatının illerde il sağlık müdürlükleri ve ihtiyaca göre ilçelerde kurulan ilçe sağlık müdürlüklerinden oluşacağı belirtilmiştir. 28163 sayılı Sağlık Bakanlığı Taşra Teşkilatı İdari ve Hizmet Birimleri Kadro Standartları Yönetmeliğinde ilçe teşkilatı, ilçe sağlık müdürlüğü veya toplum sağlığı merkezlerinden oluşmaktadır. İlçe sağlık müdürlüklerinin kurulmasında 30 bin nüfus temel alınmış, 15-30 bin nüfus aralığında ise sağlıkla ilgili özel koşullarda ancak ilçe müdürlükleri kurulacağı belirtilmiştir. İlçe müdürlüklerinin kurulmadığı ilçelerde ise sağlık hizmetlerinin İlçe Toplum Sağlığı Merkezleri vasıtasıyla gerçekleştirileceğini ifade etmiştir.

İlçe Tapu Müdürlüğü; Mülkiyet hakkı insanoğlunun en eski medeni haklarından birisini teşkil etmektedir. Toplum sözleşmesi olan anayasaların kurulmasına hatta dünyayı etkileyen devrimlerin yaşanmasına neden olan bir haktır. Mülkiyet hakkının en önemli göstergesi olan tapulama işlemleri Osmanlı döneminde özenle tutulmuş ve arşivlenmesi sağlanmıştır. Günümüzde bu işleri ilçe sınırları içinde Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü yerine getirmektedir.

İlçe Müftülüğü; 17.04.2014 tarih ve 29033 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği'nin 29. maddesi ile taşra teşkilatının il ve ilçe müftülükleri ile dini merkezlerden oluşacağı, ilçe müftüsünün ilçede diyanet işleri başkanlığını temsil görevi olduğu ve aynı zamanda 5442 sayılı İl İdaresi kanuna göre de kaymakam emri altında çalıştığı belirtilmiştir.

Mal Müdürlükleri; 178 Sayılı Maliye Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 3. maddesi Maliye Bakanlığının teşkilat yapısının oluşumunu belirlemiştir. Buna göre bakanlık merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatı ile bağlı ve ilgili kuruluşlardan meydana gelmektedir. Bakanlığın taşra yapılanması defterdarlık ve defterdarlığa bağlı mal müdürlüklerinden oluşmaktadır. 178 sayılı KHK'nin Ek 20. maddesi ise mal müdürlüklerini düzenlemiştir. Mal müdürlükleri iş hacmini bağlı olarak ve gerekli olan yerlerde vezne, muhasebe servisi, milli emlak ve gelir servislerinden meydana gelmektedir. 703 sayılı KHK ile Milli emlak

servisleri bundan böyle Çevre Şehircilik Müdürlüğü bünyesinde görev yapacaklardır.

İlçe idare Kurulu; yukarıda sayılan müdürlüklerin bazılarının amirleriyle kaymakamın bir araya gelmesi sonucu oluşan ilçe idare kurulu ilçe yönetiminde özellikle müdürlükler arasında koordinasyonu sağlayan önemli bir organı oluşturmaktadır. İlçe idare kurulunun geçmişi 1864 yılında çıkarılan Vilayet Nizamnamesine dayanmaktadır. Nizamname ile vilayet meclisleri kurulmuş bugünkü kurula benzer ancak seçilmiş üyelerinin de olduğu bir yapıyla karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyet döneminde 1929 yılında çıkarılan İl İdaresi Kanununda il idare heyeti adı altında kurul varlığını korurken seçilmiş üyelerin kurulda yer alması usulüne son verilmiştir. Nihayetinde kurula bugünkü şeklini veren 1949 tarihli İl İdaresi Kanunuyla da ilçe idare kurulları oluşturulmuştur (Güler, 2009: 265-266).

İlçe idare kurulları kaymakamın başkanlığında toplanmaktadır. Kurulun diğer üyeleri tahrirat katibi (yazı işleri müdürü), Kanunun ilk haliyle hükümet hekimi (zaman içerisinde sağlık gurup başkanı güncel olarak da ilçe sağlık müdürü veya ilçede sorumlu hekim), mal müdürü, tarım müdürü ve milli eğitim müdürüdür (Gözübüyük, 2009: 112). Kurula dahil olmayan ilçe idare şube başkanları dairelerine ilişkin konularda görüş belirtmek üzere toplantılara katılabilirler (Akpınar, 1994: 15). İlçe idare kurulunun idari, istişari ve yargısal yetkileri bulunmaktadır. Mevzuatta verilen görevler çerçevesinde; 65 yaş aylığına ilişkin işlemler, askerlik işlemleri, ilçedeki bazı görevliler hakkında görevlerine son verme, Nüfus Kanunu çerçevesinde belirli cezalar koymak idari işlerinden sayılmaktadır. İlçedeki yönetimden sorumlu kişilerden oluşan kurul ilçeyi ilgilendiren konularla ilgili bağlayıcı olmayan, Kanunla tam anlamıyla somut olarak ifade edilmeyen, istişari nitelikte kararlar alabilmektedir (Akça, 2006: 51-52). İlçe idare kurulunun yargısal görevleri ise 2576 sayılı Kanunla Kurulan Bölge İdare Mahkemeleriyle sona ermiştir (Günday, 2011: 466).

Bakanlıkların sunmuş oldukları hizmetlerin ülke geneline yayılmasını sağlayan taşra teşkilatlanmasından biri olan ilçelerdeki servislerin başında bulunan müdürler ilçe idare şube başkanlarını oluşturmaktadır (Günday, 2011: 465). Mal müdürü, milli eğitim müdürü, ilçe emniyet müdürü, ilçe sağlık müdürü, gıda tarım ve hayvancılık müdürü ilçe idare müdürlüklerinden birkaçıdır (Nohutçu, 2015: 110). Burada sayılan müdürlükler genel itibarıyla tüm ilçelerde bulunmaktadır. Bunun yanında ilçelerin büyüklükleri, iş hacimleri, coğrafi durumları vb. gibi nedenlerden dolayı ilçelerde başka birimlerin oluşturulduğu da görülmektedir. Sınır kapılarının olduğu ilçelerde gümrük ve pasaport işlemlerinden dolayı ilçe gümrük ve pasaport müdürlükleri veya sportif anlamda öne çıkan ilçelerde gençlik spor ilçe müdürlükleri kurulabilmektedir (Özer, 1993: 504).

Kaymakamlık gözetimi altında çalışan bu merkezin taşra uzantıları yanında yerel yönetim birimi olarak görev yapan ilçe yönetiminde önemli görevleri olan diğer birimler arasında il özel idaresinin ilçe yapılanmaları, ilçe belediyesi ve köy muhtarlıkları gelmektedir. Bu yapıları kısaca şu şekilde ele almak mümkündür.

İlçe Özel İdaresi; 5302 sayılı Yasanın 35. maddesinde istinaden kaymakama bağlı ve il özel idarelerinin iş ve işlemlerini ilçelerde yürütmek için ilçe özel idareleri kurulmuştur (Kara ve Görün, 2008: 417-422). 12.11.2012 tarih ve 6360 sayılı 14 İlde Büyükşehir Belediyelerin Kurulmasına Dair Kanunun hükümlerine göre, 14 Mart 2014 tarihinde yapılan yerel seçimlerden sonra uygulamak

üzere, büyükşehir belediyelerindeki il özel idareleri kapatılmıştır. Bunun doğal sonucu olarak da il özel idaresinin olmadığı illerimizde ilçe özel idare teşkilatları da bulunmamaktadır. Dolayısıyla günümüzde halen 51 ilimizin ilçelerinde ilçe özel idareleri faaliyetlerini sürdürmektedirler.

İlçe Belediyesi: Cumhuriyet döneminde 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Belediye Kanuna dayanan belediyeler aynı zamanda Anayasal kurumlardır. Anayasanın 126. ve 127. maddelerinde belediyeler, belde sakinlerinin mahalli ve müşterek ihtiyaçlarını karşılayan yerel yönetim birimleri olarak tanımlanmıştır. Değişen dünya düzeni kamu yönetimi bağlamında etkinlik, verimlilik, saydamlık, hesap verebilirlik ve kamu hizmetlerine katılımda çoğulculuğun sağlanması gibi dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Bu değişim de beraberinde Belediye Kanununun gözden geçirilmesini zorunlu kılmış ve 5393 sayılı yeni Belediye Kanunu çıkarılmıştır. Kanunla merkezi yönetimin görece yerel yönetimler aleyhine zayıfladığı ve yerel yönetimlere önem verildiği görülmektedir. Aynı zamanda demokrasinin gelişmesi ve kamu hizmetlerinin sunumunda halka yakınlık ve halkın memnuniyetine önem verilmesi sonucunda, belediyelerin görev ve yetkileri ile bütçelerinin artması sağlanmıştır (Akyıldız, 2012: 4418). Belediyenin görev ve sorumlulukları 5393 sayılı Belediye Kanununun 14. maddesinde belirtilmiştir. Mahalli ve müşterek olmak, vatandaşa en yakın ve en uygun yöntemlerle sunulmak koşuluyla alt yapıdan, temizliğe, toplu taşımadan defin işlemlerine kadar pek çok görev ilgili kanunda belediyelerin görevleri arasında sayılmıştır.

Köy yönetimi, küreselleşme, insan haklarının gelişmesi, kamu hizmetlerinin sunumunda vatandaşların oydaşmacılık ve çoğulculuk kültürünün gelişmesi, şeffaflık, hesap verebilirlik vb. gelişmelerden dolayı kamu yönetimi anlayışında da dönüşümlerin yaşanmasını kaçınılmaz olmuştur. Modern toplumlarda kamu hizmetlerinin halka en yakın birim tarafından en uygun yöntemlerle yerine getirilmesi ilkesi ön planda gösterilmektedir (Güven, 2017: 19-21). Köy idareleri bu kapsamda halka en yakın yönetim birimleri olarak görev yapmaktadır. Türkiye’de büyükşehir sınırlarında bulunan köylerin mahalleye dönüşmesiyle beraber mahalle yönetimini ön plana çıkaran değişime rağmen bu yönetim alanlarının halkla olan ilişkileri oldukça önemlidir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, Türkiye’de sosyal yardımlar köklü bir gelenekle günümüze ulaşmıştır. Osmanlı döneminin vakıf müesseseleri Cumhuriyetin ilk yıllarında da kendisini göstermiştir. Bu dönemde ki vakıf uygulamaları gönüllülük esasının ağır bastığı tarzda şekillenmiştir. Türk Kızılay’ı, Darülaceze, Çocuk Esirgeme Kurumu vb. kurumlar o döneme ait sosyal yardım kuruluşlarıdır (Buğra, 2008: 131-147). Modern anlamda sosyal yardımlar bu geleneği devralmanın yanında devlet desteğinin de kendini göstermesiyle şekillenmiştir. Gönüllülük esasına göre hareket eden kurumlara bir şekilde devletin destek verdiği görülmektedir. Devlet eliyle yapılan kapsamlı ilk yardım 1976 yılındaki 65 yaşını doldurmuş muhtaç ve kimsesizlere verilen 65 yaş aylığı düzenlemesidir. Bunun devamında 1986 yılında, bugünkü SYDV temelini oluşturan, 3294 sayılı Sosyal Yardım ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. İlk dönemlerde Başbakanlığa bağlı bir sekreterlik bünyesinde yürütülen hizmetler 2004 yılında kurulan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü vasıtasıyla gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Metin, 2011: 185-187).

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünün taşradaki faaliyetleri her il ve ilçe bünyesinde kurulan sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları aracılığıyla yerine getirilmektedir. Vakıfların karar organları vakıf mütevelli heyetleridir. İl mütevelli heyetine paralel bir şekilde ilçe mütevelli heyeti oluşturulmaktadır. Heyet, İlçelerde kaymakamın başkanlığında ilçe milli eğitim, mal, gıda, tarım

müdürleri ve müftünün olduğu atanmış üyelerle belediye başkanı, 2 muhtar, 2 STK temsilcisi ve 2 hayırsever vatandaşın olduğu seçilmiş üyelerden oluşmaktadır. Özel hukuk tüzel kişiliğine haiz olan vakıflar idari açıdan kaymakamlıklarca, hesap yönünden Vakıflar Genel Müdürlüğünce, iş ve işlemlerinin denetimi açısından da Genel Müdürlükçe denetlenmektedir (Yıldırım, 2010: 13). Vakıflar ilçede ikamet eden belirli kriterleri taşıyan fakr-u zaruret içerisindeki vatandaşlar, ilçede ikamet etmeyen geçici konumdaki kişiler ile muhtaçlık sınırının üzerinde olmakla beraber bir seferliğine yardım yapılmakla toplumda üretkenliği sağlayan kişilere yardımda bulunmaktadır. Genel müdürlükten gönderilen ve ilçelerin nüfus vb. durumlarının değerlendirilmesi sonucu belirlenen periyodik payla yardımlar gerçekleştirilmektedir. Bu yardımlar karşılıksız olup nakdi veya aynı şekilde de yapılabilir. Barınma, burs, iye, eğitim vb. her türlü yardımın vakıflar vasıtasıyla vatandaşlara yapıldığı görülmektedir (Alper, 1987: 81-84). Bu vakıfların dışında yine benzer amaç doğrultusunda kurulan ve ilçe yönetimine yönetimin bir paydaşı olarak destek sağlayan birçok vakıf ve derneğin de görev yaptığı bilinmektedir.

Sivil Tolum Kuruluşları; Sivil toplum kavramının birçok anlamda kullanıldığı görülmektedir. Bu tanımların genel olarak ortaya çıkan özelliği gönüllülük esasına dayalı olarak kurulmalarıdır. Bir diğer önemli niteliği, bireylerin bir araya gelerek oluşturmuş olduğu örgütsel yapının devlet aygıtına karşı göstermiş oldukları tavidir (Öner, 2001: 60). Bu özelliklere göre yapılan tanımlamaların içerisinde, dini amaçlı yapılar, sosyal yardım kuruluşları, sportif faaliyetleri gerçekleştirmeye yönelik kulüplere ve bölgesel-ulusal-uluslararası kuruluşlara kadar birçok alanda grupsal yapılara rastlamak mümkündür (Tosun, 2003: 241). Dünyadaki seyrine paralel olarak Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının varlığını göstermesi 1980’li yıllara dayanmaktadır. İlk STK’lar çevreci bir anlayışla kurulmuşlardır. Bunlara TEMA vakfı, Doğal Hayatı Koruma Derneği vb. örnek gösterilebilir. Bunun yanında alevi dernekleri, etnik kökene bağlı şekilde oluşturulan dernekler, kadın dernekleri, dini amaçlı örgütler, ölkü ocakları, Atatürkçü Düşünce derneği vb. STK’lar Türkiye’de faaliyetlerini devam ettirmektedirler (Talas, 2014: 396). Bunların yanında, mevzuattaki belirli kriterleri taşıyan ve ilçelerde kurulu olan, ziraat odaları ile esnaf ve sanatkar odaları da sivil toplum kuruluşları arasında yerini almaktadır. Ziraat odaları çiftçilerin mesleki anlamda ihtiyaçlarını karşılamak, hak ve menfaatlerini korumak, oda ile vatandaşlar arasındaki ilişkiyi kurmak ve geliştirmek için kurulmuş kamu tüzel kişiliğine sahip ilçe birimleridir. Benzer amaçları mesleki anlamda esnaf için edinen esnaf ve sanatkar odaları ilçedeki diğer yönetim paydaşlarından sayılabilecektir. Mali açıdan benzer amaçları uhdesinde barındıran tarım kredi kooperatifleri de aynı kategoride değerlendirmek mümkündür.

2.İLÇE İDARESİNİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİNE YÖNELİK ARAŞTIRMA

2.1.Araştırmanın Konusu, Yöntemi, Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın konusu Türkiye’deki ilçe teşkilatının genel sorunlarıdır. Türkiye’deki mülki teşkilatlanmanın içerisinde yer alıp, yönetim kademesinde önemli bir konuma sahip olan ilçeler, her yönetim biriminde olduğu gibi bazı sorunlar yaşamaktadır. Aynı zamanda bu teşkilat her Bakanlığın ilçelerde bulunması gereken birimlerinin toplamından meydana gelmektedir. Bu kuruluşlar kamu görevlileri vasıtasıyla vatandaşlara hizmeti onlara en yakın olan merkezi bir birim olan ilçelerde

yerine getirmektedirler. Ayrıca bu yapı yerel idare birimlerini, sivil toplum kuruluşlarını ve burada yaşayan vatandaşları da kapsamaktadır. Dolayısıyla tüm bu yapı içerisinde bulunan kişiler ilçeyi oluşturmakta doğrudan veya dolaylı olarak ilçe idaresindeki yönetim dışlisinin çarklarını oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla ilçede yaşayan veya burada çalışan vatandaşlar sorunların tespiti noktasında, kendilerine başvurulmuş kişiler olduklarından, çalışmanın konusu içinde yer almaktadırlar.

Çalışmanın evrenini; Mülki İdare Amirleri Atama, Değerlendirme ve Yer Değiştirme Yönetmeliği'nin 4. maddesinde atıfta bulunulan ilçe sınıflarının ve adlarının belirtilmiş olduğu EK 2 sayılı cetvelde yer alan Türkiye'nin genelindeki 6. sınıf ilçeler oluşturmaktadır. Türkiye genelinde 111 adet 6. sınıf ilçe bulunmaktadır. Bu ilçelerde yaşayan ve çalışan vatandaşlar çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Bunlar ilçe halkı, esnaf, mahalle muhtarları, ilçede çalışan kamu görevlileri, STK temsilcileri ve ilçedeki yöneticilerden oluşmaktadır.

Çalışmanın örneklemini ise, Türkiye'de bulunan 111 tane 6. sınıf ilçe içerisinde yer alan Malatya iline bağlı 6. sınıf ilçeler oluşturmaktadır. Bu ilçeler ilgili Yönetmelikte yer alan Arguvan, Doğanyol, Kuluncak, Pütürge ve Yazihan ilçeleridir. Verileri elde etmek için bilgilerine başvurulacak kişi sayısı ise her ilçeden eşit sayıda ve her kesimi kapsayacak şekilde "Basit Tesadüfi" örnekleme tekniğine bağlı alınarak 100 kişiden oluşturulacaktır. Bilgisine başvurulacak kişiler yukarıda çerçevesi çizilen ilçede yaşayan ve çalışan kişilerden meydana gelmektedir.

İlçelerin sorunları tespit edilirken uygulamalı bir yöntem izlenerek ilçenin problemleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Anket ve yüz yüze mülakat yöntemi ile ilçede görev yapan yöneticiler, ilçe halkı, ilçe esnafı, STK temsilcileri, muhtarlar ve ilçede görev yapan memurlardan genel olarak ilçedeki sorunların neler olduğu kendi bakış açılarından öğrenilmeye çalışılmıştır.

2.2.Araştırma Örneklemine Dair Bulgular

Aşağıdaki tabloda ankete katılan örneklemin cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve meslek durumuna ilişkin tespitler yer almaktadır. Ankete her ilçeden 100 kişi olmak üzere toplamda 500 kişi katılmıştır. Yüzdelik kısımlar hesaplanırken küsuratlar yakınlığına bakılarak aşağıya veya yukarıya doğru yuvarlanmıştır. Dolayısıyla yüzdelik kısımlar belirtilirken yaklaşık değerleri üzerinden ifade edilecektir.

Ankete katılanların 421'i yani yaklaşık olarak %84'ü erkek, 10'u yani yaklaşık olarak %2'si kadınlardan oluşmakla birlikte, 69 kişi yani yaklaşık olarak %13'lük bir kesim cinsiyetini belirtmemiştir. Bu oranlar doğrultusunda, ankete katılanlar "cinsiyet" faktörü yönünden incelendiğinde; ankete katılımın daha çok erkekler tarafından gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca ankete katılan kadın katılımcı sayısının çok az olması kadın ve erkek katılımcılar arasında ankete verilen cevaplarda anlamlı bir farklılık ortaya çıkmasına engel olmakta dolayısıyla bu konuyla ilgili analiz yapılamamıştır.

Tablo 2: Ankete Katılanların Demografik Özellikleri

Değişkenler		Frekans	%	Değişkenler		Frekans	%
Cinsiyet	Erkek	421	84	Eğitim durumu	İlköğretim	165	33
	Kadın	10	2		Lise	107	21
	Belirtmeyen	69	13		Üniversite	75	15
Yaş	20-25	19	4		Yüksek lisans	1	0.2
	26-35	69	13		Belirtmeyen	152	30
	36-45	146	29	Meslek	Çiftçi	130	26
	45+	147	29		Memur	50	10
	Belirtmeyen	119	23		Esnaf	60	12
					Muhtar	60	12
Toplam	500		100		Diğer(emekli, öğrenci vb.)	47	9

Araştırmaya katılanların yaşı yaklaşık olarak incelendiğinde; %4'ü 20-25 yaş grubu aralığında, %13'ü 26-35 yaş gurubu aralığında, %29'u 36-45 ile 45 yaş üstü yaş aralığında bir dağılım göstermektedir. Bu durum katılanların çoğunun orta yaş ve üstü bir yaş kategorisinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca %23'lük bir kesiminde yaşını belirtmediği anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılanların eğitim durumuna yaklaşık olarak bakıldığında; %33'ü ilköğretim, %21'i orta öğretim, %15'i üniversite, %0,2'sinin yüksek lisans mezunu olduğu; ayrıca ankete katılanların %30'unun ise eğitim durumunu belirtmediği görülmektedir.

Araştırmaya katılanların mesleki durumları yaklaşık olarak değerlendirildiğinde, %26'sının çiftçi, %10'u memur, %12'si esnaf ve muhtar ile %9'u diğer (emekli, öğrenci vb.) meslek gurubu içerisinde yer aldığı; bunun yanında %30'luk bir kesimin ise mesleğini belirtmediği görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda ise araştırma örneklemini içerisinde yer alan ve kendileriyle mülakat yapılan kişilere dair bilgiler yer almaktadır.

Tablo 3: Mülakat Yapılanların Demografik Özellikleri

Frekans	Kaymakam	Belediye Bşk.	Belediye Bşk. Yrd.	Ziraat Odası Bşk.	Muhtar ve Der. Bşk.
Kişi	5	4	4	5	5
%	22	17	17	22	22
Toplam	23				

Tablodan görüldüğü üzere ilçelerde; kaymakam, belediye başkanı, başkan yardımcısı, ziraat odası başkanı ve muhtarlar dernek başkanlarından oluşan toplamda 23 kişi ile mülakat yapıldığı anlaşılmaktadır. Bunların yaklaşık olarak %22'si Kaymakamlar, %34'ü Belediye Başkanı ve Başkan yardımcısı olarak kamu kurumu yöneticilerinden, %44'lük kesimi ise Ziraat Odası Başkanı ve muhtarlar, dernek başkanları olarak STK yöneticilerinden oluştuğu görülmektedir.

Tablo 4: İlçelerin Temel Sorunlarının Karşılaştırılması

	Eğitim		Sağlık		Alt-Üst yapı		Tarım-Ekonomi		Göç-İşsizlik		Asayiş-Güvenlik		Diğer Konular	
	Kişi	%	K	%	K	%	K	%	K	%	K	%	K	%
Arguvan	72	14	92	18	94	19	58	12	83	16	9	2	56	10
Doğanyol	53	10	88	17	94	19	67	13	91	18	17	4	55	10
Kuluncak	60	12	83	16	70	14	77	15	81	16	12	2	50	10
Pütürge	71	14	76	15	90	18	91	18	94	79	16	3	88	18
Yazihan	20	4	50	10	95	19	65	13	40	8	20	4	80	16
Toplam	276	55	389	78	443	89	358	72	389	78	74	15	329	66

Yukarıdaki tabloda ankete katılan vatandaşların ilçelerin sorunlarına ilişkin vermiş oldukları cevaplar rakamsal olarak ifade edilmiştir. Tablodan da görüldüğü üzere her ilçede 100 kişi ankete katılmış ve ilçe sorunlarına ilişkin verilen cevaplar aşağı yukarı birbirine yakın olmuştur. Aslında tabloda yer alan 7 başlığa verilen cevaplara bakıldığında, bu sorunlar tüm ilçelerin ortak sorunlarıymış gibi durmaktadır. Gerçekten tüm ilçelerde vatandaşlar aynı başlık altında bulunan sorunlara değinerek ilçelerinde bu tür sorunların olduğuna temas etmişlerdir. Bu durum yapılan mülakatlarda da benzer bir eğilim ortaya koymuştur. Ankete verilen yanıtlar ve mülakatlardan hareketle ortaya çıkan bulguları değerlendirmek gerekirse şu sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir.

Eğitim alanında bütün ilçelerde ankete katılanların yarıdan çoğu eğitimle ilgili sorunların olduğunu belirtirken sadece Yazihan ilçesinde %4'lük bir kesimin bu konuda sorunların olduğunu belirttiği görülmektedir. İlçelerin eğitim alanındaki sorunlarının genel itibariyle aynı olduğu 'İlçelerin sorunları' başlığı incelendiğinde anlaşılmaktadır. Sorunlar genel olarak branş öğretmeni eksikliği, ilçeye atanan öğretmenlerin kısa bir süre sonra başka yerlere tayinlerinin çıkması, okulların eski olması ve araç gereç eksikliği, taşınmalı eğitimin yapılması ve eğitim kalitesi düşüklüğü şeklinde kendini göstermektedir. Bunların yanında ilçedeki eğitim kurumlarının sayısının azlığı, üniversite veya yüksekokul olmamasının da sorunlar arasında yerini aldığı görülmektedir.

Sağlık açısından ilçelerde sorunların olduğunu ankete katılanların %78'inin belirttiği görülmektedir. Hastane teşkilatı bulunan ilçelerde sağlık alanında verilen cevapların diğer ilçelere nazaran daha az olduğu anlaşılmaktadır. Sağlık sorunları genel olarak, hastane teşkilatının olmaması veya mevcut binaların yetersizliği, personel ve araç-ekipman yetersizliği, uzman doktor olmaması veya eksikliği, doktor sayısının azlığı ile hastaların sürekli il merkezine sevk edilme işlemleri şeklinde kendisini göstermektedir.

Alt-üst yapı sorunlarının tüm ilçelerde ciddi boyutlarda olduğu ankete katılanların verdiği cevaplardan anlaşılmaktadır. Bu sorun ilçelere yapmış olduğumuz ziyaretlerde de bizzat görülmüştür. Tüm ilçelerde ankete katılanların yaklaşık %90'ının ilçelerindeki alt-üst yapıyla ilgili sorunlara değindikleri görülmektedir. Bu oran sadece ilçe bazında Kuluncak ilçesinde %70 civarında olmuştur. Verilen cevaplara bakıldığında ilçelerin tümünde yolların bozuk olduğu ve asfaltlanması gerektiği belirtilmiştir. Bunun yanında içme suyu eksikliği ile kanalizasyon eksikliği veya bunların tamamının olmaması da ortak sorunlar arasında görülmektedir. Ayrıca elektrik kesintilerinin sürekli yaşanması bu konudaki altyapı eksikliğinin de ciddi sorunlardan birisi olduğunu göstermektedir.

Tarım ve ekonomi ile ilgili problemler, tüm ilçelerde sorun teşkil eden diğer sorunlar arasındadır. Ankete katılanların en az yarısının bu konuya olumsuz cevap verdiği tablodan anlaşılmaktadır. Tüm ilçelerde sanayinin olmaması, orta ve büyük işletmelerinin çok az olması veya hiç olmaması, tarım alanlarının azlığı, tarımda sulama imkanlarının kısıtlılığı ve hayvancılığın yeterli seviyelerde olmaması ortak sorunlar olarak gözükmemektedir. İlçelerde vatandaşların tarım ve hayvancılığı geçimlik ekonomiye göre yürüttüğü görülmektedir. Halkın bunların dışında esnafılık faaliyeti ile iştigal ettiği ve daha çok ilçelerde belirli bir sokakta çok az sayıda işyeri vasıtasıyla bu faaliyetlerini yürüttükleri görülmektedir. Bu alandaki sıkıntıların ciddi oranlarda olması işsizlik ve göç sorununun da olmasına neden olmuştur. Tabloya bakıldığında göç ve işsizlik sorununun tüm ilçelerin ortak sorunu olduğu anlaşılmakta, ayrıca ilçelerin nüfus tabloları değerlendirildiğinde bu durum daha da anlaşılır olmaktadır.

Asayiş-güvenlik konusu tüm ilçelerde en az karşılaşılan sorun olduğu görülmektedir. Tüm ilçelerde ankete katılanlardan yaklaşık olarak %15'i ilçelerinde asayişle ilgili sorun olduğunu belirtmişlerdir. Bu sorunlar devriye faaliyetlerinin azlığı hususunda birleşmektedir. Ayrıca birkaç ilçede hayvan hırsızlığı şeklinde sorunların olduğu ve kaçak avcılıkla yeterince mücadele edilmediği şeklinde kendini göstermektedir.

Diğer sorunlar kısmı ilçelerde bulunan ciddi sorunlar arasında gözükmemektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere yaklaşık olarak %66'lık bir kesim bu konuda sıkıntılar olduğuna temas etmiştir. Bu başlığın tüm ilçeler açısından ortak sorunları şunlardır. Başı boş sokak hayvanlarının (köpek-kedi) çok fazla olması, ilçelerin diğer ilçeler ile il merkezine ulaşımı noktasında imkanların kısıtlı olması, ikamet etmek için ilçelerde konut sayısının hiç veya yetersiz olması ve sosyal imkanların sınırlı sayıda ya da hiç olmaması şeklinde kendini göstermektedir. Ankete katılanların yarısından çoğunun (%66) bu konularda ilçelerde sorunların olduğunu belirttikleri tablodan anlaşılmaktadır.

Ayrıca ilçe yöneticileri ve STK temsilcileri ile yapılan mülakatlar sonucu tespit edilen ilçe sorunlarıyla, anket çalışmasına yansıyan sorunların paralel oldukları görülmektedir. Ancak yöneticilerin sorunları öncelemede ilçedeki diğer kişilerden farklı yaklaşım sergilediği görülmektedir. Yöneticilerin tamamına yakını ilçelerdeki bu sorunların varlığını kabul etmekle beraber asıl sorunun ekonomi olduğu yönünde ortak fikir beyan etmişlerdir. Ekonominin ilçelerde yeteri seviyede olmayışının ve bununla ilgili sorunların çözülmemesinin diğer sorunları tetiklediği yönünde beyanları olmuştur.

Tüm bu sorunlara çözüm olarak ankete ve mülakata katılan katılımcılar özetle ilçenin genel sorunlarına çözüm olarak şu önerilerde bulundukları görülmektedir.

İlçelerin geneline bakıldığında ilçe halkının geçimlik ekonomiye bağlı olarak hayatlarını idame ettirdikleri görülmektedir. Bu anlayış ilçe şartları ve il ekonomisine bağlı olarak kısa ve orta vadede ülke ekonomisine artı değer katacak şekilde değişmelidir. Uzun dönemde ise dünya ekonomik şartlarına uyum sağlayacak şekilde entegre edilmelidir. İlçelerin ekonomik yapıları tarım ve hayvancılığa bağlı bir yapı sergilemektedir. İlçelerin özel şartları değerlendirildikten sonra tarım ve hayvancılık üzerine politikalar geliştirilmelidir. Tarım alanında ilçelerin genelinde kayısının ve kuru tarımın ön planda olduğu görülmektedir. Kayısının ilkel yöntemlerle üretildiği ve hasat zamanında ise dışarıdan iş gücü sağlanmak suretiyle hasat edildiği, aracı konumundaki alıcıların ise kuru veya

yaş kayısıyı çok ucuz fiyattan aldığı ve ilde sınırlı sayıdaki kayısı işleme tesislerine sattığı görülmektedir. Bu durum karşısında öncelikli yapılması gereken ilçeler bazında küçük kayısı işleme tesislerin kurulmasıdır. Bu sayede aracı konumundaki kurum veya kişiler yerine, doğrudan alıcı konumundaki tüketici ile temas sağlanmış olacaktır.

Kayısının yanında kuru tarım uygulamasına bağlı olarak bakliyat üretiminin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Kayısıda görülen aracı pozisyonundakiler bu sektör içinde geçerliliğini korumaktadır. Bu konuyla ilgili işleme tesislerinin kurulması gerekmektedir. Bunun yanında kuru tarım yılın bir sezonunda sadece bir ürün ekilmesine ve üretilmesine neden olmaktadır. İlçelerin sulama sorunu olduğu gerçeği sularının olmadığı anlamına gelmemelidir. İlçelerin yeraltı su seviyeleri ile akarsu kapasitesi yeterli düzeydedir. Bununla ilgili olarak sulama alt yapısının ilçelerde hızlı bir şekilde yapılması gerekmektedir. Su potansiyeline bağlı olarak sulama barajlarının, göletlerinin yapılması mevcut olan sulama barajları ile birlikte modern sulama tekniklerine uygun olarak sulu tarımın uygun olduğu topraklara suyun ulaştırılması sağlanmalıdır. Bu sayede mevcut üretim yapısına bağlılık alternatif ve daha ekonomik ürünlerle ikame edilmiş olacaktır. Yeni üretim yapısıyla beraber meyvecilik ve sebzecilik gelişerek üretimin artması sağlanacak ve sektör altyapısı gelişim gösterecektir.

İlçelerin bitki örtüsüne bakıldığında, florasının ve çiçekli bitkilerin arıcılık sektörü için çok uygun bir yapıda olduğu görülmektedir. İlçelerde ekonomik olarak arıcılık çok az sayıda kişi tarafından yapılırken modern üretim yöntemlerinden uzak bir şekilde faaliyetler yerine getirilmektedir. Ayrıca diğer sektörlerde olduğu gibi bu sektörde de işleme tesislerinin bulunmadığı gözlenmiştir. Arıcılık faaliyetinin ekonomik olarak yapılması açısından kamu sektörünün belirli teşviklerle de desteklenmesiyle beraber gerekli alt yapının oluşturulması da sağlanmalıdır.

Alternatif ürünlerin arasında baraj kenarında bulunan ilçelerden bazılarında balıkçılık faaliyetinin de yapıldığı görülmektedir. İlçelerde üretim boyutuyla kurulan küçük işletmelerle beraber vatandaşların kayıklarla geçimlik şekilde yürüttükleri sınırlı faaliyetle sektörün işlediği görülmektedir. Kurulan küçük işletmeler, vatandaşların balıkçılık faaliyetlerinde yakaladıkları balıklardan satın aldıklarını veya bizzat ürettikleri balıkları işletilmek suretiyle il merkezindeki balık işleme ve paketleme tesisine gönderdikleri görülmektedir. Özel sektörün bu alanla ilgili teşvik edilmesi, kamu sektörünün de gerekli desteklerle beraber üretim altyapısına yönelik işletme sayılarının artırılması vb. faaliyetlerde bulunulması gerekmektedir.

Hayvancılık konusunda küçükbaş ve büyükbaş hayvancılığın yaygın bir şekilde yürütüldüğü görülmektedir. Küçükbaş hayvancılığın belirli dönemlerde yaylalarda 5-6 ay kalmak suretiyle yapıldığı bilinmektedir. Büyükbaş hayvancılığın ise daha çok evlerin ahır kısımları ile çok az sayıda besiler vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Yem bitkileri noktasında sınırlı imkanların olması, yem fiyatlarının yüksek seviyelerde seyretmesi ve hammadde olanaklarına ulaşım maliyetlerinin fazla olması bu faaliyetlerin gelişmesinin önündeki engellerin başında gelmektedir. Bunun yanında yaylacılık faaliyetiyle uğraşan vatandaşların uzak yerlerde ve uzun süreliğine ilçelerden uzaklaşması ile mera alanlarının kısıtlı olması ve meraların ıslahının yapılmamış olması diğer sorunlar arasındadır. Bu sorunla mücadele amacıyla gerekli üretim kapasitesine ulaşıldığında ise canlı hayvan satışının yanında modern kesim merkezlerinin ilçelere kazandırılması ile kesimlik hayvan ekonomisinde ilçelerin kendi kendilerine yetmesi sağlanmalıdır. Ayrıca hayvancılık

konusunda alternatif ürünlere de yönelme gerçekleştirilmelidir. Kanatlı hayvan üretiminin modern yapılarla beraber geliştirilmesi gerekmektedir. Tüm bunların yanında hayvancılık sektörünün içinde bulunan alt ürünlere de önem verilmelidir. Süt ürünleri üretimi ile yumurta vb. ürünlerin ilçede işletilmesi ve bu ürünleri dış ekonomiye kazandıracak işletmelerin kurulması sağlanmalıdır.

Ayrıca dünyada organik ürünlerin tüketilmesine yönelik bir eğilim söz konusudur. İlçelerin özellikle kırsal mahallelerinde vatandaşların geçimlik ekonomi için ürettikleri her şeyin hem ilçede ikamet eden veya çalışan kişilere hem de dışa açılmasını sağlayacak yöresel ürünler pazarının veya marketlerinin ilçelerde kurulması sağlanmalıdır. Bu sayede kırsal mahallelerin de ekonomiye bağlanması sağlanmış olacaktır.

Bunların yanında ilçelerde sanayi anlamında dışa bağımlılığı azaltacak yatırımların yapılması gerekmektedir. İlçelerde sanayi sitelerinin kurulması ile beraber belirli iş kollarının ilçelerde canlandırılması sağlanmalıdır. Bunların arasında halkın gündelik ihtiyaçlarını karşıladığı ancak ilçede bulunmayan alanlara öncelik verilmelidir. Halıcılık ilçelerin tümünde geçmişten gelen birikimlere rağmen çok az seviyelerde gerçekleştirilmektedir. Konu ile ilgili ilçe halk eğitim merkezleri vasıtasıyla kurslar açılmakta ancak pazarlama olanakları çok sınırlı olduğundan gerekli verim elde edilememektedir. Dolayısıyla hem bayanların üretime katılımlarını sağlayacak hem de ilçe ekonomisine katkı sağlayacak olan halıcılık sanayisinin yerel ve merkezi idareler tarafından desteklenmesi gerekmektedir.

Yukarıda sayılan ekonomik anlamda çözüm önerilerini ilçelerin münhasır durumlarına göre arttırmak mümkündür. Çözüm önerileri hayata geçirildiğinde ilçeler, ekonomik olarak kendi kendine yeten hatta ülke ekonomisiyle bütünleşmiş bir yapıya dönüşeceklerdir. Bu sayede ilçede işsizlik ortadan kalkarak göç olgusunun dolayısıyla sorunun da önüne geçilmiş olacaktır. Bu durum göç alan büyükşehirlerin hantallığını ve göçün yaratmış olduğu birçok sorunun çözümünü sağlayacaktır. Aynı zamanda ilçelerdeki nüfus azlığından dolayı meydana gelen sorunlar ve aşağıda çözüm önerileri sunulacak olan birçok alan içinde, bu meselelerin de kendiliğinden çözümü sağlanmış olacaktır.

Eğitim ilçelerin önemli sorunları arasında yer almaktadır. Özellikle küçük ilçelerde yeterli okul , araç-gereç, öğretmen kadrosunun olmaması, sözleşmeli vekil öğretmenlerle yürütülen derler sorun kaynağı olarak görülmektedir. Bu nedenle daimi statülü kadrolu öğretmenlerle gerçekleştirilecek ve okulların bina, araç ve gereçlerinin günün koşullarına uygun şekilde modernizasyonunun sağlanması ve eksik olan öğretmen kadrolarının doldurulması sorunları azaltacak öneriler arasında gösterilmektedir.

Sağlık alanıyla ilgili olarak tüm ilçelerdeki sağlık binalarının günün koşullarına ve ihtiyaçlara uygun şekilde yenilenmesi gerekmektedir. Sorunlar arasında sürekli karşılaşılan hastaların il merkezindeki hastanelere sevk edilmesinin arkasında, ilçedeki sağlık binalarında yeterli teçhizatın olmadığı gerçeği yatmaktadır. Ayrıca yeterli veya liyakatli sağlık personelinin olmaması da sevklerin diğer nedenidir. Konuyla ilgili olarak yıllar itibariyle ilçelerde karşılaşılan ve ilçede çözüme kavuşturulabilecek olan sorunların istatistiki verileri çıkartılmalı ve buradan çıkacak sonuca göre de gerekli sağlık personelin atanması ve teçhizatın temini sağlanmalıdır.

Alt ve üst yapı ile ilgili sorunlarda köy ve mahalle sayılarının fazla olması bu nedenle ulaşım

ağlarının kilometre bazında çok olması, ilçe nüfusu dolayısıyla köy-mahalle nüfuslarının az olması, buna bağlı olarak mahalli idare bütçelerinin sınırlı olması vb. nedenler bu konudaki sorunların çözülmesini sınırlandırmakta, geciktirmekte veya yapılamamasına neden olmaktadır. Konuyla ilgili mahalli idareler ile diğer kamu kurumlarının genel olarak; patronaj (ahbap-çavuş) ilişkisi, siyasal popülizm ile nüfus durumuna bakarak hizmetleri yürüttükleri görülmektedir. Konuyla ilgili daha adil bir mekanizma kurularak kaynak artışıyla sorunların üstesinden gelinmesi bölgedeki sorunların en aza indirilmesinde önemli katkı sağlayacaktır.

SONUÇ

Türk idari yapısı üzerinde meydana gelen değişikliklere bağlı olarak ilçe idarelerinin de bu değişimden etkilendiği açıktır. 2003 yılında yönetimde yakalanan istikrar olgusu bu dönüşümün hızlanmasını sağlayan en önemli etkidir. Yerel idareler lehine gerçekleştirilen yasal düzenlemeler merkezi idarenin yükünü hafifletirken merkezin taşra teşkilatlarından olan ilçelerde yaşanan sorunların geri planda kaldığı görülmektedir. Özellikle belirli bir ölçek küçüklüğüne sahip olan ilçelerdeki sorunlara etkin çözümler üretilmemesi bu ilçelerin ciddi sorunlarla mücadele etmesine neden olmaktadır. İlçe ölçeğinde olan bu sorunlar, il sorunları haline nihayetinde ülke sorunu haline gelmesi kaçınılmazdır. İlçelerin temel sorunlarının tespit edilmeye çalışıldığı bu araştırmada Araştırmaya konu olan ilçelerin başta, eğitim, sağlık, altyapı, tarım, ekonomi, göç, işsizlik, asayiş ve güvenlik olmak üzere birçok sorunla karşı karşıya kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Aslında sorunların büyük bir kısmının ekonomik nedenlerden kaynaklandığı ve birbirini etkilediği de görülmektedir. Sorunların arasında ilçedeki işsizlik ve göç olgusunun öncelikli sorun olarak ortaya konduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar bu sorunlar diğer sorunlara bağlı olarak ortaya çıkan bir sonuç olarak gözükse de aslında tüm sorunları besleyen ana sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla işsizlik ve beraberinde göç sorunsalının çözümü diğer sorunlarında çözümüne doğrudan veya dolaylı da olsa katkı sağlayacaktır. Sosyolojik ve kültürel yaşam tarzının etkilerinin haricinde, bu problemlerin ortaya çıkmasının asıl nedeni; ekonomik yetersizlik ve geri kalmışlıktır. Bu yüzden öncelikli olarak ekonomi alanında geliştirilecek ve uygulanacak çözüm önerileri bu sorunların giderilmesinde en önemli kaynak olarak görülmelidir.

Bu kaynağın hayata geçirilmesinde başta ekonomik alanda görülen ve devamında birçok alana etki eden sorunlarla mücadele de ilçe idaresinin yönetsel paydaşlarına oldukça büyük görev düşmektedir. Paydaşların aktif katılımına yer veren bir yönetim anlayışı yanında ilçelerde birçok sektöründe aktif katılına olanak verecek şekilde sivil örgütlenmelere gidilmesi gerekmektedir. Böylece aynı amaca yönelen kişilerin başarı oranı sektörel bazda artacak, ürün kalitesi, pazarlama kapasitesi vb. alanlarda ilçelerde kalkınma sağlanmış olacaktır. Aynı zamanda devletin üzerindeki mali vb. yükümlülüklerde hafiflemiş olacaktır. Ancak şunu da söylemek gerekir ki uygulamada ilçelerde kayısı, sulama, hayvancılık vb. birliklerin kurulduğu fakat uzun ömürlü olmadıklarını ve kısa sürede faaliyetlerine son verdikleri görülmektedir. Bütçesel ve yönetsel sıkıntılar kapanmalarına neden olurken tüm bu etkenler yeni oluşumların önüne geçerek vatandaşların bu konudaki yönelimlerinin de azalmasına ve çekincelerine neden olmaktadır. Dolayısıyla bu konuda sektörel bazda teşviklerin artırılması ve altyapı güven verecek seviyeye getirilerek vatandaşların işleri devralması sağlanmalıdır. İlçenin tüm paydaşlarıyla beraber ortak hareket edilerek sorunlar en

aza indirilmeli çözüm için beraber hareket edilmesi ilçelerin karşı karşıya kaldığı sorunların çözümünde anahtar rol oynamaktadır.

KAYNAKÇA:

- Akpınar, H. İ. (1994). İlçe Yönetimi ve Kaymakamlıkların Etkinliğinin Arttırılması. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyıldız, F. (2012). Belediye Hizmetleri ve Vatandaş Memnuniyeti: Uşak Belediyesi Örneği. *Journal of Yasar University*. 26(7): 4415-4436.
- Alper, Y. (1987). Bursa Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı: Monografik Bir Çalışma. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*: 79-92.
- Aydın, A. H. (2015). Türk Kamu Yönetimi. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aydın, A. H. (1996). Polis Meslek Hukuku. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Buğra, A. (2008). Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çimen, A. (2012). Sayım Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlıda Nüfus Hizmetleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 14/3: 183-216.
- Eryılmaz, B. (2005). Kamu Yönetimi, Gözden Geçirilmiş Yeni Baskı. İstanbul: Yazarın
- Göner, F. (2010). Kalkınma Ekonomisi. Ankara: Elif Yayınevi.
- Görmez, K. (2000). Demokratikleşme Açısından Merkezi Yönetim-Yerel Yönetim İlişkileri. *Gazi Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*. Cilt 2, Sayı 1: 82.
- Gözübüyük, Ş. (2009). Yönetim Hukuku. Ankara: Turhan Kitapevi.
- Güler, B. A. (2009). Türkiye’nin Yönetimi. Ankara: İmge Yayın Evi.
- Günday, M. (1996). İdare Hukuku. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Günday, M. (2011). İdare Hukuku. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Güven, A. (2017). Kuramdan Uygulamaya Kamu Yönetiminin Dönüşümü. Ankara: Orion Kitapevi. <http://www.jandarma.gov.tr/>, Erişim tarihi: 22.04.2018.
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567> Erişim tarihi: 13.05.2018.
- Kara, M. ve Görün, M. (2008). Kırsal Kalkınmada İl Özel İdarelerinin, Köylere Hizmet Götürme Birliklerinin ve İlçe Yönetimlerinin Rolü ve Bazı Uygulamalar. *S.D.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. C.13, S.1: 411-433.
- Kaya Raporu (TODAİE) (1991). Kamu Yönetimi Araştırması, Genel Rapor (Kaya). Ankara: TODAİE.
- Kocabaş, M. (1997). Türkiye’de İlçe Yönetimi ve Kaymakamlık Mesleğinin Sosyal Geliştirilmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MEB. (2000). 2001 Yılı Başında Milli Eğitim. AÇEM ve 4. Akşam Sanat Okulu Matbaası.
- Metin, O. (2011). Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar. <http://calismatoplum.org/sayi28/metin.pdf>, (26.04.2018).
- Nohutçu, A. (2015). Kanunname, Cilt 2. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Öner, Ş. (2001). Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Demokrasi ve Katılım Algılamaları. *ÇYYD*, C.10, S.2.

- Özer, A. (1993). Genel İdarenin Taşra Kuruluşları ve Mülki İdare Amirleri. Türk İdare Dergisi. 401.
- Sencer, M. (1986). Türkiye'nin Yönetim Yapısı. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Soysal, M. (1986). Anayasa'nın Anlamı. Ankara: Gerçek Yayınevi.
- Talas, D. (2014). Sivil Toplum Kuruluşları Ve Türkiye Perspektifi. Türklük Bilimi Araştırmaları. 29.
- TODAİE. (2008). Kamu Yönetimi Sözlüğü. Ankara: TODAİE Yayını.
- Tosun, E. G. (2003). Sivil Toplum, Çağdaş Kamu Yönetimi. Ankara: Nobel yay.
- Yıldırım, A. (2010). Türkiye'de Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü. Yardım ve Dayanışma Dergisi. Yıl:1, Cilt:1, Sayı: 9-17.
- 04.01.2012 Tarihli ve 28163 Sayılı Sağlık Bakanlığı Taşra Teşkilatı İdari ve Hizmet Birimleri Kadro Standartları Yönetmeliği.
- 1 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi.
- 12.11.2012 tarih ve 6360 Sayılı 14 İlde Büyükşehir Belediyelerinin Kurulmasına Dair Kanun.
- 13.12.1983 tarih ve 178 Sayılı Maliye Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.
- 17.06.2014 Resmi Gazete Sayısı: 29033 Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği.
- 07.11.1982 Tarihli 1982 TC. Anayasası.
- 28.07.2018 tarih ve 30492 sayılı Valilik ve Kaymakamlık Birimleri Teşkilatı, Görev ve Çalışma Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik.
- 3.7.2005 tarih ve 5393 Sayılı Belediye Kanunu.
- 16.07.1986 gün ve 19166 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Mülki İdare Amirleri Atama Değerlendirme ve Yer değiştirme Yönetmeliği

SOSYALLEŞME BAĞLAMINDA OTİZMLİ BİREYLERİN SOSYAL ETKİLEŞİM DURUMLARI*

Prof. Dr. Y. Cemalettin ÇOPUROĞLU

Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ccopuroglu@firat.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman MENGİ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü,
abdurrahmanmengi@yyu.edu.tr

ÖZET

Durkheim'e göre, sosyalleşme sürecinde içten gelen, çok güçlü bir farklılaşma olayı söz konusudur. Bu itici güç aracılığıyla insan bireyselliğinden (mekanik tabiat çevresinden) çıkarak, sosyal bir varlık (iletişim halinde olan) durumuna geçmektedir. Böylece insanın doğuştan getirdiği yalnızlığına, yani bütünüyle kendine özgü oluşuna, ikinci bir öz olan sosyal varlık eklenmektedir. Dollard'a göre ise sosyalleşme kişinin gruba katılmasını sağlamakta ve kişinin kendi yaş ve cinsiyetine uygun olarak toplumun beklentilerini karşılamaktadır. Bauman sosyalleşmeyi, insan benliğinin gelişim süreci olarak kabul etmektedir. Benliğin oluşumunda ise sosyalleşen birey ile ötekiler arasındaki iletişim ve etkileşim süreci öne çıkmaktadır. Bu süreçte sosyalleşen bireyin dünyasına bir kısım ötekiler, başka bazı ötekilerden daha etkili bir biçimde girmektedirler. Ancak otizmde sosyalleşme, insanın sosyalleşme süreçlerine katılımının ve sosyal uyumunun güçlüğüdür. İnsan, sosyalleştirme süreçleri sonucunda toplumun bir üyesi haline gelir. Sosyalleşme bireyin toplumsal var olmasının temel aracıdır. İnsan sosyalleşme sürecinde mensubu bulunduğu toplumun sosyal ve kültürel aktarımları çerçevesinde kendisini konumlandırır ve anlamlandırır. Otizmlili bireylerin temel sorunları da bu bağlamda ortaya çıkmaktadır. Otizmlili bireyler, otizm spektrum bozukluğundan etkilenme derecesine bağlı olarak, sosyal etkileşim sorunuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu araştırmanın temel amacı sosyolojinin temel kavramlarından biri olan sosyalleşme bağlamında otizmlili bireylerin sosyal etkileşim durumlarını incelemektir. Araştırma, otizmlili çocuğu olan toplam 42 katılımcıyla görüşmelere dayalı nitel bir araştırma mahiyeti taşımaktadır. Katılımcılardan elde edilen veriler betimsel analize tabi tutulmuştur. Araştırmada, otizmlili bireylerin toplumsal normlara uymaktan güçlük çektikleri, sosyal çevresiyle iletişimde ve sosyal uyumda zorlandıkları, diğer bireylerle göz teması kuramadıkları, çevresindeki insanlarla arkadaşlık ilişkisini geliştiremedikleri ve sosyalleşmeyi engelleyen bir dizi sosyal etkileşime aykırı anomi durumlara ilişkin bulgular elde edilmiştir. Bu bulgulardan hareketle otizmlili bireylerin sosyalleşme süreçlerine katılmada güçlük yaşadıkları, sosyal uyumda zorlandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyalleşme ve Otizm, Sosyal Uyum, Anomi

Giriş

Sosyalleşme kavramını, “sosyal bilimler literatürüne sokan ilk sosyolog Durkheim'dır. Ona göre, sosyalleşme sürecinde içten gelen, çok güçlü bir farklılaşma olayı söz konusudur. Bu itici güç aracılığıyla insan bireyselliğinden (mekanik tabiat çevresinden) çıkarak, sosyal bir varlık (iletişim

halinde olan) durumuna geçmektedir. Böylece insanın doğuştan getirdiği yalnızlığına, yani bütünüyle kendine özgü oluşuna, ikinci bir öz olan sosyal varlık eklenmektedir. Durkheim bu durumu, sosyalleşme olarak tanımlamaktadır” (Akyüz, 1991:210). Dollard’a göre sosyalleşme kişinin gruba katılmasını sağlamakta ve kişinin kendi yaş ve cinsiyetine uygun olarak toplumun beklentilerini karşılamaktadır (Dönmezer, 1984:141). Erkal’e göre ise sosyalleşme, “bir sosyal olgu olarak bireyin doğuştan itibaren toplum üyeliğini kazanmasında geçirdiği safhaların tümüne verilen addır” (Erkal, 1983:61).

Birey, doğduğunda sosyalleşmeye yatkın bir birey ve sosyalleşme için gerekli potansiyellere sahip olduğu için doğumundan itibaren toplumun doğal bir üyesidir (Berger ve Luckmann, 2008:190). Bu dönemden itibaren birey kendisini bir ailenin, bir dilin, bir kültürün ve bir toplumun içinde bulmaktadır. Giderek bireylerin tüm yaşamı, çevresinde meydana gelen olaylara uyum sağlama şeklinde geçmektedir. Bireylerin çevresine uyum sağlaması, belli becerilerin kazanması ve sosyalleşmesiyle mümkündür. Durkheim’e göre, sosyalleşme doğuştan kazanılan bir beceri değildir. Birey bu beceriyi, doğumundan itibaren gerek taklit yoluyla gerekse eğitim ve öğretim süreçlerine katılarak kazanır. Bu nedenle sosyalleşme, insanın içinde yaşadığı sosyal sistemin aktif bir üyesi olmasına yardımcı olan sürece denilmektedir (Dönmezer, 1984:141).

Sosyalleşme “birçok karmaşık faktörün etkilediği bir oluşumdur. Bireyin sosyalleşmesinden, bir anlamda yaşadığı kültürü ve dolaylı olarak bu kültürle bağlantılı diğer kültürleri öğrenmesi kastedilmektedir” (İlhan, 2008:316). Sosyalleşme, “bireyin, yavaş yavaş içerisinde doğduğu kültür için geçerli olan becerileri edinerek kendi bilincinde olan, bilgili bir kişi haline gelmesi sürecidir” (Giddens, 2000:25). Bireyler bu sürece daha çok öğrenme şeklinde katılırlar. Yani sosyalleşme ile öğrenme arasında paralellik vardır. (Batmaz ve İsen, 2002:22). Dolayısıyla öğrenme bireyde ne kadar çok olursa bireyin sosyalleşmesi o kadar hızlı, ne kadar az olursa bireyin sosyalleşmesi de o kadar yavaş olur (Pehlevan, 2010:24). Bireyin zamanında sosyalleşmesi onun sosyal uyum becerisinin güçlü olduğunu gösterir. (Türkkahraman, 2006:66).

İnsan gelişimi, biyolojik ve sosyo-psikolojik boyutları olan çok yönlü ve karmaşık bir süreçtir. Kağıtçıbaşı’nın da belirttiği gibi, “insan gelişimi, biyolojik olgunlaşma ve sosyalleşme süreçleri ile devam etmektedir” (Kağıtçıbaşı, 2000:47). Bir yandan çevresiyle ilişkiye giren, diğer yandan biyolojik olarak gelişen insan organizması, karşılıklı ilişkilerle gelişmektedir (Berger ve Luckmann, 2008:73). Bu süreç, “toplumsal kuralları öğrenmesi, değer ve inançları benimsemesi ile gerçekleşmektedir” (Aziz, 1982:1). Böylece insan sosyalleşmeyle biyolojik bir varlık olmaktan çıkıp toplumun bir üyesi haline gelmektedir. İnsanın çevresindekilerle etkileşimi olan ve insanda “sosyal davranış örüntülerinin kabulü ile sonuçlanan sosyalleşme” (Fichter, 2002:25), “bir toplumdaki insanların gerek toplumun norm ve değerlerini içselleştirerek, gerekse toplumsal rollerini (işçi,

arkadaş, yurttaş vb. olarak) yerine getirmeyi öğrenerek, toplum üyeleri haline gelmeleri sürecidir” (Marshall, 1999:760). Dolayısıyla sosyalleşme, toplumsal tutumların, değerlerin, alışkanlıkların, örnek davranışların ve bilgi birikiminin bireylere aktarılması süreci olarak görülmektedir (Colman, 2003:687). Parsons, sosyalleşme ile toplumun devamlılığı ve sürekliliği arasında bir ilişki kurulduğuna dikkat çekmiştir. Parsons’a göre, sosyalleşmeyle hem toplum korunmuş olmakta hem de insanın topluma uyumu sağlanmış olmaktadır. (Parsons, 2005:143). Dolayısıyla bir toplumda, sosyalleşme sürecine yeni dâhil olan bireylerin yetiştirilmesi, toplumun değerlerini, normlarını, inançlarını içselleştirmeleri, bireylerin toplumdaki yerlerini ve rollerini öğrenmeleri, sosyalleştirme açısından en temel ve en önemli toplumsal göreve işaret etmektedir.

Zygmunt Bauman’a göre birey, toplumsal baskıları içselleştirme (toplumsal ve bireysel etkileşimlerin süreçteki etkinliği) yoluyla bir grup içinde yaşamaya ve davranmaya uygun hale getirilip eylem için özgür ve sorumlu olma becerisini kazandığı oranda sosyalleşmektedir (Bauman, 1998:40-1). Bauman sosyalleşmeyi, insan benliğinin gelişim süreci olarak kabul etmektedir. Benliğin oluşumunda ise sosyalleşen birey ile ötekiler arasındaki iletişim ve etkileşim süreci öne çıkmaktadır. Bu süreçte sosyalleşen bireyin dünyasına bir kısım ötekiler, başka bazı ötekilerden daha etkili bir biçimde girmektedirler (Bauman, 1998: 40-1). Zijderveld’e göre bireyin, amaca yönelik davranması ve kimlik kazanması için çevresindeki toplum ve kültürü içselleştirmesi gerektirmektedir (Zijderveld, 2007:156). Böylece sosyalleşmeyi zorunlu bir süreç olarak görmektedir. Berger’e göre, toplum bizim sadece davranışlarımız bağlamında ne yapacağımızı değil aynı zamanda sosyal varlıklar olarak ne olduğumuzu da belirlemektedir (Berger, 1977:110-1).

Sosyalleşmeyi üç aşamalı bir süreç olarak kabul edenler de vardır. Birinci aşama, bireyin aile içindeki yaşamına ilişkin süreçtir. İnsan, “dünyaya geldiğinde ilk önce anne ve babası ile iletişim kurmaktadır. Dolayısıyla insanın ilk sosyalleşmesinde özellikle anne ve babası (önemli ötekiler) en önemli rol modelleri olarak öne çıkmaktadırlar” (Coser, ve diğ., 1983:108). İkinci aşama, okuldaki eğitim-öğretim sürecidir. Yalnızca aile içinde değil, çocuğun okuldaki eğitim-öğretim sürecinde yetişkinler ya da yaşlılarıyla kurduğu ilişkiler ve oynadığı oyunlar ile de bu roller sürekli olarak yeniden üretilmektedir. Başka bir deyişle, “kadın ve erkeklerin davranışları arasındaki farklar, kadın ve erkek kimliklerinin ya da dişilik ve erilliğin toplumsal olarak öğrenilmesiyle ortaya çıkmaktadır” (Giddens, 2000:98). Üçüncü aşama ise, yetişkin sosyalleşmesi diye adlandırılan süreçtir (Abercrombie, ve diğ., 2000:329). Dolayısıyla bu üç aşama aynı zamanda insanın tüm yaşamını da kapsayan bir sürecin ifadesidir. Sosyalleştirme süreci genel olarak iki kısma ayrılmaktadır: Birincil/asli ve ikincil/tali sosyalleşme şeklindedir. Birincil sosyalleşme olarak adlandırılan süreç, insan gelişiminin hızla yaşandığı döneme, yani insanın çocukluk döneminde başından geçen ve onu toplumun bir üyesi haline getiren ilk sosyalleşme dönemidir. İkincil ya da tali sosyalleşme olarak

adlandırılan süreç ise, hayatın daha sonraki bölümünde meydana gelen sürekli benlik dönüşümlerine işaret etmektedir (Bauman, 1998:44). Sosyalleşme süreçlerinden birincisi asli, ikincisi ise tali sosyalleşme olarak görülmektedir. Birincil sosyalleşme bir yetişme ve gelişme sosyalleşmesi olarak tanımlanmakta, ikincil sosyalleşme ise bir yetişkinlik sosyalleşmesi olarak tanımlanmaktadır (Berger ve Luckmann, 2008:191).

Bireyi önceleyen öznel yaklaşıma göre sosyalleşme, bireyin çevresindekilerle etkileşimi sırasında bireyde cereyan eden bir öğrenme sürecidir (Fichter, 2002:26). Sosyalleşme, aynı zamanda bir kültürlenmedir. İnsanın kültür sahibi bir birey haline gelmesidir. Kültür ise bir toplumda kabul edilmiş davranış biçimlerini belirlemektedir (Haralambos ve Heald, 1985:3). Bu anlamda sosyalleşme, insanın doğumuyla başlayan gelişim sürecinde anne-baba, arkadaşlar, okul gibi sosyalleşme araçları vasıtasıyla bireyin sosyal rollerini kazanması süreci olarak kabul edilmiştir (Rapley ve Hansen, 2006:591).

Sosyalleştirme araçları, aile, arkadaş grupları, okul ve kitle iletişim araçları olarak sınıflandırılmıştır. Giddens’a göre, sosyalleştirme araçları, sosyalleştirme sürecinin önemli grupları ya da toplumsal bağlamlarıdır. İnsanlar bazı sosyalleştirme araçlarının sürece değişik şekillerde etki etmesi yoluyla sosyalleşmektedir. Sosyalleşme sürecinde aile, en önemli sosyalleştirme aracıdır (Giddens, 2006:166). Sosyalleştirme araçları bireyin sosyalleşme sürecine olumlu yönde katkıda bulunabileceği gibi olumsuz yönde de katkıda bulunabilir. Özellikle kitle iletişim araçlarının hem olumlu hem de olumsuz yönde bireyin sosyalleştirme sürecini etkileyebilecek bir sosyalleştirme aracı olarak kabul edildiği savunulmuştur (Manstead ve Hewstone, 1995:112).

Sosyalleştirme araçları çoğu zaman süreç boyunca otoriter bir yapıda etkide bulunmaktadır. Nitekim her insan sosyalleşme sürecinde çocuk olarak anne-babasına, öğrenci olarak öğretmenlerine, işçi-memur olarak yöneticilerine, vatandaş olarak yasa ve yönetmeliklere itaat etme yönünde eğitilmektedir (Bilgin, 2008:82). Dolayısıyla toplum ve kültür, kurulu düzenleri ile insanlar üzerinde iktidar üretirler. Bu anlamda sosyalleşme, edilgen-pasif bireyi yapılandıran tek yönlü bir etki olarak kavramlaştırılmıştır (Kağıtçıbaşı, 2000:65). Hâlbuki sosyalleşmenin en erken dönemlerinde bile bireyin tamamen edilgen-pasif ve her şeyinin ebeveynlerce ya da diğer önemli-anlamli ötekiler tarafından belirlendiğini iddia etmek çok da rasyonel bir açıklama değildir. Çünkü küçük bir bebek bile kendisine gelen etkilere tepki verebilmekte, hatta bazen benimsetilmek istenen etkiyi benimsememe noktasında direnebilmektedir. Her ne kadar oyunun kurallarını yetişkinler koysa da çocuk, sosyalleşme sürecinin pasif bir alıcısı konumuna indirgenemez (Berger ve Luckmann, 2008:197). Bu yüzden, “sosyalleşme, çocuğun karşı karşıya geldiği etkileri edilgin bir biçimde özümlediği bir çeşit kültürel programlama değildir. Yeni doğmuş bir bebeğin bile, kendisinin bakımından sorumlu olanların davranışını etkileyecek gereksinimleri ya da istekleri vardır. Çocuk en

başından etkin bir varlıktır” (Giddens, 2000: 25). Her insan, özgün bir birey olması bağlamında biriciktir. Dolayısıyla “bireyler bazı yönlerden birbirine benzer özellikler kazanırken, başka yönlerden de tümüyle farklı niteliklere bürünürler” (Batmaz ve İsen, 2002:22). Bu yüzden sosyalleşmeyi en yoğun yaşadıkları aile ortamında bile çocuklar diğer aile fertlerinden farklılaşabilmektedirler. İnsanların ait oldukları gruplarda, kültürlerde, toplumlarda farklılaşmaları sosyalleştirmenin bir tür “standart imalat” süreci olarak kabul edilemeyeceğini göstermektedir. Durkheim, insanın bir taraftan toplumsal ve kültürel olarak koşullandığına; diğer taraftan da yaratıcı ve özgün olduğuna dikkat çekmiştir (Zijderveld, 2007:157).

İnsanın dil gelişimi, sosyalleşme sürecinin en önemli unsurlarından birisini oluşturmaktadır. Çünkü bireyin diğer insanlarla anlamlı bir iletişim kurması dil ile mümkündür. İnsan dili öğrenerek iletişime dâhil olmakta ve içine doğduğu toplumun sosyal gerçekliğini anlamlandırmaktadır. Sosyal dünyamız dil ile anlaşılır ve anlam doğrudan dile bağlıdır (Elias, 1991:3). İnsan, dil ile iletişim kurmayı öğrenerek toplumda yaşamayı, dolayısıyla ait olduğu toplumun anlam dünyasına dâhil olmayı da öğrenmektedir. Dil, hem sosyalleşmenin en önemli içeriğini hem de en önemli aracını teşkil etmektedir (Berger ve Luckmann, 2008:196). Dil gelişimi ile toplumsal ilişkileri anlaşılma ve bu şekilde toplumun normlarının, inançlarının, değerlerinin ve kültürünün bilincine ulaşılması kolaylaşmaktadır. Çünkü dil, başlangıçtan beri insana özgü bir araçtır. Dilin insana özgü oluşu onun insanda bir organ olarak bulunması değil, insanın sahip olduğu dilin daha işlevsel kullanılmasıyla ve sosyal kuralların dil sayesinde belirlenmesiyledir (Akarsu, 1998:21).

İnsan, ait olduğu kültürün içerisinde ilk sosyalleşme dönemlerinde toplumunun dilini öğrenerek sosyal ve kültürel süreçlere dil ile dâhil olmaktadır (Mardin, 1992:101). Sosyalleşme, kültür, dil ve semboller temelinde kurulan iletişim ve etkileşim örüntülerine bağlı olduğundan sosyalleşme süreci, insanların hayatı ve dünyayı algılamaları için gerekli olan “anlam” kodlarını edinmelerini de sağlamaktadır. Sosyal psikoloji alanının önemli teorilerinden olan sembolik etkileşimcilik anlayışına göre, “toplum, hayata anlam ve önem kazandıran, insani etkileşimin temelini oluşturan bir semboller dünyasıdır” (Slattery, 2007:336-7). Toplum, insanlar arasında kurulan toplumsal ilişkilere, bu ilişkiler de doğrudan dil’e bağlı olduğu için Elias’ın da belirttiği gibi, “bilinen her dil, kullanıcılarına semboller yoluyla iletişim kurmayı sağlar ve semboller yoluyla iletişim, toplumdan topluma değiştiği gibi tamamen insana özgü bir durumdur” (Elias, 1991:2-3). Dolayısıyla sosyalleşme, yapı ve form bakımından sembolik bir etkileşimdir. Rol alma, ilgi ve ihtiyaç bakımından da birey ile sosyal çevre arasında bir iletişim, bir etkileşim olayıdır (Akyüz, 1991:212). George Herbert Mead, sembolik etkileşim teorisi ile sosyalleşme bağlamında dile ve semboller yoluyla bireyler arasında kurulan diyalogun önemine dikkat çekmiştir (Suğur, 2012:47). Mead’e göre, insanlar sadece anlam aktarma yeteneğine değil, başkalarının sözleri ve eylemlerini yorumlama

yeteneğine de sahiptir. İnsanlar nasıl davranması gerektiğini sosyalleşme ve rol oyunuyla öğrenirler. Çocuklar gelişirken, hayatı öğretimle, taklitle ve özel bir oyunda anne, baba, doktorluk ve hemşirelik (önemli ötekiler) rolleri aracılığıyla öğrenirler. Onlar büyüyüp zihinleri olgunlaştıkça, bu toplumsal rehberlik içselleştirilir ve diğerlerine tepki verme ve onları yönlendirme aracı olarak kullanılır (Slattery, 2007:334-5). Mead’ın teorisinde benlik, üç temel üzerine inşa edilir. Buna göre, kişinin bizatihi kendisi (I), başkalarına dönük yüzü (me) ve genelleştirilen ötekiler, benliğin ve dolayısıyla da kimliğin inşa edilmesinde rol oynar. Kimlik, toplumda yaşayan ötekilerin tutumlarının öğrenilmesi ile kazanılır ve ötekilerden kazanılanların yine kişi tarafından özgün bir şekilde sunumu olarak görülebilir (Stevenson, 2006:277). Benlik, önceden var olan bir deneyim birikimi olarak değil, bir öz yaratım sürecinin etkinliği olarak düşünülmelidir. Benliği sabit ve katı bir töz olarak değil de, başkalarıyla etkileşim içindeyken var olan, çok yüzlü ve kendi içinde çatışan bir potansiyel enerji alanı olarak düşünmek gerekir (Fay, 2001:63). Mead’e göre benlik kişinin içinde yaşadığı toplumun toplumsal alışkanlıklarını içselleştirmesi anlamında genelleştirilmiş değerlerdir (Polama, 1993:223).

Her bireyin yaşam dünyası içinde kendine ait olan bir zaman akışı vardır ve bu toplumun zamanı ile de kesişir. Bireyler birbirlerinin yaşam alanlarına, yaşanan toplumsallık içinde dâhil olur ve zaman zaman kendi yaşam alanlarını bir ortaklık içinde paylaşırlar (Ritzer, 1992:371-414). Sosyal yaşamın düzenini ve bunu sağlayan anlamlara karşı bir tehdit oluşturması bağlamında otizm, bireyin yaşamını altüst edici bir niteliğe sahiptir. Bireyin şimdi, burada ve gelecek olanı kontrol etme ve örgütlenme yeteneğini tahrip ettiği varsayıldığından otizm, sosyal yaşam için bir risk doğurmaktadır. Fenomenolojik anlamda otizm, “bireyin topluma üyeliğini sağlayan temel öğelerden olan kontrol ve kendi kendine yeterliliğini zedelediğinden, bireyin manevi bütünlüğünü parçalamakta veya yok etmekte ve sosyal yaşamı için derin bir ‘yarılma’ (sürekliliği kırma anlamında) oluşturmaktadır (Gerhard, 1989:189). Otizmin özellikle yaşamın ilk üç yılında beklenmedik bir anda ve tıbbi imkanları aşan bir sorun olarak ortaya çıkması, birey ile ailesinin yaşamlarını planlama ve kontrol altında tutmaya ilişkin eylemlerini de olumsuz etkilemektedir. Otizm sosyal yaşam için, sıradan eylemleri oluşturan öz bakım, iletişim, sosyal ve günlük yaşam becerilerini bile önemli derecede sınırlandıran bir sosyal olgudur. Otizm, sosyal etkileşim bağlamında düşünüldüğünden (Ingstad ve Whyte 1995:4) otizmlili bireyin yapmış olduğu veya yapacağı her türlü eylem bireyin kendisine yönelik tepkilere dönüşmektedir.

Otizmlili bireyler diğer bireylerin tersine ‘üreten’ değil, ‘tüketen’ bir kapasiteye sahiptir. Dolayısıyla Bauman her iki kapasite arasında sosyolojik olarak önemli bir fark görmektedir. İlki üretme kapasitesi ile değerlendirilirken, diğeri ise içinde bedensel ve yaşamsal arzuların, hazların, deneyimlerin ve duyumların olduğu tüketme kapasitesi ile değerlendirilmektedir (Bauman, 2001:156–157). Otizmlili birey; sosyal çevreyle etkileşim içerisine girdiğinde onun davranışları

kimliği olmaya başlar. Otizminin nasıl davrandığı, nasıl gözüktüğü, ne söylediği, nasıl etkileşime geçtiği vs. otizmlili bireyin kimliğini oluşturmaktadır. Dolayısıyla otizmin etki alanında kalan otizmlili bireyin, bireysel ve toplumsal atmosferi otizmin doğasına uygun şekillenmektedir. Yani otizmi deneyimleyen bireyin kişilik gelişimi ve sosyal yaşamı otizmin doğasına uygun olarak etkilenir. Otizmin tanınması, kabullenmesi, tedavisi, bağımsız yaşamın geliştirilmesi, sosyal yaşama katılımın sağlanması gibi çok çeşitli süreçlerden geçilerek bu sosyal atmosferin etkisi güçlü bir şekilde hissedilmektedir. Böylece otizm bireyin sağlığını, bağımsız yaşamını olduğu kadar sosyal yaşamını da etkilemekte, bireysel yaşamı kadar sosyal rollerini ve sosyal ilişkilerini de tahrip etmektedir. Çünkü otizm, bireyi, aileyi ve çevreyi etkilemesi yönüyle hem bireysel hem de sosyal yaşama etkileri olan sosyal bir durumu ifade etmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın temel amacı sosyolojinin temel kavramlarından biri olan sosyalleşme bağlamında otizmlili bireylerin sosyal etkileşim durumlarının ne olduğunu incelemektir. Bu amaç doğrultusunda katılımcılara, otizmlili bireylerin sosyalleşme durumlarına ilişkin aşağıdaki soru ile araştırma verilerine ulaşılmaya çalışılmıştır.

1- Otizmlili çocuğunuzun sosyal etkileşimi ve sosyal uyumu nasıldır?

Yöntem

Bu çalışmada nitel veri toplama tekniklerinden yararlanılmıştır. Çalışmada, gözlem ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırma grubu/Katılımcı belirlenirken saha araştırması için ulaşılabilirliği mümkün olan ve araştırma için gerekli veriyi sağlayacak yeterli bilgi donamına sahip katılımcılar belirlenmiştir. Bu kapsam içinden ve kapsamın özelliklerini yansıtacak olan ve otizmlili bireylerin aileleri tarafında Türkiye'nin 7 bölgesi ve 14 farklı ilinde kurulmuş olan toplam 2 vakıf ve 15 dernek yöneticisi ile üyeleri araştırma grubu/katılımcı olarak belirlenmiştir. Araştırmanın çalışma grubu için amaçlı örneklem grubu seçilmiştir. Araştırma grubu/katılımcı seçiminde üç kritere dikkat edilmiştir. Birincisi, örneklem kapsamındaki vakıf ve derneklerden yönetim kurulunda yer alan bir başkan ve yönetim kurulunda bulunan en az bir üye ile görüşülmesine; ikincisi, yaşça büyük (en az 10 yaş) otizmlili çocuğu olan üyelerin tercih edilmesine; üçüncüsü ise özellikle yaşça büyük (en az 10 yaş) otizmlili kız çocuğu olanlar ile görüşmelerin yapılmasına önemle dikkat edilmiştir. Bu seçimde özellikle ailelerin otizmlili çocukları olduktan sonra belli bir toplumsal tecrübe edinmiş olacakları sürenin yaşanması göz önüne alınmıştır. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	Cinsiyet		
Yaş	Kadın	Erkek	Toplam
26-35	1	-	1
36-45	8	2	10
46-55	12	11	23
56- +	6	2	8
Eğitim			
Lisans Üstü	2	3	5
Lisans	10	9	19
Lise/Ortaokul	4+7	2+1	6+8
İlkokul	4	-	4
Medeni Durum			
Evli	25	15	40
Bekar/ Boşanmış	1	-	1
Dul	1	-	1
Meslek			
Ev hanımı	13	-	13
Öğretmen	1	1	2
Akademisyen	-	3	3
Hemşire	1	-	1
Esnaf/Serbest	-	3	3
Çiftçi	-	1	1
Emekli	7	3	10
Memur	-	3	3
Doktor	-	1	1
Özel Sektör çalışanı	2	1	3
STK Yöneticisi	2	-	2
Aylık Gelir			
500-1000	-	-	-
1001-2000	3	-	3
2001-3000	6	7	11
3001-4000	3	3	6
4001-5000	4	3	7
5001-+	6	2	8

Tablo 1’de görüldüğü gibi farklı yaş, eğitim, meslek ve gelir gruplarına mensup katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların ikisi hariç geri kalan kırkı evli durumdadır. Katılımcıların yaş ortalamasının elli civarında olması, ailelerin büyük kısmının çok uzun yıllardan beri otizmle birlikte yaşadığını göstermektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada nitel veri toplama araçları kullanılmıştır. Çalışma betimleyici bir araştırma niteliğini taşımaktadır. Saha araştırmasında 33 oturumda toplam 42 katılımcıyla görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler, Ağustos 2012’de başlanmış ve Mart 2013’te son bulmuştur. Katılımcılarla yapılan görüşme ve otizmlili bireylere yönelik yapılan gözlemlerin yanı sıra görüşmelerde tutulan çeşitli notlardan hareketle saha verileri toplanmıştır. Zira araştırmanın kuramsal çerçevesi için ilgili literatürden de veriler elde edilmiştir. Keza araştırmada demografik bilgi formundaki temel sorular dışında, araştırma için hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan katılımcıların otizmlili bireylerin yabancılaşma durumunu açıklayıcı 1 adet soru ile verilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırma sürecinde görüşmelerin bir kısmı kayıt cihazı diğer bir kısmı ise katılımcıların doldurmuş oldukları görüşme formu aracılığıyla kayıt altına alınarak veriler elde edilmiştir. Ayrıca araştırmacının otizimli bireylere yönelik önemli bulguya yol açacak gözlemleri de kayıt altına almıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada nitel analiz tekniklerinden betimleyici ve içerik analiz teknikleri kullanılmıştır. Katılımcılardan elde edilen veriler transkript edildikten sonra kodlama, ayıklama, kategorileştirme ve alt kategori şeklinde tasnif edilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan yarı-yapılandırılmış görüşme formunda yer alan soru bir kategori olarak kabul edilmiştir. Araştırma sorularına tepki olarak verilen cevaplar kodlanmış, ayıklama yoluyla sınıflandırılarak 6 alt kategoride veriler sunulmuştur. Analizde ulaşılan kodlar ve alt kategoriler her bir katılımcı için ayrı ayrı gözden geçirilmiş ve veriler arasında karşılaştırma yapılmıştır. Ayrıca, araştırma verileri, iki ayrı uzman tarafından bağımsız olarak kodlanmış, ayıklanmış ve alt-kategorilere ayrılmıştır. Böylece uzman görüşleri alındıktan sonra araştırmacı ile uzman görüşleri karşılaştırılmıştır. Üçüncü bir uzman görüşü ile de analiz verilerin bir biriyle tutarlı olduğu desteklenmiştir.

Bulgular

Otizimli bireylerin günlük yaşadığı önemli bir alan da sosyal etkileşimdir. Otizimli bireyler genelde kendi hallerinde ve kendilerine ait iç dünyalarında yaşamlarını sürdürmeyi tercih etmektedirler. Bunların bu durumda belli oranda çıkmasını sağlamak ya çevredekilerin yardımıyla ya da iyi bir eğitim süreciyle mümkün olmaktadır. Yine otizimli bireylerin çevresindekilerle veya akranlarıyla etkileşimi de yine belli desteklerle mümkün olmaktadır. Bu bireyler daha çok temel ihtiyaçlar üzerinde ve sınırlı alanlarda sosyal etkileşimi sürdürmektedirler. Yani sosyal etkileşim becerisine sahip bireyler gibi karışık ilişki biçimlerin ve etkileşim ağının geniş olduğu daha nitelikli bir sosyal etkileşimleri olmamaktadır. Yani otizimli bireyler her zaman ve mekânda sadece otizm olgusuna uygun rollerde hareket etmektedirler. Toplumsal yaşamda birden fazla role bürünememektedirler. Bu konuda katılımcılara yöneltilen “Otizimli çocuğunuzun sosyal etkileşimi veya sosyal uyumu nasıldır?” sorusuna katılımcılardan gelen veriler aşağıda altı alt kategori de verilmiştir.

- 1- **Sosyal görünüyor, aslında sosyal değildir:** “Bu zor bir cevabı olan bir soru. Hem evet, hem hayır. Doruk mutlaka sosyal ortamda bulunmayı sever. Gezmeye, birileriyle birlikte olmaya falan ama o ortamda da kendi içinde yaşayabilir. Yani biz aramızda konuşurken bir bakarız o kendi içine kapanmış, kendi o aklından geçen şeyleri tekrar eder sözel ya da davranışlarıyla. Aramızda olmasına rağmen yokmuş gibi olabiliyor. Bu nedenle sorunun cevabı nedir bilemiyorum. Doğrusu sosyalleşme bir iletişimdir. Evet, sorarsan cevap veriyor; ama o asla sormuyor mesela. Dolayısıyla yarım diyebiliriz bunun cevabını (K13-Ergin).” “Dışarıdan baktığınız zaman çok sosyal bir insandır. Gelir burada sizlerle toka eder. İki üç satır konuşur falan sonra sıkılır kalkar. İki tur atar, Kaan gelsene bizimle otursana oturur, gene sıkılır kalkar. Çok arkadaşı vardır. Biz bir sosyal kulübe üyeyiz. Orda herkesin kankasıdır, konuşur. Ama hani insanın 1-2 tane can dostu

vardır sırlarını açıklayacağı, her şeyini paylaşabileceği böyle bir yakın arkadaşlığı yoktur (K23-Çiğdem).”

- 2- **Sosyal ortamda zamanı zamanına uymamaktadır:** “A: Değişik ortamlarda tabi ilk etapta bir yabancılik hissediyor bulunduğu çevrede. E: Bazen uyum sağlıyor bazen uyum sağlayamıyor. (K14-Ayşe ve K15-Ergün).” “Tam kazanmış değil yani zamanı zamanına uymuyor bazen oluyor çok güzel uyum sağlayabiliyor. Bazen oluyor hiç uyum sağlayamıyor yani bazen diyorsun ki tamamen iyileşti hiç bi şeyi kalmadı derken bi de bakıyorsun ki tamamen uyumsuz bir çocuk olabiliyor yani o anki etkileşimine bağlı bi şey (K42-Göksemin).”
- 3- **Eğitimle sosyalleştirilmesine rağmen hâlâ tuhaf davranmaktadır:** “Sosyalleşme de tamamen öğretildi. Yani buraya girdiğinde merhaba der. İşte konuşur. Size sorular sorar. Fakat hiçbir zaman otizmlili bireylerin sosyalleşmesi bizler gibi olmuyor. Çok daha iyi seviyede olan çocuklarda da görülüyor. Sosyalleşmede bir sıkıntıları var ama ne yapabiliriz. Dediğim gibi işte nasılsın iyi misin gibi. Ha o konuşmaları yapar. Soru sorulduğunda cevap verir. Size bakar. Bi kâffeye gittiğinde oturur. Bi sipariş verebilir. Sonra yemeğini alabilir. Marketten alışveriş yapabilir. Hani bunların hepsini yapar. Ama hâlâ tuhaftır, tuhaftır yani o hareketleri yaparken de tuhaftır. Ee bakın, bakınca uzaktan ne kadar eğitirseniz eğitin 10 dakika içinde herkes anlar (K38-Aylin).”
- 4- **Otorite olarak gördükleri ile iyi, ailesiyle sıfırdır:** “Sosyal olarak daha iyi. Ama bizle değil. Hani işte rehabilitasyonlara giderken. Ben onların her gün dışarıdan parasını ödeyerek. İşte sabahdan akşama kadar haftadan beş gün gönderdim. Dolayısıyla diğer insanlara göre biraz daha bir şeyler aldım. Eğitimciler hakikaten onun üstüne eğildiler. Oda işte onları otorite kabul etti. Onunla hiçbir sosyal problemi olmadı. Yani bizim haricimizdeki insanlarla, okul diye öğretmen diye baktığı insanlarla bir problem yok. Sosyal yaşantısı iyi ama bizle sıfır (K34-Hale).”
- 5- **Sosyal ortamlara tek başına girememektedir:** “Yani hayatında biz olmadığımız zaman, ebeveynleri olmadığı zaman sıkıntı. Yani biz onu sosyal ortamlara sokuyoruz bir şekilde çevreye sokmaya çalışıyoruz. Hani istemedikleri bir durum değil bu. İstiyorlar ortamlara yani çocukların arasında bulunmayı istiyor. Ama bunu bir türlü beceremiyor. Biz ona katkı sunmaya çalışıyoruz. Hayatında biz olmasak sıkıntı (K17-Gülsim).”
- 6- **Kendisinden büyüklerle etkileşime geçmektedir:** “A: Sosyal bir çocuk. Frekansı tuttuğu insanları sever. Onlara bağlanır, arar, birlikte zaman geçirmekten hoşlanır. Önceleri kendi yaş grubunu sevmiyordu şimdi de aynı şekilde ama kendinden büyük yaştakilerle daha çok iletişimi seviyor. İşte mesela kendi arkadaşlarıyla değil de ablasının arkadaşlarıyla zaman geçirmeyi ve birlikte olmayı seviyor (K14-Ayşe ve K15-Ergün).” şeklinde sıralanmıştır.

Bu alt kategoriler incelendiğinde otizmlili bireylerin sosyal etkileşim konusunda önemli derecede yetersiz oldukları görülmektedir. Yani sosyal ortamlara tek başlarına giremedikleri gibi zaman zaman sosyal görünseler bile çoğu zaman sosyal olmadıkları ortaya çıkmaktadır. K38'in belirttiği gibi, sosyalleştirme araçlarından aile ve eğitimdeki tüm çabalara rağmen "hâlâ tuhaftır." Yine K38'in belirttiği gibi "ne kadar eğitirseniz eğitin uzaktan bakınca 10 dakika içinde herkes anlar." Dolayısıyla otizmlili bireylerin en temel üç sorundan biri de sosyalleşme, sosyal uyum veya sosyal etkileşim sorunu olarak tespit edilmiştir.

Sonuç

Araştırmada, otizmlili bireylerin toplumsal normlara uymaktan güçlük çektikleri, sosyal çevresiyle iletişimde ve sosyal uyumda zorlandıkları, diğer bireylerle göz teması kuramadıkları, çevresindeki insanlarla arkadaşlık ilişkisini geliştiremedikleri ve sosyalleşmeyi engelleyen bir dizi sosyal etkileşime aykırı anomi durumlara ilişkin bulgular elde edilmiştir. Bu bulgulardan hareketle otizmlili bireylerin sosyalleşme süreçlerine katılmada güçlük yaşadıkları, sosyal uyumda zorlandıkları gibi belli sonuçlara ulaşılmıştır.

Sosyalleşemeyen, dolayısıyla toplum içerisinde yaşaması için gerekli bilgi donanımına sahip olmayan, normları ve değerleri içselleştirememiş birisinin toplumdaki diğer insanlar gibi normal bir insan olarak kabul görülemeyeceği açıktır. Böylece sosyalleşme, insanın diğer bütün varlıklardan farklı olarak doğal, verili bir düzende yaşamadığını, aksine toplumsal ilişkiler yoluyla dışındaki toplumsallığı ürettiğini ve bu yolla ancak insan olabildiğini açıklayan ve tanımlayan bir süreçtir. Toplumsal yaşama katılmayan çoğu birey gibi otizmlili birey de aslında farkında olmadan kendisini sosyal normlara bağlı bir birey olarak görmüyor. Hatta sosyal çevreyle olan tüm ilişkisini kesmek suretiyle, toplum düzenini garanti eden kuralların hepsini reddetmektedir. Böylece kendisini kısıtlamayı da reddetmektedir. Toplumsal normlara uymaktan güçlük çeken otizmlili birey dil-iletişim ve sosyal uyum sınırlılıklarından kurtulamamakta ve sosyalizasyonu gerçekleştirmemektedir. (Tufan, 2006:164-165). Dolayısıyla sosyal uyum güçlüğü, otizmlili bireylerin temel sorunlarının başında gelmektedir. Ayrıca göz teması kurmama, çevresine ve insanlara ilgi duymama, seslere tepkisiz kalma, duygusal yakınlaşmadan ve fiziksel temastan kaçınma, oyun oynamama ve sosyal kurallara uymama gibi özellikler, otizmlili bireylerin sosyal yetersizliğin ve sosyalleşmemenin birer göstergesidir (Özbey, 2005:49).

Otizmlili bireylerin konuşma ve iletişim becerilerindeki yetersizlik onların toplum içinde bazı sosyal etkinliklere katılmalarını engellemektedir. Bu alanlardaki zorluklar yetersiz sosyalleşmeye yol açmakta ve yaşlılarla ilişki içinde öğrenme şansını azaltmaktadır. Otizmlili bireyler tamamen kendilerine ait bir dünyada yaşıyor gibi görünmekte ve çevrelerinde olup bitenlere karşı çok

kayıtsız kalmaktadırlar. Hatta akranlarıyla bile oynayamamaları ve oyun alanlarını paylaşamamaları sosyalleşmelerini hayli geciktirmektedir. Oysaki oyun alanı yalnızca bireylerin eğlendikleri bir yer değil, bireyin paylaşma, sıra bekleme ya da diğer bireylerle birlikte oynama gibi becerilerinin de desteklendiği bir ortamdır. Ancak yüksek işlevli (yüksek zihinsel potansiyele sahip) otizmlili bireyler bile oyun ile ilgili sınırlı becerilere sahiptirler. Dolayısıyla, Otizmlili bireyler oyun oynarken veya sosyal ilişkiler esnasında kendilerini ifade etmekle ilgili yetersizlik yaşamaları onların sosyal yaşama katılmalarını zorlaştırmaktadır. Ayrıca arkadaşlık, bir insanın yaşamındaki en içten, samimi ve önemli ilişki biçimidir. Otizmlili bireyler için de arkadaşlık kurmak önemlidir; ancak bu, onlar için bir mücadeleye dönüşmektedir. Zaman zaman hem otizmlili bireyler hem de diğer bireyler karşılıklı etkileşime geçmek istemektedirler. Fakat bunlar birbirlerine nasıl davranacaklarını bilmedikleri için ve bir diğerinin tepkisinin ne olacağını kestiremedikleri için çoğu zaman bu etkileşime geçme isteği doğru bir ilişkinin kurulmasına dönüşmemektedir. Dolayısıyla sosyalleşme açısından yetersizliği olan otizmlili bireyler yaşamları boyunca kişiler arası ilişkilerde, duygusal davranışsal alanlarda, okul yaşamlarında çeşitli problemlerle karşılaşmaktalar.

Otizmlililerin en büyük sorunu davranış değişikliğine ve sosyalleşmeye karşı dirençli olmalarıdır. Bu direnç bir anda kırılmaz. Ancak fark edildiği andan itibaren doğru yöntemlerle ve gerekli destekle uzun bir süreçte bu direnç yok edilebilir veya azaltılabilir. Dolayısıyla otizmlili bireyler için normal sosyalleştirme sürecinden ziyade özel bir sosyalleştirme sürecinin erken yaşlarda, uzmanlar eşliğinde ve uygun ortamlarda yapılması çok önemlidir. Ayrıca otizmlili birey yaşamının büyük bölümünü ailesiyle ve ailesinin desteğini alarak sürdürmektedir. Ailesi onun için en güvenli ortamdır. Eğer aile çocuğuna zamanında tanıyı koydurup, olması gereken desteği, eğitimi, güveni verirse otizmlili birey daha çabuk sosyalleşme sürecinde ilerlemiş olur. Otizmlili bireylerin temel becerileri zamanında kazanması sosyalleşmeleri için de çok önemlidir. Çünkü otizmlili bireyler için birlikte yemek yeme, yedirmek, uyumak ve uyutmak, banyo yapmak, berbere gitmek, doktora gitmek, birlikte alışveriş yapmak gibi durumlar onların sosyalleşmesinde önemli birer süreçtir. Bu süreçte de aile ve eğitim gibi sosyalleştirme aracı olan kurumlara büyük görevler düşmektedir.

Kaynakça

- Abercrombie N., Hill S., and Turner Bryan S, (2000). The Penguin Dictionary of Sociology, 4. Edition, London: Penguin Press.
- Akarsu B., (1998). Dil-Kültür Bağlantısı, 3. Baskı, İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yay.
- Akyüz, H., (1991). Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay.
- Batmaz. V., ve İsen, G., (2002). Ben ve Toplum: Sosyal Psikoloji, 2. Baskı, İstanbul: Om Yay.

- Bauman, Z., (1998). Sosyolojik Düşünmek, (Çev. Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Bauman, Z., (2001). Parçalanmış Hayat, İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Berger, P., (1977). Invitation to Sociology, 13th Edition, London: Penguin Press.
- Berger, P. and Luckman, T., (2008). Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi, (Çev. Vefa Saygın Öğütle), İstanbul: Paradigma Yay.
- Bilgin, N., (2008). Sosyal Psikoloji, İzmir: Ege Üniversitesi Yay.
- Dönmezer, S., (1984). Sosyolojiye Giriş İstanbul: Savaş Yay.
- Elias, N., (1991). The Symbol Theory, 2nd Edition, London: Sage Publications.
- Erkal, M., (1983). Sosyoloji (Toplumbilimi), İstanbul: Der Yayınları.
- Erkal, M., (2006). Sosyoloji (Toplumbilimi), İstanbul: Der Yayınları.
- Fichter, J., (2002). Sosyoloji Nedir, (Çev. Nilgün Çelebi), Ankara: Anı Yayınları.
- Gerhard, U., (1989). The Phenomenological Paradigm: Illness as Intersubjective Constructed Reality” (içinde), Ideas About Illness An Intellectual and Political History of Medical Sociology, N.Y.U. Press.
- Giddens, A., (2000). Sosyoloji, (Çev. Hüseyin Özel v.d.), Ankara: Ayraç Yay.
-(2006). Sociology, 5th Edition, Cambridge: Polity Press.
- Colman, A. M., (2003). Oxford Dictionary of Psychology, New York: Oxford University Press.
- Coser, L. A., Rhea, B., et al., (1983). Introduction to Sociology, Harcourt Brace Jovanovich, Inc., New York, p108-9.
- Fay, B., (2001). Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi, (Çev. İsmail Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Haralambos, M., and Heald R., (1985). Sociology: Themes and Perspectives, 2. Baskı, Suffolk: University Tutorial Press.
- Ingstad, B, and Whyte, R. S, (1995). Disability and Culture, California: University of California Press.
- Johnson, C. P, and Myers, S. M, (2007). Council on Children with Disabilities “Identification and evaluation of children with autism spectrum disorders”. Pediatrics 120 (5), p1183–215.
- Kağıtçıbaşı, Ç., (2000). Kültürel Psikoloji, 3. Baskı, İstanbul: Evrim Yay.
- Manstead, A. S. R., and Hewstone, M., (1995). The Blackwell Encyclopedia of Social Psychology, Malden: Blackwell Publishing, p.112.
- Mardin, Ş., (1992). İdeoloji, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marshall, G., (1999). Sosyoloji Sözlüğü, (Çev., Osman Akınhay-Derya Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat Yay.

- Slattery, M., (2007). Sosyolojide Temel Fikirler, (Çev., Ü. Tatlıcan, G. Demiriz), İstanbul: Sentez Yay.
- Stevenson, N., (2006). “Identity”, The Cambridge Dictionary of Sociology, (Ed. Bryan S. Turner), New York: Cambridge University Press, p277-278.
- Parsons, T., (2005). The Social System, 2nd Edition, Routledge, London.
- Parsons, T., (1959). The Social System, 3’rd Edition, Glencoe, Illinois, The Free Press.
- Poloma, M. M., (1993). Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Ankara: Gündoğdu Yayınları.
- Rapley, M. and Hansen, S., (2006), “Socialization”, The Cambridge Dictionary of Sociology, (Ed. Bryan S. Turner), New York: Cambridge University Press, p 591-592.
- Ritzer, G., (1992). “Phenomenological Sociology and Ethnomethodology” (içinde), Sociological Theory, The Mac Graw Hill, p371–414.
- Suğur, S., (2012). Sosyolojiye Giriş’in (içinden Sosyolojide Temel Yaklaşımlar), (Editör: N. Suğur), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Tufan, İ., (2006). Otistik Çocuk Dahi mi, Engelli mi?, İstanbul: İletişim Yay.
- Türkkahraman, M., (2006). Toplum ve Temel Toplumsal Kurumlar, Ankara: Alp Yay.
- Zijdeveld, A. C., (2007). Sahnelik Toplum: Sosyolojinin Yeniden Tanımlanması, (Çev., Kadir Canatan), İstanbul: Pınar Yay.

**AKŞEMSETTİN İŞİTME ENGELLİLER OKULU BASKETBOL VE ATLETİZM
TAKIMINDA YER ALAN ÖĞRENCİLERİN ÖZ GÜVENLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ (NİTEL ÇALIŞMA)**

Mehmet ILKIM

İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

İrfan ATA

İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Malatya Akşemsettin İşitme Engelliler okulu Basketbol ve Atletizm takımında yer alan öğrencilerin öz güvenlerinin değerlendirilmesidir. Araştırma kapsamında işitme engelliler okulu Basketbol (11 erkek öğrenci) ve Atletizm (9 erkek- 6 kız) takımında yer alan 26 öğrencinin tamamına ulaşıldı. Araştırma kapsamında öğrencilerin kendilerine , okul idarecilerine ve beden eğitimi öğretmenine öğrenci sporcuların öz güvenleriyle ilgili yüz yüze sorular soruldu. Öğrencilere; okul takımlarında yer almak nasıl bir duygu, ailenizden bağımsız il dışına çıkınca mutlu oluyor musunuz, başarı kazanınca aileniz ve arkadaşlarınızın tepkileri nasıl oldu. Beden eğitimi öğretmenine; öğrencilerde okul takımlarında yer aldıktan sonra ne tür değişimler yaşandı, Okul idarecilerine; öğrencilerin okul içerisindeki davranışları ve arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde ne tür değişiklikler yaşandı soruları soruldu. Görüşme sonucunda öğrencilerin, beden eğitimi öğretmenin ve okul idarecilerinin vermiş oldukları cevaplar kendi aralarında değerlendirildi ve istatistiksel olarak analiz edildi. Atletizm ve basketbol takımlarında yer alan öğrenciler okulumuzu temsil etmek bir ayrıcalık, bu sayede il dışından farklı arkadaşlıklarımız oldu, ailemizden bağımsız il dışına çıkabilmek bizi çok mutlu etti. Kendimize olan güvenimiz arttığı gibi kendimizi önemli hissettik. Ayrıca okul takımlarında yer almayan diğer arkadaşlarımız bizi kahraman gibi görüyorlar. Beden eğitimi öğretmeni; öğrencilerin okul takımlarında yer alması öğrencilerin öz güvenlerini arttırdı. Bağımsız karar verme özelliklerini geliştirdi. İletişim becerilerini arttırdı. Ayrıca çevresini tanıma, karşısındaki arkadaşına saygı duyma özellikleri gelişti. Okul idarecileri; Sosyal aktivitelere katılan öğrencilerin kendilerine olan güveninin daha çok arttığını ve kendilerini daha değerli hissettiklerini belirttiler. Okul takımlarında yer alan öğrenciler okulun diğer öğrencilerin de ilgisini çekmektedir. Öğrenciler katıldıkları spor faaliyetleriyle okulumuzun tanıtımına katkı sağlamaktadırlar. Bunun farkında oldukları için kendilerini değerli görmekte-dirler.

Sonuç olarak Akşemsettin İşitme Engelliler okulu Basketbol ve Atletizm takımlarında yer alan öğrencilerin öz güvenlerinin arttığı görülmektedir. Bu özgüvenin oluşmasında beden eğitimi dersinin, beden eğitimi öğretmenin ve okul idaresinin önemli katkısı olduğunu söyleyebiliriz.

Anahtar kelimeler: İşitme engelli, okul takımı, öz güven,

Giriş

Bireylerde özgüven doğumla gelişmeye başlar, erken yaşlarda da kesinlik kazanır ve 9-10 yaşına kadar gelişmeye devam eder. Özgüven; hayat devam ettikçe gelişmeye devam eden bir olgudur. bireyler ergenlikle beraber özgüvenlerini değerlendirmeye ve şekillendirmeye başlar. Çocukluğun ilk yıllarında ailenin çocuğa verdiği mesajlar doğrultusunda gelişen özgüven, çocuğun okula

başlamasıyla ailenin yanı sıra öğretmen ve arkadaşları gibi diğer kaynaklardan beslenir (Özbey, 2004). Özgüven “bireyin kendisini değerli hissetmesi yargısıdır” (Bandura, 1997: 11). Özgüven genel bir kişilik özelliğidir, geçici bir tutum ya da bireysel durumlara özel bir tutum değildir (Pervin & John, 2001: 184). Özgüven oluşturmada harcanan çaba aile, çevre ve toplum zinciri ile kurgulandığında gerçek amacına ulaşacaktır. Çocuğun oynayarak, eğlenceli bir düzen içerisinde öz benliğinin aynası olan özgüveni kazanması, sağlanmalıdır. Engelli bireyler bazı durumlarda arka planda kalmayı tercih ederler, bir konu hakkında bildiklerini söylemekte çekinirler, içe kapanık bir durum sergilerler. Özgüven duygusunun gelişebilmesi için çocuğun kendini öncelikle güvenli bir ortamda hissetmesi gerekmektedir. Çocuk oyun oynarken düşme, yaralanma korkusu duymamalı ya da ebeveyninin yaralanma endişesiyle hareketlerini sürekli kısıtlayan sözleriyle karşı karşıya kalmamalıdır. İşitme engelli bireyler çoğu zaman ailelerinden destek alamaz yalnızlık duygusu yaşarlar.

Öz güvenin oluşmasında Özellikle annenin çocuğun yaşamındaki yeri büyüktür. Çocuğun bakımını ve kendini güven ortamında hissetmesini önemli ölçüde o, sağlar. Çocuğun ilgi ve sevgi görmesi kadar bunun sürekli olması da önemlidir. Bu yüzden çocuğa bakan kişinin sık sık değişmesi çocuğu tedirgin eder ve güven duygusunu sarsar. Annenin çocuğun hayatından çıkması ise büyük olumsuzlukları beraberinde getirir (Haddou 2000). Kişilik ile sportif eylemler arasındaki ilişkiyi ele alan bir araştırmada genç performans sporcuları ile sporcu olmayanları karşılaştırdığında spor yapanların yapmayanlara göre daha canlı, daha çalışkan, ilişki kurmaya sürekli hazır sebatlı, zor koşullarda ortama uymalarının daha iyi olduğunu belirlemiştir (Tiryaki 2000). Spor yapanların yapmayanlara göre daha bağımsız, objektif ve daha az endişeli olmak gibi farklı kişilik özelliklerine sahip olduğu kabul edilmektedir. Sporla ilgilenen kişilerin aynı zamanda daha fazla sorunla karşı karşıya kaldığı da bir gerçektir. (Pehlivan ve Konukman 2004). İşitme engelli bireylerin fiziksel aktiviteler yolu ile özgüvenlerine kavuşmaları önemli görülüp araştırma yapılması uygun görülmüştür.

Yöntem ve Metot

Araştırma kapsamında Akşemsettin İşitme Engelliler Okulu Basketbol (11 erkek öğrenci) ve Atletizm (9 erkek- 6 kız) takımında yer alan 26 öğrencinin tamamına ulaşıldı. Araştırma kapsamında öğrencilerin kendilerine , okul idarecilerine ve beden eğitimi öğretmenine öğrenci sporcuların öz güvenleriyle ilgili yüz yüze sorular soruldu. Öğrencilere; okul takımlarında yer almak nasıl bir duygu, ailenizden bağımsız il dışına çıkınca mutlu oluyor musunuz, başarı kazanınca aileniz ve arkadaşlarınızın tepkileri nasıl oldu. Beden eğitimi öğretmenine; öğrencilerde okul takımlarında yer aldıktan sonra ne tür değişimler yaşandı, Okul idarecilerine; öğrencilerin okul içerisindeki davranışları ve arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde ne tür değişiklikler yaşandı soruları soruldu. Görüşme sonucunda öğrencilerin, beden eğitimi öğretmenin ve okul idarecilerinin vermiş oldukları cevaplar kendi aralarında değerlendirildi ve NVIVO istatistik programında analiz edildi. Ayrıca araştırmacı tarafından öğrencilerin okul içi tutum ve davranışları gözlem yolu ile tespit edildi. Öğrenci, beden eğitimi öğretmeni ve okul idarecileriyle okul ortamında görüşmeler yapıldı

Bulgular

Tablo 1: Okul takımlarında yer alan öğrencilerin dağılımı

	Kız	Erkek	Toplam
Basketbol Takımı		11	11
Atletizm Takımı	6	9	15
Toplam	6	20	26

Tablo 1’de okul takımlarında yer alan öğrencilerin dağılımı görülmektedir. Buna göre Akşemsettin İşitme Engelliler okulu basketbol takımında 11 işitme engelli erkek öğrenci bulunmaktadır. Atletizm takımında 6 işitme engelli kız öğrenci bulunurken, 9 işitme engelli erkek öğrenci bulunmaktadır. Toplam 15 işitme engelli öğrenci. Toplam 26 işitme engelli öğrenci okulun atletizm ve basketbol takımını teşkil etmektedir. Ayrıca okulun 1 beden eğitimi öğretmeni, 1 müdür, 2 müdür yardımcısı olmak üzere 3 idarecisi bulunmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Araştırma kapsamında öğrencilerin kendilerine , okul idarecilerine ve beden eğitimi öğretmenine öğrenci sporcuların öz güvenleriyle ilgili yüz yüze sorular soruldu. Öğrencilere; okul takımlarında yer almak nasıl bir duygu, ailenizden bağımsız il dışına çıkınca mutlu oluyor musunuz, başarı kazanınca aileniz ve arkadaşlarınızın tepkileri nasıl oldu, beden eğitimi öğretmenine; öğrencilerde okul takımlarında yer aldıktan sonra ne tür değişimler yaşandı, Okul idarecilerine; öğrencilerin okul içerisindeki davranışları ve arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde ne tür değişiklikler yaşandı soruları soruldu. Görüşme sonucunda öğrencilerin, beden eğitimi öğretmenin ve okul idarecilerinin vermiş oldukları cevaplar kendi aralarında değerlendirildi ve istatistiksel olarak analiz edildi. Atletizm ve basketbol takımlarında yer alan öğrenciler okulumuzu temsil etmek bir ayrıcalık, bu sayede il dışından farklı arkadaşlıklarımız oldu, ailemizden bağımsız il dışına çıkabilmek bizi çok mutlu etti. Kendimize olan güvenimiz arttığı gibi kendimizi önemli hissettik. Ayrıca okul takımlarında yer almayan diğer arkadaşlarımız bizi kahraman gibi görüyorlar. Beden eğitimi öğretmeni; öğrencilerin okul takımlarında yer alması öğrencilerin öz güvenlerini arttırdı. Bağımsız karar verme özelliklerini geliştirdi. İletişim becerilerini arttırdı. Ayrıca çevresini tanıma, karşısındaki arkadaşına saygı duyma özellikleri gelişti. Okul idarecileri; Sosyal aktivitelere katılan öğrencilerin kendilerine olan güveninin daha çok arttığını ve kendilerini daha değerli hissettiklerini belirttiler. Okul takımlarında yer alan öğrenciler okulun diğer öğrencilerin de ilgisini çekmektedir. Öğrenciler katıldıkları spor faaliyetleriyle okulumuzun tanıtımına katkı sağlamaktadırlar. Bunun farkında oldukları için kendilerini değerli görmektedirler. Stainback 1983 de ileri derecede zihinsel engelli bireylerin gelişim özelliklerini araştırmak amacıyla yaptığı çalışmada fiziksel aktiviteyle birlikte öz bakım becerilerinin kazanılması, sosyal davranışların olgunlaşması , motor yeteneklerdeki gelişmenin davranış bozukluklarının azaltılmasında, öz güvenin oluşmasında ve öğrenme yeteneklerinin artırılmasında olumlu etkisinin olduğu sonucuna varmıştır.

Çamlıgüney 2001’de Down sendromlu çocukların gelişiminde yüzme sporu ile beden eğitimi uygulamalarının karşılaştırılması adlı araştırmasında yüzme sporuna katılan down sendromlu bireylerin fiziksel performanslarında, sosyalleşmelerinde ve öz güvenlerinde önemli bir gelişme olduğunu gözlemlemiştir. Riggen ve Ulrich 1993’de zihinsel engelli bireylerin spora katılımın etkilerini incelediği çalışmasında; bireylerin öz-algılarında, öz güvenlerinde ve fiziksel yeteneklerinde spor sayesinde anlamlı artışların olduğunu belirtmiştir.

Hemayattalab ve Movahedi 2010’da zihinsel engelli ergenlerdeki spor becerilerini öğrenme üzerine zihinsel ve fiziksel uygulamaların farklı varyasyonlara etkilerini incelediği çalışmalarında; tüm antrenman çeşitlerinin bireylerin öz güvenlerini artırdığı sonucuna varmıştır. Yapmış olduğumuz araştırmanın sonuçları da yukarıdaki araştırmaların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Avcıoğlu 2012’de yapmış olduğu çalışmasında; yetersizliği olan çocukların fiziksel aktiviteler sonucunda kendini tanıma becerisi kazandıklarını, uygulama sona erdikten sonra da bu özelliklerini haftalarca okulda kullanabildiklerini ve devam ettiklerini, okuldaki akranlarıyla serbest oyun etkinliklerinde daha rahat hareket ettiklerini belirtmiştir.

Karacan ve arkadaşları 2003’teki çalışmalarında; eğitilebilir zihinsel engelli bireylerin düzenli olarak katıldıkları aktiviteler sonucunda beceri düzeylerinde anlamlı düzeyde gelişmeler olduğu sonucuna

varmışlardır. İlhan 2008'deki çalışmasında; uygulanan özel beden eğitimi programının zihinsel engelli çocukların kendilerine olan güvenlerinde olumlu etki sağladığını ve bu etkinin, özellikle başkalarıyla etkileşim, grup faaliyetlerine katılma ve paylaşımcılık alanlarında anlamlı bir gelişime neden olduğunu belirtmiştir. Gerek yapılan araştırmalar gerekse yapmış olduğumuz çalışmanın sonuçlarına baktığımızda Bu tür sportif etkinliklere katılımın engelli bireylerin beceri ve öz bakım düzeylerinde anlamlı bir şekilde gelişmeler sağladığı gözlemlenmiştir. Bu tür etkinliklere katılım, engelli bireylerin birbirlerini model alarak gelişimlerine önemli katkı sağlayarak öz güvenlerini kazanmalarına, sosyalleşmelerine ve kendi akranları ile diğer engelli bireylerle olan ilişkilerinin olumlu yönde gelişmesinde etkili olabileceği söylenebilir.

Sonuç olarak Akşemsettin İştme Engelliler okulu Basketbol ve Atletizm takımlarında yer alan öğrencilerin öz güvenlerinin arttığı görülmektedir. Bu özgüvenin oluşmasında beden eğitimi dersinin, beden eğitimi öğretmenin ve okul idaresinin önemli katkısı olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynaklar

- Avcıoğlu, H. (2012). Zihinsel yetersizliği olan çocuklara sosyal beceri kazandırmada işbirliğine dayalı öğrenme ve drama yöntemlerinin etkililiği. *Eğitim ve Bilim*, 37(163).
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy, the exercise of control*, New York: W.H. Freeman and Company
- Çamlıgüney, A. F. (2001). Down Sendromlu çocukların gelişiminde yüzme sporu ile beden eğitimi uygulamalarının karşılaştırılması.
- Haddou M. Hayır Demeyi Bilmek. (Çev. Selen M). İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2000.
- Hemayattalab, R., & Movahedi, A. (2010). Effects of different variations of mental and physical practice on sport skill learning in adolescents with mental retardation. *Research in developmental disabilities*, 31(1), 81-86.
- İlhan, L. (2008). Eğitilebilir zihinsel engelli çocuklarda beden eğitimi ve sporun sosyalleşme düzeylerine etkisi. *Kastamonu eğitim dergisi*, 16(1), 315-324.
- Özbey, Ç. (2004). *Çocuk Sorunlarına Yapıcı Çözümler*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Pehlivan Z, Konukman F. Beden eğitimi öğretmenleri ile diğer branş öğretmenlerinin problem çözme becerisi açısından karşılaştırılması, *Ankara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2004;2.
- Pervin, L. A., John, O.P. (2001). *Personality, theory and research*, (Eighth Edition), USA: John Wiley & Sons, Inc
- Riggen, K., & Ulrich, D. (1993). The effects of sport participation on individuals with mental retardation. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 10(1), 42-51.
- Stainback, R. D., & Rogers, R. W. (1983). Identifying effective components of alcohol abuse prevention programs: Effects of fear appeals, message style, and source expertise. *International Journal of the Addictions*, 18(3), 393-405.
- Tiryaki Ş. *Spor Psikolojisi*, Ankara, Eylül Kitap ve Yayınevi, 2000

PETER L. BERGER'İN İLAHİ ADALET (TEODİSE) SORUNUNA YAKLAŞIMI

M. Zeki DUMAN

Doç.Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

ÖZET

İlahi adalet (teodise) konusu, felsefe ve teolojinin en kadim soru(n)larından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Varoluşsal bir problem olarak insanın genelde evreni, yaşamı ve dünyayı anlama çabasıyla, özelde de günlük yaşamda karşılaşılan kötülüklerin müsebbibi olarak Tanrının görülmesiyle doğrudan ilişkilendirilen bu sorun, gerek Batı felsefe tarihinde gerekse İslam felsefesi içinde önemini korumaya devam etmektedir. Kötülük olgusu, insanın ontolojik kaygılarının bir yansıması olduğu kadar yaşamı kuşatan olayların anlamlandırılması çabasını da içeren metafiziksel bir sorundur. Zira insanlar günlük yaşamlarında karşılaştıkları iyilik ve kötülük kabilinden her tür olayı belli bir mantık silsilesi ve anlam çerçevesi içinde anlamak ve anlamlandırmak istemişlerdir. Diğer bir deyişle etrafta olup biten hiçbir şey, öylesine kendiliğinden vuku bulamadığına göre bunların izah edilmesi bir zaruret halini almıştır. Nitekim tarihsel kayıtlar ve kutsal metinler bize, geçmişte meydana gelmiş olan ve çoğunlukla insanların kötülüğe maruz kalmasına ve bazen de yok olmasına neden olan olayların bir sebebi ve müsebbibi olduğunu sürekli hatırlatmaya çalışır. Teodise, aynı zamanda sadece hayatı ve olayları anlamaya çalışan filozofların değil, sıradan insanların da ilgisini çeken bir konu olmuştur. Temelde dünyada neden kötülük var? ve Tanrı neden bu kötülüğe izin veriyor? Soruları etrafında şekillenen bu sorun, birçok teolog gibi genelde dinin sosyal gerçekliği üzerinde yapmış olduğu çalışmalarla bilinen Peter Berger'in de ilgisini çekmiştir. Yazarın söz konusu soruna ilişkin tespitleri içeren bu metin, aynı zamanda teodisenin Batı ve İslam felsefesindeki yeri üzerinde de durulacaktır.

Anahtar Kavramlar: İlahi Adalet (teodise), Kötülük Problemi, İyilik, Tanrı Savunması, Teizmin Tanrı Anlayışı.

PETER L. BERGER'S APPROACH TO THE PROBLEM OF DIVINE JUSTICE (THEODICY)

Abstract: The subject of divine justice (theodicy) is one of the oldest questions (n) of philosophy and theology. This problem, which is directly related to the existence of God as an existential problem, as an attempt to understand the universe, life and world in general and the evils encountered in daily life in particular, continues to maintain its importance both in the history of Western philosophy and in the Islamic philosophy. The phenomenon of evil is a reflection of man's ontological concerns, as well as a metaphysical problem, including the attempt to make sense of events that encompass life. Because people wanted to understand and understand all kinds of events in their daily lives in a certain sense of logic and meaning. In other words, since nothing is happening so spontaneously, it has become a necessity to explain these things. In fact, historical records and sacred texts try to remind us that there has been a cause and cause of events that have occurred in the past and that have caused people to be exposed to evil and sometimes disappear. Theodicy has also been the subject of ordinary people, not only of philosophers who try to understand life and events. Basically why in the world is there evil? And why does God allow this evil? This problem, shaped around his questions, has attracted the attention of Peter Berger, who, like many theologians, is generally known for his work on the social reality of religion. This text, which includes the author's findings on the problem, will also be emphasized on the place of theodicy in Western and Islamic philosophy.

Keywords: Divine Justice (theodicy), Evil Problem, Goodness, God Defence, Theism of God

Giriş

İnanan bir varlık olarak insan, teolojik bir terminolojiyle söylemek gerekirse yeryüzüne gönderildiği ilk günden bugüne sadece yaşamında maruz kaldığı yıkıcı olayların nedenlerini anlamakla yetinmemiş, aynı zamanda bu yıkıcı olayların yol açtığı kötülüklerin ve musibetlerin neden kendisine verildiğini de merak etmiş ve bunu sorgulamaya çalışmıştır. İnsanoğlu, sürekli yaratılışın sırrına vakıf olmak yanında hem dünyasını, hem de yaratılış gayesini anlama çabası içinde olmuştur. Zira tek gerçeğin ölüm olduğu bu dünyada her şeyin geçici olması, insanı ontolojik bir krizle yüz yüze bırakmış ve insan bu krizden çıkmanın bir yolu olarak dini inançlara sığınmıştır. Dini inançlar, tabiri caizse insanın düşmüş olduğu karanlık dehlizde eline tutuşturulmuş bir fener işlevi görmüştür.

Semavi dinler, insanı garip bir varlık olarak tanımlar. Buna göre insan dünyada bir misafirdir ve bir misafir gibi yaşmalıdır. Yani kalıcı ve ev sahibi gibi davranmamalı, yolda ve arayışta olduğunu bilmelidir. Dünya hayatı, geçiciliğiyle insana sadakatsizliğini göstermiş ve onu hep oyalamıştır. İlahi dinlere göre çoğu kez bu gerçeğin farkında olmaksızın yaşayan ve hiç ölmeyecekmiş gibi yaşamına devam eden insanın en büyük yanılması da budur. Nitekim dini metinler sık sık insanın hüsranda olduğunu, yani onun büyük bir yanılgı, boşluk ve anlamsızlık içinde yaşadığını bildirir ve aslında hiç bir zaman kendisine ait olmadığını bildiği, kendi rızasıyla da gönderilmediğinin bilincinde olduğu bu geçici dünyada kalmaya çalışmasını da beyhude bir çaba olarak hatırlatır.

Dini öğretinin insanı garip bir varlık olarak tanımlamasının temel nedeni, insanın esas yurdu olan cennetten kovulmuş olmasıdır. En başta yaratılmış olmak, her şeyi bilmenin önündeki en büyük engeldir. Nitekim insan cüzi bir iradeye sahip olduğu için her şeyi bilemez, ama aynı zamanda kendi eylemlerinden, tutum ve davranışlarından sorumlu olduğu için de özgürdür. Özgür olması kendi akli ve bedeni üzerindeki özerkliği açısından son derece önemlidir. Ancak insanın bilgisi, iradesi ve gücü söz konusu olduğunda bunların çok da anlamlı ve yeterli olmadığı açıktır. Burada teolojik kökenli felsefi iki temel sorunla karşı karşıyayız. Birinci sorun, insanın aciziyetine ilişkindir. İnsan acizdir, çünkü ortada acı çeken, zulmeden, yakıp yıkan, gözyaşı döktüren kısacası insandan kaynaklı bir kötülük furçası/deryası vardır ve insan bu kötülüğün asli müsebbibidir. İkinci sorun, Tanrı'ya ilişkindir, yani Tanrı, neden yaratmış olduğu bu dünyada kötülüğün işlenmesine izin vermektedir?

Bu soru(n) gerek Batı, gerekse İslam felsefesi literatüründe sıkça tartışılmıştır. Aslında kötülüğün teolojik kökeni hakkındaki tartışmaların kaynağını ilkçağ dönemine kadar götürmek mümkündür. Aynı şekilde bu tartışmaların günümüze kadar hiç durmadan devam ettiğini ve bundan sonra da devam edeceği anlaşılmaktadır. Çünkü karşımızda ontolojik kökenli teolojik bir sorun durmaktadır. Dini inançla ilgili her bir sorun farklı düşünceleri ve tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Nitekim konuyla ilgili yapılan tartışmalara bakıldığında mükemmel, adil, kudretli ve iyi olan bir Tanrı'nın yarattığı evrende kötülük probleminin engellenememesi ve dolayısıyla Tanrı'nın tasarrufunun sorgulanması noktasında iki farklı görüşün öne çıktığı söylenebilir.

Birincisi olaya Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi *teistik dinlerin* içinden bakanlar ki, bunlar, çoğu kez farklı görüşlere sahip olsalar da nihayetinde Tanrı'nın inayetini her şeyin üstünde tuttukları için aynı noktalarda buluşabilmişlerdir. Buna göre her şeye gücü yeten, her şeyi bilen, ezeli ve ebedi, yaratıcı ve koruyucu, rahmetli ve merhametli olan bir Tanrı vardır ve O, asla kötülük yapmayacağı gibi kötülükten de münezzehtir. Ayrıca kötülük onun zatıyla ilgili bir problem de değildir, aksine kötülük insanın kendi doğasıyla ve kusuruyla ilgilidir. Diğer bir deyişle kötülük, insanların yapmış oldukları hataların, gösterdikleri bencilliğin, bilgiçliğin ve sergiledikleri kibrinin bir neticesidir. Kötülük problemini gündeme getirenler aslında Tanrı'nın yokluğunu ispatlamaya

çalışan ateistlerdir ve onlar da yeryüzünde yaşamakta olan kötülüklerin kaynağını insanda bulurlar, çünkü zaten onların nazarında Tanrının varlığı söz konusu değildir.

1. Kötülük Problemine Tarihsel Bir Bakış

Kötülük, tarihin her döneminde gündeme gelmiş olan bir problemdir. Çünkü dünyamız iyilikler kadar kötülüklerin de yaşandığı ve insanların genellikle kötülüklerle maruz kaldığı veya bırakıldığı bir dünyadır. Diğer bir deyişle insanlık tarihi bize, her zaman için olmasa da genellikle savaşların, çatışmaların ve şiddetin eksik olmadığı dolayısıyla kötülüklerin baskın olduğu bir dünyanın varlığını göstermiştir. İçinde yaşadığımız dünyanın bir anlamının olup olmaması, insanı yaşanan kötülüklerin nedenleri üzerinde düşündürmeye ve kötülüklerle izin veren veya olmasına göz yuman bir Tanrı'nın varlığını, gücünü, iradesini ve niyetini sorgulatmaya sevk etmiştir. Teoloji ve felsefenin kadim bir konu olarak önümüze koyduğu bu problem, farklı tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Bu tartışmaların odağında kötülük kavramının tanımı/tanımlanması sorunu yer almaktadır. Zira kötülük kavramının kendisi de tartışmalıdır. Kötülükten kasıt nedir? Kime göre kötülük? Veya kötülük kendi içinde iyilik için gerekli midir? Teoloji ve felsefenin ilgi alanına giren bu soruların sayısını artırmak mümkündür. Ancak burada kötülük, genellikle insanın maruz kalmak istemediği çoğunlukla da iradesi dışında gerçekleşip onun yaşamını olumsuz yönde etkilediği duygu ve olaylar için kullanılmıştır. İnsan için bu duygu ve olayların olumsuz etkileri yanında esasen bunların neden meydana geldiği sorusu daha önemli bir hâl almıştır. Çünkü insan bir yandan acıdan kaçınırken ve buna ilişkin herhangi bir müdahalesi söz konusu değilken neden acıya maruz kaldığının nedenini öğrenmek, bilmek istemiş ve bunu anlamak ve anlamlandırmak için de zihinsel bir çabaya girişmiştir.

Kötülük problemine ilişkin ilk tarihsel kayıtlar, sayısız medeniyetin temelini atmış olan ve aynı zamanda ilk yazıyı bulan Sümerlere aittir. Kötülük probleminin henüz teolojik veya felsefi bir boyut kazanmadığı bu dönemde, kötülüğe günlük yaşamın sıradan bir parçası olarak bakılmış ve değerlendirilmiştir. Çok tanrılı inanca sahip Sümerlerde büyük tanrılar çok yoğun oldukları düşünüldüğünden olsa gerektir, insanlar genellikle kişisel olarak kendi yarattıkları tanrılarına taleplerini veya şikâyetlerini bildirmişlerdir. Nitekim Kramer'in (2017:148-149) aşağıda aktardığı pasajda iyi kalpli bir adam olan Sümerli Eyüp, kendi tanrısına yalvarırken şikâyetçi olmak bir yana tanrısına ona övgüler yağdırmaya ve lütufkâr olduğunu hissettirmeye ama daha da önemlisi başına gelen kötülüğün müsebbibi olarak tanrısını değil, kendisini gördüğünü itiraf etmeye çalışmıştır:

“Düşmanı olmadığım çobanım bana karşı kötü güçler kullandı,
Yoldaşım bana tek bir doğru söz söylemiyor,
Arkadaşım doğru sözümü yalanlıyor,
Hilebaz adam bana tuzak kurdu,
Ve sen, tanrım, ona engel olmadın...
Bilge olan ben, niye cahil olan gençlerle kuşatıldım?
Anlayışlı olan ben, niye cahiller arasında sayıldım?

...

Tanrım, beni var eden babam, yüzümü yerden kaldır.
Masum bir inek gibi, merhametle... İnilti,
Daha ne kadar yüzüstü bırakacaksın, korumasız bırakacaksın beni?
Daha ne kadar kılavuzsuz bırakacaksın beni.”

Mistik bir teslimiyetin söz konusu olduğu bu pasajda Eyüp, maruz kaldığı kötülük, tanrıya karşı açık bir suçlamaya dönüşmek yerine garip bir mantıkla suçu kendisine yöneltmekte, kötülüğün kendisinden kaynaklandığı dolayısıyla bunu hak ettiğini itiraf etmekte ve bununla beraber yaşadığı sıkıntı nedeniyle Tanrıdan yardım istemekte ve ondan merhamet dilemektedir. Böylece kötülüğün

kaynağı da, nedeni de Eyüp üstlenmek suretiyle kendi Tanrı'sını aklamaya, onu kötülüklerden münezzeh kılmaya ve dolayısıyla Tanrı'nın mükemmel olduğu anlayışını yeniden tasdik etmeye çalışmıştır. Klasik teodise savunmasının tipik bir örneği olarak karşımıza çıkan bu pasaj, kötülük probleminin insan açısından ne anlama geldiğini ve bu sorunla nasıl başa çıkılacağını da göstermektedir.

İleriki sayfalarda özellikle Berger'in ilahi adalet konusundaki görüşlerine değindiğimizde daha ayrıntılı bir biçimde üzerinde duracağımız gibi teodise girişiyle insan, hem yaşadıklarını anlamlandırmaya, hem de yaşadığı hayatı aşkın bir çerçeve içinde belli bir neden-sonuç ilişkisi içinde açıklamaya çalışmıştır. Zaten kötülük problemine karşı insanın başvurduğu stratejinin temelinde de bu düşünce yatmaktadır. Nitekim ilkçağ dönemini temsil eden Antik Yunan düşünürleri de kötülük problemini bu bağlamda ele almışlardır. Yani söz konusu düşünürler, insanın çektiği acıların onun açısından ne anlama geldiği sorusunu ve hayat ile ölümün, iyilikle kötülüğün birbirini besleyen ve aynı zamanda da birbirini anlamsızlaştıran ikilemler olduğu gerçeği öne çıkartmışlardır.

David Hume'a göre (2014:231), ilkçağ düşünürlerinden Epikouros'un teodiseye ilişkin sorduğu sorular, günümüzde bile halen cevaplandırılmış değildir. Ne diyordu Epikouros; (Tanrı) kötülüğü önlemek istiyor da, gücü mü yetmiyor? O halde erksizdir. Gücü yetiyor da, istemiyor mu? O halde kötücüdür. Hem gücü yetiyor hem de canı istiyor mu? O halde kötülük nereden geliyor. Epikouros, klişe haline gelmiş olan bu sorularıyla sadece Tanrının inayetini, gücünü, kudretini tartışmaya açmakla kalmamış, aynı zamanda iyiliksever bir Tanrı'nın neden dünyadaki kötülöklere izin verdiğinin cevabını da öğrenmek istemiştir. Ancak Epikouros, sorduğu sorulara bizzat kendisi cevap vermek suretiyle, aslında Platon'un idealar dünyasındaki yer şeye gücü yeten Tanrı anlayışını yıkmaya çalışmıştır.

Çünkü Platon kötülüğün ontolojik gerçeğini kabul etmeyerek, Tanrının ve onun dünya tasavvurunu mükemmel bulmuş ve onun inayetini her şeyin üstünde tutmuştur. Zira ona göre Tanrı mutlak ve iyi olarak en üstün idedir. Tanrı kötülüklerin değil, yalnız iyi olanın sebebidir. Dolayısıyla Tanrının hem kendisi hem de eylemleri iyidir. Onun kötülökle bir ilişkisi olmadığı gibi insanın karşılaştığı acı verici durumlarla da bir ilgisi bulunmamaktadır. Aslında Platon'a göre kötülüğün kaynağı Tanrıda değildir, yaratmanın kendisi üzerinde gerçekleşen ezeli olan maddededir. Çünkü Tanrı iyidir ama madde kötüdür (Haklı, 2002:203). Kozmik evrende iyilik üzerine işleyen bir düzenin bulunması ve Tanrının bu kozmik düzeni adaletle ve iyilikle yönetmesi, onun kötülökle suçlanmasını ortadan kaldırmaktadır.

Âlemin belli bir düzene göre yaratıldığı, bu düzen içinde hâkim unsurun iyilik ve adalet olduğundan dolayı Tanrının da iyi ve mükemmel olduğu anlayışı Antikçağ düşünürlerinde olduğu gibi Ortaçağ Batı felsefesinde de yaygın bir görüş olarak öne çıkmaktadır. Örneğin kötülük problemine ilişkin çıkarımlarıyla dikkat çeken Leibniz, evrendeki mükemmel denge ve düzeni “önceden kurulmuş uyum” bazen de inayet terimiyle açıklamıştır. Ona göre âlemin son derece mükemmel işleyen bir mekanizmaya sahip olması tesadüfi değildir. Bu düzenlilik başından beri vardır ve bunun tek kaynağı Tanrıdır. Benzer bir görüş İbn-i Sina'dan da gelmektedir. O da tıpkı Leibniz gibi evrendeki kurulmuş uyumu Tanrının “iyi” ve “mükemmel” olmasına bağlamakta ve dolayısıyla “âlemin mümkün olan en iyi âlem” olduğu noktasında Leibniz ile buluşmaktadır (1997:285).

Aslında gerek Leibniz gerekse İbn-i Sina dünyada kötülüğün varlığını kabul etmekle beraber tıpkı Platon gibi onlar da bunun nedenini maddede, insanın eksikliğinde görmüşlerdir. Dolayısıyla Ortaçağ Batı felsefesinde kötülük probleminin yukarıda da vurgulandığı gibi mükemmel Tanrı tasavvuruna uygun bir biçimde ele alındığını görüyoruz. Örneğin erken dönem Hristiyan düşüncesinin önemli isimlerinden St. Augustne, Platon'un izinden giderek kötülüğün mükemmel, iyi ve adil olan Tanrıya yakıştırılamayacağını zira zaten Tanrının kötülükten muaf olduğunu iddia etmiştir. Ona göre Tanrı iyidir, yaptıkları kötü olamaz. Kötülük Tanrıyla ilgili bir hadise değildir,

aksine iyi olan insanların kendi özgür iradelerini ve seçimlerini kötü kullanmalarıdır (Yaran, 2016:103). Dolayısıyla burada genel eğilimin kötülüğün Tanrıdan bağımsız kılınması çabası bulunduğunu, diğer bir deyişle kötülüğün tanrıya yakıştırılmak istenmediğini görmekteyiz.

Augustne, kötülük problemini ilk günah öğretisiyle de ilişkilendirerek insanın cennetten kovulmuş olması dolayısıyla günahkâr olarak dünyaya gelmesi onun kötü yanının en somut belirtisi olarak değerlendirir. Ancak insan, Tanrı'nın inayeti ve onun lütfu sayesinde bu günahlarından kurtulacak ve selamete erecektir. Aydınlanma felsefesinin önemli isimlerinden Kant ise, özellikle kötülüğün pozitif bir tanımını yapmaktan kaçınarak, kendisinden önceki Augustne gibi Plâtoncu geleneği takip etmiş ve kötülüğü bir yokluk olarak değerlendirmiştir. Ancak bu yokluk bir iyilik yokluğu olarak değil, daha çok kültürlenmenin, medenileşmenin yani aydınlanma ve ilerlemenin pozitif katkısından yoksun olmak olarak değerlendirmiştir (Topuz, 2016:267). Zaten Kant'ın felsefesinde, insanın kendi aklını kullanamayışı onun kendisine yapmış olduğu en büyük kötülüktür.

Kant'a göre (2005:225), “tembellik” ve “korkaklık” insanın ergin olamayışından dolayı aklını bir başkasının vesayetine vermesi nedeniyle ortaya çıkardığı iki temel kötülüktür. Bu vesayeti yani kendisine yapmış olduğu bu kötülüğü ortadan kaldırması için de insanın sadece kendi aklını kullanma cesaretini göstermesi yeterli olacaktır. Dolayısıyla Kant'ın teodise eleştirisi, insanın melekelerini dikkate almaması üzerine temellenmiştir (Çelik, 2014:170). Yani insan bu dünyada metafiziksel çıkarımlardan hareketle düşünmeyi ve davranmayı bırakmalı, yaşamını sorgulamalı, hatalarını görmeli ve daha da önemlisi onu kötülüğe sevk eden amiller üzerinde düşünerek başkasının kılavuzluğundan kendisini kurtarmalıdır. Rehberi sadece aklı olmalıdır.

Batı düşünce tarihinde olduğu gibi İslam düşüncesinde de kötülük problemi üzerinde ciddi tartışmalar yapılmış, filozoflar, sorun noktasında her ne kadar farklı görüşler ortaya koymuş olsalar da ekseriyette benzer hususlarda ittifak etmişlerdir. Başta İbn-i Sina ve Farabi olmak üzere İslam düşünürlerinin kötülük problemini ele alırken başvurdukları ana kaynak Kur'an olmuştur. Kur'an'ın teodise ile ilgili temaları veya cevapları dört grupta toplamak mümkündür: Bunlar; imtihan ve eğitim, Cüz'i iradenin hatalı kullanılması, disiplin ve ceza ve gerçek adalet yurdu olarak Adalet'tir (Yaran, 2016:127-146). Kur'an teodiseye bakarken, fiziksel olsun ahlaki olsun insanların başına gelen felaketlerin ve maruz kalınan kötülüklerin bir hikmeti olduğunu vurgular ve burada insandan da bu hikmeti kavraması ve yaşadığı olay karşısında sebat göstermesini bekler.

İslam düşünürlerine göre kötülükler “genel bir iyilik ve hayrın kaynağı olan ilahi inayetin gerçekleşmesine katkı sağlayan fail ve münfailin/etkin ve edilgin olanın etkileşiminde rol oynayan zıt unsurların karşılaşmasından kaynaklanmaktadır. Biri yanıcı diğeri yakıcı tabiata sahip olan bu iki zıt unsurun karşılaşmasında bazen zarar ortaya çıksa da bunların var edilmelerindeki birincil kasıt, amaçlanan genel iyilikler ve hayırlardır. Bu itibarla ortaya çıkan zararlar birincil kasta değil, onun amaç ve hedeflerinin gerçekleşmesi için var edilen yetkinliklerin zorunlu sonuçları olarak ikincil bir kasta bağlıdır. Bu ikincil kasıt, bizzat hedeflenen ve amaçlanan bir şey olmayıp, aksine birincil kastın gerçekleşmesi için kaçınılmaz olarak ortaya çıkan dolaylı sonuçtur” (Özdemir, 2016:240). Yani tüm kemal sıfatlarına sahip olan ve her şeye gücü yeten Allah'ın kötülüklerin yaşanmasına izin vermesi, insanların imtihan edilmeleri yanında aslında onların iyiliğine yönelik olduğu da söylenebilir. Ayrıca Kur'an'da da belirtildiği gibi insanoğlunun uğradığı musibetlerin sebebi de insanın bizzat kendi yapmış olduğu hatalar(ın)dan kaynaklanmaktadır. Zira Allah hiç bir zaman kuluna zulmetmez. O, merhametlidir, affedicidir.

2. Peter L. Berger'in Teodise Sorununa Bakışı

Din sosyolojisinin önemli isimlerinden biri olan Berger, akademik çalışmalarında genellikle teoloji ile sosyoloji disiplininin imkânlarını birlikte kullanarak dini olguyu, fenomenolojik bir yaklaşımla ele almaya çalışmıştır. Zira ona göre sosyolojik ya da teolojik bir determinizme kaymamanın en

güvenilir yolu budur. Teodise sorunu Berger'in de ehemmiyetle üzerinde durduğu ve anlamaya çalıştığı bir konudur. Ancak o diğer sosyal bilimcilerden farklı olarak teodisenin her ne kadar teolojik bir sorunun kaynağı olarak görülse de aslında dinin sosyal gerçekliğinin önemli bir unsuru olduğunu ve ancak günlük yaşam sosyolojisinin imkanları dâhilinde ele alınarak anlaşılabilceğini düşünmüştür.

Berger'e göre beşeri yaşamda esas olan düzendir yani (nomos)tur. Her düzen belli bir düzensizliği de içinde barındırır. Acı çekme, kötülük ve daha da önemlisi ölüm gibi aktiviteler, kurulu düzen açısından bir problem olarak karşımıza çıkar. Ancak söz konusu problemler yerleşik düzen noktasında yalnız baştan sona yaşanmakla kalınmamalı aynı zamanda bunlar açıklanmalıdır da. Berger (2005:102), Tanrıyı haklı çıkarma veya kötülük problemi karşısında Tanrıyı savunma girişimi olarak gördüğü teodisenin, cevabı verilmekte zorlanan sorular karşısında herkesin zaman zaman başvurduğu bir açıklama tarzı olduğunu düşünmüştür. Onun deyimiyle “günahsız bir kimsenin acı çekmesinin mutlak iyilik ve mutlak kudret sahibi bir Tanrı anlayışının yokluğunu ispat etmediğini göstermek için bir tez yazan geniş bilgili bir ilahiyatçı kadar, bir çocuğun ölümünü Tanrının iradesine bağlamak suretiyle açıklayan okumamış bir köylü de teodise ile meşgul olmaktadır.”

Berger'e göre ferdin yaşamında karşılaştığı kötülükler, sadece onun düzenini alt üst etmekle kalmaz, aynı zamanda bu kötülüğün neden meydana geldiği sorusunu da beraberinde sordurtur. Çünkü fert, kendisinden önceki atalarının yapmış olduğu gibi kendi yaşamını da anlamlı bir düzende geçirmek ister ve bunun çabasını verir. Günlük yaşamda karşılaştığı ama mevcut düzenini olumsuz yönde etkileyen her bir olayın açıklığa kavuşturulması gerekir. Böylece birey, teodise sayesinde yaşadığı acı şeyleri anlamlandırmak suretiyle sükûnetini koruyabilir, acıya katlanabilir ve zorluklara göğüs gerebilir. Hatta yazara göre hiç kimsenin yaşamak istemediği ama herkesin bir gün yaşamak zorunda kalacağı ölüm hadisesi bile insanı daha vakurlu ve sağduyu yapabilir. Kişi güzel bir ölümü bile isteyebilir.

Berger'in teodise anlayışında insan, düzen ve istikrar isteyen bir varlıktır. Onun deyimiyle “insan yalnızlığı kabul edemediği gibi anlamsızlığı da kabullenemez” (2005:105). Yani insan açısından nasıl ki yalnızlık kabul edilebilir, katlanılabilir bir şey değilse ki, -insanın en önemli özelliği sosyal yanı olmasıdır, ancak bir ötekiyle beraber yaşayabilmesidir- yaşamın süre giden akışkanlığı içinde bir boşluğun meydana gelmemesi ve cevabı havada kalan sorularının da bulunmaması gerekir. İnsanlar, hayatlarını etkileyen olayları anlamak ve anlamlandırmak isterler. Zira insan merak eden bir varlıktır ve etrafında olup bitenleri açıklamak, özellikle de yaşamını etkileyen olayların nedeni bilmek ister. Dolayısıyla teodise bireyin somut hayatında dolaysız olarak etki etmektedir.

Nitekim Berger'e göre teodise “ferde kendi hayat hikâyesinin düzensiz tecrübelerinin, toplumsal olarak kurulu düzenle ve onun kendi öz bilincindeki öznel karşılığı ile bütünleşmesine imkân verir. Fakat bu tecrübeler acı dolu olabilir, ama en azından hem toplumsal hem de sübjektif bakımdan inandırıcı olmaları dolayısıyla burada önem arz ederler.” Bu anlamda teodisenin ilk aşamada sağlamaya çalıştığı şeyin mutluluk değil mana arayışı olduğunu belirten Berger, insanın anlam arayışını sonlandıran en önemli metafiziksel çıkarımın da teodise olduğunu iddia eder. Örneğin insan kendisine musallat olan amansız bir hastalıktan kurtulmak ister. Çünkü hiç kimse acı çekmek istemez. Ama aynı zamanda hastalığa yakalanmasının nedenini de bilmek ister. Bu durum aslında herkes için geçerlidir. Yani herhangi bir kötülükle karşılaştığımızda hem bundan kurtulmak, hem de bunun neden başımıza geldiğini bilmek isteriz.

Teodise tam da burada, yani yaşanan kötülüklerin nedenlerini açıklamak suretiyle devreye girmektedir. Diğer bir deyişle teodise bize, haklı veya haksız fark etmez yaşadığımız şeyin belli bir anlamı bulunduğunu ve hiçbir şeyin öylesine, rastgele hayatımıza girmediğini anlatmaya çalışır. Bununla beraber teodise, doğal afetler, hastalık veya ölüm gibi kimi zaman katlanılması güç durumlarda bireye manevi anlamda dayanma gücü vererek çekilen acıların hafiflemesini de sağlar.

Berger’e göre (2005:108-109) teodisenin bireysel işlevi yanında en önemli toplumsal işlevlerinden birisi de, toplumsal açıdan yaygın güç ve ayrıcalık eşitsizlikleri açıklayabilmesidir. Yani teodiseler “hem güçlü hem de güçsüzler, hem ayrıcalıklı hem de yoksun kimseler için yasalaştırmalar olarak işlev görürler. Elbette sonrakiler açısından, onların durumlarını daha az çekilmez kılmak ve böylece o duruma isyan etmelerini önlemek için “afyon” işlevi görebilirken, öncekiler açısından ise, sübjektif bakımdan toplumsal konumlarının güç ve ayrıcalıklarından hoşnut olmalarının kendileri için oldukça önemli doğruluk kanıtları olma işlevi görebilir. Yalınkat bir ifadeyle söylemek gerekirse teodiseler, fakirlere fakirliklerinin anlamını kazandırırken, zenginlere de varlıklı olmalarına bir anlam verme imkânı sağlayabilir.”

Dolayısıyla Berger’e göre teodisenin en önemli yanı, keskin bir mistik düşünceyi barındırmasıdır. Zira mistisizm bireyin günlük yaşamını sadece anlamlandırmakla kalmaz aynı zamanda bizzat yaşamın kendisini anlamsız ve geçici olarak görülmesini sağlar. Bunun yanında teodise açısından mistisizmin bilinmeyen diğer bir yanı da mazoşist bir içerik taşımasıdır. Dini terminolojiyle söylemek gerekirse teodise, nefse eza vermek, nefsi körletmek ve onu terbiye etmek ister. Böylece teodise bireye, maruz kalınan kötülüklerin aslında nefis için iyi bir şey olduğu ve dolayısıyla ne kadar acı verici olursa olsun buna kötülüğe katlanılması gerektiği düşüncesini vermeye çalışır. Böylece birey, yaşadıklarını anlamlı bir çerçeveye yerleştirerek acılara dayanmayı ve kötülüklerle katlanmayı öğrenir.

Ayrıca teodise acı çeken kişileri teselli etmek için yaşanan kötülüklerle karşılık mutlaka bir mükafatın -bu yakın veya uzak bir zamanda dünyada olabileceği gibi öte dünyada da olabilir- olacağını belirtir. Berger bu duruma ilişkin tarihte yaşanmış olan veba hasatlığını örnek verir. Bilindiği gibi Ortaçağ Avrupa’sında veba hastalığı nedeniyle yüz binlerce insan ölmüştür. “Kara Ölüm” diye bilinen bu hastalık nedeniyle millenarist hareketler ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde Sanayi Devrimi sonrasında geleneksel sosyal düzenin bozulmasıyla yaşanan ahlaki yozlaşmaya feryat edenler, yakın bir zamanda Mehdi geliyor söylemini ortalığa yayarak insanları teskin etmeye çalışmışlardır. Kısacası Berger, insanlar, genellikle yaşadıkları veya içinden çıkamadıkları sorunların, ıstırapların veya haksızlıkların yakın bir gelecekte üstesinden gelineceğine dair bir göreceleştirme yoluna giderek bir teodisi ortaya koyduğunu iddia etmiştir.

Berger’e göre teodise bazen açık ve pratik bir zorlukla da karşı karşıya kalabilmektedir. Örneğin kuraklık karşısında Yahve’nin yağmuru yağdırmaması veya yakın bir zamanda dünyaya gelerek kötülükleri ortadan kaldıracığına inanılan Mehdi’nin gecikmesi veya gelmemesi gibi durumlar söz konusu olduğunda teodise ya başka bir dünyada ya da bir bakıma bu dünyada gizli başka bir gerçekliğe aktarım yapmak suretiyle sorunu tipik bir biçimde çözme yoluna girer. Diğer bir deyişle teodise, bu durumlarda mevcut ıstırapların ve kötülüklerin öbür dünya hayatında tersine çevrileceğini öne sürerek işin içinden çıkmaya çalışır. Hatta bu dünyada yaşanan kötülüklerin insanlar açısından iyi bir şey olduğunu zira öbür dünyada bunun mükâfatının bu dünyadan çok daha fazla olacağını müjdesini de verir.

İlahi adalet teorisi açısından bakıldığında kötülük probleminin kaynağında insanın eylemleri, tercihleri ve hataları bulunmaktadır. Berger, teodisenin en başta gücümüzü aşan ve bizden bağımsız bir biçimde gelişen kötülüklerin Tanrıdan muaf etmemizi sağlamaya çalıştığını iddia eder ve bu durumu somutlaştırmak için de Eski Ahid’teki Eyüp örneğini verir. Bilindiği gibi Eyüp, bin bir çeşit hastalığa yakalanmış ve yaşamını hastalıkların verdiği ıstıraplarla geçirmiş olan bir peygamberdir. Eyüp önce bu sebepten kendisini hor görmüş ve toz toprak içinde sürünmüştür. Önce bu hastalığa neden yakalandığını Tanrıya sormaya cüret etmiş, ancak hemen ardından kendisinin bu türden bir soru sorma hakkının olup olmadığını sormaya çalışmış ve hemen soru sormaktan vazgeçmiştir. İlk başta neredeyse Tanrıya yöneltilen gizli bir suçlama aniden yerini insana yöneltilen bir suçlamaya bırakmış ve böylece teodiseyle Tanrı, her halükarda kötülükten münezzehtir kılınmaya çalışılmıştır.

Sonuç

Hiç şüphesiz ki, gerek Batı düşünce tarihinde, gerekse İslam düşüncesinde ilahi adalet (teodise) sorunu, felsefi ve teolojik boyutlarıyla çok sık tartışılmıştır. Teodise, Tanrının neden kötülüğe izin verdiği sorusuyla başlamış ve bu soruya günümüze kadar da net bir cevap verilememiştir. Zaten kadim bir sorun olarak teodise ile ilgili tartışmaların günümüze kadar sürmesinin temel nedeni de budur. Tarihsel açıdan bakıldığında soruna yönelik iki farklı eğilimin ortaya çıktığı söylenebilir. Bunlardan birinci eğilim, teodiseyi Tanrı'nın tasarrufu, iradesi ve kutsal metinlerde belirttiği hikmetler temelinde ele alan Musevilik, Yahudilik ve İslamiyet gibi *teist dinlerin* yaklaşımıdır. Bunlara göre dünyada var olan veya meydana gelen kötülükler Tanrı'nın sıfatlarıyla hiçbir ilgisi yoktur, esasen bunun kaynağında insanın veya maddenin eksikliği bulunmaktadır.

Her şeye gücü yeten, mükemmel, adil, kudretli ve inayet sahibi olan Allah'ın kendi kullarını cezalandırması veya onlara kötülük yapması söz konusu değildir. Nitekim Kuran'da Nisa süresinin 79. ayetinde “Sana gelen iyilik Allah'tandır. Başına gelen kötülükler ise nefsendendir” denilerek bu durum gayet açık bir biçimde ortaya konulmuştur. Gerek Hristiyanlık teolojisi gerekse İslam düşüncesi, dünyada insanın maruz kaldığı kötülüklerin her şeyden münezzeh olan ve her şeye gücü yeten Allah ile ilişkilendirilmesini doğru bulmamışlardır. Aksine bir imtihan ve öğrenme sahasından ibaret olduğu düşünülen dünyasal kötülüklerin kimi zaman hayırlara vesile olabileceği, insanın kendi hakkında hüküm verirken sabırlı, metanetli ama aynı zamanda iyilik ve kötülüğün mutlak sırrına vakıf olan Allaha sığınması gerektiğini düşünülmüşlerdir.

Kötülük probleminden hareketle Tanrının yokluğunu ispatlamaya veya Nietzsche'nin yaptığı gibi Tanrıyı öldürmeye çalışan *ateistlerin* temel tezi, insanın zaten doğası gereği kötü bir varlık olduğu ve dolayısıyla kötülüklerin kaynağında da bizzat insanın kendisi bulunduğu düşüncesine dayanmıştır. Onların esas amacı, Tanrının varlığına değil, yokluğuna delalet eden fikri mülahazaları ortaya koymak ve bunu da yeryüzünde yaşanan acılardan hareketle yapmaktır. Nitekim teistlerden farklı olarak ateistler kötülük problemine yaklaşırken, genellikle bu sorunun kaynağına ilişkin felsefi veya teolojik tartışmalara girişmek yerine doğrudan Tanrının yokluğunu ispatlamaya çalışmışlardır. Anlaşılan o ki, kadim bir sorun olarak karşımıza çıkan kötülük problemi, insanoğlu var olduğu sürece ahlaki, felsefi ve teolojik boyutlarıyla tartışılmaya devam edilecektir.

Kaynaklar

- Cafer Sadık Yaran, *Kötülük ve Teodise*, Vadi Yayınları, İstanbul, 2016.
- David Hume, *Din Üstüne* (Çev. M.Tunçay), İmge Kitabevi, Ankara, 2014.
- Immanuel Kant “Aydınlanma Nedir?, Liberal Düşünce, Cilt:10, No:38-39, 2005:225-230.
- Kevser Çelik, “Kötülüğün Felsefesi: Felsefi Tecrübede Kötülük Sorunu ve Kötülüğü Haklılaştırma Olarak Teodise”, *Asos Journal*, Sayı:6, 2014:155-182.
- Metin Özdemir, “Kötülük Problemine Felsefi ve Kelami Açıdan Mukayeseli Bir Yaklaşım”, *Journal of Islamic Research*, 27(3), 2016:235-250.
- Metin Topuz, “Kötülüğü Kavranabilir Kılmak: Kant'ın Teodise üzerine Düşünceleri, *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, Volume:6, Issue:2, 2016:245-271.
- Ömer Özden, “İbn-i Sina ve Leibniz'de Kötülük Problemi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 13, 1997:269-286.
- Peter L. Berger, *Kutsal Şemsiye* (Çev. A.Coşkun), Rağbet Yayınları, İstanbul, 2005.
- Samuel Noah Kramer, *Tarih Sümer'de Başlar* (Çev. H.Koyukan), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- Şaban Haklı, “Kötülük Problemi, Yaklaşımlar ve Eleştiriler”, *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı:2, 2002: 195-211).

SOSYAL HİZMETLER BAĞLAMINDA ÇOCUKLARIN KORUNMASI: ÇOCUK HİZMETLERİNİN İNCELENMESİ

S. Mustafa ÖNEN

Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, mustafa.onen@inonu.edu.tr

Mehmet Seyda OZAN

Doktorant, İnönü Üniversitesi, mseydaoan@gmail.com

ÖZET

Sosyal hizmetler en genel anlamda bir toplumda korunmaya muhtaç kesimlere yönelik çeşitli türden yardımların sağlanması ve düzenlenmesi olarak tanımlanabilir. Bu yardımlar genellikle mal ve para cinsinden veya her ikisini de içeren her türlü tedbir şeklindedir. Toplumda en çok korunması gereken kesimleri kuşkusuz yardıma muhtaç yaşlılar, kadınlar, çocuklar ve diğer çaresiz konumdaki bireyler oluşturmaktadır. Çocukların diğer kesimlerden farklı olarak sezgin ve reşit olmamalarından kaynaklanan bir üstünlüğü bulunmaktadır. Zaten çocuğun mevzuatta 18 yaşını doldurmamış bir kişi sayılması, yardıma muhtaç ve dezavantajlı gruplara göre daha çok korunmalarını gerektirmektedir. Türkiye’de kimsesiz ve yardıma muhtaç çocukların korunmasına yönelik çok sayıda yöntem (tedbir) uygulanmaktadır. Günümüzde çeşitli nedenlerle anne ve babasıyla birlikte yaşayamayan çocukların sorunlarına karşı etkili koruma yöntemlerinin geliştirilmesi zaruret haline gelmiştir. Çocuğun çevreye karşı fiziksel ve ruhsal açıdan korunması, toplumla bütünleşmesi ve uyumu için bakım ve gözetiminin devlet güvencesi altında olması ayrı bir önem arz etmektedir. Türkiye’de yardıma muhtaç çocukları korumaya yönelik birçok farklı hizmet yöntemi bulunmaktadır. Bu yöntemler çoğu zaman çocuğun yaşına ve durumuna göre değişebilmektedir. Çocuğun bakımı ve gözetimi açısından önemli olan bu hizmet yöntemleri; “bir kuruluş altında koruma”, “koruma altına almadan aile yanında destek verme”, “aileye geri döndürme”, “evlat edindirme”, “koruyucu aile yanında bakım” ve “özel kreş ve gündüz bakım evlerinde ücretsiz bakım” hizmetleridir. Ayrıca yardıma muhtaç çocukları korumaya yönelik devlet gözetimi altında çok sayıda tesis ve yurt da vardır. Bunlar; “0-12 yaş arası çocuk yuvaları”, “13-18 yaş arası çocuk yetiştirme yurtları”, “0-18 yaş arası çocuk yuvası ve kız yetiştirme yurtları”, “çocuk evleri sitesi (sevgi evi)”, “çocuk evleri”, “çocuk destek merkezi”dir. Bu çalışmanın esas amacı, sosyal hizmetler bağlamında yardıma ve bakıma muhtaç çocukları koruyucu yöntemleri (tedbirleri) genel anlamda incelemek ve bu kapsamda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından verilen çocuk hizmetleri istatistiklerini yıllar itibarıyla karşılaştırmaktır. Çalışmada çocuk hizmetleri istatistikleri 2013-2017 yılları dahil son beş yıl içindeki faaliyetleri ele alınmıştır. Çalışmada son beş yıllık istatistiklerin ele alınmasının temel nedeni ise Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından verilen istatistiklerden sadece son beş yılın verilerinin düzenli tutulmasındandır. Hizmet türüne göre çocuk sayıları bakımından ise, verilerin düzenli olmamasından dolayı çalışmada son dört yıl alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmetler, Çocuk, Çocukların Korunması, Çocuk Hizmetleri

PROTECTION OF CHILDREN IN THE CONTEXT OF SOCIAL SERVICES: INVESTIGATION OF CHILD SERVICES

Abstract

In the most general sense, social services refers to provision and organization of various aids towards the people in need of protection in a society. These aids are usually in the form of goods or currency or any measure containing both. Undoubtedly, elderly, women, children and other helpless people in need constitute the segment in need of protection in society most. Unlike other segments, children have a preponderance due to their lack of intuition and legal age. Indeed, the fact that a child is defined in legislation as a person under the age of 18 years requires more protection than the disadvantaged groups and other people in need. Numerous measures are taken in Turkey for the protection of orphans and children in need. Today, it has become a necessity to develop effective methods of protection against the problems of children who cannot live with their parents for various reasons. It is of great importance that care and protection should be under state guarantee for children's physical and psychological protection against the environment, for their integration and adaptation to the society. There are various methods of assistance services designed to protect children in need in Turkey. These methods often vary depending on the age and condition of the child. These service methods, which are important for the care and supervision of the child, include "protection under an institution", "family support without protection", "return to the family", "adoption", "foster care" and "free care in private nursery and day care centers". In addition, there are numerous facilities and dormitories under state supervision to protect children in need. These include "kindergartens for children under 12 years of age", "orphanage for children in the 13-18 age group", "kindergartens and girls' orphanage for children in the 0-18 age group," children's houses site", "children's home", and "children support center". The main purpose of this study is to investigate the protective methods (measures) for children in need of assistance and care in the context of social services, and to compare child services statistics by years, provided by the Directorate General of Child Services affiliated to the Ministry of Family, Labor and Social Services. In the study, the activities of the child services in last five years, between 2013 and 2017 were discussed. The main reason for studying only the last five years of statistics is that the statistics provided by the Directorate General of Child Services had regular records only for the last five years. In terms of the number of children according to the type of service, the data were not regular and the last four years were taken in the study.

Keywords: Social Services, Child, Child Protection, Child Services

1. GİRİŞ

Çocukların bir neslin devamı ve sağlıklı olmasında çok önemli rolleri bulunmaktadır. Toplum içinde bu kadar önemli olmalarına rağmen, toplumda belki de en çok suiistimal edilen ve en çok ezilen kesimi de yine çocuklar oluşturmaktadır. Bu açıdan sosyal hizmetler adeta toplumun kanayan

yarasına karşı ilaç gibidirler. Sosyal hizmetler sayesinde kimsesiz, çaresiz veya şiddete maruz kalmış çocuklar; devletin gözetimi ve bakımı altında korunurlar iken; bu tür çocuklar belli konularda eğitilmekte, baskı ve şiddete maruz kalmışlarsa rehabilite edilmekte, gerekirse psikolojik destek sağlanmakta, dolayısıyla toplumla uyumlu ve onunla bütünleşmiş sağlıklı bireyler haline getirilmiş olmaktadır.

Sosyal hizmetler kapsamında çocukların gereksinim duyduğu ihtiyaçlardan yoksun kalmaları nedeniyle çocuklara çeşitli sosyal yardımlar ve sosyal refah uygulamaları ile destekte bulunmaktadır. Bir ülkede sosyal hizmetlerin yeterli düzeyde yardıma muhtaç ve kimsesizlere yeterince sunulamaması, sosyal hukuk devleti anlayışının gereklerine de ters düşmektedir. Sosyal hizmetler ile toplumda en hassas ve zayıf kesimler koruma altına alınmaktadır. Bu tür hizmetler sayesinde özellikle toplumda çaresiz konumdaki çocuklara daha çok maddi ve manevi türden destek hizmetleri sunulmaktadır.

Bu çalışmada önce sosyal hizmet ve çocuk kavramına değinildikten sonra, çocukları korumada sosyal hizmetlerin sağladığı başlıca yarar ve yöntemlerin neler olduğundan bahsedilmiştir. Çalışmanın esas amacı, sosyal hizmetler bağlamında çocukların nasıl korunduğunu incelemek ve bu kapsamda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün çocukların korunmasına ilişkin hizmet verilerini belli ölçüde değerlendirmektir. Bu veriler üç grupta toplanmaktadır: (1) Çocukları koruyan kuruluşlar, (2) korunan çocuk sayıları, (3) hizmet türlerine göre çocuklardır. Bu verilere bakılarak çocukların yıllar itibarıyla hangi yöntemlerle korunduklarını anlamak mümkündür.

2. SOSYAL HİZMET VE ÇOCUK KAVRAMI

Sosyal hizmetler, bireyler ile ailelerin kendilerinden veya çevresel şartlardan kaynaklanan maddi, manevi ve toplumsal yoksunluklarını gidermek ve gereksinimlerini karşılamak, toplumsal sorunlarını önlemek ve çözmek ve yaşam standartlarını iyileştirmek ve yükseltmek amacıyla yürürlüğe konulan hizmetler bütünüdür (2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, md.3/a). Bu hizmetler ile bireylerin sosyal işlevselliği artırılmak ve geliştirilmek istenirken aynı zamanda sosyal hizmetlerin insanların sahip oldukları potansiyellerin kullanılmasının sağlanmasıyla yaşam kalitesinin artırılması ve sosyal sorunlar karşısındaki çaresizliklerine de bu bağlamda çözüm aranmaktadır.

Sosyal hizmetler, bir anlamda bireylerin kendi aralarında ve çevreleriyle uyum içinde yaşamalarını sağlamak için örgütlü faaliyetlerdir. Bireylerin, grupların ve toplulukların gereksinimlerini karşılama konusunda ve toplumsal yapıdaki değişimlere ayak uydurmada ve iktisadi ve toplumsal durumlarının düzeltilmesinde ve uyum sorununun çözümünde toplu önlemlerin alınması dahil çeşitli yöntemlerin uygulanmasıdır (Dilik, 1980: 73). Bazen bu tanımın kapsamı daha geniş tutularak sosyal hizmetler sosyal sigortaları da içerebilmektedir. Buna göre sosyal hizmetler, başta yoksulluk ve belli hizmetlerden yoksunluğu gidermek ve fırsat eşitsizliklerini kaldırmak için uygulanan bireylerin daha çok refah düzeyini ve belli hizmetleri daha iyi almasını sağlamaya yönelik çeşitli tedbirler bütünüdür.

Sosyal hizmetler toplumda yer alan bireylerin toplumun tüm olanak ve fırsatlarından eşit olarak yararlanmasını sağlamak üzere ortaya çıkmıştır (Okçay, 1994: 149). Sosyal hizmetlerin birinci amacı, bireylerin iktisadi, siyasal ve sosyal eşitsizlik ve noksanlıklarından kaynaklanan yardıma muhtaçlıklarını sorgulamaktan ziyade onlara mümkün olduğu kadar eşit hizmetler sunmaktır (Bingöl, 2015: 71). En geniş anlamda sosyal hizmetler; eğitimi, sağlığı ve sosyal güvenliği kapsamakta; dar anlamda ise belli kesimlere yönelik hizmetleri ifade etmektedir (Tomanbay, 1999: 238-239). Sosyal hizmetler geniş anlamda toplumun geneline yönelik toplumsal uyum ve denge politikalarını içerirken; oysa dar anlamda toplumda daha çok zayıf ve güçsüz konumda yer alan bireylerin sosyal sorunlarına çözüm bulmaya çalışmaktadır.

Çocuk kavramının ne olduğu konusunda ise, aynı sosyal hizmetler tanımında olduğu gibi literatürde tek bir tanıma rastlamak güçtür. Çocuğun ne olduğu kadar çocukluk döneminin süresi konusunda da tam bir belirsizlik vardır. Çocukluk çocuğun anne karnına düştüğü anlarda hiç dikkate alınmayan bir dönem olarak düşünülürken, zamanla çocuk; sosyal, hukuksal ve eğitsel açılardan korunması gereken ve modern dünyada eşit statüde görülen toplumun bir üyesi haline gelmiştir (Bahçeci, 2019: 63). Çoğu yasal düzenleme çocuğu yaşa göre tanımlama ihtiyacı duymaktadır. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre 18 yaşına kadar dönemdeki herkes çocuk sayılır (UN, 1990: 2). ILO da benzer bir tanım yapmıştır. Buna göre çocuk, 18 yaşının altında kalan bireylerdir (ILO, 1999). Türkiye'de ise, şu anda yürürlükte bulunan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda kişi erken reşit sayılsa bile 18 yaşını doldurmadığı için çocuk olarak kabul edilmektedir.

Çocuklar toplumun demografik yapısında önemli bir yer tutmaktadırlar. 0-14 yaş arası çocuk nüfusunun toplam nüfus içindeki payı 1935 yılında %41, 1950 yılında %38, 1965 yılında %42, 1980 yılında %39, 2000 yılında %29 olmuş (TÜİK, 2006); ancak bu oranın toplam nüfus içindeki bileşeninin ise zamanla düştüğü görülmektedir. 0-14 yaş çocuk nüfusunun toplam nüfus içindeki payı 2040 yılında %23'e, 2080 yılında ise %19'a düşmesi beklenmektedir (TÜİK, 2018). Öyle de olsa çocuklar; bir toplumun geleceğinin adeta teminatı olarak kabul edilmekte ve geleceğin güçlü ve sağlıklı toplumları için vazgeçilmez temel bir öge sayılmaktadırlar.

3. ÇOCUKLARI KORUMADA SOSYAL HİZMETLER

Toplumun en zayıf halkasını oluşturan çocukların fiziksel ve zihinsel açıdan diğer gruplara göre daha çok hassas ve özenle korunmaları gerektiği ön plana çıkmıştır. Çocuk doğumdan erişkin oluncaya kadar ki dönemde fiziksel ve zihinsel gelişimi, davranışları ve uyum süreçleriyle içinde bulunduğu bir çevreye sahiptir (Budak, 2000: 186). Çocuğun toplumsal etkiye açık ve edilgen bir evrenin konuğu durumunda olması her açıdan korunmasını gerektiren anlamları doğurmaktadır (Parin ve Bilan, 2007: 121). Çocuğun dış çevreye karşı daha korumasız bir yapıya sahip olması, sosyal devletin çocuğu daha özenle ve daha dikkatli bakımını ve gözetimini gerçekleştirmesini zorunlu kılmaktadır.

Çocuklar devlet tarafından yeterince korunamaması veya buna yönelik güçlü tedbirlerin alınamaması sonucunda çocuklar toplumda önemli bir suç aracı haline gelebilirler. Bunu önlemek veya varsa bu çocukları bu tür suçlardan uzaklaştırabilmek için çocuğun bakımı, eğitimi ve

gözetimine ayrı bir önem verilmesi gerekmektedir. İşte etkili bir sosyal hizmet tedbirleriyle çocuklar toplum içinde korunarak özellikle kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukların, devletin verdiği hizmetler sayesinde toplumda daha çok korunması ve topluma karşı bir suç unsuru olmak yerine toplumsal değer ve düşüncelerle daha bütünleşmesi sağlanmaktadır.

Sosyal hizmetler aracılığıyla çocuklar ile ailelerin sosyal ve psikolojik işlevselliğine yardımcı olunması, ailenin iyilik durumunun en üst düzeyde gerçekleştirilmesi ve çocuğun eğitim düzeyinin artırılması arzulanmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları bu tür hedeflere ulaşabilmek için tek ebeveynli ailelere destek vermek, ihmal ve istismara uğrayan çocukları kurumlar tarafından bakmak, evlat edinme hizmetini sağlamak veya koruyucu aile hizmetini sunmak gibi çeşitli yöntemlere başvurmaktadırlar (Duyan vd., 2008: 121). İyi bir sosyal hizmet ağı sayesinde kimsesiz ve çaresiz konumdaki çocuklara en etkili ve kalıcı yöntemlerle hizmet sunulması hedeflenmektedir.

Türkiye’de sosyal hizmetler, kamu kuruluşları ve gönüllü özel kuruluşlar tarafından yerine getirilmektedir. 2818 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nun 3. maddesinin f bendinde sayılan bu kuruluşlar şunlardır:

- *Çocuk yuvası*, 0-12 yaş arasındaki korunması gerekli çocuklar ile lüzum görülürse 12 yaşını doldurmuş kız çocukları da dahil bu çocukların fiziksel, eğitimsel, psikolojik gelişimleriyle düzgün kişilik ve alışkanlıklar kazandırmak üzere görevlendirilmiş yatılı kuruluştur.
- *Yetiştirme yurdu*, 13-18 yaş arasındaki çocukların korunması, bakımı, meslek edinmesi ve topluma yararlı kişi haline getirilmesi ile görevlendirilmiş yatılı kuruluştur.
- *Kreş ile gündüz bakımevi*, 0-6 yaş arasındaki çocukların bakımının gerçekleştirilmesi, fiziksel ve psikolojik sağlığının korunması ve geliştirilmesi ile görevlendirilmiş yatılı olmayan kuruluştur.
- *Çocuk destek merkezi*, suçun unsuru ve mağduru haline gelmiş veya sokaktan gelebilecek tehlikelere karşı çocukları korumak için psiko-sosyal destek ihtiyacı olan çocuklara ailesi, çevresi ve toplum ilişkilerinin düzene konulması konusunda çocuğun mağduriyetine, suça bulaşma nedeni, yaşı ve cinsiyetine göre ayrılan uzmanlaşmış yatılı kuruluştur.
- *Çocuk evi*, 0-18 yaş arasındaki çocukların korunması amacıyla kaldıkları ev birimidir.
- *Çocuk evleri sitesi*, çocukların bakıldığı benzer yerleşke içinde yer alan çok sayıda evden oluşan bir kuruluştur.
- *Ev tipi sosyal hizmet birimi*, çocuklar, kadınlar, engelliler ve yaşlılarla bakıma ve barınmaya ihtiyaç duyan kişilere hizmetin verildiği yatılı birimdir.
- *Sosyal hizmet merkezi*, çocuklar, gençler, kadınlar, erkekler, engelliler ve yaşlılara ailelerine her türlü destek ve geliştirici hizmetin sunulduğu; gerekirse ilgili kamu kuruluşunun, yerel yönetimlerin, üniversitelerin, STK ve diğer gönüllülerin işbirliği içinde olduğu ve bunun koordinasyonunu sağlayan kuruluştur.

- *Çocuk evleri koordinasyon merkezleri*, çocuk evinin ilde planlamasını, işleyişini ve buna yönelik her tür işlem ve harcamanın yapılmasını, takibini, denetlenmesini ve koordinasyonunu gerçekleştiren merkezlerdir.

Ayrıca çocuklar koruyucu aile hizmeti ile çevreye karşı korunmakta ve bir aile ortamına dahil olmaktadır. Koruyucu aile hizmeti biyolojik ailesiyle bir arada olamayan çocukların kendi evleri dışında yirmi dört saat boyunca yeni bir aile çevresi oluşturularak burada bakılması şeklinde tanımlanmaktadır (Miller, 2013: 141). Bu sayede çocukların daha çok bir aile ortamı içinde bakımı ve gözetimi sağlanmaktadır.

4. ÇOCUK HİZMETLERİ KAPSAMINDA AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI ÇOCUK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN VERİLERİNİN İNCELENMESİ

Türkiye ilk defa 1961 Anayasası ile sosyal devlet anlayışına geçmiş; devletin demokratik, laik ve sosyal bir devlete sahip olması gerektiği düşüncesi 1982 Anayasası'nda da aynen korunmuştur. Anayasanın 17. Maddesine göre herkes, maddi ve manevi varlıklarının geliştirilmesi ve korunması hakkına sahiptir. Ayrıca bireyler için hak olan bu durum, Anayasanın 5. maddesi ile bu hakkın korunması görevi ise devlete verilmiştir.

Çocukları koruma altına alan çok sayıda kamu kuruluşu vardır. Bu kuruluşların sayısının yıllar itibariyle sürekli arttığı görülmektedir. Çocukları koruma altına alan kuruluşların sayısı toplamda 2013 yılı itibariyle 1.100 iken; bu sayı bakanlığın yayınladığı en son veri olan 2017 yılı itibariyle 1.368'e yükselmiştir. Kuruluşların son beş yıldaki (2013-2017 yılları arasındaki) sayısında yıllar itibariyle ciddi artışlar olmamışsa da genelde az da olsa hiç düşmeden yukarı yönlü bir artış yaşanmıştır (tablo-1).

Tablo-1 Çocukları Koruma Altına Alan Kuruluşlar

<i>Çocukları Koruyan Kuruluşlar</i>	<i>2013</i>	<i>2014</i>	<i>2015</i>	<i>2016</i>	<i>2017</i>
Çocuk Yuvası (0-12)	21	10	7	6	-
Yetiştirme Yurdu (13-18)	42	20	10	8	-
Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu (0-18)	9	7	6	4	-
Çocuk Evleri Sitesi (Sevgi Evi)	61	73	86	92	108
Çocuk Evi	906	1.015	1.057	1.092	1.195
Çocuk Destek Merkezi	61	67	67	68	68
Toplam	1.100	1.192	1.233	1.270	1.368

Kaynak: T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (AÇSHB, 2019) Verilerinden Yararlanılarak Oluşturulmuştur.

Kuruluşlarda toplamda az da olsa sürekli yaşanan bu artışlara özelde rastlanmamaktadır. Tablo-1'e bakıldığında 2013 yılından 2017 yılına kadar çocukları korumaya yönelik hizmet veren kuruluşlardan "çocuk evleri sitesi veya sevgi evi", "çocuk evi" ve "çocuk destek merkezi" sayıları sürekli artar iken; buna karşılık "çocuk yuvası (0-12)", "yetiştirme yurdu (13-18)" ve "çocuk destek merkezi" sayıları ise sürekli düşmüş; hatta 2017 yılı itibariyle bu kuruluşların varlığı tamamen sona ermiştir. Çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları 2014 yılında 2013 yılına göre %50'den fazla düşmüş ve bu sayı her yıl itibariyle düşerek 2017 yılında tamamen sıfırlanmıştır.

Çocukları korumayı amaçlamış kuruluşların sayısında olduğu gibi bu kuruluşların hizmetlerinden yararlanan çocukların sayısında da toplam itibariyle beş yıllık sürede (2013-2017 yılları arasında) artış olmuş; ancak bu sayı yaklaşık 13 binden 14 bine az da olsa yükselmiştir. Gerçi bu sayı 2014 yılında 2013 yılına göre 12.6 binden 12.1 bine düşmüş; bu yıldan itibaren ise artış hızı yavaş bir düzeyde seyretmiştir (tablo-2).

Tablo-2 Kuruluşlarda Koruma Altına Alınan Çocuklar

<i>Korunan Çocukların Sayıları</i>	<i>2013</i>	<i>2014</i>	<i>2015</i>	<i>2016</i>	<i>2017</i>
Çocuk Yuvası (0-12)	901	490	390	323	-
Yetiştirme Yurdu (13-18)	1.339	651	401	396	-
Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu (0-18)	460	366	319	254	-
Çocuk Evleri Sitesi (Sevgi Evi)	3.952	4.352	4.950	5.257	6.208
Çocuk Evi	4.953	5.068	5.366	5.626	6.341
Çocuk Destek Merkezi	1.076	1.244	1.241	1.463	1.640
Toplam	12.681	12.171	12.667	13.319	14.189

Kaynak: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (AÇSHB, 2019) Verilerinden Yararlanılarak Oluşturulmuştur.

Tablo-2'ye bakıldığında "çocuk evleri sitesi veya sevgi evi", "çocuk evi" ve "çocuk destek merkezi"nde kalan çocukların sayıları sürekli artar iken; buna karşılık "çocuk yuvası (0-12)", "yetiştirme yurdu (13-18)" ve "çocuk destek merkezi"nde kalan çocukların sayıları ise sürekli düşmüş; 2017 yılında bu kuruluşlar kapandığı için burada kalan çocuk sayısı da otomatikman sıfırlanmıştır. 2013 yılından 2017 yılına kadar ki beş yıllık sürede "çocuk evleri sitesi (sevgi evi)"

bünyesinde kalan çocuk sayısı 3.9 binden 6.2 bine; “çocuk evi“ bünyesine kalan çocuk sayısı 4.9 binden 6.3 bine; “çocuk destek merkezi” bünyesinde kalan çocuk sayısı binden 1.6 bine artmıştır.

Tablo-3 Hizmet Türlerine Göre Çocuklar

<i>Hizmet Türlerine Göre Çocuk Sayıları</i>	<i>2014</i>	<i>2015</i>	<i>2016</i>	<i>2017</i>
Bir Kuruluş Bakımı Alanlar	12.171	12.667	13.319	14.189
Aile Yanında Destek Verilenler	56.018	71.845	84.872	104.729
Aileye Döndürülen Çocuklar	10.526	11.085	11.227	11.342
Evlat Edilen Çocuklar	13.646	14.515	15.007	16.171
Koruyucu Aile Hizmetinden Yararlananlar	4.008	4.615	5.004	5.642
Koruyucu Aile Sayıları	3.283	3.797	4.115	4.654
Özel Kreş ile Gündüz Bakım Evlerinde Bakılanlar	1.955	1.831	2.237	2.400
Toplam	101.607	120.355	135.781	159.127

Kaynak: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (AÇSHB, 2019) Verilerinden Yararlanılarak Oluşturulmuştur.

Korunmaya muhtaç çocuklar birçok farklı kanaldan hizmet almaktadırlar. En çok yararlandıkları hizmet türleri sırasıyla birinci sırada “aile yanında destek alma”, ikinci sırada “evlat edilme”, üçüncü sırada “bir kuruluştan bakım yardımı alma”, dördüncü sırada “aileye döndürülme”, beşinci sırada “koruyucu aile hizmeti alma”, ve son sırada ise “özel kreş ile gündüz bakım evlerinden yararlanma” yer almıştır.

Tablo-3’e bakıldığında 2014 yılı itibarıyla yaklaşık 102 bin çocuk toplamda yararlanır iken; 2017 yılı itibarıyla toplamda hizmetten yararlananların sayısı ise yaklaşık 159 bine artmış; bu kısa sürede hizmetten yararlananların sayısı %50’den fazla olmuştur. Aile yanında hizmet verilen çocukların sayısı ise 2014 yılından 2017 yılına kadar yaklaşık %100’e yakın artarak yaklaşık 56 binden 105 bine çıkmıştır.

5. SONUÇ

Sosyal hizmetler, bireylerin sosyal sorunlarını çözmeye, kişisel gelişim kapasitelerini artırmaya ve riskli yönleri güçlendirmeye yönelik uygulanan sosyal refah, sosyal adalet ve sosyal güvenlik tedbirlerini içeren bir disiplindir. Toplumda en çok bakıma ve korunmaya muhtaç kesimler

sosyal hizmetlerin kapsamına girmektedirler. Toplum içinde çocuklar aslında diğer kesimlere göre daha çok zayıf ve güçsüz konumdadırlar. Hele çocuk sezgin durumunda değilse, kendi dışındaki olayları veya sorunları yeterince kavrayamayacağı için kötü niyetli insanların her zaman suiistimaline veya şiddetine maruz kalabilir.

Türkiye’de çocukları koruyan kuruluş sayılarının 2013 yılından 2017 yılına kadar geçen beş yıllık sürede “çocuk yuvası”, “yetiştirme yurdu” ve “çocuk yuvası ve kız yetiştirme yurdu” bakımından yıllar itibariyle giderek azaldığı ve 2017 yılında ise, bu kuruluşların faaliyetlerinin tamamen sona erdiği görülmektedir. Buna karşılık “çocuk evleri sitesi”, “çocuk evi” ve “çocuk destek merkezi” sayılarında yıllar itibariyle önemli artışların olduğu fark edilmiştir. Çocukları koruma altına alan ilgili kuruluşların yapısındaki bu değişim, daha çok çocukların kalabalık ve ilgiden uzak koğuş tipi bir barınma sistemi anlayışı terk edilerek çocukları daha çok aile ortamına çekecek ve daha sıcak ilgi sağlayacak az sayıda çocuğun bir arada bulunduğu bir yaşam merkezine geçilmesiyle gerçekleştirilmiştir.

Koruma altına alınan çocuklar, beş yıllık sürede en çok “çocuk evleri sitesi”nde kalmışlardır. 2013 yılında burada kalan çocuk sayısı yaklaşık 4 binden 2017 yılında 6 bine çıkarak, bu sayı ortalama %50 oranında artmıştır. “Çocuk yuvası”, “yetiştirme yurdu” ve “çocuk yuvası ve “kız yetiştirme yurdu” bünyesinde kalan çocuk sayıları ise, yıllar itibariyle azalarak 2017 yılında bu kuruluşlardan yararlanan çocuk sayısı kalmamıştır.

Hizmet türlerine göre çocuk sayılarına bakıldığında ise, 2014-2017 yılları arasında çocuklar en fazla “aile yanında destek hizmeti” sağlanmış, en az ise “özel kreş ile gündüz bakım evleri hizmeti”nden yararlanmışlardır. Hizmet türlerine göre çocuk sayıları ise, dört yıllık sürede sürekli artarak bu sayı, 2014 yılında yaklaşık 102 binden 2017 yılında 159 bine çıkmıştır. Bu bakımdan çocuk sayıları toplamda %50’den fazla artış göstermiştir. Çocukların “aile yanında destek verilenler” dışında en çok hizmet aldıkları alanlar sırasıyla “bir kuruluş bakımı alma”, “evlat edilme” ve “aileye döndürülme” şeklinde olmuştur.

KAYNAKLAR

- AÇSHB (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) (2019). **Çocuk Hizmetleri İstatistikleri**, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/istatistikler/aile-ve-sosyal-politikalar-alanindaki-istatistikler/cocuk-hizmetleri-istatistikleri/> (Erişim Tarihi: 01.05.2019).
- Bahçeci, Hazal Ilgın (2019). “Yerel Yönetimlerde Çocuk Katılımı ve Bir Uygulama Örneği Olarak Çocuk Meclisleri”, **Kamu Yönetimi ve Çocuk** (Ed: Yasemin Mamur Işıkcı), Ankara, Astana Yayınları, s. 61-81.
- Budak, Selçuk (2000). **Psikoloji Sözlüğü**, Ankara, Bilim ve Sanat Yay.
- Bingöl, Orhan (2015). “Genel Bağlarıyla Sosyal Hizmet ve Toplum”, **Mavi Atlas**, Sayı: 5, s. 69-77.

- Dilic, Sait (1980). “Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Arasındaki İlişkiler”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:35, Sayı:01, s. 73-84.
- Duyan, Veli; Sayar, Özge Özgür; Özbulut, Mahmut (2008). **Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak**, Ankara, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, Yayın No:11, 1. Baskı.
- ILO (1999). Worst Forms of Child Labour Convention-no.182.
- Miller, C. Laurie (2013). “Adoption and Foster Family Care”, **Development-Behavioral Pediatrics** Ed: William Bacon Carey, Crocker Coleman, Elias Feldman, 4. Edition.
- Okçay, Hale (1994). “Sosyoloji ve Sosyal Hizmetler”, **Sosyoloji Dergisi**, Sayı:5, s. 147-158.
- Parin, Suvat; Bilan, Seda (2007). “Devlet ve Çocuk İlişkisi Bağlamında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumları Üzerine Bir Analiz”, **Sosyoloji Dergisi**, Dizi:3, Sayı:14, s. 119-128.
- Tomanbay, İlhan (1999). **Sosyal Çalışma Sözlüğü**, Ankara, Selvi Yayınevi.
- TUİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2006). “Yaş Grubuna Göre Nüfus ve Yaş Bağımlılık Oranı 1935-2000”, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=196 , (Erişim: 15.07.2006).
- TUİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2018). “İstatistiklerle Çocuk, 2017”, https://www.tuseb.gov.tr/enstitu/tacese/yuklemeler/istatistik/istatistiklerle_cocuk_2017.pdf , (Erişim: 8.5.2019)
- UN (1990). “Convention on the Rights of the Child”, United Nations Human Rights Office of the High Commissioner.

SPORTİF ETKİNLİKLERE KATILAN İŞİTME ENGELLİ ÖĞRENCİLERİN SOSYALLEŞMELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (NİTEL ÇALIŞMA)

Mehmet ILKIM

İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

İrfan ATA

İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Malatya Akşemsettin İşitme Engelliler Okuluna devam eden ilkokul ve ortaokul öğrencilerinin sportif etkinliklere katılımları sonucu sosyalleşmelerinin değerlendirilmesidir. Bu amaçla gerekli olan izinler alındıktan sonra Akşemsettin İşitme Engelliler Okuluna devam eden 32 öğrencinin tamamına ulaşıldı. Önceden hazırlanmış olan görüşme soruları; işitme engelli öğrencilere, beden eğitimi öğretmenine ve okul idarecilerine soruldu. Görüşme soruları kapsamında işitme engelli öğrencilere okulda en çok sevdiğiniz ders hangisidir, okul takımlarında oynadınız mı hiç, sporcu olarak il dışına çıktınız mı hiç, madalya kazandınız mı hiç soruları soruldu. Beden eğitimi öğretmenine; Öğrencilerin beden eğitimi dersine karşı tutumları nasıldır, sportif etkinliklere kaç öğrenci katılıyor ? soruları soruldu. Okul idarecilerine okulunuzda ne tür sportif etkinlikler yapılıyor ve hangi sıklıkla yapılıyor. Sportif etkinlikler için okulunuzun tesisleri yeterli mi soruları soruldu. Yapılan görüşmeler sonucunda işitme engelli öğrenciler okulda en çok beden eğitimi dersini sevdiklerini (32 kişi) belirttiler. 24 öğrenci okul takımlarında yer alarak il dışına çıktıklarını belirttiler. 16 öğrenci katıldıkları yarışmalar sonucunda madalya kazandıklarını belirtti. Okulun beden eğitimi öğretmeni öğrencilerin beden eğitimi dersine ve sportif etkinliklere karşı çok istekli olduklarını belirtti. Özellikle okul takımlarında yer alan öğrencilerin sosyal ortamlarda kendilerini daha iyi ifade ettiklerini, madalya kazanan öğrencilerin boyunlarında birkaç gün madalya ile dolaştıklarını ve sürekli takdir edilmek istediklerini belirtti. Okul idarecileri; okulda basketbol, ve atletizm sporuna yönelik sportif etkinliklerin yapıldığını, okul tesislerinin bu iki branş için uygun olduğunu belirtirlerken kapalı ortamlarda yapılacak spor etkinlikleri için salonlarının olmadığını belirttiler. Ancak buna rağmen işitme engelli öğrencilerin sportif etkinliklere katılımları konusunda çok istekli oldukları belirtildi. İşitme engelli öğrencilerin, beden eğitimi öğretmenin ve okul idarecilerinin vermiş oldukları cevaplar benzerliklerine göre kendi arasında kategorize edilerek değerlendirildi. Ayrıca öğrencilerin sosyalleşme durumları araştırmacı tarafından da gözlem yolu ile değerlendirmeye alındı.

Sonuç olarak sportif etkinliklere katılan işitme engelli öğrencilerin gerek kendi ifadeleri, gerekse beden eğitimi öğretmeni ve okul idarecilerinin ifadeleri doğrultusunda sosyalleşme düzeylerinin arttığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler; işitme engelli, sportif etkinlik, sosyalleşme

Giriş

Bireylerdeki bütün davranışlar öğrenme sonucunda meydana gelmektedir. İşitme engelli bireylerde öğrenme süreci sağlıklı bireylere oranla daha zor ve daha fazla çaba gerektiren bir durumdur. Bu sebeptir ki engelli birey yaşamının her evresinde uyum sorunlarıyla sonuçlanan yaşam deneyimleri kazanmaktadır (Özsoy ve ark. 1998). Engelli olmak bütün toplumu yakından ilgilendiren sosyal bir durumdur (Ünlü 1987). Engelli bireyin tespiti, takibi, bakımı desteklenmesi, sosyal ve ruhsal yönden eğitilmesi başta ailesine ve topluma kazandırılması konusunda bazı meslek gruplarına özel görevler düşmektedir. Engelli bireye verilebilecek hizmetler çoğu zaman bir ekip çalışmasını zorunlu hale getirmektedir. Bu yardım hizmetlerini üstlenen grubun içine doktor, hemşire, psikolog, sosyal hizmet uzmanı, rehber öğretmenler, okul öğretmenleri ve yöneticiler girmektedir (Öztek ve Kubilay 1993, Birol 2000, Özürllüler İdaresi Başkanlığı 2002).

Engelli bireylerde fiziksel aktiviteler bazen rehabilitasyon amacıyla kullanılmakta olup, Fiziksel etkinliklerine katılım engelli bireylerin toplum ile bütünleşmelerine katkı sağlamaktadır (Yetim, 2014). Bu sebeple farklı engel gruplarında bulunan bireyler için fiziksel aktiviteler önemli birer sosyalleşme aracı olarak değerlendirilmektedir (Şirinkan, 2011). Literatürde engelli bireylerde spora katılımın sosyal açıdan faydalarına ilişkin birçok araştırma yapıldığı da bilinmektedir. Bayazıt, (2006) yaptığı çalışmada engelli bireylerin boş zaman etkinliklerini yerine getirebilecekleri akran imkanlarına sahip olmadıkları sonucuna varmıştır.

Spor; engelli bireylerin topluma entegrasyonunda en iyi yöntemlerden biridir. Günümüzde engelli bireylerin, engel durumu ve derecesine göre farklı branşlarda spor yapma olanakları bulunmaktadır. işitme engelli bireyler arasında en yaygın spor dalları; voleybol, futbol, masa tenisi, atletizm, basketbol olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu spor branşları işitme engelli bireylerin; güven, denge, kas kontrolü, hareketlerde özgürlük, koordinasyon kazanmalarına ve boş zaman geçirmelerine yardımcı olmaktadır. Fiziksel aktiviteler, işitme kaybı nedeni ile kaçınılmaz olan çevreden zarar görme korkusunun giderilmesine ve kişilerin daha bağımsız bir yaşam sürmelerine de katkılar getirmektedir (Maggill 1980, O'Conne 2000).

Yöntem ve metot

Sportif etkinliklere katılan işitme engelli öğrencilerin sosyalleşmelerinin değerlendirilmesi adlı yapılan bu araştırma Malatya Akşemsettin İşitme Engelliler okulunda gerçekleşti. Bu amaçla okula devam eden 32 öğrenci, beden eğitimi öğretmeni, ve okul idarecileriyle yüz yüze görüşmeler (nitel çalışma)gerçekleşti. Araştırma kapsamında işitme engelli bireylerin vermiş oldukları cevaplar kendi arasında kategorize edilerek istatistiksel olarak analiz edildi. Yapmış olduğumuz çalışmanın sonuçları literatür taraması yapılarak bu alanda yapılmış olan çalışmalar ile karşılaştırıldı.

Bulgular

Tablo:1 İşitme Engelli öğrencilerin dağılımlarını gösteren tablo

	K	E	En çok Sevilen ders	İl Dışına çıkma
İşitme Engelli öğrenci Sayısı	13	19	Beden Eğt.(32 kişi)	26 (16 erk-10 kız)
Beden Eğt. Öğrt	-	1		
Okul İdarecileri	-	3		

Araştırma kapsamında 24 işitme engelli öğrenci okul takımlarında yer alarak il dışı yarışmalarına katıldı. 16 öğrenci katıldıkları yarışmalarda madalya kazandı. Okuldaki bütün öğrenciler en çok beden eğitimi dersini sevdiklerini belirtti. İşitme engelliler okulunda 1 beden eğitimi öğretmeni 3 idareci görev yapmaktadır.

Tartışma

Engelli bireyler de normal çocuklar gibi, yeme, içme, sevmeye, sevilme, kabul edilme, başarılı olma gibi biyolojik, sosyal ve psikolojik gereksinimlere sahiptirler. Sosyal çevrede yaşamlarını sürdürebilmeleri için bu gereksinimlerin karşılanması gerekmektedir.

Fiziksel aktiviteler engelli bireylerin içinde bulundukları ruh hali ve toplumun kendilerine karşı olan tavırlarının doğal sonucu olarak ortaya çıkan saldırganlık, öfke ve kıskançlık gibi duygularını kontrol etmelerini sağlar (Kınalı, 2003). Fiziksel aktiviteler, bireyin dinamik sosyal çevrelere katılımını sağlayan bir sosyal etkinlik olması özelliğinden dolayı, kişinin sosyalleşmesinde önemli bir role sahiptir. Modern toplumlarda sporun çoğunlukla kolektif bir etkinlik olduğu göz önünde bulundurulduğunda sportif faaliyetler aracılığıyla, sporla ilgilenen bireyler değişik insan gruplarıyla sosyal ilişkiye girmektedir. Fiziksel aktiviteler bireyin kendi dar dünyasından kurtularak başka ortamlarda, başka kişilerden, inançlardan, düşüncelerden insanlarla iletişim içinde bulunmasını, onlardan etkilenmesini ve onları etkilemesini sağlamaktadır. Bu yönüyle sporun, yeni dostluklar kurulmasına, pekiştirilmesine ve sosyal kaynaşmaya destek sağladığı ve özellikle engelli bireylerin topluma kazandırılmasında önemli rol üstlendiği söylenebilir (Yetim,2005).

İşitme engelli bireylerde fiziksel aktiviteler, diğer engel gruplarında olduğu gibi sportif etkinlikler yoluyla toplumda var olan sosyal eşitsizliği ortadan kaldırmaya yöneliktir. İşitme engelliler, duyuşsal kayıpları nedeniyle diğer bireylere eş düzeyde sosyal ve kültürel olanaklara sahip değildirler. Bunun temel sebeplerinden biri de özellikle ve genellikle birbirleriyle iletişim kurmayı tercih etmeleri, toplumdaki diğer bireylerle etkileşimde bulunmaktan kaçınıyor olmalarıdır (Gür,2001). Reich ve ark. Çalışmalarında işitme engellilerde beden eğitimi etkinlikleri eğitimcilere beden eğitimi etkinliklerini farklı olarak adapte etme, çocukların ve eğitimcilerin iletişim becerilerini geliştirme vb. çocukların işaret dilini geliştirmelerine katkı sağlaması açısından önemli olduğunu vurgulamaktadırlar (Reich, Lori,2009).

İşitme engelli ergenlerin bir meslek edinmeleri yanında, kendisiyle ve toplumla barışık kolay adapte olan birer birey olmaları da oldukça önemlidir. Bunu sağlamanın en kolay yollarından birinin de sportif aktiviteler olduğu düşünülerek, engelli çocuğu olan ailelere sporun önemi vurgulanarak çocuklarını küçük yaşlardan itibaren spora yönlendirmelerinin mesleki eğitim kadar önemli olduğu vurgulanmalıdır. Topluma entegre olmada çok büyük zorluklar yaşayan bu bireylerin sosyal yaşamın bir parçası olmalarında egzersiz ve spor etkinliklerinin büyük önemi bulunmaktadır. Bu durumu göz ardı etmeden, özellikle ailelerin bilinçlenmesi ile bu spor terapilerine katılımın artırılması öncül amaç olmalıdır. Katılımın artması ile eğitim programlarının amacına ulaşması için gereken alt yapının sağlanması da önem arz etmektedir. Gerekli fiziki koşullar ile insan gücü ve eğitimci kadronun da belli bir seviyeye taşınması belirtilen amacın gerçekleşmesinde son derece önemlidir. Tüm bunların yanı sıra toplumda bu bireylere olan bakış açısının iyileştirilmesi amacıyla eğitim çalışmalarının tüm topluma yayılması ve halkın bilinçlendirilmesi de son derece önemlidir. Toplum tarafından sergilenen yanlış tutum ve davranış şekilleri de bu bireyleri toplumdan uzaklaştırdığı için yaklaşımların olumlu olması gerekmektedir. Sporun sosyalleştirici ve rehabilite edici özelliği göz ardı edilmeden, özel eğitim programları içinde yer alan spor mekanizması etkin ve verimli bir şekilde kullanılmalı ve işitme engelli bireyler toplumun bir parçası haline getirilmelidir. Unutulmamalıdır ki, otistik bireyler için sosyalleşmenin evrensel dili spordur.

Sonuç olarak sportif etkinliklere katılan işitme engelli öğrencilerin gerek kendi ifadeleri, gerekse beden eğitimi öğretmeni ve okul idarecilerinin ifadeleri doğrultusunda sosyalleşme düzeylerinin arttığı görülmektedir.

Kaynaklar

Bayazıt B. (2006). Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocuklarda Eğlenceli Atletizm Antrenman Programının Psikomotor Özellikleri Üzerine Etkisi. Doktora Tezi (yayınlanmamış). Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.

Biröl L (2000). Hemşirelik Süreci. Bozyaka Matbaacılık, İzmir.

Gür, A. Özürlülerin Sosyal Yaşamda Uyum Süreçlerinde Sportif Etkinliklerin Rolü, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2001, Ankara.

.Kınalı, G., (2003), Zihin Engellilerde Beden - Resim - Müzik Eğitimi. Farklı Gelişen Çocuklar. (Ed: A. Kulaksızoğlu), İstanbul: Epsilon Yayınları, 244.

Özsoy Y, Özyürek M, Eripek S (1998). Özel Eğitime Giriş. Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar. Karatepe Yayınları, Ankara

Öztekin Z, Kubilay G (1993). Toplum sağlığı ve Hemşireliği, Somgür Yayıncılık, Ankara

Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2002). Özürlüler Komisyon Raporları. <http://www.ozida.gov.tr/sura/ilkduyuru.htm>

Reich, Lori, M. Lavay, Barry, Physical education and sport adaptations for students who are hard of hearing: learning to communicate with students who are hard of hearing is the first step to

instructional success.(Essay).JOPERD--The Journal of Physical Education, Recreation & Dance, March , 2009.

Şirinkan A. (2011). 10-15 Yaş İşitme Engelli Öğrencilerde Sportif Eğitsel Oyunların Fiziksel Gelişimlerine Etkisinin Araştırılması. Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi, 13 (Özel Sayı): 74-80

Ünlü S (1987). İşitme engelli çocukları olan ailelerin uzaktan öğretim ile eğitilmesi. Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.

Yetim A. (2014). Engelliler Sporuna Sosyolojik Yaklaşım. II. Uluslararası Engellilerde Beden Eğitimi ve Spor Kongresi. Batman Üniversitesi, Batman.

Yetim, A., (2005), Sosyoloji ve Spor. Topkar Matbaacılık, Trabzon, 119.

KENTLERDEKİ TURİZMİN GELİŞİMİNDE GÜVENLİĞİN ÖNEMİ: VAN GÖLÜ VE ÇEVRESİ ÖRNEĞİ

Vedat YILMAZ

Dr.Öğr.Üyesi Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İİBF Kamu Yönetimi Bölümü,
vedatyilmaz1977@gmail.com

Ahmet Kenan SAYIN

Öğr. Gör, İnönü Üniversitesi Malatya MYO, Aksayin44@gmail.com

ÖZET

Kentlerin büyümesi ve gelişmesi için ilk olarak güvenli bir ortama gereksinim duyulur. Güvenli bir kentte; sosyal, ekonomik ve kültürel gibi birçok alanda yeni yatırımlar yapılarak gelişim ve büyümesi sağlanır. Doğal çevre güzelliklerinin ekonomik değere dönüştürülmesini sağlayan turizmin de, kentlerin gelişiminde önemli bir payı vardır. Güvenli kentlerde turizm faaliyetleri ve bu alanda elde edinilen ekonomik gelir artarken güvenli olmadığı ya da güvenli olmadığına inanılan kentlerde ise zengin doğal kaynaklara sahip olunmasına rağmen gerek ekonomik alanda gerekse turizm açısından kayda değer bir gelişim göstermediği açıktır.

Türkiye’de özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde turizm açısından birçok doğal ve tarihi alanların yanı sıra zengin kültürel birikimlerin bulunmasına rağmen yerli turistlerin daha çok güvenlik gerekçesi ile bu bölgelere gitmeyi tercih etmediği, daha güvenli olduğuna inandığı bölgeleri tercih ettiği görülmektedir.

Çalışmada; güvenlik kaygısı, özellikle terör korkusu nedeniyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki turizmin gelişmemesi ve bu noktada yapılması gereken konular hakkında bilgilendirmelerin yapılarak gündeme taşınması amaçlanmıştır. Bu bağlamda örneklem olarak Türkiye’nin en büyük gölü, doğal çevre, tarihi ve kültürel zenginliklere sahip Van Gölü ve çevresi alınmıştır. Alınan örneklemde; Van Gölü ve çevresinde bulunan yerleşim alanlarındaki turizmin istenilen düzeyde gelişmemiş olmasının güvenlik açısından özellikle terör korkusu bakımından değerlendirilmesi yapılmıştır. Ayrıca çalışmada; kent, turizm kavramı, turizmin kente sağladığı katkılar, terör kavramı, Van Gölü ve çevresi hakkında genel olarak bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kent, Turizm, Güvenlik, Terör Korkusu

THE IMPORTANCE OF SAFETY IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM IN CITIES: THE CASE OF VAN LAKE AND ENVIRONMENT

Abstract

For the growth and development of cities, a safe environment is required first. In a safe city; new investments are made in many areas such as social, economic and cultural development and growth. In safe cities, tourism activities and the economic income achieved in this area are increasing. But

In cities where it is not safe or is not safe believed, it is clear that although it has rich natural resources, it does not show a significant development in terms of both economic and tourism sectors.

In the study, It was aimed to not develop tourism in Eastern and Southeastern Anatolia Region due to security concerns, especially fear of terror and to inform about what should be done at this point. The largest lake in Turkey as samples in this context, natural environment, historical and cultural wealth has Van Lake and the surrounding area has been taken. in the sampling; The fact that the tourism in the Van Lake and its surrounding areas is not developed at the desired level has been evaluated in terms of security, especially in terms of fear of terror. Also in the study; city, tourism concept, the contributions of tourism to the city, the concept of terrorism, the general information about Van Lake and its surroundings.

Keywords: City, Tourism, Security, Fear of Terror

GİRİŞ

Kentler, insanların yaşamlarını istediği gibi huzurlu ve mutlu bir şekilde hayatlarını sürdürdükleri yerleşim alanlarıdır. Kentte yaşayanlar kentlerinin gelişmesi ile birlikte kendilerinin de yaşam koşullarının iyileşeceğinin farkındadır. Bu bakımdan kentlerinin ekonomik anlamda büyümesi ve gelişmesini isterler. Fakat kentlerin gelişim ve büyümesinde engel olan bazı faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlerin başında kentte güvenlik kaygısının olmasıdır.

Kentlerde sürdürülebilir bir büyümenin gerçekleştirilmesi için kentteki güvenlik sorununun bütünüyle ortadan kaldırılması gerekir. Güvenlik korkusu olan kentlere hiçbir alanda yatırım yapılmamaktadır. Bununla birlikte kentlerdeki turizm faaliyetleri de en alt seviyeye düşmektedir. Turizm alanında zengin kültürel miras ve doğal güzellikler olmasına rağmen kentteki turizm gelişmeyebilmektedir.

Kentlerin gelişimindeki birinci öncelik kent güvenliğidir. Bir kentte insanlar güvenliğinden endişe ediyorsa o kentin gelişimi beklenilemez. Kent güvenliğinin bu noktada önemli bir yeri bulunmaktadır. Kent güvenliği sayesinde turizm faaliyetleri hız kazanacaktır. Güvenlik noktasında yaşanan sorunlar ya da insanların güvenlik kaygısı bir kentin gelişimine engel olmakla birlikte kentteki yaşam koşullarını da güçleştirmektedir.

İşte bu çalışmada zengin doğa güzelliği, sodalı suyu ile meşhur, Türkiye'nin en büyük gölü olan Van Gölü ve çevresinin turizm açısından istenilen düzeyde gelişmemiş olmasının nedenleri arasında yer alan yerli ve yabancı turistlerin güvenlik kaygısı ve diğer faktörler üzerinde değerlendirmeler yapılacaktır. Çalışmada yöntem olarak literatür taraması ve gözlem yöntemi kullanılmıştır.

KENT VE KENTLERİN GELİŞİMİNDE GÜVENLİK

Kısaca bir yerleşim alanı olarak tanımlanabilen kent oldukça eski tarihlerde ortaya çıkmıştır. Toplumların yerleşik hayata geçmeleri ve tarımla uğraşmaları bunun sonrasında da tarım ürünlerini elde etmeye başlaması ile meydana gelen ilk kentlerin M.Ö. 3500 ile 2500 tarihleri arasında görüldüğü söylenebilir. Arkeolojik çalışmalar sonucunda ortaya çıkarılan ilk kentlerin günümüzde

az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde bulunması dikkat çekicidir. Mezopotamya, Hindistan, Çin ve Mısır o zamandan bu zamana kadar kentsel uygarlık, teknolojik, ekonomik ve toplumsal koşullara göre evrimini sürdürmektedir. Günümüzdeki yeni sorun kentlerde meydana gelen büyümedir; diğer bir ifade ile nüfusun belli bir yerleşim alanında toplanmasıdır (Kılınç, 1993: 148).

Kentle ilgili olarak epey tanım yapılmakla beraber kenti, bireyin yaşadığı alan olarak kısaca tanımlanabilir. Toplumsal ve ekonomik şekillenme olarak kent, insanların doğayla olan yerleşme ilişkilerinde hem yeni hem de ileri bir aşama olarak kendisinden önceki yerleşme biçimlerinden belirgin çizgilerle ayrılan özellikler taşır. Her bilim dalı veya her yaklaşım çeşitli ölçütler kullanarak kenti tanımlamaya çalışmıştır (Özer, 2004: 2).

Kent yer aldığı doğa parçasını birçok yönü ile değiştirmekte ve yeni çevresel şartlar meydana getirmesiyle ortaya çıkmıştır. Yerleşim alanının coğrafik konumu, bulunduğu yeri ve topografyası, o yerleşim alanının ekolojik yapısını ve atmosfer özelliklerini değiştirebilmektedir. Bu durumda her kent, çeşitli bir ekolojiye ve atmosfere sahip olmaktadır. Bu şekilde oluşturulan yapay ortam kendi içinde bir sistem meydana getirmekle beraber bulunduğu yörenin doğal çevre faktörleri ile etkileşim içinde bulunmaktadır (Göksu, 1993: 27)

Kenti, nüfus yoğunluğuna, nüfusun niteliklerine, ekonomik ve sosyal oluşumuna, yaşayanların kültürü ve özelliklerine göre ifade edebiliriz. Fakat kenti sadece fiziki bir yer olarak ya da sosyal bir oluşum olarak tanımlanabileceği konusu, kentteki yaşayanlar tarafından sorgulanmasıyla açıklanabilir (Beyazlı, 2005: 41). Yönetmel örgüt birimlerinin kentin tanımının yapılmasında bir ölçüt olarak kullanılması, dünyada ve belirtilen yerleşim yeri belirli bir yönetmel örgüt biriminin sınırları dahilindeyse kent, sınırları dışında kalmaktaysa köy olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşımdan hareket ederek belediye sınırları dahilinde yaşayan insanlar “kentli” olarak adlandırılmakta olup, belediye sınırları içindeki nüfus da “kentli nüfus” olarak adlandırılmaktadır (Keleş, 2008:109).

Suç ve şiddet olaylarının yüksek oranda olduğu kentlerde yatırımcılar doğrudan ya da dolaylı olarak bu durumdan etkilenmektedir. Kentlerde bulunan işletmelere gelebilecek herhangi bir zarar ya da işletme çalışanlarını etkileyebilecek herhangi bir olay doğrudan etkiyi ifade etmektedir. Kentlerdeki suç ve şiddet olayları ise işletmeleri dolaylı yoldan etkilemektedir (Meriç, Vd., 2018: 186-187). Kentlerdeki terör olayları yatırımcıların kentte yatırım yapmaları noktasındaki kararlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bakımdan kentlerin gelişiminde güvenliğin önemi yadsınamaz düzeydedir. Güvenli kentlere yapılan yatırım ile güvenli olmayan kentlere yapılan yatırım arasında ciddi düzeyde fark bulunmaktadır. Kentlerin ekonomisi yapılan yatırımlara göre gelişir ya da gelişmez. Bu bakımından kentin gelişimi için gerekli olan önlemlerin alınması elzemdir.

TURİZM VE KENTLERDEKİ ÖNEMİ

Turizm kavramı ile ilgili tanımlamalara bakıldığında; turizm kavramını tanımlamak maksadıyla yapılan çalışmaların 19. Yüzyılın sonlarına kadar uzandığı görülmektedir. Endüstri Devrimi’nin meydana getirdiği üretim ilişkileri, kentleşme sosyal yaşam şekilleri boş zaman ve boş zamanı değerlendirme biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Turizm olayı da bir boş değerlendirme biçimi olarak ortaya çıkması turizmin tanımlanmasına ilişkin bir takım girişimlerin de ortaya çıkmasını sağlamıştır (Mozak, vd., 2017: 1). Kısaca hizmet endüstrisi olarak tanımlanan turizm; ulusal ve

uluslararası düzeyde kazandığı devasa boyutlarla yatırımları ve iş hacmini geliştiren, gelir oluşturan, döviz ve istihdam sağlayan sosyal ve kültürel yaşamı etkileyen, çevreyi koruyan bir kapsam kazanmıştır (Usta, 2009: 2). Turizm; ekonomi, işletme, politika, sosyoloji, mantık, hukuk gibi birçok bilim dalının yakından ilgilendiği, çok yönlü ve son derece geniş karmaşık bir olay olarak ifade edilebilir (Ünlüönen, vd., 2015: 16; Usta, 2009: 3).

Günümüzde turizmden elde edilen gelirler, birçok ülkenin ödemeler dengesine olumlu yarar sağlamış, hatta yabancı turistlerin harcamaları sayesinde ulusal ekonomiye önemli düzeyde başka faydalar da sağlamıştır. Bu faydalar arasında, el sanatları üretiminin yaygınlaşması, ek iş olanaklarının geliştirilmesi, yeni mesleklerin oluşturulması, şimdiye kadar kullanılmayan ve ekonomiye katkısı olmayan değerlerin önem kazanması, gelişmemiş kentlerin turizm geliri olanakları sayesinde gelişmesi ya da gelişim yönünde olması sayılabilir (Usta, 2009: 2-3).

Kentlerde önemli olan sürdürülebilir bir gelişmenin sağlanmasıdır. Kentteki Sürdürülebilir gelişmenin sağlanması maksadıyla ekonomik, sosyal ve çevresel süreçlerin birbiri ile entegre edilmesi ve bu şekilde oluşacak bütünün somut gerçek mekansal yönü ile sürdürülebilirliğin soyut amaçlarının somuta dönüştürüldüğü çerçeveyi meydana getirmektedir (Tosun, 2010: 390). Kentler, toplumun rahatlığı ve huzurunu artıracak biçimde geliştirilmesi elzemdir. Kentler toplumu boğmamalı, rahat ve huzurlu bir ortam yaşayanlara sunmalıdır. Bu tür sunum içerisinde önceden gerekli olan plan ve programların hazırlanması ve uygulamaya konulması ile gerçekleştirilebilir (Tortop, 1991: 176). Turizm de kentlerde toplumun istediği olanakların gerçekleştirilmesi noktasında önemli bir katkı sağlamaktadır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde turizmin ödemeler dengesine yaptığı olumlu katkı, turizmin ekonomik faydalarının en önemli göstergeleri olmuştur (Usta, 2009: 2). Turizm, gelişim sürecinde olan kentlere yeni yatırımların yapılmasına olanak sağlar. Bu sayede kentteki yatırımların ekonomiye sağlayacağı katkılarla kentin gelişimi hızlanacaktır. Turizm yatırımları sayesinde hem yerel hem de ulusal ekonomiye katkı sağlanarak kentlerde yeni istihdam alanları oluşturulacaktır.

VAN İLİ VE VAN GÖLÜNÜN GENEL TANITIMI

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat-Van Bölümünde kapalı Van Gölü havzasında yer alan Van kenti, dünya üzerinde 42° 43 dakika ve 39° 26 dakika ve 44° 30 dakika Doğu meridyenleri ile 37° 26 dakika Kuzey enlemleri arasında bulunmaktadır. Yüzölçümü 19.069 kilometre kare olan Van kenti ülke topraklarının yüzde 2,5'ini oluşturmaktadır. Van kenti Doğu Anadolu Bölgesinin volkanik dağlarla çevrili çukur kesiminde bulunan Van Gölü'nün doğu kıyısına 5 kilometrelik mesafede çok az eğimli bir arazi üzerinde yer almaktadır. 1725 metre rakım yüksekliğe sahip olan Van kenti, Türkiye'nin en büyük gölü olan Van Gölü'ne sahiptir (www.vankulturturizm.gov.tr, 2019). Yöresel adı ile Van Denizi olarak anılan Van Gölü, Bitlis ilinin Tatvan ilçesi sınırları içerisinde yer alan Nemrut volkanik dağının patlaması sonucu oluşan kraterde toplanan suların meydana getirdiği varsayılan volkanik bir göldür. Yüzölçümü 3.713 kilometre kare olan gölde çok sayıda koy bulunmaktadır. Van Gölü'nün suyu tuzlu ve sodalı olup, derinliği ortalama 171 metre, en derin yerinin uzunluğu ise 451 metredir. Van Gölünde tarihi ve turistik öneme sahip Akdamar, Çarpanak, Adır ve Kuş adası olmak üzere dört ada bulunmaktadır. Bitlis ilinin ilçesi olan Tatvan-

Van demiryolu bağlantısı göl üzerinde feribotlarla sağlanmaktadır. Bu demiryolu bağlantısı aynı zamanda İstanbul-Tahran demiryolu hatlarını birleştirmektedir (www.turkcebilgi.com/van, 2019).

Van ilinin tarihçesine bakıldığında; arkeolojik araştırma verileri sonrası M.Ö. 5000-3000 yılları arası yazılı tarih öncesi Kalkolitik dönemin başlarına kadar uzandığı bilgilerine ulaşılmıştır. Bu bölgede M.Ö. 2000 yıllarında Huriler tarafından ilk devlet kurulmuştur. Sonrasında Urartular, Medler, Persler, Makedonyalılar, Partlar, Sasaniler, Bizanslılar, Emeviler, Abbasiler, kısa bir dönem Ermeniler, Büyük Selçuklular, Eyyübler, Karakoyunlular egemenliği altına giren kent son olarak Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girmiştir (www.van.gov.tr, 2019).

Van ilinin 2018 yılı itibariyle nüfusu 1.123.784'dür. Nüfus bakımından en kalabalık iller arasında 19. sırada bulunmaktadır. Yüzölçümü 21.334 km² olup, nüfus yoğunluğu bakımından km²'ye 53 kişi düşmektedir (www.nufusu.com, 2019). İlin ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı olmakla beraber hayvan ürünlerini işleyen sanayiye dayanmaktadır. Nüfusun %77'si tarım işlerinde çalışmaktadır. İl topraklarının engebeli olması ve kış şartlarının sert ve uzun geçmesinden dolayı bitki çeşitliliği bakımından sınırlıdır (www.cografya.gen.tr, 2019).

Van ili 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı yasa ile büyükşehir belediyesi statüsü kazanmış olan 14 il arasında yer almaktadır.

VAN GÖLÜNDEKİ TURİZM FAALİYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye'de özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde turizm bakımından birçok doğal ve tarihi alanların yanı sıra zengin kültürel birikimlerin bulunmasına rağmen yerli ve yabancı turistlerin daha çok güvenlik gerekçesi ile bu bölgelere gitmeyi tercih etmediği, daha güvenli olduğuna inandığı bölgeleri tercih ettiği görülmektedir. Van Gölü ve çevresi Doğu Anadolu bölgesinde bulunan ve belirtilen turizmin gelişmesi noktasında sorun yaşayan zengin doğal güzeleğe olan bir yerleşim alanıdır. Aslında Van Gölü günümüzde güvenlik anlamında insanların kaygı duymasını gerektirecek bir yer olmamasına rağmen geçmişte görülen terör eylemlerinden dolayı turist olarak gelecek yerli ve yabancıların bu noktada kafalarında güvenlik anlamında soru işaretlerinin olduğundan ziyaret etmeyi tercih etmediklerini söylemek doğru olsa gerek. Van Gölü'nün birçok özelliği olmasına rağmen güvenlik nedeniyle istenilen düzeyde turizmi gelişmemiştir.

Van Gölü'nün özellikleri şunlardır (www.makalecim.net, 2019; Alaeddinoğlu ve Aydın 2018: 370; Alaeddinoğlu vd., 2016: 291):

- Van Gölü Nemrut volkanik dağının patlaması sonrası bölgede bulunan tektonik çöküntü alanlarının önünün kapanmasıyla beraber oluşan volkanik set gölüdür.
- Van Gölü'nün önemli özellikleri arasında suyunun sodalı olması gelmektedir.
- Ortalama 3713 kilometre kare yüz ölçümüne sahip Van Gölü bu özelliği ile Türkiye'nin en büyük gölü olma ününe sahiptir.
- Van gölü bünyesinde birçok koy barındırmaktadır.
- Van Gölü ve çevresi birçok jeomorfolojik unsuru bir arada barındırma özelliğine sahiptir.

- Van gölünde Akdamar, Adır, Kuş adaları ve Çarpanak ile birlikte dört farklı ada bulunmaktadır.
- Van Gölü'nün 4 tarafı yüksek dağlar ile kuşatılmıştır. Bu özelliği göle ayrı bir güzel görünüm kazandırmıştır.
- Van Gölünde magnezyum ve sodyum klorür gibi maddelerin bulunmasından dolayı, insanlara sağlık açısından çok faydalıdır. Egzama, cilt kırısklıkları, aknele benzerindeki bazı cilt rahatsızlıklarının tedavi edilmesinde oldukça yarar sağlamaktadır.
- Sinüzit rahatsızlığının giderilmesinde çok fayda sağlamaktadır.
- Van Gölü'nün önemli özelliklerinden birisi de suyunun epey tuzlu olmasıdır. Bu özelliğiyle gölün suyu sabunsuz olarak köpürmeye uygundur.
- Van Gölü suyu özellik olarak temizlik ürünleri kullanılmadan kolay olarak her şey temizlenebilmektedir.
- Van Gölünde otuz altı tür zoop lankton ve bir tür inci kefali yaşamaktadır.
- Van Gölü ve civarı koruma ve kullanma dengesinin çok hassas olduğu alanlar arasında yer almaktadır. Göl ve çevresinde 300'e yakın kuş türü yaşamını sürdürmektedir.
- Van Gölü ve çevresinde önemli sulak alanlar bulunmaktadır.

Van Gölü ve çevresinin yukarıda belirtilen özelliklerinden de anlaşılacağı üzere turizm alanında faaliyetlerinin yaygın olması beklenilmekte olmasına rağmen Van Gölü ve civarında turizmin gelişim düzeyi istenilen seviyede değildir.

Van Gölü ve civarında turizmin gelişmemesindeki turistlerin güvenlik kaygısı dışındaki etkenler şöyle sıralanabilir (Özden, 2010: 1430; Alaeedinoğlu vd., 2016: 291; Alaeedinoğlu ve Aydın, 2018: 370):

- Göl kıyısında düzensiz aşırı yapılaşma ve altyapı yetersizliğinin Van Gölü ve çevresindeki doğal güzellikleri bozması,
- Van Gölü ve çevresinde kontrolsüz olarak kuş ve balık avcılığının yapılması,
- Van Gölü ve çevresinde turizme yönelik işlevsel faaliyetler ve nitelikli elamanın yetersiz olması,
- Van Gölü ve çevresinde turistlerin konaklayacağı alanların yeterli seviyede olmaması,
- Bölge halkının turizmin geliştirilmesi ve gölün korunmasına yönelik yeterli bilinç ve duyarlılığa sahip olmaması,
- Van Gölü ve çevresini gezmek ya da gölde yüzmek için gelen turistlere rehberlik edecek hizmet servisinin olmaması,
- Van gölü ve çevresini tanıtıcı reklam ve tanıtım faaliyetlerinin yetersiz olması,
- Van Gölü çevresinde koşu ve gezi parkuru ile eğlence yerlerinin yeterli seviyede olmaması olarak sıralanabilir.

SONUÇ

Güvenlik kaygısı yerli ve yabancı turistlerin kentlerdeki doğal ve tarihi güzellikleri bakımından zengin olan yerlerin ziyaret edilmesi noktasında engel teşkil etmektedir. Bu durum Van Gölü ve çevresinde de söz konusu olup güvenlik kaygısı sebebiyle yerli ve yabancı turistlerin Van Gölü ve

çevresindeki doğal tarihi ve kültürel alanları tercih etmediği, çoğunlukla Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaşayan yerli turistlerin mevsimsel olarak tercih ettiği görülmektedir. Van gölü ve çevresinin turizm açısından zenginleşmesine yönelik yerel yöneticiler tarafından yeterli seviyede faaliyetler yapılmamaktadır.

Van Gölü ve çevresinin temizliğine yeteri kadar önem verilmesi, yerli ve yabancı turistlerin konaklayabileceği uygun mekanların oluşturulması kentteki turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi noktasında atılacak önemli bir adım olacaktır. Van Gölünün suyunun sodalı olması, başta cilt hastalıkları ve sinüzit gibi birçok hastalığı tedavi edici özelliğe sahip olması, Van Gölü çevresinde çeşitli kuş türlerinin varlığı, göçmen kuşların uğrak yeri olması, Bitlis ilinin Tatvan ilçesinden Van iline feribotlarla ulaşımın sağlanması gibi Van gölü ve çevresinin turizm açısından gelişmesini artırıcı birçok özellikleri bulunmaktadır.

Van Gölü ve çevresinin yukarıda belirtilen özelliklerinden de anlaşılabacağı üzere turizm alanında faaliyetlerinin yaygın olması beklenilmekte olmasına rağmen Van Gölü ve civarında turizmin gelişim düzeyi istenilen seviyede değildir. Van Gölünde turizm faaliyetlerinin istenilen seviyeye getirilmesi için yerel yönetimlerin özellikle Van büyükşehir belediyesinin ve valiliğin Van Gölü ve çevresinin güvenli yerleşim alanları olduğuna dair yerli ve yabancı turistleri ikna etmek üzere sosyal medya üzerinde faaliyetlerini hızlandırması ve genişletmesi, turizmin gelişmesi adına yatırımcılar tarafından Van Gölü ve çevresine yatırımların yapılmasına yönelik yatırımcıları teşvik edici faaliyetlerin artırılması, göl ve çevresinin temizliğine önem verilmesi, ulaşım ve konaklama hizmetlerinin yaygınlaştırılması, Göl üzerinde feribotlarla sadece Tatvan ve Van arası ulaşımın sağlandığı bununla birlikte göle kıyısı olan Adilcevaz, Ahlat gibi ilçelerden de Van iline denizyolu ile ulaşımın sağlanması yönünde çalışmaların yapılması önerilmektedir. Belirtilen önerilerin gerçekleştirilmesi halinde Van Gölü ve çevresinde turizmin gelişeceği ve turizmin gelişmesi ile birlikte yatırımların artacağı istihdam sorununun azalacağı ve ülke ekonomisine katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Alaeddinoğlu, Faruk, Avşın, Nurcan, Yılmaz, Erkan (2016),“Van Gölü Güney Doğusunun Jeomorfolojik Özellikleri ve Ekoturizm”, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.6, S. 2, ss. 291-310.
- Alaeddinoğlu, Faruk, Aydın, Bahtiyar (2018), “Van’da Sulak Alanların Mevcut Durumu ve Turizme Konu Olma Yeterlilikleri”, TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu Bildiri Kitabı, (Ed. Necla Türkoğlu, Rüya Bayar, Kerime Karabacak, Ceyda Kurtar Anlı, Hatice Kılar, Ergin Gökkaya), ss. 336-354
- Beyazlı, Dilek (2005), “Kent Planlamada Birey, Kent, Kentlilik ve Kentlilik Bilinci”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trabzon.
- Göksu, Çetin (1993), Güneş ve Kent, ODTÜ, MF Yayınları, Ankara.
- Keleş, Ruşen (2008), Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara.
- Kılınç, İsmail (1993), “Türkiye’de Kentleşmenin Özellikleri”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 24, Sayı 2, ss. 147-170.

- Kozak, Nazmi, Kozak, Meryem, Kozak, Metin (2017), Genel Turizm İlkeler-Kavramlar, 19. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Meriç, Sağbetullah, Şahin, Sedat, Metin, Duygu (2018), “Uluslararası Rekabet ve Turizm”, Turizm Ekonomisi (Ed. Dilek Şahin, Ali Turan Bayram), Değişim Yayınları, İstanbul, s.179-198.
- Özer, İnan (2004), Kentleşme Kentlileşme ve Kentsel Değişme, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Özgen, Nurettin (2010), “Doğu Anadolu Bölgesi’nin Doğal Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler, C. 7, S. 2, ss. 1407-1438.
- Tortop, Nuri (1991), Mahalli İdareler, TODAİE Yayını, Ankara.
- Tosun, Elif Karakurt (2010), “ Kentsel Ekolojinin Korunması Bağlamında Sürdürülebilir Kentleşme Yaklaşımı”, Yerel Yönetimler Yerel Siyaset ve Kentsel Politikalar (Ed. Bekir Parlak), Dora Basım Yayın Dağıtım, Bursa, s.375-391.
- Usta, Öcal (2009), Turizm Genel ve Yapısal Yaklaşım, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Ünlüönen, Kurban, Tayfun, Ahmet, Kılıçlar, Arzu (2015), Turizm Ekonomisi, Nobel 5. Basım, Akademik Yayıncılık, Ankara
- <http://www.makalecim.net/van-golunun-ozellikleri-nelerdir/>, ET. 01/04/2019
- <http://www.vankulturturizm.gov.tr/TR,52093/genel-bilgiler.html>, ET. 30/03/2019.
- https://www.turkcebilgi.com/van_g%C3%B6l%C3%BC, ET. 30/03/2019
- <http://www.nufusu.com/il/2018/van-nufusu>, ET. 10/04/2019
- <http://www.van.gov.tr/van-tarihcesi> ET. 10/04/2019
- <http://www.cografya.gen.tr/tr/van/ekonomi.html> 10/04/2019

Kentlerde AVM - AVM’lerde Kent

Prof. Dr. İrfan KALAYCI

İnönü Üniv. İİBF İktisat Bl. irfan.kalayci@inonu.edu.tr

Doç. Dr. Mehmet KAYA

Dicle Üniv. İİBF İktisat Bl. kayamehmet@dicle.edu.tr

Hatice Özkurt ÇOKGÜNGÖR

İstanbul Üniv.-Cerrahpaşa Sos.Bil. MYO hozkurt@istanbul.edu.tr

Öz

Alışveriş merkezleri (AVM) post-modern kapitalizmin yükselen simgelerinden biridir. Tarihteki temsilcileri Agoralar, Trajanlar ve Pasajlardır. Dikey/yatay inşa edilen ve küreselleşmenin neredeyse her türlü nimet ve külfetini yansıtan AVM’ler, salt bireysel alışveriş, dinlenme ve eğlenme mekânları (mikro) değil, aynı zamanda toplumsal refah ve istihdam (makro) mekânlarıdır. Alışveriş ve çöp sepetlerindeki artış bunun bir göstergesidir. Günümüzde, sosyoekonomik gelişmeye koşut olarak, kentler ve AVM’ler etkileşimli bir tarzda büyürken bu süreç (güçlü, zayıf, fırsat ve tehlikelere işaret eden) bir GZFT çözümlemesinin konusu haline gelmiştir. Türkiye’de sayısı 500’e yaklaşan AVM’ler, ekonominin nabzının tutulmasında da dolaylı bir işleve sahiptir. Dükkân / mağaza mülkiyetinin yüksek rantlarla ölçüldüğü AVM’lerde çeşitli düzenlemelere ihtiyaç vardır. Örneğin sağlık ve güvenlik sorunlarına ilk müdahale için “AVM Sağlık Ocağı” ve “AVM Karakolu” gibi kurumsal yenilikler gerçekleştirilebilir.

Anahtar Kelimeler: AVM, Kent, Sosyoekonomi.

Shopping Centers in Cities - City in Shopping Centers

Abstract

Shopping centers (SC) are one of the rising symbols of post-modern capitalism. Their representatives in history are Agoras, Trajans and Passages. SCs, built vertically / horizontally and reflecting almost all kinds of blessings and burdens of globalization, are not only individual shopping, recreation and entertainment places (micro), but also social welfare and employment (macro) spaces. The increase in shopping and waste baskets is an indication of this. Nowadays, in parallel with socio-economic development, cities and SCs have grown in an interactive manner, and this process has become the subject of a SWOT analysis (which points to strong, weakness, opportunities and dangers). The number of Scs in Turkey are approaching 500, also has an indirect function of the pulse of the economy. Various arrangements are needed in SCs where shop / store ownership is measured with high rents.

For example, institutional innovations such as “SC Health Center” and “SC Police Station” can be realized for the first intervention in health and safety problems.

Key Words: Shopping Centers, City, Socioeconomics.

Giriş

Cowper der ki; “*Tanrı kırları, insan da kentleri yarattı.* ” O zamandan beri insanlar kentlere, kentler de insanlara hayat ve kimlik vermektedir. Bu etkileşim sürecinde ortaya çıkan alışveriş merkezleri (AVM’ler), yadsınamaz yüksek bir uygarlık aşamasını temsil etmektedir.

AVM’ler, konuşlandıkları kentlerde adeta bacasız mutluluk fabrikaları haline geldiler. Bir merkez bankasının tek başına yaptığını yüzlerce AVM bir arada yapmaktadır.

Dünyada ilk modern AVM 1950’lilerde ABD’de inşa edildi. AVM’lerin ilk atası İsa’dan Önce (İÖ) 7.yüzyılda Antik Yunan’daki “*Agora*”lardır. Onları yine İÖ 2. yüzyılda, bu kez Roma’da, çok katlı ve onlarca dükkândan oluşan “*Trajan*” pazarları izledi. Ticarileşme ve sanayileşme arttıkça kentler ve alışveriş mekânları da gelişti. 18. ve 19. yüzyıllarda Paris ve Londra gibi metropollerde kurulan “*Pasaj*”lar bunun kanıtıdır.

Türkiye’de ise ilk AVM, Ekim 1988’de neo-liberal T. Özal’ın Başbakanlığı zamanında, Galleria-Ataköy adıyla İstanbul-Bakırköy’de açıldı.¹ Bunun da atası, İstanbul’la özdeşleşen ve onun özdeşleştiği –bir Bizans sonrası mimari eser olan- ünlü “*Kapalıçarşı*”dır.² Kentin o eşsiz tarih dokusu ve kokusu, en iyi burada hissedilir.

Modern kentlerin ve kentsel yaşamın bir bileşeni olan AVM’ler, ihtiyaç için yapılan alışverişten zevk için yapılan alışverişe doğru evrildiğini gösteren kapitalist tüketim mekânları haline geldiler. Agora’ların yerini küreselleşen dünyaya özgü ‘*şahane hayat yanılsaması*’ ile kesişen “*fantazmagorik*” tüketim kültürü aldı. Bu radikal değişim süreci karşısında, E. Anar’ın “*Kentler kadınlara benzer, inatçıdırlar ve hiç de kolay değişmezler*” sözü kesinlikle tartışılır hale gelmiştir. Zira AVM’ler, sahip olduğu çekici yönleriyle söz konusu inatçılığı çoktan kırmıştır.

Bu yazının amacı, *modern kent –modern AVM* etkileşimini Türkiye bağlamında ve bir iktisatçı bakış açısıyla incelemeye çalışmaktır.

1.AVM’lerin Kentsel Özellikleri: Pozitif ve Normatif Olanlar

Kentler, var olan (pozitif) ve var olması gereken (normatif) özellikleriyle bir bütündür. Elbette bu bütünlük içinde, tarihsel süreçte iş hanları ve kapalı çarşıların üstlendiği işlevi yerine getiren AVM’ler de var. Aslında AVM’ler bir başka türlü halen “*han*” ve –sanıldığının

¹ Galleria’yı İstanbul’da Nova Baran (1990), Atrium (1992), Capitol (1993), Carrefour (1993), ve Ankara’da Atakule (1988) ile Karum (1993) izlemiştir.

² Günlük ziyaretçisi en az 250 bine ulaşan, 60 caddesi ve 5 bin dükkânı olan Kapalıçarşı için bkz. GB, 2015.

aksine- halen bir kesim için de “kapalı”dır. Ancak modernizmin ilk simgelerinden “Kapalı Çarşılar” postmodernizmle özdeşleşen AVM’ler şeklinde evrilmiştir.

Adam Smith’in o meşhur “görünmez el”i AVM’lerde görünür hale gelmiştir; zira görünmez el bizatihi “rekabetçi serbest piyasa”dan başka bir şey değildir. Kentlerin her biri çağımızda ve dünyanın her tarafında birer piyasa değil midir? Mimarların mekân tasarımını yaptıkları bu piyasalarda fizik ve kimyanın konusu olan her türlü eşyanın biçimi ve içeriği satılır. Edebiyatçılara düşen bu eşyaları betimlemektir. İktisatçılar ise, o eşyanın oradaki varlığını ya da yokluğunu “sınırsız ihtiyaçlar” ile “sınırlı kaynaklar” parantezine alıp arz-talep kanunu ve satın alma gücü karşılığı (para) ile açıklarlar.

AVM’ler kentle kır arasındaki karşıtlığın olduğu noktada yer alırlar. Marx ve Engels’in diliyle söylemek gerekirse, “Kentle kır arasındaki karşıtlık, barbarlıktan uygarlığa geçişle başlar ve günümüze dek uygarlık tarihinin bütününde varlığını korur.” Bu ayrım işbölümü ile sınıf farklılıklarının da temelini oluşturur. Kentin varlığı yönetim, güvenlik, vergi vb. zorunlulukları yani politikayı gündeme getirmekteydi. Kentsel yaşamın niteliği, toplulukla sınıf arasındaki ilişkiler, yerel yönetimlerin rolü, kentsel toprak piyasasının işleyiş biçimi, kentsel mali sorunlar gibi konuları odak alır (Harvey, 1993: 330).

AVM’ler postmodern ticaret ve eğlence mekânları olarak hizmet ettiğinden dolayı insanlığın geldiği son nokta olamaz; olsa olsa bu noktanın ucunu açık bırakan bir gelişmedir. Hatta AVM’lerin sınıfsal çelişkilerin sahnelendiği bir arena oluşu; yoksulların salt bakmakla yetindiği malları ve hizmetleri zenginlerin büyük bir zevkle satın aldığı; o yüzden AVM adının “BAM” (*Bakmak Almak Merkezi*) olarak değiştirilmesi gerektiği bile ileri sürülebilir.

AVM’lerin bir özelliği de faydaları ve zararları ile bir bütün oluşturmasıdır. AVM’ler kapitalistleşen kentlerin “varoşları” gibidir, belki de bu yüzden biraz kentlerin “var-oluş” gerçeğini yansıtmaktadırlar. Çünkü AVM’ler hizmet üretmek dışında rant ve sömürü de üretirler. Tüm bunlar devletin gözetiminde ve serbest piyasacılığın uzantısı olarak gerçekleşir. Devlet buralardan vergi alırken ticari alışverişi kurallara bağlar.

Bu arada AVM’lere olası terörist saldırılar için çekici mekânlar olmasından dolayı endişe edilmelidir. Çünkü terör kalabalığı, kalabalıkların olduğu yeri sever! Malthus’un sözünü ettiği; aritmetik dizinle artan gıdanın geometrik dizinle artan nüfusu dengeleyecek doğal afetler ve bulaşıcı hastalıkların yanında, eğer bu postmodern dünyada yaşıyor olsaydı, ünlü nüfus kuramına mutlaka terörü de eklerdi.

AVM’lerin bir de kentsel adı var. Genellikle, hangi kentte kurulmuşsa o kentin adının önüne “park” sözcüğü getirilerek, sanki o kentin halkına tümüyle açık ve eşit olanaklar tanıdığı görüntüsü verilmek istenir. Bu “park”ın içinde “yerel” markaların “yabancı” olanlarla kıyasıya yarıştığı; albenisi ve cirosu itibarıyla çok uluslu ya da Batı kaynaklı isimlerin yarışta hep önde olduğu görülmektedir.

AVM’ler kentlere ne verir ve onlardan ne alır? Burada “karşılıklılık ilkesi” çalışır. Altyapısı iyi, sağlam ve düzenli olan kentlerde AVM’lere ulaşım-erişim daha kolay olur. Kentlerin “asi” / “asabi” olmasını bir ölçüde engellediği gözlemlenen AVM’ler, bir olasılıkla “asil” olmasında da rol oynayabilir. Halkın toplu halde faaliyette bulunduğu ve kentlerin

ortasında / kenarında gökyüzüne doğru yükselen dikey plazalara bakılırsa, kentlerde iktidarı AVM'ler ele geçirmek üzeredir.

Her kentte bir ya da birden fazla AVM inşa etmek mümkün de, o AVM'lere o kentin geçmişini (tarihini) ve geleceğini (hayallerini) sığdırmak mümkün mü? Bu durum, elbette kentine ve AVM'sine göre değişir. Özellikle Türkiye'de AVM inşaatı, mimarisi çoğunlukla birbirine benzer; fakat kentler birbirlerinden doğal, tarihsel, kültürel, iktisadi (üretim, gelir ve tüketim) yapısıyla çok farklıdır. Bir AVM, içinde yer aldığı kentin özelliklerini yansıtabildiği ölçüde o kenti içine almış, içselleştirmiş olur.

AVM'lerin çoğalmasa *“kentsel dönüşüm”*ün, dolaylı da olsa ya bir nedeni ya da bir sonucu olarak düşünülebilir. Kentsel dönüşüm Türkiye'de 2008 tarihli son küresel mali krizle aynı konjonktürde buluşmuştur. Bu dönüşüm bir kesim için, doğup büyüdüğü mekândan ve komşu-akraba ortamından koparacağından, ayrıca daha fazla masraflı mahalleye taşıyacağından, belki de klasik bakkalından alıkoyup postmodern alışveriş ortamı olan AVM'lere sürükleyeceğinden zaten bir tür “kriz” demektir.

Kapitalizmin *yeni merkantilizm* ile kurduğu ittifak-koalisyon sayesinde AVM'ler yoluyla ömrünü uzattığı ortadadır. Mal-parayı (altın ve gümüşü) itibari para (banknotlar) ile ikame ederek dışsatımı arttırmayı amaçlayan ve liberalizmle korumacılığı birbiriyle küstürmeden idare eden yeni merkantilizm, kent merkezini piyasanın insafına bırakmadan planlamanın disiplin kurallarına tabi tutamaz.

Aksel-Gürün'ün (2005: 73) dediği gibi, öncelikle kent merkezine ve ticari işlevlere düzenlemeler (*regülasyon*) getirilmeli ve bununla birlikte planlama ve kentsel tasarımın meşrulaştırılabilmesi için kent merkezlerinin sınırları çizilmelidir. Amaç sadece fiziksel bir yeniden yapılanma değil, kentsel yaşamın yenileşmesidir. Bir kent merkezinin varlığını sürdürebilmesi için bireylerin burada mevcudiyeti sağlanmalıdır. Kentin merkezi tüm girdileri ve gereklilikleriyle bir bütün olarak algılanıp, disiplinler arası stratejik bir yaklaşım ile izlenmelidir. Bunun için; **i-** gelişmeye elverişli durumlara olanak sağlamak ve arazi birleşmelerine destek olmak, **ii-** kent merkezinde gündüz ve gece boyunca farklı kullanımları teşvik etmek, **iii-** otopark stratejilerinin yeniden gözden geçirilmesi dâhil farklı ulaşım düzenleri tarafından erişilebilirliğini sağlamak, **iv-** yayalar için çekici ve güvenli kent merkezleri yaratmak, **v-** mimari ve estetik açıdan görsel uyum ve süreklilik veren bir çevre yaratmak zorunludur.

Kent ve demokrasi arasında güçlü organik bir ilişki ve etkileşim var. Bumin'in (1990: 20) belirttiği gibi, kentliler kentlerin yönetimi için kendilerini “temsil ettirmek”le yetinmemeleri, yani merkezi ve yerel yönetimlerin bürokrasisine teslim olmadan doğrudan katılım anlayışıyla kentlerine sahip çıkmaları gerekir.

2.AVM'lerin “Sosyo-Ekonomik” ve “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği” Yönü

AVM'ler, her şeyden önce özel sermayeli işletmeler topluluğudur ve o yüzden *“kapitalizmin mabedi”* sayılırlar. Bir yoksul kentli olarak yaşamış, bir anti-kapitalist olan

Marx, sömürü çarkını en iyi anlatan “*artı değer*” kuramını AVM çağındayken yazsaydı daha çarpıcı yazabilirdi. Fakat Baudrillard (1997: 20); yiyecekten pahalı giyim eşyalarına kadar alışveriş tercihi için iki buyruktan sözeder: Dinamik pazarlama ve estetik duyusu. Ünlü “*çirkinlik zor satılır*” sloganı burada aşılmıştır. Bu sloganın yerini, onun dediği gibi, “*Yaşamda mutluluğun ilk koşulu çevrenin güzelliğidir*” alabilir.

AVM’ler için mal-hizmet piyasasının “*kara kutusu*” olduğu bile söylenebilir. Çünkü burada her yaptığımız tüketim harcaması kaydedilir ve biz toplam ne kadar tuttuğunu kredi kartı ekstreleri ile karşılaşınca anlarız. Ama tüketim toplumunun gelir pastasının farklı dilimlerine rıza ve genellikle de kadere bağlı mütevazılık gösteren biz kentlilerin karşısına yaşamımız boyunca hep iki “*maddi sepet*” çıktığının bilincindeyiz. *Alışveriş sepeti* ve *çöp sepeti*. AVM’lerde doldurduğumuz sepettekileri ev ve iş mekânlarımızda tükettikten sonra çöpe atarız. Yaşam mekanizmamız dışında yaşam felsefemiz de şu iki emre karşı gelememektedir: *Doldur ve boşalt!* Bu birbirini tekrarlatan iki zıt işlem arasında mümkün olduğunca faydamızı ençoklaştırırız. Bunu yaparken doğaya ne kadar zarar verdiğimizi ya da gelecek nesil için doğal kaynaklardan ne kadar tasarruf yaptığımızı pek önemsemeyiz. Ancak “*sürdürülebilir kalkınma*” denilen bir gerçekliğe uygun tüketmeliyiz.

AVM’lere bakılarak liberal ekonominin her hücresi görülebilir; ama onlar “*hücre evi*” değildirler. Bunlar da oteller gibi *yıldız* (*) almaya başladılar. “5*’lı” AVM en lüks ve en büyük olanı sayılmaktadır. Zira oralar ihraç artığı ürünler, çeşit çeşit ithal malları, yabancı sermaye, indirimli ve fahiş fiyatlar, kışkırtıcı taksitler, her türlü taklit ve taşışışlı mallarla doludur. Bu somut görüntü, merkezi ve yerel yöneticilerin “*AVM’ler kalabalıkça demek ki ekonomi iyi durumdadır*” şeklindeki sığ bakışı altında anlamsız kalmaktadır.

AVM’ler açıkça ve çoktan birer rant üretim merkezine dönüşmüş durumdadır. Zira toplumun önemli bir kesitinin refah düzeyi baş aşağıya doğru giderken, buralarda mülkiyet fiyatları, kiralar başını alıp gitmektedir. Bu çarpık durum, Türkiye’nin inşaatçılığa ve emlakçılığa dayalı yapay iktisadi büyüme modeliyle örtüşmektedir. Müteahhitlerin ve popülist siyasilerin eliyle yapılan kentsel dönüşüm, öğretmenlerin ve mühendislerin emeğiyle gerçekleşmesi gereken toplumsal-zihniyet dönüşümün önüne geçmektedir. Bunun adına “*Yeni Türkiye*” adı altında “ilerleme” denilmektedir ki, bu, evrensel ölçülere göre tam anlamıyla bir ironidir.

Peki acaba AVM’ler, isminin de çağrıştırdığı gibi ne kadar “*avam*” sınıfına hitap etmektedir? Avam sınıfı yani halk, cadde mağazacılığı ile ondan birkaç gömlek büyük olan AVM’ler arasında henüz radikal bir tercih yapmamış olsa da, mahalle bakkalı ile süpermarket arasındaki farkın da farkındadır. AVM’ler alışveriş merkezidirler de, acaba aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği ve adaletinin, engelli yurttaşların engelsiz bir şekilde alışverişlerini yapabilmelerinin de merkezi olabilirler mi?

Bu vb. sorulara Tablo 1 ile kısmen yanıt verilebilir. Burada AVM’ler çeşitli açılardan (mekân, sektörel yapı, güvenlik, park, vs.) sahip olduğu güçlü (G) yanları, sunduğu fırsatlar (F), taşıdığı zayıf (Z) ve tehlikeli (T) yönleri ile karşılaştırılmıştır.

Tablo 1. AVM'lerin Sosyo-ekonomik Açıdan GFZT Çözümlemesi

	Güçlü (++)	Fırsatlar (+)	Zayıf (-)	Tehlikeler (--)
Fiziksel Mekân-Mekân mülkiyeti	++ AVM'ler alışveriş, eğlence, yemek yeme, dinlenmeye uygun alt ve ara mekânlarını bir arada bünyesinde toplar. ++ Mekânlar perakendeci anlayışla; küçük ve birbirinden bağımsız olarak tasarımlanmış.	+ Çoğu kentte AVM'ler en gözde yerlerde inşa edilir; kentin popülaritesini turistik gizilgücünü (potansiyelini) arttırabilir.	- AVM'lerin mimarisi çoğunlukla kentlerin tarihselliğini yansıtmaz. Onlar modern / post-modern tarzda inşa ediliyor.	-- AVM'lerde dükkan ve mağaza sahipleri, mülkiyetten doğan yüksek bir rant elde ederler.
Sektörel yapı	++ AVM yatırımı yan sanayilerde üretim, gelir, katma değer ve istihdam artışını sağlar.	+ Perakende sektör AVM yoluyla daha yüksek gizilgüç yatırım olanaklarını taşır ve çok sayıda yatırımcıyı teşvik eder. + E-ticaret için fırsat sağlar.	- AVM inşaatlarının artması, Türkiye gibi ülkelerin inşaatçılık ve emlakçılık ağırlıklı büyüdüğüne işaret eder.	- AVM'ler, yenilikçi ve yüksek ciro yapısıyla; cadde ve iş hanlarında konuşlanmış küçük esnaf ve zanaatkar grubunu zayıf düşürür ve onları daha az ile "kanaatkâr" yapar.
Ürün-fiyat sunumu ve fiyat indirimi	++ AVM'lerde çok çeşitli ürün ve hizmetler seçenek fiyatlarla müşteriye sunulur. ++ Profesyonel pazarlama İlkeleri uygulanır.	+ Piyasaya çıkan yeni ürünleri ilk, AVM mağaza ve dükkanlarında görülür. + Sıkça taksitli, indirimli ve kampanyalı satışlar yapılır.	-AVM mağazalarının kiralari, cadde mağazalarına göre daha yüksektir. - Sattıkları ürünler ise görece daha pahalıdır.	-- Geleneksel pazarlık AVM'de yoktur. --Nakit yerine kredi kartıyla alışveriş özendirilir. Bu durum sabit ücretli müşterilerin kart borcunu ve ödeyememe riskini artırır.
Temizlik-güvenlik	++ AVM'lerin içi ve kısmen dışı, kamera düzeneği ve özel güvenlik elamanları sayesinde yüksek güvenlidir. ++ Müşterilerin gezdiği yerler sürekli temizlenir.			
Çocuk	++ AVM, içinde ya da	+ Bazı kentlerde		

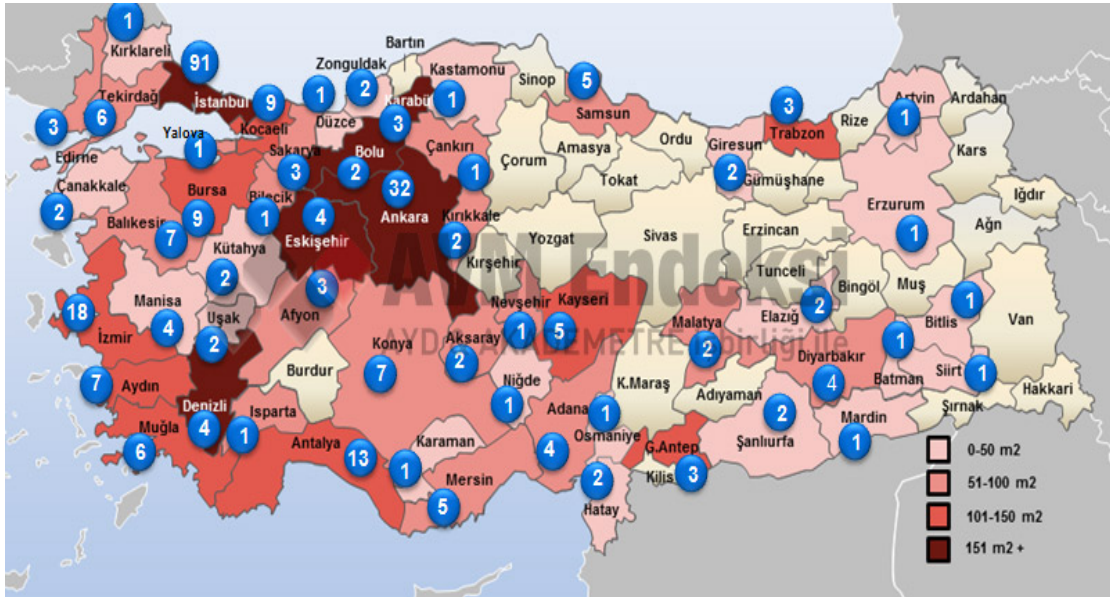
parkı- Araç parkı ve ulaşım olanakları	yakın çevresinde çocuk parkını barındırır. ++ Araç park sorunu pek yoktur.	AVM'lere hızlı ve kolay ulaşmak için servis araçları tahsis edilir.		
Toplumsal cinsiyet eşitliği	++ AVM'ler kadın istihdamına oldukça açık ve elverişlidir.	+ AVM'lerde kadın yöneticiler artmaktadır.	- Aynı işi yapan erkeklere kıyasla kadınlara daha az ücret ödenir.	-- Marka ve kurum kimliği olmayan bazı dükkan ve mağazalar, sigortasız ve sosyal güvenliksiz bir şekilde kadınları istihdam etmeyi tercih ederler.

Kaynak: Tarafımızdan düzenlenmiştir.

3.Türkiye'nin AVM Yapısı

1988'de Gallaria sayesinde ilk AVM ile tanışan Ülkemizde 2005'te sadece 100 civarında olan AVM sayısı 2018'de dörde katlanmıştır. Bu alanda Avrupa'nın gerisinde olduğu ve yenilerine ihtiyaç duyulduğu ileri sürülen Türkiye'nin artık bir AVM haritası var. (Bir fikir vermesi için bkz. Harita 1).

Metropol kentlerin başını çektiği ve her yıl ortalama % 20 oranında büyüyen AVM sektörümüz; 2013 sonu itibarıyla 385 binden fazla çalışanı, 60 milyar cirosu, 9.2 milyon m² alanı ve 59 bin mağaza ile önemli bir iktisadi boyutu ortaya koymaktadır. 1,6 milyar kişinin ziyaret ettiği AVM'lere alışverişçilerin gitme sıklığı ayda ortalama 5,6'dır. AVM'lere giden ziyaretçilerin % 63'ü alışveriş yapmaktadır. Türkiye'de halen 333 AVM bulunmakta olup bu sayının 2014'te 368'e çıkacağı öngörülmüştür. Bugün AVM'ler; erişebilirlik, estetik, teknolojik gelişmeler, güvenlik, alan kullanım dağılımı, tasarım ve yönetim gereklilikleri yönünden büyük üstünlük ve olanaklar içermektedirler (Öztürk, 2014). Ülkemizde AVM sayısı gibi AVM'leri yöneten kadın sayısı da hızla artıyor. Kadın yönetici sayısı 3'te 1 civarındadır. Başka hiçbir sektörde kadın yönetici oranı bu kadar yüksek değildir (Aktüel, 2014).

Harita 1. Kentlerde “GLA Yoğunluk”³ ve AVM Adetleri (2013)

Kaynak: AYD, 2013.

Türkiye’de 2018’de AVM sayısı 400’ü aşmış olup bu sayının Cumhuriyetin 100.yılına doğru 500’e yaklaşacağı öngörülmektedir (Tablo 2). Arz, talep, mekân gibi etmenlere göre daha fazla AVM’ye gereksinim duyan birçok kentimize karşı henüz hiç AVM sahibi olmayan 20 civarında ilimiz var.

Tablo 2. AVM Gelişimi: TKA ve Birim (2018)

		Aktif**	İnşaat Halinde*	Toplam
İstanbul	Birim	123	15	138
	TKA (m ²)	4.753.477	460.486	5.213.963
Ankara	Birim	42	6	48
	TKA (m ²)	1.641.629	207.500	1.849.129
Diğer Şehirler	Birim	266	17	283
	TKA (m ²)	6.526.775	764.979	7.291.754
Türkiye	Birim	431	38	469
	TKA (m ²)	12.921.881	1.432.965	14.354.846

*2021’in sonu itibarıyla tamamlanması beklenmektedir, **Revize

Kaynak: JLL, 2018.

³ GLA: 1.000 kişiye düşen AVM sayısı.

Sonuç: Öneriler

AVM'deki *hizmetlerin*, doğası itibariyle refah katsayısını yükselttiği bir kentte *hezimete* dönüşmemesi için bir dizi önlem alınmalıdır.

Örneğin;

i- AVM'ler terörist saldırıların hedefi tahtası olabilir; kentin huzuru kaçabilir ve bu nedenle kurumsal ("*AVM polisi*" ya da "*AVM karakolu*") güvenlik önlemleri ivedilikle alınmalıdır.

ii- AVM özelinde "*sağlık ocağı*" kurulmalı; acil tıbbi müdahaleler burada yapılmalıdır. Böylece alışveriş yaptığı ya da merdivenden düştüğü sırada rahatsızlanan AVM müşterisi, yapılacak ilk sağlık müdahalesi sayesinde buradan daha güvenli-mutlu ayrılabilir.

iii- AVM'lerde kütüphane ya da "*okuma salonları*" da bulunmalıdır. Az okuyup çok seyreden, bu yüzden akılda tutamayan ve "*akıl tutulması*" yaşayan bir toplum olarak, belki alışveriş yapmak ya da eğlenmek için gittiğimiz AVM'de kitapları inceleyip okuma şansını da elde edebiliriz.

iv- AVM'lerde elimizdeki kredi kartlarına güvenerek ailemizin bütçe disiplini bozmamalıyız. Elimizi, reyonlara kartın kapasitesi kadar uzatmalıyız. Bilmeliyiz ki, "*ATM'den AVM'ye*" çizgisi aslında bir kırmızı çizgidir.

Kaynakça

- Aksel-Gürün, Banu (2005). "Alışveriş Merkezlerine Karşı Kent Merkezi", *Planlama*, S.1, 63-74.
- Aktüel Haftalık Haber Dergisi (2014). "AVM'ler kadınların elinde!", 7 Şubat <http://www.aktuel.com.tr/is-dunyasi/2014/02/07/avmler-kadınların-elinde> (11/2/2018)
- AYD-Alışveriş Merkezleri ve Yatırımcıları Derneği (2013). <http://www.ayd.org.tr/TR/DataBank.aspx> (2/2/2018)
- Baudrillard, Jean (1997). *Tüketim Toplumu*, Çev. H.Deliceçaylı-F.Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Bumin, Kürşat (1990). *Demokrasi Arayışında Kent*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Harvey, David (1993). "Kentleşme", iç. *Marxist Düşünce Sözlüğü*, T. Bottomore (Yay. Yön.), Çev. M. Tunçay, İstanbul: İletişim Yay.
- GB-Grand Bazaar (2015). İstanbul, <http://kapalicarsi.com.tr/> (11/3/2018)
- JLL-Türkiye (2019). *Türkiye Ticari gayrimenkul Pazar Görünümü: 2018 Yıl Sonu Araştırma Raporu*. <http://www.jll.com.tr/turkey/tr-tr/Research/> (22/2/2019)
- Öztürk, Osman (2014). "AVM Güvenliği", Şubat, <http://osmanozturk.com.tr/2014/02/12/avm-guvenligi/> (1/3/2018)

ÖZAL DÖNEMİNİN BİR EKONOMİ-POLİTİK ELEŞTİRİSİ

Prof. Dr. İrfan KALAYCI

İnönü Üniv. İİBF İktisat Bl. irfan.kalayci@inonu.edu.tr

Doç. Dr. Mehmet KAYA

Dicle Üniv. İİBF İktisat Bl. kayamehmet@dicle.edu.tr

Hatice Özkurt ÇOKGÜNGÖR

İstanbul Üniv.-Cerrahpaşa Sos.Bil. MYO hozkurt@istanbul.edu.tr

ÖZ

Turgut Özal, Anavatan Partisi'ni (ANAP) dört eğilim üzerine kurarak popülist söylemlerle tek başına iktidara taşıdı. Başbakan olarak görev yaptığı 1983-1989 döneminde milliyetçi, muhafazakâr, Batılı ve liberal değerler ile ekonomiyi yönetti. Daha önce Özal teknokrat olarak, devletçilikten piyasa ekonomisine geçişi simgeleyen 24 Ocak 1980 tarihli istikrar programını hazırlamıştı. İktidarı süresince bu programa göre mali serbestleşme, özelleştirme, yabancı sermaye gibi alanlarda reformlar yaptı. Ekonomi dünyasında 'monetarist Özal' kimliğini kazandı. Onun döneminde Türkiye, sosyalist Sovyet / Doğu blokunun çökmesinin ardından Türk ve İslam coğrafyasına yönelik başlayan bütünleşme hareketlerinde merkezi rol oynadı. 1970'li yıllara özgü karaborsa, yüksek-süreğen enflasyon, sürdürülemez dış borçlar, soğuk savaş, vb. iç ve dış etmenler Özal'ın birkaç kez hükümet kurmasını sağladı. Toplumsal yaşamda demokratik hakları genişletmesine ve bazı 'putları' yıkmayı başarmasına karşın, ekonomide süreğen sorunları -özellikle de hayat pahalılığını- çözemedi. Enkaz devralan Özal yine enkaz devretti. Özal'dan sonra belirsizliklerle dolu birçok koalisyon hükümeti kuruldu. Özal'ın bugünkü iktidar partisine esin kaynağı olduğu da unutulmamalıdır.

Anahtar Kelimeler: Özal'ın Kimliği, 24 Ocak Kararları, Özal Döneminin İcraatları

A CRITICISIM OF ÖZAL PERIOD IN TERMS OF POLITICAL ECONOMY

Abstract

Turgut Özal founded the Motherland Party (ANAP) on four trends and led it to power with populist rhetoric. During the period of 1983-1989 when he served as the Prime Minister, he managed the nationalist, conservative, Western and liberal values and the economy. Earlier, as a technocrat, he had prepared the stabilization program of 24 January 1980, which symbolized the transition from statism to a market economy. According to this program during their governments, he made reforms in areas such as financial liberalization, privatization and foreign capital. He won the 'monetarist Özal' identity in the world of economy. During his period, Turkey played a central role in integration movements starting with Turkish and Islamic geography after the collapse of the socialist Soviet / Eastern bloc. Black market, high-chronic inflation, unsustainable foreign debts, cold war, etc. internal and

external dynamics in 1970s allowed Ozal to form several times government. Although he succeeded in expanding democratic rights and destroying some idols / fetishes in social life, he could not solve chronic problems in the economy, especially the cost of living. Ozal, who took over the wreckage, handed over the debris again. After Ozal, many coalition governments have been established. It should not be forgotten that Özal is the inspiration for today's power party.

Keywords: Identity of Özal, Decisions of January 24, Performances of Özal Period.

Giriş

‘Devlet de, kalkınma da tek bir amaç taşır: İnsanın insanca, özgürce, refah ve mutluluk içinde yaşaması.’

T. Özal

İnsanları, genel olarak; “*tarih yapanlar*”, “*tarih yazanlar*” ve “*tarih içinde kaybolup gidenler*” şeklinde toplarsak; kuşkusuz Turgut Özal, ilk gruba girer. O, ülkede çok güçlü ve bir o kadar da çok tartışmalı bir “*liberal harekât*” başlatacaktır.

Bu yazı, Özal’ı yaygın övgülerle anlatmaktan çok, onu kendi davası ve vizyonu içinde bir anlama çabası ve denemesi sayılmalıdır. Zira Sezar’ın hakkını Sezar’a, Özal’ın hakkını Özal’a vermek gerekir. Özal, adının da çağrıştırdığı gibi, mesleki-ideolojik-vizyoner kimlikleriyle “*özel*” bir kişiydi.

Onu daha iyi betimleyebilmek için, bu kısa metinde pek kolay olmasa da, bir “anlama rehberi”ne ihtiyacımız olacaktır.

1. Özal’ı Anlama Rehberi

Özal’ı Özal yapan pek çok kırılma noktası bulunmaktadır ve birçoğuna Türkiye bir bütün olarak tanıklık yapmıştır. Özal sade yurttaş iken de, iddialı bir ekonomist-teknokrat ve hırslı bir politikacı iken de, kendini Türkiye’nin, Türkiye’yi de kendisinin yerine koyarak hareket etmiştir. Kendisi Türkiye ile, Türkiye de kendisiyle hamleler yapmıştır.

1.1. Yurttaş Özal

Özal, orta sınıf bir memur ailesinin ilk çocuğu olarak Malatya’da (1927) dünyaya gelir. Kendisi dâhil üç kardeşirler. Öğrenim hayatı Türkiye’nin birçok yerinde geçer: Söğüt, Silifke, Mardin, Konya, Malatya ve İstanbul... Renkli kişiliğinin kaynağını biraz da buralarda aramak gerekebilir. Ülke ve dünya sorunlarına hassasiyeti, kendi deyimiyle ‘*çağı iyi okuması*’, onu üniversite yıllarında gençlik hareketlerinde yer almasına vesile olur. Zeki ve çalışkanlığı onu ödüllendirecektir: İyi bir elektrik mühendisi olur. Fakat yerel bir memur kalmak istemeyecek, ABD’ye ekonomi mühendisliği ihtisası için gidecek ve döndüğünde kafasındaki projeleri hayata geçirmek isteyecektir.

Tahmin etmeye gerek yoktur ki, Özal da, insan olarak duyguları, zaafı, aşırılıkları ve hataları olabilen bir kişiydi. Aile reisi, koca, baba, kardeş olarak... İkinci evliliğinde üç çocuğu oldu. Özel yaşamı onlarla 'konjonktürel dalgalanmalar'a sahne olacaktır. Tıpkı ekonomideki gibi; dargınlıklar (daralmalar) ve barışmalar (genişlemeler) iç içe geçecektir.

1.2. Lider (Muktedir) Özal

Özal, 1982 darbe anayasasının ardından, Anavatan Partisi'ni (ANAP) "dört eğilim" üzerine kurdu. Başat siyasal eğilimler milliyetçi-muhafazakârlık idi. Partisi, Bayar-Menderes'in Demokrat Partisi'nin (DP) gelişmiş bir çeşitlemesi sayılabilirdi. DP "Söz milletin!" sloganı ile iktidara gelmiş ve tek parti diktasını ve dolayısıyla –dikta ya da tepeden inmecilik anlamına gelen- jakobenizmi tarihe gömmüştü. ANAP'ı ve dolayısıyla Genel Başkanı Özal'ı, hükümet-iktidar süresince jakobenizmin değişik türleriyle mücadele etmek bekleyecekti.

Özal, bunun için önce kendine ve Batı'da eğitim görmüş "Prensler"ine güveniyordu. Bir anlamda, partisi içinde bir tür postmodern "kral"dı. Bir başka anlamda, "oyun kurucu" ve oyunda görev dağıtan "kaptan"dı. Hükümet başkanı olarak, o dönemin Türkiye'sinde uygulamaya koyduğu iktisat politikaları sermaye çevrelerinde ve halk tabanında cesur, riskli ve gerekli görülüyordu. Bütün bunların "çıktısı", ülkenin ve toplumun kendine güvenini arttırması şeklinde olacaktı.

Onun gücü arttıkça, aile bireyleri etrafında oluşan "çıkar çevresi" de büyüyordu. Bu çevrenin makul olmayan talepleri, Özal'ın Başbakan olduktan sonra bir arkadaşının otelinde kalması, eşini İstanbul İl Başkanı yapması, by-pass ameliyatı, vb. hepsi medya sektörü için zengin malzeme oluştuyordu. Eğer demokrat bir lider olmasaydı, medyanın sınırları zorlayan haber, yorum ve karikatürlerine karşı hoşgörülü bakamazdı. Basının ağırlıklı yazar-çizer takımı, Özal'lı yılları, mesleklerinin en renkli, zengin ve kazançlı yılları olarak gördüklerini itiraf etmişlerdir.

1.3. Muhalif Özal

Özal İki türlü muhalifti. İlki statükoya ve statükoculuğa karşıydı; her ne kadar kimine göre O da kurulu düzenin bir parçası ve o düzenin devamı gözüktüyorsa de gerçek değişmiyordu. Değişimden kesinlikle yanaydı. Bazı siyasal manevraları, bu değişimci-özgürlükçü tavrına zarar vermiyor değildi.¹

"Ekonomik prangaları" kıran ve bunun üzerinden de "put kırıcılığı" yapan bir şahsiyet olarak Türkiye'nin yakın siyasal tarihine geçmesine geçecekti. Ancak hukuksal-siyasal prangaları kırmakta O da pek başarılı olamayacaktı. Olamadı da, çünkü onun yönettiği ülkede "dokunulamaz" konular vardı. Örneğin, o dönemin en güncel konularından biri olan "Kontrgerilla'yı o da biliyordu, fakat "kontr atak" yapamadı.

¹ Örneğin, ANAP Hükümeti 12 Eylül cunta yönetimine vesile olduğunu düşündüğü ve bu yönetim tarafından siyasi yasaklılar arasında bulunan "kaşarlı" siyasilerin üzerindeki yasağın devamından yanaydı. "Siyasal yasaklar kalksın mı?" konusunda 1986'da yapılan referandumda "hayır'da hayır vardır" şeklinde bir kampanya başlatmıştı. Bu da, "evet'e karşı bir muhalefetti ve bir anlamda hükümet partisi olarak bir "güvenoyu" tazelemesi olarak görülüyordu. Sonuçta yasaklar kalktığında da, Özal, "bu, milletin kararıdır" demiş ve gerekli demokratik olgunluğu göstermişti.

Özal dönemi, aynı zamanda, gençliğin siyasetten arındırılması (*depolitizasyonu*) sürecidir. Bu sürecin, Özal dönemi ile anılması bir talihsizlik olabilir; zira onun dönemi de, bu süreci yönetmek için yapılmış “12 Eylül” (1980) askeri darbesinin bir ‘çıkışı’ ya da ‘bakiyesidir.’ Kuşkusuz Özal, liberal kimliği ile, düşünce ve ifade özgürlüğünün önündeki en kadim 142-143.maddeleri kaldıran hükümetin başında olan biri olarak, kavgasız fikir tartışması yeteneğini yitirmiş bir genç kitleyi siyasallaştıracak (politize edecek) bir davranış sergileyemezdi. Çünkü konjonktür elverişli değildi.

Özal’la birlikte hızlı değişim sürecine giren Türkiye, ilk onun döneminde renkli TV ile tanıştı. Bu teknolojik gelişme, aslında Özal’ın da renkli kişiliğini simgeliyordu. Politika sahnesi daha bir renkli izleniyordu. Küçük ve orta ölçekli işletmeler rengarenk, her keseye uygun eşya üretip satıyordu.

Özal, “*paratoner*” gibiydi. Ülkeyi, Batı’dan esen liberal-kapitalist rüzgârı ile bu eksene oturtuyordu. Bu eksen üzerinde herkes ayakta ve dengede duramadığı için sağlı-sollu yoğun muhalefetle karşılaşılıyordu. Aslında Onun bir tek muhalifi vardı: Yine, kendisi. “*Muktedir*” Özal ile “*muhalif*” Özal, kimileyin, bir bedene dar gelen ya da geniş gelen elbise gibi duruyordu. Ufku çok genişti. Her düşündüğünü yakın çevresine bile kabul ettiremiyordu ve bundan rahatsızdı. Olumlu anlamda ‘provakatif’ görüşleri ve planları vardı. Bir de Onun etrafında gelişenleri düşünürseniz, Özal’ın onların hepsine ‘yetişmesi’ pek zordu.

Özal’ı popüler yapan bir formül yazılırsa, o formül herhalde şu bileşenlerden oluşurdu: “24 Ocak (1980) + 12 Eylül (1980) + 6 Kasım (1983) + 31 Ekim (1989) = Özal’ın ekonomi-politik tarihi.” Özal 24 Ocak Ekonomik İstikrar Kararları’na imza atan bir müsteşar ve 12 Eylül cunta yönetiminde başbakan yardımcısı idi. 6 Kasım’daki demokratik seçimlerle tek başına ilk hükümetini kurdu ve 31 Ekim’de de 8.Cumhurbaşkanı sıfatını kazandı, fakat sürpriz bir ismi başbakanlığa atayarak ANAP hükümetine müdahale edecek şekilde “*gölge başbakan*” rolüne soyundu. Üstelik, serbest ve müdahalesiz piyasa ideolojisinin sıkı bir taraftarı olmasına rağmen. O, bu rolünü, Türkiye ekonomisinin kapitalistleşme ve neoliberal politikalarla kalkınma ivmesini elde etme çabasının bir parçası olarak görüyor olmalıydı. Buna göre, denilebilir ki, Özal için ve Özal ile başlayan bazı “ilk”ler Türkiye’nin de ilkleri olmuştur.

Özal’ın dış politikada Batı ile entegrasyon faaliyetleri ve “şahin” politikaları da vardı. O, Irak’a karşı Körfez Savaşı’nda ABD ve Batı koalisyonu ile birlikte hareket etti; üsleri kullandı ve lojistik destek verdi. Bu yüzden “*Amerikancılık*”la suçlandı. Oysa O bunu büyük olasılıkla Türkiye’nin çıkarları doğrultusunda yaptı.

Özal’ın muhalefet çizgisi o kadar uzun ve derindi ki, öldükten sonra Devlet Mezarlığı yerine –ideolojine uygun- Fatih’in ruhaniyeti altındaki ve bir diğer liberal lider olan Menderes’in mezarının bulunduğu İstanbul’da gömülmeyi vasiyet etmesinden anlaşılabilir.

2.Özal’ın Üç Boyutlu “Kim”liği

Özal’ın somut olarak görünen kimliği; mesleki, ideolojik ve vizyoner olmak üzere üç sacayıklıdır. Ve kuşkusuz her sacayıkla Özal yeniden tanımlanabilir.

2.1. Birinci Özal (Mesleki kimliği)

Özal'ın icra ettiği meslekler, 'yurttaş Özal'ın bir parçasıdır. Bir başka deyişle, onu başka yerde aramaya gerek yok; o mesleki kimliğinin bir parçasıdır.

Özal'ın iş ve işçi dünyası ile tanışması, sendikacılık ve özel sektörde koordinatörlük, bugünkü dille CEO olarak başlar. Kısa süreli bir öğretim görevlisi (ODTÜ) deneyimi de unutulmamalıdır. DPT'de mühendis ve ekonomist unvanları ile ülkenin kalkınma plan ve projelerinde 'teknik direktörlüğü'nü yaptığı "beyin takımı"nda yer aldı. *Teknokrat* sıfatı ilk ve daha çok ona yakıştırıldı.

Mesleğin sınırları yoktu ve bu tanım galiba Özal için daha fazla geçerliydi. Zanaat ve/ya sanat düzeyinde giriştiği ve giderek özdeşleştiği siyaset mesleği, birçok dönemde pek parlak çocuklarını "yemişti". Menderes ve arkadaşlarının geride bıraktığı dramatik miras ortadaydı. Bu yüzden olsa gerek ki, Özal, siyasetçilerin, biri idamlık olmak üzere *iki gömleği* olduğundan sözederdi.

2.2. İkinci Özal (İdeolojik kimliği)

Özal'ın ideolojik kimliği, iktidardaki Özal'ın hem bir nedeni ve hem de bir sonucudur.

Dünyaya siyasal bakışı demokratik olduğu için rahatlıkla bir "*liberal Özal*"dan söz etmek mümkündür. Kendi döneminin en "Tanzimatçı kafa"larından biriydi. Halk onu yenilikçi, cesur ve hesap adamı olarak tanımıştır. En keskin, şeffaf ve somut uygulamaları makroekonomi ve uluslararası ekonomi alanlarında olmuştur.

Milat, Özal'ın, yapımında teknokrat olarak görev aldığı ve daha sonraki Başbakanlık dönemlerinde siyasal sorumluluk üstlendiği "*24 Ocak Ekonomik İstikrar Kararları*"² alınırsa, Türkiye, 1980-1990 arası yıllarda şu liberal gelişmelere sahne oldu:

i-Fiyatlar ve faizler üzerindeki müdahale kaldırılarak serbest piyasa ekonomisine geçildi,

ii-sanayileşmede ithal ikamecilik terk edilerek ihracatla büyüme stratejisi benimsendi,

iii-döviz ticareti serbest bırakıldı,

iv-kambiyo suçları affedildi,

v-yurtiçi talebi karşılandıktan sonra ihracat artışını sağlayacak üretim kapasitesi gerçekleşti,

vi-sanayi mallarının ihracattaki payı dört kat artırılarak %80'lere çıkarıldı,

vii-mali serbestleşme ile sermaye piyasası kurumları oluşturuldu,

viii-gelir ortaklığı senetleri ihraç edilerek devletten yurttaşlara gelir transferi hızlandırıldı,

ix-Doğu bölgelerimize özel sektörün yatırım yapmasında ve birçok GAP ünitesinin hayata geçirilmesinde ivme sağlandı,

x-KİT'ler özelleştirme kapsamına alındı,

xi-yabancı sermaye yatırımları teşvik edildi ve ülkenin küresel cazibesi artırıldı,

xii-özel sermayeli yabancı bankalar ülkede şubeleşmeye başladılar,

² Ekonomide keskin ve kararlı bir dönüşümü simgeleyen "24 Ocak Kararları"na ilişkin ayrıntılı bilgiler için bkz. Karluk, 2007.

xiii-ortalama yıllık %5 büyüme hızı ile kişi başına düşen ulusal gelirden görece artışlar elde edildi, vb.³

İktisadi öğretisi bağlamında Neoklasik iktisadi savundu; hatta bu bağlamda bir “*monetarist Özal*” karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik sorunların kaynağını ve çözümünü para arzı ve faiz politikasında bulan Friedman ekolü ile özdeşleştirilen “Şikago çocukları”na karşı bir sempatisi vardı. Zira o “çocuklar”, deregülasyon ve özelleştirmeyi savunan ve öneren Friedmancı ekonomistlerdi. Özal da modaya uydu ve ciddi engellere karşın, IMF ve Dünya Bankası ikilisiyle ülkemizin mali bağlarını koparmadı.

Dinsel yaşam açısından ise Özal, laik ve muhafazakâr (dindar) idi. Bu sentezi ideolojik potasında yoğurmuş ender siyasetçilerden biriydi. Zaten iktidarının arkasında da kocaman bir “*laik burjuva sermayesi*” ile bir “*cemaat ordusu*” vardı. Aslında siyasal iktidarı bir bakıma onlarla paylaşıyordu.

2.3. Üçüncü Özal (Vizyoner kimliği)

Özal’ın vizyoner kimliği, çok yönlü düşünülürse, aslında muhalif kimliğine dayanmaktadır. Öncelikle, ülkeyi ilgilendiren sorunların çözümü için zaman zaman ideolojik eksenden çıkarak “*pragmatik*” eksene oturduğu söylenebilir. Siyasal bir lider olarak, kitleleri peşinden sürüklemesi ve üste üste iki kez partisine seçimleri kazandırmasına bakılırsa “*karizmatik*” bir lider olduğu da düşünülebilir.

Türkiye, “*transformasyon*”un pratikte ne olduğunu Özal sayesinde öğrendi. Sosyo-ekonomik yaşamda değişimi, dünyanın hızla gittiği bilişim çağını anlatan “transformasyon” o dönemin neredeyse en güçlü, en tılsımlı ve en önemli anahtar kelimesiydi. Özal, değişimin felsefesini ve Türkiye için gerekliliğini yakalamış ve buna uygun olarak kişisel çaba ve başarı göstermişti. Zira aynı anda bir çok bilgisayarı kullanan, gazetecileri köşke çağırıp yeni programları tanıtan, panellerde oturum başkanlığı yapan ilk devlet adamı, O oldu. Ayrıca, yine, küresel ekonomide değişimin bir bileşeni olarak, özellikle küresel krizden sonra tüm dünyada ilgiyle izlenen ve teker teker hemen birçok ülkede uygulamaya konan “*faizsiz bankacılığı*” Türkiye’ye getirmekte de öncülük etmiştir.⁴

Bu özelliklerinin bir uzantısı olarak, Özal, Türkiye’nin geleceğini Batı’da, Avrupa ile bütünleşmesinde görüyordu. Ancak dünyanın tek Afro-Avrasya ülkesi olmamız nedeniyle, Asya ve Orta Doğu ülkeleriyle ortak tarihsel bağları kuvvetlendirmek adına; KEİB, ECO, İSEDAK gibi örgütlenmelerini devlet politikası düzeyinde ele alınması yönünde inisiyatif alıyordu.

Özal, dahası, çapraz düşünürdü, otoriteryen davranırdı⁵; bu yüzden onun “*asimetrik*” düşünce ve davranışları ülkedeki kurulu taşları zaman zaman yerinde oynatacak kadar

³ Bu liste daha da uzatılabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. G.Uras, 1993.

⁴ Özsoy (1997), Özal’ın, adeta “değişimin misyonu”nu üstlenmiş bir devlet adamı olduğunu, “*Özal’ın Misyonu*” adlı kitabında bir çok örnekle anlatmaktadır.

⁵ Bu yapısı, kabineyi oluşturma ve çalıştırma anlayışına da yansdı. Örneğin, Sağlık Bakanlığı için normalde hekim kökenli biri yerine bir ekonomisti atamıştı. Medya, Kabineyi yenilemeyi düşünürken Özal’ın mevcut bakanlardan tarihsiz istifa mektuplarını aldığını; ordu karargâhını şortla teftiş ettiğini, bir takım kararnameleleri deniz sefası yaparken imzaladığını yazıp dururdu. Tüm bunlar, Onun gelenekleri-kalıpları bozduğunu gösteriyordu.

etkiliydi. Örneğin, herkes, petrolün sanayileşme ve jeostratejik açıdan ne kadar değerli olduğuna inanıp, ülke olarak bizim petrol yoksunu olduğumuza hayıflanırken, O, “İyi ki petrolümüz yok,” demişti. Çünkü o sıralarda ABD ve askeri koalisyon güçleri, diktatör Saddam’ı devirip demokrasiyi bölgeye yerleştirme kılıfı altında petrol zengini Irak’ı işgal etmekteydi.

2. Özal’ı “Özal” Yapan Dinamikler

Özal’ı, kendi koşullarında ve ideolojiler-üstü değerlendirmekte yarar vardır. Özal’ı 1983’teki ilk özgür seçimlerde iktidara taşıyan ve halkın önemli ölçüde sempatisini kazanmasını sağlayan ve dolayısıyla Özal’ı Özal yapan birçok iç ve dış dinamik olduğunu hatırlamalıyız.

3.1.İç Dinamikler

◆ “12 Eylül” askeri darbesi. (En iyi askeri yönetimin en kötü sivil yönetimden daha iyi olmadığını halk da biliyordu.)

◆ “Demirel-Ecevit” bıkkınlığı. (Hükümet, kısa süreli, yamalı bohça gibi, bu ikili arasında el değiştiriyordu. Onların dönemi karaborsa, terör, muhtıra, vb. ile anılırdı. Koalisyon hükümetleri artık “antipati” yaratıyordu.)

◆ Devletçi ekonomi paradigması. (Serbest piyasacı paradigma daha çekiciydi.)

◆ Birikimli ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlar ve bunlardan yeni ve koalisyonsuz bir hükümetle kurtulma bekleyişi.

◆ “Enkaz” içindeki ulusal ekonomi. (Gerçekten de, Türkiye ekonomisi, ‘70’li yıllarda büyük ölçüde pahalılık, karaborsa, benzin ve şeker gibi temel tüketim mallarında kuyruklar, terörle beslenen üretimsizlik, ‘70 cent’ borca muhtaç olan bir kamu kesimi, döviz kıtlığı ve Dövizle Çevrilebilir Mevduat (DÇM) hesapları sorunu...)

3.2. Dış Dinamikler

◆ Batı –özellikle Anglosakson kuşağı ile uyum. (Liberal küreselleşme dalgasının Türkiye kıyılarına vurması, liberalizme inanan Özal için yaşamsal bir fırsat olacaktı.)

◆ (O zamanki adıyla) Avrupa Topluluğu (AT) ile yeniden kurulacak ilişkilerle, tam üyelik sürecindeki kayıpların telafi beklentisi.

◆ ABD’de Reagan, İngiltere’de Thatcher, SSCB’nin çözülüp çökmesi için Batılı Sovyetologların, kapitalist çevrelerin ve liberal hükümetlerin baskısı.

◆ SSCB artığı ülkelerden KEİB projesinin doğması.

◆ Orta Doğu ile tarih, coğrafya ve iklim koşulları gereği sıcak ilişkilerin (ekonomik ve ticari ilişkilerin çeşitlenerek) artması.

3. Özallı Yıllar ya da Özal’ın Ekonomi-Politik Karnesi

Her şeyden önce, Özal da, ekonomi yönetimi tarzında, tıpkı Atatürk gibi “liberal” idi.⁶

⁶Atatürk’ün özel sektörün güçlendirilmesi yolundaki söylemlerinin ana kaynağı için 1923’te I.Türkiye İktisat Kongresi’ne (İzmir) gidilebilir. Atatürk, özel sektörün yeterli beşeri, parasal ve teknolojik güce ulaşmaya kadar kamu sektörünün öncülüğüne vurgu yaparken ve birçok KİT’i hayata geçirirken; Özal ise, mevcut KİT’lerin özel

Özal döneminde temel makro ekonomik parametrelerde şu gelişmeler izlenmiştir.

İktisadi büyüme: Türkiye, cari fiyatlarla, 1923'te yaklaşık 0.6 milyar dolardan 1990'ın sonunda 106.2 milyar dolarlık bir gayri safi milli gelir (GSMH) büyüklüğüne ulaşmıştı. Cumhuriyetin kurulduğu tarihte kişi başına GSMH sadece 45 dolar iken 1990'da 1865 dolara çıkmış ve tüm bu gelişmelerde son 10 yılda ortalama %5 büyüme oranının belirli bir katkısı sözkonusudur.⁷ Bu gelişme, işsizliğin patlaması üzerinde fren etkisi yaratıyordu.

Enflasyonla mücadele: Özal'ın Başbakan Yardımcısı olarak görev aldığı cunta yönetimi döneminde enflasyon % 30 civarındaydı. Tek başına iktidara geldikten sonra, enflasyon artarak % 70'lerde yüksek-kronik bir düzeye çıktı. Ülkede güçlü bir enflasyon lobisi (Özal'ın deyişiyle, "enflasyona müptela" işletmeler) vardı ve bu yüzden fiyat artışı bekleyişi bir türlü kırılmıyordu. Para arzını kısmak, zamlarla kamu açıklarını kapatmak gibi parasalcı (monetarist) araçlar işe yaramıyordu. "Ortadirek" yoksullaşıyordu. Memurun, pastadan alması gereken (pasta payı endeksi) 100 iken, 1980'den sonra, bazı ücret iyileştirmelerine karşın, genellikle yarısına denk geliyordu (Pakdemirli, 1991: 119).

Dış denge: Kurlardaki gevşeme, ihracat gelirlerinde olduğu kadar ithalatta da artışlar sağladı, ancak hayali ihracat furyası ve yapay ihracat kralları dış ticaret politikasını gölgeliyordu. Çoğunlukla cari işlemlerde açıklar oluştu ve bu açıklar, o dönemde elverişli olan dış borçlanmayla kapatılmaya çalışıldı.

Maliye ve borç: Bütçemiz 1950'den sonra, Özal dönemi ile birlikte ivme kazanarak ciddi açıklar vermiş⁸, açıkları kapatmak için sürekli iç borçlanmaya gidilmiş ve Pakdemirli'nin (1991) deyişiyle, yüksek borçlar bütçenin esneklik yapısını bozar hale gelmişti. Ayrıca, Özal hükümetleri çok sayıda fon kurdu. Bütçenin zaaflarını fonlarla gidermeyi, hızlı harcama yapma yeteneğini kazanmayı düşündü, fakat uygulamadaki bazı suistimallerden dolayı kimileyin fonlara olan güven azaldı, 'rakip bütçe'den sözedilir oldu. Özal, dolaylı vergi olarak KDV'yi Türkiye'nin mali sistemine soktu.⁹

Kentleşme: 1985'te, kentlileşen nüfus %60'ı, okur-yazar oranı da % 80'e dayanmıştır. Eğitim bütçesinin konsolide bütçedeki payı, istenilen düzeyde olmamıştır: 1975'te sabit fiyatlarla % 17 civarında iken 1989'da % 12'den biraz fazla olmuştur. Özal hükümetleri

yerli ve yabancı sermayedarlara satılması yönünde tavır almıştır. İlki, liberal ekonomi için özel kesime pozitif dışsallıklar (faydalar) sağlasın diye kamuyu öne çıkarırken, ikincisi ise, kamu açıkları kapansın diye özel sektöre öncelik veriyordu.

⁷Aksi belirtilmediği sürece, sayısal veriler, genellikle, Pakdemirli'den (1991) alınmıştır.

⁸ "Bütçe açığı/GSMH" oranı, 1981-1990 dönemi için ortalama % 2.2'dir. Oysa, 1923-30 döneminde "-0.3" ve 1941-1950 döneminde "-0.6"dır. (Eksi rakamlar, bütçenin açık vermediğini gösteriyor "Toplam Borç /GSMH" oranı ise, 1950-60 döneminde ortalama % 20'lerde ve uzun bir süre istikrarlı seyrederken, 1987'de rekor kırarak % 89'a çıkmıştır. 1990'da ise % 60 düzeyine inmiştir. (Bkz. Pakdemirli, 1991: 160). (Son veri ile bugünkü Maastricht ölçütü sağlanmıştır.)

⁹Bu gerçekten bir vergi reformuydu ve her reform gibi aylarca tartışma konusu olmuş, adeta başlangıçta bir depresyon etkisi yaratmıştı. Genel olarak monetarizme (parasalcılığa) daha yakın olduğu halde Keynesçi (mali) bir araca başvurması bir tür ironi idi. Ama bu da gösteriyordu ki, Özal, ekonominin sorunlarını çözmek için ideolojik değil, pragmatik yaklaşmaktaydı.

eğitimde ulaşamadığı hedefe, ülkeyi elektrik ağılarıyla donatmakta ulaşmıştır: Adeta “*elektrik uygarlıktır*” sözüne uygun olarak, elektriksiz köy bırakılmadı.¹⁰

İç ve dış politika: Özal, düşünce ve ifade özgürlüğü önündeki meşhur 141 ve 142.maddeleri kaldıran bir hükümetin başkanıydı ve o da biliyordu ki, bu yasakları kaldırmakla, komünizmin ülkeye gelmesi söz konusu olmazdı. Nitekim eski komünistler tüm dünyada birer birer kapitalist olmaya başlamışlardı bile...

4. Özal Bugün Yaşasaydı...

5.1.Şu Gelişmeleri Görürdü / Görebilirdi

İç siyasette... Parti kapatmaları, meclisteki kavgaları, vs. görerek “bizim zamanımızda da bunlar vardı” diyebilirdi. “Bir defa delinse ne olur” dediği anayasa değişikliklerini ilgiyle izleyecekti. Şimdiki başbakanın bazı uygulamalarıyla kendisini esin kaynağı aldığını görerek keyif alabilirdi. Özal, 2010’ların Türkiye’sinde yaşıyor olsaydı, 90 yaşının üstünde olacaktı. Halen enerjisinden bir şey kaybetmemiş, “ihtiraslı” bir politikacı / devlet adamı olarak, yeni bir parti kurarak yeniden meclise dönebilir, hatta hükümet kurabilirdi. Belki de Başkanlık sistemi, ona yapılan göndermelerle, iyiden iyiye ülkenin en sıcak konularından birini oluşturabilirdi. Ayrıca bu süreçte, konjonktürün de zorlamasıyla “derin devlet”in daha da deşifre edilmesine katkıda bulunabilirdi.

Dış siyasette... Son Irak Savaşı’nda da yine ABD’nin yanında tavır koyardı. O da “one minute” diyebilirdi, hem de pratik İngilizcesi ile. Ancak bu defa, Türkiye’nin Orta Doğu’da üstlenilecek ‘büyük ağabey’ rolüne dayanarak, Saddam’ın idamını engelleyebilir, onun bir Afrika ülkesinde sürgün hayatını geçirmesini sağlayabilirdi. Ya da O da tüm dünya liderleri gibi, diktatörlerin kaderi olarak gördüğü idamına karşı seyirci kalabilirdi. Hayata geçirilmesinde öncülük yaptığı KEİB’in, bir adım daha atarak, “Karadeniz Ortak Pazar”’a dönüşmesinde rol oynayabilirdi. Özal’ın etkin olabildiği bir konjonktürde Türkiye-AB müzakere sürecinde daha uzun mesafe alınabilir ya da değişik bir içerikle sonuçlanabilirdi. En iyimser ifadeyle, Türkiye’nin Hırvatistan’dan önce AB’ye tam üyeliği gerçekleşebilir ya da en kötümser bir gelişme olarak, AB’nin zaten özel statülü üyeliği için artık bir ad verilebilirdi. Ayrıca, Orta Doğu’nun kült sorunlarından ve olası bölgesel savaş nedenlerinden biri sayılan “su” konusunda özel çabalarını yoğunlaştırabilir ve “Orta Doğu Su Birliği” gibi barışçıl bir proje için kolları sıvayabilirdi.

Ekonomide... TL’den sıfır operasyonunu, yeni TL’yi, yeni Avrupa para birimi Avro’yu, TCMB’nin özerkliğini, kendisinin de hedeflediği enflasyonun gittikçe düştüğünü (dezenflasyonu), e-parayı, e-bankacılık uygulamalarını, türev piyasa araçlarını görecekti. Öte yandan ülkemizin ve dünyanın yaşadığı finansal krizleri, işsizliğin arttığını, zenginlerin yine daha zengin yoksulların da yine daha yoksul olduğuna; bir zamanlar söylediği “ben zenginleri daha fazla severim” sözünün gölgesi altında tanıklık edebilirdi. Dahası... Cesur ve iddialı bir devlet adamı kimliğiyle, Türkiye için başka çekinceli konuları da gündeme taşıyabilirdi.

¹⁰ Elektriğe kavuşan köy sayısı 7462 ve oranı % 21 iken, 1980’de bu rakamlar iki katını aşmış ve 1990’da ise 36155 ve % 100’e çıkmıştır (Uras, 1993:153). Kuşkusuz bu geniş elektrifikasyon başarının arkasındaki, termik ve hidrolik olmak üzere elektrik enerjisi üretimindeki ciddi artışlardır.

Örneğin, nükleer santrallerin yapımı, Güney Doğu Anadolu’da geniş ve kesintisiz bir şekilde petrol sondaj ve üretimi odaklı yeni bir “kalkınma hamlesi”ni başlatabilirdi. Dünyanın en zengin bor rezervlerine sahip olduğu halde bir türlü atağa geçemeyen Türkiye’nin, bor madenciliği konusundaki iddiasını küresel pazarlara taşıması için...

Sosyal yaşamda... Sekiz yıllık temel eğitim ya da zorunlu hale getirilen “4+4+4” eğitim modeline ve tek sağlık güvencesi şemsiyesine geçişi tonton gülümsemeyle izleyebilirdi. İstanbul’un Avrupa’nın kültür başkentini görüp sevinirdi. Ayrıca, internetle tanışırdı ve büyük bir olasılıkla en fazla “tık”lananlar listesine girebilirdi.

5.2.Şu Noktalarda Eleştirilebilirdi

Özal’dan sonra geride ne kalmış olabilir? Tabii ki icraatları. Genel olarak Özal dönemi icraatları, sonuçları itibariyle; kapitalist-liberal çizgide cesur ve yenilikçi olduğu ve güven aşıladığı kadar, toplumda yapay zenginler yaratan, yoksulluğun ve hayat pahalılığın üstesinden gelemeyen icraatlar olarak anılmaktadır. Özal’ın piyasaları serbestleştirmesi ve bollaştırması refah düzeyini arttırdı fakat bu refahın adaletli bölüştürülmesini sağlayamadı. İhracat, turizm ve işçi dövizini artarken hayali ihracatçılar da ortaya çıktı. İkinci-üçüncü iş yapmak zorunda kalan –zamanında medyada popülerleşen kendi deyimiyle- “işini bilen benim memurlar”ın yanında lüks ve israfçı hayat içinde yaşayanlar da türedi. İşte, Özal döneminin özlenen parlak görüntüleri ve pek hesaplaşılacak istenmeyen kâr-zarar bakiyesi!

Öte yandan, Özal’ın fikirleri, projeleri ve icraatlarından süzölmüş bir ekonomi-politik öğretisi oluşturulamadı. ABD’de Reagan, İngiltere’de Thatcher, SSCB’de Gorbaçov devlet / hükümet başkanları iken, isimlerine atfen fikri oluşumlara tanık olunmuştu; ABD’de “Reagonomics”, İngiltere’de “Thatcherism” ve SSCB’de “Gorbi reformları”... Bunlar hem ülkelerini hem de dünyanın değişimine tarihsel katkılar sağladılar. Özal da bu liberal küreselleşmeciler zincirinin bir halkası idi. Ancak bu halka “Özalizm” adını alamadı, aldıysa bile yerel düzeyde kaldı.

Onun geniş ve ileri vizyonuna bakarak, eğer bir süre daha yaşıyor olsaydı, Ondan, Türkiye’yi, Rusya’dan önce ya da onunla birlikte “Avrasya Birliği”nin kurucu ülkesi yapması beklenebilirdi. Böylece, enerji geçiş yolu olan Türkiye’nin bölgesel gücü ve AB’ye karşı “eli” daha da kuvvetlenebilirdi.

Bu arada, Özal, Türkiye’nin federatif ya da federal bir devlete dönüştürülmesi, ABD’dekine benzer bir başkanlık rejimi ile yönetilmesi yolunda sert ve cesur projeleri gündeme getirmeye devam edebilir ve bu yüzden sıkı eleştirilerle karşılaşabilirdi.

Sonuç

► Hiçbir ressam, eğer bir Özal portresi çalışacaksa, asla siyah-beyaz çizemez. Parlak ve flu renkleri bir arada kullanarak resmi tamamlayabilir. Elektrik mühendisi Özal ile halk arasında bir elektriklenme olduğu kesindi. Özal, aslında, aynı zamanda, diplomasız bir “toplum mühendisi” de sayılabilirdi. Zaten toplum mühendisliği, halkın dilinden anlamak ve onun diline tercüman olmak karşılığında olup, diplomaya tabi bir iş değildi. Kendi dönemine özgü yeni bir zihniyet mimari ile özdeşleştirilebilirdi.

► Toplumda her kesimin bir Özal'ı vardı. Yoksul kesimden de zengin zümreden de oy alması, ilgi görmesi, bunun bir kanıtıydı.

► Türkiye, Özal döneminde de, bir bebeğin büyüdüğü gibi büyümeye devam etmiştir. Bunda, konjonktürel ve yapısal gelişmelere bağlı beslenme düzeni ve sağlık/hastalık yapısı rolü yadsınamaz.

► Özal'ı, fikir ve icraatlarıyla günümüze de taşıyan bu üçüncü, vizyoner kimliğidir. Elbette o kimliği hazırlayan ya da o kimliğin altyapısını oluşturan ise mesleki ve ideolojik kimlikleridir.

► Kanıtları olmasa da, eğer şüpheler doğruysa, Özal'ı zehirlediler ya da bir zehirlenme senaryosuna kurban ettiler. Ama bilinmelidir ki, aslında Türkiye'yi zehirlemiş oldular. Tıpkı, partisinin bir kongresinde onun fiziksel varlığına yapılmış suikastın aslında onun gelecekteki makro ve küresel projelerine, ülkenin istikrarına yapılmış bir suikast sayılabileceği gibi...

► Özal'la ilgili, düz birer yurttaş olarak aklımızda neler kalmış olabilir: İdeolojik ve siyasal görüşlerine yakın olalım ya da olmayalım; O toplum için “ufuklar” açan, yaşamın çoğu alanında “putlar” kıran, Türkiye'ye dünyanın en büyük ilk yirmi ekonomisi arasına gireceği yolunda “güven” aşıl原因an sıra dışı bir devlet adamı idi. İşte bu yüzden ülkemizin yakın tarihini yapan (ve doğal olarak yazdıran) şahsiyetlerden biri oldu.

Kaynakça

Karluk, Rıdvan (2007), *Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi*, 11.b., İstanbul: Beta Yayınları.

Özsoy, Osman (1997), *Özal'ın Misyonu*, 2.b., İstanbul: Türdav Yayınları.

Pakdemirli, Ekrem (1991), *Ekonomimizin 1923'ten 1990'a Sayısal Görünümü*, 2.b., İstanbul: Milliyet Yayınları.

Uras, Güngör (1993), *Ekonomide Özal'lı Yıllar: 1980-1990*, İstanbul: Afa Yayınları.

GELENEKSEL KASTAMONU TAŞ BASKI YAZMALARININ GÜNÜMÜZ GİYSİLERİNE UYGULANABİLİRLİĞİ

Prof. Dr. Fatma ÖZTÜRK

Hacı Bayram-ı Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü
fatmaozturkgazi.2000@gmail.com

Kader CAN

G.Ü. Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, kader.can1030@gmail.com

ÖZET

Küreselleşme ile ulusal sınırlar aşılmaya çalışılmakta ve uluslararası platformda ortak bir dünya düzeni oluşturulmaktadır. Günümüz dünyasında bireyler, kendilerini diğerlerinden ayıran kültürel farklılıkların bilincine daha fazla varmaktadır. Kültürel farkların giderek önem kazanması yok olmakta olan kültürlerin canlandırılması ve korunması için gerekli desteğin sağlanmasını gündeme getirmiştir. Türkiye’de bir kültür şehri olan Kastamonu, tarihte pek çok devlete başkentlik yapmıştır.

Türk tarihi incelendiğinde pek çok yörenin el sanatları açısından zengin bir kültüre sahip olduğu görülmektedir. Geleneksel el sanatlarının tarihsel süreç boyunca iletimini sağlamak için, yerel dokumalarda sembollere gömülmüş anlam kalıplarının gün ışığına çıkarılması yönünden devlet ve özel sektör desteğini sürdürmektedir. Kastamonu yerel dokumaları, geçmişten süzülüp gelen ince bir zarafetin doku, desen, biçim ve renkleri ile olgunlaşmış bir zevkin, uyumun örneklerini taşır. Bu dokumaların geleneksel çizgilerinin evrensellik kazanması ve eskiyi yozlaştırmadan tanınırlığının artırılması gereğine ihtiyaç bulunmaktadır.

Taş baskı sanatı, daha çok bu konuda çeşitli kurslarda ya da atölyelerde eğitim almış kişiler tarafından yapılan, yapımında genellikle doğal boya ve malzeme kullanılan, ağaçtan oyulan kalıplar kullanılarak kumaş üzerine baskı yapılarak oluşturulan bir el sanatıdır.

Osmanlı imparatorluğunun 19. Yüzyılda özellikle tekstil alanında başlattığı sanayileşme hamleleri nedeniyle yazmacılık önce gerilemeye sonra da yok olmaya başlamıştır. Fabrikalarda gerçekleştirilen seri üretimle başa çıkamayan yazma ustalarının pek çoğu kalıpla baskıyı terk ederek serigrafi yöntemiyle üretime devam etmişlerdir.

Araştırmada, Kastamonu yazmaları(Taş baskı) hakkında bilgi verilerek örnek bir giysi tasarımı oluşturulmuş ve bu giysi örneği tasarım ilke ve yöntemlerine göre yorumlanmıştır. Ayrıca Taş Baskı yazma deseni kullanılarak çeşitli plaj giysisi tasarımları yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Yerel dokuma, taş baskı, motif, süsleme unsurları

1.GİRİŞ

Taş baskı düz beyaz patiska bez üzerine, ıhlamur ağacı üzerine elle oyma veya kabartma olarak yapılmış bitkisel, geometrik motif işli, değişik boyutlardaki ahşap kalıpların, Özel hazırlanmış tek renkli boyaya batırılıp basılması suretiyle meydana getirilmektedir.

Beyaz bez Üzerinde siyah olarak meydana getirilmiş olan "sini bezi", sofra örtüsü, masa Örtüsü, kadın başörtüsü olarak kullanılmıştır. Son yıllarda taş baskıya değişik uyarlamalar yapılarak, etek, perde, örtü olarak kullanıldığı görülmektedir.

Taş baskıya sofra bezi baskısı ya da yazma da denilmektedir. Genellikle sofra bezi baskısı denmesinin nedeni geçmişte sadece sofra bezi olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Günümüzde ise birçok üründe kullanılmaktadır örneğin; masa örtüleri, sehpa örtüleri, salon takımları, tepsi örtüleri, mutfak önlükleri, masa örtüleri, plaj çantaları, bluzlar, bebek elbiseleri, bandanalar, fularlar, şalvarlar, yastıklar, nevresim takımları vb. Şapkaların kenarlarına da süsleme amacıyla basılmaktadır.

Son zamanlarda taş baskı sofra bezi dışında birçok hediyelik eşyada da kullanılmaya başlanmış böylelikle kullanım alanları çoğalarak yöre halkı açısından gelir oluşturmuştur.

2. YAZMACILIK ve YAZMACILIĞIN TARİHÇESİ

Yunan tarihçisi Herodot yazılarında Hazar Denizi çevresinde yaşayan toplulukların bitkilerden elde ettikleri boyalar ile kumaş üzerine hayvan figürleri çizerek giysileri süslediklerini yazmaktadır. Bu bilgilere dayanarak Orta Asya'da Türklerin milattan önceki dönemlerde yazmacılığı bildikleri belirtilmektedir (Sarioğlu, 2017, s. 5; Kaya, 1988, s. 10).

Yazma sanatının başlangıç yeri ve zamanı kesin olarak belli olmamakla birlikte bu konudaki yazılı kaynaklar bu sanatın bir baskı tekniği olması nedeniyle tarih öncesi çağlara kadar gittiğini göstermektedir (Soysaldı ve Özkahveci, 2005, s. 542, Ercan, 2006, s. 171)

Yazmacılık sanatı çok eskiden beri, insanoğlunun süsleme, süslenme ve giyim ihtiyacı ile başlamış ilk el sanat eserlerinden biridir. Bu konudaki yazılı kaynaklar ve arkeolojik çalışmalar yazma sanatının bir baskı tekniği olması nedeni ile bize tarih öncesi çağlarının yontma, taş ve bronz dönemlerine kadar götürmüştür. Baskı biçiminin başlangıcı olarak bu dönemlerde seramik kap kacağın üstüne basit damga ve tahta parçaları ile yapılmış desen uygulamaları görülmüştür (Ercan, 2006, s. 172, Erkan, 1990, s. 146-147).

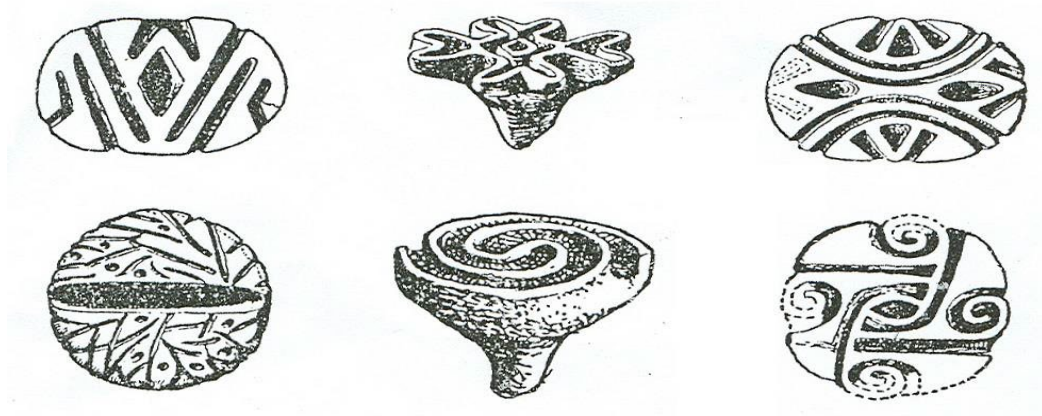
Yazmacılık sanatının dünya üzerinde ilk görünüşü, mum ve topraktan yapılan dekoratif kalıplarla veya elle boyayarak kumaşın süslenmesi biçiminde olmuştur (Türker, 1996, s. 1).

Bohça, yemeni, başörtü, yorgan gibi ürünlerin yapımında kullanılan, üstüne boya ve fırça ile ya da tahta kalıplarla desen yapılmış bezler yazma olarak tanımlanmıştır (TDK). İnsanoğlunun süsleme ve süslenme gereksinimi ile başlayan yazmacılık, dokuma sanatı ile gelişen ilk el sanatları arasındadır (Türker, 1996:1). Bir çeşit baskı sanatı olan yazmacılığın yontma taş ve bronz çağına kadar uzandığı arkeolojik çalışmalarda görülmektedir (Akyıl, 2003:1). Önceleri mum ve topraktan hazırlanan kalıplarla ya da elle boyanarak kumaşların desenlendirilmesi yöntemi daha sonra yerini ağaç kalıplara bırakmıştır (Türker, 1996:1).

2.1.19. Yüzyıl Öncesinde Türk Yazmacılık Sanatı

Yazmacılık, insanoğlunun süsleme ve süslenme ihtiyacı ile ortaya çıkmış, Anadolu'nun en eski el sanatlarından birisidir.

Tarih boyunca kültürlerin, medeniyetlerin arasında köprü görevi görmüş; Anadolu’da yaşamış ilk uygarlık olan Hititlere ait, pişmiş kilden yapılmış, çok sayıda mühür ve damga bulunmuştur. Bazı kaynaklarda helezoni, meander ve dört yapraklı çiçek biçiminde olan bu kalıplarla, ilk yazma örneklerinin yapıldığı savunulmaktadır.(Öz, 2006)

Resim 1.Hitit sanatına ait mühür örnekleri (Kaya, 1988: 11)

Yazmacılığın, Selçuklular döneminde de yapıldığı, Anadolu arkeoloji tarihine ait çeşitli kaynaklarda yer almaktadır. Yazmacılığın parlak devri ise Osmanlılara dayanır. Osmanlılar döneminde, bütün el sanatlarına olduğu gibi, yazmacılığa da çok önem verilmiştir. Bu dönemde yazmacılığın sadece Tokat’ta yapılmasına izin verilirmiş ancak daha sonra yazmacılık, Kastamonu, Ankara, Elazığ, Bartın, Gaziantep, Malatya ve Hatay gibi şehirlerde de yoğun olarak yapılmıştır. İstanbul’da yapılan yazmalar ise, yazmacılık sanatımızın en güzel örneklerindendir. Bunda, İstanbul’un Osmanlı İmparatorluğu’nun başkenti olması nedeniyle, birçok ustanın İstanbul’a toplanmış olmasının payı çok büyüktür. İstanbul’ un yazma ustaları Avrupa’daki sanat akımlarından etkilenmiş ve çok çeşitli özgün desenler üretmişlerdir.

Bugün ise, teknolojik gelişmelerin de etkisiyle, yazmacılığın yapıldığı atölyelerin birçoğu kapanmıştır ve kalan birkaç usta bu sanatı devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Eski yazma örneklerinden günümüze kalanlar ise, kişisel koleksiyonlarda ve birkaç müzede bulunmaktadır.

Yazmacılık sanatının yapıldığı önemli bazı merkezler; Tokat, İstanbul, Kastamonu, Ankara, Elazığ, Bartın, Gaziantep, Malatya ve Hatay’dır (Öz, 2015).

2.2.Kastamonu’da Yazmacılık Sanatı

Kastamonu bölgesindeki yazmacılık sanatının yüzlerce yıl önce bile yapıldığı söylenmektedir. Ele geçen en eski kalıp örnekleri 1920’lere ait olsa da Kastamonu da Yazmacılık çok daha eski dönemlerde de yapılmaktaydı. 17. yüzyıldan kalan İstanbul Kadısı Abdürrahim Bin Mehmet’in Narh defterinde verilen işçilik ve eşya fiyatları arasında yer alan “beyaz Kastamonu boğası üzerine basma yasdık - boyu 1 endaze 5 rubu 1 girik, eni 1 endaze 1 girik 32; Urla beledisinden yasdık, kırmızı üzerine basma yasdık- boyu 1 endaze 5 rubu 1 girik, eni 1 endaze bir girik 52; sarı üzerine basma yasdık-boyu ve eni vech-i muharrer üzere 34” (Kütükoğlu, 1983:176) şeklindeki bilgiler önceleri Kastamonu’da yastık da basıldığını ortaya koymaktadır.

1962 yılında Kastamonu’da yapılan kumaş baskılarında, “Köknardan kalıplar yapılabildiği”, “azamî 15-20 yıllık ağaçlardan kalıplar yapıldığı”, “kalıpların ağaçların enine kesitlerinden alınan parçalardan oyulduğu” kaydedilmiştir. 1976 yılında aynı bölgede aynı konu üzerinde çalışan Kebeci ise; “Kalıp için seçilen en uygun ağaç çamdır. Kastamonu ve çevresinde kullanılan kalıpların tamamı çamdan yapılmıştır” diye ifade etmektedir (Barışta, 1988:201).

Kastamonu yazmalarında da özellikle siyah rengin hâkim olduğu görülmektedir. Desen ve kompozisyon açısından karakteristik yönü, kompozisyonların genelde merkezde başlayarak dışa doğru geliştirilmesi ve daire biçimini almasıdır. (Kaya, 1988:78) Diğer süsleme ve el sanatlarında olduğu gibi yazmacılıkta seçilen konular bitkisel, figürlü, nesneli, geometrik, yazılı ve karışık bezemeler şeklinde sıralanabilir. (Barışta,1988:202) Merkezden başlayıp, genişleyen kompozisyonlarda hayvan motifleri bitkisel motiflerle birlikte kullanılmıştır. Bu yazmalarda geyik, at, kuş ve horoz gibi hayvan motifleri gerçeğe uygun olarak yer almıştır (Fıçıoğlu,2015).

2.4.Yazmacılıkta Kullanılan Kumaşlar

Yazmacılıkta kullanılan kumaşın kalitesi önemlidir. En uygun kumaşlar hammaddesi pamuk olanlardır. Pamuk, uygulama sırasında boyayı çabuk emmekte ve boya akmasını önlemektedir. Hammaddesi sentetik olan kumaşlar yazmacılıkta tercih edilmemektedir.

Yöresel tezgâh dokuması bezler (Cinlioğlu, 1955: 1132), yöre halkının kaput bezi olarak isimlendirdiği Amerikan bezi (Barışta, 1988: 15), tül bent ve mermerşahi (Kayabaşı ve Söylemezoğlu, 1999: 366) yazmacılıkta kullanılan kumaş cinsleridir.

2.5. Yazmacılıkta Kullanılan Kalıplar

Yazmacılıkta kullanılan kalıplar iki türdür. Bunlar; metal ve ağaç kalıplardır. Metal kalıplar, metal şeritlerin motife göre bükülerek, ahşap üzerine çakılması ile oluşturulur.

“Bunlar genellikle çok ince kontur baskısında ve rezerve baskı sisteminde kullanılmıştır (Kaya, 1998: 68).

Ağaç kalıplar genellikle ıhlamur, çam, gürgen ve ahlat ağaçlarından hazırlanır ve en kullanışlı kalıplar ıhlamur ve gürgen ağacından hazırlanmış olanlardır (Arseven, 1973:279).

Kastamonu İl Halk Kütüphanesindeki 3753 numaralı 352 varak yazma Türk halk kültürü açısından çok önemli bilgileri barındırmaktadır. 150-200 yıl önce kaleme alındığı tahmin edilmektedir. 352 yapraklı bu geniş yazmada; Ot Yiyen Hayvanlar, Çiçek, Şeftali, Meyve, Gül, Kiraz, Erik, Elma, Armut vb. başlıklar altında toplanmıştır. Zamanın botanik, zooloji ve bahçe bitkileriyle ilgili çok değerli bilgiler bulunmaktadır (Tan, 2007: 63).

2.6. Yazmacılıkta Desenleme Renklendirme Teknikleri

Yazmacılık sanatında kumaşı desenlemek için 3 farklı teknik kullanılmaktadır.

Bunlar;

- Kalem işi tekniği

- Kalem işi- Kalıp tekniği
- Kalıp tekniği

Birçok kaynakta, tarih öncesi çağlara ait, mühür biçimindeki çeşitli kalıplarla yazma yapıldığı savunulmaktadır. Oysaki bu sanata “yazmak” fiilinden gelen, “yazmacılık” adı verildiğinden, yazmacılığın ilk örneklerinin fırça ile yapılan kalem işi yazmalar olması daha kuvvetli ihtimaldir. Kalem işi tekniğinde yazma ustasının kullandığı fırça “kalem” olarak tanımlanmaktadır. Büyük bir ustalık ve maharet gerektiren kalem işi tekniğinde, çerçeve üzerine gerilen kumaşa aktarılan desen konturları fırça ile çekilerek çizilir ve yine fırça ile boyanarak adeta tuval üzerine resim yapar gibi renklendirilir. Bu tür yazmalara ‘el yazmaları’ denir.

Kalıpla baskı tekniğinde; ağaç kalıplar üzerine oyulmuş desen kumaş üzerine uygulanır. Günümüzde devam eden yazma sanatında bu teknik kullanılmaktadır (Kaya,1974: 65).

2.7. Kullanılan Boyalar ve Renklendirme

Yazmacılıkta kullanılan boyalar 2 tür olabilir; doğal ve sentetik boyalar. Yurdumuzda sayılamayacak kadar çok çeşitli, boyama özelliği olan bitki yetişmektedir.

Bu bitkilerin muhtelif kısımlarında(çiçeklerinde, yapraklarında, kabuklarında, odunlarında, (köklerinde) çeşitli boya maddeleri bulunmaktadır (Kaya, 1998: 55). Yazmacılıkta kullanılan doğal boyalar; cehri, soğan kabuğu, ceviz yaprağı gibi bitkilerden hazırlanabildiği gibi, sanayi tipi sentetik boyalar günümüzde daha çok kullanılmaktadır.

Yazmalar dört farklı teknikle renklendirilir;

- Karakalem (beyaz kumaş üzerine siyah baskı)
- Aşındırma (siyah kumaş üzerine beyaz baskı)
- Daldırma
- Mavi ağartma

2.7.1. Karakalem tekniği

Bu yazma tekniğinde beyaz kumaş üzerine siyah baskı yapılır. Bu tür yazmalara ‘karakalem’ denir. Kastamonu yazmalarında baskılar tek renk olup beyaz zemin üzerine siyah renklendirme yapılır (Barışta, 1988: 10).

2.7.2. Aşındırma Tekniği

Aşındırma tekniğinde siyah boya ile boyanan kumaş üzerine, kireç kaymağı sürülmüş kalıp tatbik edilir. Bu tekniğin uygulanmasında öncelikle kumaş anilin boya ile boyanır.

Boyanmış kumaş nemli olarak düz zemin üzerine serilir. Ayrı bir yerde erik zamkı ve kireç kaymağı karıştırılır. Baskı yapılacak kalıbın yüzeyine hazırlanmış olan erik zamkı-kireç kaymağı karışımı sürülür ve kumaş üzerine planlanan kompozisyona göre basılır.

Kumaşın desenleme işlemi tamamlandıktan sonra kireç baskılı kumaş 24 saat bekletilir. Daha sonra bol su ile yıkanıp durulanır. Kirecin temas ettiği kısımlarda kumaş beyaz bir renk alır böylece siyah kumaş üzerine beyaz desenler ortaya çıkar (Gökaydın,1990: 193).

2.7.3. Daldırma Tekniği

Daldırma tekniğinde renklerine göre ayrı hazırlanan kalıpların basılmasıyla meydana gelen motifler, tutkal veya balmumu ile kapatılır. Kumaş daha sonra boyaya batırılır. Böylece motiflerin dışında kalan yerler boyanmış olur. Son olarak kumaşlar bir kez daha yıkanıp kurumaya bırakılır. Zemin boyama işlemi sırasında kumaşın kazanlara tamamen batırılmasından dolayı, bu tekniğe ‘daldırma’ adı verilmiştir (Türker, 1996: 11).

2.7.4. Mavi Ağartma Tekniği

Mavi ağartma tekniğinde beyaz bez, yazmacıların ‘kozan mavisi’ olarak bildikleri toz indigo boya ile boyanır. Boyanan kumaş kurumaya bırakılır ve daha sonra üzerlerine anilin boya ile siyah kontur baskısı yapılır. Sarı renkli astar boyası, desen konturlarının içine üzeri keçelenmiş lap kalıp ile basılır. Baskı yapılan kısımlar yeşile döner. Daha sonra kitre katılmış ecza boyası ile yeşil alanlara baskı yapılır ve ortaya altın gibi parlayan sarı bir renk çıkar. Bez üzerindeki boya kurumaya başlayınca yavaş yavaş kızarır, tam kurumadan havuzlarda yıkanır. Kızaran alanlardaki boya akar ve kontur içleri süt beyaz olur. Kurutulan bezlerin beyaz kalan yerlerine istenilen renkte elvan baskı yapılarak yazma tamamlanır (Öz, 2006: 42).

Resim 1: ‘Geyik’ motifli Kastamonu yazmasının detayı (Öz,2006,s.10).

3.BULGULAR

Kastamonu Taş Baskı Yazma deseni, çarşaf bağlama danteli, renkli iplik kullanılan ve renkli tahta boncuklarla süslenen, giysi tasarımı, simetrik çalışılmış bluzdur, kare yaka ve takma kol özelliğindedir. Ön ve arka beden üzerine penslerle form verilmiştir. Arka ortasına fermuar çalışması ile kapama özelliği kazandırılmıştır. Hazırlanmış olan prototip ürün süsleme ve taş baskı özellikleri ile tasarım ilke ve yöntemlerine uygun olarak yorumlanmıştır.

Resim 2. Prototipi yapılan ürünün ön ve arka görünümü

3.1.Tasarım İlkeleri

3.1.1.Yön

Düşey, yatay, diyagonal olmak üzere 3 esas yön vardır. Genel çizgiler, genel süslemeyi oluşturan motifler, konumları ile bazı yönleri gösterir. Motiflerin yerleştirilmesinde izlenen çizgi olarak açıklanan ‘yön ’ün süslemede önemi büyüktür.

Çizgiler, genelde iki veya üç boyutlu cisimler konumları ile bir takım yönler gösterir. Bu yönlerden birbirine paralel olanlarla zıt yönde olanların meydana getirdikleri etkiler başlıca olanlarıdır (Güngör,1972).

Araştırma kapsamında oluşturulan giysi tasarımında yaka kısmındaki tahta boncukların yönleri birbiriyle uyumlu bir şekilde yerleştirilmiştir. Ayrıca kol kısmında renkli ipliklerle yapılan desenlerin yönleri birbiriyle uyum içerisindedir.

3.1.2.Zıtlık

Zıtlık, biçim, ölçü, yön, aralık, yön uyumsuzluğu (Seçkinöz,1986).

Karşıtlığın birliği bütünün bir denge kazanmasına neden olurken, karşıtların çatışması bütün içinde çelişkileri doğrulayarak kurulu denge durumunu değiştirmekte ve bütünü yeni bir dengeye yönelterek, gelişmeyi sağlayabilmektedir (Güngör,1990).

Zıtlık bir yandan dağınıklık ve uyuşmazlık gösterirken, diğer yandan da neden bu uyuşmaz cisimlerin bir arada bulundukları insanları düşündürmektedir (Güngör,1972).

Çalışmalarda zıtlıklarla dikkat çekmek ve farklılık yaratmak çalışmanın farklı yansımasına neden olacaktır (Olgaç, Pınar,2005).

Oluşturulan giysi tasarımında kullanılan kumaşın rengi siyah ve krem rengidir, zıtlığın uyumunu en iyi şekilde yansıtmaktadır. Öte yandan etek ucunda taş baskı desenin orta kısmının renkli ipliklerle oluşturulması diğer kısımlarının aynı şekilde siyah beyaz bırakılması farklı bir bütünlük oluşturmaktadır.

3.1.3.Denge

Biçimlerdeki yön, ışık, gölge elemanlarının bir bütün halinde oluşturulan tasarıma yansımasıdır.

Dengede renk ya da gölge öğelerinin büyük rolü vardır (İşingör,1986).

Denge aynı zamanda izleyene de huzuru sağlayan kuvvetler eşitliğidir (Balci,2002). İki tür denge vardır.

Simetrik Denge: Bir eksen çevresindeki biçimlerin simetrik olarak yerleştirilebilmesidir.

Asimetrik Denge: Bir düzenlemede simetri olmadan serbest bir yerleştirme ile dengenin sağlanmasıdır (Seçkinöz,1986).

Tasarımı yapılan giysinin kol kısmında renkli ipliklerle oluşturulan desenler simetriktir. Ayrıca yaka kısmında renkli tahta boncuklarla oluşturulan şekiller kolda renkli ipliklerle oluşturulan şekille benzerlik göstermektedir. Giysinin kol kısmında kullanılan boncuklarda dengeli bir şekilde dağıtılmıştır.

3.1.4.Tekrar

Bir öğenin aynen, ya da yakın kıymette birden fazla sayıda kullanılması tekrarı meydana getirir. Birbirinin çok yakını olan öğeler, cisimler, biçimler, yan yana görüldüklerinde yadırganmadıklarından dolayı aralarındaki benzerlik birleştirici bir bağ görevi yapar. Bu bakımdan tasarı oluşturmada tekrar çabuklaştırıcı rol oynar.

Tekrarın 3 türü vardır.

1.Tekrar,

2.Tam tekrar,

3.Değişken tekrar (Güngör,1972).

Ritim: Sanat eserlerinde yer alan öğelerin kendi aralarında oluşturdukları görsel hareketlerin uyumlu düzenliliğidir. Ritim, armoniyi oluşturan en temel öğedir.

Tekrar, ritim tanımı içinde yer alan ritmi oluşturan öğedir (Balcı, 2002).Ritim belli bir biçim veya düzenlemenin tekrarlanarak süreklilik göstermesiyle oluşan bir ilkedir (Gürel, 1990).

Tasarlanan giyside etek ucundaki taş baskı desenleri birbirinin tekrarı şeklindedir. Yaka kısmındaki tahta boncuklar belirli aralıklarla tekrar edilmiştir. Yaka kısmındaki boncukların eşit aralıklarla tekrar edilmesi belirgin bir ritim oluşturmaktadır.

3.1.5.Benzerlik

Bir düzen içinde renk, biçim, ton, doku bakımından benzer unsurların(öğelerin) yaratmış olduğu etki durumudur (Gökaydın, 2002). Görüş alanına giren biçimler tamamen birbirinden farklı olursa, bunlar arasında bağlantı kurmak zorlaşır. Böyle biçimler birbiri arasında ilgisiz ve gelişi güzel düzende görünürler. Hâlbuki bunlar arasında biçim mevcut olursa, benzerlikler sayesinde aralarında bağlantı kurmaya çalışılır. Belirlilik sağlamak için cisimlerin benzer tarafları olması gerekir (Güngör,1972).

Dikimi yapılan tasarımın yaka kısmında boncuklar kare şeklinde yerleştirilmiş ve benzer aralıklarla tekrarlanmıştır. Kullanılan boncukların rengi birbirinden farklı olmasına rağmen aynı renkteki boncuklar değişken sıklıkla tekrar oluşturmaktadır. Kol kısmında renkli ipliklerle oluşturulan desen yakadakinin devamı şeklindedir yani benzemektedir. Etek ucunda kullanılan iplerin rengi ile kol kısmında kullanılan ipliklerin rengi birbiriyle uyumludur.

3.1.6. Egemenlik

Bu düzende birimler değişik açılardan birbiri ile ilişki halindedir. Elemanlar birbiri ile karşıt veya kontrast ayrıca biri egemen durumunda ise bir denge ve birlikten söz edilir. Geçiş ve karşıtlığın bir aradaki ifadesiyle egemenlik ve karşıtlık meydana gelir.

Egemenlik dengeyi sağlar, değişkenlikte ilgiyi artırır (Gürer,1990).

Biçimler arasında kurulan ilişkinin diğer biçimler üstünde sağladıkları üstünlük, egemenliği oluşturmuş olur (Seçkinöz,1986).

Giysi tasarımında da görüldüğü gibi kullanılan her malzeme birbiriyle uyum içindedir. Süsleme malzemeleri ve taş baskı deseni ölçülü olarak belirli yerlerde kullanılmış bu da tasarımda dengeyi oluşturmuştur.

3.2.Plaj Giysisi için Tasarım Oluşturma Aşamaları

Yukarıdaki çalışmaya ek olarak Kastamonu Taş Baskı yazma desenleri kullanılarak plaj giysisi tasarlanmıştır. Kastamonu'ya özgü beyaz ya da krem rengi pamuktan yapılmış kumaşın üstüne tahta kalıplarla basılarak oluşturulan taş baskı genellikle sofr a bezi olarak kullanılmaktadır. Bu araştırmada taş baskı yazma desenleri kullanılarak renkli kumaşlara baskı yapılması planlanmıştır. Farklı renkteki kumaşlara basılarak oluşturulan taş baskı desenleri plaj giysisi olarak örnekleri verilmiştir.

3.2.1. Eskiz Çizimleri Yapma

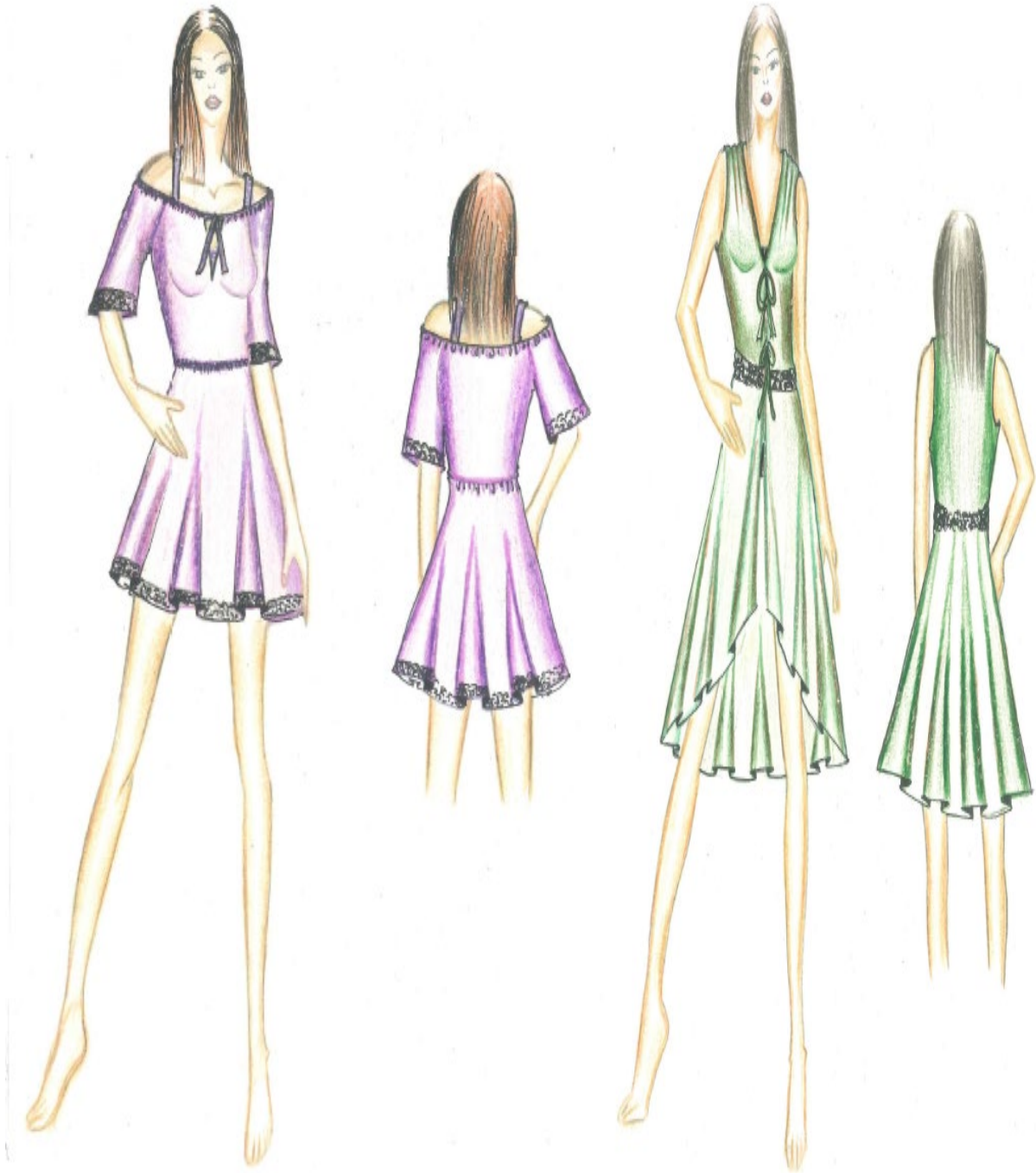
Üretilmesi planlanan giysiye ait çeşitli tasarımlar oluşturulmuştur. Taş baskı desenleri için pamuklu kumaş tercih edilmiştir. Ayrıca Kastamonu taş baskı desenleri tasarımlarda özellikle kol, etek ucu ve bel kısımlarında olacak şekilde oluşturulmuştur.

3.2.2. Modelden Model Geliştirme

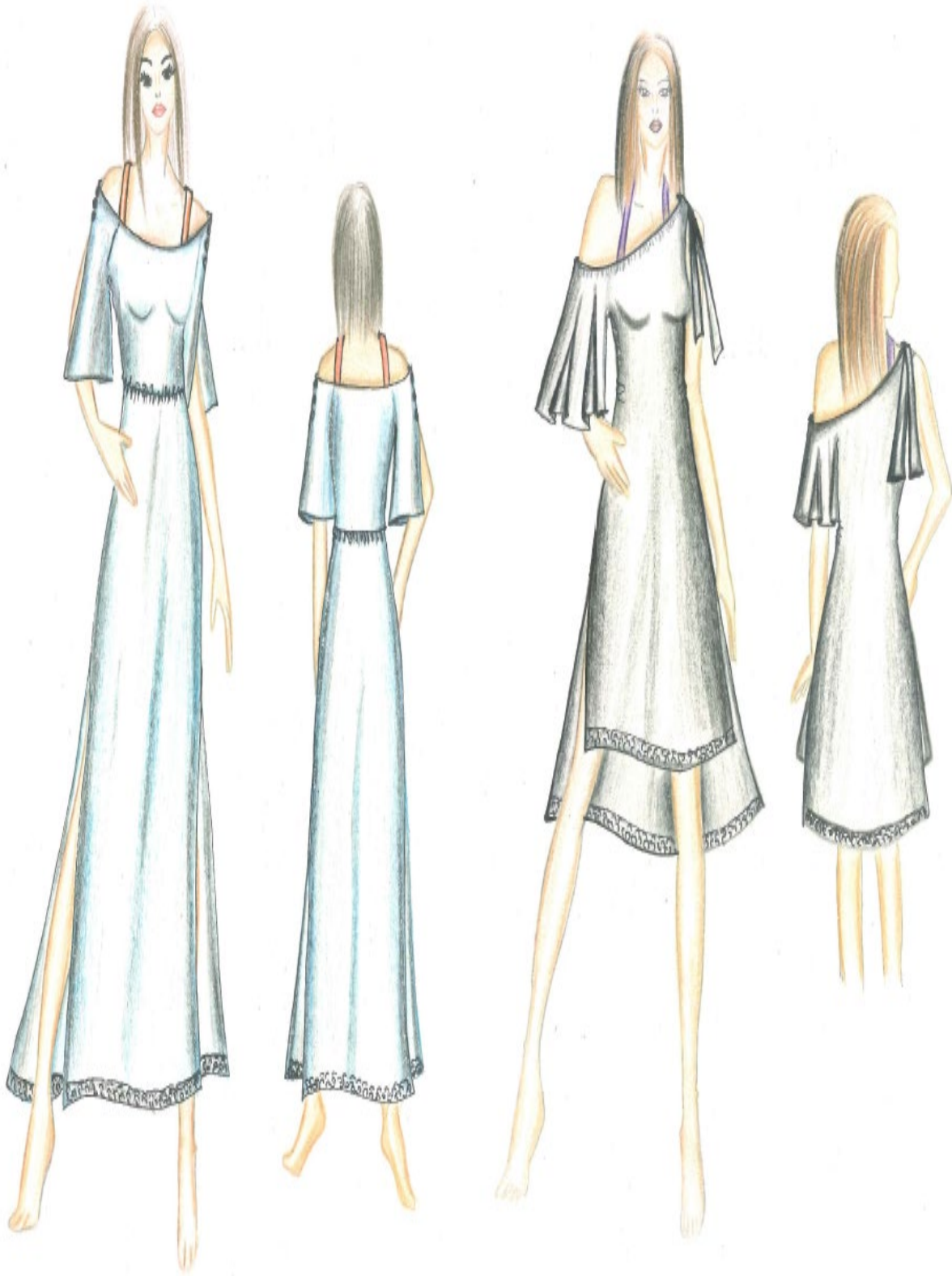
Araştırma kapsamında tasarlanan ürün için temaya uygun 10 adet tasarım yapılmış ve bu yapılan tasarımlar üzerinde çeşitli düzeltmeler yapılarak farklı modeller oluşturulmuştur.

3.2.3. Moda Resmi Artistik Çizimi

Araştırma kapsamında oluşturulan tasarımların artistik çizimi yapılarak kullanılan kumaşın dokusunu ve rengini yansıtacak biçimde oluşturulmasına dikkat edilmiştir.

Çizim 1.2. Taş baskı yazma desenleri kullanılarak oluşturulan plaj giysisi

Çizim 3.4. Taş baskı yazma desenleri kullanılarak oluşturulan plaj giysisi

SONUÇ

Yazmacılık sanatı yüzyıllar boyunca Anadolu'da çeşitli illerde yapılmaktadır. Kastamonu'da yazmacılığın yapıldığı bu illerden biridir. Kastamonu'da yazmacılık sanatının 17.yüzyıla kadar

dayandığı düşünülmektedir. Kastamonu taş baskı yazmaları genellikle beyaz veya krem renk pamuklu kumaşa siyah renk boya kullanarak yapılmaktadır. Bu yazmaların genel özelliği merkezden başlayarak dışarı doğru genişleyerek yapılmasıdır. Genellikle bitkisel, hayvansal ve geometrik desenler kullanılmaktadır. Baskı için kullanılan kalıplar metal veya ağaçtan yapılmaktadır.

Kastamonu taş baskı yazmaları genellikle sofr a bezi olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle adı ‘sini bezi’ olarak da bilinmektedir. Taş baskı yazmalarında kullanılan klasikleşmiş bazı desenler vardır. Bunlar; Hitit güneşi, tek ve çift başlı geyik, mektup kuşu, tavus kuşu, çift kuşlar ve Osmanlı lalesidir. Taş baskı yazmaları günümüzde sadece sofr a bezi olarak değil farklı şekillerde kullanılmaktadır. Taş baskı yazmaları masa örtüsü, sehpa örtüsü, plaj çantası, bluz, bebek elbisesi, bandana, fular, şalvar, yastık ve nevresim takımlarında kullanılmaktadır.

Araştırma kapsamında Kastamonu taş baskı yazma deseni ve çarşaf bağlama danteli kullanılarak bir giysi tasarımı oluşturulmuş ve üretimi yapılmıştır. Kastamonu taş baskı yazma deseni yöresel kumaşa bastırılmış ve ürünün kol kısmında çarşaf bağlama danteli kullanılmıştır. Üretimi yapılan giysinin kol kısmında renkli ipliklerle desen oluşturulmuş, yaka kısmında ve kol kısmında renkli tahta boncuklar kullanılmıştır. Ürünün etek ucundaki taş baskı deseninin orta kısmı renkli ipliklerle süslenmiştir.

Ayrıca Kastamonu taş baskısı yazmalarını kullanarak çeşitli tasarımlar oluşturulmuştur. Oluşturulan kıyafetler plaj giysisi olarak örnekleri verilmiştir. Tasarlanan giysilerde klasik taş baskıda kullanılan beyaz ya da krem kumaş yerine renkli pamuklu kumaş tercih edilmiştir. Taş baskı yazmaları pamuklu ve ince olması nedeniyle plaj giysisi olarak kullanılmasının uygun olacağı düşünülmüştür. Modeller genellikle kullanımı rahat olacak şekilde yakası ve bel kısmı büzgülü olarak tasarlanmıştır. Ayrıca rahat hareket edilmesi amacıyla yan taraflarda yırtmaç kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

Akyıl, S(2003).Yazmacılık Sanatı. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi

Barışta, Ö, (1998). Türk El Sanatları T.C. Kültür Bakanlığı, ilaveli 2.Baskı. Evliya Çelebi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Fıçıoğlu, A,(2015).Tokat Yazmacılığı ve Shibori Sentezi ile Çağdaş Uygulamalar, Sanatta Yeterlik Tezi,

Kaya, R, (1988). Türk Yazmacılık Sanatı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları N:140, Sanat Dizisi:15.

FİÇİCIOĞLU, A,(2015).Tokat Yazmacılığı ve Shibori Sentezi ile Çağdaş Uygulamalar, Sanatta Yeterlik Tezi,

Kaya, R, (1988). Türk Yazmacılık Sanatı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları N:140, Sanat Dizisi:15.

Kosif, S,(2017).“Elazığ Arkeoloji Etnografya Müzesinde Bulunan Çit Baskılı Ürünler ve Kullanılan Ahşap Baskı Kalıpları”(Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Olgaç, P,(2005).Moda Resmi, YA-PA yayınları, s.24-25.

Öz, N, D,(2006). Türk Yazmacılık Sanatı ve Son Dönem İstanbul Yazmaları(Yüksek Lisans Tezi) Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Öz N, D,(2015).Yazmacılık Sanatımız İçinde Hitit Eserlerinin Yorumu, Sanatta Yeterlik Eser Metni, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sözen, Tanyeli, U,(1999).Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitapevi, s.254.

Tekin, Akbulut, A, S ,(2016). Ağaç Yazma Kalıplarına Alternatif Kalıplar, Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi

Türker, K,(1996).Ağaç Baskı Tokat Yazmaları. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Genel Yayın No:347.Sanat Dizisi:47

TDK. <http://www.tdk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 17 Kasım 2018

Tezel, Z,(2009).Yazmacılık Sanatında Desenleme Teknikleri, Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı:25, s.27-40

TÜRKİYE’ DE GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK YASAL DÜZENLEMELER VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN ÖNLENMESİNE ETKİLERİ

Dr.Öğretim Üyesi İbrahim GÖRÜCÜ

İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, İbrahim.gorucu@inonu.edu.tr

Arş.Gör.Demet TOKTAŞ

İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, İbrahim.gorucu@inonu.edu.tr

GİRİŞ

Çalışma hayatının çalışanlara yüklemiş olduğu gerek fiziksel gerekse ruhsal zahmetler, çalışmak durumunda kalan çocuklar üzerinde çok daha etkilidir. Bu çalışmanın amacı bu zahmete katlanan çocuklar için ulusal mevzuattaki düzenlemeleri geçmişten günümüze kadar incelemek, mevzuatın çocuk işçiliğe yaklaşımını tahlil etmek ve sonuç olarak çocuk işçiliği üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Bu sebeple çalışma, Cumhuriyetin ilanından günümüze geçen süreci üç döneme ayırmıştır. Birinci dönem 1920-1960, ikinci dönem 1961-1980 ve son dönem 1980 ve günümüze kadardır. Dönemler içerisinde yapılan düzenlemelere ve içeriklerine yer verilmiştir. Güncel istatistiksel tablolarla çocuk işçi sayısı saptanmaya çalışılarak çocuk işçiliği üzerine etkisi tartışılmıştır.

1. Çocuk İşçiliğine Dair Düzenlemeler

1.1. 1920-1960 Dönemindeki Düzenlemeler

Çocuk çalışması ve çocuk işçiliği iktisadi yaşamda Osmanlı İmparatorluğundan günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Bu nedenle mevzuatta çocuklara ilişkin birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Ancak 1920-1960 yıllarını kapsayan çocuk işçiliğine dair yapılan bir çalışmada iki önemli sorun tespit edilmiştir. Bu sorunlar mevzuatın sınırlı koruyucu önlemlere sahip olması ve gerekli denetim mekanizmasının çalışmıyor olmasıdır (Makal, 2006: 3). Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre önce 1921’de kabul edilen 151 sayılı Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanununun 2. maddesine göre, maden ocaklarında on sekiz yaşından küçük olanların istihdam edilmesi yasaktır (1921).

1926 yılında yürürlüğe giren 818 Borçlar Kanununun 318. Maddesi Çıraklık Sözleşmesine ilişkindir. Buna göre, küçükler veya kısıtlılar ile yapılan çıraklık sözleşmesi, usta ve velayete sahip yahut yasal vasi tarafından imza edilmiş olmadıkça, geçerli değildir. Sözleşmede yapılacak işin ve çıraklığın türü ile günde çalışılacak saatler ve iase yahut diğer yapılacak ve verilecek şeyleri içermelidir. Bu şartlara riayet olunup olunmadığı yetkili kurum tarafından denetlenir(BK, Md. 318). Usta, çırağa sanatı olanca dikkat ve itinasıyla öğretmeğe mecburdur. Usta, çırağın zorunlu derslere devamı etmesi ve mesleğine ait okullara veyahut kurslara gitmesi için gerekli olan zamanlarda izin vermekle yükümlüdür. Çırağa, ne geceleri nede cuma günleri iş verilmez (BK. Md. 330).

1930 yılında kabul edilen 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanununda ise, çocuk çalışma yaşı on iki olarak belirlenmiştir. Kanunun 173 ve 174. maddesinde çocuk işçiliğinin şartları düzenlenmiştir. 12 yaşından aşağı bütün çocukların fabrika ve imalathane gibi her türlü sanat müesseseleriyle maden işlerinde amele ve çırak olarak istihdamı yasaktır. 12 yaş ile 16 arasında bulunan bütün çocuklar günde sekiz saatten fazla çalıştırılmaz. (UHS. Md. 173) On iki yaş ile on altı yaş arasında bulunan çocukların ise saat yirmiden sonra gece çalışmaları yasaktır. (UHS. Md. 174)

1934 yılında kabul edilen 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyeti Kanunu çerçevesinde, Kanunu istisnalar saklı kalmak üzere, eğlence, oyun, içki ve benzeri amaçlı umuma açık ve açılması izne bağlı yerlerde 18 yaşından küçüklerin çalıştırılması yasaklanmıştır (PVSK. Md. 12).

1936 yılında kabul edilen 3008 sayılı İş Kanunu çocuk işçiliğe dair, asgari bir düzenleme getirmiştir. Kanunun 48, 49, 50 ve 51. maddelerine istinaden şu sonuçlara ulaşılmaktadır; on sekiz yaşının altında olan her kişi çocuk kabul edilmekle birlikte, çocuk üç ayrı yaş kategorisinde değerlendirmiştir. 12 yaşın altı çocuklar, 12 ile 16 yaş arası çocuklar ve 16 ile 18 yaş arası çocuklar. İş kanununda yaşa ilişkin bir belirsizlik mevcuttur fakat 48. maddeden Umumi Hıfzıssıhha Kanununun uygun gördüğü yaş olan on iki yaşın esas alındığı sonucu çıkarılmaktadır (Makal, 2006: 8). 48. maddeye göre, 16 yaşını doldurmamış olan çocukların, hangi işte olursa olsun, günde sekiz saatten fazla çalıştırılmaları yasaktır. Bunlardan ilkokula devam edenlerin, iş saatleri okul saatlerine engel olmayacak şekilde düzenlenir ve ders saatleri sekiz saatlik çalışma müddetinin içinde sayılır (İşK. 1936).

Bu döneme ilişkin düzenlemelere bakıldığında aslında birbirine zıt iki durum söz konusudur. Bunlardan ilki; henüz yeni kurulan ve nüfus yapısı açısından yetersiz bir ortamda nüfusu artırmak amacıyla çocukları korumaya yönelik düzenlemelere (Batı dünyasında ortaya çıkan düzenlemelere benzer bir şekilde) çocukları korumaya yönelik düzenlemeler yapmak, İkincisi ise, ülkenin büyük bir açığı bulunan işgücü açığını gidermek amacıyla çocuk işgücünü olabildiğince kullanmak.

Birbirine zıt bu iki durum kendini özellikle II. Dünya Savaşı döneminde açıkça göstermektedir. Yasal düzenlemelerin hükümlerine rağmen çocuk işçilerin çalıştırılmalarını sağlamaya yönelik kararname yayımlanarak açığın giderilmesine çalışılmaktadır. Zaten var olan düzenlemelerin (3008 sayılı İş Kanunu) çalışan kesimin büyük kısmını kapsamaması da bu dönemde çocuk işçiliğini önlemeye yönelik düzenlemelerin çokta ciddiye alınan bir durum olmadığını göstermektedir. Dönemin çalışma hayatını düzenlemeye yönelik 3008 sayılı İş kanunun 10+ istihdamlı işyerlerini kapsamaması ve çocuk işçiliğinin yoğun bir şekilde kullanıldığı tarım kesimini kapsam dışı bırakması da bunun en açık göstergesi olarak görülmektedir.

Bu dönemde ulusal mevzuatlarımızda yer alan hükümler incelendiğinde, çocuk işçiliğine belirli yaştan sonrası için ancak müsaade edildiği görülmüştür. Aynı zamanda çocuklara uygun olmadığı düşünülen belirli işyerlerinde çalışmalarına da müsaade edilmemiştir. Kısaca bu dönemde ulusal mevzuatımızın çocuk işçiliğini belirli şartlar içinde düzenleyerek ancak bu şartlar geliştiğinde çocukların çalışmasını uygun görmüştür.

1.2. 1961-1980 Dönemindeki Düzenlemeler

Söz konusu dönemde çocuk işçiliğine yönelik en önemli düzenleme şüphesiz 1961 Anayasasının “Çalışma Şartları” başlıklı 43. Maddesidir. 43. Maddeye göre “Kimse, yaşına, gücüne ve cinsiyetine uygun olmayan bir işte çalıştırılmaz.

Çocuklar, gençler ve kadınlar, çalışma şartları bakımından özel olarak korunur.” Demek suretiyle çocuk emeğine yönelik önemli bir düzenlemeye yer vermiştir.

Bu dönemde çocuk işçiliğine ilişkin önemli bir düzenleme, 1961 yılında 222 sayılı Kanunla yürürlüğe giren İlköğretim ve Eğitim Kanunudur. Kanunun 59. maddesine göre, ilköğrenim çağında olup da mecburi ilköğretim kurumlarına devam etmeyenler, hiçbir resmi ve özel iş yerinde veya her ne surette olursa olsun çalışmayı gerektiren başka yerlerde ücretli veya ücretsiz çalıştırılmazlar. İlköğretim kurumlarına devam ettiklerini belgeleyenler ise, çocukların çalıştırılmasını düzenleyen kanun hükümleri uygulanmak şartıyla ancak ders zamanları dışında bu gibi yerlerde çalıştırılabilirler (İÖK. Md. 59).

1964 yılında 506 sayılı Sosyal Sigortalılar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanunun 3/1 maddesine göre, resmi meslek ve sanat okullarıyla, yetkili resmi makamların müsaadesiyle kurulan meslek veya sanat okullarında uygulama niteliğinde yapım ve üretim işlerinde çalışan öğrenciler sigortalı sayılmamaktadır (SSK, 1964).

274 Sendikalar Kanununun üyeliğin kazanılması başlığının düzenlendiğini madde 2/2’ye göre, işçi sendikalarına üye olmak için bu kanuna göre işçi sıfatını taşıyan kimsenin on altı yaşını doldurması gerekir; on altı yaşından küçük olanlar, kanuni temsilcilerinin yazılı izniyle üye olabilirler. Ancak, on altı yaşından küçük olanlar, sendika genel kurulunda oy kullanamazlar (SK, 1963).

1971’de yürürlüğe giren 1475 sayılı İş Kanununun 67. Maddesinde çalıştırma yaşı ve çocukları çalıştırma yasağı düzenlenmiştir. Buna göre, on altı yaşını doldurmamış çocukların, hangi işte olursa olsun günde sekiz saatten fazla çalıştırılması yasaklanmıştır. Ayrıca ilkokula gidenlerin iş saatleri okul saatlerine engel olmayacak şekilde düzenlenmesi ve ders saatleri sekiz saatlik çalışma süresinin içinde sayılması hükmü yer almıştır. Ağır ve tehlikeli işlerde on altı yaşını doldurmamış çocuklar ile yeraltında veya su altında yapılan işlerde de on sekiz yaşının altındaki çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır. On ikiden on sekiz yaşına kadar (on sekiz dahil) çocukların herhangi bir işe alınmalarından önce; muayene ettirilerek işin niteliğine ve şartlarına göre vücut yapılarının dayanıklı olduğunun raporla belirtilmesi ve bunların on sekiz yaşını dolduruncaya kadar en az her altı ayda bir aynı şekilde doktor muayenesinden geçirilerek bu işte çalışmaya devamlarında bir sakınca olup olmadığının kontrol ettirilmesi zorunludur. (İşK, 1971).

İkinci dönem olarak tayin edilen 1961-1980 yılları arasında yapılan düzenlemeler de önceki dönemden farklı bir tutum izlememiştir. Sonuç olarak bu dönemde de çocuk çalışma yaşı asgari on iki olarak kabul edildiği anlaşılmakta ve çocuklara uygun görülmeyen işyerlerinde çalışmaları yasaklanmaktadır.

1.3 1980’den Günümüze Kadar Dönemdeki Düzenlemeler

1982 Anayasası kanun önünde eşitlik ilkesine dayanarak başta çocuklar olmak üzere toplumda yer alan diğer dezavantajlı grupları da koruma altına almıştır. Bu doğrultuda, çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı hüküm altına alınmıştır (1982 AY. Md. 10). Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler bölümünde yer alan madde 41. ve 50. maddelerde çocuğa ve çocuk işçiliğine dair bakışı en keskin şekilde ifade etmektedir. Buna göre, “devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır” (1982 AY. Md. 41) ve “Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne

uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar.” (1982 AY. Md. 50).

1986 yılında yürürlüğe giren 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu¹ ile, çırak, kalfa ve ustaların eğitimi ile okullarda, yükseköğretim kurumlarında ve işletmelerde yapılacak mesleki eğitime ilişkin esaslar düzenlenmiştir. Buna göre aday çırak, ilköğretimini bitirenler, bir mesleğe hazırlanmak için çıraklık dönemine kadar işyerlerinde eğitilenlerdir (MEK. Md. 9). Çırak olabilmenin şartları ise 10. maddede düzenlenmiştir. Buna göre, en az ortaokul veya imam hatip mezunu olan ve bünyesi ve sağlık durumu gireceği mesleğin gerektirdiği işleri yapmak için elverişli olanlar çırak olabilmektedir (MEK. Md. 10). Aday çırak ve çıraklar, öğrenci statüsündedir. Bunlar işyerinde çalışan personel sayısına dâhil edilmezler.

2003 yılında yürürlüğe giren, 4857 sayılı İş Kanunu çocuk işçiliğinin şartlarını 71, 72 ve 73. maddelerde düzenlemiştir. Bu maddeye göre, 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, 14 yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretimini tamamlamış çocuklar hafif işlerde çalıştırılabilir. Bu hafif işler bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişimlerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak işlerdir (İşK. Md. 71). Maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında veya su altında çalışılacak işlerde on sekiz yaşını doldurmamış erkek ve her yaştaki kadınların çalıştırılması yasaklanmıştır (İşK. Md. 72). Sanayiye ait işlerde ise on sekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçilerin gece çalıştırılması yasaklanmıştır. (İşK. Md. 73) İş Kanunu’na tabi çocuk ve genç işçilerin çalışma yaşı ve çalışma koşulları esas olarak 4857 sayılı İş Kanunu’nun, 2004 tarihli “Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’te düzenlenmiştir. Yönetmelik, çocuk işçilerin, genç işçilerin ve 16 yaşını doldurmuş fakat 18 yaşını bitirmemiş genç işçilerin çalıştırabilecekleri işlere yer vermiştir.

2. Türkiye’de Çocuk İşçiliğinde Mevcut Durum

Çocuk işçiliğinin en büyük nedeni yoksulluktur. Temel gıda maddelerine dahi erişimden yoksun olan ailelerde çocukların çalışması, yaşamlarını sürdürülebilmelerini sağladığı için önemlidir. Diğer yönüyle, çocuk işçinin maliyetinin az olması işverenler için öncelikli tercih sebebi olmuştur. Daha fazla kar elde etmek amacıyla çocuk emeğine talebin artması yoksulluğu daha da derinleştirmekte ve yoksulluk birbirlerinin hem nedeni hem de sonucu haline gelmektedir (Tunçcan, 2000: 243-244). Aile efradındaki yetişkin bireylerin düzenli gelirden yoksun olmaları ve bir işe sahip olmamaları çocukları çalışma hayatına itmektedir. İşsizlik karşısında tüm kaynaklarını harekete geçirmek zorunda kalan aile, çocuğun emek piyasasında yer almasını çözüm yolu olarak görmektedir (Tunçcan, 2000:245). Deri işkolunda çalışan çocuklarla yapılan bir çalışmada, çocukların %91’inin annesinin, %44’ünün babasının işsiz olduğu tespit edilmiştir. Aile efradındaki yetişkinlerin işsiz olması veya düzenli gelirden yoksun olması, çocuk işçiliği arttırmaktadır. İşsizlik sonucu meydana gelen çocuk işçiliğinin artışı, aynı zamanda işsizliğin bir nedeni de olabilmektedir. Çocuk işgücü hem ücretleri düşürecek hem de yetişkinlerin iş imkânını azaltacaktır. Sonuç olarak çocuk işçiliği, işsizliği tekrar besleyecektir (Kulaksız, 2014: 104-105).

¹ 29.06.2001’ de 4702/22 md. ile “Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu” nun adı “Mesleki Eğitim Kanunu” olarak değiştirilmiştir.

Tablo 1. Yaş grubu, Cinsiyet ve Çalışma Durumuna Göre Çocuklar, (2006-2012) (Bin)

Yaş Grubu ve Cinsiyet	Çocuk Sayısı (Bin)		Ekonomik İşlerde Çalışanlar		Ev işlerinde Faaliyette Bulunanlar		Çalışmayanlar	
	2006	2012	2006	2012	2006	2012	2006	2012
	(Ekim- Kasım- Aralık)	(Ekim- Kasım- Aralık)	(Ekim- Kasım- Aralık)	(Ekim- Kasım- Aralık)	(Ekim- Kasım- Aralık)	(Ekim- Kasım- Aralık)	(Ekim- Kasım- Aralık)	(Ekim- Kasım- Aralık)
Toplam	15.025	15.247	890	893	6 540	7.503	7.596	6.850
6-14	11.378	11.386	285	292	4.504	5.290	6.590	5.804
15-17	3.647	3.861	605	601	2.036	2.213	1.006	1.047
Erkek	7.677	7.775	601	614	2.589	3.243	4.486	3.917
6-14	5.809	5.794	190	185	1.864	2.401	3.755	3.208
15-17	1.868	1.981	411	430	725	842	732	710
Kadın	7.349	7.472	289	279	3.950	4.261	3.109	2.933
6-14	5.569	5.592	95	108	2.639	2.889	2.835	2.596
15-17	1.780	1.880	194	171	1.311	1.372	274	337

Kaynak: (TÜİK, 23.04.2019)

Türkiye’de, çocuk işgücüne dair en detaylı ve güncel çalışma TÜİK’in 2012 Çocuk İşgücü Anketi göstergelerinde yer almaktadır. Tablo 1 incelendiğinde, altı ile on dört yaş arası ekonomik işlerde çalışan çocuk sayısı 2006 yılında çalışan 285.000’ken, 2012 yılında 292.000’i bulmuştur. Bu yaş grubunda ev işlerinde faaliyette bulunanların sayısı ise, 4.504.000’den 5.290.000’a çıkmıştır. Buradaki kritik sonuç bu yaş grubu Türkiye’de yasal mevzuatlarla çizilen çocuk işçilik yaşının altındadır. Ve esasi itibariyle çocuk işçiliği bu yaş grubu içinde artmaktadır.

2012 yılında çalışan çocukların %44,7’si tarım, %24,3’ü sanayi ve %31’i hizmet sektöründe yer almaktadır. 2006 yılı ile mukayese edildiğinde, tarım sektörünün istihdam edilenler içindeki payı 8,1 puan artarken, sanayi sektörünün payı 6,6 puan ve hizmet sektörünün payı ise 1,5 puan azaldı. Çalışan çocukların %49,8’i bir okula devam ederken, %50,2’si okula devam etmemektedir. Yaş grupları itibarıyla, altı ile on dört yaş grubundaki çalışan çocukların %81,8’i, on beş ile on yedi yaş grubundaki çalışan çocukların ise %34,3’ü bir okula devam etmektedir. (TÜİK,2012)

Ekonomik işlerde çalışan çocukların haftalık ortalama süreleri ise, altı ile on yedi yaş grubunda 40 saati bulurken, 15 ile 17 yaş grubundaki çocuklar için 45,8 saattir. Okula devam etmeyen çocuklarda ise bu süre 54,3 saattir (DİSK-AR, 2015).

Tablo 2. Kurumsal Olmayan Çocuk Nüfusun İşgücü Durumu (2014-2018)

Yıl	Kurumsal Olmayan Çocuk Nüfus	İşgücü	İstihdam Edilenler	İşsiz	İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus	İşgücüne Katılma Oranı	İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı	
			(Bin)				(%)		
2014	Toplam	3 922	824	709	115	3 098	21	18,1	13,9
	Erkek	2 013	592	503	90	1 420	29,4	25	15,2
	Kız	1 909	231	206	25	1 678	12,1	10,8	10,8
2015	Toplam	3 956	832	716	116	3 124	21	18,1	13,9
	Erkek	2 028	580	497	83	1 447	28,6	24,5	14,4
	Kız	1 928	252	219	32	1 677	13	11,4	12,8
2016	Toplam	3 944	819	709	110	3 125	20,8	18	13,5
	Erkek	2 021	561	480	81	1 460	27,8	23,8	14,4
	Kız	1 923	258	228	29	1 665	13,4	11,9	11,4
2017	Toplam	3 886	790	678	113	3 095	20,3	17,4	14,3
	Erkek	1 995	568	485	83	1 427	28,5	24,3	14,7
	Kız	1 891	222	193	30	1 668	11,8	10,2	13,3
2018	Toplam	3 770	797	685	112	2 973	21,1	18,2	14,1
	Erkek	1 937	581	498	84	1 356	30	25,7	14,4
	Kız	1 833	215	187	29	1 617	11,8	10,2	13,3
Kaynak: TÜİK, (23.04.2019)									

Kaynak: TÜİK, (23.04.2019)

TÜİK son dönemlerde her yıl 23 Nisan’da İstatistiklerle Çocuk raporu yayınlamaktadır. Tablo 2.’de bu İstatistiklerle Çocuk 2018 verilerinden alınmıştır. 2017 yılında 15 ile 17 yaş grubundaki çocukların işgücüne katılma oranı %20,3 iken 2018 yılında %21,1 ile 0,8’lik bir artış olmuştur. Buna göre 2017’de istihdam edilen 15-17 yaş arası çocuk sayısı 678.000 iken 2018 yılında 685.000 çocuk sayısına ulaşmıştır. Cinsiyet bazlı değerlendirildiğinde erkek çocukların sayısı 485.000’den 498.000’e çıkmıştır. Kız çocuklarında ise 193.000’den 187.000’e azalış sergilemektedir.

SONUÇ

Yasal düzenlemeler var olan veya ortaya çıkması muhtemel konularda toplumsal düzeni olumsuz etkileyecek sorunları getirdiği düzenlemelerle, belirleme, önleme ve denetleme yoluyla gidermeye çalışmaktadır. Yasal düzenlemelerin toplumsal yapının gerisinde kalması durumunda sorunun önlenmesi söz konusu olmayacağı gibi , yetirince uygulanmaması veya toplumsal gerçekleri gözardı edecek şekilde düzenlenmesi de sorunun çözümüne katkı sağlamamaktadır.

Türk çalışma hayatında önemli bir sorun olan çocuk işçiliği sorununu önlemeye yönelik yasal düzenlemelerin ve bunların ne kadar etkili olduğunu incelemeye yönelik bu çalışma sonucunda şu sonuçlara varılmıştır.

Türkiye’de Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze çocuk işçiliğini önlemeye yönelik yasal düzenlemeler uluslararası antlaşmalara uygun şekilde yerine getirilmeye çalışılmış yasak savma kabilinden düzenlemeler olmaktan öteye gidememiştir. Çünkü mevcut yasal düzenlemeler çocuk işçiliğinin yaygın olduğu işkolunu (Tarım) ve işyerlerini (Esnaf ve Sanatkarlar) kapsamaktan uzaktır.

Kapsama içine alınan işyerlerinde ise, (4857 sayılı İş Kanunu) yeterli denetimin yapılması açısından yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Ayrıca İş kanunu kapsamı dışında yer alan Çıraklık ve

stajyerlik gibi uygulamaların bir anlamda çocuk işçiliğini yasal hale getiren bir uygulamaya dönüşmesi de çocuk işçiliği sorunun azalmak yerine artmaya devam ettiğini göstermektedir.

Yasal düzenlemeler ile çocuk işçiliğine yönelik düzenlemeler şu başlıklar altında gerçekleştirilmektedir.

- Çocuk işçiliğinin yaş sınırlaması açısından belirlenmesi: Cumhuriyetin kuruluş yıllarında 12 yaş altı çocuk işçi sayılırken, son düzenlemelerde 15 yaş altı çocuk işçi olarak kabul edilmiştir.
- Çocukların çalışamayacakları işlerin belirlenmesi: Çocukların ağır ve tehlikeli işyerlerinde çalışmasının yasaklanması, Günün belirli dönemlerinde çalıştırılmamaları (Gece çalışması yasağı) gibi düzenlemeler,
- Çocuk işçilerin çalışma Sürelerine ilişkin düzenlemeler: Günlük ve haftalık çalışma sürelerine ilişkin düzenlemeler başlıkları altında toplanmaktadır.

Yasal düzenlemeler ile çocuk işçiliğinin tek başına önlenmesi mümkün görülmemektedir. Yasal düzenlemelerin öncelikle çocuk işçiliğinin yaygın olduğu sektörleri de kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiği açıktır. Ayrıca yasal düzenlemelere paralel olarak çocuk işçiliğine yol açan nedenlerle (Yoksulluk, Aile yapısı, çocuğun çalışmasına neden olan durumlar, toplumsal yapı vb.) mücadele de sorunun çözümünde büyük önem taşımaktadır.

Çocuk işçiliğinin boyutları konusunda elimizdeki en önemli çalışma en son 2012 yılında yapılan TÜİK çalışmasıdır. Son dönemde yapılan çalışmalar ise, yasal olarak çalışmasına izin verilen 15+ yaş grubuna ilişkin veriler olduğundan bu yaş grubunun altındaki çocuk işçiliği konusunda net bilgilere sahip olunmaması, sorunla mücadelede karşılaşılan bir diğer önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamızda, çocuk işçiliğinin önlenebilmesi için yapılabilecekler şu başlıklar altında toplanmıştır.

- Çocuk işçiliğinin yaygın olduğu sektörleride kapsayacak şekilde yasal düzenlemelerin en kısa zamanda toplumun tüm kesimlerinin katılımıyla hayata geçirilmesi,
- Yasal düzenlemelerin varlığı kadar uygulanmasında meydana gelen aksaklık ve istismarların önlenmesi amacıyla yeterli denetimin yapılması ve denetim sonuçlarında ihlal eden işyerleri ve işverenlere yönelik yaptırımların caydırıcı olacak şekilde uygulanmasının sağlanması,
- Yasal çerçevede çalışan çocukların (Çıracak, Stajyer vb.) çalıştırıldığı işyerlerinde bunların istismarını önleyecek şekilde çalışmalarını sağlayacak teşvik ve önlemlerin uygulanmasını sağlama yoluyla geçimlerini sağlamak amacıyla çocukların çalışma hayatında bir şekilde yer almak zorunda kalmaları onları kayıtdışı sektörlerde çalışmaya itmektir. Çocukların bu sektörlerde emeklerinin istismar edilmemesi için yasaların ön gördüğü şekilde temel eğitimlerine devam edecekleri, iş öğrenecekleri ve gelir elde edecekleri iş alanlarında istihdam edilmelerinin sağlanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Anayasa (1982), Çevrimiçi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/>, 20.04.2019.

Aykaç, H.B. (2015), “Hukuksal Açıdan Çocuk ve Genç İşçiliği” **TBB Dergisi**, S.116.

- Borçlar Kanunu (1926), Çevrimiçi: <http://www.tim.org.tr/files/downloads/mevzuat/>, (25.04.2019)
- DİSK-AR, “Türkiye’de Çocuk İşçiliği Gerçeği Raporu-2015”, (Çevrimiçi), <http://disk.org.tr/2015/04/disk-ar-turkiyede-cocuk-isciligi-gercegi-raporu-2015/>, 25.04.2019.
- Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanunu, 1921, (Çevrimiçi), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/>, 25.04.2019
- İlköğretim ve Eğitim Kanunu (1961) Çevrimiçi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/>, (24.09.2019).
- İş Kanunu (1936), Resmi Gazete (Sayı: 3330), <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/>, 20.04.2019.
- İş Kanunu (1971) Çevrimiçi: <http://www.basarmevzuat.com/dustur/kanun/5/1475/>, (20.04.2019).
- İş Kanunu (2003), Çevrimiçi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/>, 20.04.2019.
- Kulaksız Y. (2014), “Yoksulluk Bağlamında Çocuk İşgücü”, **ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi**, C.2, S.3.
- Makal A. (2006), “Çocuktum, Ufacıktım”- Türkiye’de 1920-1960 Döneminde Çocuk İşçiliği, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi (GETA) Tartışma Metinleri**, N. 98.
- Milli Eğitim Kanunu (1986), Çevrimiçi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/>, 20.04.2019.
- Sendikalar Kanunu (1963), Resmi Gazete (Sayı: 11462), <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/> , 24.04.2019,
- Sosyal Sigortalılar Kanunu (1964) Çevrimiçi: www.ssk.gov.tr , 24.09.2019.
- Tunçcan N. (2000), “Çocuk İşçiliği: Nedenleri, Boyutları ve Küreselleşen Dünyadaki Konumu”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S. 43-44.
- TÜİK, “Çocuk İşgücü İstatistikleri 2012”, (Çevrimiçi), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>, 23.04.2019
- TÜİK, “İstatistiklerle Çocuk, 2018”, (Çevrimiçi), <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do;jsessionid=Jx5gc26fTvjT2Gn43M2PL6XlnjnXp2kh671ynMPGFJHDtV24yvB7!2018334075?id=30708>, 23.04.2019.
- Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (1930), Çevrimiçi: , <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/>, 23.04.2019

TÜRKİYE’DE DEMOGRAFİK YAPIDA DEĞİŞİM VE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ ÜZERİN OLASI ETKİLERİ

Dr. Öğretim Üyesi İbrahim GÖRÜCÜ

İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, İbrahim.gorucu@inonu.edu.tr

Arş. Gör. Demet TOKTAŞ

İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, İbrahim.gorucu@inonu.edu.tr

GİRİŞ

Nüfus yapısında meydana gelen değişimler hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için önem arz etmektedir. Hükümetler, geliştirecekleri ekonomik, sosyal ve siyasal politikalarını ülkelerinde yaşayan nüfus ve bu nüfusun demografik özelliklerini göz önünde bulundurarak yapmaktadır. Son yıllarda hem dünyada hem de Türkiye’de toplam nüfus içerisinde yaşlı nüfus oranı artış göstermektedir. Nihayetinde çalışmanın amacı, nüfusun yaşlanmasını belirleyen iki temel ölçütten hareketle Türkiye’deki durumu saptamak ve geleceğe dair öngörülerde bulunmaktır. Çalışmada ilk olarak Türkiye’de son dönemdeki doğum oranları ve yaşam sürelerine ilişkin TÜİK istatistiklerine yer verilmiştir. İkinci kısımda ise sosyal güvenlik sistemine yaşlı nüfusun yükü tartışılmıştır.

1. Türkiye’de Nüfusun Yaşlanmasının Sinyalleri

Sanayi Devrimiyle birlikte demografik dönüşüm, özellikle I. ve II. Dünya Savaşlarına katılan ülkelerin genç ve yetişkin yaş gruplarındaki yüz binlerce insanını yitirmesi ile hız kazanmıştır. Bu durum, nüfus yapısındaki değişmelerin/dönüşümlerin öncelikli sebeplerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişen teknoloji ve değişen sosyal yapı ile birçok ülkede doğum oranları önemli ölçüde düşmeye başlamıştır. Bu durum nüfus artışının yavaşlamasına ve yaşlı nüfusun artmasına neden olmuştur (Işık, 2016: 28). Sonuç olarak, doğum oranlarının azalması ve yaşam süresinin artması nüfusun yaşlanmasında temel belirleyicileri oluşturmaktadır.

Tablo 1. 1. Temel doğurganlık göstergeleri

Yıllar	Toplam doğurganlık hızı (Çocuk sayısı)	Kaba doğum hızı	Doğum sayısı	Yıllar	Toplam doğurganlık hızı (Çocuk sayısı)	Kaba doğum hızı	Doğum sayısı
2001	2,38	20,3	1 323 341	2010	2,08	17,2	1 261 169
2002	2,17	18,6	1 229 555	2011	2,05	16,9	1 252 812
2003	2,09	17,9	1 198 927	2012	2,11	17,2	1 294 605
2004	2,11	18,1	1 222 484	2013	2,11	17	1 296 762
2005	2,12	18,2	1 244 041	2014	2,18	17,5	1 349 467
2006	2,12	18,1	1 255 432	2015	2,15	17,1	1 334 465
2007	2,16	18,4	1 289 992	2016	2,11	16,5	1 311 895
2008	2,15	18,2	1 295 511	2017	2,07	16,1	1 291 055
2009	2,1	17,6	1 266 751				

Kaynak: TÜİK, Temel Doğurganlık Göstergeleri, 28.04.2019.

Bu sebeple Tablo 1. 1.'de Türkiye'de 2001'den itibaren temel doğurganlık göstergeleri yer almıştır. 2016 yılına ait toplam doğurganlık hızı 2,11 iken 2017'de bu oran 0,4 puanlık bir azalış sergileyerek 2,07'ye düşmüştür. Doğum sayısına bakıldığında 2016 yılında toplam doğum sayısı 1 311 895 iken 2017 yılında bu sayı 1 291 055'e düşmüştür. TÜİK illere ve cinsiyete göre doğuşta beklenen yaşam süreleri 2013-2017 verilerine göre yaşam süresi toplam 78 yıl olarak tespit edilmiştir. Bu süre kadınlarda 2015-2017 yılı itibariyle kadınlarda 80,8 iken erkeklerde 75,3 yıldır. AB-28 ülkelerinde cinsiyete göre doğuşta beklenen yaşam süreleri 2016 yılı göstergelerine bakıldığında ise yaşam süresi 81 yıldır. Bu süre kadınlarda 83,8 iken erkeklerde 78,2dir. (TÜİK, 28.04.2019)

TÜİK 2018 İstatistiklerle Yaşlı raporuna istinaden Tablo 1. 2. incelendiğinde, 1990'dan 2000'li yıllara gelindiğinde yaşlı nüfus sayısı 2 417 363'den 4 350 190'a çıkmıştır. Bu sayı artışı diğer yıllarla mukayese edildiğinde çok yüksektir. 2000'li yıllardan sonra da yaşlı nüfus daima artış sergilemektedir. 2014 yılında 6 milyon 192 bin 962 kişi iken 2018 yılında 7 milyon 186 bin 204 kişi oldu. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2014 yılında %8 iken, 2018 yılında %8,8'e yükseldi. Nüfus projeksiyonlarına göre, yaşlı nüfus oranının 2023 yılında %10,2, 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olacağı öngörülmektedir. Ayrıca nüfus miktarının artış hızında da bir düşüş yaşandığı saptanmaktadır. 1950'den 2007'ye kadar nüfus 3 ile 4 milyon arasında artış göstermektedir. Ancak 2007'den sonraki her yıl 1'er milyonluk bir artış sergilemiştir. Sonuç olarak nüfus artış hızı azalırken, toplam nüfus içerisinde yaşlı nüfus artmaktadır.

Tablo 1. 2. Cinsiyete göre yaşlı nüfus ve yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı, 1935-2080

Yıl	Toplam nüfus			Yaşlı nüfus			Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı (%)		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
1935	16 158 018	7 936 770	8 221 248	628 041	278 846	349 195	3,9	3,5	4,2
1940	17 820 950	8 898 912	8 922 038	629 859	271 421	358 438	3,5	3,1	4,0
1945	18 790 174	9 446 580	9 343 594	626 543	256 683	369 860	3,3	2,7	4,0
1950	20 947 188	10 527 085	10 420 103	690 662	272 760	417 902	3,3	2,6	4,0
1955	24 064 763	12 233 421	11 831 342	822 408	320 704	501 704	3,4	2,6	4,2
1960	27 754 820	14 163 888	13 590 932	978 732	388 087	590 645	3,5	2,7	4,3
1965	31 391 421	15 996 964	15 394 457	1 242 525	530 004	712 521	4,0	3,3	4,6
1970	35 605 176	18 006 986	17 598 190	1 565 696	707 807	857 889	4,4	3,9	4,9
1975	40 347 719	20 744 730	19 602 989	1 853 251	850 652	1 002 599	4,6	4,1	5,1
1980	44 736 957	22 695 362	22 041 595	2 113 247	955 360	1 157 887	4,7	4,2	5,3
1985	50 664 458	25 671 975	24 992 483	2 125 908	955 042	1 170 866	4,2	3,7	4,7
1990	56 473 035	28 607 047	27 865 988	2 417 363	1 091 142	1 326 221	4,3	3,8	4,8
2000	64 729 501	32 398 849	32 330 652	4 350 190	1 887 904	2 462 286	6,7	5,8	7,6
2007	70 586 256	35 376 533	35 209 723	5 000 175	2 150 103	2 850 072	7,1	6,1	8,1
2008	71 517 100	35 901 154	35 615 946	4 893 423	2 139 481	2 753 942	6,8	6,0	7,7
2009	72 561 312	36 462 470	36 098 842	5 083 414	2 222 764	2 860 650	7,0	6,1	7,9
2010	73 722 988	37 043 182	36 679 806	5 327 736	2 331 029	2 996 707	7,2	6,3	8,2
2011	74 724 269	37 532 954	37 191 315	5 490 715	2 397 925	3 092 790	7,3	6,4	8,3
2012	75 627 384	37 956 168	37 671 216	5 682 003	2 473 913	3 208 090	7,5	6,5	8,5
2013	76 667 864	38 473 360	38 194 504	5 891 694	2 561 074	3 330 620	7,7	6,7	8,7
2014	77 695 904	38 984 302	38 711 602	6 192 962	2 699 423	3 493 539	8,0	6,9	9,0
2015	78 741 053	39 511 191	39 229 862	6 495 239	2 843 442	3 651 797	8,2	7,2	9,3
2016	79 814 871	40 043 650	39 771 221	6 651 503	2 919 392	3 732 111	8,3	7,3	9,4
2017	80 810 525	40 535 135	40 275 390	6 895 385	3 033 433	3 861 952	8,5	7,5	9,6
2018	82 003 882	41 139 980	40 863 902	7 186 204	3 170 132	4 016 072	8,8	7,7	9,8
2023 (1)	86 907 367	43 550 799	43 356 568	8 867 951	3 964 105	4 903 845	10,2	9,1	11,3
2030 (1)	93 328 574	46 701 041	46 627 533	12 066 092	5 459 819	6 606 272	12,9	11,7	14,2
2040 (1)	100 331 233	50 062 203	50 269 030	16 373 971	7 451 781	8 922 190	16,3	14,9	17,7
2060 (1)	107 095 998	53 151 438	53 944 560	24 242 787	11 024 497	13 218 290	22,6	20,7	24,5
2080 (1)	107 100 904	53 103 777	53 997 126	27 413 359	12 556 365	14 856 994	25,6	23,6	27,5

Kaynak: TÜİK, 2019 (28.04.2019).

2. NÜFUSUN YAŞLANMASININ BİR YÜKÜ: SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ

Sosyal güvenlik sistemi, sosyal politikaların en temel alanlarından biridir. Sosyal güvenlik sistemi iktisadi ve fiziki riskleri bertaraf etme ve bu risklere karşı güvence sorumluluğunu üstlenerek gelişim göstermektedir. Bu fiziki risklerden biri olan yaşlılık, sosyal güvenlik sisteminin kapsam altına aldığı gruplardan birini oluşturmaktadır. Yaşlılıkla beraber ortaya çıkan çalışma gücünün kaybı sonucunda gelirinden yoksun kalan kimselere, sosyal güvenlik sistemi yaşlılık aylığı sağlar. (Tokol,2013:203)

Tablo 1. 3. Yaş bağımlılık oranı, 1935-2080

Yıl	Toplam yaş bağımlılık oranı	Yaşlı bağımlılık oranı (65+ yaş)	Genç bağımlılık oranı (0-14 yaş)
1935	82,9	7,1	75,7
1940	84,1	6,5	77,6
1945	75,1	5,8	69,2
1950	71,3	5,7	65,7
1955	75,0	6,0	69,0
1960	81,1	6,4	74,7
1965	84,9	7,3	77,6
1970	85,9	8,2	77,7
1975	82,3	8,4	73,9
1980	78,1	8,4	69,7
1985	71,8	7,2	64,6
1990	64,7	7,1	57,6
2000	56,2	10,5	45,7
2007	50,4	10,7	39,7
2008	49,5	10,2	39,3
2009	49,2	10,5	38,8
2010	48,9	10,8	38,1
2011	48,4	10,9	37,5
2012	48,0	11,1	36,9
2013	47,6	11,3	36,3
2014	47,6	11,8	35,8
2015	47,6	12,2	35,4
2016	47,2	12,3	34,9
2017	47,2	12,6	34,7
2018	47,4	12,9	34,5
2023	48,7	15,2	33,5
2030	52,0	19,6	32,3
2040	55,3	25,3	29,9
2060	65,5	37,5	28,0
2080	70,3	43,6	26,7

Kaynak: TÜİK, 2019 (28.04.2019).

Çalışma çağındaki her 100 kişi başına düşen yaşlı sayısını ifade eden yaşlı bağımlılık oranı, 65 ve daha yukarı yaştaki nüfusun, 15-64 yaş grubundaki nüfusa oranıyla bulunur. Bu oran bize çalışma çağındaki nüfus üzerinde yaşlı nüfusun ne kadar bir yükü olduğunu tespiti noktasında cevap verdiğini için önemlidir. Tablo 1. 3'te ise yaşlı bağımlılık oranları yıllara göre gösterilmiştir. Buna göre, 2014 yılında oran %11,8 iken 2018 yılında %12,9'a yükselmiştir. Nüfus projeksiyonlarına göre, yaşlı bağımlılık oranının 2023 yılında %15,2, 2030 yılında %19,6, 2040 yılında %25,3, 2060 yılında %37,5 ve 2080 yılında %43,6 olacağı öngörülmektedir. (TÜİK 2019, 28.04.2019)

TÜİK 2017 Sosyal Koruma istatistiklerine göre risk/ihtiyaç gruplarına göre sosyal koruma harcamalarının dağılımı Tablo 1. 4'te yer almaktadır. Buna göre 2017 yılı itibarıyla 382 milyar 639 milyon yapılan harcamanın 185 milyar 36 milyonu emekli/yaşlı gruba yapılmıştır. Harcamaların 2011'den 2017'e seyri incelendiğinde toplam harcamanın yaklaşık olarak yarısı daima emekli/yaşlı gruba yapılmıştır. Sosyal koruma kapsamında yardım ve maaş alanların

sayısına bakıldığında 2017 yılı itibariyle 13 milyon 260 bin kişinin 9 milyon 94 bin kişisini emekli/yaşlı kimseler almaktadır. Yine bu oran tüm gruplar içinde en fazla oranı kapsayanın emekli/yaşlı olduğunu göstermektedir. (hastalık/sağlık bakımı, engelli/malul, dul/yetim, aile/çocuk, işsizlik, konut ile sosyal dışlanma)

Tablo 1.4. Risk/İhtiyaç gruplarına göre brüt ve net sosyal koruma harcamalarının dağılımı, 2011-2017 (Milyon)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Sosyal Koruma Harcamaları Toplamı (Brüt)	171 668	195 663	220 429	247 244	280 074	336 520	382 639
Sosyal Koruma Harcamaları Toplamı (Net)	171 632	195 494	220 269	247 012	279 519	335 783	381 890
Sosyal Koruma Yardımları Toplamı (Brüt)	169 082	192 687	216 446	242 912	274 912	330 776	375 531
Sosyal Koruma Yardımları Toplamı (Net)	169 045	192 518	216 287	242 680	274 356	330 038	374 782
Emekli/Yaşlı (Brüt)	80 243	92 137	104 554	117 390	133 515	162 139	185 036
Emekli/Yaşlı (Net)	80 243	92 137	104 554	117 390	133 515	162 139	185 036

Kaynak: TÜİK 2018'den yazar tarafından derlenmiştir. (02.05.2019)

Tablo 1.4 incelendiğinde 2011-2017 yılları arasında risk/ihtiyaç gruplarına göre brüt ve net sosyal koruma harcamalarının %100'ün üzerinde bir artış gösteriği anlaşılmaktadır. 2011 yılında 171.668 milyon olan brüt sosyal koruma harcamaları 2017 yılında 382.639 milyona çıkarak %122'lik bir artış göstermiştir.

Sosyal koruma harcamaları ise aynı dönemde 169.082 milyondan 375.531 milyona çıkarak %122,5'lik bir artış göstermiştir. Emekli yaşlı oranı aynı dönemde %121'lik bir artış göstermiştir.

Sözkonusu 7 yıllık bir dönemde bu alandaki harcamalar iki katından fazla artarak sosyal güvenlik sisteminin demografik yapı ve sistemin işleyişinin aynı kalması durumunda daha da artacağını göstermektedir.

Tablo 1.5. Sosyal Koruma Kapsamında Yardım Ve Maaş Alan Kişi Sayısı, 2008-2017 (Bin)								
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Toplam Maaş Alan Kişi Sayısı	9 693	10 150	10 510	10 952	11 573	11 782	12 009	12 260
Toplam Emekli/Yaşlı Maaşı Alan Kişi Sayısı	6 853	7 157	7 392	7 684	7 944	8 043	8 205	8 400
Şartsız Emekli/Yaşlı Maaşı Alan Kişi Sayısı	5 985	6 297	6 543	6 887	7 137	7 355	7 576	7 750
Şartlı Emekli/Yaşlı Maaşı Alan Kişi Sayısı	867	860	849	797	808	688	628	650
Kaynak: TÜİK 2018'den yazar tarafından derlenmiştir. (02.05.2019)								

Sosyal koruma kapsamında yardım ve maaş alan kişi sayısının incelendiği tablo 1.5'e bakıldığında ise şu durum görülmektedir.

Sosyal güvenlik kapsamında 2008 yılında maaş alan kişi sayısı 9.693 bin kişi iken 2017 yılında %73,09 artışla 13.260 bin kişiye ulaşmıştır. Sözkonusu dönem içerisinde şartlı ve şartıs maaş alan kişi sayısı ise,6,853'ten 9,094 bin kişiye %75,35 gibi bir artış göstermiştir. Nüfus artışının yavaşladığı ve yaşlı aylığı bağlanmasındaki düzenlemelerin değişmediği düşünülürse bu durum daha da artarak sosyal güvenlik sistemi için taşınamaz bir yük oluşturacaktır.

SONUÇ

Nüfus ülkelerin en önemli kaynağını oluşturmaktadır. Bu kaynağın demografik özellikleri ülkelerin gelecekle ilgili planlamaları üzerinde büyük etkilere sahiptir.

Türkiye'de 1990'lı yıllarda kalkınma için fırsat penceresi olarak görünen nüfus yapısının en önemli özelliği genç nüfus yapısına sahip olmasıydı. Fakat aradan geçen 29 yıllık bir süreçte bu nüfus yapısından gerektiği gibi yararlanıldığını söylemek mümkün değildir. İnsangücü kaynağını diğer üretim unsurlarından ayıran en önemli fark bu unsurun kullanılmadığı zaman saklanma özelliğinin olmadığı gibi kullanılmaması durumunda geçen süreç içerisinde artı değer yerine olumsuz etkiler yaratmaya başlamasıdır. Nitekim, 1980 yılında toplam nüfus içerisinde (44.736.957) yaşlı nüfus (2,113,247) %4,72 iken bu oran 2018 yılında toplam nüfus içerisindeki (82.003.882) yaşlı nüfus (7.186,204) %8,76'ya ulaşmıştır. Bu durum 38 yıllık bir süreç içerisinde yaşlı nüfusun yaklaşık %100 arttığını göstermektedir.

Türkiye için nüfus yapısı bu yönüyle önemli bir sorun kaynağı oluşturmaktadır. Hızlı artan nüfus yapısı tersine dönerek azalan bir ivme kazanırken, yaşlanan nüfus beraberinde sorunlar oluşturmaya başlamış ve gelecekte bu sorunların daha da artacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Artan yaşlı nüfusun en fazla etkisini hissettireceği alan sosyal güvenlik alanıdır.

Yaşlanan nüfusun bu alanda etkisini göstereceği ilk alan emekli harcamalarına yönelik sosyal güvenlik sistemi harcamalarıdır. 1980'li yıllardan itibaren popülist yaklaşımlarla emeklilik yaşı

üzerinde sık sık yapılan değişikliklerle genç yaşta emekli olan çalışanların bu yükün artmasında etkisi büyüktür. 1980’li yıllarda yaşlı bağımlılık oranı %8,4 iken bu oran 2018 yılında 12,9’a (yaklaşık %50) artış göstermiştir. Yani genç nüfusun bakmak zorunda olduğu yaşlı nüfus büyük bir artış göstermiştir.

Aktif –Pasif sigortalı oranları arasındaki ilişki hızla düşmektedir. İdeal oran olarak kabul edilen 4’e 1 oranı ülkemizde 1’e 1,90’lara kadar düşmüştür. Bunun anlamı yaklaşık her iki çalışan bir emekliye maaş ödemek zorunda kalmaktadır.

Sosyal güvenlik sisteminden maaş alan kişi sayısında meydana gelen %75’lik artışlarda böyle giderse sosyal güvenlik sisteminin yükü kaldıramayacak hale geleceği ve bu yükün hazineye dolayısıyla da çalışanlara ek yük olarak yansıtacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Aynı durum sosyal güvenlik kurumunun yaşlılara yönelik risk/ihtiyaç gruplarına yönelik harcamalarda da kendini göstermektedir.2011 yılında

Demografik yapının sosyal güvenlik sisteminde meydana getirmesi olası olan bu durumların önlenmesi için yapılması gerekenler için şu önerilerin uygulanması gerektiğini belirlemiş bulunmaktayız.

-Uzun süre kontrol altına alınan doğum kontrol yöntemlerinden vazgeçilerek nüfus artışının teşvik edilmesi gerekmektedir.

- Sosyal güvenlik sistemi üzerindeki mali yükü azaltmak için emekli yaşı üzerindeki popülist yaklaşımlardan vazgeçilerek emeklilik yaşının dünya standartlarına yükseltilmesi , fakat bunun toplumun tüm kesimlerinin katılımı ve ülke gerçekleri gözönünde tutularak gerçekleştirilmesi,

-Sosyal güvenlik sisteminin dünya standartlarındaki oranlara ulaşması için, sosyal güvenlik sistemi dışındaki kişilerin sisteme dahil edilmesi için işçi ve işveren kesimleri üzerindeki sosyal güvenlik yüklerinin adil bir hale getirilerek sisteme girmenin teşvik edilmesi gerekmektedir. Zira sistem dışında kalan kişiler bir şekilde sistemden yararlanmaya devam etmektedir. Bu kişilerin sisteme dahil edilmesi durumunda sosyal koruma kapsamında sistemden yararlananlar için yapılan harcamalardan vazgeçilmesi yanısıra bu kesimlerden alınacak sosyal güvenlik primleri yükün azaltılması veya en azından katlanılabilir düzeye indirilmesini kolaylaştıracaktır.

KAYNAKÇA

Işık Erol, S. (2016), “Küresel Bir Sorun Olarak Demografik Dönüşüm: Nedenleri, Etkileri Alınması Gereken Önlemler”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, S.37.

Tokol, A. ve Alper Y. (2013), “Sosyal Güvenlik”, **Sosyal Politika**, 4. B. , Dora Yayınları, Bursa, ss.197-231.

TÜİK (2017), Temel Doğum Göstergeleri, Çevrimiçi: http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1060, (28.04.2019).

TÜİK (2018), Hayat Tabloları, 2015-2017, Çevrimiçi:
<http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27591>, (28.04.2019)

TÜİK (2018), Sosyal Koruma İstatistikleri 2017, Çevrimiçi:
<http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27622>, (02.05.2019)

TÜİK, (2019), İstatistiklerle Yaşlılar 2018, Çevrimiçi:
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30699> (28.04.2019)

KÜRESEL KRİZİ ÖNLEMEDE MAKRO İHTİYATİ POLİTİKALARIN ROLÜ

Dr. Mehmet Ali POLAT

D.H.M.İ. Gaziantep Havalimanı, mmpol01062011@gmail.com

ÖZ

Merkez bankacılığındaki yeni anlayışa göre, fiyat istikrarının ve finansal istikrarın eş zamanlı sağlanması şarttır. Küresel krizin, merkez bankacılığında finansal istikrarı ön plana çıkartmasından sonra, daha önceki dönemde uygulanan politikalarda çok önemli değişikliklere gidilmiştir. En önemli değişiklik, krizi önlemede başarısız olması nedeniyle, kriz öncesi dönemde temel politika olarak kullanılan kısa vadeli faizlerin temel araç olarak kullanıldığı enflasyon hedeflemesi rejiminin yerini, birden çok enstrümanın aynı anda kullanılmasına dayalı makro ihtiyati politikaların almasıdır. Bu politikalar, tüm dünyada geleneksel para ve maliye politikalarının yanında üçüncü bir politika tipi olarak yer almaya başlamıştır.

Makro ihtiyati tedbirler arasında, finansal sistemin risklerini azaltabilmek amacıyla ithalatı ve dolayısıyla da cari açığı azaltabilmek için bankaların piyasaya vereceği kredilere sınırlamalar getirilmesi, en önemli makro ihtiyati tedbir olarak ön plana çıkmaktadır. Bir diğer makro ihtiyati tedbir olan zorunlu karşılık oranlarının artırılması, bir yandan para arzını azaltarak enflasyonun kontrol altına alınmasına katkıda bulunurken diğer yandan finansal kesimin fazla kredi vererek risklerini büyütmesine engel olmayı hedeflemektedir. Yine makro ihtiyati tedbirler arasında yer alan, bankaların sermaye yeterlik oranlarının ve açık pozisyonlarının sürekli denetlenmesi, bir yandan bankaların dağıttığı kredi hacmini kontrol altında tutarak ekonomideki enflasyon ve cari açığı azaltmayı, diğer yandan finansal sistemi iç ve dış ekonomik risklere karşı daha dayanıklı hale getirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, yabancı parayla borçlanmaya getirilen sınırlamalar, hane halkını ve firmaları kur riskinden korumayı hedeflemektedir. Bu önlemlerin birçoğu, Basel II ve Basel III düzenlemeleri arasında yer almaktadır.

Makro ihtiyati politika araçlarını uzun süre olarak kullanan ülke sayısı görece azdır. Pek çok ülke, bu araçları, finansal sistemde yaşanan aşırı kredi genişlemesine bir tepki olarak kullanmıştır. Bu politika araçları, bankacılık kredilerinde ciddi artış yaşandığında oluşabilecek risklere karşı iyi birer önlem olmakla birlikte, kredi balonu patladıktan sonra oluşan zararlı durumların bir an önce ortadan kaldırılmasında da yarar sağlamaktadır. Makro ihtiyati politika araçlarının, emlak piyasasında oluşması muhtemel fiyat balonları için ve şirketlerin finansal işlemlerinde kullandıkları kaldıraçlar için iyi bir çözüm yolu olması, bu araçların, sorunun kaynağına etki edebilme yetisinden ve değişen ülke koşullarına uyum sağlama becerisinden kaynaklanmaktadır. Ancak, makro ihtiyati politikaların yaygın kullanımının birkaç yıllık süreyi kapsaması ve kullanılan araçların etkinliğine dair ampirik kanıtların yetersizliği, politikaların genellikle deneme-yanılma yöntemiyle uygulanmasına neden olmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Küresel Kriz, Makro İhtiyati Politikalar, Finansal İstikrar, Sistemik Risk.

GİRİŞ

Küresel kriz, finansal istikrarı sağlamak ve finansal krizleri önlemek için mikro ihtiyati denetime odaklanmanın yeterli olmadığını ortaya koymuştur; bir bütün olarak finansal sistemin güvenliğine ve sağlamlığına odaklanan makro ihtiyati denetime duyulan ihtiyacı açık bir şekilde göstermiştir. Makro ihtiyati politikalar, finansal sistemi bir bütün olarak ele alırken, mikro ihtiyati politikalar sadece, bireylerin ve şirketlerin finansal dirençliliğini sağlamayı hedeflemektedir. Bu çerçevede, mikro ihtiyati politikaların öncelikle dışsal riskleri gözetlediği, ancak sistemin bütünü ile entegre olmadığı görülmektedir. Gelişmiş ülkelerden başlayarak tüm dünyayı etkisi altına alan küresel finansal krizin etkileri, finansal sistemin tümüne yönelik proaktif önlem ve düzenlemelerin hayata geçirilmesinin önünü açmıştır. Söz konusu önlem ve düzenlemelerin bütününe makro ihtiyati politikalar adı verilmiştir (Osiński vd., 2013: 6-9).

Küresel finansal krizin olumsuz etkilerini gidermek için gelişmiş ülkelerin merkez bankaları, piyasalara yüklü miktarda para enjekte etmiştir, bu da gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye akımlarını hızlandırmıştır. Gelişmekte olan ülkelere doğru bol miktarda yabancı para girişlerinin olması ise o ülkelerin para birimlerinin değerlenmesine yol açarak, cari açık gibi dış ticaret dengesinde bozulmaların meydana gelmesine sebebiyet vermiştir. Bunun üzerine, gelişmekte olan ülkeler, bu süreçte sıcak para akımlarını kontrol etmek için makro ihtiyati politikaları uygulamaya başlamışlardır. Temel amaç olarak, fiyat istikrarını sağlamayı amaçlayan kriz öncesi merkez bankacılığı çerçevesine finansal istikrar amacının eklenmesi, para politikası uygulamalarına yeni araçların dahil olmasını kaçınılmaz hale getirmiştir (TCMB, 2012: 2; TCMB, 2014: 2-3).

Çalışmanın amacı, makro ihtiyati politika araçlarının gelişimini ve sınıflandırılmasını literatürdeki çalışmaları da göz önünde bulundurarak ayrıntılı bir şekilde incelemektir.

1. MAKRO İHTİYATİ POLİTİKALARIN GELİŞİMİ

Literatürde, makro ihtiyati politika kavramından özellikle son yıllarda bahsedilmesine karşın, bu kavram, ilk kez 1979 yılında, gelişmekte olan ülkelere verilen kredilerdeki hızlı artışın neden olabileceği sistemik risklere çözüm bulmak amacıyla ortaya atılmıştır (Clement, 2010: 60). 1990'lı yılların sonunda ise, özellikle 1997 yılında meydana gelen Asya krizinin de etkisiyle, "makro ihtiyati" kavramı kullanılmaya başlanmıştır (IMF, 1998: 4). 2000' li yıllara gelindiğinde ise IMF, finansal sistemdeki kırılganlıkları ölçmek için istatistik çalışmalarının gelişmesiyle birlikte makro ihtiyati göstergeler¹ oluşturmaya başlamıştır (Evans vd., 2000: 4).

Merkez bankaları, 2008 Küresel Krizi'nden sonra sadece fiyat istikrarı hedefi için değil aynı zamanda finansal istikrar hedefi için de politika yürütmek zorunda kalmışlardır. Bu bağlamda, daha önce kullandıkları politika aracı olan gösterge faiz oranlarına ek olarak bir takım politika araçları da geliştirmek zorunda kalmışlardır. Merkez bankaları, o güne kadar modern merkez bankacılığının en önemli göstergelerinden biri sayılan enflasyon hedeflemesi rejimini tek başına uygulamaktan vazgeçmiş; özellikle kredi ve varlık balonlarını söndürmeye dayalı makro ihtiyati politikaları ön plana çıkarmaya başlamışlardır (Frankel, 2009: 13-17).

¹ IMF (2000) tarafından oluşturulan "makro ihtiyati göstergeler" kavramı, daha sonra IMF (2001) kurulu tarafından "finansal istikrar göstergeleri" olarak değiştirilmiştir.

2. MAKRO İHTİYATİ ARAÇ SETİ

Küresel finansal krizin ardından merkez bankalarının, fiyat istikrarı ile birlikte finansal istikrarı da sağlamayı amaç edinmeleri, ekonomideki makro riskleri azaltmayı hedefleyen para politikası araçlarının önem kazanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, finansal istikrar hedefi doğrultusunda, geleneksel araçlara ilave olarak geleneksel olmayan araçlar da kullanılmaya başlanmıştır. Kriz sonrasında, gelişmiş ülke ekonomileri, krizin yol açtığı finansal sistemden kaynaklanan sorunları gidermeye çalışırken; gelişmekte olan ülke ekonomileri, sıcak para girişlerinin neden olduğu makro riskleri azaltmak için makro ihtiyati tedbirleri içeren para politikası uygulamalarını hayata geçirmeye başlamışlardır². Bu politikalar, sistemik riskleri azaltmak gayesiyle, bir dizi para politikası araçlarının birlikte kullanılmasını ifade etmektedir (Canuto ve Cavallari, 2013a: 6; Canuto ve Cavallari, 2013b: 128-132).

2.1 Makro İhtiyati Araçların Literatürdeki Tasnifi

Küresel kriz sonrası dönemde, kriz kaynaklı sorunlarla mücadele edip finansal krizin olası etkilerinden kurtulabilmek için, politikacıların etkin bir makro ihtiyati araç kullanma eğilimine girdikleri görülmüştür (Pooran, 2009: 534). Ancak, makro ihtiyati politika araçlarının, çeşitli politika araçlarını da kapsayan geniş bir yelpazeye sahip olması, araç setine ilişkin sınıflandırmalarda bir standardın oluşamamasına neden olmuştur. Bu bağlamda, literatürde, makro ihtiyati politika araçları farklı şekillerde sınıflandırılmıştır (Galati ve Moessner, 2011: 7-8).

Claessens (2014: 15)'e göre, makro ihtiyati politika araçları net olarak tanımlanamadığı için, bunların kullanımı ile ilgili bilgiler de sınırlıdır. Buna rağmen, 65 farklı ülke için IMF tarafından toplanan bazı veriler sonucunda, özel olarak kullanılan makro ihtiyati araçlar tespit edilmiştir. Bunlar; kredi teminat oranı (LTV), borç gelir oranı (DTI), kredi büyümesinin sınırlandırılması (CG), yabancı para kredi tavanı (FC), zorunlu karşılıklar (RR), dinamik karşılıklar (DP) ve konjonktür karşıtı sermaye tamponu (CTC), şeklindedir.

Cerutti vd.'nin (2015: 6) makalelerinde yer alan ve IMF tarafından yaptırılan "Küresel Makro İhtiyati Politika Araçları (GMPI)" isimli anket çalışmasında 119 ülke ele alınmıştır. Çalışmada, toplam on iki tane makro ihtiyati politika aracı üzerine odaklanılmıştır. Bunlar; konjonktür karşıtı sermaye tamponu (CTC), bankalar için kaldıraç oranı (LEV), dinamik karşılıklar (DP), kredi teminat oranı (LTV), borç gelir oranı (DTI), kredi büyümesinin sınırlandırılması (CG), yabancı para kredi tavanı (FC), zorunlu karşılıklar (RR), mali kuruluşlar üzerinden alınan vergiler (TAX), sistemik öneme sahip finansal kuruluşlar (SIFI: Systemically Important Financial Institutions), bankalararası pozisyona yönelik sınırlar (INTER), konsantrasyon sınırları (CONC) şeklindedir.

Makro ihtiyati politikalar, ülkeler arasında önemli farklar göstermekle birlikte kullanılan başlıca makro ihtiyati araçlar; kredi teminat oranı, borç gelir oranı, minimum sermaye yeterlilik oranı uygulaması, kredi büyümesi tavanları, kaldıraç oranları, vade uyumsuzluğunun sınırlandırılması, zorunlu karşılıklar olarak sıralanabilir (TCMB, 2017: Makro İhtiyati Politikalar).

Özatay (2014: 185-195), makro ihtiyati politikaları uygulayan politika yapımcılarının amaçlarına ulaşabilmek için iki grup araç kullandığını ifade etmiştir: 1) Teşhis amaçlı araçlar: Sistemik riskleri

² Çin, Hindistan, Kore, Malezya, Hong Kong, Filipinler ve Singapur (Caruana, 2010b: 3).

tespit etmeyi amaçlayan araçlardır. Bu araçlar; kur riski, kredi / GSYİH oranı, vade uyumsuzlukları, getiriler arasında açılan farklar, risklerin belirli yerlerde yoğunlaşması gibi göstergeleri izler ve ardından da stres testleri uygulayarak durumun saptanmasına yönelik işlemler gerçekleştirir. 2) Operasyonel araçlar: Bu gruptaki araçlar; teşhis edilen yanlışlıkların giderilmesi ve sistemik risklerin önlenmesi için başvuru araçlarıdır. Örneğin; sektörel bazda sermaye gereklilikleri, vade uyumsuzluklarının giderilmesi, kredi büyümesinin sınırlandırılması, yabancı para kredi tavanı gibi önlemler, teşhis edilen yanlışlıkların giderilmesine ve sistemik risklerin önlenmesine yönelik araçlardır.

Hannoun (2010: 8), makro ihtiyati politika araçlarını; konjonktür karşıtı sermaye tamponu (countercyclical capital charge), ileriye dönük provizyon (forward – looking provisioning), sistemik sermaye yükü (systemic capital charge), kaldıraç oranı (leverage ratio), kredi teminat oranı sınırlamaları (LTV caps), sağlam altyapı (robust infrastructure) şeklinde sınıflandırmıştır.

Portes (2014: 54), makro ihtiyati politika araçlarını; aşırı kredi büyümesini sınırlandıracak araçlar, bankalar için zamanla değişen sermaye gereklilikleri, dinamik karşılıklar, yabancı para kredi tavanı, kredi teminat oranı, borç gelir oranı ve zorunlu karşılıklar olarak sıralamıştır.

Vinals (2011: 23), makro ihtiyati araçları; zaman ve kesit boyutlarındaki sistemik riskleri hafifletmek amacıyla özel olarak geliştirilmiş olan araçlar, sistemik risk için geliştirilmemiş olmasına rağmen yeniden düzenlenerek sistemik riskin etkilerini azaltmayı hedefleyen makro ihtiyati araç setinin bir parçası haline getirilmiş olan araçlar olarak iki gruba ayırmıştır.

Shin (2010: 9)' e göre, makro ihtiyati araçlar; kredi teminat oranı, borç gelir oranı, bankalar için kaldıraç oranları ve pasif yükümlülükler uygulanacak olan vergilerdir³. Shin (2013: 51), daha sonra yapmış olduğu çalışmada ise makro ihtiyati araçları; bankaların kredi genişlemesini doğrudan sınırlayan aktif yönlü araçlar, kredi büyümesini dolaylı olarak sınırlayan ve likidite krizlerine karşı direnci arttıran pasif yönlü araçlar, bankaların teşvik yapılarını değiştirerek kredi genişlemesini kontrol altına alan sermayeye yönelik araçlar olmak üzere üçe ayırmıştır.

Lopez vd. (2015: 6, 22), politika araçlarını; zorunlu karşılıklar ile ilgili araçlar, konut sektörü ile ilgili araçlar, yayılma ile ilgili araçlar şeklinde üçlü sınıflandırma yaparak ayrı ayrı incelemiştir.

Lim vd. (2011: 8), IMF tarafından yapılan analizlere göre, farklı ülkeler tarafından en sık kullanılan makro ihtiyati politika araçlarının üç başlık altında toplanabileceğini belirtmiştir: 1) Kredi ile İlişkili Araçlar: Kredi teminat oranı, borç gelir oranı, yabancı para kredi tavanı, kredi büyümesinin sınırlandırılması. 2) Likidite ile İlişkili Araçlar: Net açık pozisyonun sınırlandırılması, vade uyumsuzluğunun sınırlandırılması, zorunlu karşılıklar. 3) Sermaye ile İlişkili Araçlar: Konjonktür karşıtı sermaye tamponu, dinamik karşılıklar, kar dağıtımının sınırlandırılması.

2.2. Makro İhtiyati Araçların Literatürdeki Tanımları

2.2.1. Kredi Teminat Oranı

Kredi teminat oranı, ürünün değeri üzerinden hangi oranda kredi açılabileceğini göstermekte olup, kredi riskinin en önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Tüketicilerin kredi ile

³ Pasif yükümlülükler üzerine uygulanacak olan bir vergi, aşırı varlık büyümelerine neden olan fiyat bozulmalarını azaltma hususunda yararlı olacaktır (Shin, 2010: 9).

borçlanmalarını gösteren bu oran, bankaların kredi hacimleri ve bu kredilere karşılık olarak aldıkları teminatlar arasındaki ilişkiyi göstermektedir (Shin, 2013: 45).

Hane halkının borç alma kapasitesi üzerinde etkili olan kredi teminat oranı, kredi kullanım tutarının, konut ya da otomobil gibi alımı yapılabilen ürünün fiyatına oranını göstermektedir. Bu orana uygulanan tavan sınırı, teminatlara aktifin değerinin belirli bir yüzdesini aşan kredi miktarını kısıtladığı için kullanılabilir olan kredi miktarını doğrudan belirlemektedir ve bu bağlamda, konut sektöründe oluşabilecek riskleri de engellemektedir (Grace vd., 2015: 97-98).

Kredi teminat oranı tavanı, finansal hızlandırıcı olarak bilinen kaldırıcı frenleyerek (Adrian vd., 2015: 25), borçluların kredi miktarını sınırlandırmaktadır; sonucunda da, konut piyasasında kredi genişlemesini azalttığı için fiyat artışlarını engellemektedir (Claessens vd., 2013: 16). Bu bağlamda da, kredi değer limitlerinde uygun bir seviye belirlediği için sistemik riskin oluşmasına engel olmaktadır (Claessens vd., 2013: 165).

2.2.2. Borç Gelir Oranı

Borç gelir oranı, kişisel bir finans ölçüsüdür. Bu oran, aylık brüt gelirin toplam aylık borca bölünmesiyle hesaplanır. Borçluların sabit gelirlerinin belirli bir yüzdesini aşan borç yükünü kısıtlayan borç gelir oranı sınırlaması; bir bireyin geliri nispetinde kredi ile borçlanabilmesini mümkün kılan düzenlemedir (Shin, 2013: 45). Bankaların aktif kalitesini artırmayı amaçlayan ve hane halkının ne kadar borçlanabileceğine dair hızlı bir gösterge özelliği taşıyan ihtiyati bir düzenlemedir (Bank of England, 2011: 13). Basit bir ifadeyle bu limitin yüzde 80 olması, bireyin, aylık gelirinin ancak yüzde 80' ine kadar bankalara borçlanabilmesi demektir.

Tek başına kullanıldığında bankaların aktif kalitesini artırmayı amaçlayan bir ihtiyati düzenlemedir. Kredi teminat oranıyla beraber kullanıldığında ise hane halkı borç alma kapasitesi üzerinde etkili olmaktadır (Adrian vd., 2015: 25-26).

2.2.3. Yabancı Para Kredi Tavanı

Yabancı para kredi tavanı, bankaların yabancı para cinsinden ne kadar kredi verebileceklerini gösteren bir araçtır. Döviz kredileri günümüzde yaygın olarak kullanılan bir finansman kaynağıdır. Sistemik risk oluşturabilecek önemli araçlardan biridir. Çünkü, yabancı para cinsinden borç – alacak ilişkisi, kurdaki dalgalanmalardan dolayı, hem borçluyu hem de alacaklıyı zor durumda bırakabilmektedir. Bu yüzden de, yabancı para cinsinden borçlanmaya belirli sınırlamalar getirilmiştir (Lee vd., 2017: 9, 25).

Bankaların döviz cinsinden kredi kullandıkları birçok ülkede, dövizin neden olduğu kredi riski ile ilgili endişeler bulunmaktadır. Çünkü, döviz kurlarında yaşanabilecek aşırı dalgalanmalar, banka sermayeleri üzerinde yıkıcı sonuçlara yol açabilmektedir. Bu bağlamda, yabancı sermaye kontrolleri ya da kısıtlamaları, genel kredi hacmi içerisinde döviz cinsinden kredilerin miktarını azaltarak döviz kuru riskinin kontrol altına alınmasına yardımcı olmaktadır (Ostry vd., 2011: 22 ; Claessens vd. 2013: 17).

Yabancı para cinsinden kredi riski altındaki ülkeler, endişelerini gidermek amacıyla bazı makro ihtiyati tedbirler almışlardır. Bunlar arasında; yabancı para birimi cinsinden belirlenen borç gelir oranı sınırı, yabancı para birimi cinsinden belirlenen kredi teminat oranı sınırı, döviz kredileri için

daha sıkı kısıtlamalar ya da yasaklar, daha fazla kredi teminat oranı, daha yüksek risk ağırlıkları veya sermaye gereksinimleri, tamponlar, yabancı para cinsinden kredilere karşı daha sert önlemler yer almaktadır. Görülmektedir ki, yabancı para kredi tavanı, sistemik riske karşı tampon oluşturmak için kullanılmaktadır (Lim vd., 2011: 10-11, 68).

2.2.4. Zorunlu Karşılıklar

Zorunlu karşılıklar; merkez bankalarının, bankalardan zorunlu olarak yerli ve yabancı para cinsinden karşılık ayırmalarını kurala bağlamasıdır. Zorunlu karşılık oranı ise, banka ve diğer finansal kuruluşların bilançolarında taşıdıkları mevduat, kredi ve benzeri yükümlülüklerine karşılık merkez bankasında tutmak zorunda oldukları rezerv miktarını gösteren kanuni orandır (Alper ve Tiryaki, 2011: 1).

Bankalar, müşteri mevduatlarının belli oranlarla hesaplanan bir bölümünü merkez bankasında tutmak zorunda oldukları için zorunlu karşılıklar, kriz ortamında bankacılık sektöründe sigorta işlevi görmektedir⁴. Küresel finansal kriz sonrası uluslararası faiz oranlarındaki düşüşe bağlı olarak gerçekleşen aşırı sermaye girişleri özellikle gelişmekte olan ülkelerde finansal istikrarı tehdit eder boyutlara ulaşmıştır. Bu doğrultuda geleneksel para politikası aracı olan zorunlu karşılıklar, para birimine veya yükümlülük tiplerine göre farklı değerler alarak birçok gelişmekte olan ülkede sistemik riski engellemek için makro ihtiyati amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır (Shin, 2013: 47-48).

Zorunlu karşılıklar üç temel sebeple sistemik riskin oluşumunu engellemektedirler: 1) Likidite Yönetimi: Zorunlu karşılıklar, konjonktür dalgalanmalarının artış gösterdiği dönemlerde kredi genişlemesini düzenleyen bir yaklaşım göstererek likidite yönetiminde etkin bir rol oynamaktadırlar. Para piyasasındaki likiditenin toplam talepten fazla ya da az olması durumunda merkez bankası, zorunlu karşılıkları, likidite fazlasını ya da açığını bertaraf edecek şekilde ayarlayarak söz konusu dengesizliğin para piyasasındaki faiz oranları ya da döviz kurları üzerinde baskı oluşturmaya engel olmaktadır. Buna en somut örnek, 2008 küresel krizinden sonra yaşanan gelişmelerdir. Küresel finans krizinin sonrasında oluşan uluslararası iktisadi konjonktürün en belirleyici unsurları, gelişmiş ekonomilerde devam eden “genişletici para politikaları” ve bunun yansıması olarak ortaya çıkan “güçlü sermaye akımları”dır. Bu bağlamda, toplam talep üzerindeki baskıyı azaltmak amacıyla faiz oranlarının yükseltilmesi politikası, ülkeye daha fazla sermaye girişine neden olduğu için ekonomi kendi kendine zarar verecektir. Böyle durumlarda zorunlu

⁴ Merkez bankası, zorunlu karşılık oranlarını artırdığı takdirde bankalar merkez bankasında daha yüksek tutarda karşılık bulunduracakları için piyasadaki likidite miktarı ya da bir başka deyişle ekonomideki para arzı azalacaktır. Zorunlu karşılık oranlarının artırıldığı ortamda bankalar kredi fiyatlamasını yukarı çekmelerine rağmen daha yüksek fonlama maliyetleri ile karşılaşacakları için zorunlu karşılık artışı, bankalar açısından karlılığı törpüleyici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Kredi genişlemesinin yüksek olduğu durumlarda merkez bankası zorunlu karşılıkları artırmak suretiyle bankaların kredi verme iştahını azaltabilmektedir. Merkez bankası, ekonomideki para arzını artırmayı amaçlıyorsa zorunlu karşılıkları azaltmak suretiyle piyasadaki likiditeyi artırma yoluna gider. Zorunlu karşılık oranlarının düşürüldüğü durumda, bankaların fonlama maliyetleri düştüğü için bankalar kredi faizlerini de aşağı çekmektedir. Bir başka deyişle, zorunlu karşılıkların düşürülmesi bankaların kredi genişlemesinin önünü açmaktadır. Zorunlu karşılık oranlarının değiştirilmesinin bankacılık sektörünün fonlama maliyetini etkilemesi ve bunun da bankalar tarafından kredi fiyatlamasına yansıtılması nedeniyle zorunlu karşılık uygulaması çok etkili bir politika aracıdır (Alper ve Tiryaki, 2011: 2-7).

karşılıkların yükseltilmesi uygulaması, hem toplam talep üzerindeki baskıyı azaltır hem de kredi genişlemesini sınırlandırır. Dolayısıyla, günümüzde, likiditenin açık piyasa işlemleri yoluyla etkin bir şekilde yönetilebilmesi bir seçenek iken, yapısal nitelikteki kalıcı dengesizliklere engel olunması bağlamında zorunlu karşılıkların kullanılması daha uygun bir yol olacaktır. 2) İhtiyat: Zorunlu karşılıklar, ekonominin büyüdüğü dönemlerde rezerv birikimine katkıda bulunarak yavaşlama dönemlerinde tüketilebilecek kaynağı oluşturmaktadırlar. Bu kapsamda, kriz dönemlerinde finansal sistemdeki likidite baskılarını hafifleterek likidite tampon kuvvet rolünü üstlenmektedirler. 3) Parasal Kontrol: Zorunlu karşılıklar, kredi piyasalarının kendi amaçlarıyla çeliştiği durumlarda, para politikasının etkili bir tamamlayıcısı sıfatıyla, merkez bankalarının sistemik riske karşı makroekonomik istikrarı sağlamak amacıyla kullandığı bir politika aracı olarak parasal kontrol işlevini yerine getirmektedirler (Lim vd., 2011: 67-68; Montoro, 2011: 4 ; Lee vd., 2017: 21, 25; Alper ve Tiryaki, 2011: 2-3).

Zorunlu karşılıklar, sermaye hareketlerindeki dalgalanmalar sonucu oluşabilecek sistemik riskleri kontrol altına alarak finansal istikrara katkı sağlayabilmektedirler. Döviz cinsinden kaynaklara erişimin kolaylaştığı ve likidite bolluğunun yaşandığı zamanlarda arttırılan zorunlu karşılıklar, bankacılık sistemindeki fazla likiditeyi absorbe etmeye yardımcı olurken; sermaye hareketlerinin tersine döndüğü durumlarda ise sistemik likidite çöküşlerine karşı likidite tamponu oluşturmaktadır. Böylelikle kredi ve aktif fiyat döngülerinin olumsuz etkileri azaltılmaktadır (Lim vd., 2011: 72).

Diğer taraftan, finansal piyasalarda likidite darlığının yaşandığı durumlarda, bankaların tabi oldukları zorunlu karşılıklara merkez bankaları tarafından yapılan faiz ödemeleri, aracılık maliyetlerini azaltarak kredi faizlerini düşürücü etkilere neden olmaktadır. Kredi hacminin genişlediği dönemlerde ise bu ödemeler azaltılmakta veya hiç yapılmamaktadır. Bu yönüyle de zorunlu karşılıklar, sermaye hareketleri üzerinde dolaylı kontrol fonksiyonuna sahip konjonktür karşıtı bir araç niteliği taşımaktadır (Hoffmann ve Loeffler, 2014: 2-3).

2.2.5. Vade Uyumsuzluğunun Sınırlandırılması⁵

Vade uyumsuzluğu; finansal kurumların uzun vadeli alacaklarının, kısa vadeli fonlama ile finanse edilmesidir. Bankacılık sisteminin verdiği kredilerin yapısı incelendiğinde bankaya yatırılan mevduatların genelde kısa vadeli, verdiği kredilerin ise uzun vadeli olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, bankaların verdiği krediler ile topladığı mevduatlar arasında vade uyumsuzluğu bulunmaktadır. Bankaların kaynakları arasında önemli yer tutan mevduatların kısa vadeli, kredilerin

⁵ Zorunlu karşılık uygulaması, kredi arzını düzenlemek amacıyla kullanılabildiği gibi bankaların varlıkları ile yükümlülükleri arasındaki vade uyumsuzluğunu sınırlandırmak amacıyla da kullanılabilmektedir. Vade uyumsuzluğu sorununun azaltılmasına yönelik olarak merkez bankaları kararlarında, değişik vadelere farklı zorunlu karşılık oranları uygulanmaktadır. Bu çerçevede zorunlu karşılık oranları, uzun vadeli yükümlülükler lehine düşük tutulabilmektedir (Demirhan, 2013: 581). Zorunlu karşılıklar yoluyla bankacılık sisteminden likidite çekildiğinde bankaların merkez bankasından fazladan borçlanarak çekilen likiditeyi telafi etmeleri mümkün olmakla birlikte, bu durum bankaların çok kısa vadeli merkez bankası kaynaklarına daha bağımlı hale gelmelerine neden olacaktır. Dolayısıyla, bankaların kredi seviyeleri aynı kaldığı durumda dahi üstlendikleri vade uyumsuzluğu artacaktır (Herrera vd., 2010: 133-135). Netice olarak, bankalar söz konusu vade uyumsuzluğundan kaynaklanan ilave faiz riskini kredi faiz oranlarına yansıtmak durumunda kalacaklar ve/veya kısa vadeli fonlara olan bağımlılıklarını düşürmek için kredilerini azaltacaklardır (Alper ve Tiryaki, 2011: 6). Vade arttıkça zorunlu karşılık oranının düşmesi ile uzun vadeli mevduatı özendirerek sektörün vade uyumsuzluğunun azaltılması amaçlanmıştır (TCMB, 2010: 1).

ise uzun vadeli olması durumunda ortaya çıkan vade uyumsuzluğu, likidite ve faiz risklerini beraberinde getirebilmektedir. Bu ise finansal istikrarsızlığa yol açmaktadır (Demirhan, 2013: 581; Roubini ve Mihm, 2012: 85).

Bankalardaki vade uyumsuzluğundan kaynaklanan faiz riski, finansal kurumları, büyük zararlar karşılığında varlıklarını nakde çevirmeye zorlayacaktır. Piyasada oluşacak varlık satışı dalgası ise yayılma / bulaşma etkisiyle sistemik likidite krizine neden olabilmektedir (Tucker, 2010: 2-7).

Varlıklar ile yükümlülükler arasında, vade uyumsuzluğundan kaynaklı likidite problemlerinin oluşması sonucunda, varlıkların ucuza veya zararına satışı durumunun önüne geçmek için kullanılan vade uyumsuzluğunun sınırlandırılması yöntemi, önemli bir makro ihtiyati araçtır.

2.2.6. Sektörel Bazda Sermaye Gereklilikleri (Yeterlilikleri)

Bankaların sermaye güçleri ile aldıkları riskler arasında kontrol sağlamaya yönelik olarak kullanılan bir makro ihtiyati araçtır. Sermaye yeterliliği, genel olarak bankanın maruz kaldığı risklerin ölçülmesi ve bunun karşısında bulundurduğu sermaye ile odaklıdır. (Acharya, 2013: 66).

Finansal kuruluşların düzenlenmesi ve denetimi, üstlendikleri risk miktarı ile başa çıkabilmek için yeterli sermayeye sahip olduklarını garanti etmelidir. Son küresel kriz göstermiştir ki; bu alanda ilgili kuruluşların güçlendirilmesi gerekmektedir. Kriz öncesinde alınan riskler göz önüne alındığında geleneksel bankaların ve yatırım bankalarının, varlıklarına ve riskli faaliyetlerine kıyasla yeterli sermayeye sahip olmadıkları ortaya çıkmıştır. Söz konusu kurumların tümü için sermaye gereksinimlerinin kesinlikle artırılması gerekmektedir. TBTF (Too-Big-To-Fail: Hata yapmak için çok büyük) sorunu nedeniyle SIFI'lar daha fazla risk alma eğilimindedir ve bu yüzden, FED ve Basel Komitesi⁶, bu kurumlar için sermaye gereksinimlerini arttırma eğilimi üzerinde çalışmışlardır. Sermaye gereksinimlerinin, kredi piyasalarındaki ani yükseliş sonrası çöküş döngüsünü engellemek için, genişleme dönemlerinde artırılıp, daralma dönemlerinde azaltılarak ayarlanabilir olması, böylece konjonktür karşıtı hale getirilmesi önem arz etmektedir (Mishkin ve Serletis, 2011: 326-327).

IMF (2013: 20)' ye göre, sektörel bazda sermaye gereklilikleri, kredi piyasasının belirli kesimlerine verilen kredilerdeki risk ağırlıklarının arttırılmasıdır. Prensip olarak, risk ağırlıklarındaki hedeflenen artış, güçlü kredi artışının endişe yarattığı her kategoriye uygulanabilir. Konut kredileri; teminatsız tüketici kredileri; kurumsal krediler, risk ağırlıklarının arttırıldığı örneklerdir. Risk ağırlıklarındaki artış ise, hedeflenen sektöre kredi verme konusunda kredi faiz oranlarının arttırılması şeklindedir. Böylelikle de, kredi verenin, kredi kalitesinde bozulmaya karşı dayanıklılığı arttırılmış olur.

Kredilere uygulanan risk ağırlıklarının arttırılması, bankaların sermaye yeterliliği oranlarında azalışa neden olmaktadır; bankaların söz konusu azalışı telafi etmek istemeleri durumunda ise kredi arzı ve kredi talebi etkilenebilmektedir (Acharya, 2013: 66).

2.2.7. Konjonktür Karşıtı Sermaye Tamponu

⁶ Basel Komitesi; Basel III sermaye düzenlemelerinin otoritelerce ulusal mevzuata kazandırılması ve uygulanması sürecine ilişkin periyodik gözden geçirmeler yapmakta ve ilerleme raporları yayımlamaktadır.

Basel III'de kabul edilen konjonktür karşıtı sermaye tamponu, sistemik riski ölçmek için araç setindeki gelişmelere dayanan yeni bir düzenleyici girişimin önemli bir örneğidir (FSB, IMF ve BIS, 2011: 4).

Finansal kurumlar, ani yükseliş dönemlerinde aşırı risk üstlenirken, ani düşüş dönemlerinde ise riskten olabildiğince kaçınma eğilimindedirler. Bu da, finansal sistemi ve ekonomiyi, ani yükseliş sonrası çöküş döngülerine karşı savunmasız hale getirmektedir. Bu kapsamda, yükseliş dönemlerinde yukarı doğru; buna karşılık çöküş dönemlerinde ise aşağı doğru ayarlanabilir konjonktür karşıtı sermaye yeterliliklerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, genişleme dönemlerinde konjonktür yanlısı davranışları engelleyecek, daralma dönemlerinde de yok pahasına satışları ve kredi çöküşlerini azaltacak makro ihtiyati araçlara gereksinim duyulmaktadır. Böylece, kredi temelli balonları tetikleyen yıkıcı geri besleme döngüleri önlenebilecektir (BIS, 2015: 35-39). Aslında, kredi patlaması eşliğinde hızla artan varlık fiyatları, bir balonun oluşmasına neden olabilecek piyasa başarısızlıkları veya kötü finansal düzenleme ve denetlemelerin varlığına ilişkin bir sinyal niteliği taşımaktadır. Merkez bankaları ve diğer hükümet düzenleyicileri, doğrudan kredi büyümesini dizginlemeye ya da kredi standartlarının yeterince yüksek olduğundan emin olmak için gerekli önlemlerin alınmasına yönelik politikalar uygulamayı düşünmelidirler.

Finansal kuruluşlar, ekonomik konjonktürün olumlu olduğu zamanlarda yaptıkları sermaye birikimi ile kriz dönemlerindeki sermaye gereksinimini desteklemeyi amaçlamaktadırlar (Hannoun, 2010: 9, 17).

Aşırı kredi genişlemeleri, bir takım finansal kırılganlıkları beraberinde getirmektedir; özellikle de, aşırı kredi büyümesinden sonra yaşanan ekonomik daralmalar, bankacılık sektöründe büyük kayıplara neden olabilmektedir. Bu tür kayıplar, bankacılık sektörünün istikrarını bozup ekonomide düşüş meydana getirebilmektedir. Bu bağlantılar, kredi genişlemelerinin aşırı seviyelere geldiği dönemlerde, bankacılık sektörünün, sermaye savunmaları oluşturması gerektiğinin özel önemini vurgulamaktadır (BIS, 2010: 7).

Konjonktür karşıtı tampon ile sermaye koruma tamponu kavram olarak birbirine çok benzemektedir. Her iki araç da öngörülemeyen bir riske karşı banka sermayesini korumayı ve oluşması muhtemel riskin sistematik olarak tüm ekonomiyi etkilemesini azaltmayı amaçlayan önlemler olarak ifade edilebilir. Ancak, konjonktür karşıtı tamponunun kullanımı ve büyüklüğü hakkındaki karar, ülkelerin düzenleme ve denetleme organlarının kararına bırakılmıştır. Bu kararın altındaki ana neden ise, bir ülkenin düzenleme ve denetleme kurumunun, o ülkenin gerek ekonomik gerekse bankacılık sektöründeki dinamikleri en iyi bilen ve bunu ayarlayabilen organı olmasıdır. Ekonominin iyi zamanında biriktirilebilecek tampon tutarı ve kötü zamanında ihtiyaç duyulan tampon miktarı iyi analiz edilip buna uygun şekilde tedbir alınması önemlidir. Bir diğer önemli husus ise bu tampondaki değişikliklerin finansal kurumlara en az 24 ay öncesinde bildirilmesi gerekliliğidir.

Bankaların bilançolarının genişleme dönemlerinde görülen aktif değerlerindeki artışlar, finansal kurumların sermaye tamponlarının yükselmesine neden olarak kredi verme güdülerini arttırırken; daralma dönemlerinde aktif değerlerindeki azalışlar, kredi faaliyetlerini etkileyebilecek biçimde, sermayenin değerinde keskin düşüşlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu dönemlerde, konjonktür

karşıtı sermaye tamponları, kredi döngülerine karşı koymada kullanılan makro ihtiyati araç olarak ön plana çıkmaktadırlar (Shin, 2013: 44; Vinals, 2011: 27).

Basel Komitesi, kredinin aşırı seviyelere çıktığına dair işaretler olduğunda, sermaye koruma mekanizması yoluyla kurulan sermaye tamponu aralığını ayarlayacak bir rejimi başlatmıştır. Karşı çevrimsel tamponun amacı, toplam kredi büyümesinin aşırı olduğu dönemlerde bankacılık sektörünü korumak için makro riskleri azaltacak daha kapsamlı bir hedefe ulaşmaktır (BIS, 2010: 7).

Konjonktür karşıtı sermaye tamponları, birçok ülkede uygulanmaya başlanan Basel III çerçevesinin merkezinde yer almaktadır (Hannoun, 2010: 16). Ülke şartlarına ve tercihlerine bağlı olarak çekirdek sermayenin risk ağırlıklı aktiflere oranının %0 ile %2,5'i arasında değişen değerler alan konjonktür karşıtı tamponlar, aşırı kredi genişlemesinin işaret ettiği sistemik riskin oluşmaya başladığı dönemlerde biriktirilirken, risklerin gerçekleştiği dönemlerde hiçbir kısıtlama olmadan kullanılabilirler (FSB, IMF ve BIS, 2011: 5).

2.2.8. Dinamik Karşılıklar

Dinamik karşılıklar, ekonomik konjonktürün olumlu olduğu zamanlarda, bankaların normalde olduğundan daha fazla karşılık ayırarak, olumsuz zamanlarda gerçekleşebilecek zararlara karşı bir tampon görevi oluşturmayı amaçladığı konjonktür karşıtı araçlardır (Claessens 2014: 18; IMF, 2013: 24 ; Vinals, 2011: 25).

Geleneksel dinamik karşılık uygulaması, tarihi banka kayıpları üzerine ayarlanmış olmakla beraber, finansal sistemde konjonktür karşıtı hareketleri engellemek için de kullanılabilir. Bu uygulamada kredi riski, daha işlemin yeni başladığı, borçlunun krediyi aldığı anda hesaplanmaya başlamaktadır. Bu bağlamda, kredi portföylerinde yaşanabilecek olası kayıplar için bankalara, daralma dönemlerinde kullanabilecekleri tamponları önceden tespit edip, genişleme dönemlerinde oluşturma olanağı sağlanmaktadır (Saurina, 2009:1).

Ekonomik büyüme sırasında bankaların zorunlu rezerv oluşturmalarını isteyen dinamik karşılıkların amacı; gerçekleşen zarardan ziyade, ekonomik daralma dönemlerinde oluşması beklenen zararı (kredi kayıplarını) telafi edip konjonktür hareketlerinin ekonomide oluşturabileceği sistemik riskleri engellemektir (Jimenez, Ongena, Peydró ve Saurina, 2013: 9-10).

GSYH'nin potansiyelin üzerine çıktığı ekonomik büyüme dönemlerinde, kredi büyümesi de hızlanmaktadır. İş koşulları elverişli olduğu için teminat fiyatları artmakta ve borçluların borcunu ödemek konusunda genel olarak herhangi bir problemi olmamaktadır. Yani, ekonomide iyimserlik hakimdir. Ancak, ekonomik büyümenin olası yavaşlama dönemlerinde borçluların borçlarını ödeme konusunda sıkıntıları ortaya çıkabilmektedir. Gerçekleşen kayıplardan ziyade beklenen kayıpların tahmini doğrultusunda geri ödenmemiş kredi miktarına göre hesaplanan dinamik karşılıklar, bu dönemde tampon görevi görerek konjonktür yanlılığını azaltmaya yardımcı olmaktadır (Fernandez de Lis ve Garcia-Herrero, 2012: 5). Dinamik karşılıklar, tıpkı konjonktür karşıtı sermaye tamponlarında olduğu gibi, birçok ülkede uygulanmaya başlanan Basel III çerçevesinin merkezinde yer almaktadır (Hannoun, 2010: 16).

Konjonktür karşıtı sermaye tamponları ve dinamik karşılıklar benzer özellikler taşımaktadır. Ancak, dinamik karşılıklar banka sermayesi olarak sayılamadığından, öz sermaye karlılık oranını

hedefleyen banka yönetimi için konjonktür karşısı sermaye tamponları daha önemlidir. Bankaların öz sermayelerinin artması, bilançolarının büyümesine ve aktiflerin finansmanında daha fazla borçlanılmasına yol açmaktadır; kredi genişlemesi sırasında borçla finanse edilen aktiflerdeki artış da, bankaların sağlamlığına zarar vermektedir. Buna karşın bankanın öz sermayesinde ayrılan karşılıklara eşit tutardaki bir azalma, özellikle genişleme dönemlerinde bankaların bilançoları üzerindeki baskıyı hafifletmektedir (Shin, 2013: 44-45).

2.2.9. Kredi Büyümesinin Sınırlandırılması

Kredi büyümesinin sınırlandırılması; ekonomik otoritenin, bankalar ve banka dışı finansal kurumlardan oluşan özel sektörün sağladığı reel yurt içi kredisini sınırlayan bir politika aracıdır. Makroekonomik riskten uzak bir kredi büyümesi, GSYH'nin büyümesini sağlayıp ekonomiye katkıda bulunurken; aşırı kredi büyümesi, cari işlemler dengesi üzerinde bozulmalara neden olduğu için ekonomiye zarar vermektedir. Dolayısıyla da, bu durumlarda gerekli tedbirlerin alınması şarttır (Vinals, 2011: 18; Lee, Gaspar ve Villaruel, 2017: 22).

Kredi büyümesi sınırlandırmaları, kredi talebini veya arzını sınırlayarak doğrudan kredi hacmini kısıtlamaya yönelik önlemlerden oluşmaktadır. Bu sınırlama ile toplam kredi büyümesi ya da sektörel bazlı kredi artışı kontrol altına alınmaktadır. Toplam kredi büyümesinin sınırlandırılması sistemik riskin zaman boyutunu; gayrimenkul gibi belirli bir sektöre ait kredi büyümesinin sınırlandırılması ise sistemik riskin kesit boyutunu önlemeyi amaçlamaktadır (Lee, Gaspar ve Villaruel, 2017: 29).

2.2.10. Bankalar İçin Kaldıraç Oranları

Küresel kriz sonrası yapılan tartışmalarda kaldıraç döngüsellliği, finansal çevrimleri hızlandıran bir özelliğe sahip olduğu için, krize yol açan en önemli faktörlerden biri olarak gösterilmektedir. Döngüsel kaldıraç, aktif büyümesi ile kaldıraç artışı arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Varlık fiyatlarında artış olması durumunda, bankalar daha fazla kaynak sağlamak amacıyla mevcut kaldıraç oranlarını artıracaklardır; varlık fiyatlarında düşüş olması durumunda ise mevcut kaldıraç oranını düşüreceklerdir. Bu bağlamda, bankacılık sisteminin hızlı büyüme gösterdiği ve dolayısıyla da kaldıraç oranının arttığı dönemler, kredi çevrimlerinin güçlendiği veya genişlediği dönemler ile örtüşmektedir (Binici ve Köksal, 2012: 1-3, 8).

Adrian ve Shin (2010: 3-4), çalışmalarında, özellikle yatırım bankaları için finansal genişleme dönemlerinde kaldıracın yükseldiğini, daralma dönemlerinde ise kaldıracın düştüğünü; dolayısıyla da kaldıracın döngüsel olduğunu açıklamışlardır. Kaldıraç kullanımı, konjonktür (döngüsellik) yanlısı bir yapı sergilediği için finansal genişleme dönemlerinde artmaktadır. O halde, finansal krizlere karşı en iyi çözümlerden biri, konjonktür karşısı kaldıraç uygulamalarıdır.

Nitekim, döngüsel kaldıraç, küresel krize neden olan faktörler arasında yer almaktadır. Sorun yaşayan finans kurumu, yok pahasına satışlara zorlandığında ve hedef sermaye oranlarını ya da ilave risk marjı gereksinimlerini karşılamak için varlıklarını çabucak satmak zorunda kaldığında, bu durum varlık değerlerinde düşüşe yol açmaktadır. Varlık fiyatlarında meydana gelen hızlı düşüş, diğer kurumların yok pahasına satışlara girişmesine neden olmakta ve bu da hızlı bir ters kaldıraç

sürecine ve sistemik krizlere yol açmaktadır. Bu gibi durumlarda, normalde sağlıklı olan ve yüksek sermaye oranlarına sahip kurumlar bile sıkıntı içine girebilmektedirler.

Kaldıraç oranı, mikro ihtiyatı bir araç olarak geliştirilmesine rağmen makro ihtiyatı amaçlara hizmet etmektedir. Bu araç, özellikle genişleme dönemlerinde, bankaların genel kaldıraç düzeylerine sınırlamalar getirerek konjonktür hareketlerinin ekonomide oluşturabileceği sistemik riskleri engellemektedir (Bennani vd., Despres, Dujardin, Duprey ve Kleber, 2014: 22).

Kaldıraç, makro ve mikro riskleri azaltıcı bir araç olarak kullanılmalıdır. Bu anlamda, kaldıraç oranının faydalı ve kolay uygulanabilir bir politika aracı olduğu, ancak tek başına finansal sistemin borçluluğunu ve riskliliğini sınırlayabilecek bir politika aracı olmadığı da bir gerçektir. Bu nedenle, kaldıraç oranı ile Basel tipi sermaye kurallarının birlikte kullanılması, aşırı kaldıraç kullanım oranını düşüreceği için, bankaların ve sistemin tamamının yüksek borçlanmadan kaynaklanan risklerini azaltacaktır (D'Hulster, 2009: 5 ; Brei ve Gambacorta, 2014: 5).

Bankacılık sisteminde, kaldıraç ile aktif büyümesi değişkenleri arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olması, bankacılık sisteminin büyüme gösterdiği dönemlerde kaldıraç oranının arttığını, dolayısıyla kaldıracın döngüsel olduğunu göstermektedir. Kaldıracın döngüsel olması banka bilançolarının genişleme ve daralmalarının kredi çevrimlerini hızlandırdığı sonucunu vermektedir; dolayısıyla, kaldıraç ve iş çevrimleri ilişkisini de ortaya koymaktadır (Binici ve Köksal, 2012: 1). Kaldıracın döngüsel olduğu ve finansal çevrimleri tetiklediği dikkate alındığında, dinamik yapıyı barındıran döngüsellik karşıtı bir kaldıraç uygulamasıyla, kredi ve varlıklardaki artışlar kısıtlanabilir. Şöyle ki, banka varlıklarının büyümesinin yüksek olduğu dönemlerde kaldıraç oranının düşürülmesi, tam tersi durumda ise kaldıraç oranının yükseltilmesi kredi/finansal çevrimlerin yumuşatılmasına katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla, döngüsellik karşıtı olarak geliştirilecek makro riskleri azaltıcı önlemler sepetinde, kaldıraç oranı da dikkate alınarak politika geliştirilmesi şarttır (Geanakoplos, 2009: 62-63).

Sermaye oranlarını destekleyici nitelikte, şeffaf, basit, anlaşılır ve risk bazlı olmayan kaldıraç oranı getirilmiştir. Söz konusu oran ana sermayenin belirli dönüşüm oranlarıyla dikkate alınmış bilanço dışı kalemler ve aktifler toplamına bölünmesi suretiyle bulunacak olup 2017 yılının ilk yarısına kadar sürecek olan paralel uygulama döneminde % 3 oranı test edilecektir. Sonuçları dikkate alınarak son hali verilmiş olan kaldıraç oranı 1 Ocak 2018'den itibaren birinci yapısal blok'a dahil edilecektir (BDDK, 2010a: 7).

Basel III düzenlemeleri, kaldıraç oranını %3 olarak belirlemiştir. Kaldıraç oranı, birinci kuşak sermayenin (ana sermaye) aktifler artı bilanço dışı kalemler toplamına bölünmesiyle bulunur. %3 oranı, 2017 yılının ilk yarısına kadar sürecek olan uygulama döneminde test edilecek ve 1 Ocak 2018 tarihinden itibaren "Birinci Yapısal Blok"a dahil edilecektir (BDDK, 2010a: 3).

2.2.11. Sistemik Öne Sahip Finansal Kuruluşlar (SIFI: Systemically Important Financial Institutions) ⁷ İçin Ek Sermaye Yükümlülüğü

⁷ Sistemik riske neden olan finansal hizmetlerde meydana gelen aksamalar, finansal kuruluşlardan, finansal araçlardan ya da finansal piyasalardan kaynaklanabilmektedir. Finansal kuruluşlar, gerçekleştirdikleri kredi aracılık ve fon toplama faaliyetleri; risk yönetim hizmetleri ve ödeme işlemleri; birincil ve ikincil piyasaların işleyişinde üstelendikleri roller

2008 Küresel Kriz sürecinde ülkeler, finansal istikrarın yeniden sağlanması için, ulusal paltformlarda SIFI'lerden kaynaklanan risklerin azaltılmasına yönelik olarak, "ek sermaye yükümlülüğü" makro ihtiyati politika aracını değerlendirmeye almaya başlamışlardır. Çünkü, SIFI'ların iflasları veya sıkıntıları, finansal sistem ve reel ekonomi üzerinde ciddi olumsuz sonuçlar doğurabilmekte ve bulaşma etkilerini tetikleyebilmektedir (BIS, 2011: 1-2; De Nicolo vd., 2012: 10).

Ek sermaye yükümlülüğü, bir yandan finansal kuruluşların iflas riskini azaltmaktadır; diğer yandan da, iflasın gerçekleşmesi durumunda finansal sistem üzerinde yaratacağı olumsuz etkiyi hafifletme amacı taşımaktadır. Daha somut olarak, bu araç ile hedeflenen ortak amaç, piyasa disiplinine zarar vermeden kamu fonları dışındaki tedbirlerle, finansal sektörde ortaya çıkan sorunların çözülmesine imkân sağlamaktır.

SIFI'lerden kaynaklanan risklerin azaltılmasına yönelik olarak değerlendirilebilecek uygulamalardan ilki, bu finansal kuruluşların sistemik önem derecelerine bağlı olarak, mevcut düzenlemelerin gerektirdiği büyüklüğün üzerinde sermaye bulundurmalarının sağlanmasıdır. Ek sermaye yükümlülüğü uygulaması, finansal kuruluşların, hem bilanço yapılarını güçlendirmektedir hem de sistemik riske olan etkilerini somut bir şekilde maliyetlendirerek riskli faaliyetlere girmelerine engel olmaktadır; dolayısıyla da, finansal kurumların sıkıntı yaşama riskini azaltmaktadır (IMF, 2017: 65-66; IMF, 2010: 63-64).

Basel III çerçevesi içerisinde tanımlanan ek sermaye yükümlülüğü ile ilgili olarak tartışılan en önemli konu, söz konusu yükümlülüklerin ekonomik faaliyetler üzerindeki olası olumsuz etkisi ile ilgilidir. Bankaların ek sermaye yükümlülüğüne tabi olmalarının kısa vadede kredi maliyetlerine yansiyarak, yatırım ve tüketimin azalmasına, dolayısıyla toplam çıktı miktarının düşmesine neden olacağı değerlendirilmektedir; uzun vadede ise iflas riskini azaltarak, hem finansal istikrara hem de makroekonomik büyüklüklere katkı sağlayacağı vurgulanmaktadır (Passmore ve Von Hafften, 2017: 16-17).

ESRB⁸ (2015: 13)' ye göre, SIFI' lar, küresel (G-SIFI: Global Systemically Important Bank) ve ulusal (D-SIFI: Domestic Systemically Important Bank) olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Buna göre G-SIFI' lar için ilave sermaye yükümlülüğünün, %1 ile %3,5 arasında çekirdek ana sermayeden oluşması istenmiştir; D-SIFI' lar için tanımlanan üst limit ise %2'dir. Basel III Sermaye Komitesi tarafından öngörülen ek sermaye yükümlülüklerinin tamamının çekirdek ana sermayeden oluşması istenmiştir; ayrıca da, ek sermaye yükümlülükleri, 1 Ocak 2016'da yürürlüğe girmiş olup, 1 Ocak 2019'a kadar kademeli bir şekilde arttırılacaktır. Bununla birlikte ortak kurallar ve kantitatif

itibarıyla, finansal piyasalarda kritik öneme sahiptirler. Finansal piyasalar ve araçlar ise tasarruf sahiplerinden yatırımcılara fon aktarımında diğer bir kanalı oluşturmakta, riskin yönetimini ve fiyatlamasını sağlamaktadırlar. Aynı zamanda bu hizmetler, finansal işlemlerin takasını ve mutabakatını sağlayan finansal altyapı kuruluşları ile desteklenmektedirler. Dolayısıyla ilke olarak, tüm finansal araçlar ve piyasalar sistemik öneme sahiptirler (FSB, IMF ve BIS, 2009: 21-22). Ancak son küresel krizde yaşanan temel sorunların, sistemik öneme sahip olarak nitelendirilen kuruluşlardan; özellikle sistem genelinde riskin hızlı bir şekilde yayılmasına neden olan, sınır ötesi faaliyetlere sahip, büyük, finansal açıdan iç içe geçmiş ve karmaşık yapıları bankalardan kaynaklanması, uluslararası platformlarda yürütülen çalışmaların öncelikle "sistemik öneme sahip bankalar" üzerinden başlamasına neden olmuştur.

⁸ European Systemic Risk Board

metodolojilerin var olduğu G-SIFI sermaye yükümlülüğüne karşı; D-SIFI, ulusal otoritelerin takdir yetkilerine bırakılmıştır ve bir kılavuz niteliği taşımaktadır.

2.2.12. Sermaye Koruma Tamponları

Kredi patlaması eşliğinde yükselen varlık fiyatları geri beslemenin olduğu döngüsel bir sürece yol açmıştır. Varlık fiyatlarının yükselmesi; finansal kurumların, net değerlerini yani, öz sermayelerini yükselterek, yüksek sermaye koruma tamponu oluşturmalarına sebebiyet vermiştir. Bu da değişmeyen sermaye gereksinimleri (zorunlulukları) altında daha fazla borç vermeyi teşvik etmiş, varlık fiyatlarını daha da yükseltmiştir. Balon ise sürdürülemez noktaya geldiğinde patlamış; varlık fiyatları inişe geçmiş; sermayenin değeri sert bir şekilde düşmüştür. Ayrıca, borç vermede kesinti oluştuğu için varlık fiyatları daha da azalmıştır.

Komite, sermayenin korunması ve stres dönemlerinde aşağı çekilebilecek asgari seviyenin üzerinde yeterli tamponların oluşturulması için bir çerçeve önermiştir. Finansal krizin başlangıcında, bir takım bankalar, finansal durumlarındaki ve sektörün görünümündeki bozulmaya rağmen, piyasalara olumlu izlenim vermek için, temettü şeklinde geniş dağıtımlar yapmaya ve hisse geri alımlarını, tazminat ödemelerini cömert bir şekilde sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu durum, bankaların finansal koşullarının daha da kötüleşmesine yol açarak, ayrıca, bankaların kredi faaliyetlerinin azalmasına ve sistemdeki döngüsellüğün artmasına neden olmuştur. Söz konusu sorunu ele almak ve olumsuz finansal ve ekonomik koşullara karşı bankacılık sektöründe gerekli sermaye birikimini sağlamak amacıyla, Basel III tarafından, bankaların, sermaye koruma tamponları oluşturmaya karar verilmiştir (BIS, 2010: 6).

Sermaye koruma tamponu, sermaye yeterliliği için çekirdek sermayeye⁹ eklenecek tutar olarak tanımlanmaktadır. Basel III, bankaların %4,5¹⁰ olan asgari çekirdek sermaye oranına (Çekirdek Sermaye / Risk Ağırlıklı Varlıklar (RAV)) ilave olarak %2,5 oranında sermaye koruma tamponu bulundurmasını kararlaştırmıştır. Söz konusu oranın 2016 yılından 2019 yılına kadar kademeli olarak arttırılarak 2019 yılında %2,5 olarak nihai şeklini alması planlanmıştır. Bankalar bu tamponu gerek kendi kaynaklarından, gerekse özel kaynaklardan karşılamakla yükümlüdürler. Kendi kaynakları olarak Basel III' ün kabul ettiği; hisse geri alımı, kar payı dağıtımının azaltılması ve prim ödemesinin azaltılması şeklindedir. Böylece, bankaların bulundurmaları gereken toplam çekirdek sermaye oranı %7'ye (%4,5 çekirdek ana sermaye +%2,5 sermaye koruma tamponu); toplam sermaye yükümlülüğü ise %10,5'a (%8 asgari sermaye yeterlilik +%2,5 sermaye koruma tamponu) yükselmiştir. Ayrıca, bankaların sermaye koruma tamponu için tuttuğu sermayenin, otorite tarafından belirlenen standart orandan (%2,5) düşük olması halinde, kar payı dağıtımları, hisse geri alımları ve prim ödemeleri üzerinde değişen oranlarda kısıtlamalar yapılması öngörülmüştür (BIS, 2015: 6 ; BDDK, 2010a: 6).

⁹ Çekirdek Sermaye: Bankanın ödenmiş sermayesi, dağıtılmamış kârları, hisse senedi ihraç primleri ve iptal kazançları, yedek akçeler ve bedelsiz edinilen ancak dönem kârı içinde muhasebeleştirilmeyen iştirak hisseleri toplamından yedek akçelerden karşılanamayan net dönem ve geçmiş yıllar zararları ve faaliyet maliyetlerinin çıkarılması ile bulunur (BDDK, 2010b: 8).

¹⁰ Basel III ile birlikte asgari çekirdek sermaye oranı (Çekirdek Sermaye / Risk Ağırlıklı Varlıklar (RAV)) 2013 ile 2015 tarihleri arasında kademeli olarak %2' den %4,5'a çıkarılmıştır (BDDK, 2010a: 6)

Sermaye koruma tamponu sayesinde ekonomide meydana gelebilecek iniş çıkışlara karşı bankaların daha güçlü olmasının sağlanması amaçlanmıştır. Böylece bankaların, küresel ekonomide meydana gelebilecek dalgalanmalardan, mümkün mertebe etkilenmemesi sağlanacaktır (Caruana, 2010a: 4).

SONUÇ

Kredi temelli balonlara karşı etkili politikalar tasarlarken dikkat edilmesi gereken temel prensip, aşırı risk alımını frenlemektir. Bu yüzden, sözkonusu balonların oluşumunu sınırlamak için ihtiyati ve düzenleyici tedbirlerin kullanılması şarttır. Çünkü, bankalar ve diğer finansal kurumlar arasındaki karşılıklı bağlantıların ve sistemik risk unsurlarının ne denli önem arz ettiği küresel krizle birlikte ortaya çıkmıştır. Gölge bankacılık sektörüne yaşanan hücumlar, bir finansal kurumun içinde yaşanan problemlerin sağlıklı olan diğer finansal kurumlara da zarar verebileceğini açıkça göstermiştir. Küresel kriz öncesi geçerli olan mikro ihtiyati denetim mantığıyla bireysel kurumların tek tek güvenliğine ve sağlamlığına odaklanmak yerine; küresel kriz sonrası oluşan, finansal sistemin genel kapasitesini değerlendirerek sistem genelinde yok pahasına satışları ve tersine kaldıraç döngüsünü hafifletmeye çalışan makro ihtiyati denetime yönelmek, günümüzde, artık daha etkili çözümler üretmektedir. Dolayısıyla, bir kredi patlamasını tetikleyerek varlık fiyat balonunun oluşmasına yol açan aşırı risk alımını önlemek için makro ihtiyati tedbirler doğru bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acharya, Viral. (2013). Adapting Micro Prudential Regulation For Emerging Markets. Otaviano Canuto And Swati R. Ghosh (Eds.). *Dealing With The Challenges Of Macro Financial Linkages In Emerging Markets*, Washington: World Bank, 57-90.
- Adrian, T. ve Shin, H. S. (2010). *Liquidity and Leverage*. Federal Reserve Bank Of New York Staff Reports, No: 328.
- Adrian, T., Fontnouvelle, P., Yang, E. ve Zlate, A. (2015). *Macroprudential Policy: Case Study From A Tabletop Exercise*. New York: Federal Reserve Bank Of New York Staff Reports, Staff Report No: 742.
- Alper, K. ve Tiryaki, T. (2011). *Zorunlu Karşılıkların Para Politikasındaki Yeri*. TCMB Ekonomi Notları, Sayı: 2011-08.
- Bank Of England. (2011). *Instruments of Macroprudential Policy*. A Discussion Paper, December.
- BDDK. (2010a), *Sorularla Basel III*, Ankara: Risk Yönetimi Dairesi.
- BDDK. (2010b). *Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik*. Resmi Gazete, Sayı :28756, Ankara.
- Bennani, T., Despres, M., Dujardin, M., Duprey, T. ve Kleber, A. (2014). *Macroprudential Framework: Key Questions Applied To French Case*. Banque De France Occassional Papers, No.9.
- BIS. (2010). Basel III A Global Regulatory Framework For More Resilient Banks and Banking Systems. Basel Committee on Banking Supervision. *Bank for International Settlements Communications Ch-4002 Basel, Switzerland*.

- BIS. (2011). *Global Systemically Important Banks: Assessment Methodology and The Additional Loss Absorbency Requirement, Consultative Document*. Basel Committee On Banking Supervision, Basel, Switzerland.
- BIS. (2015). Regulatory Change and Monetary Policy. *Committee on The Global Financial System Markets Committee, Cgfs Papers No 54*.
- Binici M. ve Köksal, B. (2012). *Kaldıraç ve Döngüsellik*, TCMB Ekonomi Notları, Sayı: 2012-11.
- Brei, M., ve Gambacorta L. (2014). *The Leverage Ratio over The Cycle, Monetary and Economic Department*. BIS Working Papers, No: 471.
- Canuto, O. ve Cavallari, M. (2013a). *Asset Prices, Macroprudential Regulation and Monetary Policy*. Economic Premise, The World Bank Poverty Reduction and Economic Management Network (Prem).
- Canuto, O. ve Cavallari, M. (2013b). *Monetary Policy and Macro Prudential Regulation: Whither Emerging Markets*. Dealing with The Challenges of Macro Financial Linkages in Emerging Markets, Chapter 4, The World Bank IBRD-IDA, 119-154.
- Caruana, J. (2010a). *Systemic Risk: How To Deal With It?*, Bank Of International Settlements. <http://www.bis.org/publ/othp08.htm>.
- Caruana, J. (2010b). *Macroprudential Policy: Working Towards a New Consensus*. Bank For International Settlements. [https://www.bis.org/speeches/Sp100426.Pdf\(09.11.2017\)](https://www.bis.org/speeches/Sp100426.Pdf(09.11.2017)).
- Claessens S. (2014). *An Overwiev Of Macroprudential Policy Tools*. IMF Working Papers, WP/14/214.
- Claessens, S., Ghosh, S. R. ve Mihet, R. (2013). *Macro Prudential Policies to Mitigate Financial System Vulnerabilities in Emerging Markets*. Otaviano Canuto and Swati R. Ghosh (Ed.). Dealing with the Challenges of Macro Financial Linkages in Emerging Markets Chapter 5, World Bank, Washington D.C., 155-178.
- Clement, P. (2010). *The Term "Macroprudential: Origins And Evolution"*. BIS Quarterly Review, 59-67.
- D'Hulster, K. (2009). *The Leverage Ratio*. The World Bank Group. Financial and Private Sector Development Vice Presidency, Note Number 11.
- De Nicolo G., Favara, G. ve Ratnovski, L. (2012). *Externalities and Macroprudential Policy*. IMF Staff Discussion Notes, SDN/12/05.
- Demirhan, B. (2013). *Türkiye'de Yeni Yaklaşım Çerçevesinde Para Politikalarının Finansal İstikrarı Sağlama Yönünde Uygulanması*. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(2), 567-589.
- ESRB. (2015). *A Review of Macro-Prudential Policy in The Eu One Year After The İntroduction of The,Crd/Crr*. https://www.esrb.europa.eu/pub/pdf/other/150625_review_macroprudential_policy_one_year_after_intro_crdcrr.en.pdf, 17.07.2017.
- Evans, O., Leone, A. M., Gill, M. ve Hilbers, P. (2000). *Macroprudential Indicators of Financial System Soundness*. Occasional Paper 192, IMF.

- Fernandez De Lis, S. ve Garcia-Herrero, A. (2012). *Dynamic Provisioning: A Buffer Rather Than a Countercyclical Tool?*, BBVA Research Papers, No.22.
- Frankel, J. A. (2009). *What's In and Out in Global Money*. Finance & Development, 13-17.
- FSB, IMF, BIS. (2011). *Macroprudential Policy Tools and Frameworks*. Update to G20 Finance Ministers and Central Bank Governors, <http://www.bis.org/publ/othp13.pdf>.
- Galati, G. ve Moessner, R. (2011). *Macroprudential Policy-A Literature Review*. Monetary and Economic Department, BIS Working Papers, No: 337.
- Geanakoplos, J. (2009). *The Leverage Cycle*. NBER Macroeconomics Annual 2009, Volume 24, University Of Chicago Pres, 1-65.
- Grace, T., Hallissey, N. ve Woods, M. (2015). *The Instruments of Macro-Prudential Policy*. Central Bank Of Ireland Quarterly Bulletin, No.1, 90-105.
- Hannoun, H. (2010). *Towards A Global Financial Stability Framework*. 45th Seacen Governors' Conference. Cambodia: Bank for International Settlements.
- Herrera H. V., Betancourt, Y., Varela, C., ve Rodriguez, N. (2010). Effects of Reserve Requirements in An Inflation Targeting Regime: The Case Of Colombia. BIS Papers No: 54, 133-169.
- Hoffmann, A. ve Loeffler, A. (2014). *Low Interest Rate Policy and The Use of Reserve Requirements in Emerging Markets*. Icer Working Paper Series, Working Paper No: 1 / 2014.
- IMF. (1998). *The Asian Crisis: Causes And Cures*. Finance & Development, 35(2), www.imf.org (12.03.2018).
- IMF. (2010). *Systemic Risk and The Redesign of Financial Regulation, Meeting New Challenges to Stability and Building A Safer System*. Global Financial Stability Report. World Economic And Financial Surveys, Chapter 2, 63-91.
- IMF. (2013). *Key Aspects Of Macroprudential Policy-Background Paper*. Approved By Jan Brockmeijer.
- IMF. (2017). *Low Growth, Low Interest Rates and Financial Intermediation, Getting The Policy Mix Right*. Global Financial Stability Report April 2017. World Economic and Financial Surveys, 49-83.
- Jimenez, G., Ongena, S., Peydró, J.L. ve Saurina, J. (2013). *Macroprudential Policy*. Countercyclical Bank Capital Buffers and Credit Supply: Evidence from The Spanish Dynamic Provisioning Experiments.
- Lee, M., Gaspar, R. ve Villaruel, M.L. (2017). *Macroprudential Policy Frameworks in Developing Asian Economies*. ADB Economics Working Paper Series, No:510, Manila / Philippines.
- Lim, C. H., Columba, F., Costa, A., Kongsamut, P., Otani, A., Saiyid, M., Wezel, T. ve Wu, X. (2011). *Macroprudential Policy: What Instruments and How to Use Them?*. Lessons from Country Experiences, IMF Working Papers, WP/11/238.
- Lopez, C., Markwardt, D. ve Savard, K. (2015). *Macroprudential Policy: A Silver Bullet or Refighting The Last War?*. MPRA, Paper No. 64993.

- Mishkin, F. ve Serletis, A. (2011). *The Economics of Money*. Banking and Financial Markets, Fourth Canadian Edition, Chapter 13, Toronto, Pearson Canada, 314-346.
- Montoro, C. (2011). *Assesing The Role Of Reserve Requirements Under Financial Frictions*, Bank For International Settlements, No: 34.
- Osinski J., Seal, K. ve Hoogduin L. (2013). *Macroprudential and Microprudential Policies: Toward Cohabitation*. IMF Staff Discussion Note, SDN 13/05.
- Ostry, J. D., Ghosh, A.R., Habermeier, K., Laeven, L., Chamon, M., Qureshi, M.S. ve Kokenyne, A. (2011). *Managing Capital Inflows: What Tools to Use?*. IMF Staff Discussion Note, SDN/11/06.
- Özatay, F. (2014). *A Note on The New Monetary Policy of The Central Bank Of Turkey*. (Ed.) Ali Ari, The European Debt Crisis: Causes, Consequences, Measures And Remedies, Chapter Seven, (185-195), Cambridge Scholars Publishing.
- Passmore, W. A. ve H. V. Hafften (2017). *Are Basel's Capital Surcharges for Global Systemically Important Banks Too Small?*. Finance and Economics Discussion Series Divisions of Research & Statistics and Monetary Affairs Federal Reserve Board, Washington, D.C.
- Pooran, P. N. (2009). *Macro-Prudential Supervision-A Panacea for The Global Financial Crisis?*. Law And Financial Markets Review, 534-538.
- Portes, R. (2014). *Macroprudential Policy and Monetary Policy*. (Ed.) Dirk Schoenmaker. Macroprudentialism Duisenberg School Of Finance. CEPR Press, 47-59.
- Roubini, N. ve Mihm, S. (2012). *Kriz Ekonomisi: Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği*, İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Saurina, J. (2009). *Dynamic Provisioning, Crisis Response, Financial and Private Sector Development Vice Presidency*. The World Bank Group, Note Number 7.
- Shin, H. S. (2010). *Macroprudential Policies Beyond Basel III*. BIS Paper No: 60.
- Shin, H. S. (2013). *Adapting Macroprudential Approaches to Emerging and Developing Economies*. in Otaviano Canuto and Swati R. Ghosh (Eds.). Dealing with the Challenges of Macro Financial Linkages in Emerging Markets, Washington: World Bank, 17-55.
- TCMB. (2010). *Zorunlu Karşılıklara İlişkin Basın Duyurusu*. Sayı: 2010-68, Ankara.
- TCMB. (2012). *Yeni Politika Araçları*. 2013 Yılı Para ve Kur Politikası, Ankara.
- TCMB. (2014). *Makro İhtiyati Politikalar ve Türkiye Uygulaması*. Bülten, Sayı: 35, Ankara.
- TCMB. (2017). *Makro İhtiyati Politikalar, Terimler Sözlüğü*, Eğitim & Akademik, Ankara. <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tcmb+tr/tcmb+tr/bottom+menu/egitim-akademik/terimler+sozlugu/sozluk/m> (16.11.2017).
- Tucker, P. (2010). *Shadow Banking, Financing Markets and Financial Stability*, London: Bgc Partners Seminar..
- Vinals, J. (2011). *Macroprudential Policy: An Organizing Framework*. IMF. Prepared by The Monetary and Capital Markets Department. In Consultation with Research and Other Departments. <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2011/031411.Pdf>(09.12.2017).

ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİNİN VE BAĞIMLILIK ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ

Doç. Dr. Bekir KOCADAŞ

Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak., Sosyoloji Bölümü, bkocadas@gmail.com

ÖZET

Üniversite gençliğinin genelde sosyal problemler, özelde ise bağımlılık hakkında ne düşündükleri önemlidir. Zira bu nesil bir önceki kuşağın yani ortaöğretim gençliğinin sahip olduğu düşünce yapısını en yakından bilen kuşak olarak ve yetişkinliğe geçiş sürecinde olmaları hasebiyle de geleceğe dair umutları onları sosyal problemleri yakından takip etmeye itmektedir. Sosyal problemler gençlik döneminde kendini çok daha derinden hissettirir. Özellikle çocukluk ve gençlik döneminde bağımlılık, aileye ve sosyal çevreyi çok derinden etkilemektedir. Üniversite gençliğinin bu problemlere yönelik bilinçli olup olmadığını ortaya koymak üzere bu araştırma yapılmıştır.

Gençlerin ve çocukların yaşadıkları sorunlar onların farklı ortamlara girmelerine, değişik ya da farklı olana karşı meraklarını gidermek üzere davranış sergilemelerine sebep olmaktadır. Bu süreç, hem kişinin kendi için hem aile için hem de toplum açısından önemlidir. Zira birey, bağımlılık yapan ortam ve durumların içine bu dönemde girmektedir. Bir kişi çocukluk döneminde, internet ve dolayısıyla kolayca sanal ortam oyunlarının müptelası haline gelebiliyor. Daha ileri yaşlarda, girdikleri arkadaş ortamları vasıtasıyla bağımlılık yapan şey de değişiyor. Örneğin genç kişi kolayca uyuşturucu maddeye yönelebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gençlik, Sosyal Sorunlar, Bağımlılık.

University Youth and His Thoughts on Addiction

SUMMARY

It is important that university youth generally think about social problems and in particular about addiction. Because this generation is the generation that knows the thought structure of the previous generation, that is the youth of the secondary education, and they are in the process of transition to adulthood, their hopes for the future push them to follow the social problems closely. Social problems make them feel much deeper during their youth. Especially during childhood and youth, addiction affects the family and the social environment very deeply. This research has been conducted to determine whether university youth is conscious of these problems.

The problems experienced by young people and children are witnessed to enter into different environments and to behave to resolve their curiosity against different or different ones. This process is important both for the individual, for the family and for the society. The individual enters into the addictive environment and situations in this period. A person can become an avid addict of virtual media games in childhood, and therefore easily. In the later years, what is addictive is changing through friends' environments. For example, the young person can easily go to the substance.

Therefore, a study was conducted to determine the attitudes, behaviors and sensitivities of the students studying at three faculties in Adıyaman University. Youth, especially university youth, are at a stage where they prepare their final preparations for life. So in fact they need to focus on their opinions and evaluations on social issues. It is also important for young people to know what they know about their society. In addition, taking their thoughts into consideration also leads to a motivation in their work. Because the youth era is the period in which communication conflicts are experienced the most. The main reason for communication conflicts or disconnections is that the parties do not define social facts and events in the same way. Therefore, there are differences between the attitudes and attitudes of the youth towards an event and the attitude and attitude of adults. In short, when the communication breaks away from the family, school, family and the social

environment around the school, they may experience difficulties in choosing a new social environment or groups of friends. Usually, the use of addictive substances begins in such environments or friends.

Key Words: Youth, Social Problems, Addiction.

Giriş

Gençlik, hem yaş açısından bir dönemi hem de çocukluktan sonraki dönemi anlatan, kültürel bir anlamı olan ve dolayısıyla başlangıç ve bitiş yaşı kesin olmayan bir kesimi anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Bu kavramın üzerinde bu kadar fazla durulmasının sebebi gençliğin toplumların geleceğinin teminatı olmasından ve fazlaca sosyal problemler yaşanmasından kaynaklanır. Öte yandan da gençlik çağında yapılan hatalar, tecrübelerin oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Bu süreçte yetişkin kuşak sabırlı olmalıdır. Gencin kendi yolunu bulmasına müsaade etmeli ve onun yanında olduğunu her zaman göstermelidir. Toplumun geleceği içinde bu kuşak özenli bir biçimde hazırlanmalıdır yani hem sağlık açısından hem de eğitim ve öğretim açısından gerekli hassasiyet gösterilmelidir. Kısaca denebilir ki gençliğin yetiştirilmesi ve geleceğe hazırlanması uzun bir sürecin sonunda olmaktadır. Gencin sosyalleşme sürecine zarar veren ve dumura uğratan bağımlılığın (hastalık) özenle üzerinde durulması gerekir.

Gençliğin nasıl yetiştirildiği önemlidir. Bu sebeple bebeklik, çocukluk ve gençlik bir bütün olarak ele alınmalıdır. Zira bir gence, bebeklikten başlayarak vermediğiniz bir “değer” üzerinden davranış değişikliğinde bulundurmamak zordur. Bunun için özellikle değerler eğitiminin bebeklikten başlamak üzere çocukluk ve gençlik çağlarında ciddiyetle verilmesi gerekir. Bu süreç bebeklikten başlamak üzere anaokulunda, ilkokulda, ortaokulda ve lisede çok ama çok ciddi olarak verilmelidir. Değerler eğitiminin verilme sürecinde bütün kurumlara başta aile, eğitim, din, hukuk, siyaset, ekonomi ve medya olmak üzere büyük görevler düşmektedir. Sosyal değerlerimiz, bizim olaylar karşısında sergileyeceğimiz davranışlarımızı biçimlendirir.

İnsanoğlu, günlük yaşantısında bütün durumlara karşı tepki göstermesi ve bir davranış sergilemesi gerekir. İnsanın sergileyeceği her tepki ve davranış ise bir değere dayanır. Başka bir ifadeyle her türlü amaç ve hedefler, ilişki ve çıkarlar, tutkular, her tür idealler, güç ve iktidar, sevgi ve nefretler, inanma ve inkârlar, dostluklar, sadakat ve doğruluklar bir değer ifade eder ve aynı zamanda da bir değere dayanırlar (Kılıçoğlu, 1988:35). İnsan tüm eylemlerini ifade etme sürecinde seçme özgürlüğüne sahiptir. İşte bu seçme sürecinde belli bir ölçüt kullanmak zorunda olan insan, değerleri bir ölçüt kullanarak yargıda bulunur. Bu yüzden değerler yaşam açısından önemlidir. İnsanların bir araya gelmesiyle oluşan toplumu meydana getiren şey, bir takım kolektif değerlerdir. Özsoy (2007:8)’a göre paylaşılan değerler toplumların oluşmasında ve gelişmesinde büyük bir öneme sahiptir. Bu sebepten olmalı ki değer odaklı çalışmalar her geçen gün eğitimcilerin ve ilgili bilim dallarında çalışma yapanların çalışmalarının odağı haline gelmektedir

Bireysel acıdan, düşünüldüğünde, değerler bireyin düşünce, tutum, davranış ve yapıtlarında birer ölçüt olarak ortaya çıkarlar ve toplumsal bütünselliğin ayrılmaz bir ögesini oluştururlar (Durmuş, 1996). Bireyler, içinde yaşadıkları grup, toplum ve kültür değerlerini genellikle benimseyerek, bunları muhakeme ve seçimlerinde birer ölçüt olarak kullanırlar. Böylece daha iyi, daha doğru, daha uygun, daha güzel, daha önemli ve daha adil gibi genel yargılara varma olanağı bulurlar (Durmuş, 1996; Yapıcı-Kayıklık, 2005). Bireyin ortalama olanı seçebilmesi ve ona göre kararlarını verebilmesi, aslında onu sapma davranışlar sergilemekten de uzak tutacaktır. Bireyler etkileşime girdikleri diğer insanlar vasıtasıyla yeni yeni şeyler edinebilirler.

Dolayısıyla bireyler, kendilerinin ve çevrenin değerleriyle oluşan bir ortamda yaşamlarını sürdürmeye çalışırlar. Bireyler sahip oldukları değerleri, girdikleri etkileşim süreci sayesinde

değiştirebilirler. Bu sürecin içinde bireyin okul yaşantısı çok önemlidir. Çünkü bireylerin değerleri kazanması sürecinin önemli bir kısmını okul yaşantısı oluşturur. Aynı zamanda okul, değerler üzerine kurulmuş bir yaşama ve öğrenme alanıdır (Turan-Aktan, 2008). Değer aktarımında ailenin yanında okulun (eğitimin) öne çıkması kent hayatının icaplarındandır.

Bağımlılık

Bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmeler her alanda olduğu gibi iletişim ve ulaşım alanında da pek çok imkânlar getirmiştir. İletişim ve ulaşım alanında yaşanan gelişme ve değişimler ise ülke ve dünya genelinde birey ve toplumları tehdit eden çeşitli unsurları da gündeme getirmiştir. Onlardan bir tanesi de madde bağımlılığı ve uyuşturucudur (Yavuzer, 2018:158). Psikatristlere göre bağımlılık, süregelen ve depresyonlarla (relapse) giden bir hastalıktır (Ögel, vd., 2012:2). Bağımlılık, kişinin orta ya da uzun vadede sosyal yaşamını aksatan, toplumdan tecrit olmasına sebep olan çeşitli unsurlardan oluşur ki; davranış bağımlılığından (bilhassa genelde medya ve türevlerine, özelde ise sosyal medyaya-Instagram, Facebook, Twitter vb. bağımlılıktan), uyuşturucu madde bağımlılığına kadar geniş bir yelpazede ele alınabilir.

Özellikle günümüzde ailelerinin en çok yakındığı ve şikâyet ettiği konu davranış bağımlılığın, çocuklarının medya ve türevlerine (bilhassa sosyal medyaya) olan düşkünlüğüdür. Bireyi sosyal ortam içinden çekip alan, yalnızlaştıran, kendi kendini tecrit etmesine sebep olan medya (ya da sosyal medya), kişide ayrı kalınması ve vazgeçilmesi güç bir bağımlılık ya da tutkunluk yaratmaktadır. Toplumda artık herkes bir şekilde medyanın içinde (aslında medya herkesin içinde), yalnızlığı ile baş başa, hayal dünyasında yaşamaya çalışmaktadır. İnsanları kalabalıklar içinde yalnızlaştıran ve ötekileştiren, sosyal ilişkileri altüst eden, komşuluğu, eş dost ziyaretlerini ve diğer pek çok kültürel faaliyetleri neredeyse ortadan kaldıran medya, sanal ağlarıyla toplumu ve insanları kuşatmış durumdadır. Dolayısıyla oluşan sanal ilişkiler içinde birey gerçek yaşamdan uzaklaşmakta; bu sanal ilişkilerden oluşan dünya, bireyin “gerçek dünyası” haline gelmektedir. Yarattığı bağımlılığın etkileri insanları çok fazla tesiri altına almaktadır.

Genel olarak davranış bağımlılığını (Darçın, 2014) şu şekilde sıralamak mümkündür:

-Medya (film, dizi, belgesel, vd.)

-Kumar

-Alışveriş (son zamanların hastalığı, özellikle internet üzerinden)

-İnternet (Facebook, Twitter, Instagram vb.)

-Akıllı telefon (sosyal medyanın taşınır hale gelmesini sağlamıştır)

-Yeme (düzensiz, hazır gıda beslenme)

-Deri koparma.....

Zaman zaman çeşitli gazete ve haberlerde başlangıç döneminin çok daha küçük yaşlara indiği şeklinde haber ve yorumlar olmasına rağmen, madde bağımlılığı ve uyuşturucu kullanımı başlangıç yaşı olarak, çocukluğun son dönemi, başka bir deyişle ergenlik dönemi en riskli dönemdir. Bu dönemde, kişide fiziksel ve duygusal önemli değişimler yaşanmakta, aile ve diğer yetişkinlerin etkisi azalmakta, arkadaş grupları ve çevrenin etkisi artmaktadır. Arkadaş grupları ve sosyal çevre tarafından kabul edilme arzusu ve merak gibi bazı etmenler çocukları madde kullanımı ve bağımlılığa karşı savunmasız bırakabilmektedir. Bir diğer önemli dönem ise gençlik dönemidir. Gençlik

döneminde devam eden fizyolojik, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik değişimler de kişilerin alışkanlıklarını etkilemekte, arkadaş ve çevre bu dönemde daha etkin olmaktadır. Veriler de bu bilgileri doğrulamaktadır. Uyuşturucu kullanıcılarının büyük çoğunluğu gençlik döneminde olan kişiler olması da bunun en somut örneği olarak dikkat çekmektedir (Yavuzer,2018:159). Zira gençlik çağı, bireyin arayışlarının, denemelerinin ve yanılgılarının çokça olduğu bir dönemdir. Bu arayışlar esnasında kişi yanlış, istenmeyen ortamlar içine de girebilmekte, yanlış ilişkiler kurabilmektedir.

Aslında gözden kaçırılan bir gerçeklikte, medya ve türevlerinin (sosyal medya) oluşturduğu davranış bağımlılığının öyle çok fazla üzerinde durulmaması ve önemsenmemesidir. Türk Dil Kurumunun “bir kişi, toplumsal küme ya da toplumun siyasal, ekonomik, ekinel (kültürel) vb. bakımlardan başka kişi, küme ya da toplumların güdüm ve yönetimi altına girmesi durumu” (TDK, 2019) olarak tanımladığı bağımlılık yaklaşımı, özellikle medya ve türevlerinin (sosyal medya dâhil) faaliyetlerine dikkat edilmesi gerektiği yönünde dikkatlerimizi çekmelidir. Medya programları ve bu programların içeriklerinin kişi üzerinde yoğun etkileri mevcuttur. Özellikle bu etkilerin olumsuz yönü dikkatleri üzerine çekmekte ve eleştirilere sebep olmaktadır. Medyanın olumsuz etkilerinin en önemli boyutunu çocuk ve gençleri çok etkileyen uyuşturucu madde kullanmaya sevk edici, özendirici içeriklerin sunumudur.

Diğer önemli bir konuda medyanın kullandığı dilin uyuşturucu madde ile mücadelede olumsuz etkiler yapmasıdır (Yavuzer, 2018:170):

-Medyada haber ve bilgilendirmelerde kullanılan dil çok önemlidir. İğne ile uyuşturucu kullanan ve hayatını kaybeden bir kişinin haberini verirken yapılan bu iş “Altın Vuruş” olarak lanse edilmektedir.

-Altının günümüzdeki kıymeti herkes tarafından bilinmekte, daha fazla altın sahibi olmak için herkes gayret göstermektedir. Altın Vuruş şeklinde verilen bu haberde uyuşturucu övülüyor mu, yeriliyor mu, uyuşturucudan hayatını kaybeden kişi için kime ne mesaj veriliyor? Belli değil, mesajın kime verildiği net değil.

-Keyif verici madde tabiri de kullanılmamalı, zehirli ve zararlı madde tabiri kullanılmalıdır.

-Dizi ve reklamlar kamuoyunu yani insanları özelde de çocukları ve gençleri en çok etkileyen yapımlardır. Bu yüzden dizi ve reklamlarda birey ve toplumu (özellikle de çocukları) olumsuz etkileyecek bir dil kullanılmamalı, bir görsele yer verilmemelidir.

-Özellikle toplumca tanınan, saygın bir yeri olan ve pek çok çocuk ve genç tarafından rol model olarak alınan kişilerden uyuşturucu kullananlarla ilgili yapılan haber ve görselleri çok dikkatli vermek gerekir. Uyuşturucu baronlarının veya uyuşturucudan yakalanan kişilerin lüks hayatı özellikle gençleri özendirecek biçimde verilmemelidir.

-Ele geçirilen uyuşturucu maddelerin haberleri verilirken onların piyasa değerleri verilmemelidir.

-Korku imparatorluğu yaratacak dil ve üslup kullanılmamalıdır. Eğitim kurumlarıyla ilgili yapılan haberlerde kullanılan dile ve benzetmelere dikkat etmek gerekir.

Darçın (2014)’a göre uyuşturucu madde bağımlılığı, bir uyuşturucu maddenin belirgin bir etkiyi elde etmek için alınması sürecinde ortaya çıkan;

-bedensel, ruhsal ya da sosyal sorunlara rağmen uyuşturucu madde alımının devam etmesi,
-bırakma isteğine rağmen bırakılamaması,

-aynı etkiyi elde edebilmek için giderek alınan madde miktarının artırılması ve

-maddeyi alma isteğinin durdurulamaması durumudur.

Bağımlılık yapan maddeleri (Darçın, 2014) şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Alkol
- Amfetamin gibi uyarıcılar
- Kafein
- Esrar ve sentetik kannabinoidler
- Kokain
- Hallüsinojenler
- Uçucular
- Tütün ve ürünleri (sigara, nargile vb.)
- Opiyatlar
- Fensiklidin (veya benzerleri)

-Sedatif, Hipnotik ve Anksiyolitikler

Uyuşturucu madde bağımlılığının tanısı (Darçın, 2014) şu şekilde konabilir:

-Madde kesildiğinde ya da azaltıldığında fiziksel ya da psikolojik **yoksunluk** belirtilerinin ortaya çıkması

- Maddenin tasarlandığından fazla miktarda ve sürede alınması
- Madde kullanımını bırakmak ya da denetlemek için yineleyen çabalar
- Maddeyi elde etmek için çok zaman harcama
- Madde etkisi altında olduğu için günlük işlerini yerine getirememe
- Sosyal, bedensel ya da ruhsal bir sorunun varlığına karşın madde kullanımını sürdürme.

Ergenler ve genç yetişkinler en riskli kesimi oluşturmaktadır (Darçın, 2014):

-Ergenler ve genç yetişkinlerin maddeyi deneme ve maddeye bağımlı olma oranlarının yetişkinlere göre daha fazladır,

- Yetişkinlerde saptanan bağımlılığın başlangıcı ergenliğe veya erken yetişkinliğe dayanır,
- Madde kullanımına ne kadar erken başlanırsa bağımlılığın şiddeti de o kadar fazla olur.

Uyuşturucu madde kullananların özellikleri (Darçın, 2014) de şöyle sıralanabilir:

- Çevre ve arkadaş değişikliği
- Değişken duygu durum
- Aile ilişkilerinde azalma, evde daha az bulunma
- Yalnız kalmayı tercih etme
- Sık sık banyoya gitme
- Aşırı para harcama
- Kendine bakımın azalması
- Okul veya iş başarısında düşme.

Yöntem

Araştırmanın ana evreni, Adıyaman Üniversitesinde okuyan 18 yaş ve üzeri gençlerden oluşmaktadır. Örneklem, tabakalı örneklem tekniğine göre, evreni temsil etme düzeyi kıstaslarına uygun olarak belirlenmiştir. 529 anket uygulaması yapılan çalışma; açıklayıcı alan araştırmasıdır. Araştırma, Adıyaman Üniversitesinde demografik, sosyal, ekonomik ve kültürel kıstaslar göz önünde bulundurularak farklı sosyal yapıdan gelen gençlerin okudukları üç fakültede ve bölümlerde cinsiyet dağılımına uygun olarak yapılmıştır.

Bulgular ve Değerlendirme

Bu araştırma 2016-2018 tarihleri arasında Adıyaman Üniversitesinde okuyan öğrencilerle yapılmıştır. Üniversitenin en büyük üç fakültesinde öğrenci sayısı göz önünde bulundurularak, nicel araştırma yönteminin sahadan bilgi toplama aracı olan anket tekniği kullanılarak veriler toplanmıştır. SPSS 16 programına veriler girilerek değerlendirmeler yapılmıştır.

Tablo-1: Cinsiyet

Cinsiyet		N	%
Valid	Erkek	233	44,0
	Kadın	291	55,0
	Total	525	99,2
Missing	System	4	,8
Total		529	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet dağılımına bakıldığında, erkeklerin %44 (233 kişi), kadınların %56 (291 kişi) oranında olduğu görülecektir. Üniversitemizde bazı bölümlerimizde kızların oranı (sosyoloji gibi) yüksektir. Ayrıca buradaki dağılım, Türkiye'nin ve Adıyaman'ın cinsiyet dağılımına da aşağı yukarı uymaktadır.

Tablo-2: Yaş

Yaş		N	%
Valid	18	8	1,5
	19	43	8,1
	20	79	14,9
	21	104	19,7
	22	130	24,6
	23	80	15,1
	24	52	9,8
	25 üstü	32	6,0
	Total	528	99,8
Missing	System	1	,2
Total		529	100,0

Araştırmaya katılanların yaş dağılımlarına bakıldığında, genellikle 21 (%19,7) ve 22 (%24,6) yaşlarında oldukları görülmektedir. Bu yaşlar genellikle üniversitede okuyan gençlerin ortalama yaşlarını göstermektedir.

Tablo-3: İkamet Yeri

İkamet Yeri		N	%
Valid	Kır	119	22,5
	Kent	363	68,6
	Total	482	91,1
Missing	System	47	8,9
Total		529	100,0

Katılımcıların ikamet yerleri sorulduğunda, %68,6'sının kentlerde, %22,5'inin kırsalda ikamet ettiği görülmüştür. Bu dağılım ülkemizin nüfusunun hangi yerleşim yerinde yaşadığını da göstermektedir. Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğu kentsel yerlerde yaşamını sürdürmektedir. Bugün kırsal da yaşayanların oranı her geçen gün azalma göstermektedir.

Tablo-4: Sosyal Tabaka

Sosyal tabaka		N	%
Valid	Üst Tabaka	21	4,0
	Orta Tabaka	425	80,3
	Alt Tabaka	83	15,7
	Total	529	100,0

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerine kendilerini hangi tabakada gördükleri soruldu ve %80,3'ü kendini orta tabakada gördüklerini söylediler. Bu tabakalaşma piramidi aslında gelişmiş ülkelerin özelliklerini yansıtmaktadır.

Tablo-5: Fakülte

Fakülte		N	%
Valid	Fen Edebiyat Fakültesi	181	34,2
	Eğitim Fakültesi	227	42,9
	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	120	22,7
	Total	528	99,8
Missing	System	1	,2
Total		529	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin %42,9'u Eğitim Fakültesinde, %34,2'si Fen Edebiyat Fakültesinde ve %22,7 si de İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde okumaktadır. Bu dağılım

fakültelerin öğrenci sayılarının bir yansımasıdır. Anketler fakültelerin öğrenci sayıları göz önünde bulundurularak uygulanmıştır.

Tablo-6: Öğrencinin Geldiği Bölge

Öğrencinin Geldiği Bölge		N	%
Valid	Doğu Anadolu	64	12,1
	Güneydoğu Anadolu	362	68,4
	Akdeniz	61	11,5
	Ege	11	2,1
	Marmara	10	1,9
	Karadeniz	6	1,1
	İç Anadolu	13	2,5
	Total	527	99,6
Missing	System	2	,4
Total		529	100,0

Üniversitemizin öğrencilerine hangi bölgelerden geldikleri sorulduğunda, %68,4 (362 kişi) gibi büyük bir çoğunluğu Güneydoğu Anadolu bölgesinden cevabını vermiştir. Bu bölgeyi, %12,1 ile Doğu Anadolu Bölgesi ikinci sırada, %11,5 ile üçüncü sırada Akdeniz bölgesi takip etmektedir. Bu sonuçlardan Adıyaman Üniversitesinin daha çok kendisinin de içinde bulunduğu bölge insanları tarafından tercih edildiği ortaya çıkmaktadır.

Tablo-7: Denetimsiz İnternet Kafeler ve Bilinçsiz İnternet Kullanımı Yaygınlaşmaktadır

Denetimsiz internet kafeler ve bilinçsiz internet kullanımı yaygınlaşmaktadır.

		N	%
Valid	Evet (Çok)	373	70,5
	Biraz	127	24,0
	Hayır (Hiç)	20	3,8
	Total	520	98,3
Missing	System	9	1,7
Total		529	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilere, bilinçsiz internet kafeler ve bilinçsiz internet kullanımının yaygınlaşmasından haberdar olup olmadıklarını ölçmek için bu soru sorulmuştur. Katılımcı öğrencilerinin %70,5'i (373 kişi) haberdar olduklarını belirtirken, %24'ü (127 kişi) biraz haberdar olduklarını, %3,8 (20 kişi) gibi çok düşük bir orandaki katılımcı hiç haberdar olmadıklarını belirtmişlerdir. Sosyal medyanın ve sanal oyunların taşıyıcı ve sunucu platformunu oluşturan internetin, bağımlılık oluşturan içeriklerinin etkilerinden üniversite gençliği haberdardır.

Tablo-8: Bağımlılık Yapan Zararlı Maddelerin Kullanımı Artmaktadır. (Hatta Bunların Kullanımı İlkokullara Kadar İnmiştir)**Bağımlılık yapan zararlı maddelerin kullanımı artmaktadır. (Hatta bunların kullanımı ilkokullara kadar inmiştir)**

		N	%
Valid	Evet (Çok)	378	71,5
	Biraz	121	22,9
	Hayır (Hiç)	22	4,2
	Total	521	98,5
Missing	System	8	1,5
Total		529	100,0

Üniversite gençliğine “Bağımlılık Yapan Zararlı Maddelerin Kullanımı Artmaktadır (Hatta Bunların Kullanımı İlkokullara Kadar İnmiştir)” cümlesine katılıp katılmadıkları sorulduğunda, araştırmamıza katılanların %71,5 (378 kişi) gibi büyük bir çoğunluk “evet” (katılıyorum anlamında) diye cevap vermiştir. Bunu %22,9 (121 kişi) ile “biraz” katıldığını söyleyenler, %4,2’de (22 kişi) “hiç” katılmadığını ifade etmişlerdir. Bu sonuç çok vahimdir. Üniversite gençliği bu “Bağımlılık Yapan Zararlı Maddelerin Kullanımı Artmaktadır” yaklaşımının doğrulunu onaylamaktadır. Onaylamak demek, bağımlılık yapan maddelerin kullanımının arttığının kabullenildiği anlamına da gelmektedir.

Tablo-9: Sanal Oyunlar Gençlere Zarar Vermektedir (Onları Olamayacakları Bir Dünya İmajı İçinde Yaşamaya İtmektedir)**Sanal oyunlar gençlere zarar vermektedir. (onları olamayacakları bir dünya imajı içinde yaşamaya itmektedir)**

		N	%
Valid	Evet (Çok)	414	78,3
	Biraz	96	18,1
	Hayır (Hiç)	12	2,3
	Total	522	98,7
Missing	System	7	1,3
Total		529	100,0

Araştırmanın en yüksek oranlarından biri de “Sanal Oyunlar Gençlere Zarar Vermektedir (Onları Olamayacakları Bir Dünya İmajı İçinde Yaşamaya İtmektedir)” görüşüne verilen %78,3 (414 kişi) oranındaki cevaptır. Sanal oyunlar gençlerde gerçeklik duygusunun kaybolmasına sebep olmaktadır. Üniversite gençliği bunun oldukça farkındadır. Bu görüşe katılmayanların oranı%2,3 (12 kişi)’tür. Oysa hepimizde biliyoruz ki, sanal oyunlar özellikle çocuklarımızın ve gençlerimizin gerçek dünyadan kopmasına sebep olmakta, onların hayal dünyasında yaşamasına yol açmaktadır. Bunun önüne geçmenin yolu çocuklarımızı ve gençlerimizi olabildiğince fazla gerçek dünya içinde tutacak şekilde eğitim ve arkadaş çevresi ile olabilir.

Tablo-10: Televizyon ve Bilgisayar (İnternet) Bağımlılığı Artmaktadır

Televizyon ve bilgisayar (internet) bağımlılığı artmaktadır

		N	%
Valid	Evet (Çok)	443	83,7
	Biraz	69	13,0
	Hayır (Hiç)	12	2,3
	Total	524	99,1
Missing	System	5	,9
Total		529	100,0

Tablo-10’da “Televizyon ve Bilgisayar (İnternet) Bağımlılığı Artmaktadır” düşüncesine gençlerin katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Katılım oranı %83,7 (443 kişi) ile en yükseklerden biri olmuştur. %13 (68 kişi) biraz diyenler ikinci sırada yer almıştır. Aksini düşünenlerin oranı ise %2,3 (12 kişi)’dir.

Tablo-11: Eğitim, Spor ve Boş Zamanların Değerlendirilmesi Konusunda Gençler Sorun Yaşamaktadır

Eğitim, spor ve boş zamanların değerlendirilmesi konusunda gençler sorun yaşamaktadır

		N	%
Valid	Evet (Çok)	372	70,3
	Biraz	128	24,2
	Hayır (Hiç)	23	4,3
	Total	523	98,9
Missing	System	6	1,1
Total		529	100,0

Gençlerin boş zaman etkinliklerinin kalitesi önemlidir. Gençlerin boş zamanlarında yaptıkları olumlu ve iyi faaliyetler aslında onları kötü ve olumsuz işlerden uzak tutar. Oysa gençler özellikle “Eğitim, Spor ve Boş Zamanların Değerlendirilmesi Konusunda Gençler Sorun Yaşamaktadır” görüşünü %70,3 (372 kişi)’lük oranla desteklemektedirler. Gençler hem eğitim ve spor konusunda hem de boş zamanlar konusunda problemler yaşamaktadırlar. Problemler yaşamadığını ifade edenlerin oranı %4,3 (23 kişi)’tür.

Tablo-12: Küçük Yaşta Çalıştırılarak Çocuk Bedeni ve Emeği İstismar Edilmektedir

Küçük yaşta çalıştırılarak çocuk bedeni ve emeği istismar edilmektedir

		N	%
Valid	Evet (Çok)	364	68,8
	Biraz	133	25,1
	Hayır (Hiç)	25	4,7
	Total	522	98,7
Missing	System	7	1,3
Total		529	100,0

Adıyaman Üniversitesi öğrencilerinin duyarlı oldukları konular sadece bağımlılık noktasında değildir. Öğrencilere “Küçük Yaşta Çalıştırılarak Çocuk Bedeni ve Emeği İstismar Edilmektedir” düşüncesine ile ilgili tepkileri ölçülmek istenmiştir. Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerimizin %68,8’i (364 kişi) bu görüşü desteklerken, %4,7’si (25 kişi) hayır diyerek desteklemediğini beyan etmiştir. Üniversitemizde okuyan öğrencilerimizin büyük bir çoğunluğunun sosyal problemlere karşı duyarlı oldukları görülmüştür. Yeni neslin bu duyarlılığı geleceğe karşı umutlarımız artırmaktadır.

Tablo-13: Okulu Terk Etme Oranı Artmaktadır

Okulu terk etme oranı artmaktadır

		N	%
Valid	Evet (Çok)	263	49,7
	Biraz	213	40,3
	Hayır (Hiç)	44	8,3
	Total	520	98,3
Missing	System	9	1,7
Total		529	100,0

Araştırmamıza katılan gençlere “Okulu Terk Etme Oranı Artmaktadır” görüşüne katılıp katılmadıkları sorulmuş, %49,7 (263 kişi) “evet”, %40,3’ü “biraz” ve %8,3’ü de (44 kişi) “hayır” yanıtını vermişlerdir. “Evet” ve “biraz” yanıtı verenlerin oranı %90’dır. Bu oran bize, gençlikle okul arasında bir problem olduğunu göstermektedir. Böyle bir problem olduğunun pek çok emaresi de vardır. Çocukların ders saatlerini ve ders adetlerini fazla bulması, dolayısıyla okulda geçirilen zamanın diğer sosyal aktivitelere katılmalarına engel olduğu vb. gibi pek çok şikâyetler duyuluyordu. Eğitimde köklü bir yenilenmeye gitmek, çocukların eğitim ve dolayısıyla okulla ilgili algılarının yeniden oluşturulması gerekmektedir.

Tablo-14: Genç Bireyler Sorumluluk Duygusundan Yoksundur

Genç bireyler sorumluluk duygusundan yoksundur		N	%
Valid	Evet (Çok)	310	58,6
	Biraz	178	33,6
	Hayır (Hiç)	32	6,0
	Total	520	98,3
Missing	System	9	1,7
Total		529	100,0

Gençlerin sorumluluk duygusundan yoksun yetiştiğini ifade eden %58,8 katılımcının bu görüşünü bir öz eleştiri olarak kabul etmek gerekir. Toplamda bu görüşü “biraz” %33,6 diyenlerle birlikte benimseyenlerin oranı %82,2’dir. Bu sonuç aslında, gençlerin sorumsuz olduğunu değil, bizim onları yeteri kadar iyi yetiştiremediğimiz bir göstergesidir. Genç neslin nasıl olduğunun (yani yetiştiğinin) sorumlusu bir önceki kuşaktır.

Tablo-15: Gençler Geleceğe Umutsuz Bakmaktadırlar (Bu Umutsuzluk Onları İntihara Götürebilmektedir)

Gençler geleceğe umutsuz bakmaktadırlar (Bu umutsuzluk onları intihara götürebilmektedir)		N	%
Valid	Evet (Çok)	364	68,8
	Biraz	134	25,3
	Hayır (Hiç)	22	4,2
	Total	520	98,3
Missing	System	9	1,7
Total		529	100,0

Genç neslin gelecekte umutsuz olması en önemli sosyal problemlerimizden biridir. Geceğe dair umutsuzluk kişi olumsuz davranışlar içine itebilmektedir. Herhangi bir maddeye karşı bir bağımlılık geliştirebilir. Sosyal sapma davranışları sergileyebilir. Çok olumsuz sosyal çevrelere girebilir ve tabi ki sonuçta hayattan ve gelecekte hiçbir beklentisi olmayan kişilerin yaptığı gibi intihar girişimlerinde bulunabilir.

Tablo-16: Bireyler Güçlü Bir Kişilik Sergilemekten Uzak Yetiştirilmektedir

Bireyler güçlü bir kişilik sergilemekten uzak yetiştirilmektedir

		N	%
Valid	Evet (Çok)	291	55,0
	Biraz	199	37,6
	Hayır (Hiç)	31	5,9
	Total	521	98,5
Missing	System	8	1,5
Total		529	100,0

Gençlik sorunlarının başında, sorumluluk duygusundan yoksunluk, kendine güvenmeme ve sorunlarla baş edebilme iradesinin oldukça zayıf olmasıdır. Bu hasletlerin olmaması onu dış tehditlere açık hale getirmektedir. Son zamanlarda gençler arasında bağımlılık türlerindeki artmanın sebebini burada aramak gerekir. Araştırmamızda üniversite gençliğine “Bireyler Güçlü Bir Kişilik Sergilemekten Uzak Yetiştirilmektedir” düşüncesine ne dersiniz diye sorduğumuzda, %55’i (291 kişi) bu düşüncemizi doğrularken, %37,6’sı (199 kişi) biraz diye cevap vermiştir. Bu görüşe katılmayanların oranı ise %5,9 (31 kişi)dir. Bu sonuçtan anlaşılabileceği gençlik aslında probleminin farkındadır. Ama farkında olmak yetmez, bu olumsuz durumu olumluya çevirmek için bir şeyler yapmak lazım. Örneğin eğitim sistemi, aile yapımız, çocukların sosyal çevresini oluşturan başta arkadaş grupları sorgulanmalıdır. Zira geleceğimizi emanet edeceğimiz genç neslin elimizden kayıp gittiğini seyretmek zorunda kalırız.

Sonuç

Bu araştırma, Adıyaman Üniversitesinde üç fakültede okuyan öğrencilerin sosyal sorunlara ilişkin tutum, davranış ve duyarlılıklarını tespit etmek üzerine yapılmıştır. Gençlik, özellikle de üniversite gençliğinin hayata atılmak üzere son hazırlıklarını yaptıkları bir dönemde bulunmaktadır. Bu yüzden aslında onların sosyal sorunlara dair görüşleri ve değerlendirmeleri üzerinde önemle durmak gerekir. Gençlerin yaşadıkları toplumla ilgili olarak neyi ne kadar bildikleri önemlidir. Ayrıca onların düşüncelerinin dikkate alınması, çalışmalarında bir motivasyona da yol açabilir. Zira gençlik çağı, iletişim çatışmalarının en fazla yaşandığı dönemdir. İletişim çatışmalarının ya da kopukluklarının temel sebebi, tarafların sosyal olgu ve olayları aynı şekilde tanımlamamalarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla gençlerin bir olay karşısında takındıkları tavır ve tutum ile yetişkinlerin takındıkları tavır ve tutum arasında farklar vardır. Kısacası, iletişim kopuklukları genci aileden, okuldan, aile ve okul çevresinde oluşan sosyal çevreden uzaklaştırırken,

gireceği yeni sosyal çevre ya da arkadaş gruplarını seçmede sıkıntılar yaşayabilir. Genellikle de bağımlılık yapıcı madde kullanımı böyle çevrelerde başlamaktadır.

Sonuç olarak söylenebilir ki, temelde her tür bağımlılık konusunda, özelde ise uyuşturucu madde ile ilgili çok fazla önlemler alınmaktadır. Yavuzer (2018:160)’e göre, kurum ve kuruluşlar, adli, idari, sosyal, siyasal ve kültürel önlemler çerçevesinde uyuşturucu ile mücadele etmeye çalışmaktadır. Bütün bunlara rağmen beklenen sonuçlar bir türlü alınamamaktadır. Uyuşturucu madde kullanımı ve bağımlılığı konusunda genel olarak şu tespitler yapılabilir:

-Uyuşturucu madde kullanımı ve bağımlılığı hem dünyada hem de ülkemizde her geçen gün artmaktadır.

-Madde ve uyuşturucu kullanımı çağımızın vebası haline gelmiştir.

-Uyuşturucu madde kullanımında medya ve arkadaş grubunun etkisi hiç de yadırganmayacak boyutlardadır. Uyuşturucu kullanmaya başlamada “merak” önemli bir faktördür. Bu merakta arkadaşlık ortamlarında başlar, o ortamlarda da giderilir.

-Parçalanmış aile çocukları, işsizler, sokakta çalıştırılan çocuklar, evsizler, çarpık kentleşme, gece kondu semtleri, bu işte istismara en müsait kesimlerdir. İşin özü, hedefte çocuk ve gençler vardır. Uyuşturucu madde kullanmaya sebep olacak bütün faktörler ortadan kaldırılmaya çalışılmalıdır.

-Uyuşturucu madde kullanımı ve dolayısıyla buna bağımlılık sağlığa, aile ve toplum huzuruna ve bütünlüğüne zarar vermektedir. Bununla mücadelenin ekonomik boyutu çok fazladır. Ayrıca bağımlının iyileşmesi hem zordur hem de uzun zaman almaktadır.

-Uyuşturucu madde, terör örgütlerinin finans kaynaklarının en önemli bölümünü oluşturur. Aslında özellikle de bu sebepten dolayı uyuşturucu bağımlılığı ile mücadele her geçen gün zorlaşmaktadır.

-Uyuşturucu madde ile mücadele, ulusal ve uluslararası düzeyde ilgili bütün birimlerin ortak hareket etmesini zorunlu kılmaktadır.

Diğer bir bağımlılık türü de davranışsal bağımlılıktır. Burada önemli olan bireyin sosyalleşme sürecinde değersel eğitimin aksatılmadan devam ettirilmesidir. Değerler eğitiminin çocuğun gelişme sürecindeki önemini kavramak ve bütün kurumlarımızı ve kurumsal organizasyonlarımızı buna göre gözden geçirerek, yeniden düzenlemek gerekir. Bu süreçte eğitim politikalarımız başta olmak üzere aile yapımızdaki sorunlar, medyanın kültür aktarma sürecinde rolü, hukuki düzenlemeler ve siyasal politikalar tek tek gözden geçirilmelidir. Yoksa çocuklarımızı ve gençlerimizi bu tür tehlikelerden kısmi olarak alınan önlemlerle koruyamayız.

Kaynakça

Darçın, E. (2014). Bağımlılık. www.istanbulsağlık.gov.tr. (update:29.04.2019).

Durmuş, C. (1996). Değerlerin Meslek Grupları Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış, Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

Kıllıoğlu, İ. (1988). Ahlak-Hukuk İlişkisi. İstanbul: Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları.

Ögel, K.-Evren, C.-Karadağ, F.-Tamar Gürol, D. (2012). Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ) Geliştirilmesi, Geçerlilik ve Güvenilirliği, Türk Psikiyatri Dergisi, 23.

Özsoy, S. (2007). Değerlere Dayalı Bir Ortam Yaratmak Eşittir Daha İyi Bir Dünya Yaratmak. İlköğretmen Dergisi, 14, 30–34.

Turan, S.-Aktan D. (2008). Okul Hayatında Var Olan ve Olması Düşünülen Sosyal Değerler. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(2), 227-259.

Yapıcı, A.-Kayıklık, H. (2005). Ruh Sağlığı Bakımından Öz Saygı Kaygı İle İlişkisi:

Çukurova Üniversitesi Örneği. Değerler Eğitimi Dergisi, 3(9), 177-206.

Yavuzer, H. (2018). Bağımlılık ve Uyuşturucu ile Mücadelede Medyanın Rolü. Journal of Current Researches on Health Sector, 8 (2), 157-174.

GİRİŞİMCİLİĞİN YENİ ÖZELLİĞİ DUYGUSAL ZEKÂ: ÖĞRENCİLER ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Dr. Öğr. Üy. Yeşim KUBAR
Fırat Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, ykubar@firat.edu.tr

Yük. Lis. Öğ. Kübra ÖNER

Fırat Üniversitesi, İİBF, Girişimcilik ve Yenilik Yönetimi Yüksek Lisans
Programı, kubraoner55@gmail

ÖZET

Her ekonominin amacı; büyüme ve kalkınma sürecinde kaynakları etkin bir şekilde bir araya getirmek ve verimli kullanılmasını sağlamaktır. Kalkınma sürecinin ivme kazanabilmesi için, analiz yapabilen, seçici olan, hızlı karar alabilen, risk üstlenen, güven veren girişimci kişilerin iş fikirlerinin artması gerekmektedir. İş hayatında, bireylerin duygularını anlama, ifade etme, yönlendirme gibi yetilerini kapsayan duygusal zekâ kavramı başarı için son derece önemlidir. Günümüzde kariyer başarısının belirlenmesinde, duygusal zekâ kavramı tartışılan bir olgudur. Duygusal zekânın iş tatmini ve performansla doğrudan ilişkili olan duygusal benlik algılarının yerine geçen boyutları olduğu, kariyere ilişkin performans sonuçlarını ön gördüğü bulgularla tespit edilmiştir. Son dönemde girişimcilik üzerine yapılan araştırmaların sonuçlarında duygusal zekânın önemli bir faktör olduğu ileri sürülmektedir.

Bu çalışmada, duygusal zekâ ile girişimcilik eğilimleri arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Fırat Üniversitesi İİBF’nde iktisat, işletme, kamu yönetimi, çalışma ekonomisi bölümlerinde eğitim alan toplam 357 katılımcı oluşturmaktadır. Çalışmada, anket yöntemi gönüllülük esasına dayalı olarak yapılmış, öğrencilerden demografik, girişimcilik ve duygusal zeka boyutunu ölçen sorulara cevap vermeleri istenmiştir. Anket sonuçları SPSS 22 paket programında değerlendirilmiş, frekans analizi, T ve ANOVA analizi yapılarak girişimcilik ve duygusal zeka ilişkisi belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Duygusal zekâ, İş hayatında duygusal zekâ, Girişimcilik.

EMOTIONAL INTELLIGENCE NEW FEATURE OF ENTREPRENEURSHIP: AN APPLICATION ON THE STUDENTS

Abstract

The aim of every economy is to effectively bring together resources in the process of growth and development and provide them to be effectively used. In order for development process to be able to gain acceleration, it is necessary for the business opinion of the people, who can make analysis, are selective, can make quickly decision, undertake risk, and give confidence, to increase. The concept of emotional intelligence covering the abilities of individuals such as recognizing, expressing, and directing emotions in business life are extremely important for achievement. At the present time, in determining career achievement, the concept of emotional intelligence is a phenomenon that has been discussing. It was identified with the findings that emotional intelligence had dimensions replacing with emotional self perceptions that was directly related to job satisfaction and performance and foreseen performance results associated with career. In the recent period, in the results of studies carried out on entrepreneurship, it has been put forward that emotional intelligence is an important factor.

In this study, it was aimed to examine the relationship between emotional intelligence and entrepreneurship tendencies. The sample consists of 355 participants studying in the departments of Economics, Business Management, Public Administration, and Labour Economics and Industrial Relations of Faculty of Economics and Administrative Sciences, Fırat University. In the study, survey method was utilized on voluntariness basis and the students were asked to answer the questions measuring the dimensions of demography, entrepreneurship, and emotional intelligence. Survey

results were assessed by means of SPSS 22 package programs, and making T and ANOVA tables, the relationship of entrepreneurship and emotional intelligence was identified.

Keywords: Emotional intelligence, Emotional intelligence in business life, Entrepreneurship

1.GİRİŞ

Çalışma hayatı ve sosyal yaşamda; duyguları tanıma, onları yönetme ve zorlukların üstesinden gelme gibi konularda duyguların gizli gücünden yararlanılmaktadır (Aysel, 2006: 83). Bu nedenle Duygusal Zekâ kavramı insan yaşamında eski dönemlerden günümüze kadar önem verilen konulardan biri olmuştur. Duygusal zekâ kavramını ilk kez ortaya atan, Salovey ve Mayer olmuştur. 1990 yılında yayınladıkları makalede duygusal zekâyı: ‘Duygusal zekâ, kişinin kendisinin ayrıca diğerlerinin his, duygu ve düşüncelerini gözlemleyebilme, birbirinden ayırt etme ve kişinin hem kendi düşüncelerini hem de davranışlarını yönlendirmek maksadıyla önceki bilgilerini kullanma yeteneğini içeren zekânın bir alt kümesidir’ şeklinde tanımlamışlardır (Salovey ve Mayer, 1990: 185-211). Daniel Goleman 1995 yılında “Duygusal Zekâ Neden IQ’dan Daha Önemlidir?” adlı eseriyle duygusal zekâyı (Çakar ve Abrak, 2004: 34); ‘kendini harekete geçirebilme, aksiliklere rağmen yoluna devam edebilme, dürtüleri kontrol ederek tatmini erteleyebilme, ruh halini düzenleyebilme, sıkıntıların düşünmeyi engellemesine izin vermeme, kendini başkasının yerine koyabilme ve umut beslemedir’ şeklinde tanımlamış (Goleman, 2007: 62) kamuoyunun ilgisini çekerek kısa süreç içerisinde duygusal zekâ ile ilgili pek çok çalışmanın yayınlanmasında esin kaynağı olmuştur. Geçmişte duyguları tanımamak ve anlayamamak duyguları yönetememekle sonuçlanmış ve ağır bedelleri olmuştur. Bu yüzden duyguları yönetebilmek insanlığın en büyük keşiflerinden biri olarak ifade edilmektedir. 21. yüzyılda duygularını yönetemeyen insanların akıllarını da yönetemeyecekleri bu nedenle hayatları ile işleri için doğru kararlar alamayacakları düşünülmektedir. Çünkü insanlar parlak bir zekâyâ sahip olsalar dahi, eğer duygularını yönetemiyorlarsa başarılı olamamaktadırlar. Dikkat edilmesi gereken nokta, bilişsel zekâ ve duygusal zekanın birbirinin alternatif olarak değil, birbirlerinin tamamlayıcısı olarak algılanması gerektiğidir (Atabek 2000: 11-12).

Duygusal zekâ kavramına temel oluşturan varsayım, insanların hayatlarındaki mutluluk ve başarının kaynağının, bilimsel anlamdaki zekâdan başka sebeplere bağlı olduğunun anlaşılmasıdır. Başarının ve mutluluğun zihinsel zekâdan çok, duygusal zekâyâ dayanması, zihinsel zeka başarıyı belirleyen etkilerin sadece % 20’sini açıklarken, duygusal zeka, zihinsel zekadan farklı olarak, kişisel ve sosyal yeteneklerin bileşimidir. Bu birleşim, öz bilinci, otokontrolü, motive olmayı, sabrı, empatiyi ve karşılıklı tatmin edici ilişkileri oluşturma becerisini kapsamaktadır (Cherniss, 2002: 55). Yapılan araştırmalarla duygusal zekânın, iş ortamı ile ilgili çok sayıda değişkeni etkilediği ve çalışan motivasyonu başta olmak üzere örgütün hedef ve değerlerini benimsetmede önemli bir rol oynadığı belirlenmiştir (Gürbüz ve Yüksel, 2008: 175).

Girişimcilik kavramı ortaçağdan günümüze kadar pek çok araştırmacının tanımlamaya çalıştığı bir kavram olarak hem işletme hem de iktisat literatürünün en fazla ilgi çeken konularından biri olmuştur. (Demireli, vd. 2013:3). Teknolojinin hızlı gelişmesi, bilginin üretim ve yayılım hızının artması, küreselleşme süreci tüketici taleplerindeki değişimler, işletmelerin daha fazla kar elde etme isteği, kaynak kullanımında etkinlik vb. girişimciliğe verilen önemin artmasında önemli rol oynamıştır (Kaya vd, 2010: 2029). Girişimcilik ruhu bir duygusal zekâ özelliğidir. Duygusal zekâsı

yüksek kişilerin yaratıcı oldukları, yaratıcılığın da girişimcilerin en önemli özelliklerinden biri olduğu düşünülürse duygusal zekâ özelliklerinin girişimci davranışlar üzerinde etkisi olduğu kolaylıkla söylenebilmektedir (Polat ve Aktop, 2010: 10). Duygusal zekâyâ sahip bireylerin işletmelerinin başarısında katkıları büyüktür. Kendi duygularını tanıyan ve yönetebilen, başkalarının duygularına, istek ve ihtiyaçlarına duyarlı olan yöneticiler ve çalışanlar, işyerinde güvene dayalı ilişkiler kurmakta, fikirlerini açık ve doğrudan dile getirebilmektedirler. Kendilerini ve birlikte çalıştıkları kişileri istenilen sonuca yönelik olarak harekete geçirmekte, zor şartlar altında olumlu düşünme tarzını koruyarak motivasyonun yüksek olmasını sağlamaktadırlar. Bu sayede, çatışmaları ve sorunları yapıcı ve çözümü sağlayacak şekilde sonuçlandırmaktadırlar. Duygusal zekâsı yüksek çalışanların bu özellikleri, onların daha girişimci davranabilecekleri yönündeki düşünceleri doğrular niteliktedir (Koç, 2010: 89). Bu nedenle bu çalışmada duygusal zekânın girişimcilik özelliklerine olan etkisi üzerinde durulmuştur.

2. Duygusal Zekânın İş Hayatındaki Önemi

Duygusal zekâ kavramı bireylerin hayatlarındaki başarıyı büyük oranda etkileyen bir beceriler bütünü olarak ele alınmaktadır. Burada ‘başarı’ dan kastedilen sadece statü, kariyer veya sadece zenginlik değil; aynı zamanda bireyin kendisini iyi hissetmesi, başkalarıyla ilişkileri, yaşamdan keyif alıp almadığı gibi faktörleri de kapsamaktadır (Dağlı, vd., 2008: 25). Goleman klasik yönetim kuramlarının çoğunun merkezinde, insanların kendilerini nasıl yönettiklerinin ve çevreleriyle nasıl iletişim kurduklarının önemli olduğunu vurgulamıştır. Daha sonra yapılan araştırmalar neticesinde bu durum da netleşerek duygusal zekânın işbaşında mükemmeliği yakalamakta üstün rol oynadığı anlaşılmıştır (Goleman, 2000b: 12). Çünkü iş yaşamında başarılı olmanın sadece etkin ve verimli çalışmayla sağlanamayacağı bunların yanı sıra duygularının farkında olan, onları kontrol edebilen ve aynı zamanda başkalarının da duygularından anlayan yani sosyal ve duygusal kapasitesi yüksek çalışanların varlığına ihtiyaç duyulmaktadır (Acar, 2002: 54). İş hayatında duygusal zekânın; stres yönetimi, ekip ile çalışma, girişimcilik, liderlik ve başarı için oldukça önemli olduğu vurgulanmaktadır.

İş hayatında duygular ile çalışabilen kişi işine şu şekillerde katkıda bulunmaktadır (<http://www.socialbusinessstr.com>):

- Zor durumları başarılı bir şekilde yöneterek
- Kendini açıkça ifade ederek
- Diğerlerinin saygısını kazanarak
- Diğer insanları etkileyerek
- Diğerlerinden daha kolay yardım alarak
- Baskı altında sakin kalarak
- Diğer insanlara ya da durumlara karşı kendi duygusal tepkilerini belirleyerek
- Doğru sonuç almak için doğru sözü nasıl söyleyeceğini bilerek
- Görüşme yaparken kendini etkili bir şekilde yöneterek
- Görüşme yaparken diğerlerini etkili şekilde yöneterek
- İşleri halletmek için kendini motive ederek
- Zor durumlarda bile nasıl pozitif olunacağını bilerek

Kısaca özetlemek gerekirse, duygusal zekânın artan önemi, girişimcilikle ve üstün performansla doğrudan ilişkili; var olan çalışanların duygusal zekâlarını arttırmaya, yeni alacakları elamanları da duygusal zekâsı yüksek kişilerden seçmeye yöneltmektedir (Güllüce ve İşcan, 2010: 11).

3.Girişimcilik Kavramının Gelişimi

Fransızca bir kelime olan ve “bir şey yapmak” anlamına gelen girişimci kavramı, ekonomik anlamda ilk olarak 18. yy’da, Richard Cantillon tarafından kullanılmış “henüz belirginleşmemiş bir bedelle satmak üzere üretim girdilerini ve hizmetlerini bugünden satın alan ve üreten kişi” olarak tanımlanmıştır. Ardından Frank Knight ile de Amerikan literatürüne girmiş ve 20.yy’da ise girişimcilik terimi Jean-Baptiste Say ve Joseph Schumpeter’la birlikte sosyoloji, psikoloji, ekonomik teori ve antropoloji çalışmalarında yer almaya başlamıştır (Börü, 2006: 1). Hisrich ve Peters (1995: 10)’a göre girişimcilik, gerekli zaman ve çabayı ayırarak, finansal, sosyal ve psikolojik riskleri bir araya getirip, parasal ve kişisel tatmin ödülü olarak farklı olan bir şeyi yaratarak, topluma katkıda bulunma sürecidir.

Kuratko ve Hoggets (1995: 28)’ a göre, girişimciliği temel olarak iki farklı bakış açısı ile açıklamak mümkündür. Birincisi, pazardaki mevcut fırsatları görerek bir mal veya hizmetin pazara sunulabilmesi ikincisi ise yeni bir fikri, buluşu veya mevcut olan bir mal/hizmeti tasarım, fiyat, kalite gibi yönlerden iyileştirerek pazara sunulabilmesidir.

Fidan'a göre ise girişimci; ele avuca sığmayan, en basit durumları bile fırsatlara çevirme kabiliyetine olan, vizyon sahibi ve iş yapma aşkına sahip olan bireyler olarak tanımlanmaktadır (Yahya, 2002:2). Bu açıdan bakıldığında girişimciler, girişimci olmayan bireylerden farklı düşünürler. Görev ve olaylara bakış açıları farklıdır. Girişimciler, belirsiz çevre koşulları, yüksek risk içeren durumlar ve zaman baskısı olduğu zamanlarda önsezileri ile doğru kararlar verebilmektedirler (Hisrich vd., 2013:6). Girişimcilik, temelde fırsatları keşfetmek, seçmek, yorumlamak ve daha sonra belirsiz bir ortamda yenilik yapma yeteneğidir. Bu yeteneği etkileyen bazı ana faktörler mevcuttur. Bunlar, başarıma ihtiyacı duyma, kontrol odağı, risk alma eğilimi, belirsizliğe tolerans, kendine güven ve yenilikçiliktir.

Dünya ölçeğinde gerçekleşen ekonomik değişiklikler, aynı ölçekte siyasi ve sosyal yapıda da köklü değişikliklere neden olmuştur. Demokrasinin katılımcı yapısı, işletmeleri de adem-i merkeziyetçiliğe dayalı, modüler bir yönetim biçimine dönüştürmüş, “daha az devlet en iyisidir” görüşünün onaylanmasına neden olmuştur. Altmış yıldır anlaşılamayan J. Von Schumpeter’in “dinamik girişimcisi”, toplumun temel ekseni haline gelmiş, sermayenin önüne çıkmıştır. Drucker’ın “yenilikçi organizasyon” adını verdiği işletme yapısı, küçük ve orta ölçekli işletmeleri de ön plana çıkarmıştır. Kısacası, iletişim toplumu işletme yapısını değiştiren yeni bir girişimcilik toplumdur (Aytaç, 1999:30).

Girişimcilik; ilk çağlarda ticaret yapan, orta çağlarda üretimi planlayan ve risk üstlenmeyen, 17. yüzyılda risk alarak iş yapan, 18. yüzyılda sermaye sahibi olmaktan farklı görülen, 19. ve 20. Yüzyıllarda ise yoğunluklu olarak ekonomik yönden değerlendirilen bir kavramdır. Girişimcilik; Sanayi Döneminin başlamasından itibaren hızla gelişmekte olan bir faaliyet olmakla birlikte, hiç bir zaman içinde bulunduğumuz, bilgiye dayalı emeğin yoğun olduğu bu dönemde olduğu kadar, öncelikli ve önem verilen bir olgu olmamıştı. Hızla küreselleşerek küçülen dünyamızda; iletişim, haberleşme, teknoloji olanaklarının baş döndürücü şekilde ilerleme kaydetmesi, bununla beraber

bürokratik engellerin azalması, devletlerin ekonomilerdeki payını küçültmesi, girişimcilerin varlığının önemini ve gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

4. Duygusal Zekâ ve Girişimcilik İlişkisi

Bir ülkenin gelişimi ekonomik faaliyetlerdeki gelişmelere, ekonomik faaliyetlerdeki gelişmeler de o ülkedeki girişimci sayısına ve bu girişimcilerin niteliklerine bağlıdır. Nitelikli girişimcilerin ise duygusal zekâsı yüksek olan bireylerden olacağı düşünülmektedir (Koç 2010: 90).

20. yüzyılda kişilik özelliklerinin araştırılması ve girişimcilik üzerine etkilerinin incelenmesi ile duygusal zekânın girişimcilik üzerine olan etkileri dikkat çekmeye başlamıştır. Duygusal zekâ, girişimcilik sürecinde (yönetimsel kararlardan, iletişim becerilerinden, diğer insanları anlamaya kadar) birey ya da işletmelere yön verecek önemli bir unsur olmaktadır (Dean 2004: 284).

Duygusal zekâ düzeyi, hem kişisel tatmini hem de iş başarısını doğrudan etkilemektedir. Duygusal zekâyâ sahip bireylerin işletmelerinin başarısında katkıları büyüktür. Kendi duygularını tanıyan ve yönetebilen, başkalarının duygularına, istek ve ihtiyaçlarına duyarlı olan yöneticiler ve çalışanlar, işyerinde güvene dayalı ilişkiler kurmakta, fikirlerini açık bir şekilde dile getirebilmektedirler. Kendilerini ve birlikte çalıştıkları kişileri istenilen sonuca yönelik olarak harekete geçirmekte, zor şartlar altında olumlu düşünme tarzını koruyarak motivasyonun yüksek olmasını sağlamaktadırlar. Bu sayede, çatışmaları ve sorunları yapıcı ve çözümü sağlayacak şekilde sonuçlandırmaktadırlar. Duygusal zekâsı yüksek çalışanların bu özellikleri, onların daha girişimci davranabilecekleri yönündeki düşünceleri doğrular niteliktedir (Polat ve Aktop, 2010: 10; Koç, 2010: 89). Ayrıca duyguların ne anlama geldiğini ve bizleri ne gibi davranışlara yönlendireceğini de iyi bilirler. Bu özellikleri sayesinde duygusal zeka iş yaşamında da etkili olmaktadır. Araştırmalara baktığımızda yüksek duygusal zekâyâ sahip yöneticilerin (liderlerin) elemanları tarafından daha başarılı ve etkin olarak algılandığı bilinmektedir. Duygusal zekâsı yüksek liderlerin çalışanları iş yaşamlarından daha fazla doyum almakta ve iş yerinde daha mutlu olmaktadır. Liderler için duygusal farkındalık ve kendi duygularını farklı ortamlarda en iyi şekilde kullanma becerileri, geliştirmeleri gereken en önemli becerilerdendir. (www.pervinkaplan.com).

5. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; duygusal zekâ ile girişimcilik özelliklerini incelemek, öğrencilerin duygusal zekâları ile girişimcilik özellikleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Araştırmada; girişimcilerin duygusal zekâları ile girişimcilik özellikleri arasında ilişki olup olmadığı ve girişimcilik özelliklerinin oluşumunda duygusal zekânın etkisi tespit edilmeye çalışılmaktadır.

5.1. Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anket üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde demografik özellikler, ikinci bölümde duygusal zekâ ve üçüncü bölümde ise girişimcilik özellikleri ile ilgili sorulara yer verilmiştir. Anketin ikinci ve üçüncü bölümlerindeki sorular 5’li Likert ölçeği kullanılarak hazırlanmıştır. Ölçekteki ifadeler “kesinlikle katılmıyorum (1), katılmıyorum (2), kararsızım (3), katılıyorum (4) ve kesinlikle katılıyorum (5)” şeklinde düzenlenmiştir.

5.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Duygusal zekânın girişimcilik özellikleri üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmanın evreni; Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat, İşletme, Kamu Yönetimi, Çalışma Ekonomisi, Sosyal Hizmetler bölümünde 2017-2018 döneminde eğitim alan

öğrencilerden oluşmaktadır. Çalışma kapsamında 357 öğrenciye anket uygulanmış ve kullanılabilir durumdaki anket formu değerlendirmeye alınarak araştırmanın analiz aşamasına geçilmiştir. Bu araştırmanın en önemli kısıtı evrende yer alan öğrencilerin tamamına ulaşılmasının mümkün olmamasıdır. Araştırmanın uygulamasının zaman alıcı ve maliyetli olması, araştırmaya katılım konusunda öğrencilerin isteksiz olmaları gibi sınırlayıcı faktörlerle nedeniyle istenilen sayıda katılımcıya ulaşılmamıştır.

5.3. Araştırma Bulguları ve Yorumlar

Araştırmada duygusal zekâ ile girişimcilik özellikleri arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında kullanılan anket formunun güvenilirliğini ölçmek amacıyla Alpha Modeli kullanılmıştır. Cronbach's Alpha sayısı, olası tüm öge kombinasyonlarıyla elde edilen korelasyon kat sayılarının ortalamasıdır. Cronbach's Alpha kat sayısı 0 ile 1 arasında değerler almaktadır ve değer 1'e yaklaşması güvenilirliğinin artması olarak yorumlanmaktadır (Özdemir, 2010: 75). Tablo 1 de araştırmada kullanılan ölçeklere ilişkin güvenilirlik analizleri gösterilmektedir.

Tablo-1: Güvenilirlik Analizi

Değişkenler	Cronbach Alpha Değeri
Girişimcilik	,779
Duygusal Zeka	,842

Cronbach's Alpha katsayıları ölçekler açısından değerlendirildiğinde Girişimcilik ölçeğinin $0.60 \leq \alpha < 0.80$ arasında bir değer olarak güvenilir ve Duygusal Zeka ölçeğinin ise $0.80 \leq \alpha < 1.00$ arasında bir değer olarak yüksek güvenilirliğe sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Demografik özelliklere ait frekans analizi Tablo 2'te verilmiştir. N ifadesi de kişi sayısını göstermektedir.

Tablo 2: Frekans Analizi

Demografik Özellikler	Gruplar	N	Yüz de %	Demografik Özellikler	Gruplar	N	Yüz de %
Cinsiyet	Kadın	22	62.0	Aile Biçimi	Çekirdek aile	321	89.9
	Erkek	13	38.0		Geniş aile	36	10.1
Başarılı Girişimci	Evet	19	53.8	Başarılı Çalışan	Evet	248	69.5
	Hayır	16	46.2		Hayır	109	39.5
Girişimcilik dersi aldın mı?	Evet	12	34.5	İşletmecilik dersi aldın mı?	Evet	200	56.0
	Hayır	23	65.5		Hayır	157	44.0
Girişimci kişiliğe sahip misiniz?	Evet	25	71.4	Babanız sevgisini gösterebildi mi?	Evet	290	81.2
	Hayır	10	28.6		Hayır	67	18.8
Erkeğin kadın yönetiminde çalışması	Olabilir	29	81.8	Son yıllarda kadın girişimciliği arttı mı?	Evet	318	89.1
	Olmaz	65	18.2		Hayır	39	10.9

Bölümünüz	İşletme	130	36.4	Yaşadığınız yer?	Köy	36	10.1
	Kamu Yönetimi	103	28.9		İlçe	36	10.1
	İktisat	88	24.6		İl	274	76.8
	Sosyal Hizmetler	18	5.0		Metropol	11	3.1
	Çalışma Ekonomisi	18	5.0		Yurtdışı	0	0
Sınıf	1	66	18.5	Hayatınızdaki en önem verdiğiniz durum	Evlilik	64	17.9
	2	125	35.0		Çocuk sahibi olma	17	4.8
	3	103	28.9		İş yaşamı	177	49.6
	4	63	17.6		Sosyal yaşam	99	27.7
Ailenizin aylık ortalama geliri	Asgari ücret ve altı	75	21.0	Sizin aylık ortalama geliriniz	499-1000	303	84.9
	1301-2500	136	38.1		1001-1601	36	10.1
	2501-5000	113	31.7		1601+	18	5.0
	5001 ve üstü	33	9.2				

Ankete katılan öğrencilerin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik yapılan tanımlayıcı istatistik sonuçlarına göre, katılımcıların %62'si (222 kişi) kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların aile biçimi %89,9 (321 kişi) ile çekirdek aile iken %10,1'i (36 kişi) ise geniş aileye sahiptir. Katılımcıların %76,8'i (274 kişi) ilde yaşamaktadır. Katılımcıların ailelerinin aylık gelirleri %38,1 (136 kişi) ile 1301-2500 TL gelir grubu düzeyindedir. Katılımcıların kendi gelirleri konusunda ise en fazla yoğunluğu % 84,9 ile (331 kişi) 499-1000 TL gelir grubu oluşturmaktadır. Katılımcılara okudukları bölüm sorusu yöneltildiğinde % 36,4 ile (130 kişi) işletme bölümünde okudukları tespit edilmiş olup katılımcıların % 35,0 (125 kişi) ile en yoğun 2.sınıfta oldukları görülmüştür. Babanız sevgisini gösterebildi mi? sorusuna ise % 81,2 oranında (290 kişi) evet cevabı verilmiştir. Çevrenizde başarılı girişimci %53,0 oranında (192 kişi) ve çevrenizde başarılı çalışan var mı sorusuna ise %69,5 (248 kişi) ile büyük oranda evet şeklinde cevaplanmıştır. Katılımcıların işletme dersini % 56,0 oranında (200 kişi) alırken çoğunluğu girişimcilik dersi % 71,4 oranında (234 kişi) almadığı anlaşılmıştır. Katılımcılara yöneltilen hayatınızdaki en önem verdiğiniz durum sorusu % 49,6 (177 kişi) ile iş yaşamı olarak yanıtlanmış ve erkeğin maddi durumu yeterliyse kadın çalışmalı mıdır sorusuna % 54,9 oranında (196 kişi) evet cevabı verilmiştir. Bu duruma paralel olarak sorulan son yıllarda kadın girişimciliği arttı mı? sorusu % 89,1 oranında (318 kişi) evet olarak cevaplanmıştır.

5.4. Normallik Testi t Testi ve ANOVA Testi Analizleri

Herhangi bir araştırmadaki verilerin değerlerinin yapısını anlayabilmek için bu değerlerin dağılım şeklini ortaya çıkartmak gerekmektedir. Dağılımların biçimlerini ortaya çıkarmanın iki yolu ise basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerlerinin bulunmasıdır. Basıklık durumu değişken değerlerinin eğri grafiği üzerinde meydana getirdiği tümseğin ne kadar sivri ya da düz olmasıyla açıklanırken; çarpıklık durumu değişken değerlerinin grafiksel olarak dağılımında ortalamanın

etrafında yahut x ekseninde sağa veya sola toplanmasıyla açıklanmaktadır. Eğrinin basık ya da çarpık oluşu normal dağılım eğrisi temel alınarak bulunmaktadır. Çarpıklık değeri >0 ise sağa çarpıktır, <0 ise sola çarpıktır, $=0$ ise çarpıklık yoktur şeklinde yorumlanır. Basıklık değeri >3 ise leptokurtic eğri mevcuttur ve uç değerleri olasılığı yüksektir, <3 ise platykurtic mevcuttur, veriler normal dağılımdan daha basıktır ve daha geniş bir alana yayılmıştır, $=0$ ise basıklık yoktur anlamına gelmektedir. Literatürde çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 1 ; $\pm 1,5$ ve ± 2 sınırları arasında kalması normal dağılım gösterdiği ve parametrik testlerin uygulanabileceği şeklinde yorumlanmaktadır. Çalışmada kullanılan ölçeklerden girişimcilik ölçeğinin çarpıklık basıklık değerleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Normallik Testi

	Çarpıklık	Basıklık		Çarpıklık	Basıklık
Mezun olduğumda kendi işimi kurabileceğime inanıyorum.	-,513	-,800	Bölümümüzden mezun olanlar özel sektörde çalışmayı planlamalıdır.	-,167	,679
Kariyerimin gelecek 3 yılda yüksek maaşlı bir iş fırsatı çıkarsa kabul ederim.	-1,348	1,148	Girişimci olup olmama konusunda başkalarının fikirlerini dinlerim.	-,354	-,945
Çok çalışan sürekli hedef büyüten biri olmak istemem.	,455	-1,126	Annem ve babam girişimci olmam konusunda olumlu düşünce içerisindedir.	-,203	-1,081
Bölümümünden mezun olduğumda kendi işimi kurmayı hedefliyorum.	-,168	-1,005	Sosyal yaşamı, iş yaşamını ve eğlenceyi dengeli bir şekilde yaşarım.	-1,485	1.423
Girişimcilerin kendi kendilerini yönetme alanları oldukça fazladır.	-,837	,164	Mevcut gerçeklere bire bir bağlı kalarak hareket ederim.	-,628	-,527
Girişimci olmak için yeterli özelliklere sahip olduğumu inanıyorum.	-,509	-,621	Sezgiye ve hayallere dayalı hareket etmeyi tercih ederim.	-,411	-,951
Bölümümüzden mezun olanlar kamu sektöründe çalışmayı planlamamalıdır.	1.165	,328	İnanmış bir konuda negatif bir değerlendirmeye maruz kalma pahasına karar veririm.	-,589	-,421
Yeni bir iş kurmak ciddi finansal kaynak gerektirir.	-1,112	,823	Girişimci olup olmama konusunda çevremdekilerin etkisi vardır.	-,111	-1,073
İlerde bir gün girişimci olmayı düşünüyorum.	-,473	-,550	Kariyerim için gerekli olsa dahi önceliklerimden vazgeçmem.	-,482	-,640
Bölümümüzden mezun olanlar	,095	-,956	Bir işin fırsatlar sunması	-,186	-1.174

girişimci olmaya odaklanmalıdır.			emniyetli ve garantili olmasından daha iyidir.		
Gelecekteki mesleğimde kendi işimi yönetmek isterim.	-1,093	,506	İnandığım bir konu dahi olsa kural dışı davranmayı göze alamam.	-,280	-,867
Zorunlu olarak işten ayrılısam işle ilgili kendime seçenekler oluşturamayabilirim.	,129	-,511	Kendi işimi kurabilirim.	-,571	-,661
			Arkadaşlarıma değişik iş projelerimden bahsederim.	,129	-,592

Tablo 3'teki Girişimcilik ölçeği 25 sorudan oluşmaktadır ve soruların çarpıklık ve basıklık değerlerine bakıldığında tüm sorular bazında +/- 1,5 sınırları arasında kaldığı ve normal dağılım gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Duygusal zeka ölçeği 31 sorudan oluşmaktadır, soruların çarpıklık ve basıklık değerlerine bakıldığında tüm sorular bazında +/- 1,5 sınırları arasında kaldığı sonucuna ulaşılmış normal dağıldığı gözlenen ölçeklerin demografik değişkenlere ilişkin farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek için geliştirilen bağımsız örneklem t ve ANOVA analizlerinden yararlanılmıştır.

Araştırmanın amaçları doğrultusunda ölçeklerin bağımsız değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla parametrik analiz tekniklerinden bağımsız örneklem için t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Analizler sonucunda anlamlı farklılığın ortaya çıkması durumunda, farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için varyansların homojenliği kontrol edilmiştir. Çoklu karşılaştırma testlerinden Tamhane's T2 testi kullanılmıştır.

Tablo 4'te Girişimcilik ölçeği İle Kendinizi Girişimci Bir Kişiliğe Sahip Görüyor Musunuz? bağımsız değişkeni arasındaki ilişki t testiyle incelenmiştir.

Tablo 4. Girişimcilik Ölçeği ile Kendinizi Girişimci Bir Kişiliğe Sahip Görüyor Musunuz? İlişkisi T Testi Sonuçları

DS15: Kendinizi Girişimci Bir Kişiliğe Sahip Görüyor Musunuz?			N	Ort	T Testi Sonuçları	
					T	p
Sorul ar	Gir_ort	Evet	253	3,4432	5,729	,000
		Hayır	94	3,1238	5,339	,000
G1	Bölümümünden mezun olduğumda kendi işimi kurmak için gerekli yeteneklere sahip olacağıma inanıyorum	Evet	253	2,7984	,510	,610
		Hayır	94	2,7021	,520	,604
G2	Kariyerimin gelecek 3 yılında yüksek maaşlı bir iş fırsatı karşıma çıksa kabul ederim.	Evet	253	2,0632	-,210	,834
		Hayır	94	2,0957	-,214	,831
G4	Bölümümünden mezun olduğumda kendi işimi kurmayı hedefliyorum	Evet	253	2,3597	,906	,366
		Hayır	94	2,2021	,971	,333
G5	Girişimcilerin kendi kendini yönetme (otonomi)alanları oldukça fazladır	Evet	253	3,6364	3,719	,000
		Hayır	94	3,0532	3,704	,000
G6	Girişimci olabilmek için yeterli kapasitedeki özelliklere sahip olduğuma inanıyorum	Evet	253	4,2016	,567	,571
		Hayır	94	4,1277	,588	,557
G8	Yeni bir iş kurmak finansal olarak çok destek gerektirir.	Evet	253	3,3676	4,805	,000
		Hayır	94	2,6277	4,878	,000
G9	İleride bir gün girişimci olmayı düşünüyorum	Evet	253	3,8419	3,114	,002
		Hayır	94	3,4255	2,962	,004
G10	Bölümümüz mezun olanlar mutlaka girişimci olmaya odaklanmalıdır.	Evet	253	3,8656	9,308	,000
		Hayır	94	2,6383	8,985	,000
G11	Gelecekteki mesleğimde kendi kendimi yönetmek isterim.	Evet	253	1,9170	-,280	,780
		Hayır	94	1,9574	-,276	,783
G12	Bölümümüz mezun olanlar özel sektörde çalışmayı planlamalıdır.	Evet	253	3,9605	-1,666	,097
		Hayır	94	4,1702	-1,742	,083
G13	Girişimci olup olmama konusunda başkalarının fikirlerini dinlerim	Evet	253	3,7628	6,813	,000
		Hayır	94	2,8191	6,263	,000
G14	Anne ve babam girişimci olmam konusunda olumlu düşünce içerisindedir	Evet	253	2,9921	2,815	,005
		Hayır	94	2,5638	2,771	,006
G15	Sosyal yaşamı, iş yaşamını, eğlenceyi dengeli bir şekilde yaşayan bir kişiliğe sahip olmak isterim	Evet	253	4,1107	2,454	,015
		Hayır	94	3,7872	2,296	,023
G17	Gerçekleri zorlayarak sezgiye ve hayallere dayalı hareket etmeyi tercih ederim	Evet	253	3,2490	-,040	,968
		Hayır	94	3,2553	-,041	,968

G18	İnandığım bir konuda negatif bir değerlendirmeye maruz kalma pahasına karar veririm.	Evet	253	3,3123	2,418	,016
		Hayır	94	2,9255	2,358	,020
G19	Girişimci olup olmamam konusunda çevremdekilerin etkisi vardır.	Evet	253	4,3794	1,340	,181
		Hayır	94	4,2340	1,250	,213
G20	Kariyerim için gerekli olsa dahi önceliklerimden vazgeçmem.	Evet	253	3,6798	,142	,887
		Hayır	94	3,6596	,141	,888
G21	Bir işin fırsatlar sunması emniyetli ve garantili olmasından daha önemlidir	Evet	253	3,4625	2,466	,014
		Hayır	94	3,0745	2,353	,020
G22	İnandığım bir konu dahi olsa kural dışı davranmayı göze alamam	Evet	253	3,7273	2,457	,015
		Hayır	94	3,3830	2,475	,014
G23	Kendi işimi kurabilirim	Evet	253	3,0553	2,703	,007
		Hayır	94	2,6383	2,670	,008

Tablo 4'te Girişimcilik ölçeği ile kendinizi girişimci bir kişiliğe sahip görüyor musunuz? (DS-15) bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Gir_ort ile 'Kendinizi girişimci bir kişiliğe sahip görüyor musunuz?' bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık var mıdır? Sorusu aşağıdaki hipotezler ile test edilmiştir:

Ho: Girişimcilik ölçeği soruları ile Kendinizi girişimci bir kişiliğe sahip görüyor musunuz bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H1: Girişimcilik ölçeği soruları ile Kendinizi girişimci bir kişiliğe sahip görüyor musunuz bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 4'te gir_ort p değeri 0,00'dır. Bu değer α (0,05) değerinden küçük olduğu için gir_ort ile 'Kendinizi girişimci bir kişiliğe sahip görüyor musunuz?' bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum G5, G8, G9, G10, G13, G14, G15, G18, G21, G22, G23 soruları için de geçerlidir. Çünkü bu değişkenlerin de p değerleri α (0,05) değerinden küçük olduğu için bu sorularla 'Kendinizi girişimci bir kişiliğe sahip görüyor musunuz?' bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak G1, G2, G3, G4, G6, G7, G11, G12, G16, G17, G19, G20 sorularının p değerleri α (0,05) değerinden büyük olduğu için bu sorularla 'Kendinizi girişimci bir kişiliğe sahip görüyor musunuz?' bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 5'te Duygusal zeka ölçeği ile Cinsiyet bağımsız değişkeni arasındaki ilişki incelenmiştir.

Tablo 5: Duygusal Zeka Ölçeği İle Cinsiyet İlişkisi T Testi Sonuçları

DS1: Cinsiyet İlişkisi			N	Ort	T Testi Sonuçları	
Sorular	Duy_ort	Kadı n			T	P
		Erkek	135	3,6758	-,013	,990
		Erkek	135	3,6765	-,012	,990
D5	İnsanlardan gelen sözel olmayan mesajları jest ve mimikleri anlamakta zorlanmam.	Kadın	222	4,3063	2,101	,036
		Erkek	135	4,0815	2,060	,040
D9	Yaşadığım duyguların farkındayım	Kadın	222	4,2928	2,496	,013
		Erkek	135	4,0370	2,430	,016
D10	Genellikle, gelecekle alakalı iyi şeyler beklemem.	Kadın	222	2,1486	-3,010	,003
		Erkek	135	2,5704	-2,937	,004
D12	Duygularımı gizli tutmayı tercih ederim	Kadın	222	3,1126	-3,222	,001
		Erkek	135	3,5778	-3,299	,001
D15	Kendimi mutlu edecek etkinlikler bulurum.	Kadın	222	4,1532	2,023	,044
		Erkek	135	3,9259	2,003	,046
D16	Başkalarının üstünde bıraktığım etkiyle çok fazla ilgilenmem.	Kadın	222	2,7613	-2,407	,017
		Erkek	135	3,1111	-2,372	,018
D26	Hayatımı dış etkenlere bırakırım.	Kadın	222	2,2793	-2,809	,005
		Erkek	135	2,6667	-2,698	,007
D27	Risk almaktan çekinmem.	Kadın	222	3,6486	-2,605	,010
		Erkek	135	3,9704	-2,679	,008

Tablo 5’te duygusal zeka ölçeği ile cinsiyet bağımsız değişkeni arasındaki ilişki incelenip aralarında anlamlı bir farklılık olup olmadığı tespit edilmiştir.

Duygusal zeka ölçeği ile ‘Cinsiyet’ (DS-1) bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık var mıdır? İlişkisi için hipotezler aşağıdaki gibi kurulmuştur:

H0: Duygusal zeka ölçeği ile Cinsiyet bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H1: Duygusal zeka ölçeği ile Cinsiyet bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 5'te duy_ort p değeri 0,990'dır. Bu değer α (0,05) değerinden büyük olduğu için duy_ort ile 'Cinsiyet' bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum D1, D2, D3, D4, D6, D7, D8, D11, D13, D14, D17, D18, D19, D20, D21, D22, D23, D24, D25, D28, D29, D30, D31 değerleri için de geçerlidir. Ancak D5, D9, D10, D12, D15, D16, D26, D27'nin p değerleri α (0,05) değerinden küçük olduğu için bu sorularla 'Cinsiyet' bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Duygusal zeka ölçeği soruları kız ve erkek öğrenciler açısından cinsiyete bağlı kalınarak ortalamalar incelendiğinde D5, D9 ve D15 sorularına cinsiyet farkı olmaksızın katıldıkları; D16 ve D26 sorularına cinsiyet farkı olmadan katılmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 6'da ise Duygusal Zeka Ölçeği ile Girişimcilikle İlgili Herhangi Bir Ders Aldınız mı? ilişkisi bağımsız değişkeni arasındaki ilişki incelenmiştir.

Tablo 6: Duygusal Zeka Ölçeği ile Girişimcilikle ilgili herhangi bir ders aldınız mı? ilişkisi T Testi Sonuçları

DS-11: Girişimcilikle ilgili herhangi bir ders aldınız mı? İlişkisi		N	Ort	T Testi Sonuçları		
				t	p	
Duy_ort		Evet	123	3,6454	-,893	,373
		Hayır	234	3,6922	-,864	,389
D10	Genellikle, gelecekle alakalı iyi şeyler beklerim.	Evet	123	2,1220	-1,972	,049
		Hayır	234	2,4060	-2,012	,045
D16	Başkalarının üstünde bıraktığım etkiyle çok fazla ilgilenmem.	Evet	123	2,6829	-2,163	,031
		Hayır	234	3,0043	-2,183	,030

Duygusal zeka ölçeği ile Girişimcilikle ilgili herhangi bir ders aldınız mı? (DS-11) Bağımsız değişkenin ilişkisi incelenip aralarında anlamlı bir fark olup olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 6'da duy_ort p değerleri 0,373 ve 0,389'dur. Bu değerler α (0,05) değerinden büyük olduğu için duy_ort ile 'Girişimcilikle ilgili herhangi bir ders aldınız mı?' bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum D1, D2, D3, D4, D5, D6, D7, D8, D9, D11, D12, D13, D14, D15, D17, D18, D19, D20, D21, D22, D23, D24, D25, D26, D27, D28, D29, D30, D31 değerleri için de geçerlidir. Ancak D10 ve D16'nın p değerleri α (0,05) değerinden küçük olduğu için bu sorularla 'Girişimcilikle ilgili herhangi bir ders aldınız mı?' bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tablo 7'de Duygusal Zeka ölçeği ile Kendinizi girişimci bir kişiliğe sahip görüyor musunuz? bağımsız değişkeni arasındaki ilişki incelenmiştir.

Tablo 7: Duygusal Zeka Ölçeği ile**Kendinizi girişimci bir kişiliğe sahip görüyor musunuz? İlişkisi T Testi Sonuçları**

DS15: Kendinizi girişimci bir kişiliğe sahip görüyor musunuz? İlişkisi			N	Ort	T Testi Sonuçları	
					T	P
	Duy_Ort	Evet	253	3,6758	3,13	,002
		Hayır	94	3,6765	3,15	,002
D1	Engellerle karşılaştığımda, çabalamaktan vazgeçmem aksine daha çok çabalarım.	Evet	253	4,1261	5,316	,000
		Hayır	94	4,0889	4,913	,000
D18	İstediğim şeyi elde ettiğim zaman bunun sebebinin genellikle kendi yeteneklerim olduğu düşünürüm.	Evet	253	3,7297	2,435	,015
		Hayır	94	3,6222	2,427	,016
D19	Her konuda kararlarımı kendim verebilirim	Evet	253	3,7252	2,741	,006
		Hayır	94	3,7778	2,759	,006
D20	İyi bir şey yaptıklarında insanları överim.	Evet	253	3,9640	2,513	,012
		Hayır	94	3,8667	2,429	,016
D23	Denemediklerimi denemekten çekinmem	Evet	253	3,9234	2,827	,005
		Hayır	94	3,8667	2,773	,006
D24	Zor durumlarda seçenekler oluşturabilirim.	Evet	253	3,9505	3,722	,000
		Hayır	94	3,8000	3,508	,001
D27	Risk almaktan çekinmem.	Evet	253	3,6486	4,229	,000
		Hayır	94	3,9704	3,966	,000
D29	Yeterli çabayla, her türlü sorunu ortadan kaldıracıma inanırım.	Evet	253	4,1396	2,099	,037
		Hayır	94	3,9407	1,968	,050

Tablo 7’de Duygusal zeka ölçeği ile ‘Kendinizi girişimci bir kişiliğe sahip görüyor musunuz?’ (DS15) ifadesi arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Duy_ort ile ‘Kendinizi girişimci bir kişiliğe sahip görüyor musunuz?’ bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

Tablo 7’de duy_ort p değerleri 0,02’dir. Bu değerler α (0,05) değerinden küçük olduğu için duy_ort ile ‘Kendinizi girişimci bir kişiliğe sahip görüyor musunuz?’ bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum D1, D18, D19, D20, D23, D24, D27, D29 bağımsız değişkenlerinde p değerleri α (0,05) değerinden küçük olduğu için bu sorularla ‘Kendinizi girişimci bir kişiliğe sahip görüyor musunuz?’ bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak D2, D3, D4, D5, D7, D8, D9, D10, D11, D12, D13, D14, D15, D17, D21, D22, D25, D26, D28, D30 ve D31’deki p değerleri α (0,05) değerinden büyük olduğu için bu sorularla ‘Kendinizi girişimci bir kişiliğe sahip görüyor musunuz?’ bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 8’de Duygusal Zeka Ölçeği ile Ailede kadının çalışmasına yönelik düşünceniz? bağımsız değişkeni arasındaki ilişki incelenmiştir.

Tablo 8: Duygusal Zeka Ölçeği ile Ailede Kadının Çalışmasına Yönelik Düşünceniz? İlişkisi ANOVA Testi Sonuçları

DS-21: Ailede kadının çalışmasına yönelik düşünceniz?			N	Ort	P	Post hoc
Sorular	Duy_ort	Kadının yeri evidir, kadın çalışmamalıdır (A)	28	3,581		
		Eşi izin veriyorsa çalışmalıdır. (B)	79	3,648		
		Kadın çalışıyorsa evdeki işler aksar (C)	16	3,643		
		Çocukların daha iyi yetişmesini sağlar (D)	85	3,662		
		Kadının Bilgi ve görüşünü artırır. (E)	91	3,710		
		Aile bütçesine katkıdır. (F)	58	3,733		
		Total	357	3,676	,719	
D2	Yeni bir şeyler denediğimde genellikle başarısız olacağımı düşünürüm.	Kadının yeri evidir, kadın çalışmamalıdır	28	3,071		
		Eşi izin veriyorsa çalışmalıdır.	79	2,620		
		Kadın çalışıyorsa evdeki işler aksar	16	2,687		
		Çocukların daha iyi yetişmesini sağlar	85	2,423		
		Kadının Bilgi ve görüşünü artırır.	91	2,252		
		Aile bütçesine katkıdır	58	2,327		
		Total	357	2,470	,044	
D8	Duygularımın hayat tarzımda çok fazla etkisi vardır.	Kadının yeri evidir, kadın çalışmamalıdır	28	3,321		
		Eşi izin veriyorsa çalışmalıdır.	79	3,886		
		Kadın çalışıyorsa evdeki işler aksar	16	3,937		
		Çocukların daha iyi yetişmesini sağlar	85	3,905		
		Kadının Bilgi ve görüşünü artırır.	91	3,835		
		Aile bütçesine katkıdır	58	4,224		
		Total	357	3,890	,030	

D29	Yeterli çabayla, her türlü sorunu ortadan kaldıracıma inanırım	Kadının yeri evidir, kadın çalışmamalıdır	28	3,571		
		Eşi izin veriyorsa çalışmalıdır.	79	3,987		
		Kadın çalışıyorsa evdeki işler	16	4,000		1-5=0,0
		Çocukların daha iyi yetişmesini sağlar	85	4,082		5-1=0,0
		Kadının Bilgi ve görüşünü artırır.	91	4,351		
		Aile bütçesine katkıdır	58	3,948		
		Total	357	4,064	,010	

Duygusal zeka ölçeği ile ‘Ailede kadının çalışmasına yönelik düşünceniz’ (DS-21) bağımsız değişkeninin ANOVA testi sonuçları verilmiştir.

Duygusal zeka ölçeği ile ‘Ailede kadının çalışmasına yönelik düşünceniz’ bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını test edilmeye çalışılmıştır.

Duy_ort ve ‘Ailede kadının çalışmasına yönelik düşünceniz’ bağımsız değişkenine göre ANOVA testi yapıldığında p değeri 0,719 bulunmuştur. α değeri 0,05 değerinden büyük olduğu için duy_ort ve ‘Ailede kadının çalışmasına yönelik düşünce’ bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum duy_ort, D1, D3, D4, D5, D7, D9, D10, D11, D12, D13, D14, D15, D16, D17, D18, D19, D20, D21, D22, D23, D24, D25, D27, D28, D30, D31 değerleri için geçerlidir. Çünkü bu değişkenlerin de p değerleri 0,05 değerinden büyüktür. Ancak D2, D6, D8 ve D29 değişkenlerinin p değeri 0,05 değerinden küçük olduğu için bu değerlerle ‘Ailede kadının çalışmasına yönelik düşünce’ bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Post Hoc testi ile karşılaştırmalarının yapılması gerekmektedir. Post Hoc testinin iki alt ölçüsü bulunmaktadır. Hangisinin kullanılacağını varyansların homojenliği belirlemektedir. Post Hoc için yapılan homojenlik test sonuçları $p=0,05$ karşılaştırmak için hesaplandığında D2, D8 ve D29 soruları için p değerleri sırasıyla; ,044,030,010 olarak bulunmuştur. Bu değerler 0,05 değerinden küçük olduğu için Tamhane’s T2 testi uygulanmıştır. Sonuçlar Post Hoc sütununda verilmiştir.

Tablo 8’de Post Hoc sütununda; DS-21 sorusu ile Duygusal Zeka ölçeği soruları; Kadının yeri evidir, kadın çalışmamalıdır (1), Eşi izin veriyorsa çalışmalıdır (2), Kadın çalışıyorsa evdeki işler aksar (3), Çocukların daha iyi yetişmesini sağlar (4), Kadının Bilgi ve görüşünü artırır (5), Aile bütçesine katkıdır (6), şeklinde numaralandırılmış ve her grubun ikişerli karşılaştırmaları yapılmış bu karşılaştırılan grupların ortalamaları arasındaki farklar numaralarla ilişkilendirilerek p değeri olarak verilmiştir. Tablo 8’de Post Hoc sütununda D29 sorusuna göre; 1-5=0,0, 5-1=0,0, Kadının yeri evidir, kadın çalışmamalıdır ve Kadının Bilgi ve görüşünü artırır arasında p değerleri 0,05 değerinden küçük olduğu için aralarında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 8’de; Yeterli çabayla, her türlü sorunu ortadan kaldıracıma inanırım D29 sorusuna göre; Kadının yeri evidir, kadın çalışmamalıdır (1), Eşi izin veriyorsa çalışmalıdır (2), Kadın çalışıyorsa evdeki işler aksar (3), Çocukların daha iyi yetişmesini sağlar (4), Kadının Bilgi ve görüşünü artırır (5), Aile bütçesine katkıdır (6) gibi ifadelerde likert ölçeği ortalamalarını veren Ort

değerlerine bakıldığında; değerler 3,5 ile 4 arasında yer aldığı için ifadelere katıldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç

Girişimciliği teşvik amacıyla hükümetin uygulamaları arasında yer alan KOSGEB girişimcilik eğitimleri, mevzuat düzenlemeleri, vergi indirimleri, hibe ve kredi destekleri ile Türkiye de girişimci sayısı artmaktadır. Girişimciliğin başarılı olmasında girişimcilerin özellikleri de önem arz etmektedir. Girişimcilik özelliği ile duygusal zekâ arasında önemli bir ilişkinin olduğu yapılan çalışmalar ile belirlenmiştir.

Duygularını iyi yönetebilme ve olumlu bakış açısına sahip olma girişimcilik özellikleri üzerinde olumlu yönde etkisi olan bir duygusal zekâ boyutudur. Duygusal farkındalığı yüksek olan kişilerin iletişim, liderlik ve vizyoner özelliklerini başarılı bir şekilde kullanabildikleri, girişimcilik özelliklerine sahip oldukları görülmektedir.

Araştırma bulguları çerçevesinde kendinizi girişimci bir kişiliğe sahip görüyor musunuz? sorusu ile girişimcilik ölçeği arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Duygusal zeka ölçeği ile cinsiyet ilişkisi arasında ortalamalara göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılrken, soru bazında D5,D9,D10, D12, D15, D16, D26, D27 cinsiyet ile aralarında anlamlı bir farklılığın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Duygusal zeka ölçeği ile yaş, bölüm, sınıf, yaşadığı yer, gelir arasında anlamlı bir farklılık olabileceği düşünülmüş ancak analiz sonucunda aralarında anlamlı bir farklılık bulunamamış bu nedenle çalışmada tablolarına yer verilmemiştir.

Duygusal zeka ile girişimcilikle ilgili herhangi bir ders aldınız mı ilişkisi arasında ortalamalara göre anlamlı bir farklılık bulunamamış ancak genellikle, gelecekle alakalı iyi şeyler beklerim, Başkalarının üstünde bıraktığım etkiyle çok fazla ilgilenmem soruları için anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Duygusal Zeka Ölçeği ile Kendinizi girişimci bir kişiliğe sahip görüyor musunuz sorusu ilişkilendirildiğinde ortalama olarak anlamlı bir farklılığın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Duygusal Zeka ölçeği ile Ailede kadının çalışmasına yönelik düşünceniz nedir ilişkisi incelendiğinde anlamlı bir farklılık olmadığı, soru bazında anlamlı bir farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Girişimcilik ruhu ile duygusal zeka arasında anlamlı bir farklılık olduğu duygusal zekanın girişimciliği etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre girişimcilik yeteneklerinin arttırılması için duygusal zekâya daha fazla önem verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bir ekonomi için girişimcilik önemli bir konudur. Çünkü gelişmiş ya da gelişmekte olan ekonomilerde kalkınma kavramı ve sürdürülebilir büyüme kavramı son derece önemlidir. Kalkınmanın ve büyümenin sağlanması için girişimcilik önder bir rol oynamaktadır. Bu nedenle girişimciliğin teşvik edilmesi öğrencilerde farkındalık yaratılması gerekmektedir. Bu süreç ne kadar erken başlarsa o kadar avantajlı olacaktır. Bu noktada girişimciliği etkileyen duygusal zeka kavramına gerekli ilginin gösterilmesi, öğrencilerin duygusal zeka düzeylerinin arttırılması ve eğitim döneminde gerekli donanımın sağlanmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

Acar, F. (2002). Duygusal Zekâ ve Liderlik, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12, 53-68.

Atabek, E. (2000). Bizim duygusal zekâmız (2. bs.). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Aytaç, R. (1999). Elazığ'da Girişimcilik ve Girişimci Kültür Elazığ Sanayi ve Ticaret Odasına Kayıtlı İşadamları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Tez No: 89517, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.

Börü, D. (2006) . Girişimcilik Eğilimi Marmara Üniversitesi İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, Marmara Üniversitesi G.Ğ.B.F. Dergisi, 16(1),331-356.

Cherniss, C. (2000). Emotional Intelligence: What It Is and Why It Matters. Annual

Çakar, U. ve Arbak, Y. (2004). Modern Yaklaşımlar Işığında Değişen Duygu-Zekâ İlişkisi ve Duygusal Zeka, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(3), 23-48.

Dağlı, G., Silman, F. ve Çağlar, M. (2008). Liderlerin Başarısında Duygusal Zekânın Rolü ve Önemi. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı: 17: 22-46.

Dean A. Shepherd, (2004). Educating Entrepreneurship Students About Emotion and Learning From Failure, Academy of Management Learning and Education, Cilt: 3, Sayı: 3:284; R. H.

Demireli, C., Uluköy, M., Kahya, V. ve Demirağ, F., (2014) Farklı Öğrenim Düzeyindeki Öğrencilerin Girişimcilik Özelliklerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Vol.3, No.9, ss.1-17.

Fidan, Yahya ve Süha Çiftçi (2010). Farklı Fakültelerdeki İşletme Öğrencilerinin Girişimciliğe Bakışları, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 4:58-73.

Goleman, D. (2000). İşbaşında Duygusal Zekâ. Çev. Handan Balkara. İstanbul: Varlık Yayınları

Goleman, D. (2007). Duygusal zekâ: EQ neden IQ'dan önemlidir? (B. S. Yüksel, çev.) İstanbul: Varlık Yayınları.

Güllüce, A. Ç. ve İscan, Ö. F. (2010). Mesleki Tükenmişlik ve Duygusal Zekâ Arasındaki İlişki. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 5(2), 7-29.

Gürbüz, S. ve Yüksel, M. (2008). Çalışma Ortamında Duygusal Zekâ: İş Performansı, İş Tatmini, Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ve Bazı Demografik Özelliklerle İlişkisi, Doğu Üniversitesi Dergisi, 9 (2), 174-190.

Hisrich, R. D. Peters, M. (1995). Entrepreneurship Starting, Developing And Managing A New Enterprise, Third Edition, Irwin Publishing, Chicago: Irwin.

Hisrich, Robert D., Michael P. Peters ve Dean A. (2013). Shepherd, Entrepreneurship, McGraw-Hill Companies Inc., New York,.

Kaya, N., Koc, E. ve Topcu, D. (2010), An Exploratory Analysis of the Influence of HRM Activities and Organizational Climate on Job Satisfaction in Turkish Banks, *International Journal of HRM*, 21 (11), 2028-2048.

Kirel Ç.,Fatma Kocabaş, Aytül Ayşe Özdemir,(2010) İşletmelerde Algılanan Cinsiyet Temelli Ayrımcılık: Eskişehir'de Özel Sektörde Bir Alan Araştırması, Çimento İşveren, sayı:3 cilt:24, s.15 <http://www.ceis.org.tr/dergiDocs/makale143.pdf>

Koc, E. (2010), Services and Conflict Management: Cultural and European Integration Perspectives, *International Journal of Intercultural Relations*, 34 (1), 88-96.

Kuratko, D. F., Hodgetts, R. M. (2001); Entrepreneurship: A Contemporary Approach, 5 th edn., Fort Worth: Harcourt Publishers.

Polat, S. ve Aktop, E. (2010). Öğretmenlerin Duygusal Zekâ ve Örgütsel Destek Algılarının Girişimcilik Davranışlarına Etkisi. Akademik Bakış Dergisi, 22, 1-20.

Salovey, P. ve Mayer, J. D. (1190), Emotional Intelligence, Imagination, Cognition and Personality 9, 1990, ss. 185-211.

<http://www.pervinkaplan.com/detay/duygusal-zeka-is-yasaminda-onemli-mi/4520>

YENİ KAMU YÖNETİMİ ANLAYIŞININ SOSYOLOJİK ETKİLERİ

S. Mustafa ÖNEN

Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, mustafa.onen@inonu.edu.tr

Mehmet Seyda OZAN

Doktorant, İnönü Üniversitesi, mseydaoan@gmail.com

ÖZET

Yeni Kamu Yönetimi (YKY) anlayışı kamu yönetiminin geleneksel yönetim anlayışına bir tepki olarak ve ondan farklı daha çok toplumu ön plana çıkaran, aynı zamanda işletmecilik yönetim tarzını benimseyen bir yönetim biçimi ve tarzıdır. Dünyada 1980’li yıllarla başlayan bu anlayış, Türkiye’de özellikle 2000’li yılların başından itibaren uygulanmaya başlamıştır. 2003 yılında yayınlanan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu bu konuda öncü rol üstlenerek kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasına anahtar bir rol oynamıştır. 5018 sayılı Kanun ile kamu yönetiminde ilk defa açıklık, katılımcılık ve hesap verebilirlik gibi yeni ilke ve değerler gündeme gelmiş ve ön plana çıkmıştır. Bu ilke ve değerlerin günümüzde kuşkusuz birtakım sosyolojik etkileri bulunmaktadır. Önceden devlet ve toplum yapısında hakim olan Geleneksel Kamu Yönetimi (GKY) anlayışında gizlilik ve kapalılık ile yönetimde merkeziyetçiliğin ağır bastığı ve dolayısıyla halkın yönetime katılımının sınırlı olduğu bir yönetim anlayışı söz konusu iken; buna karşılık günümüzde YKY anlayışı ile toplumun yönetime daha çok katılması ve kararların alım sürecine dahil olması söz konusu olmuştur. GKY’nin entelektüel öncü düşünürlerinden olan Max Weber’e göre yönetimde karar verme yetkisi sadece merkezi yönetime ait olmakta ve merkez de katı hiyerarşik yapılanma içerisinde bu yetkilerini tek başına kullanmak zorundaydı. Geleneksel yönetim anlayışında kamu hizmetleri aynı zamanda sadece devlete bağlı kurum ve kuruluşlar tarafından yerine getirilmesi savunulmaktaydı. Oysa YKY anlayışına bağlı olarak devlete bağlı birçok yetkinin bireylere dolayısıyla topluma aktarılması mümkün hale gelmiştir. Toplum destekli bir yönetim anlayışı sayesinde bireyler; daha çok devlet yönetiminde söz sahibi olmakta, kendi beklenti ve isteklerini kamu politikalarının oluşum ve uygulanma süreçlerine daha çok katabilme imkanını bulabilmektedirler. Bu çalışmanın esas amacı, YKY anlayışının temel felsefe ve ilkeleri ile sosyolojiye etkilerini YKY anlayışının özellikleri açısından incelemektir. YKY anlayışı düşüncesinin temel öngörülleri ortaya konurken; çalışmada önce GKY’nin özellikleri üzerinde durulmuş, ardından ise YKY’nin özellikle sosyolojik etkileri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Kamu Yönetimi, Yeni Kamu Yönetimi, Devlet, Sosyoloji

SOCIOLOGICAL EFFECTS OF NEW PUBLIC ADMINISTRATION APPROACH

Abstract

Emerged as a reaction to the traditional administration, the New Public Administration (NPA) approach is an administration form and style that emphasizes community and adopts business management style, different from the traditional administration. This approach, which started in the 1980s in the world, has started to be implemented in Turkey since the early 2000s in particular. Public Finance Management and Control Law no.5018, enacted in 2013, played a pioneering and key role in restructuring of public administration. New principles and values in public administration, such as openness, participation and accountability have been raised and came to the forefront for the first time with the Law No. 5018. Undoubtedly, these principles and values have a number of sociological implications today. In the Traditional Public Administration (TPA), which was prevailing in the state and social structure, secrecy and centralism was dominant, and hence public participation was limited in the administration; however, the NPA approach enabled participation of the society in the administration and decision making today. According to Max Weber, one of the leading intellectual thinkers of TPA, the decision making authority in the administration belongs only to the central government and the center use these powers alone in the rigid hierarchical structure. In the traditional administration approach, public services are undertaken only by state-owned institutions and organizations. However, it's now possible to transfer many powers of the state to the individuals and to the society thanks to the NPA approach. Thanks to a community-based governance approach, individuals have a say in government administration and participate in the process of formation and implementation of public policies in accordance with their expectations and demands. The main purpose of this study is to examine the basic philosophy and principles of the NPA approach and its effects on sociology. While putting forward the basic premises of the NPA approach in the study, first the characteristics of the TPA were emphasized, and then the sociological implications of the NPA were discussed.

Keywords: Traditional Public Administration, New Public Administration, State, Sociology

1. GİRİŞ

Dünyada 1980'li yıllarla birlikte neo-liberal politikalara ağırlık verilirken aynı zamanda devletin küçültülmesi ve daha verimli hale getirilmesi öngörülmektedir. Neo-liberal politikalar çerçevesinde devlet ve toplum arasındaki ilişkilerin nasıl olması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Devletin nasıl etkin ve verimli olabileceği konusundaki tartışmalar, aynı zamanda devletin topluma karşı rol ve sorumluluklarının sınırının nerede başlayıp nerede bitmesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Devletin vatandaşlara en iyi hizmeti sunarken vatandaşların kendilerini ilgilendiren hususlarda kararlara katılması ve kendi görüş ve düşüncelerini yönetime rahatlıkla aktarması gerektiği düşüncesi, devletin öteden beri var olan konumunun yönetmekten ziyade yönlendirmek olması yönünde toplanmaktadır.

Her ülkede kamu yönetimleri, devletin topluma hizmet sunma aracıdır. Kamu yönetimlerinin asli amacı, kamu bürokrasisi ve onun toplumla ilişkilerini sağlamak, topluma kamu

hizmetini sevk ve idare etmek ve buna ilişkin yapıları, işlevleri ve süreçleri harekete geçirmektir. Her toplumda ve dönemde kamu yönetimleri farklı görev ve sorumluluklar üstlenmişlerse de toplumun değişik alan ve kesimlerine yönelik en iyi kamu hizmetlerini sunmayı amaç edinmektedirler. Geleneksel yönetimin hakim olduğu Geleneksel Kamu Yönetimi (GKY) anlayışında kamu hizmetleri bizzat devlete bağlı organ ve kuruluşlarca katı bir hiyerarşi içinde yerine getirilmesi söz konusuydu. Yönetim anlayışı yukarıdan aşağıya doğru merkeziyetçi bir model üzerine kurulduğundan toplumun beklenti ve ihtiyaçları da aynı şekilde yeterince dikkate alınmıyordu.

1980’li yıllarla başlayan süreçte daha liberal iktisat politikalarıyla devletin küçültülmesi, aynı zamanda devletin daha verimli hale getirilmesini hedefleyen uygulamalara paralel olarak giderek daha somut bir biçimde ortaya çıkmaya başlayan Yeni Kamu Yönetimi (YKY) anlayışı, GKY anlayışına tepki niteliği taşıyan, ona zıt düşünceleri içeren bir yaklaşım olarak gündeme gelmiştir. İşte bu çalışmanın amacı KYK anlayışı düşüncesinin doğurduğu sosyolojik etkileri özellikle KYK’nin öngördüğü temel felsefe ve ilkeler ile genel çerçevede karşılaştırarak incelemektir.

2. TOPLUMSAL YAPIDAKİ DEĞİŞİMİN KAMU YÖNETİMİNE YANSIMASI

Antik çağlardan bu yana Çin’den Mısır’a; Pers İmparatorluğu’ndan Roma İmparatorluğu’na kadar olan çok geniş coğrafyada kral ve imparatorların toplum hakkındaki düşüncelerini gerçekleştirmek ve kamu politikalarını uygulamak için hükümetlerin kamu yönetimlerine dayandıkları bilinmektedir. Kamu yönetimleri dünyanın çeşitli kısımlarında farklı biçim ve yapılar da olsalar da yine de aralarında birçok benzer yanlar bulunmaktadır. Kamu yönetimleri toplumda güçlerin (erklerin) uygulanması konusunda kavram ve değerlerin şekillenmesine yardımcı olur iken; hükümetlerin rolleriyle kamu kuruluşlarının görevlerinin tanımlanmasına da önemli katkılar sağlamaktadırlar (Bourgon, 2011: 7). Zaman içinde farklı toplumsal yapılara bağlı olarak farklı kamu yönetimi biçimleri ortaya çıkmış; ancak hemen hemen bütün kamu yönetimlerinin ortak özellikleri topluma nasıl en iyi hizmeti, hangi yöntemlerle sunulabileceği üzerinde durmuş olmalarıdır.

Dünyada bilimsel ve teknolojik gelişmeler başta olmak üzere ekonomik, siyasal, yönetsel ve toplumsal alanlarda yaşanan baş döndürücü gelişmelerin devlete, dolayısıyla kamu yönetimine doğrudan bir etkisi bulunmaktadır. Toplumsal yapıdaki değişimlerin devletin rol ve yapısı üzerindeki yansıması, toplumun devletten beklediği hizmetlerin nitelik ve niceliğine göre değişmektedir. Zaman içinde bireylerin yönetimde daha çok söz hakkına sahip olması, yönetimin yukarıdan aşağıya doğru yöneldiği katı merkeziyetçi yönetim anlayışından aşağıdan yukarıya doğru yöneldiği esnek yerinden yönetim anlayışına doğru dönüşmesine neden olmaktadır. Devlet ile toplum arasındaki denge, ülkede kamu politikalarının özenle uygulanması, küresel düzeydeki değişimlere bağlı olarak kamu yönetiminin yapısal ve işlevsel konumuna göre de farklılaşmaktadır. Devletin ve toplumun nasıl olması gerektiği konusunda farklı yönetsel yaklaşımlar giderek daha çok ön plana çıkmıştır.

Yeni kamu yaklaşımı ve ekonomik-siyasal temelli yaklaşım değişim sürecinde kentleşmenin önemini artırırken özellikle gelişmekte olan ülkelerde yüksek kentleşme hızına bağlı olarak

hizmetlerin çeşitliliği ve diğer kolaylıklar da kentlerin sosyal, siyasal ve ekonomik yanları üzerinde büyük bir etkiler doğurmuştur (Aksogan, 2018: 1). Devletin siyasal ve ekonomik görevlerinde hem iç hem de dış dinamikler aracılığıyla önemli değişiklikler olmuşsa da bu değişim süreci ulusüstü kuruluşlar ve yabancı şirketler yanında yetkilerin merkezden yönetimden yerel yönetimlere devredilmesiyle tamamlanmıştır. Dolayısıyla ulus devletin hareket kabiliyeti kalkarken yerleşmenin yardımlarıyla ulusal bütünlük de tartışılmaya başlanmıştır (Ulker ve Karakoc, 2009: 426). Küreselleşme sürecine bağlı olarak yönetimde devlet dışı örgütlerin ön plana çıktığı; çok katmanlı, çok aktörlü bir yönetim ağı günümüzde giderek daha çok belirginleşmektedir. Bu süreçte yerel yönetimler, Sivil Toplum Kuruluşları, özel kesim ve halk kendisini ilgilendiren hususlarda karar alma ve yönetim süreçlerine dahil olmakta ve katılımcılık ve hesap verebilirlik anlayışı ağırlıklı olarak uygulanmaya başlamaktadır.

3. GELENEKSEL KAMU YÖNETİMİNDEN YENİ KAMU YÖNETİMİNE GEÇİŞ

1980’li yıllarla başlayan süreçte yönetim paradigmasında yaşanan değişimlere bağlı olarak geleneksel yönetim anlayışındaki eksiklik ve yetersizlikler, yeni bir yönetim anlayışının doğmasına zemin hazırlamıştır. GKY anlayışı içinde insanların yönetimin aracı veya makinenin bir dışlisi olarak görülmeleri aynı zamanda sosyo-psikolojik ihtiyaçlarının da tam olarak karşılanamamasına yol açıyordu. Yönetimde insan davranışlarının yeterince dikkate alınmamasının yanı sıra yönetimde katı bir merkeziyetçi yapıya bağlı olarak karar verme süreçlerine katılması da söz konusu değildi. Bu türden bir yönetim anlayışında görev, yetki ve sorumluluklar katı bir biçimde ayrıldığından çalışanlar arasında da işbirliği ve dayanışma bulunmamaktaydı. Bu yüzden katı ve hiyerarşik yapılanmaya dayalı yukarıdan aşağıya doğru dikey bir yönetim anlayışı hakim idi.

Geleneksel yönetim anlayışının entelektüel düşünürleri, yönetimde kurallara gereğinden fazla önem vermekte ve insan unsurunu da yeterince önemsememekteydiler. Gerek F. Taylor gerekse H. Fayol yönetimde bilimsel yönetim anlayışına dayalı yönetim ilkelerinin neler olacağını ileri sürerler iken; örgütü kapalı bir sistem olarak düşünmüşler ve örgütün çevreyle olan ilişkilerini ise yeterince dikkate almamışlardı. Aslında klasik düşünürleri içinde bulundukları ortama göre değerlendirmek mümkün görülse de zaman içinde yönetimin toplumsal ve ekonomik koşullara göre değişebileceğini hesap etmemişlerdi. Klasik düşünürlerden M. Weber yönetime ilk defa bürokratik yönetim modelini getirmiş ve bu görüşleri hemen herkes tarafından tartışılmaksızın kabul görmesine rağmen, oysa görüşleri günümüzde daha çok hantal ve verimsiz kaldığı yönüyle eleştirilmiştir.

Hatta Weber bürokrasisinin her zaman ussal ve rasyonel olmadığı, kişisel ilişkileri ihmal ettiği, kurallara gereğinden fazla ağırlık verdiği ve çevresel koşulları yeterince dikkate almadığı da ileri sürülmüştür. Max Weber’e göre yönetimde karar verme yetkisi sadece merkezi yönetime ait olmakta ve merkez de katı hiyerarşik yapılanma içerisinde bu yetkilerini tek başına kullanmak zorundaydı. Geleneksel yönetim anlayışında kamu hizmetleri aynı zamanda sadece devlete bağlı kurum ve kuruluşlar tarafından yerine getirilmesi savunulmaktaydı. Aynı şekilde W. Wilson da ilk defa yönetimin müstakil bir bilim dalı olması adına yönetim biliminin siyaset biliminden ayrılması gerektiği görüşüyle büyük üne kavuşur iken; oysa günümüz yönetim paradigmasında yönetim ile siyasetin birbirinden ayıramayacağı görüşü genel kanaat haline gelmiştir.

Kamu yönetiminde daha çok katı merkeziyetçi yapıya ve yönetimin katı hiyerarşik yapılanmasına karşı özellikle Geleneksel Kamu Yönetimi (GKY)'ne bir tepki niteliği taşıyan Yeni Kamu Yönetimi (YKY) anlayışı, daha çok işletmecilik, Yeni Kamu İşletmeciliği, Piyasa Temelli Kamu Yönetimi veya Girişimci İdare gibi kavramlar başlığı altında açıklanmaktadır (Eryılmaz, 2006: 25). Bu yaklaşımın veya hareketin kökleri, Amerikan kamu yönetimine çalışmalarıyla önemli katkıda bulunan D. Waldo ile atılmıştır. Waldo kamu yönetiminin kuramsal yanı ve siyaset bilimiyle ilişkisini incelemek yanında, ABD'deki sosyal, siyasi ve idari olayların analizini de yaparak KYKY anlayışının doğmasına zemin hazırlamıştır (Özgür, 2003: 184). KYKY düşüncesine ait özellikler üç temel unsur altında özetlemek mümkündür (Osborne ve Gaebler, 1993: 277; Calogero, 2010: 33):

(1) Özelleştirme ve dışa açılma yoluyla devlet ile piyasanın arasındaki sınırların yeniden tanımlanmasıdır.

(2) Devletin makro düzeydeki görevlerinin dağıtılarak genel yapısal durumun yeniden formüle edilmesidir. Bu fenomen kurumsal veya dışa açılma yoluyla desantralizasyon olarak da adlandırılmaktadır.

(3) Kamu sektörünün kendi görevlerini yerine getirme ve amaçlarına ulaşma konusunda ilgili yöntemleri belirleyen operasyonel kuralların yeniden tanımlanması söz konusudur. Ayrıca bu özelliğe ilişkin yedi bileşenden bahsedilebilir:

- Kamu sektörü özel sektör ile karşılaştırılarak iyileştirici bağlarının güçlendirilmesi,
- Maliyetler ile gelir arasındaki ticari temelli bir denge arayışında olduğu gibi kamu yönetiminde faaliyetlerin yeniden yapılanması,
- İç piyasada devlet rekabetinin sağlanması,
- Görevlerin ve yeterliliklerin merkezi yönetimden en dış birimlere doğru veya kamu sektöründe en düşük örgütsel düzeydeki birimlere aktarılması (bu fenomen iç desantralizasyon olarak da adlandırılabilir),
- Bürokratik modelin yerine geçen bir idari mekanizmanın yeniden yapılanması,
- Ekonomik ve sosyal sistemlerin görevlerinin serbestleştirilmesi,
- Vatandaşların rol ve haklarının yeniden tanımlanmasıdır.

4. YENİ KAMU YÖNETİMİ ANLAYIŞINDA SOSYOLOJİK ETKİLER

YKY anlayışı devletin toplum içindeki rolünü yeniden tanımlayarak hükümet, bürokrasi ve vatandaşlar arasındaki ilişkilerin yeniden biçimlendirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu sayede toplumda yer alan vatandaşların devlet ve kamu yönetimi karşısında konumu ile yönetime katılma olanakları geliştirilir iken; burada amaç devletin küçültülmesi veya büyütülmesinden ziyade devleti temel klasik fonksiyonlarına daha çok çekmek ve daha etkin hale getirmektir. Toplumsal yapıdaki bu değişim sürecinin yerel yönetimler başta olmak üzere tüm kamu kurumları üzerinde birtakım olumlu etkileri bulunmaktadır (Eryılmaz, 2006: 22). Toplumsal değişime bağlı olarak kamu hizmetinden beklentilerin giderek artması, kamu kurumlarının daha çok çeşitlenmesine ve hizmetlerin daha kaliteli sunulmasına neden olmaktadır.

YKY anlayışında GKY anlayışının öngördüğü verimlilik, ekonomiklik ve eşgüdümlü hizmetin sevk ve idaresi yanında sosyal adaletin sağlanması da önemsenmektedir. YKY'nin meşruiyetinin sosyal adalet düşüncesiyle kurulacağı savunulur. YKY'nin temel varsayımları ve amaçları sosyal adalet ve eşitlik düşüncesiyle güçlendirilmek istenmektedir (Frederickson, 1971: 311). Frederickson'a göre bu sosyal adalet ve eşitlik düşüncesi YKY bakımından önemli olması kadar, aynı zamanda idari yapının kurulması da önemlidir. Oysa GKY bu tür düşünceleri araştırmak yerine, örgütler ve örgütler içindeki bireylerin davranışları üzerinde durmuştur. Bu tür bir yaklaşımı eleştiren Frederickson'a göre örgüt esaslı yaklaşımlardan ziyade kamuya yönelik yaklaşımlara daha çok ağırlık verilmeli ve bunlara daha çok yoğunlaşılmalıdır (Ciğeroğlu ve Özgür, 2011: 282).

Kamu yönetiminde değişimin merkezinde toplumsal hareketlerin yer alması ve buna bağlı olarak YKY hareketlerinin ortaya çıkışında özellikle ABD'de 1960'lı yıllardan itibaren ortaya çıkan toplumsal olaylar, sıkıntılar ve karışıklıkların etkili olduğu da söylenebilir (Özgür ve Öztepe, 2015: 100). İrkçi gruplar ve karşıt görüşlerin çıkardıkları olaylar yanında sosyal adalet, kadın hakları ve savaş karşıtlarının çıkardıkları protesto ve yürüyüşler de Amerikan yönetiminin yeniden sorgulanmasına ve toplumsal politikaların giderek daha çok önemsenmesine yol açmıştır. Bu bağlamda İlk defa ABD'de ortaya çıkan YKY hareketinin altında ekonomik ve siyasal faktörler kadar, toplumsal faktörlerin de doğrudan bir etkisinin ve rolünün olduğu düşünülmektedir.

Vatandaşların daha az vergi vermek isteyerek devletten daha çok hizmet beklmeleri, devlete olan ilgiyi ve talebi de artırmıştır. Aslında toplumun devletten beklenti ve isteklerinin giderek artmasında kuşkusuz bilimsel ve teknolojik yenilikler, sanayileşme, kentleşme, sosyal maliyetler, sosyal hizmet ve yardımlar gibi faktörler etkili olmuştur. Toplumun zamanla devletten daha çok hizmet talep etmesi, devletin birçok alanı düzenlemesini veya değişik örgütlenmelere gitmesini kaçınılmaz kılmıştır. Aslında devletin aşırı büyümesiyle ortaya çıkan olumsuzluklar günümüzde YKY'nin öngördüğü teknik ve yöntemler ile giderilmeye çalışılmaktadır.

GKY'nin kamu hizmetlerinin bizzat devlet ve devlete bağlı kuruluşlar tarafından yapılması düşüncesi, YKY anlayışı ile bürokrasinin dışında özel sektöre de yaptırılması yönündedir. YKY ile kamu hizmetlerinin yapımı sürecinde kamu ile özel sektör ayrımına gerek kalmaksızın sözleşme yoluyla özel kesimde bireylere gördürülmesi toplumda bireylerin de yönetime bir şekilde katılmasını sağlamaktadır. Yönetimin tek taraflı merkezden yapılması işlerin merkezde toplanmasına, karar alma ve uygulama konusundaki uygulamaların hantallaşmasına yol açabilmektedir.

Toplumsal değişimin YKY'nin ortaya çıkmasına yönelik iki önemli belirleyici etkisinden söz edilmektedir (Isaac-Henry, 1997: 5; Bilgiç, 2003: 33-34; Sözen, 2005: 49; Sobacı, 2014: 57): Bunlardan birincisi, nüfus artışına bağlı olarak insanların hizmet beklentilerinin giderek artması; ikincisi ise, nüfus artışıyla sosyal refah hizmetlerine olan talebin artmasıdır. Nüfusun yaşlanmasıyla beraber devletten özellikle sosyal refah hizmetlerine olan yoğun talep, aslında YKY anlayışının temel felsefesini oluşturan devletin küçültülmesi ve müşteri odaklı yönetim anlayışına ters düştüğü görülse de özellikle YKY anlayışıyla kaynakların etkin ve verimli kullanılması ile şeffaflık ve halkın kararlara daha çok katılımının sağlanması sayesinde devletin hantal ve bürokratik yapısı giderilmekte; toplumsal ihtiyaçlar daha çok karşılanmaktadır.

Dünyada YKY anlayışının tohumları 1970’lerde atılmış; tohumların filizlerini vermesi 1980’lerde başlamış; ürünlerin toplanması ise 1990’lı yılların başından itibaren gerçekleştirilmiştir (Kutlu, 2004: 45-46). Türkiye’de ise, YKY anlayışının 1980’li yıllar itibariyle neo-liberal politikaların uygulamaya aktarılmasıyla kamu yönetiminin özel sektör gibi yönetilmesi, özelleştirmelere ağırlık verilmesi, kamunun rekabete daha açık hale getirilmesi ve yönetimde tutumluluk sağlanmak istemesi gibi tedbirlerin öncelikle uygulanmaya başlamıştır. Türk kamu yönetiminin mevcut sorunlarına karşı iç ve dış etkenlere bağlı olarak kimi reform çabalarıyla etkili çözüm yolları aranmaktadır. Türk kamu yönetiminin sorunlarının başında katı merkeziyetçi yapılanma, kaynakların yeterince etkin ve verimli kullanılamaması, kamuda rekabet edilebilirliğin sınırlı düzeyde olması, aşırı istihdam ve gizli işsizlik ile toplumun yönetime sınırlı katılımı ve diğer sorunlar gelmektedir.

2000’li yılların başı itibariyle Türkiye’de YKY anlayışı ekseninde gerçekleştirilen reformlar merkeziyetçi yapıyı gidermeye ve bürokratik işlemleri azaltmaya yönelmiş; bu kapsamda yerel yönetimler yetkilendirilmiş, halkın yönetime katılımını sağlayacak açıklık, hesap verebilirlik, katılımcılık gibi yeni ilke, değer ve uygulamalar ön plana çıkmıştır (Özer ve Önen, 2017: 226). 2003 yılında çıkarılan “Bilgi Edinme Hakkında Kanun” ile “Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu” bu ilke, değer ve uygulamaların somut biçimde gerçekleştirildiği kanunlar olmuşlardır. “Bilgi Edinme Hakkında Kanun” toplumun yönetimle bütünleşmesine imkan sağlamıştır. “Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu” ise, Türk kamu yönetiminde ilk defa stratejik yönetime ve performansa dayalı yönetime geçilmesine neden olmuştur. Bütün bu yeni yaklaşım ve yöntemlerin kuşkusuz toplum üzerinde olumlu yansımaları söz konusudur.

5. SONUÇ

Yeni Kamu Yönetimi (YKY) anlayışı kamu yönetiminin günümüzde geçirdiği dönüşümün adı olmaktadır. Bu dönüşümün kuşkusuz siyasi, ekonomik, yönetsel ve toplumsal birtakım etkileri bulunmaktadır. Günümüzde YKY anlayışında toplumda yer alan çeşitli kesimlerin kamu yönetimine katılması ve karar verme süreci içine daha çok girmesi mümkün hale gelmiştir. YKY anlayışıyla devletin sahip olduğu yetkiler bireylere, oradan da toplumun geneline yayılmıştır. Toplum destekli bir yönetim anlayışı sayesinde bireyler; daha çok devlet yönetiminde söz sahibi olurlar iken, kendi beklenti ve isteklerini de o kadar çok kamu politikalarının oluşum ve uygulanma süreçlerine katabilme imkanını yakalamışlardır.

Devlet ve toplum yapısında GKY anlayışı içinde gizlilik, kapalılık ile yönetimde merkeziyetçilik hakim iken; oysa YKY ile kamu yönetiminde verimlilik ve etkinlik öngörülmüş, toplumun yönetimde daha çok söz sahibi olmasına fırsat tanınmıştır. GKY’de kamu hizmetleri bizzat devletin ilgili kuruluş ve birimlerince yerine getirilir iken; YKY’de daha esnek ve katılımcı bir yönetim modeli söz konusudur. YKY anlayışı içinde devlete ait önemli yetkiler toplumla daha çok paylaşılmış ve toplumun devleti denetlemesi daha kolaylaşmıştır. YKY ile devletin bürokratik yapısı toplumun yönetim üzerindeki öncü ve katılımcı rolüyle azaltılmak istenmiştir. Bu yönetim modelinde devletin küçültülmesi hedeflenir iken; nüfus artışı ve bazı hizmetlerin bizzat devletten beklenmesi nedeniyle devletin kaçınılmaz olarak bazı alanlara müdahalesi gerekmiştir. Devlet-

toplum dengesi yeniden kurulur iken; toplumun ezilen veya yardıma muhtaç kesimlerinin korunmasına yönelik tedbirler ise ister istemez devreye girmiştir.

KAYNAKÇA

- Aksogan, F. Betül (2018). “A Research on the Effects of the New Public Administration Approach on Local Administrations”, **Journal of Law, Policy and Globalization**, Vol.71, p.1-4.
- Bilgiç, Veysel (2003). “Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı”, **Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar** (Ed: Asım Balcı, Ahmet Nohutçu, Namık Kemal Öztürk & Bayram Coşkun), Ankara, Seçkin Yayıncılık, Eylül 3. Baskı, s. 27-46.
- Bourgon, Jocelyne (2011). **A New Synthesis of Public Administration Serving in the 21 st Century**, Canada.
- Calogero, Marino (2010). “The Introduction of New Public Management Principles in the Italian Public Sector”, **Transylvanian Review of Administrative Sciences**, No. 30E, p. 30-54.
- Ciğeroğlu, Mısra & Özgür, Hüseyin (2011). “H. George Frederickson ve Kamu Yönetimi Disiplinindeki Yeri”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:29, s. 279-290.
- Eryılmaz, Bilal (2006). **Kamu Yönetimi**, İstanbul, Erkam Matbaası.
- Frederickson, H. George (1971). “Organization Theory and New Public Administration”, in Frank Marini (Ed.), **Toward a New Public Administration - The Minnowbrook Perspective**, Third Edition, Chandler Press, Scranton, Philadelphia.
- Isaac-Henry, Kester (1997). “Development and Change in the Public Sector”, **Management in the Public Sector** (Ed: Kester Isaac-Henry, Chris Painter & Chris Barnes), London, International Thomson Business Press, p. 1-25.
- Kutlu, Önder (2004). **Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye’de Kamu Reformu ve Yönetimin Yeniden Düzenlenmesi**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 1. Basım.
- Osborne, David & Gaebler, Ted (1993). **Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector**, New York/USA, Penguin Books.
- Özer, Mehmet Akif & Önen, S. Mustafa (2017). **200 Soruda Yönetim/Kamu Yönetimi**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2. Baskı.
- Özgür, Hüseyin (2003). “Yeni Kamu Yönetimi Hareketi”, **Çağdaş Kamu Yönetimi -I**, (Ed: Muhittin Acar ve Hüseyin Özgür), Ankara, Nobel Yayın Dağ., s. 183-224.
- Özgür, Hüseyin & Öztepe, Musa Ciğeroğlu (2015). “Amerikan Yeni Kamu Yönetimi Hareketi (YKYH): Sosyal Adalet ve Hakkaniyet Odaklı Bir Kamu Yönetimi Arayışı”, **Kamu Yönetiminde Paradigma Arayışları -Yeni Kamu İşletmeciliği ve Ötesi-** (Ed: Özer Köseoğlu, Mehmet Zahid Sobacı), Bursa, Dora Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 1. Baskı.

- Sobacı, Mehmet Zahid (2014). **İdari Reform ve Politika Transferi -Yeni Kamu İşletmeciliğinin Yayılışı-**, Bursa, Dora Basım-Yayım Dağıtım Ltd. Şti., 2. Basım.
- Sözen, Süleyman (2005). **Teori ve Uygulamada Yeni Kamu Yönetimi**, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Ulker, Halil. I & Karakoc, Gulcin (2009). “The Understanding of New Public Administration”, **Lex ET Scientia Administrative Series, International Journal 16 Lex ET Scientia Int, Law Journal Library**, LESIJ NR: XVI, Vol.1, p. 424-429.

2016 RİO PARALİMPİK OYUNLARINDA GOALBALL ERKEK MİLLİ TAKIMLARININ MÜSABAKALARININ BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE ANALİZİ

Doc. Dr. Nurettin KONAR*

(nurettinkonar@gmail.com)

Araştırmacı Mehmet Emek KOCA*

(mhmt.koca3444@gmail.com)

*İnönü Üniversitesi Engellilerde Egzersiz ve Spor Eğitimi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, 2016 Rio Paralimpik Oyunlarında goalball erkek milli takımlarının müsabakalarının bazı değişkenlere göre analizini yapmaktır.

Araştırmada kullanılan veriler paralimpik goalball oyunları resmi internet sitesinden alınmıştır. Goalball erkek milli takımların karşılaşmış olduğu toplam 28 maç incelenmiştir. Müsabakalarda; atılan gol, kullanılan toplam atış, rakip takımların yapmış olduğu atışları bloklama, kullanılan penaltı, gole çevrilen penaltı gibi parametreler ve takımların turnuva sırasına göre başarı yüzdeleri analiz edilmiştir. Elde edilen veriler excel paket programında yüzde ve frekans olarak hesaplanmıştır.

Erkek goalball milli takımlarının 28 müsabakada toplam 369 gol atıldığı, takımlar tarafından müsabaka boyunca 5328 atış yapıldığı, yapılan atışların 4143'ü bloklandığı, müsabakalar da toplam 146 penaltı hatası yapılmış olduğu ve bu hataların 96 tanesini gole çevrildiği belirlenmiştir. Ayrıca müsabakalarda en fazla golü 61(%30.25) gol ile Litvanya milli takımının attığı, Litvanya milli takımının atılan atışı %9.2 oranla gole çevirdiği, en fazla penaltı hatasını 26 (%20.3) hata ile Cezayir milli takımının yaptığı, gole çevrilen toplam penaltı atışını en yüksek yüzdeyle ABD milli takımının gerçekleştirmiş olduğu araştırmamız sonucunda tespit edilmiştir.

Araştırma sonuçları doğrultusunda müsabakalarda takımların en fazla golü atmaları, yapılan atışları en yüksek oranda gole çevirmeleri, kullanılan penaltı atışlarını ve normal atışları bloklayarak kalelerinde az gol görmeleri ve kazanılan penaltı atışlarını yüksek oranda gole çevirmeleri takımların turnuvada ilk sıralarda yer almalarına önemli bir katkı sağlayacaktır. Müsabakalarda fazla bireysel ya da takım hataları yapmanın, normal atışlar ve penaltı atışları sonucunda yetersiz bloklama ile en fazla gol yemenin, kazanılan penaltıları düşük oranda gole çevirmenin takımlara başarı sıralamasında etkili bir sonuç veremeyeceğini söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Goalball, Paralimpik Oyunları, Analiz, Müsabaka

Abstract

The purpose of this study is to analyze the men's national goalball teams' matches at 2016 Rio Paralympic Games according to some variables.

The data used in the study were taken from the official website of the paralympic goalball games. 28 matches of men's national goalball teams were examined in total. The following parameters in the matches were analyzed; goals scored, total shots, blocks to the shots made by the opposing teams, the penalty used, the penalty scored, the percentage of success of the teams according to the tournament standings. The obtained data were calculated as the percentage and frequency in the excel package program.

It was determined that 369 goals were scored in the 28 matches of men's national goalball teams, 5328 shots were made by the teams throughout the matches, 4143 of the shots made were blocked, a total of 146 penalty faults were committed in the matches and 96 of these penalties were scored. As a result of our study, it was also determined that the Lithuanian national team scored the highest goal in the matches with 61 (30.25%) goals, the Lithuania national team achieved a goal-shot percentage of 9.2%, Algerian national team committed the most penalty faults with 26 (20.3%) faults, and USA national team scored the most penalties.

According to the findings of our study, the following factors will contribute for the teams to be in the first places in the standings: scoring the highest goals, having the highest goal-shot percentage, blocking the normal and penalty shots and conceding less goal, having a high goal-penalty percentage. We can argue that committing more individual or team faults in the matches, conceding more goals due to the inadequate blocking to the normal and penalty shots, having a low goal-penalty percentage will not produce a successful result in the team standings.

Keywords: Goalball, Paralympic Goalball, Analysis, Match

Giriş

Gelişen spor bilimi ve takımların kazanma arzusu taktik ve analizleri gerekli kılmaya başlamıştır. Analiz uygulamaları bireysel ya da takım sporlarında farklı performans göstergelerini anlayabilmek için spor ve egzersiz bilimciler arasında daha popüler hale gelmiştir. İyi tasarlanmış bir analiz sistemi, antrenörlere kolaylıkla doğru ve güvenilir bilgiyi toplu bir şekilde vererek, sonraki uygulama ve performans üzerinde etkili olur (Göral ve Saygın, 2014). Takım sporlarında teknik analiz, antrenörler için antrenman ve maç planlarını hazırlama da belirgin oranda kolaylıklar sunan bir araçtır. Takım içerisinde yer alan oyuncuların bireysel olarak maç performans verimlilikleri, oluşturulan istatistiki bilgiler aracılığıyla, antrenörlerin takımın hedef ve stratejilerine ilişkin karar verme sürecinde maç analizi etkili olabilir (Işık ve Genç, 2007).

Maç analizi, müsabaka sırasında sporcuların ortaya koymuş olduğu teknik-taktik ve bireysel becerilerinin objektif bir şekilde incelenmesidir (Carling vd., 2007). Maç analizleri, spor müsabakalarında gerçekleştirilen hareketler ile ilgili bilgiler toplayan, bunları amaçlar

doğrultusunda organize eden ve bireysel olarak oyuncuların veya bir bütün olarak takımın performansında arzu edilen değişiklikleri gerçekleştirebilmek için kullanılabilen önemli araçlardır (Işık ve Gençler,2007). Maç analizlerinin temel amacı takımların sonraki müsabakalarda geliştirebilecek güçlü yanlarını geliştirmek ve düzeltilmesi gereken eksik ve zayıf yönlerini gidermeyi sağlamaktır (Carling vd., 2009). Tam ve kapsamlı bir analiz rakip takım hakkında ayrıntılı bilgi toplanarak müsabakaya en iyi şekilde hazırlanmaya yardımcı olur (Seifried, 2004). İstatistiksel olarak oyuncu ve takım performanslarının belirlenmesi, taktiksel karar vermeyi kolaylaştırmak için kullanılır (Csataljay vd., 2009). Hem taktik çalışmalarda hem de değerlendirme aşamasında hataların en aza indirilmesinde, sporcuların ve takımların performansının takibi için maç analizleri yapmak büyük önem taşımaktadır (Zivalioğlu vd., 1998). Antrenörler için performans ve istatistiksel analizler kendi takımları ve rakipleriyle ilgili doğru bilgilere sahip olabilmeleri için temel bir araçtır (Sampaio vd., 2006). Antrenörler ve araştırmacılar bu bilgileri her oyuncunun takım performansına nasıl katkıda bulunduğunu, oyun içerisindeki belirli rollerin önemini, ev sahibi ve rakip takım olmanın avantajlarını belirlemek gibi değişkenleri değerlendirmek için kullanırlar (Pollard, 2008; Şentuna vd., 2018). Analizler antrenörlere, müsabakanın ardından yapılan analiz sonuçlarını kendi düşünceleriyle birleştirerek bir sonraki müsabakaya yönelik taktiksel değişiklikler yapabilme imkânı tanır (Işık ve Gençler, 2007; Wilson, 2017; Müniroğlu, 2009).

Türkiye’de görme engelliler spor branşları içerisinde yer alan goalball sporunun öneminin artması ve goalball takımlarının katılmış oldukları uluslararası turnuvalarda başarı elde etmeleri goalball sporunun Türkiye genelinde gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Buna bağlı olarak takımların başarı ve başarısızlıkları belirlemek için müsabaka sonrasında yapılan maç analizlerinin öneminin arttığını söyleyebiliriz. Bu doğrultuda çalışmamız 2016 Rio Paralimpik Oyunlarına katılan erkek goalball milli takımların müsabakalarının bazı parametrelerin incelenerek analiz edilmesi amacı ile yapılmıştır.

Yöntem

Araştırmada kullanılan veriler paralimpik goalball oyunları resmi internet sitesinden alınmıştır (Paralympic). Goalball erkek milli takımların karşılaşmış olduğu toplam 28 maç incelenmiştir. Müsabakalarda; atılan gol, kullanılan toplam atış, rakip takımların yapmış olduğu atışları bloklama, kullanılan penaltı, gole çevrilen penaltı gibi parametreler ve takımların turnuva sırasına göre başarı yüzdeleri analiz edilmiştir. Elde edilen veriler excel paket programında yüzde ve frekans olarak hesaplanmıştır.

Bulgular**1. 2016 Rio Paralimpik Oyunlarına Katılan Takımların Müsabakalarının Bazı Parametrelerinin Genel Dağılımı**

Tüm Maçlar	Atılan Gol		Toplam Atış	Bloklanan Top Sayısı	Yapılan Fauller		Kullanılan Penaltı	Gole Çevrilen Penaltı
	Normal	Penaltı			Takım	Bireysel		
28 MAÇ	273	96	5328	4143	10	136	146	96

Tablo 1'e bakıldığında yapılan 28 müsabakada toplam 369 gol atıldığı, takımlar tarafından müsabaka boyunca 5328 atış yapıldığı, yapılan atışların 4143(%77.7)'ü bloklandığı, müsabakalar da toplam 146 penaltı hatası yapılmış ve bu hataların 96(%65.7) tanesini gole çevrildiği görülmektedir.

2. 2016 Rio Paralimpik Oyunlarına Katılan Erkek Goalball Takımlarının Müsabaka İstatistiklerinin Yüzde ve Frekans Olarak Dağılımı

Takımlar		Atılan Gol		Toplam Atış	Bloklanan Top Sayısı	Yapılan Fauller		Kullanılan Penaltı	Gole Çevrilen Penaltı Atışı
		Normal	Penaltı			Takım	Bireysel		
Cezayir	f	23	2	318	235	3	23	5	2
	%	8.4	2.1	6	5.7	30	16.9	3.4	2.1
Kanada	f	20	10	510	383	0	11	17	10
	%	7.3	10.4	9.6	9.2	0	8.1	11.6	10.4
Almanya	f	27	3	434	343	1	10	5	3
	%	9.9	3.1	8.2	8.3	10	7.4	3.4	3.1
Brezilya	f	44	15	663	523	2	16	20	15
	%	16.1	15.6	12.4	12.6	20	11.8	13.7	15.6
Litvanya	f	49	12	663	547	1	14	17	12
	%	18	12.5	12.4	13.2	10	10.3	11.6	12.5
İsveç	f	30	15	679	531	0	8	25	15
	%	11	15.6	12.7	12.8	0	5.9	17.1	15.6
Türkiye	f	15	6	495	393	1	15	11	6
	%	5.5	6.3	9.3	9.5	10	11	7.5	6.3
ABD	f	28	18	672	515	1	12	24	18
	%	10.3	18.8	12.6	12.4	10	8.8	16.4	18.8
Finlandiya	f	17	7	402	303	0	11	10	7
	%	6.2	7.3	7.6	7.3	0	8.1	6.9	7.3
Çin	f	20	8	492	370	1	16	12	8
	%	7.3	8.3	9.2	8.9	10	11.8	8.2	8.3
Genel Toplam	f	273	96	5328	4143	10	136	146	96
	%	100	100	100	100	100	100	100	100

Tablo 2 ye bakıldığında, 2016 Rio Paralimpik Oyunlarına katılan erkek goalball milli takımlarının karşılaşmış oldukları müsabakalarda en fazla golü 61(%30.25) gol ile Litvanya milli takımının attığı, en fazla atışı 679 atış ile İsveç milli takımının attığı, en fazla penaltı hatasını 26 (%20.3) hata ile Cezayir milli takımının yaptığı ve kullanmış olduğu penaltıyı en fazla (f=18 / %=18.8) ABD milli takımının gole çevrildiği görülmektedir.

3. 2016 Rio Paralimpik Oyunlarına Katılan Erkek Goalball Milli Takımlarının Turnuva Sıralamasına Göre Başarı Yüzdeleri

Takımlar	Kullanılan Atışı Gole Çevirme		Rakip Takımların Yapmış Oldukları Atışı Bloklama		Gol Yeme		Kullanılan Penaltıyı Gole Çevirme	
	f	%	f	%	f	%	f	%
1. Litvanya	61	9.2	547	80.4	36	37.1	12	70.6
2.ABD	46	6.9	515	76.6	39	45.9	18	75
3.Brezilya	59	8.9	523	75.1	33	35.9	15	75
4.İsveç	45	6.6	531	78.7	37	45.1	15	60
5.Türkiye	21	4.2	393	78.9	28	57.1	6	54.5
6.Almanya	30	6.9	343	80.1	33	52.4	3	60
7.Çin	28	5.7	370	75.8	38	57.6	8	66.7
8.Kanada	30	5.9	383	76.3	44	59.5	10	58.8
9.Finlandiya	24	6	303	76.7	34	58.6	7	70
10.Cezayir	25	7.9	235	72.5	47	65.3	2	40

Tablo 3'te 2016 Rio Paralimpik Oyunlarına katılan erkek goalball milli takımlarının turnuva sıralamasına göre başarı yüzdelere bakıldığında şampiyon olan Litvanya milli takımının kullanılan atışı gole çevirmede (%9.2) ve rakip takımların yapmış oldukları atışı bloklamada (%80.4) ilk sırada yer aldığı; müsabakada 10. olan Cezayir milli takımının da rakip takımların yapmış oldukları atışları bloklamada (%72.5), gol yeme (%65.3) ve kullanılan penaltıyı gole çevirmede (%40) son sırada yer aldığı görülmektedir.

4. 2016 Rio Paralimpik Oyunlarına Katılan Erkek Goalball Milli Takımlarının Bazı Değişkenlerin Başarı Yüzdelere Göre Sıralaması

Kullanılan Atışı Gole Çevirme		Rakip Takımların Yapmış Oldukları Atışı Bloklama		Gol Yeme		Kullanılan Penaltıyı Gole Çevirme	
Takım	%	Takım	%	Takım	%	Takım	%
Litvanya	9.2	Litvanya	80.4	Brezilya	35.9	ABD	75
Brezilya	8.9	Almanya	80.1	Litvanya	37.1	Brezilya	75
Cezayir	7.9	Türkiye	78.9	İsveç	45.1	Litvanya	70.6
Almaya	6.9	İsveç	78.7	ABD	45.9	Finlandiya	70
ABD	6.9	Finlandiya	76.7	Almanya	52.4	Çin	66.7
İsveç	6.6	ABD	76.6	Türkiye	57.1	İsveç	60

Finlandiya	6	Kanada	76.3	Çin	57.6	Almanya	60
Kanada	5.9	Çin	75.8	Finlandiya	58.6	Kanada	58.8
Çin	5.7	Brezilya	75.1	Kanada	59.5	Türkiye	54.5
Türkiye	4.2	Cezayir	72.5	Cezayir	65.3	Cezayir	40

Tablo 4'e bakıldığında 2016 Rio Paralimpik Oyunlarına katılan erkek goalball milli takımlarının bazı değişkenlerin başarı yüzdelerine göre sıralamasına bakıldığında kullanılan atışı gole çevirme (%9.2) ve rakip takımların yapmış oldukları atışı bloklamada (%80.4) Litvanya milli takımının; gol yeme oranında en az golü kalesinde gören (%35.9) Brezilya milli takımının, kullanılan penaltı atışını gole çevirmede (%75) ABD ve Brezilya milli takımlarının ilk sırada yer aldıkları görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

2016 Rio Paralimpik Oyunlarında goalball erkek milli takımlarının müsabakalarının bazı değişkenlere göre analizinin incelenmesi amacıyla yapılan araştırma sonuçlarına göre;

28 müsabakada toplam 369 gol atılmış, atılan gollerin 273(%73.9)'ü normal atışlar 96(%26.1)'sı penaltı atışları sonucunda gerçekleştirilmiştir. Takımlar tarafından müsabaka boyunca 5328 atış yapılmış, yapılan atışların 4143(%77.7)'ü bloklanmış, müsabakalar da toplam 146 penaltı hatası yapılmış ve hataların 96(%65.7) tanesini gole çevrilmiştir (Tablo 1).

2016 Rio Paralimpik Oyunlarına katılan erkek goalball milli takımlarının karşılaşmış oldukları müsabakalarda en fazla golü 61(%30.25) gol ile Litvanya milli takımı atmıştır. Ayrıca en fazla atışı 679 atış ile İsveç milli takımı gerçekleştirmiş, en fazla penaltı hatasını 26 (%20.3) hata ile Cezayir milli takımı yapmış ve kullanmış olduğu penaltıyı en fazla (f=18 / %=18.8) ABD milli takımı gole çevirmiştir (Tablo 2).

2016 Rio Paralimpik Oyunlarına katılan erkek goalball milli takımlarının turnuva sıralamasına göre başarı yüzdelerine bakıldığında şampiyon olan Litvanya milli takımının atılan atışı gole çevirmede (f=61, %=9.2) ve rakip takımların yapmış oldukları atışı bloklamada (f=547, %=80.4) ilk sırada yer almıştır. Müsabakada 10. olan Cezayir milli takımı da rakip takımların yapmış oldukları atışları bloklamada (%72.5), gol yeme (%65.3) ve kullanılan penaltıyı gole çevirmede (%40) son sırada yer aldığı görülmüştür (Tablo 3).

2016 Rio Paralimpik Oyunlarına katılan erkek goalball milli takımlarının bazı değişkenlerin başarı yüzdelerine göre sıralamasına bakıldığında kullanılan atışı gole çevirme (f=61, %=9.2) ve rakip takımların yapmış oldukları atışı bloklamada (f=547, %=80.4) Litvanya milli takımı; gol yeme oranında en az golü kalesinde gören (f=33, %=35.9) Brezilya milli takımı, kullanılan penaltı atışını gole çevirmede ABD (f=18, %=75) ve Brezilya (f=15, %=75) milli takımları ilk sırada yer almışlardır (Tablo 4).

Goalball ile ilgili yapılan literatür çalışmaları incelendiğinde;

Lehto ve Ark. (2012)'lerinin, Elit seviye erkek goalball takımlarının kaybeden ve kazananlara göre maç analizini ve karşılaştırmasını yaptığı çalışmasında, üç atış tekniğine göre, atışları ve golleri incelemiştir. Bunlar teknikler topun karşı kaleye düz gitmesi, sekerek gitmesi ve kavisli gitmesidir. Takımların en fazla atışı ve golü düz teknikle yaptığını tespit etmişlerdir. Kazanan takımlar kaybedenlere göre daha fazla atış yapmış ve daha az hata yapmıştır. Bu yönden bakıldığında bu sonuçlar bizim çalışmamızı destekler niteliktedir.

Molik ve Ark. (2015)'lerinin, Erkek goalball oyuncularının oyun performanslarını değerlendirdiği çalışmasında, 2012 Londra Paralimpik Oyunlarındaki 38 maçı incelemiş, buna ek olarak da oyuncuların vücut ağırlıklarını, boy uzunluklarını, kol açıklıklarını ve savunma pozisyonlarındaki vücut uzunluklarını değerlendirmiştir. 38 Maçın incelendiği çalışma sonucunda oyuncuların savunmadaki performanslarının daha iyi olduğunu bununla birlikte oyuncuların daha saldırgan bir oyun sergilediklerini tespit etmiştir. Ayrıca vücut ağırlığının, boy uzunluğunun, kol açıklıklarının ve savunma pozisyonundaki vücut uzunluklarının oyuncu performansına anlamlı bir etkisinin olmadığını vurgulamıştır.

Morato ve Ark. (2017)'lerinin, Goalball maç analizi için gözlem sistemi geliştirilmesi ve değerlendirilmesi adlı çalışmasında, 2007'de Brezilyada yapılan IBSA Dünya Oyunlarında sekiz elit seviyede maç rastgele seçilmiş ve bu maçları savunma ile hücum ilkeleri belirleyerek gözlem sistemi geliştirmiştir.

Monezi ve Ark. (2018)'lerinin, Goalball Oyuncu pozisyonları ve atış teknikleri arasındaki farklara göre Goalball oyuncularının hücumlarının zaman-hareket analizini yaptığı çalışmasında, 365 hücumu değerlendirmiştir. Hareket analizini hazırlık aşaması ve atış aşaması olarak ikiye ayırmıştır. Hazırlık aşamasında ve atış aşamasında merkez ile kanat oyuncularını ve kullanılan atış şekillerini (düz, dönerek, bacak arasından yuvarlanan) oyuncuların yere uzandıklarında kapladıkları alan, harcadıkları zaman, ortalama oyuncu hızı ve maksimum oyuncu hızlarına göre karşılaştırmıştır. Sonuç olarak atılan atışların %85'inin kanat oyuncularının yaptığını, merkez oyuncularına göre savunma pozisyonunda daha fazla yer kapladıklarını, dönerek ve bacak arasından atılan atışların zaman-hareket analizi değerlerinin (yere uzandıklarında kapladıkları alan, harcadıkları zaman, ortalama oyuncu hızı ve maksimum oyuncu hızlarına) düz teknikle yapılan atışlardan daha büyük değerlere sahip olduğunu bulmuşlardır.

Araştırma sonuçları doğrultusunda müsabakalarda takımların en fazla golü atmaları, yapılan atışları en yüksek oranla gole çevirmeleri, kullanılan penaltı atışlarını ve normal atışları bloklayarak kalelerinde az gol görmeleri ve kazanılan penaltı atışlarını yüksek oranla gole çevirmeleri takımların turnuvada ilk sıralar içerisinde yer almalarına önemli bir katkı sağlayacaktır. Müsabakalarda fazla bireysel ya da takım hataları yapmanın, normal atışlar ve penaltı atışları sonucunda yetersiz bloklama ile en fazla gol yemenin, kazanılan penaltıları düşük oranda gole çevirmenin takımlara başarı sıralamasında etkili bir sonuç veremeyeceğini söyleyebiliriz.

Öneriler

Elde edilen istatistiksel sonuçlar doğrultusunda antrenörler ve teknik taktik ekibi; kullanılan atışlar, penaltı hataları, rakip takımların yapmış oldukları atışları bloklama, gol yüzdeleri gibi değişkenlerden yararlanarak teknik taktik özellikler doğrultusunda kuvvet, esneklik ve koordinasyon çalışmalarıyla takımları için en uygun antrenman programlarını hazırlamada kullanabilirler.

Antrenörlerin antrenmanlarda sporcuların, maç esnasında gerçekleştirilen atışları yüksek bir oranla bloklaması için goalball spor branşına özgü esneklik çalışmaları yaptırabilir.

Sporcuların yapmış oldukları atışları daha hızlı, düz, isabetli gerçekleştirmeleri için goalball sporuna özgü kuvvet çalışmaları ve atış çalışmaları (düz, dönerek) yaptırılabilir.

KAYNAKÇA

Carling, C., Reilly, T., Williams, AM. (2009). Performance Assessment for Field Sports. Chapter 1-4. 1st ed. London: Routledge Taylor & Francis.

Carling, C., Williams, AM., Reilly, T. (2007). [Introduction to soccer match analysis]. The Handbook of Soccer Match Analysis: A Systematic Approach to Improving. 1sted. London: Routledge, Taylor & Francis; p.1-15.

Csataljay, G., O'Donoghue, P., Hughes, MD., & Dancs, H. (2009). Performance Indicators that Distinguish Winning and Losing Teams in Basketball. International Journal of Performance Analysis in Sport, 9(1):6066.

Göral, K., Saygın, Ö. (2014). 2012 FIFA Futsal Dünya Kupasının Analizi. CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi 2011:6(1)

https://www.paralympic.org/static/info/rio-2016/eng/zz/engzz_general-general-schedule.htm

Işık, T., Genç, T. R. (2007). Basketbolda Takım Performansının Teknik Analizi: İç Saha ve Dış Saha Performanslarının Değerlendirilmesi. Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 18(3): 101-8.

Lehto, H., Häyrynen, M., Laitinen, T., & Collet, K. (2012). Match Analysis and a Comparison Between Winning and Losing Teams in Men's Elite Level Goalball. In World Congress of Performance Analysis of Sport IX Programme & e-Book of Abstracts.

Molik, B., Morgulec-Adamowicz, N., Kosmol, A., Perkowski, K., Bednarczuk, G., Skowroński, W., ... & Szyman, R. J. (2015). Game performance evaluation in male goalball players. Journal of human kinetics, 48(1), 43-51.

- Monezi, L. A., Magalhães, T. P., Morato, M. P., Mercadante, L. A., Furtado, O. L. P. D. C., & Misuta, M. S. (2018). Time-motion analysis of goalball players in attacks: differences of the player positions and the throwing techniques. *Sports biomechanics*, 1-12.
- Morato, M. P., Furtado, O. L. P. D. C., Gamero, D. H., Magalhães, T. P., & Almeida, J. J. G. D. (2017). Development and evaluation of an observational system for goalball match analysis. *Revista Brasileira de Ciências do Esporte*, 39(4), 398-407.
- Müniroğlu S., (2009). Futbolda müsabaka analizi ve gözlemin önemi. 3.Ulusal Futbol ve Bilim Kongresi.
- Pollard, R. (2008). Home Advantage in Football: A Current Review of an Unsolved Puzzle. *The Open Sports Sciences Journal*, 1, 12- 14.
- Sampaio, J., Janeira, M., Ibáñez, SJ. & Lorenzo, A. (2006). Discriminant Analysis of Game Related Statistics Between Basketball Guards, Forwards and Centres in Three Professional Leagues. *European Journal of Sports Sciences*, 6(3), 173-178.
- Seifried, C. (2004). Maximize Basketball Success With a Scouting Report, Strategies. *A Journal for Physical and Sport Educators* 18:1, 26-29.
- Şentuna, M., Şentuna, N., Özdemir, N., Serter, K. (2018). Türkiye Erkekler Basketbol Süper Liginde 2014-2017 Yılları Arasında Oynanan Play Off Maçlarındaki Bazı Değişkenlerin Kazanma Ve Kaybetmeye Olan Etkilerinin İncelenmesi. *SPORMETRE Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 16 (2), 219-224.
- Wilson J., (2017). Futbol taktikleri tarihi: 1-27' den tiki-taka ve ötesine. İthaki Yayınları, 35.
- Zıvalıoğlu H., Doğan, A. A., Sakallıoğlu, F., Türkan, M. ve Baş, M. (1998). Trabzonspor futbol takımının saha içerisindeki teknik hareketlerinin analizi. 1. Spor Bilimleri Kongresi Bildirileri, Atatürk Üniversitesi Bildiri Özetleri Kitapçığı, Erzurum:5, 122-129.

SPOR LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÖZGÜVEN DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

(MALATYA İLİ ÖRNEĞİ)

Cengiz YİĞİT*

Dr. Öğr. Üyesi Hülya BİNGÖL*

Dr. Şükrü BİNGÖL*

*İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

1. ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Malatya Spor Lisesi öğrencilerinin Özgüven düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesidir.

Araştırmanın evrenini Malatya Spor Lisesinde 2018-2019 Eğitim-Öğretim yılında öğrenim gören 61'i kadın ve 188'i erkek olmak üzere toplam 249 öğrenci oluşturmaktadır.

Ölçeğin genel cronbach alpha katsayısı 0.93, Reliability Statistics katsayısı 0.94 bulunmuştur. Bu çalışma araştırma yaklaşımı olarak tanımlanan tarama modelinde betimsel bir çalışmadır.

Verilerin analizinde frekans, aritmetik ortalama, standart sapma, yüzde gibi betimsel istatistikler ve t-testi, gruplar arası farkı belirlemek için Anova ile birlikte post-hoc LSD testleri kullanılmıştır. İstatistiki analizlerde anlamlılık düzeyi $p>0.05$ olarak seçilmiştir.

Malatya Spor Lisesi öğrencilerinin özgüven düzeyleri cinsiyete göre iç özgüven ve dış özgüven alt boyutlarında ve yaptıkları branşlara göre göre iç özgüven alt boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği ($p<0.05$), yaş, sınıf ve aylık gelir değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0.05$) tespit edilmiştir.

2. ÖZGÜVEN

Özgüven davranışların en önemli belirleyicilerinden biri olup, bireyin kendine yönelik olumlu yargılarının olması, kendini ve olayları kontrol edebileceği inancının olması, kendini sevmesi, yeterli olduğunu düşünmesi, değerli olduğunun farkına varması, kendisiyle barışık olması, kendini olduğu gibi kabul etmesi ve kendini tanıması ile ilişkili bir kavramdır (1). İnsanın kendine güvenme duygusu (2).

Özgüven kavramı iç ve dış özgüven olarak ikiye ayrılmaktadır. İç özgüven bireylerin kendilerine yönelik özgüveniyle ilişkili bir durumken, dış özgüven ise bireylerin dışarı ve sosyal çevresindeki yaşantılarına yönelik hissettiği özgüvenleri ile ilgili bir durumdur (3). İç özgüven kavramı kendini sevmek, kendini tanıma, kendine açık hedefler koyma ve pozitif düşünceyi içeren bireyin kendisinden memnun ve kendisiyle barışık olduğuna dair inançları ve hissettikleridir. Dış özgüven ise iletişim, kendini ifade edebilme, duygularını kontrol edebilmeyle ilgili, kişinin kendisinden emin olduğu şekilde verdiği görüntü ve davranışlardır. Hem iç hem de dış özgüven farkında olmadan kullanılmaktadır. Sağlıklı iletişim kurabilmek için iç ve dış özgüvenin iyi dengelenmesi gerekmektedir. Çünkü özgüvenin temelinde insanın

pozitif olma duygusu yatmaktadır. Eğer bir durumla ilgili negatif düşüncelerimiz ne kadar fazlaysa o durumla ilgili iş yapma kapasitemiz o oranda azalacaktır. Özgüven ve hayattaki başarılarımız doğru orantılı olarak birbirini tamamlayan unsurlardır (4).

2.1.1. Özgüven Oluşumunu ve Gelişimini Etkileyen Faktörler

2.1.2. Ana-Baba Tutumları

Çocukta güven duygusunun oluşması ve gelişmesi, ailenin eğitim anlayışına, tutumuna ve disiplinine bağlıdır. Çocuk davranışını bu tutum ve davranışlara göre ayarlar. Anne ve babanın çocuklarına yönelik tutumlarını etkileyen başlıca faktörler arasında, anne-babanın beklentilerine uygun çocuğa sahip olup olmamaları, çocuklarının sayısı, cinsiyet ve karakteristik özelliklerinden memnun olup olmamaları sayılabilir. Ancak anne ve babanın çocukluk yıllarındaki kendi anne babasıyla olan deneyimleri, şimdiki tutumlarında etkili olabilmektedir. Eşlerin kendi aralarında iletişimlerinin sağlıklı olup olmaması da çocuklarına yöneltecekleri tutumlarını etkileyen bir diğer etkidir. Anne ve babanın özgüveni olan bir çocuğa sahip olabilmeleri için önce kendilerine, sonra birbirlerine, ardından da çocuklarına güvenmeleri gerekir (5).

2.1.3. Akademik Başarı

Başarı bir gereksinimdir ve kişinin kendi yetenekleri oranında kendini geliştirmesi ile ortaya çıkar. Bazı insanlar, ruhsal dengelerini koruyabilmek için sürekli başarılı olmak gerektiği gibi bir zorunluluk hissine kapılırlar. Bu bireyler için başarısız olmak değersizlikle eş anlamdadır. Başarıyı sürdüremezlerse sevilmeceklerini sanırlar. Bu durum genellikle bireyin doyumsuzluğundan ve özgüven eksikliğinden kaynaklanır. Çocuklar anne ve babalarını mükemmellik koltuğuna oturtmanın yanında, bir alandaki başarısızlıklarını, sahip oldukları bütün özelliklere genelleme eğilimi gösterirler. Örneğin okuldaki bir dersinden başarısız olan bir çocuk kendini her alanda başarısız bir fert olarak kabul edebilir. Çünkü çocuk hayatı bir bütün olarak algılamaktadır. Bu da çocukların özgüven eğitiminde sürekli ve istikrarlı bir güven ve sevgi ortamının oluşturulmasının ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır.(6)

2.1.4. Çevrenin Etkisi

Çevre, özellikle de içinde yetiştirildiğimiz kültür ortamı, kişiliğimizi önemli ölçüde etkiler. Kültür nesilden nesile aktarılan normlar, tutumlar ve değerler geliştirir. Ailede, okulda, arkadaşlar arasında, sosyal gruplarda uygulanan kural, norm, değer ve tutumlar ve diğer çevresel unsurlar kişiliğimizin oluşumunda önemli rol oynar (7).

2.1.5. Zeka

İnsanın düşünme, akıl yürütme, objektif gerçekleri algılama, yargılama ve sonuç çıkarma yeteneklerinin tamamıdır. Bireyin zekâ düzeyi ve türü, hangi kişilik özelliklerine sahip olduğu ile yakından ilgilidir. Genel olarak zekâ, sosyal, sayısal ve mekanik olmak üzere üç boyutta kavramlaştırılmaktadır. Sosyal zekâ; insanlar arası ilişkilerde yeterlilik, toplumsal

uyum, sayısal zeka; matematiksel beceriler, mekanik zeka; psiko-motor becerilerle açıklanmaktadır (8).

2.1.6. Fiziksel Görünüm

Dış görünüş, fiziksel olarak bireyi diğerlerinden ayıran bir özelliktir. Ne var ki, bir kişinin fiziksel görünümünün diğer insanlar üzerinde oluşturduğu etki nedeniyle davranışları etkilediği söylenebilir. Fiziksel görünüm, kişilik özelliklerini şekillendirmez ancak diğerlerinin bireyle olan davranışlarını ve onun da diğerleri ile ilişki kurma biçimini etkileyerek kişiliği şekillendirebilmektedir (9).

2.1.7. Diğer Faktörler

Kitle iletişim araçları, kişiliğin şekillenmesinde belirgin bir yere sahiptir. Radyo, televizyon, video, kitap, gazete ve dergi gibi çok sayıda kişiye, bazı mesajların ulaştırılması esasına dayanan kitle iletişim araçları, günümüzde kişilerin yaygın olarak yararlandıkları birer eğitim, kültür ve eğlence vasıtasıdır. Bunlar da kişiliği etkileyen araçlardır. Bireyin gelişmekte olduğu yaş dönemlerinde, çevresinde bulunan yetişkinler grubu da kişiliğin oluşmasında önemli bir rehber rol oynamaktadır. Kişiler bazı ideallerini ve eğilimlerini, gelecekle ilgili tasarılarını ve planlarını veya diğer davranış şekillerini belirleme sırasında, yakın çevresinde bulunan bazı yetişkinleri kendilerine örnek alabilirler (10).

3. Yöntem

Bu bölümde, araştırmanın yöntemi ele alınmıştır. Araştırmada kullanılan model, evren ve örneklem, verilerin toplanması ile ilgili yapılan çalışmalar ve araştırmada kullanılan istatistiksel teknikler açıklanmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma; Karasar tarafından “geçmişte ya da halen var olan bir durumu, olayı, bireyleri veya nesneleri kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlamaya çalışılan araştırma yaklaşımı” (10) olarak tanımlanan tarama modelinde, betimsel bir çalışmadır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2018-2019 Eğitim-Öğretim yılı Malatya Spor Lisesinde eğitim gören öğrenciler oluştururken, örneklemi ise; 61’i kadın ve 188’i erkek olmak üzere toplam 249 öğrenci oluşturmaktadır.

3.3. Verilerin Toplanması

Malatya Spor Lisesinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin Özgüven düzeylerinin belirlenebilmesi için; Özgüvenle ilgili verileri toplamak amacı ile Akın (50) tarafından geliştirilen “Özgüven Ölçeği” kullanılmıştır (Ek 4). Ölçek 33 madde ve 2 alt boyuttan oluşan kendini değerlendirmeye yönelik 5’li Likert tipi bir ölçektir. Ölçekte hiçbir zaman, nadiren, bazen, genellikle, her zaman ifadeleri kullanılmaktadır. Özgüven ölçeğinin puanlanmasında toplam puan ve alt ölçek puanları elde edilmektedir. İç özgüven alt boyutu 17 maddeden (1-3-4-5-7-9-10-12-15-17-19-21-23-25-27-30-32) oluşmaktadır ve bireyin kendini sevmesi, tanınması, açık hedefler belirlemesi, bilmesi gibi özellikleri değerlendirmektedir. Dış özgüven

alt boyutu ise 16 maddeden (2-6-8-11-13-14-16-18- 20-22-24-26-28-29-31-33) oluşmakta ve bireylerin dış çevre ve sosyal yaşamlarına yönelik özgüvenleriyle ilişkili olup, kolay iletişim kurabilme, kendini sağlıklı biçimde ifade edebilme, duygularını kontrol edebilme ve risk alabilme gibi özellikleri içermektedir (50).

3.4. VERİLERİN ANALİZİ

Çalışmada elde edilen bulguların istatistiksel olarak değerlendirilmesinde SPSS 23.0 (IBM, New York) paket programı kullanıldı. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde frekans, aritmetik ortalama, standart sapma, yüzde gibi betimsel istatistiklerden faydalanıldı. Özgüven Ölçeğinde alınan ortalama puanlar arasında cinsiyet ve yapmış olduğu spor branşı değişkenine göre anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek üzere T-testi, öğrenim görülen sınıf, aile geliri ve yaş değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek üzere Tek Yönlü ANOVA uygulanmıştır.

4. BULGULAR

Tablo 4.1. Spor Lisesi Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Özgüven Ortalamaları

Değişkenler	f	%
Cinsiyet		
Erkek	188	75,5
Kadın	61	24,5
Okuduğu Sınıf		
1. Sınıf	106	42,6
2. Sınıf	77	30,9
3. Sınıf	37	14,9
4. Sınıf	29	11,6
Yaş		
15	100	40,2
16	89	35,7
17	43	17,3
18	17	6,8
Spor Branşı		
Bireysel	112	45
Takım Sporları	137	55
Aile Geliri		
0-1200 TL	50	20,1
1201-2400 TL	87	34,9
2401-3600 TL	74	29,7
3600 TL ve üzeri	38	15,3
Toplam	726	100

Tablo 4.1'e göre katılımcıların %75,5'inin erkek, % 42,6'sının 1. sınıfta okuduğu, % 40,2'sinin 15 yaşında olduğu, % 55' inin takım sporları ile uğraştığı, % 34,9'unun ise aile gelirinin 1201-2400 TL aile geliri olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.2. Spor Lisesi Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Özgüven Ortalamaları

	Cinsiyet	N	X	SS	t	p
İç Özgüven	Erkek	188	3,80	0,69	2,746	0,006*
	Kadın	61	4,09	0,76		
Dış Özgüven	Erkek	188	3,76	0,67	2,739	0,007*
	Kadın	61	4,04	0,74		

*p<.05

Tablo 4.2’de araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin Özgüven ölçeği alt boyutlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonucunda grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlemlenmiştir (p<.05). Özgüven ölçeği alt boyutlarının tamamında cinsiyet değişkenine göre Kadın öğrencilerin Özgüven düzeylerinin Erkek öğrencilerden daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 4.3. Spor Lisesi Öğrencilerinin Yaşlarına Göre Özgüven Ortalamaları

	Yaş	N	X	SS	p	f
İç Özgüven	15	100	3,90	0,70	,107	,956
	16	89	3,86	0,72		
	17	43	3,83	0,74		
	18	17	3,82	0,77		
Dış Özgüven	15	100	3,89	0,68	,476	,699
	16	89	3,83	0,71		
	17	43	3,73	0,72		
	18	17	3,81	0,68		

Tablo 4.3’de araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin Özgüven ölçeği alt boyutlarının yaş değişkenine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA testi sonucunda grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır (p>.05).

Tablo 4.4. Spor Lisesi Öğrencilerinin Okuduğu Sınıf Düzeylerine Göre Özgüven Ortalamaları

	Sınıf	N	X	SS	p	f
İç Özgüven	1	106	3,91	0,69	1,038	,376
	2	77	3,88	0,72		
	3	37	3,89	0,83		
	4	29	3,65	0,64		
	1	106	3,90	0,67	1,842	,140

Dış Özgüven	2	77	3,84	0,72
	3	37	3,84	0,75
	4	29	3,56	0,61

*p<.05

Tablo 4.4’de araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin Özgüven ölçeği alt boyutlarının Sınıf Düzeyi değişkenine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA testi sonucunda grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır (p>.05).

Tablo 4.5. Spor Lisesi Öğrencilerinin Yaptıkları Branşa Göre Özgüven Ortalamaları

	Branş	N	X	SS	t	p
İç Özgüven	Bireysel	112	3,75	0,78	2,433	0,066*
	Takım	137	3,97	0,64		
Dış Özgüven	Bireysel	112	3,76	0,74	1,507	0,133
	Takım	137	3,89	0,66		

Tablo 4.5’de araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin Özgüven ölçeği alt boyutlarından yaptıkları branş değişkenine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t-testi sonucunda grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlemlenmiştir (p<.05). Özgüven ölçeği alt boyutlarından İç Özgüven alt boyutunda Takım Spor ile ilgilenen öğrencilerin Bireysel spor ile ilgilenen öğrencilere göre daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 4.6. Spor Lisesi Öğrencilerinin Aile Gelirlerine Göre Özgüven Ortalamaları

	Aylık Gelir	N	X	SS	p	f
İç Özgüven	0-1200	50	3,88	0,77	,193	,901
	1201-2400	87	3,83	0,69		
	2401-3600	74	3,91	0,64		
	3600 ve üzeri	38	3,87	0,85		
Dış Özgüven	0-1200	50	3,86	0,81	,194	,901
	1201-2400	87	3,82	0,63		
	2401-3600	74	3,87	0,67		
	3600 ve üzeri	38	3,77	0,75		

Tablo 4.6’da araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin Özgüven ölçeği alt boyutlarının aile gelirine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA testi sonucunda grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır (p>.05).

5. SONUÇ

Araştırmada, Malatya Spor Lisesi öğrencilerinin Cinsiyet, Yaş, Sınıf, Spor Branşı ve Aile Gelirlerine göre farklılık gösterip göstermediği katılımcıların anket sorularına verdikleri cevaplara göre belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışmanın sonucu şöyle özetlenebilir;

- Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre iç özgüven ve dış özgüven alt boyutlarında kadın sporcuların özgüven düzeyleri erkek öğrencilerin özgüven düzeylerine göre daha yüksek çıkmıştır.
- Katılımcıların yaş değişkenine göre özgüven düzeyi ve alt boyutlarında anlamlı fark bulunamamıştır.
- Katılımcıların sınıf düzeyleri değişkenine göre özgüven düzeyi ve alt boyutlarında anlamlı fark bulunamamıştır.
- Katılımcıların spor branş değişkenine göre iç özgüven alt boyutunda bireysel spor yapan öğrencilerin takım sporu yapan öğrencilere göre anlamlı farklılık bulunmuştur. Dış özgüven alt boyutunda ise anlamlı fark bulunamamıştır.
- Katılımcıların aile gelir değişkenine göre özgüven düzeyi ve alt boyutlarında anlamlı fark bulunamamıştır.

Araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler sunulmuştur;

- Bu çalışma sadece Malatya Spor Lisesi öğrencileri ile sınırlandırılmış olup, evren genişletilerek diğer spor liselerine de uygulanabilir.
- Farklı eğitim veren lise gruplarına da uygulanarak liseler arası karşılaştırma yapılabilir.
- Öğrencilerin özgüven düzeylerini geliştirmeye yönelik programlar hazırlanabilir.

KAYNAKÇA

- 1- Eldeleklioğlu J. Çocuklarda Özgüven Gelişimi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2004, 24: 111-21.
- 2- <https://sozluk.gov.tr/>
- 3- Akın A. Öz-güven Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Psikometrik Özellikleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2007, 7: 165-75.
- 4- Lindenfield G. Kendine Güvenen Çocuk Yetiştirme. (Çev., Gülder Tümer). İstanbul, Hyb Yayıncılık 2004.
- 5- Başoğlu S. T. Sınav Kaygısı İle Özgüven Arasındaki İlişkinin Erinlik

Döneminde İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji, İnsan Bilimleri ve Felsefe Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Maltepe Üniversitesi 2007.

- 6- Çelik İ. Ortaokul Öğrencilerinin Öz güven Düzeyinin Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi Afyonkarahisar Örneği. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Türk Hava Kurumu Üniversitesi 2014.
- 7- Yüksel Ö. *Davranış Bilimleri*, Ankara, Gazi Kitapevi 2006: 59.
- 8- Aydın A. *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, İstanbul, Alfa Yayınları 2000: 241.
- 9- Atkinson RL, Atkinson RC. Hilgard E. R. *Psikolojiye Giriş*, Atakay K, Atakay M, Yavuz A. (çeviren). İstanbul, Sosyal Yayınları 1995: 526
- 10- Oktay H. İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Motivasyonu ve Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilin Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi 2007.